Liviu Rebreanu
Rascoala

SE MIŞCĂ ŢARA!

Capitolul I
RĂSĂRITUL

1

— Dumneavoastră nu cunoaşteţi ţăranul român, dacă vorbiţi aşa! Ori îl cunoaşteţi din cărţi şi din discursuri, şi atunci e mai trist, fiindcă vi-l închipuiţi martir, când în realitate e numai rău, şi prost, şi leneş!

Ilie Rogojinaru sfârşi, gâfâind de convingere. Îşi şterse chelia sfătoasă cu o batistă mare tărcată şi îşi smuci mustaţa groasă, pleoştită, din care câteva fire i se încurcaseră, supărându-l, în colţurile gurii. Era arendaşul moşiei Olena-Dolj. Slăninos şi burtos, cu gât de taur şi capul rotund, avea nişte ochi căprui săltăreţi şi o figură jovială, parcă pornită mereu numai spre bucurii.

Se uită la tovarăşii de compartiment, văzu că nu i-a convins şi continuă să gâfâie mai tare. Atunci Simion Modreanu, director în Ministerul de Interne, îmbrăcat cu multă cochetărie, tuşi uşor, să-şi dreagă glasul, şi rosti sentenţios:

— Domnul meu... domnule Rogojinaru, un lucru rămâne indiscutabil: că noi toţi, dar absolut toţi, trăim de pe urma trudei acestui ţăran, aşa prost, şi leneş, şi rău cum îl categoriseşti dumneata!

Arendaşul fu atât de uimit, că nici nu mai putu răspunde. Scoase iar batista, să-şi răcorească tâmplele. În clipa aceea, apăru conductorul trenului, reclamând, cu respectul cuvenit clasei întâi, biletele pentru Bucureşti. Rogojinaru se însenină, ca şi când i-ar fi venit mântuirea:

— Cum, şefule, sosirăm? Ei, bravo! Bine-am mers, n-am ce zice...

— Adineaori am lăsat Chitila, observă conductorul, schiţând un zâmbet drept răspuns la bonomia arendaşului şi luând biletele de la ceilalţi călători.

În răstimp, dintr-un portofel ca o geantă, Rogojinaru scoase o foaie galbenă pe care o arătă conductorului cu o mândrie ostentativă:

— Poftim, şefule!... În vremurile astea grele se mai cârpeşte omul cu câte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer fiindcă un creştin merge gratis cu trenul...

Numai conductorul surâse iarăşi, retrăgându-se cu degetele la cozoroc, milităreşte. Arendaşul, însă, cuprins subit de griji, se apucă să-şi adune geamantanele, coşurile şi legăturile pe care le răsfirase în compartiment, profitând că ceilalţi nu prea aveau bagaje. Modreanu îşi luase mai demult pe genunchi geamantănaşul de piele fină cu cartea de vizită scoasă în evidenţă. Un căpitan de jandarmi, înalt, cu figura speriată, care se urcase numai la Găeşti, n-avea decât sabia şi o mapă, iar tânărul brun, cu mustă-

ţile mici, negre, retezate englezeşte, îşi aşezase trusa de voiaj pe mescioara de la fereastra compartimentului.

Trenul duduia şi fumega ca un animal apocaliptic. Directorul regreta că s-a coborât să discute cu un om atât de vulgar. Căpitanul urmărea ostenelile lui Rogojinaru cu o curiozitate plină de admiraţie. Tânărul, de când plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului, în care apăruse silueta capitalei. De-a lungul liniei răsăreau şi piereau table cu reclame pe stâlpi anume, ori pe calcane de case singuratice. Perechile de şine se multiplicau, se apropiau, se întretăiau. Roţile pocneau tot mai des peste încrucişări, treceau de pe o linie pe alta, cu o siguranţă maşinală. Pe urmă se iviră suburbiile murdare, case dărăpănate, uliţe desfundate, contrastând violent cu sclipirile ce vesteau mai încolo palatele.

După ce umplu cu bagajele-i preţioase locurile libere de pe canapele, după ce scoase şi pe coridor vreo două coşuri ce nu mai încăpuseră înăuntru, arendaşul se ghemui cum putu pe o margine, lângă un geamantan, şi se adresă direct tânărului, care privea pe fereastră, reluând firul convorbirii de adineaori:

— Şi uite-aşa, domnule, cum vă spuneam, cu ţăranii... Pe mine mă puteţi crede pe cuvânt şi fără greşeală, că am o experienţă veche de tot în chestii de agricultură şi de ţărani. Sunt acuma de şaizeci de ani fără unul şi din ei vreo patruzeci tot la ţară i-am irosit şi între săteni. Am luat-o de jos, cum se cuvine, şi la treizeci de ani ţineam cu arendă o moşioară de peste cinci sute de pogoane în Teleorman. Iar de atunci mi-au mai trecut câteva şi mai măricele prin mână, aşa că îmi cunosc ţăranii cum nu cred să-i mai cunoască mulţi în ţara românească. Nu zic că toţi sunt ticăloşi, cum zic alţii, nu. Doamne fereşte, sunt creştin şi m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mâna pe cruce: să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de ţăran, că ţăranul atunci te strânge de gât, când te doare mai tare!

Băgă de seamă că nici chiar căpitanul nu-l mai asculta. Fiindcă tocmai şi trenul începuse să-şi încetinească goana, îşi aduse iar aminte de bagaje, se sculă să treacă în coridor, să fie mai aproape de ieşire şi să poată prinde negreşit un hamal şi o trăsură. Din uşă se întoarse, însă, să-şi ia rămas bun. Întinse mâna lui Modreanu, cu care venise de la Craiova împreună, şi socotea că se împrietenise de ajuns, ca să poată găsi la dânsul un sprijin de s-ar întâmpla să aibă vreo nevoie pe la Interne. Deşi cu tânărul care se suise la Costeşti vorbise mai puţin şi nici nu i se recomandase, arendaşul chibzui că la despărţire trebuie să ştii cu cine ai călătorit şi deci îi zise încrezător:

— Îmi dai voie, domnule, sunt Ilie Rogojinaru... Mi-a părut bine că am venit împreună, cu toate că nu ne-am prea lovit în păreri.

Nu tocmai încântat, tânărul se ridică totuşi puţin şi, strângând mâna întinsă, răspunse:

— Grigore Iuga.

Arendaşul tresări, se îndreptă şi strigă:

— Iuga?... Iuga ai zis?... Te pomeneşti că eşti chiar feciorul Domnului Miron Iuga de la Amara?

— Te pomeneşti! surâse tânărul, intrigat puţin de entuziasmul patetic al arendaşului.

— Fugi, nu mă nebuni!... D-apoi bine, boierule, eu cunosc pe conu

Miron de când eram copil, aş putea zice, măcar că trebuie să fim cam de aceeaşi vârstă! Că doar acum vreo douăzeci şi cinci de ani am ţinut o moşie numai la câteva poşte de proprietatea dumneavoastră de la Amara. Ce mai face conu Miron? Bine, voinic, sănătos?... Straşnic om, ce să vă spun! adăugă cu mândrie, întorcându-se brusc spre căpitanul de jandarmi şi Modreanu. Ştiţi, boier sadea, nu d-ăştia de au umplut ţara şi târgurile! Ei, bată-te să te bată toate noroacele! urmă apoi iar către Iuga, clipind din ochi cu mare bucurie. Dar văd că sosim... Să trăieşti, cucoane, şi să-ţi trăiască părintele, că-i un om şi jumătate!

Îi scutură mâna încă o dată şi, apucând un coşuleţ la care ţinea mai mult, se repezi afară, în coridor, mormăind în treacăt către căpitan: "Salut, salut!" Modreanu, cu geamantănaşul în mână, aşteptase nerăbdător să isprăvească arendaşul, ca să poată ieşi. Pentru că nici el nu făcuse cunoştinţă cu Iuga, dădu indiferent din cap şi se strecură după Rogojinaru, care se înfipsese chiar lângă uşa vagonului.

— Cine-i individul, domnule Rogojinaru, că te văzui prea mulţumit de cunoştinţă? întrebă Modreanu, plecându-se la urechea arendaşului fiindcă pufăitul locomotivei sub bolta gării înăbuşea vocile.

— Ehei, iubitule! făcu Rogojinaru cu mai mare respect parcă decât adineaori în faţa tânărului Iuga. Şapte mii de pogoane, prima calitate, în Argeş, jos, aproape de Teleorman!... Şapte mii, domnule Modreanu, înţelegi? Şi nişte gospodari cum nu-s alţii în toată Muntenia. Bătrânul nu ţi-ar arenda un petic de pământ, mai bine să-i tai mâinile. Aşa ceva mai rar, ce să-ţi spun... Ei, te-am salutat, cucoane, că văd că ne-am oprit, şi să ne mai întâlnim sănătoşi!... (Deschisese portiera.) Aide, hamal, hamal!... Aici, băiete!... N-auzi, bre? Ce, eşti surd?... Unde te uiţi, zăpăcitule? Nu mă vezi? Ce, eşti orb?... Vino repede şi ia astea!

Locomotiva gâfâia rar, extenuată. Printre respiraţiile ei dominatoare, glasurile oamenilor ce coborau din vagoane şi ale celor ce-i aşteptau pe peron umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru din care se ridicau, ici-colo, izbucniri de râsete, câte-o vorbă veselă, câte-o pupătură mai pleoscăită şi mai ales ţipete stăruitoare după hamali. Călătorii zoreau spre ieşire, cei mulţi cu bagajele în mână, cei puţini cu hamalii în urma lor. Toată lumea era grăbită, unii chiar fugeau, ca şi când i-ar fi alungat cineva din urmă.

Grigore Iuga rămăsese liniştit la locul său, aşteptând să se dea jos cei ce se îmbulziseră pe coridoare. Din geam, văzu pe Modreanu cum îşi ferea geamantănaşul de insistenţele hamalilor, pe căpitanul înalt cum, depărtându-se, se uita speriat împrejur, parcă ar fi căutat pe cineva, pe Rogojinaru, umeros şi legănat, ţinându-se după omuleţul împovărat cu geamantane şi legături, dăscălindu-l necontenit atât de energic, că glasul lui parcă domina tot vacarmul gării.

În sfârşit, când se mai potoli vălmăşagul, tânărul Iuga coborî şi el, găsi anevoie o trăsură şi porunci să-l ducă acasă în strada Argintari. Birjarul apucă pe calea Griviţei, lată, murdară şi gălăgioasă, cu fel de fel de magazine, în faţa cărora vânzătorii se războiau cu trecătorii şovăitori să-i facă negreşit clienţi, cu zeci de hoteluri, hanuri şi ospătarii menite să adăpostească scump şi prost pe călătorii pe care Gara de Nord îi vărsa capitalei, mereu alţii, şi mereu mai mulţi. Pe trotuarele largi se vânzolea o

lume pestriţă într-un amestec oriental: muncitori şi funcţionari, apoi ţărani umblând în grupuri ca nişte oi speriate, servitoare în costume ţărăneşti ungureşti, soldaţi pirpirii, vagi domnişoare foarte fardate, trăgând cu ochiul la toţi bărbaţii, ucenici şi elevi de liceu hârjonindu-se şi izbindu-se de oameni şi de ziduri, bragagii, bulgari de lux cu clopoţei de alamă, turci cu acadele...

În vreme ce trăsura alerga pe cuburile de granit, Grigore Iuga, ca totdeauna când sosea de la ţară în Bucureşti, privea furnicarul de oameni de pe străzile zgomotoase cu un simţământ de sfială. După viaţa molcomă de la moşie, forfoteala aceasta îl obosea şi-l întrista, cel puţin în primele momente, până se reobişnuia cu ea.

Pe bulevardul Colţei, aproape de întretăierea cu strada Argintari, unul din caii trăsurii alunecă şi căzu. Birjarul se repezi întâi cu sudălmi, apoi cu biciul. Degeaba. Trebui să sară de pe capră, să dea drumul ştreangurilor... Cum nu mai erau decât vreo sută de metri până acasă, Grigore coborî, plăti şi continuă drumul pe jos.

A doua casă din strada Argintari era a lor, adică a ei, a nevestei lui. Grilajul de fier cu vârfurile poleite avea o poartă monumentală la mijloc. În faţa casei, o grădiniţă îngrijită, cu câteva ronduri de flori, cu poteci prundite. Clădirea însăşi, cu etaj, arătoasă şi înzorzonată, oprea atenţia trecătorilor mai ales prin scara de marmoră roşie apărată sus de o uriaşă scoică de sticlă lucitoare.

2

Intrând pe poartă, Grigore Iuga văzu în capul scării pe servitorii lui în conciliabul cu un domn străin.

Feciorul, într-o livrea puţin grotescă (fantezia Nadinei), veni să-l întâmpine şi-i raportă îndată că tânărul înăltuţ şi blond e un domn din Ardeal, că a mai fost pe-aici de câteva ori şi caută pe conaşul Gogu. Între timp şi străinul coborâse treptele şi se apropia de Iuga, iar când servitorul plecă cu trusa stăpânului, scoase pălăria şi zise foarte încurcat:

— Mă recomand: Titu Herdelea, poet...

Grigore răspunse numai cu un zâmbet nehotărât, care pe tânărul Herdelea îl zăpăci mai rău. Lavaliera vânătă cu picouri albe îi acoperea gulerul tare şi înalt. Îşi trecu pălăria în mâna stângă şi încercă să zâmbească şi el fără a reuşi. După o pauză, care i se păru un secol, îşi luă inima în dinţi şi, potrivindu-şi pălăria în cap cu băgare de seamă, ca şi când n-ar fi fost sigur dacă face bine sau nu că se acoperă, urmă cu un glas învăluit de emoţie:

— Să mă iertaţi, domnule, că mă găsiţi aici, dar am fost poftit să trec negreşit, încă de astă-vară, adică acum vreo două luni, de către domnul deputat Gogu Ionescu, la băile din Sângeorz, în Transilvania...

— A, din Transilvania? murmură Grigore cu un interes care încurajă pe interlocutorul său să confirme mai apăsat:

— Da, mă rog, din Transilvania... Aş putea adăuga că sunt chiar puţin neam cu domnul deputat, fiindcă, nu ştiu dacă ştiţi, sora mea Laura e măritată cu preotul George Pintea din Sătmar, iar sora lui George e soţia domnului deputat Ionescu.

— Aşa? făcu Iuga mai înviorat, luându-i mâna şi scuturându-i-o. Încântat!... Şi află că, atunci, eşti şi cu mine puţin neam, cum ziceai, pentru că nevasta mea e sora lui Gogu Ionescu.

Titu Herdelea dădu din cap surâzând. Cunoştea relaţiile casei. Venind deseori să se intereseze de Gogu Ionescu, aflase de la servitori toate amănuntele şi chiar mai multe decât ar fi vrut.

Lui Grigore îi plăcu înfăţişarea modestă a tânărului şi mai ales timiditatea lui, pe care zadarnic se silea să o ascundă. El însuşi era sau cel puţin se socotea tot aşa de dezarmat când întâmplarea îl punea în situaţii neaşteptate. Îl luă de braţ ca pe un vechi prieten, zicându-i:

— Fiindcă ne-am întâlnit aici, aidem până sus să stăm puţin de vorbă!

Titu roşi de bucurie.

Urcară împreună până pe platforma de sub scoică, unde Grigore se opri să-i lămurească împărţirea casei, să nu-şi închi-puiască tânărul cumva că el ar fi putut avea asemenea fantezii arhitecturale. Clădirea cuprindea două case complet deosebite, care însă în loc să aibă intrările laterale separate şi numai faţada comună, aveau o singură intrare principală. Socrul lui Grigore, când a făcut casa, cu vreo zece ani în urmă, a pretins cu orice preţ o scară monumentală de marmoră cu o scoică deasupra, cum avea şi Nababul, deşi palatul — aşa-i zicea dânsul — era destinat de zestre celor două odrasle ale sale, când se vor aşeza, fiecare cu gospodăria proprie. Nadina, soţia lui Grigore, se şi tânguia acuma şi-i imputa bătrânului că a construit casa înadins ca locatarii să se poată spiona reciproc şi permanent. Uşa colosală, de stejar şi fier împletit, dăruind aparent casei o înfăţişare unitară, de fapt o despărţea: aripa dreaptă închidea domeniul lui Gogu Ionescu, cea stângă, pe care o ţinea larg deschisă feciorul, introducea în apartamentele Nadinei.

— Nevastă-mea e plecată în străinătate de vreo trei luni şi casa e toată în naftalină, adăugă Iuga, trecând cu musafirul său din hol spre etaj unde, într-o cameră de rezervă, i se improvizase un dormitor, ca să aibă un refugiu când vine în Bucureşti în lipsa Nadinei. De altfel, eu numai iarna sunt bucureştean, şi încă şi atunci cu intermitenţe; restul anului stau la ţară şi pentru că trebuie, şi pentru că acolo mă simt mai bine. Nevastă-mea are oroare de ţară, tocmai cum mie mi-e silă de oraş. Dar ia şezi, te rog! Mă vei ierta dacă eu, printre vorbe, am să mă primenesc şi să mă curăţ puţin... E unu şi jumătate! Şi la trei am întâlnire cu negustorul meu. De-abia va fi timp să îmbuc ceva, undeva, la repezeală...

Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete cum a debarcat în capitală de aproape patru săptămâni, cu mari speranţe în sprijinul lui Gogu Ionescu, care îi făgăduise că-i va face rost să intre la un ziar, ca astfel să-şi îndeplinească visul de-a îmbrăţişa cariera scrisului, şi cum a avut dureroasa surpriză de a nu-l găsi în ţară. Mai grav e însă că, până una-alta, a cheltuit peste o treime din puţinii bănişori cu care a sosit, ba i-e frică să nu fie silit, tot aşteptând zadarnic, să cheltuiască şi bruma de rest înainte de a afla vreo ocupaţie, şi să se pomenească într-o bună zi vagabond prin străini.

— N-aş vrea să-ţi spulber iluziile, — zise Grigore aproape gata primenit, — dar bunul meu cumnat nu prea e omul în care să-ţi poţi pune toate nădejdile. E foarte simpatic, un suflet minunat, numai că-i cam lasă-

mă să te las. Doar dacă nevastă-sa s-ar ţine de capul lui poate că s-ar mai mişca, fiindcă ea singură are farmecul şi darul de a-i stimula energia somnolentă...

După o clipă de spaimă, tânărul Herdelea spuse cu nouă încredere:

— Atunci tot aş putea spera, căci cumnată-mea mi-a arătat mare simpatie când ne-am întâlnit, astă-vară...

— Nici prea multă să nu fie, surâse Iuga. Gogu e gelos ca un turc şi ar fi în stare să te expulzeze din ţară, dacă ar intra la bănuială că...

În visările lui, Titu întrezărise o zi când Eugenia, pe care la Sângeorz o văzuse ca o rară frumuseţe, îi va cădea în braţe, cucerită de versurile lui devenite celebre. Dar să abuzeze de sentimentele femeii iubite pentru a dobândi avantaje i se părea atât de ruşinos, că se făcu deodată palid până-n vârful urechilor. Grigore observă amărăciunea lui şi se grăbi să-l potolească:

— Eşti naiv, amice, şi tare mă tem că n-ai să te procopseşti la noi! Îţi trebuie îndrăzneală, şi cinism, şi aroganţă, dacă vrei să reuşeşti, cel puţin în vremurile astea. Cine umblă cu scrupuluri feciorelnice e osândit mai dinainte să fie strivit de cei ce nu cunosc nici măcar din nume astfel de sentimentalisme romantice!

Gata de plecare şi luându-şi servieta, adăugă cu alt glas:

— Ai luat masa?

— Încă nu, bâlbâi, surprins, Titu.

— Dacă-ţi face plăcere, să mergem să mâncăm împreună!

Deşi foarte măgulit, tânărul răspunse că el ia masa la o familie ardeleană şi, fiindcă n-a anunţat, oamenii l-ar aştepta nemâncaţi cine ştie până când, încât n-ar vrea să... Nu s-ar fi prăpădit el de grija gazdelor, dacă nu s-ar fi sfiit să meargă cu Iuga la vreun restaurant mare, îmbrăcat slăbuţ, cum era acuma. Purta un costum cam costeliv, ca să nu-şi strice hainele cele bune până ce va avea posibilitatea să-şi cumpere altele. De altfel şi Grigore îl poftise numai de formă, căci nu mai stărui, ci adăugă repede:

— Fireşte, fireşte... Cu toate astea aş vrea să ne mai vedem. Ştii ce?... Luăm masa împreună diseară! îţi convine? Ai timpul şi dumneata să-ţi vesteşti gazda, voi fi şi eu mai liber şi mai liniştit... Atunci aşa! Să fie, să zicem, la Enache! Cunoşti?... În strada Academiei. La opt!.. Aşa!

3

Titu Herdelea alerga pe trotuar cu pălăria puţin pe ureche şi cu faţa atât de strălucitoare de bucurie, că oamenii întorceau capul după el, parc-ar fi fost beat. Îi bătea straşnic inima. Şi bâlbâia întruna:

— În sfârşit, mulţumesc lui Dumnezeu!... Ce om de treabă! Se cunoaşte îndată că e boier... În sfârşit mi se pare că mi-a ajutat Dumnezeu...

Prin strada Romană ieşise în calea Victoriei. Coti acuma spre strada Verde, ca să ajungă mai drept în Buzeşti, unde avea o cameră mobilată şi unde, în vecini, lua masa la familia Gavrilaş.

De baştină din Amaradia, Gavrilaş se găsea în ţară de vreo zece ani şi era agent secret în poliţia capitalei, însărcinat cu controlul hotelurilor.

Cunoştea pe învăţătorul Herdelea, cu care fusese odinioară coleg de şcoală. Astfel, când, într-o dimineaţă, a descoperit în registrul de călători de la "Hotel English" numele Herdelea printre cei sosiţi în ultimele zile şi când a văzut mai ales că a venit din Ardeal, a ghicit imediat că trebuie să fie feciorul lui Zaharia. Fără multă ezitare, s-a urcat la camera lui Titu şi l-a sculat din somn să-i ureze bun sosit şi să-i ofere serviciile lui prieteneşti, ca să nu fie jumulit ca toţi străinii care pică în acest oraş frumos, dar foarte stricat. În aceeaşi zi i-a găsit o odăiţă bună şi ieftină, chiar alături de locuinţa lui, iar pe înserat l-a dus şi l-a instalat. Pe urmă l-a poftit să cineze în familia lui, să-l cunoască şi nevastă-sa.

În afară de soţii Gavrilaş, din familie făcea parte şi domnişoara Marioara Rădulescu, o fetiţă de vreo optsprezece ani, drăgălaşă şi vioaie ca o veveriţă, elevă la şcoala profesională. Din pricina ei n-a putut Gavrilaş să-i propuie lui Titu să locuiască chiar la dânşii. Doamna Gavrilaş, mărunţică, grasă şi roşie, cu faţa veşnic lucioasă, socotise totuşi că ar fi putut lua în gazdă şi pe domnul Titu. Odaia în care sta Marioara avea două paturi şi tinerii s-ar fi învoit cum e mai bine, că doar amândoi sunt cuminţi. Gavrilaş însă s-a împotrivit, spunând că aşa ceva nu se cuvine şi ar putea stârni vorbe urâte... Peste câteva zile, pentru că Titu nu se obişnuia cu mâncările de pe aici, s-a înţeles cu doamna Gavrilaş să-l primească şi pe el la masă, plătind o sumă modestă şi potrivită. Venind astfel zilnic în casă, Marioara i-a mărturisit că se simte slăbuţă la limba română şi ar avea nevoie de o meditaţie serioasă. Galant, Titu s-a oferit să o mediteze el gratuit, spre marea bucurie a doamnei Gavrilaş, care o iubea ca pe copilul ei şi ţinea mult să-şi treacă bine toate examenele. Lecţiile le-au început chiar din seara aceea, după cină, în odaia lui Titu, unde puteau fi mai liniştiţi şi nesupăraţi de nimeni. Prima lecţie s-a prelungit până după miezul nopţii. Tânărul a explicat a doua zi doamnei Gavrilaş, care fusese cam îngrijorată, că a ţinut-o mai mult, fiindcă, într-adevăr, fata a fost foarte neglijată. Marioara însăşi a recunoscut că mai plăcute lecţii ca Titu încă nimeni nu i-a dat şi că ar fi bucuroasă, dacă Titu ar putea să o înveţe cât mai des, ca să fie sigură de izbândă. Când sosi acuma Titu Herdelea îi găsi la cafea.

— Ţi-am pus lingurile în brâu, nenişorule! îl întâmpină Gavrilaş, pufnind rar dintr-o ţigară răsucită de el însuşi cu multă meticulozitate.

— Numai fata asta-i de vină, domnu Titu, se scuză doamna Gavrilaş, trăgând cu ochiul spre Marioara care zâmbea şiret. Că zicea că e moartă de foame şi că ea nu mai aşteaptă nici pe prinţul...

Titu se simţea atât de fericit, că trebuia să se răcorească. Se repezi deci la Marioara, o luă în braţe şi începu s-o sărute pe gură, pe ochi, pe obraji, până ce toată o ciufuli, ba-i mai răsturnă şi ceaşca de cafea pe faţa de masă, spălată şi călcată de însăşi doamna Gavrilaş şi pusă numai atunci întâia oară.

— Na, apoi astea mie nu-mi plac, se supără Gavrilaş, silindu-se să-şi apere propria-i cafeluţă ameninţată, în vreme ce doamna Gavrilaş îşi frângea mâinile amuţită, parc-ar fi asistat la un cataclism.

Fata însă se arăta măgulită de explozia aceasta şi primea vijelia de sărutări gângurind ca o turturică.

— Victorie, domnule Gavrilaş! răcni în cele din urmă Titu, zvârlindu-şi

pălăria pe pat cu un gest de general triumfător.

Şi povesti pe nerăsuflate cum a întâlnit pe Grigore Iuga, ce-au vorbit, cum era gata-gata să nu mai vie deloc la dejun şi cum diseară va mânca la Enache. Pozna cu răsturnarea cafelei şi prăpădirea feţei de masă fu repede iertată şi uitată. Gavrilaş fusese câţiva ani un fel de ajutor de administrator la o moşie de prin Vlaşca, unde a făcut şi ceva gologani, încât avea mare respect de moşii şi moşieri, singurele instituţii solide din România, împotriva restului nutrind eterne nemulţumiri, deoarece, în trei ani, de când intrase în poliţie, n-a izbutit să dobândească nici o avansare, deşi ar fi meritat cu vârf şi îndesat, fiind un funcţionar conştiincios şi cu mai multă carte decât alţii, dar fără proptele la cei sfinţi.

— Dacă ai putea să te înfigi administrator la moşia lui măcar vreun an, doi, ştiu că ţi-ar pune Dumnezeu mâna-n cap şi te-ai face om! observă Gavrilaş, mai târziu, gânditor şi cu o privire de admiraţie invidioasă spre Titu, care înfuleca zdravăn din tocana ardelenească păstrată caldă. Gavrilaş era tot atât de mic la statură ca şi nevastă-sa, avea nişte mustăţi groase şi prea mari pentru chipul lui, fruntea foarte încreţită şi o roşeaţă pe toată faţa, parc-ar fi fost vopsit pentru o reprezentaţie de circ.

Urmă o dezbatere amplă asupra perspectivelor tânărului. Se amestecă şi doamna Gavrilaş cu amintiri discrete despre administratorul din Vlaşca. Numai Marioara tăcea, pufnea din când în când spre Titu şi-l bombarda cu cocoloaşe de pâine, la care însă el nu lua seama, fiind acuma ocupat cu chestii serioase.

Încetul cu încetul, totuşi, entuziasmul proiectelor se potoli. Gavrilaş, obişnuit să aţipească după-amiază câte-un ceas, începu să caşte şi apoi se întinse, oftând, pe pat. Marioara se cărăbăni la şcoală, iar doamna Gavrilaş se apucă să spele vasele. Plecă şi Titu acasă la el, să se pregătească pentru masa de la Enache.

Locuinţa lui era chiar în corpul de case de alături. O poartă de lemn dărăpănată dădea într-o curte lungă, murdară, cu sumedenie de cămăruţe, toate închiriate. Apartamentul dinspre stradă, două odăi cu antreu la mijloc, era ţinut de doamna Elena Alexandrescu, femeie trecută de patruzeci de ani, încă arătoasă, văduva unui ofiţer pe care ea îl pomenea când maior, când colonel şi care murise locotenent. În camera din faţă, şedea doamna împreună cu Jean Ionescu, copist la interne, tinerel şi berbant. În antreu se găseau numai două lăzi cu cărţi, biblioteca doctorului Vasile Popescu de la Piteşti, soţul fiicei doamnei Alexandrescu, Mimi. Odaia din fund, cu două ferestruici spre curte, un pat de tablă, un lavabou, o masă rotundă, trei scaune, un dulap hodorogit şi câteva fleacuri, botezate bibelouri de familie, era a lui Titu. În curte, mai încolo, stătea un cizmar evreu, Mendelson, cu cinci copii, dintre care cel mare îşi termina armata la artilerie, apoi un plăcintar bulgar cu dugheana în vecini, un croitor rămas văduv de curând cu patru copii mici, un pensionar cu soţie tânără, având în gazdă un student...

De cum păşi în curte, tânărul Herdelea auzi ciripirile mulţumite ale doamnei Alexandrescu şi înţelese că Jean trebuie să fi plecat la birou. Uşa dinspre antreu era larg deschisă, iar doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră într-o mână şi batonul de roşu în cealaltă, ca o porumbiţă bătrână şi cochetă.

— Sărut mâna, doamnă Alexandrescu! strigă Titu amabil ca totdeauna, scoţând din buzunar cheia de la camera lui şi potrivind-o în broască.

— Bonjur, bonjur, domnul... răspunse gazda încântată de chiriaşul ei, care se purta atât de cuviincios. Dar ce eşti aşa de grăbit? Poftim încoace niţel, că doar n-am să te mănânc, adăugă apoi cu glas de sirenă răguşită, continuând operaţia de pictură facială, în vreme ce Titu, din pragul camerei lui, după ce deschisese uşa, îşi aruncă pălăria pe masă. Sunt singură. Jenică, sărăcuţul, s-a dus la minister... Vino, vino, n-ai frică! Jenică nu-i gelos, cu toate că mă adoră...

Îşi aduse aminte de pat, văzu nişte adâncituri şi se repezi să le netezească, murmurând cu o satisfacţie plină de mândrie:

— Uite — aşa-s bărbaţii de neastâmpăraţi... Parcă poţi scăpa de insistenţele lor?

Titu se simţi jenat şi, ca să schimbe vorba, se grăbi să-i spuie că diseară va veni acasă poate mai târziu, pentru că are să petreacă la restaurantul Enache cu un domn.

— Ah, Enache, ce delicios se mănâncă la Enache! suspină romantic doamna Alexandrescu. N-am mai fost însă de când trăia răposatul, fie iertat...

Se pierdu un răstimp în glorificarea bietului Mache, care s-a prăpădit aşa de tânăr. Ii arătă o fotografie, să-i dovedească ce frumos bărbat a fost. Îi spuse că numai gratie zestrei ei reglementare a putut mărita pe Mimi, căci altfel, prin câte necazuri a trecut, nici n-ar fi avut cu ce s-o urnească din casă. Pe urmă, sfârşindu-şi pictura, începu să-i istorisească pe larg câte certuri şi aproape scandaluri a avut bietul Jenică din pricina ei cu părinţii lui, care sunt nişte oameni foarte bine, dar cu idei foarte învechite în unele privinţe şi n-au vrut să-i admită în ruptul capului să trăiască cu ea, ci au umblat din răsputeri să-l însoare cu o urâţenie despre care ziceau că ar fi o partidă strălucită. Jenică însă, cât e dânsul de drăguţ, altfel, are o fire foarte voluntară şi le-a declarat categoric că mai degrabă rupe cu toată familia orice relaţie, decât să se despartă de iubita lui, care, pe lângă că e o femeie superbă, îl şi îngrijeşte admirabil şi-l iubeşte cu adevărat. Şi aşa, bătrânii au fost siliţi să cedeze, încât azi sunt buni prieteni şi absolut intimi. De altminteri, şi ea a avut destule mizerii şi mai are, din cauza lui Jenică, cu ginerele ei. Mimi n-ar zice nimic, fiindcă ea ştie cât a suferit sărmana maică-sa şi s-a jertfit, şi că măcar acuma are dreptul să-şi trăiască şi ea traiul. Dar ginerele e băiat de la ţară, cu moravuri de la patruzeci şi opt, şi i-a declarat verde că el nu-i va mai trece pragul cât va fi cu Jenică, nedorind să se găsească faţă în faţă cu peştele ei. "Auzi, Jenică peşte, el care e funcţionar şi..." Ba a oprit şi pe Mimi să o vază, aşa că drăguţa de ea, când vine prin Bucureşti, trebuie să se întâlnească aproape pe furiş cu mama ei, care a născut-o şi a crescut-o.

— Of, Doamne, greu se mai plăteşte şi puţina fericire ce i-e scrisă omului! suspină sfârşind doamna Alexandrescu, cuprinsă de înduioşare.

Tânărul se zăpăci de tot ascultând destăinuirile atât de intime, mai ales când luară o întorsătură tristă. Se sculă încet, gândindu-se ce-ar putea să-i spuie ca să-i şteargă amărăciunea. Doamna Alexandrescu îşi regăsi singură vioiciunea, pornindu-se să-şi laude fata, frumuseţea ei, inteligenţa ei, drăgălăşia ei şi făgăduind lui Titu că-l va prezenta negreşit,

ca să o cunoască şi să-şi dea seama ce înseamnă o fiinţă într-adevăr adorabilă... Neavând nici o treabă, doamna l-ar fi ţinut la taifas până noaptea, ca şi alte daţi. Titu ardea de nerăbdare să se pregătească pentru întâlnirea de diseară care poate să însemneze o întorsătură în viaţa lui. Tocmai chibzuia cum să se retragă fără să o jignească cumva, când auzi în curte o voce strigând:

— Domnul Titu Herdelea!

Câteva glasuri răsunară îndată afară:

— În faţă, în faţă!

— E factorul, explică doamna Alexandrescu.

Titu făcu numai trei paşi până în antreu, unde se şi ivise factorul. Era o scrisoare de acasă. Salută pe doamna Alexandrescu şi intră în odaia lui, cuprins subit de emoţie.

Prima scrisoare de când s-a aşezat în Bucureşti... Rupse plicul şi sorbi cu înfrigurare cele şase pagini de scris mărunt în care doamna Herdelea, în stilul ei evanghelic, presărat cu maxime morale şi poveţe înţelepte pentru "dragul mamei înstrăinat", îi spunea toate câte s-au petrecut prin Amaradia după plecarea lui, de la moartea lui Ion Glanetaşu şi până la logodna Ghighiţei cu învăţătorul Zăgreanu.

"Cununia însă vom face-o tocmai după Crăciun, ca să ne putem înfăţişa cu vrednicie. O să le dăm lor casa din Pripas, să nu mai stea aşa pustie şi să le poarte şi lor noroc, cum ne-a purtat nouă... Ne-ar fi drag să fii şi tu la nuntă, biata copilă şi acum plânge gândind că tu poate n-ai să poţi veni Dar tu să-ţi vezi de soarta ta şi să cauţi să te chiverniseşti cât mai bine şi să nu pierzi nădejdea în Dumnezeu, că Dumnezeu nu lasă pe cei drepţi şi cu credinţă. Trebuie să ai răbdare multă, dragul mamei, că nici pe acolo nu zboară pui fripţi şi plăcinte calde, omul să nu despereze, ci să lupte cu toate piedicile până ce izbândeşte cu ajutorul lui Dumnezeu... Are să înceapă în curând frigul şi iarna, şi nu ştiu dacă tu ai haine grosuţe. Să iei seama şi din cei dintâi bani să-ţi cumperi ori, dacă pe acolo-s prea scumpe, să trimiţi bani, să-ţi facă Ştrulovici, că-l ştii ce frumos lucrează, şi ieftin..."

Într-un post-scriptum, Ghighi adăuga că ea nu se cunună, orice ar face bătrânii, dacă nu vine şi el la nuntă, şi-i mai spunea că va merge negreşit la balul studenţilor, dar încă nu ştie cu ce rochie, că ea ar vrea să-şi facă una nouă, mai ales că e şi logodită, şi toţi ochii vor fi pe ea.

În alt post-scriptum, bătrânul Herdelea îl îndemna să nu uite a scrie ceva pentru *Tribuna Bistriţei,* cum a făgăduit când a plecat, căci directorul şi acuma aşteaptă dările de seamă despre serbările "Astrei". De asemenea să-i trimită gazete din ţară, să vadă şi domnii noştri foi româneşti adevărate, iar când va publica de ale lui, să poată arăta tuturor ce face feciorul lui în România.

Titu reciti scrisoarea de câteva ori, parc-ar fi vrut s-o înveţe pe dinafară. Completa din sufletul lui toate veştile. Se simţea din nou acasă, în Ardeal, în lumea unde fiece amănunt, oricât de neînsemnat, avea o rezonanţă vie pentru întreaga lui fire. Sub farmecul amintirilor, cuprins de o nostalgie dureroasă, vru să se apuce pe loc să răspundă, ca şi când

numai astfel şi-ar fi putut uşura inima. Pe masă erau câteva cărţi aduse de acasă, biblioteca lui, apoi caiete cu însemnări, cu crâmpeie de poezii, cerneală, tocuri... Numai hârtie de scrisori n-avea. Căutând un petic de hârtie potrivită îşi aduse aminte de Iuga, coborî în realitate şi hotărî să amâne răspunsul până ce va putea comunica lucruri mai multe şi poate mai bune.

De altfel, se făcuse ora şase şi, deci, era momentul suprem să se gătească pentru diseară. Mai cu seamă că trebuia să-şi aranjeze unele mici lucruri, să-şi mai coasă câte ceva, să-şi lustruiască ghetele, să-şi perie costumul negru de camgarn pe care nici nu l-a prea îmbrăcat aici, încât s-ar putea duce cu el şi la Palat. Voia să fie foarte exact la întâlnire, căci omul civilizat întâi după exactitate se cunoaşte. Mai bine să aştepte el câteva minute decât să fie aşteptat.

4

— Ai întârziat, prietene! zise Grigore Iuga zâmbind şi întinzându-i mâna. Mi se pare că te-ai bucureştenizat şi dumneata?... Dar ia loc colea, lângă mine!... Noi nu te-am aşteptat, că ne-a fost foame...

Un chelner luă pălăria şi pardesiul lui Titu în vreme ce el, uluit, nu ştia dacă să mărturisească adevărul sau să lase pe Iuga să creadă că n-a fost exact la întâlnire. Se pomeni murmurând cu un glas străin, confuz:

— Ba eu sunt pe aici de mult, mi-am şi azvârlit o dată ochii înlăuntru, iar pe urmă m-am plimbat prin faţa restaurantului tot aşteptându-vă, de mă şi mir cum nu v-am văzut când aţi intrat...

— Nu te scuza, că şi noi am întârziat un sfert de oră! îl întrerupse Grigore amical. Aşa suntem noi românii toţi... Dar să cunoşti pe prietenii mei!

Făcu prezentările. Avocatul Baloleanu, deşi numai cu câţiva ani mai mare ca Iuga, era foarte voinic, avea o bărbuţă cafenie tunsă energic şi un început de chelie pe care o ascundea cu fire de împrumut. Ochii albaştri-verzui îi sticleau inteligent şi şiret. Mânca mult, se văita că băutura îl balonează şi nu se putea reţine oricât medicii îl preveniseră că e predispus la obezitate. Îl pasiona politica. Fusese deputat când i-a fost partidul la putere, devenind şef de organizaţie la Ialomiţa, unde avea, dobândită mai recent, o moşie de vreo şase sute de pogoane. Clientela puţină, dar solidă, îi asigura venituri considerabile, care îi dădeau faima de mare avocat, pe când de fapt el nu pleda decât prea arareori şi privea chiar cu puţin dispreţ pe confraţii de bară, pe lătrători, cum îi poreclise el în glumă. Totuşi se bucura de trecere la Palatul de justiţie, pentru că era socotit om politic de viitor şi făcea multe servicii prin influenţa lui la mărimile zilei. Celălalt tovarăş de masă, Constantin Dumescu, directorul Băncii Române, cu ochelari de aur, spân, părul blond-cărămiziu, smead şi puţin adus de spinare, parcă trupul i-ar fi fost prea lung, părea un taciturn. Era burlac şi prieten bun cu tatăl lui Grigore.

Cei doi primiră pe Titu fără entuziasm, ca şi când le-ar fi stricat atmosfera. Tânărul, după invitaţia lui Iuga, se adânci în studiul listei de bucate, înfricoşat, necunoscând încă mâncările din ţară şi mai ales numirile lor. Îi era apoi necaz şi nu se putea dumeri cum de n-a observat

pe Grigore când a sosit, încât acuma are să crează că nu e om de cuvânt, deşi el a venit cu o jumătate de ceas mai înainte, numai ca să nu întârzie, dar n-a îndrăznit să intre şi să ocupe o masă.

După o scurtă tăcere, Baloleanu reluă convorbirea întreruptă de apariţia tânărului, zicând cu un aer de superioritate:

— Aşa, dragă Grigoriţă, cum îţi spuneam... Problema ţărănească nu se poate rezolva fără sacrificii din partea celor ce stăpânesc pământul. Asta-i lege! Toate celelalte, toate consideraţiile secundare sunt paliative. Ţăranul vrea pământ. Scurt. El atâta ştie şi asta îl doare.

— Iartă-mă, Alexandre, răspunse Iuga, calm, cu o lucire în ochi, care arăta că discuţia îi frământa sufletul, dar aşa cum o pui tu, problema devine un simplu pretext de propagandă electorală sau de demagogie ieftină şi primejdioasă. A stârni pofte e foarte uşor. Mai greu e să le şi împlineşti. Cum vrei tu sa mă convingi pe mine, proprietar, să dăruiesc ţăranilor pământul pe care-l muncesc, împreună cu dânşii din moşi-strămoşi, când în acelaşi timp tu însuţi cumperi moşii şi...

Puţin vexat, avocatul nu-i dădu răgaz să continue:

— Pardon, pardon! Să punem lucrurile la punct! înainte de toate să fim înţeleşi că nu discutăm chestia din punct de vedere particular, personal. Eu am vorbit făcând abstracţie că tu, întâmplător, eşti mare proprietar sau că eu, tot întâmplător, fac politică. Suntem, mai presus de orice, oameni care cunoaştem problema ţărănească şi din cărţi, şi din experienţă, care ne interesăm de ea cum se interesează toată lumea, fiindcă de rezolvarea ei depinde soarta noastră şi chiar viitorul ţării, nu-i aşa? Vasăzică o dezbatere academică. Sunt sigur, de altfel, că, de-ar fi nevoie de sacrificii, conu Miron şi cu tine aţi fi cei dintâi să faceţi gestul...

— Ba te înşeli grozav, dragul meu! protestă Grigore. Tata n-ar consimţi niciodată să se despartă de moşia de care-l leagă un trecut de greutăţi şi de mândrie. Pentru el pământul înseamnă viaţa însăşi, ca şi pentru ţăran, ştii prea bine, că ai fost pe la noi şi cunoşti situaţia. Dar nici eu, cu toate că nu mă simt atât de intransigent, n-aş fi dispus să fac cadouri, nu ţăranilor, care nu le cer, ci demagogilor mărunţi de la oraşe, care vor să-şi creeze merite electorale agitând pe sub mână teorii pe care cei cu răspundere le repudiază şi pe care nici înşişi agitatorii nu se gândesc să le puie în practică!

— Uite conservatorul! zâmbi Baloleanu către Dumescu, apoi întorcându-se iar la Iuga: Un moment, iubitule! Pentru că adineaori m-ai pus în cauză pe mine, ţin să precizăm lucrurile... Ei bine, crezi tu că mica mea proprietate, câştigată cu sudoarea unei munci cinstite de zece ani, de încă şi azi mai am datorii pe ea, crezi tu că tocmai cele câteva biete sute de pogoane ale mele au să rezolve problema? Şi totuşi, iacă, declar aici solemn, deşi sunt om sărac, că într-un caz de nevoie, eu pun la dispoziţia ţării peticul meu de moşie, fără să crâcnesc! Eşti mulţumit? Am fost clar?

— Evident, cum să n-o oferi şi statului, dacă ai putut s-o arendezi îndată ce ai luat-o? făcu Iuga apăsat, fără a-şi ascunde dispreţul.

Jignit şi scandalizat că s-a găsit cineva, ba încă un bun prieten, care să-i pretindă lui, avocat cu vază şi om politic, să se înfunde la ţară, Baloleanu zise ironic:

— Doar n-ai să-mi ceri acuma, puiule, să mă las de meseria mea pe

care, de, o cunosc niţeluş, ca să mă apuc de agricultură?

— Îţi cer, dacă vrei să ai pământ! Cine are pământ să-l muncească şi să-l iubească, ori să renunţe! Tu, dragul meu, ai luat moşia ta de sub nasul sătenilor care umblau s-o cumpere şi s-o împartă între ei. Te-ai dus, i-ai înlăturat şi a treia zi ţi-ai trimis arendaşul să stoarcă bani din ea pentru tine şi pentru el. Pe de o parte împiedicaţi pe ţăran să cumpere pământ când se oferă prilejul, iar pe de altă parte mă îndemnaţi pe mine, care asud alături de ţărani, să mă despart de moşie, s-o arunc, uite aşa, ca pe un dinte stricat!

— Ei, dragă Grigoriţă, observă avocatul mai moale, sunt prea puţini proprietari ca voi. Marea, imensa majoritate a pierdut de mult contactul cu pământul. O măsură generală nu se poate lua după cei puţini, ci după ceilalţi.

— De ce n-ai lua întâi măsuri faţă de cei ce s-au înstrăinat de moşiile lor? De ce vă gândiţi numaidecât să distrugeţi o clasă socială, poate cea mai loială, cea care reprezintă bogăţia de bază a ţării? A, fireşte, n-au rămas mulţi proprietari la datorie. A început să le vie unora greu să stea la ţară, să li se pară dezonorant a munci pământul sau chiar a munci în general. Preferă să tragă venituri grase şi să le risipească în petreceri. Locul lor l-a luat arendaşul, care stoarce arenda pentru boier şi alta, mai bună, pentru el însuşi. Atunci evident că ţăranul geme, şi se zvârcoleşte, şi ameninţă, când în surdină, când făţiş. În vreme ce eu, proprietar, muncind şi economisind, de-abia scot din moşia mea cât să pot trăi onorabil, arendaşul, vecinul meu, plăteşte zeci de mii de galbeni proprietarului şi îşi umple şi el desagii. De unde diferenţa? Din buzunarul arendaşului sau din mizeria ţăranului?... N-am dreptate, nene Costică? sfârşi Grigore, adresându-se deodată lui Dumescu. Spune dumneata, am ori n-am dreptate?

Directorul de bancă şedea cu ochii în farfurie şi asculta jenat, fiindcă amândoi vorbeau tare, încât lumea de la mesele dimprejur se uita la ei. Întrebarea totuşi îl surprinse. Nu urmărise discuţia decât superficial. Lui, om de cifre, dezbaterile la un pahar de vin i se păreau cam futile, dacă nu comice. O problemă gravă nu se limpezeşte între un şniţel vienez şi o plăcintă cu mere. Cel mult se încurcă şi mai rău. Înainte însă de-a răspunde el, de la masa de alături interveni cineva cu glas familiar:

— Îmi daţi voie...

Toţi întoarseră capetele, miraţi de amestecul unui străin în conversaţia lor.

— Sunt Ilie Rogojinaru şi am avut fericirea să ne cunoaştem azi în tren cu domnul Iuga.

Arendaşul era singur la masă. Venise mai târziu şi, vrând-nevrând, a auzit discuţia. Neturburat de mirarea lor, îşi mută scaunul puţin mai aproape şi urmă, parcă i-ar fi cunoscut pe toţi de când lumea:

— Numai pentru că domnul Iuga spunea că arendaşii ar fi aşa şi pe dincolo... Acu, nu că sunt şi eu arendaş, dar cred că dumnealui greşeşte vorbind rău despre nişte oameni care nu merită atâta hulă. Să nu fie cu supărare, cucoane, dacă iarăşi nu ne lovim în păreri, zău aşa! Arendaşul nu e chiar o pacoste pe ţară, cum ziceţi dumneavoastră şi cum scrie prin gazete. Nu, nu! Ca să poată scoate arenda, plus un oarecare venit pentru

ostenelile lui, arendaşul trebuie să muncească de trei ori cât un proprietar. Ţăranul nu lucrează nici mai mult, nici mai ieftin la arendaş ca la boier, ba mai degrabă dimpotrivă. Iau martori chiar pe domnul Iuga să vă spuie cinstit dacă învoielile la arendaşii vecini cu Amara sunt mai grele ca pe moşiile dumnealor. Arendaşul însă, împins de nevoi, a făcut economii la cheltuieli, a cultivat mai intens pământul, a pus în circulaţie terenuri care înainte erau pârloage, a introdus maşini, în sfârşit, a ridicat nivelul exploatării agricole. Toate astea nu valorează nimica? Or fi ei şi arendaşi ticăloşi care asupresc pe ţărani, cum sunt şi printre proprietari, dar să-i osândim aşa, în bloc, fără circumstanţe uşurătoare, nu e drept şi nici bine!

Grigore Iuga, enervat de intervenţia insolită a arendaşului, răspunse apăsat şi dispreţuitor:

— O fi, stimate domn, dar dacă nu apăreau arendaşii între proprietari şi ţărani, azi n-am mai avea o chestie ţărănească în România! Naşterea arendaşilor a împiedicat trecerea pământului în mâinile ţăranilor, cum ar fi fost natural şi sănătos. Proprietarul care s-a săturat de moşie ar fi vândut-o sătenilor dacă nu se îmbulzea arendaşul, oferindu-i un venit mare şi sigur, fără nici o muncă şi bătaie de cap pentru dânsul!

— Asta se poate, admise Rogojinaru cu un surâs candid. Se prea poate. Nu zic ba... Cu condiţia ca ţăranul să fi fost într-adevăr harnic şi întreprinzător. Mie însă, care am o veche experienţă în privinţa asta, daţi-mi voie să rămân convins că arendaşul a intervenit tocmai fiindcă ţăranul român e leneş şi nepăsător, aşteptând să-i vie totul de-a gata de la boier sau, în vremea din urmă, de la stat... Uite-aşa, domnilor! Scuzaţi-mă dacă sunteţi de altă părere, dar eu...

Baloleanu avu un gest de consternare, fără a putea protesta. Grigore, abia stăpânindu-şi revolta, întrerupse vehement pe arendaş:

— Te-am auzit şi în tren vorbind cum vorbişi acuma, onorate domn. Nu ţi-am răspuns, fiindcă mi se pare monstruos ca un om care trăieşte şi se îmbogăţeşte din exploatarea ţăranului să afirme totuşi, cu atâta insistenţă, că ţăranul e leneş. Dar chiar presupunând că ar fi cum zici dumneata, imputarea sau ocara dumitale n-ar privi pe ţăranul nostru, ci pe cei ce l-au emancipat numai de formă şi l-au lăsat, în fapt, mai încătuşat ca pe vremea robiei. În loc să-i fi dat învăţătură şi educaţie cetăţenească, a fost menţinut cu sila în întuneric. Nu ne-a trebuit ţăran-cetăţean, ci ţăran-animal. Şi acuma, culmea batjocurii, îl mai şi insultăm că e rău şi trândav... A, întreabă-l pe dumnealui, continuă arătând brusc pe Titu, care încremeni, că-i ardelean şi-a venit de curând încoace, întreabă-l dacă ţăranul dumnealor e leneş şi lipsit de iniţiativă! Şi nu uita că acolo românul se află sub jug străin! A avut însă conducători cu tragere de inimă, care l-au învăţat şi i-au deschis mintea, a avut pilde care l-au îndreptat pe calea cea bună. Noi vorbim mereu despre ţărani şi ne mulţumim cu vorba goală şi niciodată nu facem nimic cinstit şi dezinteresat pentru ei!

Avântul lui stârni mici surâsuri ironice primprejur. El însuşi îşi dădu seama că a devenit patetic, că tonul lui nu cadrează cu locul, şi tăcu mai jenat chiar decât Dumescu, care începuse să dea semne de nerăbdare. Rogojinaru, deşi avea replica gata, ca să nu mai învenineze lucrurile, se mulţumi să mormăie ceva în farfuria lui. Doar Baloleanu zise încet, ca

pentru masa lor:

— Foarte just, dragă Grigoriţă, foarte adevărat! Bietul ţăran nu ştie decât să rabde, fiindcă nimeni nu l-a învăţat altceva. Iar când nu mai poate şi-i ajunge cuţitul la os, atunci e natural să izbucnească în iureş de foc şi sânge. Numai la noi se mai pomenesc, în plin secol de civilizaţie occidentală, răscoale de ţărani exasperaţi, când ici, când colo, pentru că numai la noi ţăranul nu găseşte nicăieri dreptate. Până ce avem să ne trezim cu o catastrofă să zguduie ţara din temelii!

Tot el însă, înţelegând că discuţia s-a împotmolit, căută să schimbe făgaşul. Aduse vorba despre recolta care ar fi fost destul de bună, dar nu se poate valorifica din pricina crizei financiare, apoi despre situaţia guvernului, pe care el o socotea şubredă, în speranţa că în curând va reveni la cârmă partidul lui. Trecând la politica externă, ajunseră la fraţii ardeleni şi la Titu Herdelea. Acuma se mai învioră şi Dumescu, naţionalist fervent, care visa veşnic numai cucerirea Transilvaniei. Grigore le spuse că tânărul Herdelea ar dori să-şi găsească un rost în ţară şi Dumescu, fiind vorba de un ardelean, îi oferi îndată un loc de funcţionar la banca lui, deocamdată modest, fireşte, rămânând să se vază ulterior dacă va merita mai mult. Iuga mulţumi refuzând: ce să caute un poet la bancă, afară, cel mult, de vreun împrumut de franci, fără girant, fără dobândă şi fără termen de plată? Titu însuşi tăcuse, dar se bucură că Grigore n-a primit. N-a trecut el Carpaţii ca să ajungă funcţionar la bancă. Mai curând la vreun ziar ar fi să i se găsească vreo întrebuinţare, adăugă Iuga. "Da, da, la vreun jurnal", repetă şi tânărul cu însufleţire. Baloleanu era bun prieten cu directorul *Universului,* căruia îi câştigase un proces dubios. Făgădui că va interveni, numai Titu să aibă grijă să-i reamintească, dacă cumva ar uita.

— Pe mine să mă iertaţi acuma, zise pe urmă avocatul, pregătindu-se de plecare. Mi-am lăsat nevasta să mănânce singură numai de dragul tău, Grigoriţă, că nu te-am mai întâlnit de un veac. Sper că şi tu ai să-mi faci plăcerea să vii într-o zi să dejunezi la noi, să te mai vază şi Melania mea, că mereu vorbim de tine. Pofteşti când vrei tu, oricând, nici n-ai nevoie să anunţi, ca acasă...

Între Grigore şi Dumescu se încinse o controversă asupra notei, fiecare revendicând pentru sine obligaţia de plată. Grigore ieşi biruitor, numai ameninţând cu o supărare eternă. În faţa restaurantului se despărţiră. Iuga rămase cu Titu. Chiar atunci apăru în uşă şi Rogojinaru, cu o ţigară de foi între dinţi, cu o umbrelă străveche la subţioară.

— Cucoane! zise dânsul către Grigore, cu glas dulce, părintesc. Dumneata eşti tânăr şi te aprinzi iute, pe când eu sunt bătrân şi nu mă supăr cu una, cu două. Nu ştiu când ne-om mai întâlni, dar să dea Dumnezeu să nu zici niciodată: "A avut dreptate afurisitul de Rogojinaru..." Noapte bună!

Grigore Iuga îl privi o clipă şi nu răspunse nimic. Familiaritatea arendaşului îl sâcâia. De altminteri, se simţea obosit şi, mai ales, plictisit. Discuţia de la masă îi răscolise nervii. Îşi propusese de atâtea ori să nu mai vorbească despre lucrurile acestea şi totuşi mereu îşi călca hotărârea.

Coborâră în calea Victoriei fără a schimba un cuvânt. Se pornise un vânt aspru, prevestitor de ploaie rece. Norii se lăsaseră jos, aproape până

pe acoperişele caselor. Câte un vârtej de aer se răsucea pe stradă, măturând praful, ridicându-l şi aruncându-l pe trotuare, între picioarele rarilor trecători. Grigore îşi aduse iar aminte de Rogojinaru: "Vezi, el a presimţit schimbarea vremii şi a venit cu umbrela..." O trăsură venea în goană dinspre şosea cu un domn între două femei, hohotind de veselie, parcă toată lumea ar fi fost a lor.

Titu Herdelea păşea tăcut şi prudent. Vedea că Iuga n-are chef de vorbă şi nu voia să-l supere. Îşi făcu în gând bilanţul serii şi chibzuia că poate fi mulţumit. Dacă ar intra la *Universul,* s-ar putea socoti angajat definitiv şi bine. Nu e un ziar subţire, dar pare a fi solid şi răspândit. Ar fi preferat *Adevărul,* care e mai simpatic, mai opozant şi mai intelectual. Pentru început e bine şi aşa. Numai să nu uite avocatul să vorbească cu directorul. Are să treacă mâine negreşit pe la Baloleanu... Adică nu, să se consulte întâi cu Iuga.

Trebuie să ia seama, să nu facă vreo gafă, să-l ofenseze şi să-l piarză. Când i-a scos Dumnezeu în cale un om atât de extraordinar, nu mai contează câteva zile de aşteptare...

Prin piaţa Palatului regal i se păru totuşi că tăcerea a fost prea lungă. Cumpănind despre ce i-ar putea vorbi, îşi aminti cu cât interes a discutat Grigore despre nevoile ţărăneşti. Îi zise deci, ezitând, parcă i-ar fi pipăit sufletul:

— Nici n-am pomenit, atâta ce se vorbeşte pe aici despre ţărani şi mereu despre ţărani. Toată lumea, pretutindeni, întruna: chestia ţărănească, problema ţărănească, să facem aşa, să facem altfel... De ce atâta discuţie? Până şi la mine în curte, toţi chiriaşii, cum se adună la taifas, repede ajung la ţărani, ş-apoi dă-i şi dă-i cu problema şi cu chestia... Barem un cizmar jidov şi mai ales feciorul lui, care-i mare socialist, nu mă întâlnesc o dată să nu-mi bată capul cu fel de fel de soluţii şi cu proorocirea că, de nu se rezolvă chestia ţăranilor, are să vie revoluţia să facă praf şi cenuşă Bucureştii!

Grigore tresări ca trezit dintr-o visare. În aceleaşi clipe, aceeaşi întrebare şi-o pusese şi el, căutându-i răspunsul. Murmură cu privirea spre norii mânioşi ce se vâltoreau peste capetele lor:

— Poate să fie numai o modă trecătoare, dar poate să fie şi o durere străveche, care apasă sufletele ca o pâclă năbuşitoare. Cine ştie?

5

Grigore Iuga se perpelea în pat fără somn. Răsfoise gazetele de seară şi nu reţinuse nimic. Gândurile îi rătăceau tulburi, neostoite, răscolind amintiri, amărăciuni, planuri, speranţe şi izgonind mereu liniştea sufletului. Stinsese becul de pe noptieră de câteva ori şi tot de atâtea ori îl reaprinsese, ba să refacă un calcul salvator, ba să controleze un preţ al zilei, ba să observe un amănunt pe fotografia Nadinei, care, din perete, deasupra patului, îl urmărea cu ochi galeşi. Prăvălită, trei sferturi goală, pe o blană de urs, cu braţul rezemat pe capul fiarei, sânii ei mici păreau încremeniţi într-un spasm voluptos, iar şoldurile-i calde se alintau cu îndemnuri, în vreme ce întreaga-i figură surâdea, cu o candoare virginală şi prefăcută. În ramă grea, fotografia mărită aproape natural era un cadou

de ziua lui din partea ei. Atunci, cu trei ani în urmă şi numai un an după cununie, a minţit că-l bucură cadoul ei, i-a mulţumit şi a îmbrăţişat-o, dar în sineşi a fost întristat şi decepţionat. Avea pretenţia, nemărturisită, să-i aparţie exclusiv lui măcar goliciunea ei trupească. Îl indigna închipuirea că soţia lui, dragostea lui cea mare, s-a putut arăta astfel unui bărbat străin, fie el chiar fotograful.

Sosise în Bucureşti plin de încredere că toate vor merge strună. A încasa rata a doua şi ultima din preţul grâului vândut şi livrat, a aranja cu Dumescu, la Banca Română, poliţa care ajunge luni la scadenţă erau treburi ce se puteau lichida în două ore. După ce va isprăvi afacerile, proiectase să mai stea vreo două-trei zile, să se întâlnească cu prietenii, să le reamintească prin prezenţă că trăieşte. Pe urmă, înapoi la Amara cu restul de bani, care va fi suficient pentru nevoile curente până la valorificarea porumbului. Era ordonat şi meticulos. Cu atâta se alesese din cei doi ani petrecuţi în Germania. Îşi întocmise programul de acasă în toate amănuntele. Poliţa cerealistului o avea în buzunar cu scadenţa pentru mâine. O considera aur curat. Semnătura celei mai importante firme de export de cereale din România se bucura de respect în toată Europa.

În strada Bursei, primul punct din program, soarta a tras o dungă brutală peste combinaţiile lui. Şeful firmei, un armean înalt, bătrân şi rigid, l-a poftit în biroul său particular, i-a oferit cafea şi o havană de contrabandă şi l-a rugat confidenţial şi stăruitor să-i îngăduie o amânare de o lună, una singură, pentru plata ratei. Grigore a încercat să obiecteze că e vorba de o poliţă, că... Au urmat explicaţiile şi considerentele. Timpuri excepţionale. Preţurile au scăzut brusc pe pieţele străine în ultimele săptămâni, aproape o prăbuşire. A căzut în balanţă concurenţa rusească, neaşteptată; recolta muscalilor, de unde se anunţase compromisă, a ieşit deodată arhiabundentă. Rusia e totdeauna cu surprize. Nu l-ar fi durut capul de asta. El, negustor prevăzător, a făcut toate aranjamentele în timp util. L-au nenorocit însă căile ferate, care n-au putut executa transporturile când a trebuit. Apoi vapoarele care au stat, unele mai stau şi azi, la Brăila, de pomană, fiindcă n-au avut ce să încarce. Pierderile se ridică la peste treizeci la sută din valoarea mărfii. Şi, vârf la toate, criza financiară, stupidă, care s-a abătut aşa din senin, a zdruncinat tot creditul şi paralizează orice posibilitate de mişcare.

Grigore asculta şi nu auzea. Precis era doar faptul că nu va primi banii; restul erau vorbe. Ascultând îşi zicea întruna că, în ciuda tuturor explicaţiilor, dacă el ar refuza amânarea, armeanul totuşi ar plăti, căci n-ar putea lăsa să i se protesteze poliţa şi astfel să-şi ruineze toată întreprinderea. Refuzul însă ar însemna ruptura cu firma cu care tatăl său lucrează de douăzeci de ani şi care de multe ori, în momente grele, le-a făcut destule înlesniri. Poate el să-şi ia răspunderea unui refuz? Sau, dacă acceptă amânarea, cum să aranjeze datoria de la Banca Română şi cum să se întoarcă acasă cu mâna goală? Nici n-a refuzat, nici n-a acceptat. Va răspunde mâine, după reflexiune matură.

De la armean s-a dus la Dumescu, la bancă, să-i ceară sfat şi ajutor. Era într-o consfătuire gravă şi nu l-a putut vedea. I-a lăsat un cuvânt, poftindu-l la masă. Ştia că Dumescu nu discută lucruri serioase decât la

birou. Şi-a închipuit că poate se va ivi totuşi un prilej favorabil să pregătească măcar terenul. De aceea l-a luat şi pe Baloleanu. Acuma, târziu, îşi dă seama că toată combinaţia, care i s-a părut foarte ingenioasă, a fost o nerozie. Dacă ar fi fost înţelept, văzând că nu poate vorbi cu Dumescu la bancă, ar fi aşteptat liniştit până mâine, ar fi mâncat cu tânărul transilvănean şi acuma ar dormi în loc să se zvârcolească zadarnic.

Când a intrat în odaie, după ce s-a despărţit de Titu Herdelea, a întâlnit îndată privirea Nadinei din fotografie. S-a înfuriat. Şi-a adus aminte că din pricina ei (altă dată ar fi zis: de dragul ei) a făcut datoria la Banca Română, puţin înainte de surpriza ei cu cadoul. A crezut atunci că refuzul ei de a sta la ţară mai mult de douăzeci şi patru de ore ar fi numai din cauză că i-e silă de "cocioaba fără gust şi fără confort", cum spunea ea că este conacul bătrânesc de la Amara. Ca să o ademenească, s-a gândit să clădească un castel demn de frumuseţea ei. Bătrânul era mâhnit că vechiul conac, în care s-au născut şi au trăit patru generaţii de înaintaşi, nu mai mulţumeşte pe Grigore. Socotea planul lui drept începutul destrămării. Construcţia s-a început şi s-a terminat cu bani împrumutaţi de la Banca Română. Nadina a găsit foarte gentilă atenţia lui, a petrecut două săptămâni să-şi inaugureze castelul, apoi s-a întors, plictisită, la Bucureşti. Nimeni nu-i poate pretinde să se înmormânteze de vie nici chiar într-un cavou de lux. O fotografie, soră geamănă cu cea de deasupra patului, numai cu rama ruralizată, potrivită locului, a rămas acolo ca să-i ţie de urât lui Grig. Şi datoria la Banca Română, din care nu s-a putut amortiza nici jumătate în cei trei ani trecuţi de atunci.

Pe Nadina a descoperit-o Miron Iuga pe când Grigore era la Berlin. Tatăl ei, Tudor Ionescu, cumpărase mai demult de la Teofil, fratele lui Miron, cele două moşii, Babaroaga şi Lespezi, vecine cu Amara. Noul proprietar a venit, foarte prietenos, îndată ce a iscălit actele, şi a cerut lui Miron poveţe asupra mijloacelor de exploatare cât mai bună a pământurilor. A fost un simplu pretext de cunoştinţă: nu-i trecuse lui niciodată prin minte să-şi bată capul cu muncirea moşiilor. Îşi găsise arendaş şi se înţelesese asupra venitului înainte chiar de a fi încheiat cumpărarea. Miron a aflat mai târziu că Ionescu ar fi un bogătaş de origine obscură, stabilit de puţin timp în Bucureşti, unde achiziţionase câteva case de raport. Asta a fost cu vreo douăzeci de ani în urmă. Apoi, de nişte Paşti, acum câţiva ani, a primit iar vizita vecinului, de astă dată însoţit de fiul său Gogu şi de Nadina. Între cele două odrasle era mare deosebire de vârstă, feciorul putea să aibă peste patruzeci de ani, fata cel mult douăzeci. Tudor Ionescu i-a povestit c-a fost însurat de trei ori şi că Gogu e din prima căsătorie, iar Nadina din a treia. Fiindcă a schimbat arendaşul, i-a adus şi pe ei să vază proprietăţile, mai ales că ale lor vor fi, în curând, Babaroaga a Nadinei şi Lespezi a lui Gogu. Deocamdată atâta vrea să le dea, când se vor căsători, şi câte o casă în Bucureşti. Ce mai are tot al lor va fi, parte dreaptă, dar numai după moartea lui. "Mult n-au să mai aştepte, că am bătut şaptezeci", a adăugat zâmbind fără regrete. Numai de nu s-ar săvârşi înainte de a-i vedea aşezaţi. Mai frică i-e de Gogu, că atâta a amânat însurătoarea până ce i-a cam trecut vremea. Despre Nadina n-are nici o grijă; o fată ca ea nu poate rămâne nemăritată, pentru că n-ar lăsa-o

peţitorii. Miron Iuga s-a uitat atunci mai bine la ea şi a răspuns că da, aşa este... Până peste vreo trei luni, când s-a întors Grigore din Germania, bătrânul Iuga s-a gândit deseori la Nadina, viitoarea stăpână a moşiei Babaroaga. Cât l-a mâhnit pe el fărâmiţarea şi înstrăinarea pământurilor părinteşti şi cum le-ar mai fi luat dânsul dacă Teofil n-ar fi pretins bani gheaţă! Cu limbă de moarte se gândea să dea în grijă lui Grigore să reîntregească domeniul lui Iuga, dacă Dumnezeu nu-l va învrednici pe el însuşi să-şi împlinească dorinţa cea mai fierbinte.

Grigore avea atunci douăzeci şi patru de ani. Plecase în Germania să se specializeze serios în agronomie, după ce îşi luase licenţa în drept la Bucureşti, nu ca să practice, ci să aibă un titlu. A plecat pentru trei ani, maică-sa a murit după primul şi bătrânul i-a cerut să rămâie acasă, să dea dracului ştiinţa ceea zadarnică. De-abia s-a învoit să-l mai lase încă un an.

S-a întors din străinătate cu capul plin de planuri îndrăzneţe şi cu soluţii sigure pentru toate greutăţile. Bătrânul l-a ascultat de câteva ori fără să se supere, cum se aştepta Grigore. Îşi zicea că generozităţile acestea sunt ale tinereţii şi că băiatul se va cuminţi când se va izbi el însuşi cu capul de pragul de sus. Ba în loc să-i combată "teoriile", într-o zi i-a spus că s-ar bucura dacă i-ar plăcea fata lui Tudor Ionescu. Grigore a înţeles îndată de ce s-ar bucura bătrânul şi i-a răspuns că, în alegerea tovarăşei de viaţă, nu se poate lăsa condus de anume utopii, căci trecutul nu se mai întoarce, oricât am vrea noi să-l întoarcem.

— Tu să vezi fata, utopiile le iau asupra mea, a zis Miron ironic.

Când a văzut-o, Grigore a uitat tot şi i-a rămas numai ea. Luna până s-a făcut cununia şi apoi celelalte trei, cât au călătorit împreună, singuri, în Grecia, Italia şi Spania, a cunoscut fericirea cea mai mare. Atunci Nadina a fost într-adevăr nevasta lui, numai şi numai a lui. Aşa ar fi vrut el să fie totdeauna; în sufletul şi în gândurile ei să nu existe nimeni şi nimic afară de dânsul. Suferea de o gelozie cu atât mai chinuitoare cu cât mai mult îi era ruşine s-o mărturisească. A încercat s-o ademenească la ţară nu ca să îndrăgească ea pământul, ci ca să-şi ferească iubita de tentaţiile oraşului. Patru ani iubirea lui a îndurat toate durerile, până ce şi-a destrămat speranţele. Dacă a consimţit el ca Nadina lui să plece singură în străinătate a doua oară! Şi, în trei luni, de când e dusă, a primit de la ea exact trei scrisori şi în toate trei îi cerea numai bani...

Cu becul electric aprins pe noptieră, Grigore privea umbrele imobile ce împestriţau odaia ca nişte amintiri împietrite. Din când în când, cu coada ochiului, se uita la Nadina, care surâdea în ramă, încântată de ea însăşi.

— Câte ceasuri să fie?... Două! murmură dânsul amărât. La nouă mă aşteaptă Dumescu şi eu visez treaz la Nadina!... Doamne, Doamne, cât sunt de idiot!

6

A doua zi, până la prânz, Grigore a isprăvit cu bine toate afacerile. (Dumescu a fost amabil, ca totdeauna, a scontat poliţa armeanului şi a reţinut pentru amortizarea datoriei numai cât i s-a oferit.) Trecu pe urmă, să zică bună ziua, pe la Victor Prede-leanu, prietenul lui cel mai bun, unde fu oprit la masă. Se simţea ca acasă în familia Predeleanu.

Era mulţumit că a scăpat de grijile care azi-noapte luaseră proporţii catastrofale. Insomnia nu e chinuitoare doar pentru că îţi scurtează odihna, ci mai ales prin gândurile negre ce-ţi inspiră şi care te înfăşoară într-o reţea tentaculară. În atmosfera caldă de la Predeleanu, aducându-şi aminte cât l-au amărât închipuirile, zâmbi în sineşi, dar cu o umbră de tristeţe. Îşi recunoştea o slăbiciune în ezitările eterne care îi răsuceau nervii şi-l împiedicau să înfrunte cu siguranţă viaţa. Ca tatăl său, de pildă, sau cel puţin ca Predeleanu.

De-abia pe la cinci, când ajunse acasă, îşi aminti că dăduse întâlnire pentru ora trei tânărului transilvănean. De unde să-l mai ia acuma? Se simţea vinovat că a jignit un om care poate a crezut într-însul. Porunci servitorilor să-l reţie, dacă ar reveni, sau barem să-i afle adresa.

Se duse apoi la mătuşă-sa, Mariuca, văduva generalului Constantinescu, care nu l-ar fi iertat nici pe lumea cealaltă dacă ar fi auzit că a umblat prin Bucureşti şi pe ea a ocolit-o. Era o femeie plină de bunătate, primitoare, veşnic veselă şi cunoscând toate cancanurile amoroase şi militare din România. Grigore la ea a stat cât a fost student, iar bătrânul Iuga la ea trăgea şi acuma. Pentru că n-a vrut să rămâie la cină, l-a pus să-şi dea cuvântul de onoare că va veni negreşit mâine la dejun, când vor fi singuri şi are să-i povestească o sumedenie de lucruri extrem de importante.

Ziua următoare se întâmplă să fie duminică şi Grigore se sculă mai târziu. Coborând grăbit să plece, întâlni în poartă pe Titu Herdelea, care, după o noapte de amărăciune şi decepţie, revenise să-şi mai încerce norocul. Luară o nouă întâlnire pe după-masă, spre marele regret al Mariucăi, fiindcă n-a avut răgaz să-i spuie lui Grig nici un sfert din câte ar fi dorit şi ar fi trebuit. Ca să repare uitarea de ieri, Grigore stătu apoi cu Titu Herdelea până seara, îl pofti a doua zi să-l ia la masă în familia Predeleanu (pe care i-a şi vestit pe când se întorcea de la mătuşa Mariuca), îi promise că se va duce la Baloleanu să se intereseze dacă a făcut vreun demers la *Universul* şi, mai presus de toate, îi propuse să fie oaspele lui la moşie pentru vreo săptămână sau două sau oricâte, până când i se va aranja ceva în Bucureşti, să nu-şi cheltuiască banii degeaba pe aici...

Numai când s-a văzut în casa Predeleanu s-a convins Titu Herdelea că n-a visat şi că promisiunile lui Grigore sunt serioase.

Şi înainte, dar mai ales după-masă, Victor Predeleanu a ţinut să arate oaspelui său şi prietenului lui Grigore tot ce avea mai de preţ în bibliotecă, socotind că pe un poet trebuie să-l intereseze ediţiile rare, cărţile româneşti cu însemnări de demult sau feluritele hrisoave şi documente vechi. Se bucura văzând emoţia lui Titu şi ar fi vrut să-l dea de exemplu lui Grigore, care nu se prăpădea deloc după comorile lui.

Deşi mare proprietar care-şi iubea şi cultiva cu pasiune pământurile, Predeleanu îşi avea reşedinţa în capitală. Pe domeniul său Delga din Dolj, cuprinzând trei sate, realiza ceea ce Grigore râvnea şi nu putea din pricina bătrânului. De altfel, şi tatăl lui Victor la fel s-a împotrivit. La Craiova, unde s-a născut, a trăit şi a murit, a fost socotit printre oamenii cei mai bogaţi. Zgârcenia lui a rămas proverbială. Numai după moartea bătrânului a putut angaja un administrator specialist, a introdus maşini care să micşoreze

mâna de lucru, a început în sfârşit o exploatare mai modernă pe proprietăţile ce-i reveniseră lui. Mare parte a anului o petrecea şi el la ţară, iar în timpul muncilor nu se mişca de acolo săptămâni întregi. Cu ţăranii se purta corect, fără a se amesteca prea mult între ei. Făcea învoieli cum se obişnuiau primprejur, nici mai grele, dar nici mai uşoare. Le vânduse câteva sute de pogoane de pământ nu din nevoie, căci era dintre cei puţini proprietari care n-aveau nici un fel de datorie, ci din dorinţa de a-i emancipa şi, în acelaşi timp, de a se emancipa şi el de dânşii. Obişnuia să spuie că adevărat mulţumit va fi numai atunci când va fi scăpat de ţărani şi ţăranii de el.

Mama lui Victor mai trăia şi şedea la Craiova împreună cu Elena, sora lui, măritată cu un profesor de liceu, tinerel, frumuşel, inteligent şi foarte sărac, pe care l-a luat din dragoste, dar numai după moartea bătrânului, care n-ar fi consimţit niciodată să-şi dea averea pe seama unui calic. De altfel, şi Victor, când s-a însurat, a trebuit să cam forţeze mâna bătrânului, care ar fi dorit să-i aleagă o nevastă după placul lui, adică cu o zestre cel puţin egală. Tecla, însă, afară de nume şi frumuseţe, n-a avut avere. Era fiica preşedintelui Curţii de apel din Craiova, Nicolae Postelnicu, vlăstarul unei vechi familii boiereşti, sărăcit de tot.

Cu toate că moştenise virtuţile economice ale tatălui său, inclusiv zgârcenia, lui Victor îi plăcea să se mândrească, mai mult chiar decât cu experienţele agricole, cu biblioteca lui şi cu colecţia de pictură ce şi-o înjghebase de câţiva ani şi pentru care nu se codea a cheltui, ba şi a risipi.

— Lasă-l să mai răsufle, Victore, că l-ai asasinat! zise într-un timp Grigore, care se întreţinea cu doamna Predeleanu şi cu sora ei.

— Din fericire, am observat că domnul Herdelea nu s-a plictisit prea rău în mijlocul cărţilor frumoase, ca alţii! răspunse Predeleanu ironic.

— Ca mine, adică! recunoscu Iuga dând din cap. Eu, ce-i drept, prefer alte frumuseţi, mai ales în casa voastră...

Titu Herdelea încercase să murmure o protestare, dar foarte timid, să nu facă cumva o gafă. Aceeaşi teamă a avut-o mereu şi la timpul mesei, încât doamna Predeleanu a trebuit să-i vie în ajutor cu un surâs de aur, care să-i mai stingă emoţia.

Înăltuţă, zveltă, de o feminitate mângâietoare, doamna Tecla Predeleanu răspândea atâta seninătate şi bunătate, că lumina şi locul pe unde trecea. Ochii ei albaştri-verzui păstrau o candoare feciorelnică. Deşi măritată de nouă ani, făcea impresia unei fete cuminţi, iar cei doi copilaşi ai ei, Mircea şi Ioana, voinici şi ştrengari, ar fi părut fraţi şi cu ea, dacă mândria şi dragostea de mamă n-ar fi strălucit atât de fierbinte în privirile ei.

— Mulţumesc de compliment, dacă ai făcut aluzie la noi, interveni sora Doamnei Predeleanu, cu o cochetărie familiară, dar nu primim, fiindcă...

— Atunci, îl retrag în ce te priveşte pe dumneata şi-l ofer numai Teclei, căci ea cu siguranţă nu-l va refuza! întrerupse Grigore.

— Aşa e, eu primesc orice, chiar şi complimente! zise doamna Predeleanu.

Sora ei, Olga Postelnicu, avea douăzeci de ani şi era zglobie şi drăgălaşă ca o porumbiţă. Cu un veşnic surâs vesel pe buze, care-i şedea foarte bine, cu ochii negri, sclipitori de curiozitate şi adumbriţi de gene

lungi, cu nasul mic şi obraznic, cu obrajii bucălaţi şi fragezi de copil, o răsfăţau şi părinţii ei, şi toţi câţi o cunoşteau. Puţin mai scundă ca Tecla, avea o supleţe felină, pe care o evidenţia mai ales când dansa. Îi plăcea să danseze mai mult ca orice. Idealul ei ar fi fost să se facă dansatoare.

— Dar n-ai observat, Tecla, insistă Olga cu o încăpăţânare de copil, că a fost numai un pretext din partea lui ca să poată vorbi cu Victor iarăşi despre chestia ţărănească?

Toată lumea râse. Într-adevăr, Grigore, cât au stat la masă, n-a vorbit decât despre moşii, arendaşi, ţărani şi învoieli, din ce în ce mai avântat, cu toate că nimeni nu-l contrazicea. Doamna Predeleanu îl conjură acuma să nu mai reînceapă. Chiar şi Titu găsi oportun să-l roage să mai lase în pace eterna chestie ţărănească ce-l urmărea pretutindeni ca o obsesie.

— Pe dumnealor nu zic să le intereseze, că le-am plictisit de atâtea ori, spuse Grigore resemnat, dar dumneata, care eşti încă nou pe meleagurile noastre?

— Voi prefera să mă iniţiez la faţa locului! replică tânărul Herdelea, profitând de ocazie să provoace o nouă confirmare a invitaţiei ce i-o făcuse Iuga.

— De asta să fii sigur că nu scapi! strigă Grigore, adăugând către ceilalţi: îl iau cu mine la Amara să-mi ţie de urât şi nici nu-i mai dau drumul până ce nu va fi tobă de chestia ţărănească!

Predeleanu, după ce îşi aşeză la loc comorile, spuse că tocmai şi ei se pregătesc să plece cu toţii la Delga, pentru vreo două săptămâni, sfârşind:

— Cu ocazia asta, vom lăsa şi pe Olguţa acasă la ea, să nu se înstrăineze prea tare de Craiova noastră iubită!

— O, dacă-ţi închipui că am să rămân la Craiova exact când începe sezonul la Bucureşti! se revoltă fata.

De doi ani, de când era socotită fată mare, Olga mai mult a stat în Bucureşti decât acasă. Victor avea ambiţia s-o mărite el, cu un bărbat care să-i placă şi lui. Fiind cam plin de sine, se gândea negreşit la cineva care să-i semene. De aceea îi şi zicea mereu: "Dacă vrei să fii fericită, să aştepţi până ce voi zice eu: acuma!" El însuşi era brun, cu mustăţi fine, cu nişte ochi puţin bulbucaţi în care lucea mai multă bunătate decât inteligenţă.

Apoi veni vorba despre Nadina. Întrebarea s-a pus convenţional, căci Nadina n-avea nici o simpatie pentru familia Predeleanu şi o frecventa numai la zile mari şi din pricina lui Grigore. De altfel, simţămintele erau reciproce. Dacă Nadina socotea pe Tecla o ipocrită fără înţelegere pentru viaţa mondenă, Tecla o găsea pe Nadina mai mult aventurieră. Ea cunoştea multe din câte circulau asupra doamnei Grigore Iuga şi ştia că sunt mai multe pe care nu le cunoştea şi nici nu dorea să le afle. Din toată familia, singură Olga admira pe Nadina, dar numai în taină şi pentru că era o excelentă dansatoare, care găsea prilejul să danseze mereu.

Grigore vorbea despre nevastă-sa pe un ton glumeţ, în care totuşi se simţea amărăciunea. Spunea că o vede aproape mai rar decât pe Olguţa şi că discută împreună mai cu seamă de afaceri; Nadina îşi administrează singură averea aşa de bine, că totdeauna are deficite pe care el, fireşte, trebuie să le acopere spre a-i dovedi că e soţul ei şi că o iubeşte. Speră că, zilele acestea, are să se întoarcă din străinătate, deoarece începe sezonul

şi ea n-ar putea lipsi. Apoi brusc, cu alt glas, parcă şi-ar fi despicat inima:

— Cât vă invidiez eu pe voi, dragii mei!... Casa voastră e casa fericirii. Eu, care sunt un sentimental, uite aşa ceva am visat pentru căsnicia mea. Idealul meu de femeie a fost o fiinţă ca dumneata, Tecla! în adâncul sufletului meu... Nu te superi, Victore?

— Dimpotrivă, mă măguleşte! zise Predeleanu. Adică mai mult pe Tecla. Dar cum Tecla e a mea şi noi doi suntem unul...

Tecla surâdea. Iuga adăugă:

— Da, aşa, cu surâsul dumitale, cu blândeţea dumitale, cu copilaşii dumitale... Cum să nu te invidiez, Victore? Mai ales când pe urmă mă uit la mine...

Cum Grigore devenea prea sumbru, Predeleanu îl întrerupse, glumeţ:

— De, Grigoriţă, dacă te-ai pripit? Cine-i de vină? Iacă, ţi-aş fi dat acuma o nevastă mai straşnică decât Tecla. Uite, pe dumneaei!

Olga se roşi până-n vârful urechilor, dar izbucni totuşi în râs, ca să-şi ascundă încurcătura. Grigore o privi lung şi răspunse:

— Evident, evident... Cine ar fi bănuit că din ştrengărită de acum cinci ani are să iasă o domnişoară aşa de nostimă?... Regrete zadarnice, dragă Victore!

— Nu te grăbi cu regretele, onorate domn! protestă Olga revenindu-şi. Întâi ar trebui să te întrebi dacă te-aş fi luat eu!... Şi pentru că m-aţi pus în joc, ei bine, să vă spun: bărbatul meu va trebui să fie un tip vesel, elegant şi, mai presus de toate, dansator perfect... Iată!... Nu un ursuz ca dumneata!

— Bravo! strigă Victor. Bine că te-ai demascat, domnişoară! Vasăzică un dansator doreşti?... Poate să-ţi procurăm unul de la operetă, ce zici?

Grigore o privea stăruitor, ca şi când gluma i-ar fi răscolit în suflet crâmpeie de visuri ce s-au înăbuşit înainte de a se contura în forme. Olga i se părea completarea Teclei. Avea toate calităţile ei, dar colorate mai viu şi, în ochii ei, sub scânteierile şăgalnice, parcă palpita o umbră sentimentală. Clătina din cap, să-şi alunge închipuirile, şi rosti domol:

— Prea târziu...

7

— Domnu Titu... Ghici ce surpriză am să-ţi fac? zise doamna Alexandrescu misterios, oprindu-l în antreu. Nu ghiceşti?... Atunci poftim încoace!

Titu Herdelea tocmai se despărţise de Grigore Iuga după masa de la Predeleanu. Era, fireşte, în costumul cel bun, pimpant şi elegant ca un mire. Doamna Alexandrescu îl introduse în camera ei, unde aştepta o doamnă micuţă, foarte blondă şi mirată, drăgălaşă şi simpatică.

— Uite! făcu doamna Alexandrescu, arătând-o triumfătoare. Tânărul îi sărută mâna ceremonios, zicând:

— Sunt fermecat, doamnă Mimi!

— Cum ai cunoscut-o aşa dintr-o dată? se minună doamna Alexandrescu.

— După frumuseţe şi încă după ceva! răspunse Titu.

Mimi râse. Era măgulită de galanteria tânărului. Gânguri:

— Mi-a spus mama că eşti poet. M-am convins acum şi eu.

Îi ceru insistent, secondată de maică-sa, să explice şi restul. Tânărul Herdelea mărturisi că, scotocind prin lăzile din antreu, a dat peste un roman pe care nu-l cunoştea şi a vrut să-l citească. Doamna Alexandrescu îi permisese să examineze biblioteca ginerelui ei, numai să aşeze toate la loc cum au fost. Pe câteva file din carte a găsit o întrebare scrisă cu creionul: "Puişorule drag, mă iubeşti?" A înţeles că Mimi trebuie să fi făcut întrebarea viitorului ei soţ. După scris şi după întrebare, el a încercat să şi-o închipuiască şi a văzut-o în închipuire aşa cum este. Ba fiindcă în carte n-a găsit nici un răspuns la întrebarea aceea gingaşă, şi-a luat voie să răspundă el: "Te iubesc mult, puişorule drag!"

— O, o! adevărat? făcu Mimi cu o surpriză plăcută. Vezi, eu nici nu-mi mai aduc aminte!

— Ascultă, domnu Titu, interveni doamna Alexandrescu. Să nu te apuci să faci curte lui Mimi, că ginere-meu e gelos foc şi ar fi în stare cine ştie ce să...

— Fugi, mămică, nu mai ponegri aşa pe Vasile, să crează domnul că bărbatul meu e un bădăran!

Titu se apără că nu şi-ar permite să crează nimic, adăugând că soţul unei doamne atât de încântătoare n-ar fi de mirare să facă şi crimă pentru ea. Află apoi că doctorul a fost mutat la Bucureşti într-un post foarte bun, la primărie, că au venit să se intereseze de locuinţă, fiindcă, peste vreo două săptămâni, el trebuie să se prezinte la slujbă şi că ea va rămâne aici câteva zile până va găsi o casă potrivită...

— Ţi-am spus eu, domnu Titu, că e un băiat foarte distins, zise doamna Alexandrescu. Dacă n-ar fi aşa de sălbatic... Adineaori a adus-o pe Mimi până aci, a intrat doar să zică bonjur şi a şters-o... Ştii dumneata de ce. I-am spus, adăugă către fiică-sa, ce-mi face din cauza bietului Jenică...

Mimi schimbă vorba. Titu îi veni în ajutor, oferindu-se să o însoţească, dacă are nevoie, în căutarea casei şi regretând că tocmai acuma, zilele astea, trebuie să plece şi el la moşia unui prieten...

Pe când altă dată nu ştia cum să fugă mai repede, acum de-abia se dădu dus. Mimi i se păru interesantă şi ispititoare.

"Mă ţin de prostii în loc să-mi văz de necazurile mele! îşi zise după ce se retrase în odăiţa lui. E drăguţă, nici vorbă, dar acuma nu e momentul să-mi pierd vremea cu aventuri d-astea."

Nu putea şti când va pleca cu Iuga. El i-a spus: două-trei zile. Deci trebuie să fie gata în orice clipă. În cameră era frig şi întuneric. Se făcuse ceasurile şase. Întâi să se schimbe, să nu-şi strice degeaba hainele cele bune. Mare lucru e să ai o haină cumsecade. Parcă altfel te simţi. Mai stăpân pe tine şi pe alţii. Ce noroc că s-a întâmplat să fie tocmai gătit când a cunoscut pe fata gazdei. Tot Mimi îi umbla prin cap. Destul! îşi aduse aminte că pingeaua de la gheata de purtare din dreapta s-a descusut puţin. Tot n-are nici o treabă şi e frig. Ia să meargă la cizmar cu ea, înainte de a se strica mai rău... Trecu, în capul gol, la Mendelson, în fundul curţii. Din antreu, a mai auzit ciripitul doamnei Mimi; încă nu plecase. Cunoştea pe cizmar, de altfel, ca pe toţi chiriaşii ceilalţi care, fiind toţi săraci, alcătuiau un fel de familie mare, cam certăreaţă şi zgomotoasă. Mendelson ocupa două cămăruţe, amândouă spre curte. Una

avea fereastră, cealaltă uşă de intrare. Atelierul era în colţ, după uşă. Aici ciocănea şi cosea şi bombănea toată ziua, ghemuit pe scăunelul cu trei picioare, bătrânul Mendelson, sfădindu-se cu muierea, ori dăscălindu-şi ucenicul, dacă n-avea alături vreun muşteriu cu care să tăifăsuiască. Deşi împlinise cincizeci de ani, nici un fir alb nu i se ivise încă în părul negru, stufos, veşnic încâlcit ca şi barba. Se fălea că a învăţat meseria la Rapaport şi râvnea din tot sufletul să-i pice o comandă de încălţăminte nouă, dar era mulţumit şi cu reparaţii, numai să fie şi să iasă un ban. Titu îl nimeri bocănind de zor la un pantof de damă.

— Numai două secunde să ai răbdare, domnule Herdelea, zise cizmarul fără să se oprească din lucru. Doar să isprăvesc tocul doamnei Tănăsescu, că se duce diseară la teatru şi, uite, aşteaptă domnul Tănăsescu... Poftim, stai jos un minut!... Mişule, unde eşti? Dă un scaun domnului Herdelea!

Titu dădu mâna cu Mişu şi cu Tănăsescu. Aşezându-se, mai văzu un militar, pe care însă nu-l cunoştea, în colţul cel mai întunecos al cămăruţei.

După o mică pauză, refăcându-se parcă atmosfera, Tănăsescu vorbi cu glasu-i bătrânesc:

— Dacă-i pe dreptate, domnule Mişu, apoi s-o începem de la început, că aşa se cuvine. Fă-i dumneata dreptate ţăranului, nu zic, dar mai întâi nu lăsa de batjocură pe cei care au slujit statul o viaţă întreagă, şi nu I-au furat, şi nici învârteli n-au făcut, şi au ajuns la bătrâneţe ca vai de păcatele lor!

Tănăsescu era ieşit numai de un an la pensie şi avea o nevastă cu douăzeci şi cinci de ani mai tânără ca dânsul. Cum Mişu nu spuse nici da, nici ba, continuă aproape mânios:

— Să nu mă sileşti dumneata pe mine, care ţi-am muncit până m-ai stors ca pe o lămâie, să mă înjosesc la bătrâneţe, că nu şade frumos şi nu-i drept!

Mendelson, socialist înfocat, fost de câteva ori arestat şi bătut prin beciurile poliţiei, răspunse fără să ridice ochii de la lucru:

— Dreptatea nu costă nimic şi de aceea n-are circulaţie în comerţ!

Mişu, însă, strigă deodată cu imputare:

— Domnule Tănăsescu, dacă dumneata te plângi şi suferi de nedreptate, atunci gândeşte-te ce trebuie să fie la ţară, unde nu pătrunde nici o rază de nădejde!

Pensionarul se supără de-a binelea.

— Ba să mă mai slăbeşti dumneata cu ţopârlanii dumitale, înţelegi? Că ţăranul are şi de mâncare, şi de îmbrăcat, şi de odihnă, slavă Domnului! Nu ne tot luaţi pe noi cu ţăranii, că noi ştim prea bine ce-i la ţară! Mai aveţi grijă şi de cei orăşeni, că noi ducem greul, şi suferim, şi ne chinuim, numai Dumnezeu ne ştie!

Regreta că a fost cinstit în slujbă şi n-a strâns avere, ca alţii, să nu-i mai pese de nimeni şi de nimic în lume. Şi o ţinu aşa, până ce Mendelson îi întinse pantoful reparat şi lustruit ca oglinda.

— Cu moşul nu-i chip să discuţi obiectiv, că el din chestia pensiei lui nu iese, observă Mişu ironic, după plecarea lui Tănăsescu. De altfel, funcţionarii şi pensionarii sunt stâlpii burgheziei noastre. De aceea îşi închipuie că statul numai de ei trebuie să aibă grijă şi că lor li se cuvine

tot... Dumitale îţi plac stările astea, domnule Herdelea?
Titu se simţea fericit şi n-avea chef de controverse. Răspunse totuşi ca să zică şi el ceva.
— Eu nu cunosc îndeajuns stările de aici şi nu le pot judeca, dar ştiu că nedreptatea e pretutindeni şi sub diferite forme. Dincolo într-un fel, aici altfel...
— Dar în alte părţi, oamenii se luptă împotriva ei, se agită, ţipă, pe când noi o privim ca o stare normală! Asta e buba cea mare!
— Uneori şi lupta e inutilă! murmură Herdelea, convins.
— Iacă, asta e mai rea ca toate, domnule! Resemnarea asta! strigă Mişu. Credeam că dumneavoastră, cei de dincolo, sunteţi mai dârzi pentru triumful dreptăţii!
Lampa de petrol ce atârna din tavan peste mescioara încărcată cu cuie de lemn, şi calapoade, şi scule lăsa restul odăiţei într-o obscuritate în care şi oamenii păreau siluete de umbre. Mişu, subţirel şi slăbuţ, în picioare, gesticula violent, ca şi când s-ar fi luptat cu întunericul. Titu mai stătuse de vorbă şi cu tânărul, şi cu bătrânul, îi socotea revoltaţi din pricina mizeriei, îi înţelegea şi aproba, deşi el, fire discretă, nu-şi cheltuia durerile în cuvinte aspre, ci îşi tortura cu ele numai sufletul lui. Apoi ştia de la Gavrilaş că Mendelson e deocheat la poliţia de siguranţă şi nu voia să facă cor cu dânşii şi să aibă, poate, cine ştie ce încurcături.
— Mişule, astâmpără-te, că eşti militar şi-ai să dai de dracu! zise deodată bătrânul, speriat parcă de zelul fiului său.
— Da ce, pentru că-s militar, n-am dreptul să-mi spun o părere cinstită? Lasă că peste zece zile am scăpat de armată, dar şi până atunci, ce, am să mă jenez de dumnealui? Ce, dumnealui nu e proletar ca şi noi?
— Ba ce mai proletar, domnule Mişu! făcu Titu şi mai în glumă, şi mai în serios. Atât de proletar că deocamdată tai frunze câinilor cu speranţa că voi găsi cândva de lucru!
După o tăcere tulbure, Mişu urmă cu un glas mai potolit:
— Măcar dreptul de-a ne tângui între noi să ni-l păstrăm, că altfel... Ce zici, frate Petre?
Întrebarea o puse militarului care, în colţul cel mai întunecos, pe marginea patului de scânduri, şedea cu şapca pe genunchi, mut, neclintit, parc-ar fi fost de piatră! Surprins de întrebare, făcu un început de mişcare să se scoale în picioare, îşi luă seama şi se înţepeni mai tare pe loc. Răspunse gros, straniu, ca din altă lume:
— De...
Titu Herdelea întoarse capul spre el, uimit. În întuneric, desluşi o faţă osoasă, negricioasă, din care scăpărau doi ochi aprinşi. Mâinile mari, noduroase, sprijineau capela pe genunchi, împreunate într-o crispare stângace, înfricoşate parcă să n-o turtească.
— Dânsul mi-e camarad, explică Mişu. Am început miliţia în aceeaşi baterie şi am rămas prieteni. E băiat foarte de treabă. A ajuns căprar, uite tresa! Caporal Petre Petre! îl ştie tot regimentul.
— Petre Petre, repetă Titu, adăugând în sine: "Ce nume!"
Socotind că trebuie să-i adreseze un cuvânt, să nu-şi închipuie că se ţine mândru, zise:
— Mi se pare că nu eşti bucureştean?

— Nu, nu! făcu repede şi apăsat căprarul, ca şi când ar fi vrut să se apere de o ruşine. Sunt de la ţară, judeţul Argeş.

— Aşa, da!... Fireşte! Mi-am închipuit. Necunoscând încă bine geografia ţării, Titu căută să-şi rememoreze harta, să vază unde vine judeţul Argeş. Adăugă ezitând:

— De pe lângă Piteşti?

— Aproape de Piteşti, aprobă căprarul, înviorat. Comuna Amara. Pleci cu trenul de aici şi mergi la Costeşti, la Costeşti schimbi, iei pe cel de Roşiori şi apoi cobori în gara Burdea, iar de-acolo numaidecât eşti la Amara.

Herdelea îşi amintea că şi Grigore Iuga a vorbit de Amara. Te pomeneşti că Petre Petre o fi chiar de pe moşiile Iuga. Îi stătu pe limbă să întrebe pe artilerist dacă a auzit de un boier Grigore Iuga. Îi fu ruşine de Mendelson, care ar putea crede că vrea să se laude cu cunoştinţe boiereşti.

— Îţi pare bine că scapi de oaste? întrebă apoi într-o doară.

— Rău nu mi-a fost nici la regiment, n-am ce mă plânge, zise Petre Petre domol şi grav. Dar, de, tot mai bine-i acasă, că, vedeţi dumneavoastră, omul de la ţară...

Se încurcă şi tăcu.

— Desigur, continuă Titu, ca să-l scape din încurcătură. Tot omul trage la căsuţa lui, la pământul lui... Ceva avere ai, pământ?

— Ba pământ nu prea avem şi tare ne-ar trebui! răspunse căprarul cu lăcomie. Pe aici se tot aude că poate s-or îndura boierii şi...

— Auzi, domnule Herdelea? strigă Mişu batjocoritor. Îţi place? La boieri e nădejdea lor! Să se îndure boierii!

Petre Petre se uită mirat, neînţelegând de ce batjocoreşte Mişu. Şi zise liniştit, simplu:

— D-apoi de la cine să tragem nădejdea, dacă nu de la boieri?... De la cine n-are? Cine n-are uşor dă, că nu pierde nimic...

— Atunci o să mai aşteptaţi mult şi bine! făcu Mişu cu dispreţ.

— Om aştepta, ce să facem! mormăi Petre Petre, coborând ochii spre genunchi, la şapca pe care o mototolise cumplit.

Plecând, Titu dădu mâna pe rând cu toţi. Mâna lui Petre era grea, şi aspră, şi reavănă ca pământul.

Capitolul II
PĂMÂNTURILE

1

În gara Burdea, posomorâtă şi singuratică în mijlocul câmpiei, pe linia Costeşti-Roşiori, aştepta brişcă galbenă, cunoscută, de la Amara. Când opri trenul, un băieţandru se repezi la vagonul în uşa căruia se arătase Grigore Iuga, strânse bagajele şi le duse la trăsură. Vizitiul Ichim, bătrân şi sfătos, ţinea strâns din hăţuri pe cei doi telegari neastâmpăraţi, care-şi rodeau zăbalele şi scormoneau cu copitele pietrişul.

— Bine-aţi venit, conaşule!
— Bine v-am găsit, Ichime! răspunse Grigore, suindu-se lângă tânărul Herdelea. Toate bune pe aici?
— Toate, conaşule, şi sănătate!
— Ei, dă-le drumul!
Un ţâţâit energic, şi caii porniră atât de brusc, că băieţandrul de lângă vizitiu se îndoi de spate. Din dosul gării, brişcă, după câţiva paşi, coti pe drumul nepietruit care taie câmpia curmeziş până la Curteanca. Drept înainte, în zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un muşuroi uriaş, crescut cu bălării. Pe de lături, de jur împrejur, miriştea arămie se întindea nesfârşită, tăcută şi netedă. Numai ici-colo poposeau cârduri de ciori, punctând cu pistrui negri obrazul pământului. Cerul, căptuşit cu nori tomnatici, apăsa greu şi parcă-şi afunda marginile în orizont. Rari copaci, aliniaţi perpendicular, însemnau şoseaua judeţeană ce leagă Costeştii cu Roşiorii.
Când intrară în satul Curteanca, Grigore zise deodată lui Titu:
— Aici e reşedinţa lui Popescu-Ciocoiul! De la gară venim tot pe moşia lui. Până acum câţiva ani a ţinut-o în arendă. Vezi ce bine a ştiut să lucreze dacă a reuşit să scoată pe stăpânul său din casă şi să se instaleze dânsul. Dar poate că proprietarul şi-a meritat soarta. Nu l-am pomenit niciodată pe la moşie...
Satul era numai câteva bordeie, în mijlocul cărora se înălţa conacul, o clădire informă cu un turn pătrat, vopsită toată în culoarea sângelui şi înconjurată cu magazii diverse. Drumul spre Amara încrucişa şoseaua judeţeană în Curteanca, trecea pe lângă conac, spre marginea văii Teleormanului. Malul cobora pieziş, ca o stâncă, vreo cincizeci de metri, până jos. Valea însăşi, largă mai bine de un kilometru, netedă ca-n palmă, cu pământul cel mai roditor, părea o nesfârşită panglică vrâstată cu grădini de zarzavat. Gârla încă nu se vedea nicăiri.
— Opreşte, Ichime! strigă Iuga înainte de-a începe coborâşul. Şi adăugă către Titu, puţin înduioşat şi mişcat: Vreau să-ţi arăt pământurile noastre, şi care au fost, şi care au mai rămas. De aici se văd toate ca pe o hartă...
Dincolo de valea Teleormanului, ce se afla acum la picioarele lor, pământul se încovoia prelung şi lin ca o spinare uriaşă.
— Raul Teleorman e linia de hotar din partea asta, rosti Grigore, ridicându-se în trăsură şi indicând cu mâna şerpuirea uşoară a văii. De la satul Ioneşti, care se vede colo, departe, în stânga, şi până jos de tot, în dreapta, unde se varsă într-însul Valea Câinelui, care ne hotărniceşte de partea cealaltă. Limba de pământ între aceste două gârle a fost odinioară domeniul Iuga. Azi, nici jumătate nu mai e al nostru. De altfel, limba era destul de respectabilă, peste douăzeci de mii de pogoane. Vezi un sat dincolo de gârlă drept înainte, chiar pe drumul nostru?... E Babaroaga. Dincolo de Babaroaga mai e un sat, Gliganu Nou... se zăreşte luciul de tinichea nouă a turnului bisericii, colo, puţin mai sus, în grămădirea de copaci... Aşa! Partea din stânga a drumului a fost cea dintâi înstrăinată din pământurile familiei. Un străbunic a înzestrat cu ea o fată. Acum îi zice moşia Vlăduţa, fiindcă conacul se află în Vlăduţa. Proprietarul e azi unul Stănoiu, care nici nu stă în ţară: nu ştiu ce face prin Italia, se pare c-ar fi în

diplomaţie. Moşia o ţine în arendă un colonel pensionar, Ştefănescu, om foarte de treabă, cu trei fete de măritat, pe care nu le poate urni cu nici un chip, deşi sunt drăguţe şi au câte ceva zestre. Tot restul a fost un singur trup până la moartea bunicului, când s-a împărţit între tata şi un frate al său, Teofil, care apoi şi-a vândut treptat toată partea lui. Odinioară, vasăzică nu tocmai aşa de mult, tot pământul acesta se numea simplu moşia Amara ori moşia Iuga. Acuma moşia Amara e numai vârful limbii, partea din jos — am să ţi-o arăt mai pe urmă mai de aproape. În dreapta satului Babaroaga, e moşia nevestei mele, două mii cinci sute de pogoane, şi ţine până la drumul ce se vede mai devale, între Găujani şi Bârlogu. Dincolo de proprietatea Nadinei, spre Valea Câinelui şi în jos până la satul Lespezi, e moşia Lespezi a cumnatului meu Gogu Ionescu, omul dumitale. Amândouă sunt arendate aceluiaşi grec, un anume Platamonu, încă de pe când le îngrijea tatăl lor. Un arendaş harnic şi priceput, bun platnic. Se îmbogăţeşte văzând cu ochii. Cu toate astea, sau poate din pricina asta, nu prea se bucură de simpatii. Drept este că nici lui nu-i prea pasă de simpatii şi îşi vede de treburile lui... Aşa! Pe urmă vine moşia Vaideei, de la Lespezi înainte, între Amara şi Valea Câinelui. Vreo două mii de pogoane. E proprietatea unei bănci din Bucureşti, dar o exploatează în arendă de mai mulţi ani un moldovean cumsecade, Cosma Buruiană, pripăşit prin părţile astea el ştie cum. Aleargă, asudă, horobăieşte grozav şi fără folos, căci la plata fiecărui câştiu dă din colţ în colţ. Tata ţine mult la el şi-l laudă, desigur, pentru că e păgubaş... Ce mai rămâne între cele două gârle e al nostru. Adică afară de un colţ de vreo patru sute de pogoane împrejurul satului Izvoru, chiar la confluenţa apelor, care ţine de domeniul Ghica. Fiindcă s-a ciopârţit aşa, acum ne-am apucat şi noi să ciopârţim măcar cu numele ceea ce mai avem: moşia Ruginoasa, moşia Amara, moşia Bârlogu, fiecare după satul lângă care se află. Am să te lămuresc mai bine când vom ajunge la Lespezi că e tocmai pe spinare şi se vede până la Izvoru, ba uneori şi până în judeţul Teleorman, care începe numai la câţiva kilometri din jos de Izvoru. Aidem, Ichime! O luăm peste Gliganu şi oprim niţel la Lespezi, sus.

Înainte de a porni caii, Grigore mai strigă:

— Stai! Stai! încă un minut!... Să profit de ocazie şi să-ţi prezint pe vecinii din partea asta. Poate să-i întâlneşti cât vei sta la noi şi barem să ştii de unde să-i iei!... Pe colonelul Ştefănescu ţi l-am spus. Trecem deci la dreapta. La Găujani nu e nimeni. În satul următor, la Humele, are o moşie mică, foarte bine îngrijită şi un conac ca o bomboană generalul Dadarlat din Piteşti. Mai încolo, alături de şosea, pe dâmbul acela, se vede bine cătunul cu conacul, e moşia Goia, tot aşa, numai de câteva sute de pogoane, a lui Ioniţă Rotompan, prieten bun cu tata, boier sadea, legat de pământ şi muncitor; are o fată măritată cu un magistrat la Roşiori. La Orodelu, mai la vale, în dreptul Izvorului, dincoace de gârlă, e proprietatea Perticari, cu un castel şi un parc care merită să fie văzute. Poate să şi mergem odată, să le vezi şi dumneata, dacă vom avea răgaz. Fireşte, moşia e arendată, castelul şi parcul însă sunt rezervate pentru proprietarii care vin destul de des să petreacă aici. Domeniul familiei Matei Ghica se întinde de la Izvoru până în judeţul Teleorman şi e exploatat în regie de un administrator care, în patru ani, şi-a chivernisit o moşioară proprie la

marginea Bucureştilor, oferind totuşi proprietarilor numai deficite peste deficite. Şi la Izvoru e un conac simpatic şi confortabil, iar boierii stau aici de cum se desprimăvărează până toamna târziu. Noi însă nu suntem în relaţii cu dânşii, nu ştiu de ce, aşa am apucat... Gata, am isprăvit!... Dă-i drumul, Ichime!

Grigore se simţea în largul lui, vorbea şi explica cu mare volubilitate şi cu o plăcere care-i îndulcea glasul. Titu Herdelea privea, asculta, tăcea.

Brişca porni în trapul reţinut al cailor pe drumul ce cobora într-o serpentină severă pe malul escarpat ca o faleză.

— Aşa-s gârlele noastre pe aici, se grăbi Iuga, observând nedumerirea tovarăşului său din pricină că nu descoperea nicăieri urmele râului. Mai tot anul le treci cu piciorul, sau chiar seacă de tot, dar şi când se înfurie câteodată, cam primăvara, apoi se umflă din mal în mal, parcă-ar fi Dunărea. Furii d-astea grave totuşi se întâmplă rar. De aceea, cum vezi, nici măcar de o punte n-avem nevoie. Sus, la Ioneşti, pe şoseaua judeţeană, s-a făcut un pod pentru orice eventualitate, dar s-a rupt acum câţiva ani, nu l-a mai dres nimeni şi lumea trece tot pe de lături, ca şi aici. Valea Câinelui însă, cu toate că e mai mică, e mai mânioasă, face mai multe stricăciuni, aproape în fiecare an, şi nici nu seacă niciodată!

Trecură valea. Drumul continua drept ca o aţă şi în puţine minute intrară în Babaroaga, un sat amărât, două uliţe încrucişate, nişte căscioare murdare, prin ogrăzi mulţi copii şi orătănii, ici-colo vreun ţăran pipernicit, iar pe un dâmbuleţ, mai afară, o bisericuţă de lemn ca o jucărie stricată. Titu Herdelea deschise gura să întrebe ceva, dar Iuga i-o luă înainte:

— Aici odinioară au fost numai colibe pentru argaţii de pe domeniu. Satul s-a înfiripat fără voia nimănui, de aceea e cum e...

După ce ieşiră din Babaroaga, urmă:

— Ai observat încrucişarea uliţelor în mijlocul satului?

În stânga era drumul spre Ioneşti şi mai departe spre Costeşti, iar în dreapta, traversând moşia Nadinei, spre satul Bârlogu, al nostru, afară de o harabaie de casă, într-o margine, pe care ţăranii au botezat-o conac, deşi serveşte numai ca magazie, fiindcă arendaşul şade în Gliganu, iar nevastă-mea, înainte de-a se mărita, când a venit pe aici, de două sau trei ori, a tras la conacul din Lespezi, al fratelui ei, în orice caz mai prezentabil...

Vreun sfert de ceas, în trapul cailor, brişcă merse printre moşiile Vlăduţa, la stânga, şi Babaroaga, la dreapta. Priveliştea era monotonă. Aceeaşi câmpie, pleşuvă, pustie, cu pământul răscolit de brazde printre care firicelele de grâu de toamnă, abia răsărite, păreau nişte plăpânzi fulgi verzui pe un trup înfrigurat.

— Uite, aci şade Platamonu, arendaşul moşiilor Nadinei şi a lui Gogu, zise iar Grigore când fură în satul Gliganu, arătând la stânga o curte mare, împrejmuită cu uluci, în mijlocul căreia, ascunse de coroanele veştede ale copacilor, se întrezăreau clădiri albe cu acoperişuri de ţiglă.

Pe poarta deschisă larg, tocmai atunci ieşea un bărbat cu faţa prăjită de soare, uscat, vioi şi energic, cu o pălărie veche, într-o haină scurtă de piele, cizme cu turecii moi şi înalţi. Când auzi clopoţeii şi văzu brişca de la Amara, se opri pe podeţul dinaintea porţii şi salută ceremonios şi respectuos:

— Să trăieşti, coane Grigoriţă!... Bine te-ai întors şi cu noroc! Iuga răspunse rece, ridicând pălăria.

— Arendaşul? şopti Titu cu ochii la omul de pe podeţ. Grigore dădu din cap, iar când se mai depărtară puţin, murmură:

— Nici mie nu mi-e simpatic, cu toate că nu mi-a făcut nimic. Apoi, cu glasul de mai înainte:

— Uite, acuma sosim la altă răscruce, aproape de capul satului. Dacă mergi drept înainte, dai pe moşia cumnatului Gogu Ionescu, iar mai încolo, trecând peste Valea Câinelui, ajungi îndată la Gliganu de Sus şi ceva mai departe, în satul Rociu, care se află pe şoseaua Piteşti-Fierbinţi, şi unde are o moşie frumoasă actualul nostru prefect, Boerescu. Drumul din stânga vine de la Şerbăneşti, adică satul până unde se întinde moşia lui Gogu. Noi însă acuma cotim la dreapta, spre Lespezi şi Amara. Proprietatea Nadinei ţine până în şoseaua pe care am apucat, iar la stânga continuă pământurile lui Gogu...

Cam pe la mijlocul drumului, între Gliganu şi Lespezi, vizitiul opri, cum i se poruncise. De aci câmpia cobora lin până la împreunarea celor două văi. Vederea era mai largă, parcă s-ar mai fi curăţat aerul. Jos, spre miazăzi, se deschisese o fâşie de cer albastru.

— Ei, acuma să-ţi mai arăt şi restul! zise Grigore. Îată, se zăreşte în stânga Valea Câinelui! Colo, în dreptul satului Lespezi, ăsta din faţa noastră, sfârşeşte moşia lui Gogu şi începe Vaideei. Dincolo de Lespezi se vede cum continuă şoseaua pe care vom ajunge în curând la Amara, satul celălalt, mai mare şi mai arătos. Linia şoselei prelungite până în Valea Câinelui însemnează marginea moşiei Vaideei. Tot ce se află la dreapta liniei ţine de noi până în cealaltă vale a Teleormanului, peste care am trecut... Acuma, tot la dreapta, dar aici, aproape, cătunul cela cât un cuib e Bârlogu. Până acolo, adică până la drumul dintre Lespezi şi Bârlogu, merge moşia Nadinei şi apoi continuă până la Teleorman. Cum vezi, aproape am ocolit întreg domeniul nevestei mele... Între Bârlogu şi Amara, mult mai devale, se vede încă un sat — Ruginoasa, chiar în centrul proprietăţii noastre. Acolo, avem acuma acareturile de căpetenie şi uneltele mai bune. La orizont, se zăreşte şi de aci satul Izvoru. Pata roşie e coperişul castelului Ghiculeştilor. Pădurea aceea, la stânga Izvorului, e a noastră. Sunt vreo trei sute de pogoane. Atâta s-a mai salvat. Cu un secol în urmă, Amara se afla la marginea pădurii care cuprindea toate locurile astea... Uite, în stânga, pe Valea Câinelui, se vede şi satul Vaideei! De acolo, drumul care albeşte ca o panglică merge la Mozăceni. Mai încoace, dar peste gârlă, se vede foarte bine satul Cantacuzu. Moşia de peste trei mii de pogoane, se zice c-ar fi fost cândva a Cantacu-zineştilor, dar azi e a unui căpitan de la Piteşti, Lache Grădinaru... De altfel, pe aici, ori încotro te întorci, numai moşii boiereşti ai să vezi. Colo e Buta, mai încolo Negraşi, pe urmă Zidurile, pe urmă Dumbrăveni...

În Lespezi, îi mai arătă conacul lui Gogu, destul de întreţinut, fiindcă el mai vine din când în când, adus de nevastă-sa, căreia îi place viaţa la ţară, măcar ca o variaţie după petrecerile capitalei.

Apoi ajunseră la Amara. Satul, mai mare, era copleşit de aceeaşi sărăcie, cu aceleaşi căsuţe coperite cu paie, aceleaşi ogrăzi pline de bălării. Grigore însă atrase atenţia lui Herdelea, cu o mândrie

nedisimulată, asupra bisericii de piatră cu turnul poleit, ridicată de bunicul său, şi asupra şcolii noi, clădită de tatăl său, iar într-o ulicioară, pe stânga, îi arătă şi conacul moşiei Vaideei, în care locuia arendaşul Cosma Buruiană şi care fusese casă de argaţi înainte de a se fărâmiţa domeniul.

— Stai, Ichime, să ne dăm noi jos, să vază boierul mai bine ce-avem pe-aici! strigă deodată Grigore, sărind din brişcă, urmat de Titu. Voi luaţi-o înainte!

Pe dreapta, începea gardul de uluci pe sub zidire de cărămidă, cu stâlpi pătraţi din loc în loc. Era conacul Iuga. În dosul împrejmuirii un şir de plopi bătrâni străjuiau ca un front de ostaşi de gardă. Printr-o poartă deschisă, se vedea ograda cu clădirile pentru logofeţi, argaţi şi alţi slujitori, cu grajduri, coteţe, hambare... Mai încolo, după vreo sută de paşi, venea intrarea principală la casele boiereşti. Poarta era înaltă şi largă, cu trei arcade de zid unite deasupra, într-o cuşcă de porumbei. Intrând cu Titu, Grigore îi spuse cu o undă de tristeţe:

— Acuma, ai să vezi ce-a fost în stare să facă iubirea!

În perspectiva aleii de brazi tineri, castelul nou apărea ca un surâs de femeie frumoasă. Herdelea ştia că tânărul Iuga l-a clădit de dragul Nadinei. Alb, cu o vastă verandă primitoare, cu ferestre luminoase, cu patru turnuleţe ca nişte suliţe de apărare, era înveşmântat jur-împrejur cu iederă, ce-şi întindea pe alocuri verdeaţa până la geamurile etajului de sus. Aleea se lărgea şi, în faţa casei, cuprindea un rond mare în forma unei inimi veşnic aprinsă cu flori roşii.

— Fantezia cu inima înflorită trebuie să mi-o treci cu vederea, făcu gazda zâmbind, când văzu că Titu examinează atent rondul. A fost a unui biet îndrăgostit şi gusturile îndrăgostiţilor sunt cum sunt. Dacă am păstrat-o şi o cultiv mereu, este numai pentru că vreau să mă conving pe mine însumi că n-am renunţat la iubire. Râse sec şi, după o pauză, continuă cu alt glas:

— Ca să te familiarizezi deplin, îţi propun să facem un ocol, să vezi tot. Nu te superi că te-am plictisit cu atâtea explicaţii? A fost prima şi ultima oară.

Conacul cel nou era aşezat în mijlocul unui parc îngrijit meticulos de Grigore însuşi. El a adus brazi, cărora de altfel nu le mergea prea bine în regiunea aceasta de şes. Potecile cu prundiş mărunt şerpuiau printre chioşcuri şi ronduri de flori, printre grupuri de copaci speciali şi peluze tunse în fiece săptămână. Gardul viu care înconjura parcul era dublat de un grilaj de sârmă înspre ograda cealaltă, ca să nu pătrundă galiţele de acolo. Numai porumbeii zburătăceau pe alee şi prin faţa castelului, mai cu sfială însă ca în curtea de dincolo, unde se simţeau în largul lor printre orătăniile fără număr.

Ocoliră prin dreapta. În spatele castelului, la vreo sută de paşi, se afla vechiul conac, vast, scund, bătrân. Înfipt parcă pe jumătate în pământ, cu un cerdac sprijinit pe stâlpi, care împodobea faţada ca un portic primitiv. Bătrânul Iuga continua a-şi păstra locuinţa în care s-a născut şi, cum el şedea aproape permanent la ţară, casa veche părea mai vie decât cea nouă.

— Asta e împărăţia noastră! zise Grigore când ajunseră iarăşi în faţa castelului, unde aştepta ajutorul vizitiului în semn că a descărcat tot ce

fusese în brişcă.
Pe Titu Herdelea îl rodea de mult o întrebare, pe care totuşi parcă nu îndrăznea s-o rostească. Acum, ca şi când ar fi fost pe punctul să se despartă pentru totdeauna de lămuririle lui Grigore, întrebarea îl durea. O puse subit, cu privirea arzătoare.
— Mi-ai arătat atâtea moşii boiereşti, moşii peste moşii, mari şi frumoase. Dar pământurile oamenilor unde sunt?
Grigore Iuga tresări. Nu aşteptase acuma întrebarea, deşi, pe când îi explica, pe drum, în câteva rânduri, i-a fulgerat şi lui prin minte şi chiar s-a mirat că Titu nu i-o pune. Îşi reveni repede şi răspunse:
— Apoi vezi, pământurile oamenilor, asta e chestia ţărănească!... Pământurile! Nu prea sunt, şi unde au fost s-au cam spulberat... Dar asta-i altă poveste!
Titu Herdelea nu înţelese şi totuşi nu mai stărui. Simţea că a răscolit o rană.

2

— Bine-ai venit, tinere, şi să te simţi la noi ca acasă! zise Miron Iuga, întrerupând prezentarea ce o începuse Grigore şi înăbuşind răspunsul emfatic pe care Titu şi-l pregătise încă din tren.
Intr-un halat de casă, lung ca un caftan, bătrânul Iuga strânse bărbăteşte mâna tânărului Herdelea. Îl privi o clipă drept în ochi, parc-ar fi vrut să-l cântărească definitiv dintr-o dată. Avea nişte ochi negri atât de pătrunzători, că-ţi scormoneau sufletul şi-ţi citeau gândurile. Era mai înalt şi mai chipeş ca Grigore, cu înfăţişarea voluntară a omului obişnuit să poruncească şi să fie ascultat. Mustaţa groasă românească, puţin căruntă, îi împodobea faţa, iar glasul metalic, energic şi totuşi cald, te cucerea. Mâinile osoase, puternice, păreau în stare să ţină coarnele plugului, cu toate că erau fine şi mai ales degetele foarte delicate.
Indică musafirului un scaun aproape de dânsul şi apoi se uită la fiul său întrebător. Grigore ştia că bătrânul e nerăbdător să afle ce-a făcut la Bucureşti. Ii povesti cum a umblat şi cum, graţie culantei excepţionale a lui Dumescu, s-a putut întoarce cu geanta mai plină decât a sperat.
— Vasăzică tot Dumescu! murmură Miron Iuga mulţumit. Numai prietenii cei vechi sunt săritori la nevoi... Dar pe armean ai făcut bine că nu l-ai strâns de gât. Foarte bine!
Rămase un răstimp cu ochii la Grigore, pe urmă se întoarse iarăşi spre Titu, pe care înfăţişarea şi primirea bătrânului îl cam zăpăcise. Îl întrebă despre părinţi şi fraţi, apoi cum, când şi de ce a trecut Carpaţii... Auzind că face versuri şi vrea să scrie în gazete, Miron Iuga avu un gest dispreţuitor. Îl observă şi Titu, şi Grigore, şi amândoi se uluiră. Ca să-l îmblânzească, Herdelea începu să vorbească despre unguri, despre suferinţele şi persecuţia românilor şi alte asemenea lucruri de efect sigur. Bătrânul asculta atent şi la sfârşit zise:
— Tocmai fiindcă poporul o duce greu cu stăpânirea, conducătorii lui nu trebuie să-l părăsească. Dragi îmi sunt ardelenii care vin încoace, nu zic, dar mai dragi mi-s cei care stau pe loc, acolo, să înfrunte primejdiile, să atragă asupra lor fulgerele asupritorilor, ca astfel poporul să fie la

adăpost. Mulţimea nu poate trăi fără conducători sau ajunge să vegeteze într-o viaţă animalică. Păstorul care-şi părăseşte turma e mai rău ca acela care o conduce greşit, căci turma singură se risipeşte, pe când cu păstori, buni sau răi, tot nu se pierde...

Grigore se simţi atât de jenat, mai ales că Titu Herdelea schimba feţe-feţe, încât întrerupse cu glas de protestare:

— Bine, tată, dumneata ai aerul că-l dojeneşti pentru că dorul de libertate l-a îndemnat să vie între noi unde, în orice caz, are mai multe posibilităţi să-şi dezvolte talentul. Nu uita că neamul românesc, tocmai pentru că soarta l-a despărţit între atâtea dominaţii străine, trebuie să-şi păstreze vie cel puţin unitatea sufletească, iar unitatea aceasta numai cântăreţii şi scriitorii o pot întreţinea!

— Foarte just! aprobă Miron. Dar dacă toţi cântăreţii şi scriitorii, cum zici tu, se vor muta la Bucureşti, în ţara liberă, atunci poporul rămas dincolo ce va face? Unitatea e necesară, fireşte. Nu însă între cântăreţi, ci pentru sufletele celor mulţi. Dimpotrivă, cântăreţii vor cânta mai sincer acolo, simţind şi ei durerile, decât aici, unde patriotismul a ajuns mai mult articol de paradă.

— Nu, nu, eşti profund greşit, tată! insistă Grigore din ce în ce mai aprins. Unitatea sufletească o face în primul rând limba unitară. Apoi, dacă scriitorii noştri se vor închide în provinciile lor, în mod fatal vom avea despărţiri tot mai pronunţate şi în grai, iar în cele din urmă, nici nu ne vom mai înţelege frate cu frate!

Neclintit şi calm, bătrânul urmă:

— O mie sau două mii de ani, de când om fi existând, prin vremuri poate mai aspre decât cele de acum, văd că ne-am păstrat graiul cu toţii la fel, fie aici, fie în Transilvania. Scrierile ce le-am avut, multe-puţine şi bune sau slăbuţe, au circulat şi peste graniţele care ne-au despărţit şi vor mai circula, fără îndoială. Şi scriitorii, fiecare la locul său, şi-au făcut datoria, cum s-au priceput. Dezertarea însă eu n-o admit sub nici o formă şi pentru nici un motiv. Mâine sau când va veni ceasul să luăm Ardealul, eu am nevoie acolo de conducători fireşti, de oameni care au ieşit din poporul de acolo şi care să poată pune umărul la cârmuirea ţării.

Discuţia se prelungea fără ca vreunul să cedeze din convingerea sa, în vreme ce tânărul Herdelea asculta cu un surâs fad şi umil, vrând să aprobe în acelaşi timp pe amândoi şi chiar dând dreptate în sinea sa amândurora, după fiecare replică. Spre fericirea lui, fu anunţat arendaşul moşiei Vaideei, pe care îl chemase Miron.

Cosma Buruiană avea treizeci şi cinci de ani, şapte copii şi o nevastă drăguţă, care promitea să-i mai sporească numărul urmaşilor. A fost logofăt pe la diferite moşii prin Teleorman până ce în sfârşit i-a ajutat Dumnezeu de a putut lua, acum patru ani, pe seama lui, proprietatea Vaideei de la Banca Agrară, cu o arendă modestă faţă de preţurile ce se plăteau în regiunea aceasta. Cu mulţi ani în urmă, pe când era la moşia Stătescu, a fost bătut cumplit de nişte oameni care se plângeau că i-ar fi înşelat la dijmuit. De atunci trăieşte într-o frică de ţărani, soră cu moartea.

— Cucoane Miroane, ce vă spuneam eu mereu? zise dânsul, îndată ce se aşeză pe scaun, cu o înfăţişare amărâtă, parcă ar fi băut oţet. N-aţi auzit ce-am păţit? Adică de unde să auziţi că şi eu adineaori aflai

pocinogul... M-au prădat, cucoane Miroane! O jumătate de vagon de porumb, pe puţin, azi-noapte, din hambarul cel nou!... Pândarii nu ştiu, n-au văzut, argaţii nu, nimic, în sfârşit, nimeni nu ştie ce-a fost şi cine a fost. Şi doar trebuie să fi umblat toată noaptea, nu unul, ci mulţi... Şi de-abia săptămâna trecută îl dijmuisem, de, cinstit, părţi drepte, cum mă ştiţi... Acu vedeţi şi dumneavoastră norocul meu!

Miron Iuga deveni grav şi mohorât auzind jelania arendaşului, spre deosebire de Grigore, care avea pe faţă numai batjocură. Bătrânul compătimea pe Buruiană c-a suferit atâta pagubă, totuşi mai mult îl îngândura faptul în sine. Dacă ţăranii au ajuns să fure în grup o cantitate aşa de considerabilă, chiar să nu fi fost cât spune arendaşul, e semn rău. Când fură unul, treacă-meargă; îl prinzi sau nu-l prinzi, n-are importanţă. Un caz izolat. Când se adună însă mai mulţi pentru prădăciune, atunci se schimbă lucrurile.

— Uite rezultatele vorbelor de clacă cu care aţi împuiat urechile ţăranilor! făcu Miron apăsat, adresându-se mai cu seamă fiului său. Câtă vreme ţăranul a ştiut că trebuie să se învoiască cu moşierul, ca să poată trăi amândoi, au mers toate bine. De când le-aţi băgat în cap toţi gărgăunii au început fapte d-astea. Şi e numai începutul! Fii sigur că vor urma altele şi mai urâte!

— Să nu exagerăm lucrurile, tată, zise Grigore cu o uşoară ironie în glas. Au mai furat ţăranii şi altă dată, şi de la alţii. Ei şi? Parcă nu se fură de când lumea? De ce să tragem concluzii atât de negre dintr-o întâmplare atât de obişnuită?

Bătrânul Iuga nici nu socoti de trebuinţă să-i mai răspundă. Sofismele lui Grigore le cunoştea prea bine. La toate, el găseşte explicaţii şi scuze. Umblă gânditor de ici-colo un răstimp, apoi se opri hotărât, spunând:

— Să-mi trimiteţi încoace pe primar şi pe şeful postului de jandarmi! De unde o fi, să-mi găsească imediat hoţii! Pe urmă vom mai vorbi... Dar şi pândarii tăi, faini bărbaţi, n-am ce zice! întâi ei ar trebui bătuţi până vor mărturisi cine-s hoţii. Da, da! Aş putea pune rămăşag că ei ştiu, dacă cumva nu sunt şi ei din bandă!

Arendaşul se închină îngrozit:

— Vai de mine, cucoane Miroane, vreţi să-mi dea foc, să mă nenorocească de tot? Eu umblu cu dânşii, cum umbli cu buba coaptă şi vedeţi ce-am păţit. Darmite dacă i-aş lua cu răul...! Să mă ferească Maica Precista!... M-am plâns dumneavoastră aşa, ca unui părinte care totdeauna m-aţi ajutat şi m-aţi ocrotit, dar încolo...

— Am să mă ocup eu de chestia asta mai de aproape, mormăi Miron închis. Eu o consider de o importanţă excepţională.

Ceilalţi tăcură. Grigore nu mai voia să se amestece, văzând înverşunarea bătrânului, iar Titu, mai ales după scena de adineaori, se simţea mâhnit şi nu-l interesa controversa.

Miron Iuga chemase pentru altceva pe Buruiană. Acuma însă numai furtul îi era în minte şi, după câteva momente, zise iarăşi, fără să se uite la cei din casă, parc-ar fi vorbit singur:

— Lasă că nu e întâia oară că se fură ca-n codru pe aici. Numai în toamna asta au fost vreo cinci cazuri. De două ori au fost chiar la noi, lucruri mici, dar au fost.

Iar tăcu şi îşi morfoli singur gândurile şi în sfârşit, ca şi când ar fi descoperit ce căuta, declară sever:

— Răul trebuie curmat din rădăcină. O pildă la timp e mai eficace decât represiunea violentă, când boala s-a întins şi s-a adâncit.

Cosma Buruiană, înfricoşat de întorsătura ce-o lua întâmplarea pe care el o povestise mai mult ca să demonstreze boierului cât este de ghinionist, încercă să îndulcească puţin lucrurile:

— S-au schimbat mult ţăranii, coane Miroane! S-au deşteptat de sunt chiar prea deştepţi. De altminteri, toată lumea e azi prea deşteaptă şi de aceea merge din rău în mai rău. Apoi ţăranul, dacă s-a deşteptat, numai pământ vrea şi iar pământ, şi nu se uită de se poate ori nu se poate, ci o ţine una şi bună...

Titu socoti momentul potrivit, acuma când părea că s-au mai potolit spiritele, să observe şi dânsul cu blândeţe:

— Aşa e ţăranul pretutindeni, mă rog. Şi la noi, în Transilvania, tot după pământ se zbate. Şi niciodată nu-i ajunge. Şi e bine că e aşa. Cât timp ţăranul va iubi cu atâta patimă pământul, e sigur că nimeni nu i-l va putea smulge...

Bătrânul se uită la el lung şi atât de batjocoritor, că tânărul îşi întrerupse cuvintele şi plecă ochii perplex, neputând înţelege ce o fi greşit de şi-a atras atâta nemulţumire. Arendaşul, însă, ca să-l facă plăcere boierului, interveni zelos:

— Altele sunt împrejurările prin părţile dumneavoastră, dom-nu... (Nu înţelesese numele lui Titu şi îngână nişte sunete în loc.) Acolo pământul trebuie luat de la străini, care vi l-au răpit în timpul veacurilor, pe când aici pământurile ale boierilor au fost din neam în neam, şi boierii le-au ţinut, şi le-au apărat de toate urgiile...

— Fii pe pace şi fără grijă, că în curând şi la noi va fi ca şi dincolo! zise Grigore dispreţuitor. Chiar azi mai bine de jumătate din moşiile boiereşti se află în mâinile tuturor veneticilor pe care numai dragostea de pământ nu se poate spune că-i doare. Ce va fi mâine, Dumnezeu ştie, dar parcă tot mai folositor ar fi pentru ţară dacă moşiile ar ajunge în mâinile ţăranilor, căci de la ei mai greu o să le ia străinii decât de la noi. Nu din alt motiv, dar cel puţin ei sunt mulţi.

Bătrânul se uită şi la dânsul ca adineaori la Titu, şi nici lui nu-i răspunse nimic. I se părea atât de evident că vorbeşte prăpăstii, că se mira numai cum un băiat inteligent ca el nu-şi dă seama.

Buruiană însă, simţindu-se şi direct atins, răspunse mieros, dar şi puţin indignat:

— Coane Grigoriţă, vorbiţi cu păcat, zău aşa, coane Grigoriţă! Ce spuneţi dumneavoastră în glumă, să fiţi sigur că are să se întâmple, uite crucea! Le-a intrat oamenilor în cap să puie stăpânire ei pe pământurile boierilor şi să vedeţi că aşa va fi. N-aţi observat dumneavoastră că unde se aude de o moşie de vânzare, ţăranii se şi reped s-o cumpere şi s-o împartă? Iată, chiar la noi, că tot mă ţineam să vă spun, cucoane Miroane, umblă vorba că oamenii vor să cumpere moşia coniţei Nadina!

Miron Iuga ridică deodată fruntea, zicând mirat:

— Cum s-o cumpere?... Ca s-o cumpere ar trebui să fie întâi de vânzare.

— Apoi aşa vorbesc ei, c-ar fi de vânzare.
— Auzişi, Grigoriţă, râse bătrânul necăjit.
— Auzii, făcu tânărul dând din umeri.
— Mi se pare că de pe la Platamonu ar fi ieşit vorba, continuă arendaşul cu importanţă. Fiindcă, după câte am prins eu întâmplător de la oameni, parcă şi grecu ar umbla s-o cumpere, iar oamenii, ce zic, de ce s-o ia grecul şi să n-o luăm mai bine alde noi...
— Cum ies zvonurile astea aşa, Grigoriţă? zise Miron, acuma enervat. Mişună cumpărătorii pe moşia nevestei tale şi tu parcă habar n-ai avea!... Cu toate astea trebuie să fie ceva, că oamenii n-au înnebunit din senin.
— Chiar aşa e, cucoane, se amestecă iar Buruiană. Se zice, adică zic oamenii, că cuconiţa însăşi ar fi spus grecului că nu-i mai prelungeşte arenda, măcar de i-ar da oricât, şi îndoit decât îi dă azi, pentru că dumneaei vrea negreşit să vânză şi să scape de tot balamucul cu arenda, şi cu oamenii, şi celelalte... Iac-aşa, coane Miroane!
Pe bătrânul Iuga vestea aceasta îl impresionă mai mult chiar decât povestea cu furtul. Încercă să mai descoasă pe arendaş, dar nici arendaşul nu cunoştea alte amănunte. Pe urmă se închise şi nu mai zise nimica... Un fecior îi pofti la cină. Buruiană, sculându-se să se retragă, întrebă cam nedumerit:
— M-aţi chemat, cucoane Miroane, să-mi spuneţi ceva şi eu v-am ţinut cu necazurile mele, să mă iertaţi...
Miron încercă să-şi amintească pentru ce l-a chemat şi se înfurie mai rău că nu-şi putea aduce aminte. Vru totuşi să-i spuie ceva ca să-l concedieze delicat şi nu găsi nimic. În sfârşit, fără să întoarcă ochii spre dânsul, mormăi mohorât:
— Acu lasă, că m-ai supărat destul... Du-te cu Dumnezeu!

3

Titu Herdelea nu se simţi cu adevărat bine decât când, după cină, rămase singur în camera ce-i fusese pregătită şi unde îl adusese Grigore, explicându-i să nu puie la inimă cuvintele bătrânului, că el aşa a fost totdeauna, original în păreri şi gesturi, dar are un suflet minunat... Voia tânărul să nu ţie seama şi totuşi stătuse pe ghimpi la masă şi înghiţise cu noduri, căci Miron Iuga fusese şi mai ursuz, nu i-a adresat nici o privire şi s-a hărţuit toată vremea cu fiul său pe fel de fel de mărunţişuri.
Odaia lui era la etaj, în clădirea cea nouă, cu o fereastră spre curtea conacului şi alta spre parc. Grigore se reîntoarse la tatăl său, în casa cea veche, unde şi mâncaseră. De altfel, viaţa acolo şi-o petrecuse şi el. Numai când avea oaspeţi dormea dincoace, ca să nu le fie urât şi să nu pară castelul pustiu. I-a arătat lui Titu, în celălalt colţ, dormitorul cochet în care stăpânea fotografia Nadinei.
Tânărul Herdelea se mai învârti puţin prin cameră, se gândi că Grigore ar putea să revie să mai stea de vorbă, îşi zise apoi că şi-au luat noapte bună şi deci, până mâine dimineaţă, slobod este să facă ce-i place. Nu era târziu. În sobă ardea focul cu un duduit adormitor. Mai bine să se odihnească.
A doua zi se sculă mai de dimineaţă de cum obişnuia la Bucureşti.

Fireşte, toată lumea era de mult sculată. Înainte de amiazi tândăli primprejurul conacului. Fiindcă Grigore Iuga avea de descurcat nişte socoteli cu un slujbaş, anume Isbăşescu, care ţinea contabilitatea gospodăriei, în afară de diverse alte însărcinări, Titu Herdelea se simţea încurcat şi nu ştia ce să facă sau încotro s-o apuce. Logofătul Leonte Bumbu, un ţăran dezgheţat, înalt şi osos, cu o înfăţişare energică de sergent reangajat, l-a plimbat puţin prin curtea cea mare şi i-a arătat la repezeală grajdurile cailor şi un şopron încuiat, care fusese transformat în garaj pentru automobilul coniţei Nadina, când venea la ţară. Dar se vedea că omul are alte treburi, ca şi ceilalţi de la conac. Se chibzui c-ar fi mai înţelept să dea o raită prin sat în loc să stea aici de prisos. Se răzgândi deocamdată. Poate că ar fi nedelicat faţă de amfitrioni.

La masă, însuşi Grigore îl îndemnă să se considere absolut liber pe mişcări, scuzându-se că azi e ocupat până peste cap cu balamucurile, dar că de mâine încolo va fi cu totul la dispoziţia lui.

Coborând mai târziu, Titu întâlni pe alee o fetişcană cu nişte ochi negri şi un zâmbet care-i alungară îndată urâtul. Era subţirică, desculţă şi cu o băsmăluţă albastră legată cochet pe cap.

— Ascultă, fetiţo, îi zise oprind-o. Eşti de aici, de la curte?

— Sunt numai de câteva zile, răspunse fata. M-a adus tuşa Profira, a de-i bucătăreasa boierului ăl bătrân, că de mult mă tot chema să viu negreşit, să-i dau ajutor, că tare i-e greu şi deloc nu se învoieşte cu celelalte fete...

— Şi cum te cheamă?

— Marioara! zise ea, adăugând după o scurtă pauză: A Irinii lui Vlad Ciungu. Maică-mea, că tăicuţu a murit acu patru ani, e soră cu tuşa Profira.

— Ei, bravo, Marioara, făcu tânărul, ocrotitor. Dar pentru că eşti fată aşa de drăguţă, spune-mi, aveţi învăţător în sat?

— Cum nu, conaşule! Avem. Foarte de treabă şi tânăr. E chiar de aici, şi-i însurat, şi-i trăiesc părinţii, că stau toţi împreună...

— Şade departe?

— Nu-i aşa departe, conaşule... Cum ieşi în uliţă, faci la stânga şi mai mergi niţel şi vezi o casă cu flori în geamuri. Acolo şade.

— Bine, Marioară, mulţumesc şi să-ţi jucăm curând la nuntă! zise Titu, ciupind-o galant de obraz.

— Să dea Dumnezeu! răspunse fata mai domol şi roşind puţin.

Schimbul de cuvinte mai învioră pe Titu Herdelea. Coti la stânga pe uliţa satului. Plouase binişor azi-noapte, dar în cursul zilei a fost puţin soare, încât pământul s-a zbicit. Îi venise în minte să facă mai întâi o vizită învăţătorului; el însuşi era fiu de învăţător şi deci se cuvenea. A treia casă, pe stânga, după conacul Iuga, acoperită cu tablă roşie, avea o tăbliţă de tinichea pe perete, între ferestre. Era postul de jandarmi. Apoi ajunse la încrucişarea cu ulicioara ce duce spre satul Vaideei, în care Grigore îi arătase mai în fund conacul lui Cosma Buruiană. Chiar în colţ văzu cârciuma cu streaşina foarte lată şi o bătătură în faţă, cu uşa deschisă larg. Doi ţărani se tocmeau de afară cu Cârciumarul voinic şi gras, ţăran şi el, care stătea în prag şi cu pălăria pe ceafă. Văzând pe Titu, Cârciumarul salută foarte respectuos... Mai încolo, tot pe dreapta, despărţită de

cârciumă numai prin câteva case, venea primăria, cu ogradă mare, apoi pe stânga, şcoala şi pe urmă iar pe dreapta, biserica. În dreptul bisericii tânărul se opri: n-o fi trecut oare de casa învăţătorului? Un copil i-o arătă cu degetul: numai niţel mai înainte.

Casa nu se deosebea întru nimic de celelalte. Doar curtea era mai curată şi în geamuri într-adevăr râdeau nişte muşcate însângerate. Deschise portiţa. Un dulău şchiop şi zbârlit se aruncă la dânsul, lătrând atât de furios, de parcă să-l sfâşie. Din cerdacul îmbrăcat cu viţă sălbatică îi coborî într-ajutor o ţărancă sprintenă, care alungă câinele.

— Aici şade, mă rog, domnul învăţător? întrebă Titu nehotărât.

— Aici, aici, poftiţi!... N-aveţi frică, nu muşcă, dă-i încolo de nebun! Face şi el gălăgie ca să-şi plătească viaţa! adăugă femeia, văzând că străinul trage cu coada ochiului spre dulăul care, până să se potolească, mai hămăia din când în când neîncrezător şi răguşit.

În cerdac apăruse un bărbat de vreo treizeci de ani, cu faţa suptă şi ochii negri, care ardeau straniu, cu mustaţa mică, răsucită. Purta un veston negru de sub care atârnau jur-împrejur poalele cămăşii ţărăneşti înflorite.

— Eu sunt învăţătorul, domnule!

Titu Herdelea se prezentă ceremonios şi explică în câteva cuvinte cum a ajuns în Amara. Intrară în casă. Învăţătorul îi recomandă pe nevastă-sa, ţăranca de adineaori. Cu stângăcia sfiiciunii, acuma părea şi mai simpatică. Pe Titu numai costumul ţărănesc îl nedumerea. Cu mentalitatea-i ardelenească, el îşi închipuia că învăţătorul, adică reprezentantul intelectualităţii în sat, trebuie să fie îmbrăcat orăşeneşte, ca astfel să se poată bucura şi prin exterior de un prestigiu deosebit în faţa poporului.

— La dumneavoastră şi stăpânirea doreşte, probabil, să aibă dascăl cu prestigiu, pe când la noi... observă învăţătorul cu un gest de dezgust.

Dăscăliţa Florica sosi cu dulceaţa.

— Vai, doamnă, nu trebuia! protestă Herdelea, luând însă cu plăcere.

Femeia se roşi, se scuză, surâse, dispăru. După o scurtă şovăire, învăţătorul se crezu dator să încunoştiinţeze pe oaspetele său că domnii de la curte nu vor fi prea încântaţi când vor afla despre vizita aceasta. Mai ales bătrânul Iuga, care i-a şi interzis să mai calce pe la conac, fiindcă odată a cutezat să ceară o foarte uşoară îmbunătăţire a învoielilor.

Tânărul Herdelea se spăimântase. În vreme ce învăţătorul vorbea, el se gândea dacă într-adevăr n-a făcut o greşeală venind la un om care, pe drept, sau nedrept, nu e bine văzut de Iuga. Se linişti, însă, auzind că e vorba de bătrânul care şi cu dânsul se poartă destul de prost.

Pe urmă învăţătorul, încălzindu-se, îi spuse că oamenii vor pământ şi că nu mai pot trăi din ceea ce prisoseşte boierilor, învoiala, chiar cinstită, impune ţăranului să dea jumătate din rodul muncii lui proprietarului. Muncind cât munceşte azi, dar pe pământul lui, omul ar avea un trai de două ori mai bun. În realitate, însă, trei sferturi din truda săracilor merge să întreţie huzureala celor ce stăpânesc pământurile. Mai fericiţi au fost sclavii de odinioară, care erau hrăniţi, îmbrăcaţi şi îngrijiţi în schimbul robiei, pe când ţăranii noştri, robotind mai rău ca robii, nu ajung să-şi câştige nici măcar mâncarea omenească şi trebuie să cerşească şi să

rămâie veşnic datori la ciocoi, ca să nu moară de foame...

Ion Dragoş, învăţătorul, vorbea din propria experienţă, trăind şi el la rând cu ţăranii. Numai întâmplarea l-a făcut să ajungă dascăl. Fiind copil silitor şi cu mare dragoste de carte, învăţătorul de pe vremuri a rugat pe boierul Miron să-şi facă o pomană şi să sprijine pe băiatul lui Dragoş, ca să poată intra bursier la şcoala normală. Bătrânul a intervenit şi băiatul nu l-a făcut de ruşine, a fost elev strălucit şi a luat diploma cu distincţie. Soarta voind ca tocmai în anul acela dascălul cel vechi să se prăpădească, Miron Iuga l-a adus în locul vacant, să fie un îndrumător pentru popor. Aşa a spus atunci boierul, aşa a crezut şi tânărul Dragoş. Mai târziu boierul s-a căit că l-a adus, iar învăţătorul şi-a zis că a fost adus aici să fie slugă recunoscătoare. Până ce deunăzi Iuga a cerut revizorului şcolar să-i caute un om cu care să se poată înţelege şi care să nu-i bage zâzanie între ţărani, ca Ion Dragoş. Revizorul îl cunoaşte, îl preţuieşte şi n-ar vrea să-l sacrifice; de aceea şovăie şi mai încearcă să temporizeze, sperând că bătrânul se va înmuia. Miron Iuga însă nu e o fire care să-şi schimbe gândurile şi, când va observa tărăgăneala revizorului, se va adresa chiar ministrului, prieten de-al lui, sau va pune pe cuscrul său, deputatul Gogu Ionescu, să-i măture pe amândoi.

Biata nevastă-sa nici nu bănuieşte ce primejdie îi paşte, şi nici ceilalţi ai casei. Se zbuciumă singur şi aşteaptă. Stă în casa părintească împreună cu un frate, scăpat anul trecut din armată, şi cu bătrânii. Din pământul ce l-au avut, jumătate l-au dat zestre unei surori, cea mai mare dintre ei, măritată cu un ţăran. El însuşi a luat o fată săracă, fără nimica, numai pentru inimă. De n-ar fi salariul, aşa puţin cât este, ar fi vai de toţi. Ba mâine-poimâine poate să mai vie şi vreun copil, deşi până azi, în doi ani, nu s-au învrednicit, măcar că au dorit.

— Bine, dar nu există nici o lege care să...? întrebă Titu, plin de indignare.

— Legile sunt pentru noi, cei mici şi umili, zise învăţătorul Dragoş cu tristeţe. Pentru încătuşarea noastră...

Glasul şi înfăţişarea învăţătorului dovedeau sinceritate fără umbră. Titu Herdelea, ascultându-i, se minuna cum se poate să se tolereze nişte stări atât de barbare. Chiar dacă Dragoş ar exagera, ca toţi cei ce suferă greu, şi încă durerile lui trebuie să fie crâncene. Îşi zise că va vorbi negreşit cu Grigore Iuga, care trebuie să facă dreptate.

— Domnule învăţător, ai răbdare! zise dânsul cu însufleţire. Dreptatea trebuie să triumfe!

— Se poate, dar până atunci noi vom pieri, răspunse Dragoş cu amărăciune. De sute de ani aşteptăm dreptatea, domnule, şi nu mai vine. Poate că în realitate nici nu există. O fi numai un basm pentru oamenii necăjiţi.

4

Primarul Ion Pravilă dădu buzna la jandarmerie. În odăiţa de la mijloc era cancelaria, în cea dinspre uliţă locuia şeful postului cu nevasta, iar în cea din fund, mai mărişoară, oamenii.

— Ei, domnule şef, acu să te vedem pe unde scoatem cămaşa! răbufni

primarul cu faţa strâmbată de îngrijorare.
Plutonierul Silvestru Boiangiu aţipise puţin după-masă şi numai adineaori se sculase şi trecuse în cancelarie. Era încă buhăit şi mahmur şi primarul îl întrerupse tocmai dintr-un căscat binefăcător.
Vru să-l repează că "ce se năpusteşte aşa peste creştini", mai ales când auzi că-l ia şi cu "domnule şef, titlu care i se părea că-l coboară, pe el, cogeamite plutonier vechi. Dar văzându-i mutra îngrozită, fu cuprins şi el de spaimă, încât deodată îi sări lenevia şi întrebă:
— Ce s-a întâmplat, omule?
— Poznă mare, nene, belea mare, glăsui Pravilă, parcă mai prăpădit el însuşi din pricina efectului ce-l făcuse asupra şefului.
Primarul era mijlociu de statură, cu ochii mici, vicleni şi obrajii tăbăciţi şi încreţiţi. Venea glonţ de la conac şi avea în urechi proaspăt glasul boierului cel bătrân: "De unde ştii, să-mi aduci hoţii, primare, că altfel pe tine te iau de guler!" Parcă niciodată nu-l nimerise atâta de proclet pe boierul Miron, încât a fost bucuros că l-a dat afară.
— Are dreptate şi boierul, zise plutonierul când înţelese despre ce era vorba. Dacă are, are. Nu-ţi spun eu mereu că aici toţi sunt tâlhari? Acu vezi bine şi dumneata...
Silvestru Boiangiu, mustăcios şi ţanţoş, şi voinic munte, glă-suind astfel, căuta să-şi răcorească inima speriată. Primarului ce-i pasă la adică? Se spală pe mâini. De ce sunt jandarmi în sat? Acum câteva luni Miron Iuga s-a plâns comandantului companiei, venit în inspecţie şi poftit la masă la conac, că jandarmii sunt slabi şi şeful cam molcuţ şi de aceea iar au început să se înmulţească răutăţile ţăranilor. Căpitanul, fireşte, a tăbărât asupra plutonierului, l-a făcut albie de porci şi i-a pus în vedere că-l azvârle tocmai în fundul Dobrogei dacă va mai da motive de nemulţumire domnului Iuga care aşa şi pe dincolo... Şi iată că din senin îi pică pacostea asta pe cap, când abia se mai liniştise şi el puţin.
— Am să fac o anchetă de să mă pomenească satele astea de hoţ de codru şi pe lumea cealaltă! declară Boiangiu scrâşnind.
Se sfătuiră îndelung. Era limpede că hoţii trebuiau căutaţi numai în Amara, în Vaideei şi în Lespezi. În fruntea bănuiţilor puseră pe pândarii arendaşului Cosma Buruiană. Plutonierul trimise un jandarm să-i aducă numaidecât la post. Apoi luară pe rând pe toţi cei mai deocheaţi din toate trei satele, oprindu-se la câte unii, înlăturând pe alţii, mai revenind asupra câtorva. Până la sfârşit, Silvestru Boiangiu îşi întocmi o listă de vreo treizeci de oameni, pe care voia s-o mai rumege după ce va fi ascultat pe pândari...
Jandarmul intră cu trei ţărani în cancelarie. Drept introducere plutonierul cârpi fiecăruia câte două perechi de palme zdravene, iar pe urmă le zise supărat:
— Acu să-mi spuneţi cine a furat porumbul arendaşului?
— Spuneţi, măi băieţi, spuneţi degrabă, să nu vă mai zdrobească oasele de pomană, adăugă primarul cu glas părintesc şi plângător. Trebuie să-mi găsiţi pe hoţi din fundul pământului, altminteri e foc mare, că voi trebuie să-i ştiţi de n-oţi fi cumva chiar voi...
Iacob Mitruţoiu, cel mai bătrân şi gârbovit puţin, cu urmele degetelor plutonierului pe obrajii gălbejiţi, se jură că el n-a fost de serviciu în

noaptea aceea şi a dormit acasă cu copiii, precum pot mărturisi toţi vecinii lui şi tot satul. Ceilalţi doi se scuzară că ei au avut poruncă de la boier să păzească hambarele de la curte, cele cu grâu, iar despre hambarul cel nou nici n-a fost pomeneală. Totuşi ei au tras cu urechea şi într-acolo, dar n-au auzit nimica. Adevărat că hambarul cel nou e mai depărtişor de conac, încât bătrânii au şi spus boierului, când l-a clădit, că nu e bine aşezat aşa de stingher...

Vorbele pândarilor fură primite cu batjocură şi cu o nouă serie de ghionturi. Toţi tâlharii se apărară cu nu ştiu, n-am văzut, n-am auzit. Dar cum să nu simţi nimica tu, pândar, plătit cu bani grei să păzeşti avutul stăpânului, când se fură un vagon de porumb numai la câţiva paşi de tine?... Irimie Popa, mai chipeş şi mai îndrăzneţ, nu se putu opri să nu zică:

— Ce vagon, domnule plutonier, păcatele noastre? Că paguba să fi tot fost doi-trei saci, dacă a fost... Şi nici boierul Cosma nu s-a putut plânge de mai mult, uite crucea, dom plutonier! Doi-trei saci poate, dar ce vagon?

Plutonierul îl plesni cu dosul palmei peste gură răcnind:

— Eşti obraznic după ce furi?... În faţa mea cutezi să... Obrăznicia ţăranului îi vârâse un ac în inimă. Strigă un jandarm odihnit şi-i ordonă să aplice indivizilor o bătaie românească, să le fie de ţinere de minte. Dar pe urmă îi iertă şi le dădu drumul cu condiţia ca mâine dimineaţă să se prezinte la primărie cu hoţii, altfel va fi vai şi amar de ei.

— Adică asta cum vine, primarule? întrebă Boiangiu când rămase singur cu Pravilă. Boierul Miron ţi-a spus de un vagon de porumb, iar arendaşul reclamă trei saci?

— De, ştiu eu? ridică din umeri celălalt. În interesul anchetei, chestia asta trebuie lămurită mai întâi. Fiindcă într-un fel se anchetează un vagon şi alta e când sunt câţiva saci. Prin urmare primarul va merge la faţa locului să constate cât şi cum s-a furat.

— Dar să nu te culci pe o ureche, nea Ioniţă! adăugă plutonierul. C-apoi şi dumneata dai de dracu cu mine, aşa să ştii!

5

Titu Herdelea, ascultând jelaniile învăţătorului, se simţea aproape ruşinat şi vinovat că se află pe aici ca musafir al asupritorilor norodului. Numai când Dragoş scăpa şi câte o vorbă mai blândă despre Grigore Iuga, îşi revenea în fire zicându-şi că în definitiv el e invitatul lui Grigore. Totuşi, spre a-şi manifesta făţiş solidaritatea cu învăţătorul şi cu mulţimea oropsită din care face parte şi dânsul, în clipa plecării, strângându-i mâinile mişcat, frăţeşte, îl rugă să-l însoţească până la preotul satului, să cunoască barem şi pe celălalt îndrumător al poporului.

În ogradă intrase şi oprise un car cu doi bouleni jigăriţi. O babă uscată se iuţea să închidă poarta, în vreme ce un flăcău se apucase să dejuge, iar un moşneag scotea apă din fântâna cu roată pentru adăpatul vitelor.

— Uite-mi toată familia! zise învăţătorul Dragoş, arătându-i, după ce Titu îşi luase rămas bun, în cerdac, de la soţia lui.

Tânărul coborî şi dădu mâna cu bătrânii şi apoi cu flăcăul, mai înalt şi mai spătos ca învăţătorul. Când să iasă în uliţă, flăcăul spuse fratelui său:

— Ar fi bine să te abaţi niţel şi pe la primărie, că, mi se pare, iar umblă

să-i bată pe oameni de pomană jandarmii, iar pe pândarii de la arendaşul Cosma i-au şi bătut.

Doamna Dragoş însă interveni înfricoşată:

— Ba să nu te mai amesteci, Ionel, şi să-ţi vezi de necazuri, că avem destule, că pe urmă iar o să zică boierii că ţii parte oamenilor şi o să te asuprească, şi iar...

— Bine, bine, lăsaţi-mă-n pace acuma! zise învăţătorul autoritar şi cam mândru, mai ales când şi bătrânii se grăbiră să-l povăţuiască la fel.

Pe drum, Dragoş găsea câte-o vorbă bună aproape pentru fiecare om ce-l întâlnea. Titu Herdelea era obişnuit de acasă să fie prietenos cu ţăranii, dar i se părea că învăţătorul exagerează înadins, ca să-i arate lui cât se interesează de soarta tuturor.

O femeie amărâtă îi opri, rugând pe Dragoş s-o înveţe ce să mai facă şi să înceapă că într-atâta i s-a urât cu viaţa asta de necazuri, de nici nu ştie ce-o ţine să nu se arunce cu capul în jos într-o fântână. O întrebare a învăţătorului o stârni apoi să le povestească cum bărbatul ei a fost omorât în pădure astă-iarnă şi cum de atunci se luptă ea singură să hrănească o casă de copii, că ceasul rău a făcut de a pierit şi un bou odată cu bărbatul, încât a trebuit să vândă mai pe nimic pe cel rămas, fiindcă bani n-a mai avut să-i cumpere altă pereche. Boierul cel bătrân a chemat-o atunci şi a mângâiat-o, şi i-a făgăduit că are să-i plătească dumnealui boul şi să aibă grijă de bieţii orfani, dar numai cu făgăduiala s-a ales, căci pe urmă, de câte ori s-a mai dus la curte şi s-a rugat, la boierii cei mari n-a putut pătrunde, iar logofătul, când a văzut că nu mai scapă de lacrimile ei, i-a spus că boierul s-a ţinut de vorbă şi a dat porunci domnului Isbăşescu să-i plătească paguba, dar că răposatul, fie iertat, a avut mulţi bani luaţi înainte, aşa că paguba trebuie să i-o scază din datorii şi încă tot nu se acoperă. Apoi, dacă n-a avut boi, de-abia au mai vrut să-i dea pământ şi aratul a trebuit să-l plătească în bani, şi bani n-a avut şi s-a împrumutat de unde a putut, şi uite-aşa acuma intră în iarnă cu porumb puţin, de n-o să le ajungă nici până la Bobotează, că sunt mulţi, şi la datorie mai are de dat, şi...

— Apoi acu mai ai răbdare şi dumneata, că-ţi vine acasă băiatul cel mare de la oaste şi are să ia el cârma, făcu Dragoş, căutând s-o liniştească.

— Of, măcar de l-ar aduce Dumnezeu! bâlbâi femeia cu glas mai plângător. Dar văd că alţii au venit şi lui Petrică nu-i dă drumul şi nu vine şi, Doamne, mult mă mai chinuiesc singură, şi multe lacrimi vărs, şi nu ştiu ce am păcătuit de m-a bătut Dumnezeu aşa de rău...

— Vine, n-ai grijă! reluă învăţătorul. Mâine-poimâine te pomeneşti cu el acasă!

Femeia plângea şi se scuza că aşa plânge mereu şi nu se poate stăpâni de când au copleşit-o nevoile, de nici noaptea nu mai are odihnă.

— A avut un bărbat foarte de treabă, îi spuse lui Titu învăţătorul, despărţindu-se de femeie. Păcat că s-a prăpădit. Norocul ei că feciorul cel mare bate în partea tătâne-său, dacă nu cumva să-l întreacă.

Ajunseră în dreptul primăriei în faţa căreia Dragoş zărise de adineaori oprindu-se o trăsură cunoscută. Din curtea primăriei tocmai ieşea arendaşul Platamonu însoţit de băiatul său Aristide, student la Bucureşti,

foarte bine îmbrăcat şi frumuşel, cu trăsături fine, cu nişte buze cărnoase şi umede.

Zâmbitor şi cordial, Platamonu merse spre Dragoş cu mâna întinsă, spunându-i c-a venit să roage ceva pe primar, dar a nimerit rău, fiindcă primarul are o anchetă gravă şi cine ştie pe unde aleargă acuma.

— Dacă umbli să cauţi femei, apoi cuminte ai făcut de l-ai luat pe dumnealui, că le cunoaşte prea bine! zise învăţătorul mai în glumă, mai în serios, arătând pe tânărul Aristide, care se apropiase de el.

Arendaşul râse zgomotos şi mulţumit:

— Ei, tinereţea, sânge fierbinte! Mai bine să alerge după muierile de aici, decât să ia la oraş cine ştie ce boli, cu toate că acuma nici la ţară nu mai eşti sigur...

Râseră cu toţii. Platamonu se declară foarte încântat de cunoştinţa cu Titu Herdelea, aminti că l-a văzut când a venit cu Grigore Iuga şi-l pofti să vie pe la ei, să-i cunoască familia şi să se împrietenească cu Aristide, care e un băiat de zahăr. De altfel zilele astea va trece şi el pe la curtea Iuga, deoarece a primit scrisoare de la coniţa Nadina că soseşte în ţară şi vine negreşit şi la moşie.

Îndată ce se depărtară puţin, Dragoş murmură:

— Nu e fată şi femeie tânără de care să nu se lege javra asta grecească! Tatăl despoaie pe bărbaţi şi băiatul pe femei.

În faţa cârciumii erau acum mai mulţi oameni care vorbeau şi gesticulau cu aprindere. Când văzură pe Dragoş cu Titu, glasurile se potoliră. În mijlocul grupului se aflau pândarii lui Cosma Buruiană, care se plângeau că-s nevinovaţi, şi primarul Ion Pravilă, care se silea să explice că hoţii trebuie negreşit descoperiţi.

— Auzişi, domnule Nică, ce s-a întâmplat? strigă primarul din mijlocul oamenilor către învăţătorul care voise să treacă înainte.

Trebuiră să se oprească. Grupul de ţărani îi înconjură, ascultând din nou povestirea primarului, pe care pândarii îl întrerupeau mereu, încurajaţi de părtinirea tuturor. Pentru că Dragoş se codea să-l aprobe, Ion Pravilă ceru de-a dreptul părerea lui Titu, aşteptând o acoperire a purtării lui.

— Apoi, oameni buni, eu sunt străin şi de-abia de ieri în sat, zise tânărul Herdelea puţin încurcat de privirile curioase care-l pipăiau din toate părţile. Nu cunosc împrejurările şi nici ce pagubă este, dacă este, şi...

— Nu e pagubă deloc, conaşule, strigă brusc pândarul cel bătrân. Poftiţi şi dumneavoastră să vedeţi şi dacă...

— Tu ţine-ţi gura, Iacobe, şi lasă-l pe dumnealui să vorbească! îl opri primarul, grav.

— Cum zic, nu ştiu ce e şi ce nu e, continuă Titu, dar atâta ştiu bine: că de obicei dracul nu-i aşa de negru cum spun cei fricoşi.

Câţiva ţărani râseră, iar unul observă:

— Aşa, aşa... Să nu-i năpăstuiască degeaba pe bieţii oameni, că-i păcat!

Profitând de reaprinderea mai aprigă a discuţiei, Dragoş cu Herdelea îşi urmară calea cotind pe ulicioara dinspre Vaideei unde, aproape peste drum de conacul arendaşului Buruiană, şedea popa Nicodim Grancea, într-

o casă arătoasă, cu multe acareturi şi o ogradă cât o grădină.
Îl găsiră ajutând de zor la descărcatul unui car de dovleci. Era în potcap, cu o rasă cafenie soioasă, suflecată în faţă peste genunchi. Avea o barbă mare albă, cam înnegrită de murdărie. Se ţinea verde, deşi trecut de şaptezeci şi văduv de douăzeci de ani. Doar că nu mai vedea bine. Astfel şi acuma, nu recunoscu îndată pe Dragoş şi numai când îi auzi glasul, izbucni cu vioiciune:
— Bată-te să te bată, Ionică, nici nu te mai cunoşteam!... Ochii, ochii m-au lăsat de tot. Şi la biserică, nu mai văd deloc buchiile. Toată slujba o fac numai din suflet. Ei, degeaba, bătrâneţile!
Vorbind, se uită nedumerit la Titu. Când îi spuse învăţătorul cine e, preotul îi zise blajin:
— Să trăieşti, taică! Şi să ierţi că ne găseşti aşa, că pe aici aşa suntem preoţii, mai nemernici şi mai fără învăţătură, cum am apucat din bătrâni. Ei, fiu-meu, săracul, el ştie carte multă, a făcut seminarul la Bucureşti şi a ieşit un popă, de i-a mers vestea până la Mitropolie, că are şi glas minunat, poate l-a moştenit de la mine, că glas bun am avut şi eu de mi-a mai rămas şi acuma ceva — uite, Ionică poate să mărturisească! Cât mă ustură inima că nu-i aici lângă mine, numai eu ştiu, taică, dar de, dacă boierul Miron nu se îndură să mi-l aducă...
Feciorul preotului trebuise să ia o parohie, de altfel destul de bună, tocmai prin Gorj, fiindcă Miron Iuga n-a vrut să-l primească în Amara, nimeni nu ştia din ce pricină. Asta era jalea cea mare a preotului Nicodim şi despre asta întreţinu toată vremea pe cei doi musafiri, poftiţi în casă, să ia măcar o dulceaţă. Mai avu totuşi prilejul să prezinte şi pe fiică-sa Niculina, femeie aproape de patruzeci de ani, mai mare ca băiatul, măritată cu un ţăran din sat, Filip Ilioasa. Servindu-i, Niculina nu înceta să se scuze că au găsit casa aşa de răvăşită şi pe ea desculţă. Avea şase copii, dintre care cel mai mărişor era în clasa a cincea de liceu la Piteşti. Trăiau cu toţii aici, în casa preotului, până ce se va milostivi Dumnezeu să înmoaie inima boierului Miron şi să aducă pe Anton în locul bătrânului Nicodim, că Filip are gospodăria lui părintească şi s-a aşezat la socrul său numai ca să nu-l lase singur la bătrâneţe.
— Ai văzut? zise Dragoş în uliţă, când ieşiră petrecuţi până la poartă de toată familia preotului. Pretutindeni mâna lui Iuga. În mâna lui e viaţa noastră a tuturor, poate şi moartea.
— E un caz special! răspunse tânărul Herdelea. Şi, desigur, trecător! Mâine-poimâine bătrânul Iuga se duce, iar tânărul...
— Nu, nu, te înşeli, nu e special, se aprinse învăţătorul. Aşa e pretutindeni, în toată ţara! Boierul sau locţiitorul lui, arendaşul, e stăpânul satului. El e legea, el e tot. Şi ca să vezi că nu-s nici pornit şi nici absurd, îţi voi adăuga că Miron Iuga e mai de treabă decât cei mai mulţi alţii. El nici nu înşeală pe nimeni şi nici nu caută să stoarcă pe ţărani, ba chiar face bine unde poate şi când crede de cuviinţă. Nu mai vorbesc de dărnicia lui pentru biserică, pentru şcoală şi, în sfârşit, pentru orice lucruri de interes obştesc. Fireşte, în schimb, nu admite să crâcnească nimeni, convins că numai ce crede şi face dânsul poate să fie bine... Vasăzică nu e vorba de un caz care ar fi mai rău, ci poate dimpotrivă. Şi totuşi vezi bine şi dumneata că suntem de fapt robi! Nu din pricina lui Miron Iuga, ci din

pricina situaţiei în care ne aflăm. Iar asta nu se poate schimba prin dispariţia unui om. Urmaşul lui, oricât ar fi de bine intenţionat, va continua, va trebui să continue sistemul. Schimbarea adevărată nu va fi decât atunci când vor dispărea toţi şi când pământul va fi stăpânit de cei care-l muncesc!

Simţind în glasul învăţătorului un fel de ameninţare ascunsă, Titu Herdelea observă împăciuitor:

— Da, dar asemenea schimbări nu se pot face de azi pe mâine!

— Nu, fireşte! rosti Dragoş mai întunecat. Ar trebui să se zguduie lumea din temelii, iar asta n-o doresc nici eu şi nici nimeni... Numai vreo minune dacă s-ar întâmpla...

— Minune! murmură Titu. În ziua de azi numai oamenii mai fac minuni!

— Oamenii, da, nu robii! adăugă învăţătorul cu o străfulgerare aspră în ochi.

6

Ziua următoare, în zorii zorilor, primarul Ion Pravilă se afla pe moşia arendaşului. Pândarul Zarofir Chelaru, slăbănog şi pământiu, se învârtea în jurul hambarului nou ca lupul când dă târcoale unui grajd bine zăvorât. Primarul se uită, cercetă, se suci şi, nedescoperind nici o urmă de spargere, întrebă deodată mânios:

— Pe unde au pătruns hoţii, măi creştine?

— De, parcă noi ştim? zise pândarul amărât. Să-ţi arate boierul, că uite-l, vine!

Cosma Buruiană, zgribulit, fiindcă se lăsase o brumă groasă, sosea să fie de faţă la descinderea ce i-o anunţase de aseară pândarii. Primarul Pravilă îl întâmpină cu o imputare respectuoasă:

— Ce-mi făcurăţi, cucoane, păcatele noastre? Nu puteaţi mai bine să ne spuneţi nouă şi să nu mai amestecaţi în treburi d-astea pe boierul Miron, că doar îl ştiţi cum se supără de tare şi ce pătimim pe urmă cu toţii...

Arendaşul încercă să ia lucrurile în glumă, dar când află ce poruncă straşnică i-a dat boierul cel bătrân primarului, se întristă rău. Uite, domnule, ce încurcătură iese dintr-o vorbă aruncată. Îi venea să-şi muşte limba că s-a apucat de-a trăncănit, încât acuma o să prindă ţăranii ură pe dânsul să nu mai aibă trai cu moşia. Dar cine să-şi închipuie că Iuga are să facă atâta tărăboi dintr-un fleac de nimic?... Spuse primarului să nu se pripească şi să mai aştepte olecuţă, că va merge şi dânsul negreşit la cancelarie să declare că n-are nici o pretenţie şi să lase lumea în pace.

Mulţumit, Pravilă porni spre sat. Pe drum însă se gândi că arendaşul degeaba îşi retrage jalba; dacă boierul Miron nu-i porunceşte nimic, el nu poate lăsa lucrurile baltă, că te pomeneşti că boierul Miron se supără mai rău şi-şi descarcă toată mânia asupra lui. În acelaşi timp, Cosma Buruiană îşi zicea că are să-şi aprindă paie-n cap cu declaraţia de renunţare şi se hotărî să tacă mâlc deocamdată.

Plutonierul Boiangiu, în urma unui vis pe care nevastă-sa i l-a tălmăcit în rău, era mai dârz ca aseară. Aştepta la primărie să sosească Pravilă cu rezultatul descinderii. Trimisese să-i aducă cincisprezece bănuiţi din

Vaideei şi alţi zece din Amara, care se şi aflau în curte şi pe care tocmai se pregătea să-i instruiască. Voia să lucreze în cancelaria comunală, pentru că aici era, în fund, o odaie bună de arest pentru mai mulţi, pe când la sediul postului n-avea decât o cămăruţă în care nu încăpeau nici trei oameni.

Primarul veni roşu, gâfâind şi înmuiat. Trecând prin faţa cârciumii, a intrat şi a înghiţit o jumătate de ţuică, să se încălzească puţin. Boiangiu îi declară că el nu va răbda să fie notat prost din pricina unor ţopârlani netrebnici şi nu vru să-şi schimbe hotărârea nici când auzi că arendaşul s-a domolit. Lui nu-i pasă de toanele domnului Cosma. El e militar şi-şi face datoria. Avea o privire atât de cruntă, că Pravilă se înfricoşă, parcă şi dânsul ar fi fost bănuit.

Secretarul Chiriţă Dumitrescu era un băietan îmbrăcat nemţeşte cu o cochetărie rurală, cu cămaşa murdară şi fără manşete, dar gulerul de celuloid şters bine cu gumă, absolvent al unei vagi clase de liceu, încăput funcţionar comunal prin protecţia bucătăresei lui Iuga, căreia îi era nepot de frate. Acuma se trudea să-şi lege mai fercheş cravata verde la gât, nepăsător faţă de tot ce se petrecea, cu gândurile la fata grecului cu care a avut norocul să vorbească ieri şi care i-a zâmbit.

— Domnule Chiriţă, rogu-te, ajută-mi mătăluţă niţeluş la procesele-verbale! strigă deodată plutonierul, întorcând spatele primarului. Eu dictez şi mata doar să scrii, ca să mergem mai repede.

— Parcă n-am eu destule pe cap! protestă secretarul. Uite colea, câte mă aşteaptă! adăugă arătând spre un teanc de hârţoage, cu gâtul însă, căci mâinile îi erau ocupate cu cravata rebelă.

— Serveşte-mă, domnule Chiriţă, că nici eu n-am să-ţi rămân dator! stărui Boiangiu cu o imputare amicală.

— Dacă-i aşa, iacă, las toate şi te servesc, nene Silvestre! făcu tânărul încântat că reuşise să-şi înnoade cravata cum dorise şi admirându-se într-o oglinjoară rezemată de călimară. Poţi să-i şi dai drumul, că eu m-am terminat! urmă dânsul după ce-şi mai potrivi şi frizura, aşa ca un cârlionţ să-i atârne cuceritor pe frunte.

Cei zece ţărani din Amara fuseseră trecuţi din ogradă în antreul cancelariei sub paza unui jandarm postat la uşa de afară. În sfârşit plutonierul Boiangiu se ivi în prag, îi măsură pe toţi tăcut şi sumbru două clipe, apoi întrebă:

— Mă, care eşti hoţul de-ai furat porumbul boierului?

— Noi nu suntem, don' plutonier, răspunseră câteva glasuri timide.

— Vasăzică nu vrei să spui cu frumosul, ai? continuă şeful cu un zâmbet acru. Bun!... Aide, vino-ncoace tu, ăla, cum te cheamă?

— Pe mine, don' plutonier?... Orbişor Leonte! zise omul intrând în cancelarie cu Boiangiu.

Câteva minute se auziră dinăuntru numai plescăituri de palme şi răbufniri de ghionturi, întretăiate de gâfâielile şefului: "Spune, mă!... Nu vrei să spui?" şi de vaietele omului din ce în ce mai prelungite: "Nu mai da, don' plutonier!... Iartă-mă, don' plutonier!... Nu ştiu! Nu-s eu, don' plutonier!" Ţăranii rămaşi în antreu se uitau unii la alţii, uluiţi, şi din când în când la jandarmul care stătea în uşă, nemişcat, parc-ar fi fost de lemn. De-abia într-un târziu Serafim Mogoş, om cu cinci copii, cărunt pe tâmple

şi cu o privire de înţelept, ridică glasul:

— Măi fraţilor, spune care ai furat, mă, să nu ne omoare pe toţi fără vină!

Se jurară care de care că el nu. Apoi se deschise iar uşa cancelariei de unde ieşi, clătinându-se ca un beat, cu faţa scofâlcită şi cu dâre de sânge pe mustăţi şi pe bărbie, Leonte Orbişor, împins de spate de către plutonierul care răcni:

— Să mi-l bagi la arest, jandarm, până i-o veni din nou rândul să stea de vorbă cu mine!

Până să se întoarcă jandarmul din fundul curţii, Boiangiu se adresă mai domol celorlalţi:

— Mă, spuneţi care aţi furat! Spune, mă, cu binele, că vă băt până storc şi sufletul din voi!

Ţăranii tăgăduiau cu desperare. Atunci şeful, mai întărâtat, strigă lui Mogoş:

— Aide tu, ăl mai ţanţoşul... Poftim înlăuntru!

— D-apoi că pe mine să mă şi omori, don' plutonier, căci mâna dumitale mi-e viaţa, dar dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, don' plutonier?

Cu o lovitură scurtă în falcă îi curmă vorba şi, trăgându-l de umăr în odaie, închise uşa. Şi iar începură plescăiturile şi răbufnirile, gâfâielile şi vaietele...

Ancheta ţinu vreo două ceasuri. Între timp sosiră şi cei cincisprezece din Vaideei, escortaţi de doi jandarmi, tocmai bine, căci amăranii erau pe isprăvite şi şedeau în arest, ştergându-şi sângele şi mângâindu-şi fălcile. Plutonierul însă obosise rău de atâta muncă şi, când sfârşi instrucţia cu ultimul amăran, îşi îngădui să facă o pauză, să răsufle. Mai mult profită totuşi primarul care se repezi până la cârciuma lui Busuioc să-şi mai întărească inima cu o ţuică. În trecere nu uită, nici la ducere şi nici la întoarcere, să îndemne părinteşte pe ţăranii ce aşteptau în ogradă:

— Măi oameni, de ce nu spuneţi voi, de ce sunteţi ai dracului?

Boiangiu nici în pauză nu stătu cu mâinile în sân: iscăli procesele-verbale, revizui lista altei serii de bănuiţi, pe care socotea să-i instruiască după-amiazi...

În afară de cei cincisprezece se mai strânsese în ogradă un pâlc de oameni, parte din Amara, parte din Vaideei, care voiau să mărturisească pe sfânta cruce, că nici cei bătuţi şi nici cei ce-şi aşteptau rândul nu sunt vinovaţi şi nici nu s-au mişcat de la casele lor în noaptea cu năpasta. Şi mai erau câteva femei, speriate şi bocite, fiecare cu o legăturică de merinde subţioară, pentru bărbaţii lor oropsiţi, ca să nu mai îndure şi foame, dacă s-ar întâmpla să-i ţie mai mult jandarmii.

Când reluă ancheta şi fură aduşi în antreu bănuiţii, plutonierul văzu nedumerit că au mai rămas ţărani în curte. Întrebă din prag:

— Da voi ce poftiţi, măi creştini?

Pantelimon Văduva, un flăcău rumen, luat la oaste şi urmând să se prezinte peste vreo săptămână la regiment, la Piteşti, aflându-se mai în faţă, răspunse repede:

— Noi am venit să mărturisim, don' plutonier, că dumnealor n-au nici o vină cu porumbul boierului.

— Aşa? făcu Boiangiu, apropiindu-se de el. Ia vino încoace, măi Pantelimoane, că doar tu eşti soldat!... Carevasăzică umblaţi şi cu rebeliune?... Paştele, şi arhanghelii, şi anafura care te-a făcut pe tine, Pantelimoane!

Cu o mişcare fulgerătoare îl înşfăcase de guler şi începu să-i care la pumni peste cap, peste obraji, pe unde-i nimerea. Ceilalţi, văzând una ca asta, o zbughiră în uliţă cu nişte râsete prosteşti amestecate cu spaimă, căci felul cum plutonierul vorbise flăcăului şi cum îl apucase la bătaie li se păruse întâi caraghios. Pantelimon însă izbuti să se smulgă din strânsoarea lui Boiangiu şi o luă la goană, după ceilalţi, având totuşi şi el pe faţa stâlcită de lovituri acelaşi râs uluit; numai când se şterse cu mâneca, din pricina unei dureri ce-i stăruia în falcă, crezând că l-a podidit sângele, îi dispăru râsul. Scuipă cu sânge, îşi muşcase limba în zăpăceala pumnilor.

În ciuda supărării, văzând pe ţărani râzând, plutonierul răcni aproape cu veselie:

— Stai, Pantelimoane!... De ce fugi, măi Pantelimoane?

Îşi reveni îndată, se mohorî mai tare şi se întoarse la datorie. Bănuiţii, îngrămădiţi ca oile în tindă, auzind râsetele de afară, îşi luară şi ei nişte mutre zâmbitoare în speranţa că aşa vor câştiga bunăvoinţa plutonierului. Acesta însă crezu că vor să-şi bată joc de el şi, ca să le taie scurt pofta de veselie, împărţi la întâmplare o droaie de ghionturi, mormăind indignat:

— Rebeliune, ai, puturoşilor?... Şi hoţi, şi obraznici, ai?

Peste câteva clipe, răcorit, se înfipse falnic în pragul cancelariei şi strigă, arătând pe unul din mulţime:

— Tu, ăla!... Tu, tu!... Aide, nu te codi, mocofane!

În aceeaşi zi, Grigore Iuga luase pe Titu Herdelea mai de dimineaţă să-i arate mai de aproape moşia şi mai cu seamă instalaţiile gospodăreşti ce le aveau concentrate la Ruginoasa, sat nou, numai de vreo treizeci de case, făcute toate de bătrânul Miron şi dăruite oamenilor ca să-i aibă acolo, la îndemână.

Merseră, fireşte, pe jos. De la Amara la Ruginoasa e o plimbare de jumătate de ceas. Titu admiră mulţimea de vite, de cai, de păsări, de servitori, de hambare imense pe picioare înalte, apoi clăile uriaşe de paie şi de fân, stogurile de coceni, dar fără entuziasm deosebit, ci numai ca să facă plăcere lui Grigore, care într-adevăr se bucura.

De la Ruginoasa coborâră apoi până aproape de Izvoru, pe un drum de care, având în stânga moşia Amara şi în dreapta moşia Ruginoasa, aceeaşi câmpie dreaptă, pustie, monotonă, neagră sub cerul cenuşiu de toamnă. Numai la orizont se vedea peticul arămiu al pădurii Amara şi, mai la dreapta, coperişul roşu al castelului Ghica din Izvoru.

Se întoarseră în Ruginoasa, unde Grigore mai avea puţin de lucru. Pe urmă o luară pe alt drum, spre Bârlogu, iar de acolo, peste câmp, pe o potecă dreaptă, înapoi la Amara.

Mai mult decât locurile şi gospodăria, pe tânărul Herdelea îl interesa că în sfârşit avea prilejul să vorbească în tihnă cu Grigore Iuga. Nu îndrăznise şi n-avusese ocazia să-l întrebe măcar ce-a făcut la Baloleanu în chestia cu *Universul.* Acum Grigore îi spuse de la sine, printre altele, că Baloleanu a aruncat o vorbă şi a primit o asigurare că va fi satisfăcut, dar el, Grigore,

nu s-a mulţumit cu atâta, ci i-a luat cuvântul de onoare că până se înapoiază Titu de la ţară va fi aranjat tot. Deocamdată să nu se gândească totuşi la capitală şi la jurnale, ci să se simtă bine aici.

Titu îi mulţumi cu efuziune şi-i povesti apoi cum a fost ieri prin sat, la Dragoş şi la popa Nicodim. Grigore lăudă pe învăţător că e harnic şi inimos, adăugând că şi bătrânul îl preţuieşte, deşi îl consideră cam demagog, ceea ce chiar este într-un fel.

— Mie mi s-a părut foarte sincer, doar puţin exaltat! zise Herdelea.

— Tocmai sinceritatea şi exaltarea fac periculoşi pe oamenii cu o cultură insuficientă! răspunse Iuga. De aceea şi Dragoş nu mai trăieşte în realitate şi se crede ţinta tuturor persecuţiilor. Astfel de oameni stârnesc, fără voia lor, multe nenorociri...

Sosiră în Amara pe la amiazi. Când să intre la conac, întâlniră tocmai pe învăţătorul Dragoş, palid şi foarte emoţionat, care venea spre ei. Salută şi vorbi cu glas înecat:

— Pornisem la domnul Miron, cu toate că mă expuneam să fiu izgonit, dar eram obligat să încerc chiar imposibilul ca să opresc ceea ce se... Fiindcă am avut norocul să vă întâlnesc pe dumneavoastră, coane Grigoriţă, vă rog să mă ascultaţi şi să....

Îi spuse cum jandarmii schingiuiesc zeci de ţărani, cum au venit femei şi bătrâni la dânsul şi la preotul Nicodim, rugându-i să-i salveze, cum el, oricât îi sângera inima, nu s-a mişcat, crezând că plutonierul va osteni, dar se pare că ancheta e de-abia la început şi după-prânz urmează să fie stâlciţi în bătăi alţi nenorociţi...

— Pentru câţiva saci de porumb, coane Grigoriţă! sfârşi învăţătorul tremurând. Oamenii s-au oferit să puie mâna de la mână şi să despăgubească pe arendaş. Voi da şi eu, vom da cu toţii, numai să....

— Vrei să mergem până la primărie? întrebă Grigore pe Titu.

Porniră. În faţa primăriei şi în ogradă stăteau pâlcuri de bărbaţi şi mai ales femei.

Grigore fu întâmpinat în cancelarie de un "sărut mâna" speriat al primarului, care se afla tocmai într-o consfătuire cu plutonierul şi secretarul în privinţa programului anchetei pentru după-amiazi. Socotind că conaşul Grigoriţă a venit să inspecteze mersul cercetărilor din ordinul boierului Miron, primarul Pravilă se tângui umilit că de aseară se chinuieşte, împreună cu şeful postului, dar în zadar, nimeni nu vrea să mărturisească. Plutonierul, încremenit în "drepţi", declară că el are să-i dibuiască totuşi, numai că-i mai trebuie timp, deoarece ţăranii sunt mulţi şi dânsul e singur cu instruirea lor.

Atunci Grigore îi sfătui să suspende deocamdată interogatoriile, să nu se facă zarvă de prisos în sat, şi să pornească pe altă pistă cercetările. Să stabilească întâi precis cât s-a furat şi mai ales cum, ca astfel să poată deduce cam cine ar putea fi hoţii. Primarul raportă că el n-a găsit nici o urmă de spargere şi că arendaşul nu mai are pretenţii.

— Dacă nu sunt deloc urme, s-ar putea să nu fi umblat hoţii? întrebă Grigore simplu.

— Apoi că de n-ar spune domnul Cosma, eu nici n-aş fi cunoscut c-au umblat! zise primarul cu o sinceritate care îi îmbujoră faţa.

— Nici un hoţ nu mărturiseşte de bunăvoie când n-a fost prins asupra

faptului, spuse Boiangiu dârz.

După plecarea lui Grigore, primarul mai rămase la sfat niţel cu Boiangiu. Pe Grigore îl respectau, dar de Miron Iuga le era frică. Va fi deci cuminte să meargă Pravilă după-prânz să raporteze bătrânului cum au lucrat şi ce le-a poruncit conaşul Grigoriţă, să fie dânşii la adăpost de orice vină. Miron Iuga avu o tresărire când auzi de intervenţia fiului său. Aprobă, însă, ce-a poruncit Grigore, observând doar că asta nu înseamnă încetarea cercetărilor şi repetând că hoţii trebuiesc descoperiţi...

Seara, după cină, bătrânul Iuga zise:

— Aş vrea să-ţi vorbesc ceva, Grigoriţă, într-o chestie care... Titu Herdelea, înţelegând că e de prisos, se sculă imediat, murmurând:

— Pe mine, vă rog, să mă scuzaţi... Sunt şi prea ostenit de cât am umblat azi...

— Atunci noapte bună! făcu Miron cu o umbră de recunoştinţă în glas.

Cum ieşi Herdelea, Grigore începu să protesteze că iar a jignit pe prietenul lui, fără să ţie seamă că... Cu un gest, bătrânul îi curmă vorbele:

— Lasă asta, că n-are nici o importanţă!... Mai grav este că tu începi să-mi sapi autoritatea în faţa lumii şi că opreşti pe oameni să execute poruncile mele. Asta da, e foarte grav! Şi asta nu se poate, dragul meu!... Cât timp sunt încă în picioare, rămân eu stăpân aici, Grigoriţă! E dorinţa mea, hotărât, ştii bine... Când voi dispărea eu, vei face tu cum vei crede. Până atunci însă te rog, puiule! Te rog!

Era atâta fermitate în tonul lui, că Grigore se simţi întocmai ca odinioară când, copil nepriceput, îi primea dojenile fără crâcnire, şi cu o supunere fricoasă. Răspunse ca şi atunci:

— Da, tată.

De abia după o pauză îndrăzni să adauge, tot ca un copil:

— Am crezut că sunt în vederile dumitale când am încercat să împiedic asuprirea celor nevinovaţi.

— Nu! zise bătrânul scurt, parc-ar fi apăsat un sigiliu pe un ordin irevocabil.

Capitolul III
FLĂMÂNZII

1

Peste câteva zile primarul Pravilă căută într-ascuns pe Grigore Iuga şi-i mărturisi că nu se pot găsi hoţii, pentru că nici n-a fost furt. A mai cercetat cu de-amănuntul hambarul cu pricina în tovărăşia plutonierului, au mai muştruluit pe câţiva oameni care li s-au părut mai deocheaţi, dar degeaba. În sfârşit, s-a dus la Cosma Buruiană şi dânsul i-a spus că într-adevăr s-a pripit cu jalba, căci şi lui i se pare că n-a fost nimic, că tocmai se gândeşte să se spovedească boierului şi nu îndrăzneşte de teamă că n-are să-l ierte.

— Ş-acu venii la dumneavoastră să vă dau de ştire — urmă primarul — că sunteţi mai îngăduitor şi o să puneţi o vorbă bună la boierul Miron, să

afle şi dumnealui pentru care pricină nu i-am împlinit poruncile cum am fi poftit şi cum suntem datori.

În aceeaşi zi Grigore comunică vestea aceasta şi tatălui său care o ascultă foarte calm, fără să arate vreo mirare sau supărare, în sine însă era indignat împotriva lui Buruiană. Mai ales se simţea atins pentru că trebuia să recunoască, chiar ocolit, în faţa fiului său că a greşit.

— Bine-ai făcut că mi-ai spus! zise la urmă simplu, liniştit. Şi peste un răstimp, ca şi când ar fi vorbit singur: Vezi dumneata ce om şi arendaşul ăsta! Ei lasă că am să...

Tăcu brusc. Nu voia să se deschidă. Schimbă vorba. De altfel zvonul despre vânzarea moşiei Nadinei îi rămăsese în inimă ca un cui. Fără să se fi interesat direct, ceea ce i s-ar fi părut nedemn de dânsul, din diferite părţi şi sub diverse forme, i s-a confirmat mereu. Însuşi Grigore a recunoscut acuma două sau trei zile că într-adevăr a auzit parcă odată pe Nadina pomenind de aşa ceva, dar nu i-a dat importanţă, pentru că nevastă-sa, când spune lucruri d-astea, vrea doar să-şi arate mai mult dispreţul pentru tot ce priveşte moşia. Bătrânul Iuga profită acuma să întrebe cu ton de glumă:

— La fel o fi şi cu înstrăinarea proprietăţii Babaroaga?

Mirat de întrebarea neaşteptată, Grigore totuşi răspunse cu un gest de indiferenţă:

— Nu ştiu. Se poate. Din partea mea n-are decât s-o vânză, dacă-i place. E zestrea ei, şi-o administrează cum crede...

— Dar fără consimţământul tău ştii bine că nu poate înstrăina nimic! făcu Miron, privindu-l drept în ochi.

— Consimţământul meu îl are anticipat! De vreme ce Nadina a preferat să lase arendat pământul în loc să...

— Vasăzică are consimţământul tău? repetă bătrânul fără să-l slăbească din ochi.

— Negreşit! Fără discuţie şi oricând va dori ea! zise Grigore ferm şi susţinându-i privirea.

— Oricui ar vinde? stărui tatăl. Chiar ţăranilor?

— O, mai ales ţăranilor! făcu tânărul cu un râs scurt, sec. Decât să am de vecin pe Platamonu sau alt asemenea boier, mai bine nişte ţărani flămânzi de pământ, care aşa cel puţin îşi vor mai astâmpăra foamea şi ne vor lăsa pe noi în pace!

Parcă de mult ar fi aşteptat acest răspuns, bătrânul zise deodată, fără mânie, cu glasul de imputare care ştia că impresionează pe Grigore:

— Observ, dragul meu, cu mare-mare durere că demagogia ţi-a strâmbat judecata cu desăvârşire şi încep să mă gândesc cu spaimă ce se va alege de biata asta de gospodărie când voi închide eu ochii. Nu ştiu de ce, dar mereu mă ispiteşte amintirea lui Teofil, fie iertat, şi mi-e să nu mergi şi tu pe urmele lui, de să se irosească toate pe aici şi să rămâie numai praful şi cenuşa...

— Din partea asta poţi fi liniştit, tată! glăsui Grigore simţindu-se în dreptul său. Iubesc şi eu pământul cât şi dumneata, te asigur, dar iubirea nu mă poate orbi să nu văd că şi ţăranii au dreptul să trăiască!

Acuma Miron Iuga se supără:

— Adică eu nu-mi iubesc ţăranii şi nu-i las să trăiască? Eu, care am

împărţit cu ei tot ce-am avut şi le-am purtat de grijă, eu nu-i iubesc, şi-i iubiţi voi care, le împuiaţi capetele cu făgăduieli şi vorbe goale! Aida de, Grigoriţă, să fim serioşi!

Continuă mai potolit după o mică pauză:

— Agricultura cere experienţă şi experienţa e categorică în privinţa asta: o moşie flancată de ţărani e condamnată la moarte. Precis şi fără apel!... Când vor ajunge cele două mii cinci sute de pogoane de la Babaroaga în mâinile ţăranilor, aş vrea să te văd ce învoieli ai să mai poţi face cu dânşii. Au să-ţi râdă în nas şi să-ţi dea cu tifla, băiete! Azi sunt (vru să spuie că sunt hoţi, dar îşi aminti de Buruiană şi schimbă)... sunt cum îi ştim; atunci o să-şi bată joc de tine şi mai târziu o să te bată de-a binelea. Mulţimii îi trebuie stăpân şi frâu, altfel vine anarhia!

Grigore asculta şi nu încerca să-l contrazică. Îi auzise de atâtea ori părerile şi ştia că nimeni nu i le poate schimba. De altfel, Miron merse până la capăt:

— Consimţământul tău, în cazul de faţă, trebuie să fie o armă de apărare pentru noi. Consimţi întrucât înstrăinarea nu va însemna primejduirea proprietăţii tale. Asta e ceva normal... În realitate primejdia n-ar fi înlăturată decât dacă ai face o sforţare să cumperi tu însuţi Babaroaga.

Tânărul Iuga surâse, atât i se părea de ciudată ideea. Răspunse ironic:

— Nadina ar fi în stare să se răzgândească dacă ar afla că şi eu sunt amator. Ea vrea să mă smulgă de la ţară, nu să mă întărească aici... Dar de ce n-ai cumpăra-o mai bine dumneata, tată, dacă ţii aşa de mult?

Miron Iuga rămase o clipă mirat, parcă ar fi auzit o noutate mare. Apoi zise gânditor:

— Aşa-i, Grigoriţă, ai dreptate! La urma urmelor...

2

Fiindcă se arătase a vreme frumoasă, Cârciumarul Cristea Busuioc avuse grijă să tocmească lăutari ca să poată tineretul să învârtească hora toată după-amiaza, iar seara să se veselească şi bătrânii la un pahar de băutură. Era ultima duminică din octombrie. În alţi ani, la data asta, era frig şi zloată; acuma pe cerul senin ca vara soarele galben lucea călduţ, răspândind o lumină melancolică peste tristeţea pământului.

Hora începea pe bătătura dinaintea cârciumii, dar se întindea curând până în uliţă, unde se înşirau fetele şi femeile care priveau jocul. Aşa, când se întâmpla să treacă vreo căruţă — foarte rar, câte una, două — toată lumea, jucători şi privitori, trebuia să se îngrămădească înapoi spre bătătură, ţipetele femeilor speriate acoperind atunci ţârâitul înflorit al lăutarilor.

Acuma hora era chiar în şosea şi se legăna lin sub privirile fermecate ale femeilor şi fetelor. Lăutarii, numai doi (îi plătea Cârciumarul, care făcea economie, zicând că ori doi, ori trei, acelaşi lucru, dar să cânte bine şi mereu), se frământau mai abitir ca jucătorii, mutându-se de ici-colo, îndemnându-se unul pe altul. Cizmele flăcăilor tropoteau greu pe uliţa zbicită, pe când fetele săltau gingaş ca nişte căprioare şi abia de atingeau pământul.

Pe băncile de lângă pereţii cârciumii odihneau câţiva bătrâni, iar împrejurul lor, pe locul rămas slobod, stăteau la sfat bărbaţii, ca în alte duminici. În Amara, la cârciumă, obişnuiau să se strângă oamenii, în sărbători, de prin toate satele ce au ţinut odinioară de domeniile Iuga. A rămas aşa din bătrâni, când aci veneau toţi cu toate durerile, şi cei din Lespezi, şi cei din Vaideei şi Bârlogu, întocmai ca şi cei de la Gliganu sau de la Babaroaga, fără a mai pomeni pe cei din Ruginoasa, care erau în Amara ca acasă.

Serafim Mogoş, cu tâmplele cărunte şi cu ochii cuminţi, povestea ce-a pătimit de la jandarmi. Vorbind, însă, nu se uita la oameni, ci undeva departe, parcă s-ar fi jeluit unui judecător drept. Un copil îl ţinea de mână şi se învârtea în jurul lui când încoace, când încolo, vesel ca un fluture alb lângă un pom bătrân. Toţi cunoşteau întâmplările, că doar s-a dus vestea anchetei în toate satele, mai erau de faţă vreo trei dintre cei bătuţi, printre ascultători, şi totuşi luau seama de jelania lui Serafim, parc-ar fi auzit întâia oară o poveste nemaipomenită sau parcă s-ar fi complăcut în evocarea unor suferinţe care le răscoleau sufletele. Ignat Cercel, mai tânăr ca Mogoş de ani, dar la înfăţişare mai bătrân, cu priviri de câine de pripas, se uita numai la gura lui, clătina din cap, ofta şi întrerupea mereu cu aceleaşi vorbe:

— Păi, ce să facem, oameni buni, ce să facem?

Întreruperile aveau, fără voia lui, nişte intonaţii atât de ciudate, durere şi umilinţă resemnată, că oamenii îl săgetau cu priviri dispreţuitoare, iar Toader Strâmbu, văduv cu trei copii şi fără un petic de pământ, izbucni în cele din urmă furios:

— Ce să facem, ce să facem? (Se spăimântă însă singur de revolta lui şi urmă repede, morfolindu-şi vorbele:) Dumnezeu ştie ce să facem...

De altfel, şi Ignat Cercel a fost bătut, acum vreo patru ani, de plutonierul care fusese înaintea lui Boiangiu, tot pentru că s-ar fi furat nişte lucruri de la curte, dar bătut aşa de rău, că a zăcut două săptămâni şi a rămas cam beteag pentru toată viaţa.

Ca să şteargă mai bine urmele mâniei lui Toader, Leonte Orbişor, mic, cu glas ascuţit, cu faţa vioaie, găsi cu cale să observe împăciuitor:

— Am pătimit şi eu cu Serafim şi cu ceilalţi laolaltă, dar mă întorc şi zic: stăpânirea ce să facă dacă e furt? Şi de ce să fure munca altuia hoţii?

— Aşa e, vezi bine!... Să nu fure! ziseră câţiva, dând din cap. Se făcu o mişcare nehotărâtă, ca şi când s-ar fi ridicat brusc o

piatră de pe inimi. Şi tocmai atunci Trifon Guju mormăi întunecat, mai mult pentru sine, dar auzit de toată lumea, căci glasul era ursuz şi pătrunzător ca şi faţa-i veşnic încruntată:

— D-apoi că tot munca noastră e!

Toţi întoarseră deodată ochii spre el, ca şi când le-ar fi dezvăluit o mare taină sau măcar o credinţă intimă a tuturor. Nimeni însă nu zise nimica şi chiar Trifon, care obişnuia să repete când credea că a spus o vorbă mare, acuma tăcu şi lăsă capul pe piept.

După un răstimp de tăcere, frământată de cântecul lăutarilor şi de chiotele jucătorilor, începură să vorbească cu toţii deodată, fiecare despre altceva şi cu alte cuvinte. Nu se mai uitau deloc unii la alţii, ci numai la hora din uliţă, ca şi când le-ar fi fost frică de ei înşişi. Glasurile lor se

împleteau şi se prelungeau într-un oftat fără sfârşit.

Hora zburda în cerc larg, se întindea ca un şarpe, atingea cu şfichiuri alintătoare, când pe femeile de pe margini, când pe bărbaţii din bătătura cârciumii. Bucuria jucătorilor izbucnea în frânturi de strigături, în floricele de paşi ritmaţi. Privitorii se îmbulzeau cuprinşi de aceeaşi veselie, parcă ar fi căutat să se topească cu toţii într-o singură fiinţă fără griji şi fără necazuri.

Cel mai vesel părea totuşi Pantelimon Văduva şi toată lumea se bucura de veselia lui, pentru că el peste câteva zile trebuia să plece la oaste şi cine ştie când va mai avea prilejul să se veselească. El însuşi gândea la fel, deşi se lăuda că vrea să se întoarcă cel puţin căprar, ca şi Petrică a lui Petre, care are să vie acasă tocmai când el se duce. În sinea lui însă avea groază de necunoscutul vieţii de soldat. A stat de vorbă cu mulţi şi i-a descusut; toţi se mândreau cu milităria lor şi spuneau că tare-i frumoasă, dar şi tare grea.

Inima lui era şi mai grea din pricina Domnicii, fetişcana cea mică de şaptesprezece ani încheiaţi, plinuţă şi roşcovană, care se prinsese lângă el în horă şi se agăţa acuma de braţul lui ca un lăstăruş de iederă. Când se gândea Pantelimon că va trebui să se despartă de ea, nici să n-o mai vadă cine ştie câtă vreme, îl ustura sufletul de amărăciune. El a vrut să se cunune cu Domnica înainte de a pleca la armată, cum au mai făcut şi alţii. S-au împotrivit însă şi părinţii lui, şi ai ei. Ai lui sperau că are să uite pe fata lui Nacu până va isprăvi cu oastea şi îşi va găsi pe urmă o pereche mai potrivită cu starea lui. Părinţii ei, mai ales maică-sa, erau înfricoşaţi să nu i se întâmple ceva lui Pantelimon la militărie, cum s-a întâmplat cu bietul Florea Butuc care s-a însurat, fiind numai de optsprezece ani, cu Anghelina lui Nistor Mucenicu, i-a făcut trei copii şi apoi s-a prăpădit prin cele regimente, iar Anghelina a rămas de ţi-e mai mare mila. Şi încă Anghelinei, din pricina copiilor, au trebuit să-i dea părinţii lui partea ce s-ar fi cuvenit băiatului, încât femeia tot are o căsuţă în care şade să n-o bată vânturile, pe când Domnica poate că n-ar apuca să facă nici copil şi, într-un caz de primejdie, ar rămânea nici fată şi nici nevastă, să ţie de urât celor dornici de alte muieri.

Pantelimon, căruia inima îi juca mai sprinten decât mintea, nu umbla cu astfel de socoteli. El se gândea numai că va pleca şi nu va mai vedea ochii ei căprui şi şăgalnici în care i se părea că s-au adunat toate tainele lumii şi nici guriţa ei fierbinte, care-i făgăduia toate bucuriile. De aceea era acuma atât de vesel şi de amărât, şi chiuia şi se sfărâma jucând cât ştia dânsul mai frumos, să-l vadă şi să-l audă Domnica, şi să-şi aducă aminte că nu e flăcău în sat mai bine ca dânsul, şi să nu-l uite ori să îndrăgească pe altul. Domnica înţelegea că Pantelimon face toate de dragul ei, se simţea mândră, îi strângea mâna uneori şi se mai lipea de el, şi se uita împrejur, la oameni, parc-ar fi vrut să spuie tuturor că are să-l aştepte pe Pantelimon, orice s-ar întâmpla.

Fruntea flăcăilor totuşi era Nicolae Dragoş, fratele învăţătorului, o cruce de voinic, cu mustăcioara pana corbului, înalt şi spătos, deştept şi harnic cât patru. Nu-i lipsea decât o nevastă de seama lui, ca să fie om întreg şi fruntaş în sat. De altfel, fata de la stânga lui, Gherghina lui Chirilă Păun, arăta că şi în privinţa asta e înţelept. Gherghina era singură la

părinţi şi frumuşică picătură. Chirilă avea casă şi câteva petice de pământ şi gospodărie aşezată aici, în Amara, dar de un an se mutase în Gliganu, unde îl chemase ca logofăt arendaşul grec, cu contract şi cu leafă bună, lăsându-şi averea în grija tatălui său care, deşi bătuse de mult şaptezeci, era încă zdravăn şi muncea la sapă mai spornic ca un flăcău.

— *Foaie verde mătrăgună,*
Veselia nu-i a bună!

Un băieţandru începuse să chiuie aşa, cu ochii închişi, ca un cocoş tânăr şi fără pricepere. Pe ţiganul cu vioara nu-l răbda inima să nu riposteze pe dată:

— *Foaie verde păpădie,*
Viaţa-i numai veselie
Pentru cine nu-i Iliel

Toată hora împreună cu privitorii izbucniră într-un râs gălăgios. Râse şi băieţandrul pe care-l chema Ilie Cârlan. Încurajat de mulţumirea poporului, ţiganul strigă către flăcău:

— Să nu mai zici nimic, că te iau şi cu cârlanul!

Altă năvală de râsete de răsună văzduhul. Dar hora, un lanţ de trupuri înfierbântate, continua, şerpuia mai avântată, parcă nu s-ar fi oprit nici un moment de când a început şi nici n-ar mai vrea să se oprească niciodată.

În cârciumă, aşezaţi la o masă lungă, în fund, vreo doisprezece bărbaţi fruntaşi se sfătuiau de multişor şi n-ajungeau să se înţeleagă, cu toate că îşi mai ajutau îndrăzneala şi înţelepciunea cu păhărelele de ţuică, servite de însuşi Cârciumarul Busuioc cu încrederea cuvenită unor oameni de seamă şi siguri de plată. Busuioc de altminteri lua parte şi el la tocmeală, cât îi îngăduia negustoria, fiindcă era doar vorba de pământ, iar dânsul, ca orice om de omenie, tot numai pământ visa, că şi de cârciumărit s-a apucat de nevoie şi cu nădejdea să agonisească ceva, să-şi mai cumpere câteva pogoane bune şi să se facă om adevărat. Luca Talabă, un bărbat cât muntele, fost primar odinioară, îi adunase pe oameni la sfat.

Ţăranii însă erau neîncrezători şi fricoşi. Se gândeau fiecare că poate să se supere boierii, că umblă să cumpere moşia cucoanei şi nici pământ de muncă n-o să le mai dea, să rămâie muritori de foame. Lupu Chiriţoiu, cel mai bătrân dintre toţi, cu pletele crescute până pe umeri şi cărunte ca un fuior de cânepă meliţată, cu ochii albaştri apoşi, întrebă cu glas plin de îngrijorare:

— Toate bune şi frumoase, măi oameni, dar ia să facem socoteala că boierul zice: nu pot să vă vând vouă moşia, că voi n-aveţi bani destui şi nouă ne trebuie toţi banii pe masă?

Luca Talabă, sfătos şi cu o energie strălucitoare pe faţa-i încă tânără, îl opri:

— Stai, moş Lupule, ţine-ţi firea! Păi dacă o întoarcem aşa, nu mai cumpărăm noi pământ până-i lume! Că atâţia bani n-om strânge niciodată să-i avem la chimir, ca să-i vărsăm pe masă când or porunci boierii. Apoi dumneata, că eşti bătrân, pomenit-ai vreodată una ca asta?... Cine vrea să

vândă te mai îngăduie, te mai înlesneşte, nu te strânge de gât cum crezi dumneata, moşule!

Cârciumarul tocmai sosise la masa lor cu o litră pentru Matei Dulmanu, om tăcut şi mohorât, din Lespezi. Sări îndată în ajutorul lui Luca:

— Când o fi la adicătelea, s-or mai găsi bani şi în bancă, iar boierii de la bancă te ajută dacă-i rogi frumos şi când e vorba să cumperi moşii, că banii sunt siguri şi-i scoate oricând din moşie...

— Aşa-i, cum spune dumnealui! întrerupse Luca, mai hotărât. Şi în bancă găsim, dar pe urmă muncim, oameni buni, că muncim pentru al nostru. Deocamdată să punem mână de la mână ce avem şi ce-om mai putea aduna, noi, câţi suntem, şi alţii care-or vrea, să facem arvuna c-apoi nu ne-om lăsa noi de ruşine să nu plătim!

Marin Stan, slab, uscat, cu figura ascuţită de pasăre, trăsnit puţin de ţuicile pe care le sorbise, strigă deodată mânios, din colţul mesei unde se afla:

— Să punem noi mâna pe pământ, că pe urmă, nici Dumnezeu nu ni-l mai ia!

Alţii adăugară repede:

— Nu, nu!... Pământul înapoi nu-l mai dăm!

Cristea Busuioc, Cârciumarul, interveni iarăşi, uitându-se cu dispreţ la Marin:

— Ehe, credeţi că boieru-i prost să vă dea pământul până nu se asigură de bani, ca să-l înşelaţi voi şi pe urmă să ziceţi: n-avem bani, dar moşia n-o dăm înapoi că-i a noastră, măcar că n-am plătit-o... Ei, Marine, băiete, multă ţuică ai să mai înghiţi până să păcăleşti tu pe boierul Miron!

— D-apoi că omul cu socoteală nici nu se poate gândi să ia pământul de pomană, zise şi Luca Talabă dojenitor. Numai dumnealui crede aşa, că vorbeşte din ţuică.

Toţi aprobară din cap, în vreme ce Marin Stan, zăpăcit, se uita la ei, pe rând, parcă nu s-ar fi putut dumeri de ce s-au supărat oamenii când el a spus numai ceea ce credea că gândesc cu toţii.

Lupu Chiriţoiu, care-şi rumega aceleaşi gânduri, se adresă acuma lui Luca cu imputare:

— Măi omule, că te ştiam bărbat în toată firea şi cu scaun la cap, apoi nu vezi tu că noi vorbim şi ne tocmim, şi ne certăm, şi nici măcar nu suntem lămuriţi dacă moşia e de vânzare?

Luca Talabă zise aproape supărat:

— Aşa ar fi, moşule. Dar vezi, eu ştiu că-i de vânzare de la Chirilă Păun, care-i mâna dreaptă a grecului de la Gliganu. Ai înţeles, moşule? Ei, şi grecul i-a spus lui Chirilă, uite aşa cum îţi spun eu dumitale: la anul schimbăm învoielile, că până atunci, cu ajutorul lui Dumnezeu, am să cumpăr eu moşia cuconiţei pe seama mea! Uite aşa i-a spus grecul lui Chirilă... Dar tălică, moş Lupule, trebuie să ţii minte, că eşti mai mare ca noi şi erai bărbat pe vremea aceea: n-a umblat vorba tot aşa şi când a vândut fratele boierului Miron?

— Multe zvonuri s-au purtat ş-atunci, încuviinţă moşneagul. Cine să le mai ţie minte pe toate! Dar să ştiţi, oameni buni, că boierii nu poftesc să vândă la oameni moşiile, că dacă or avea şi oamenii pământul lor, cine să mai muncească boierescul?

Cuvintele bătrânului împânziră o tăcere greoaie. Se auzeau de afară tropotele jucătorilor, scârţâitul viorilor şi glasul lui Pante-limon Văduva chiuind năvalnic. După un răstimp apoi răsună, de la tejghea, strigătul cârciumarului către un ajutor duminical, băiat mare şi prostănac:

— Băă, n-auzi?... O jumătate pentru Serafim Mogoş, înţelegi?... Na, du-i-o, fire-ai al dracului de nătăfleaţă!

Glasul acesta zgârietor risipi încurcătura oamenilor şi Luca, parcă şi-ar fi recăpătat brusc graiul, vorbi mai tare:

— Aşa aţi făcut mereu şi d-aia nu ne mai putem scutura de sărăcie... Tot de frică să nu greşiţi şi să nu se supere boierii, aţi lăsat pe alţii să ne ia pământurile de sub nas. Nu-ţi fie frică, moşule, că oameni de muncă or găsi boierii totdeauna, numai moşii să aibă, că oamenii se tot înmulţesc, dar pământul nu se întinde ca pelteaua.

— Ce mai atâta vorbărie, măi oameni! strigă deodată Vasile Zidaru, care tăcuse toată vremea, fiindcă ar fi avut prea multe de spus şi nu l-ar fi lăsat ceilalţi, răcorindu-se acuma cu un glas mai vârtos ca al tuturor. Aidem să şi plecăm la boierul cel bătrân, să-l rugăm frumos şi să punem mâna pe moşie!

Matei Dulmanu tocmai îşi isprăvise băutura şi-şi ştergea mustăţile cafenii cu dosul palmei. Adăugă convins:

— Că doar dumnealui e părintele nostru şi n-are să ne lase... Luca Talabă voia să facă el propunerea asta; de aceea şi

chemase pe oameni la sfat. Auzind acuma gândul lui din gura altuia, avu o poticnire ca o gloabă care se opinteşte din toate puterile să urnească din loc căruţa şi e cât p-aci să vie peste cap, deoarece căruţa e goală. Se scărpină în ceafă, zicând:

— Ia staţi niţel, măi fraţilor, că nici la boier nu te poţi duce ca la moară, ci trebuie să ştii bine ce vrei, că dumnealui are să te întrebe şi să te sucească, ş-apoi dacă-i sta ca prostul, are să te ocărască şi să se supere, ş-atunci degeaba ne-am mai răcit gura, că ne-om întoarce mai rău de cum ne-am dus!

Izbuti să stârnească o nouă nedumerire, pe care pe urmă nici el n-o mai putu risipi. În sufletele oamenilor se strecurase frica şi laşitatea, care înăbuşeau dragostea de pământ. Consfătuirea se înmuia şi se lăbărţa. Zadarnic încerca Luca s-o dreagă cu "staţi, măi fraţilor, să ne înţelegem". Vorbele oamenilor se împrăştiau şi nu se loveau. Numai Marin Stan îşi păstrase curajul deplin şi striga din când în când, răguşit, parc-ar fi vorbit singur:

— Pământu-i al nostru, că noi îl muncim, tot pământul!

Cârciumarul, văzând că s-au încurcat lucrurile, îşi făcu treabă la tejghea, dăscălindu-şi ajutorul cu mai multă vehemenţă. La o masă, lângă uşă, un jandarm tânăr, cu înfăţişarea sfioasă, stătea la un pahar cu Anton Nacu, vorbind rar şi uitându-se cu jind afară la hora tineretului. Om prudent, Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului într-acolo. Îi era teamă că jandarmul, sub pretext că priveşte hora, asculta ce vorbesc ţăranii şi are să se afle la curte, să-şi găsească şi el beleaua cu boierii. Când Marin începu să se plângă răcnind că nu-i ajunge pământul, Cârciumarul se repezi la jandarm şi-l întrebă foarte zâmbitor dacă nu pofteşte să intre în horă. Jandarmul se roşi; inima îl îndemna, dar frica de plutonier îi oprea

avântul. Răspunse oftând că nu-i place jocul şi primi în schimb să-i mai aducă o măsură. Asigurându-se astfel din partea jandarmului, Busuioc trecu iar la masa oamenilor:

— Văd că bateţi apa-n piuă şi n-ajungeţi la nici o ispravă, iar Marin colea se vaită şi nu-i dă prin mintea lui cea de pasăre că omul harnic nu se boceşte ca muierea, ci se apucă de muncă şi...

Marin Stan îl întrerupse mânios:

— Apoi tălică-ţi vine uşor să dojeneşti pe alţii, că pământ ai, negustoria-ţi merge, cu boierii eşti bine — ce-ţi pasă!

— Ce-mi pasă, vezi bine! se supără Cârciumarul. Că tare-i plăcut să te slujesc eu pe tine până-ţi întunecă ţuica minţile, în loc să mă slujească alţii pe mine! Dar tu eşti beţiv şi ticălos, Marine, şi mă mir cum te rabdă dumnealor să-i faci de ruşine cu prostiile tale!

— Da ce, beau din averea dumitale?

— Ai bea tu dacă ţi-aş da, numai că...

— Ia lăsaţi, lăsaţi sfada, măi fraţilor, că nu ne lipseşte! strigă Luca Talabă, deodată, sculându-se. Şi haidem să mergem la curte! Ce-o fi să fie!

Toţi se ridicară, parcă energia lui ar fi şters toate şovăirile lor. Cârciumarul constată dintr-o privire rotundă că n-a rămas nimeni neplătit şi zise liniştit:

— Duceţi-vă cu Dumnezeu! Şi luaţi seama la Marinică să nu vă facă vreo ruşine, că dânsul a cam pus-o de mămăligă!

Marin Stan râse. Îi trecuse supărarea.

— Uite pe nea Petrică!

Un copil strigase şi o femeie auzise. Întoarse capul şi-l văzu, şi repetă:

— Uite pe Petrică!

Venea de sus, pe uliţa zbicită, cu pălăria pe ceafă, cu lădiţa în spinare. Faţa lui negricioasă părea mai smeadă. În ochi însă îi strălucea o bucurie mare.

Capetele se întorceau pe rând spre Petre Petre, care se apropia zâmbind. Pantelimon Văduva se desprinse din horă şi alergă înaintea lui, urmat de alţi flăcăi. Jocul se sparse şi toată lumea se îngrămădi în jurul celui ce sosea cu întrebări, cu strigăte, cu mirări. Lăutarii mai continuară a cânta un răstimp, ca să-şi facă datoria, apoi se amestecară şi ei printre oameni.

Petre nu biruia cu răspunsurile. Tot satul îl iubea fiindcă era bun, şi liniştit, şi săritor la nevoi. Pantelimon îi luase lădiţa, să i-o ducă el până acasă. Stătea lipit de dânsul, apărându-şi locul cu îndârjire şi repetând mereu până ce în sfârşit fu auzit:

— Tu vii, Petrică, iar eu, azi-mâine, trebuie să plec!

— Lasă că are să-ţi ajute Dumnezeu şi ţie! îi spuse Petre, privindu-l în ochi cu o căldură mângâietoare.

Apoi, schimbând câte o vorbă când cu unul, când cu altul, Petre ajunse în bătătura dinaintea cârciumii, între bărbaţii care începură a-l descoase despre noutăţile de la oraş. Însuşi Cârciumarul Busuioc, foarte curios din fire, îşi părăsi o clipă tejgheaua ca să afle şi el câte una-alta. Fiindcă Petre vorbea mai mult despre întâmplări de la armată, Ignat Cercel îl iscodi deodată cu glasul lui tânguitor:

— Dar boierii de la Bucureşti ce gânduri mai au cu alde noi, sărăcimea?

— Apoi cu boierii te învoieşti oriunde, dacă eşti supus şi ascultător, răspunse Petre.

Răspunsul nu-i plăcu lui Ignat, deşi clătină din cap aprobativ.

— Omul cât poate tot rabdă, că altfel ar trebui să-ţi iei lumea-n cap! observă Serafim Mogoş, amărât.

Atunci Ignat, apropiindu-se mai tare şi cu glas mai scăzut, parcă n-ar fi vrut să-l audă toţi, urmă:

— Despre pământuri n-ai aflat nimic, Petrică?... Pe aici se aude că vodă vrea să împartă moşiile la oameni şi că boierii nu-l lasă?

— Aşa spune şi Marin Vâlcu de la Izvoru c-ar fi auzit de pe la feciorusău care învaţă carte la Alexandria şi umblă să se facă popă! adăugă Leonte Orbişor, întinzând gâtul, ca şi când mărturia lui ar fi fost hotărâtoare.

Toader Strâmbu zise aproape cu mânie:

— De spus se spune mereu, dar văd că tot nimic nu se face! Că şi la Piteşti, deunăzi, când fusei la judecată, nişte oameni se jurau că până-n primăvară toţi trebuie să avem pământ, că aşa a dat porunci vodă; ba s-au şi supărat şi m-au ocărât pentru că n-am vrut să-i cred...

Petre, întărâtat puţin de scăpărările lacome din ochii tuturor, murmură:

— Se poate, cum nu... Că multe vorbesc oamenii şi la Bucureşti. Unii într-un fel, alţii într-alt fel. Nici boierii nu ştiu cum ar fi mai bine şi cum ar face să împace pe toţi oamenii. D-aia se tot sfătuiesc şi se sfădesc, iar până nu s-or înţelege dânşii...

— Ehe, greu îţi vine să dai când ai de la Dumnezeu prea mult! bolborosi Ignat.

— Numai vodă să dea poruncă, şi apoi n-ai grijă că şi-or lua ei oamenii ce li se cuvine, fie c-or vrea boierii, fie că n-or vrea! făcu iarăşi Toader Strâmbu cu o flacără aspră în privire.

Cârciumarul Busuioc zise batjocoritor:

— Apoi, dacă vodă te-ar asculta pe tine, aşa ar fi negreşit, numai vezi că vodă cu boierii trăieşte şi n-are să se certe cu boierii de dragul tău, măi Toderică!

Câţiva râseră, în vreme ce Leonte Orbişor spunea:

— Dacă ar ajunge glasul nostru până la vodă...

În clipa aceea, prin mulţimea dimprejurul lui Petrică, îşi croi drum cu coatele maică-sa, strigând şi plângând:

— Petrică, Petrică, dragul mamei şi bunul mamei!... Cum mi te-a adus Dumnezeu tocmai când mi-e viaţa mai amară. Of, bine că ţi-a ajutat Dumnezeu şi Maica Precista...

Îl îmbrăţişă şi-l sărută, lăcrimând şi bolborosind necontenit. Flăcăul îi cuprinse mijlocul cu un braţ, şoptind blând:

— Taci, mamă, taci şi nu mai plânge!

Smaranda, vestejită înainte de vreme, îşi şterse lacrimile cu colţul basmalei, şi zâmbi fericită un moment. Plânsul o podidi iarăşi îndată ce deschise gura să-l întrebe cum a venit, spăimântată la gândul c-o fi umblat tot pe jos ori o fi flămând. Feciorul o linişti că nu e ostenit deloc, fiindcă în gara Burdea, când a coborât din tren, a avut norocul să

întâlnească pe Ştefan Oanţă, care l-a adus cu căruţa până la Lespezi, aşa că a călătorit ca un boier.

— Dar hai să mai mergem şi pe-acasă, mamă, că am zăbovit destul cu dumnealor, zise apoi Petre, luându-şi rămas bun.

Pantelimon îl însoţi cu lădiţa. Casa lor era din jos de curte, aproape de capul satului, înspre Ruginoasa. Îndată ce se depărtară puţin de horă, Petre întrebă:

— Marioara pe unde-o fi, mamă, că n-am zărit-o printre fete?

Pe când Smaranda îi spunea că pe Marioara a luat-o la curte mătuşă-sa Profira, bucătăreasa, şi are o simbrie bună şi muncă uşoară, Pantelimon îşi aduse aminte că, de dragul lui Petrică, a uitat pe Domnica. Din urmă se auzea iar cântecul lăutarilor, semn că hora reîncepuse.

Pe laviţa de lângă poarta ogrăzii, la sediul postului de jandarmi, plutonierul Boiangiu şedea de vorbă cu perceptorul Constantin Bărzotescu, lung, slab, deşirat şi spânatic. Petre scoase pălăria, salutând milităreşte:

— Trăiţi, don' plutonier!

— Venişi, Petre? răspunse Boiangiu prietenos.

Petre se apropie respectuos, îi spuse cum domnul căpitan i-a dat drumul cu câteva zile mai înainte fiindcă s-a purtat bine şi n-a avut nici o pedeapsă. Plutonierul îi mai puse câteva întrebări, mai oftă după viaţa de la Bucureşti, unde a petrecut şi el de vreo două ori înainte de a se însura, şi apoi strigă către Pantelimon:

— Uite-aşa să te porţi şi tu, băiete, ca dânsul, nu să-mi umbli cu rebeliuni!

Îl ameninţă, râzând, cu degetul, apoi strânse mâna lui Petre:

— Într-un ceas bun!

3

— Ia s-auzim, măi băieţi, ce vă doare? zise Miron Iuga către ţărani care, cu capetele goale, îl întâmpinaseră cu respectuoase "sărut mâna".

Oamenii se uitară o clipă unii la alţii, îndemnându-se. Pe urmă Luca Talabă spuse tare lui Lupu Chiriţoiu:

— Începe tălică, moş Lupule, că eşti mai mare şi mai iscusit la vorbă!

— Scurt, moşule, că-i răcoare şi-s îmbrăcat subţirel! făcu Miron nerăbdător, întrerupându-l curând pe bătrânul Lupu, care o luase de la Adam.

Atunci Luca, încurajat, interveni simplu:

— Aşa-i, boierule! Vorbă multă-i sărăcie... Vrem să cumpărăm noi moşia cuconiţei ca s-o muncim fiecare cât ne-o veni partea. Şi venirăm la dumneavoastră să ne rugăm să ne ajutaţi şi să vă fie milă de...

— Că doar dumneavoastră sunteţi părintele nostru! făcu Matei Dulmanul liniştit, parc-ar fi avut siguranţa că prin vorbele acestea l-a şi înduplecat.

— Altfel nu-i chip să mai trăim, boierule, că prea ne-a cotropit calicia! spuse şi Vasile Zidaru blând şi moale, încât abia-şi mai recunoştea glasul.

Erau doisprezece şi fiecare se crezu obligat să arunce în cumpănă câte o vorbă sau măcar un oftat.

Miron Iuga îi privea mirat, ca şi când i-ar fi văzut întâia oară sau ar fi ascultat cuvinte străine, neînţelese. Tocmai într-un târziu, după ce oamenii îşi epuizaseră rugăminţile, întrebă clipind repede:

— Care moşie?... (îşi luă seama şi adăugă:) Adică da... Ştiu. Am înţeles.

Pe când spunea c-a înţeles, simţea cum i se umple sufletul de o amărăciune dureroasă. I se părea jignitor pentru mândria lui că înşişi ţăranii de pe pământurile familiei Iuga cutează să se ofere a cumpăra frânturile moşiei care i-a hrănit generaţii de-a rândul. Dacă ar fi fost după pofta inimii sale, ar fi pus slugile să-i dea pe mâna jandarmilor, să le înmoaie oasele şi să le scoată din capete asemenea obrăznicie. Se stăpâni şi zise rece:

— La mine degeaba veniţi, că eu n-am moşii de vânzare. Oamenii se zăpăciră. Numai Marin Stan ridică glasul:

— Apoi coniţa nu mişcă fără voia dumneavoastră, boierule! Luca Talabă iar prinse curaj:

— Noi pe dumneavoastră vă cunoaştem stăpân şi de la dumneavoastră aşteptăm mila!

Miron Iuga avu un surâs dispreţuitor:

— Da, da... De data asta însă e mai bine să vorbiţi cu dumneaei, că eu nici nu ştiu că vrea să-şi vândă moşia... Iacă, de la voi aflu!

Ţăranii, crezând că glumeşte, zâmbiră. Boierul continuă:

— De altfel, dumneaei trebuie să pice dintr-un moment într-altul. Aşa ne-a anunţat încă de aseară, prin telegraf, că soseşte azi cu automobilul. Chiar o aşteptăm.

Lupu Chiriţoiu bolborosi trist:

— Se vede, cuconaşule, că n-aveţi poftă să ne vindeţi nouă şi d-aia ne trimiteţi la cuconiţa, care nici nu ne cunoaşte, nici n-o cunoaştem... Le-am spus eu oamenilor înainte de a porni încoace, dar n-au crezut. Acu, iată, să bage la cap!

Iuga se ofuscă, tocmai fiindcă moşneagul îi citise în suflet. Zise răstit:

— Eşti cărunt, Lupule, şi ai minte de vrabie!... Doar n-aţi vrea să vă vând eu o moşie care nu-i a mea?

Luca sări îndată împăciuitor şi cu glas supus:

— Acu nu vă mai supăraţi, conaşule, şi iertaţi-ne, că noi suntem proşti şi nu ştim bine rânduielile. Ne-om duce şi la cuconiţa când va aduce-o Dumnezeu şi om stărui şi ne-om ruga, c-ar fi păcat să ne ia alţii pământurile pe care le muncim tot noi din moşi-strămoşi. Că suntem nevoiaşi de te miri cum mai răsuflăm dacă n-avem pământ destul...

— Destul nu-i niciodată! zise Miron Iuga mohorât, adăugând după o pauză: Dar până acuma cum v-aţi ajuns?

— Am tot răbdat, conaşule! strigă Marin Stan. Şi tot mai rău ne-am scufundat în sărăcie, dacă n-avem pământ...

— Pământ, pământ! mormăi Iuga. Cei din bătrâni nu râvneau la pământurile boierilor şi au trăit mai bine.

— Alte vremuri erau pe-atunci, conaşule! zise Vasile Zidaru.

— Am fost robi, boierule! strigă iar Marin Stan. Luaţi-ne iar în robie, că poate aşa o fi mai bine de noi!

— Ba v-aţi învăţat să umblaţi numai cu cerşitul! strigă Miron Iuga, enervat puţin de stăruinţa ţăranilor.

— D-apoi noi ne-am tot rugat şi ne rugăm, că atâta putere avem, făcu foarte umil Lupu Chiriţoiu. Cu rugăminţile nădăjduim şi noi să dobândim mai multă milă!

Văzând străfulgerările flămânde care răzbăteau prin obişnuita plecăciune a privirilor lor, bătrânul Iuga avu pentru întâia oară impresia că oamenii aceştia, pe care i-a socotit totdeauna credincioşi, îi sunt vrăjmaşi în inimile lor. Îi păru rău că i-a primit şi mai ales că le-a îngăduit să se întindă la vorbă. Dar îşi da seama că nu mai poate drege greşeala cu răul. Murmură morocănos:

— Aide, lăsaţi gura, c-aţi trăncănit destul! Nu mai aveţi nici ruşine, nici bună cuviinţă...

Apoi îi măsură pe rând, încet şi rece, şi pe toate feţele citi limpede aceeaşi dorinţă mare. Privirile lor stăruitoare îl frigeau, în tăcerea neliniştită răsună atunci deodată aspru, prelung: "Huo, boală, fire-ai a dracului!" Un argat adăpa vacile. Erau în ograda conacului. Cârduri de galiţe scormoneau şi ciuguleau. O găină începu a cotcodăci sâcâitor.

— Aşa, măi oameni! zise Miron liniştit, ca şi când înjurătura argatului l-ar fi smuls dintr-o toropeală. Să vorbiţi cu coniţa dacă n-o să vă luaţi seama, că dumneaei e stăpâna moşiei. De altfel mă bate gândul s-o cumpăr mai bine eu...

— Aoleu! Atunci degeaba ne mai străduim noi! făcu Luca Talabă speriat.

— Ba de ce? continuă boierul. Luptă dreaptă. Vreţi voi pământ, dar vreau şi eu. Şi mai drept ar fi s-o cumpăr eu moşia, că a noastră a fost, trup din trupul pământurilor mele. Tu, Lupule, trebuie să-ţi aduci aminte, că ai muncit în tinereţe la noi, când trăia tata?... Aşa e cinstit, măi băieţi! Boierul să cumpere de la voi, nu voi de la boier!

Câţiva încercară să mai spună ceva, dar Miron Iuga îşi pierdu răbdarea:

— Acum hai, plecaţi! Am isprăvit. Că voi nu ştiţi ce-i omenia! Ţăranii mormăiră "sărut mâna" şi se cărăbăniră spre poartă.

Îndepărtându-se, Lupu Chiriţoiu le spuse aşa încât să audă şi boierul:

— Are dreptate dumnealui, că moşia una a fost de la Izvoru până la Şerbăneşti. Că-mi aduc bine aminte că odinioară...

În acelaşi timp, însă, Matei Dulmanu bufni printre dinţi cu ură înăbuşită:

— Nu-l mai satură Dumnezeu de moşii, mânca-l-ar viermii să-l mănânce!

Miron Iuga rămase pe loc ca un stâlp. Se uita după dânşii şi nu mai auzea nici cârâitul găinilor, nici răgetul unei vaci care-şi chema viţelul despărţit. Prin creieri îi alerga mereu acelaşi gând: "Pământ şi iar pământ, atâta ştiu netrebnicii!" Când se întoarse, în portiţa dinspre conac, văzu pe Grigore cu Titu Herdelea. Hoinăriseră pe câmp ca să profite de vremea frumoasă.

— Ce faci aici, tată? zise Grigore. Încă n-a sosit Nadina?

— Nadina n-a sosit, dar i-au venit cumpărători la moşie, răspunse bătrânul.

— Ce spui? făcu tânărul mirat. Şi anume cine, cine?

Miron Iuga îl privi o clipă şi pe urmă spuse întorcând capul:

— Ţăranii!

— Dă-te jos de acolo, măi băiete, că-mi dărâmi portiţa, fire-ai al dracului! strigă baba Ioana, bosumflată ca totdeauna, către copilul lui Vasile Zidaru, care se legăna, căţărat pe ulucile portiţei, lălăind cât îl ţineau plămânii.

Ioana dădea de mâncare purcelului mai în fundul ogrăzii, care era una cu grădina. Îi ţinea ceaunul cu lături şi-l îndemna: "Mănâncă, băieţelul mamei, hai mănâncă!" Porcul însă îşi scoase deodată râtul din zeama de tărâţe şi trecu la celălalt ceaun gol, scormonind după rămăşiţe. Baba se supără: "Nebun eşti, ori nu ţi-e bine, măi porcule?... Na, aici, crapă, mânca-te-ar câinii!" în vreme ce porcul îşi scufunda iarăşi râtul până-n ochi în lăturile grase, câinele cel alb, cu mari pete negre, îndrăzni să se apropie de ceaunul gol, să vază de a mai rămas ceva şi pentru el. Baba Ioana îl alungă: "Ia mai du-te dracului şi tu şi nu-ţi baga botul!" Ascultător, câinele se retrase şi dădu din coadă fără a pierde nădejdea, uitându-se cu jind şi la porc, şi la stăpână, şi la celălalt câine, o corcitură de şase luni, care sărea pe la spatele babei şi hămăia arar, ca un copil jucăuş.

Când văzu baba Ioana că porcul, în loc să soarbă, mai mult se hâlboreşte, îi luă ceaunul, mormăind:

— Văd că te-ai săturat şi-ţi arde de joacă, nebunule, şi mă ţii aplecată de mă dor vinele de la picioare!" Drept răspuns, purcelul grohăi mulţumit şi începu să caute pe jos dacă n-o fi căzut vreo bucată mai bună. Negăsind nimic, vru să plece după stăpâna-sa, dar legat cu sfoară de un pociumb, trebui să-şi oprească avântul. Câinii însă se ţineau după Ioana care, ajungând la uşa casei, aşeză ceaunurile lângă prag zicând: "Na, mâncaţi şi voi, lua-v-ar dracii!" Cel mare se repezi la ceaunul gol, îşi dete seama c-a greşit, se strâmbă la căţelul care nimerise mai bine şi, negăsind ascultare de bunăvoie, îl înşfăcă de ceafă şi-l tăvăli puţin, ca să-l înveţe minte, iar pe urmă se apucă de mâncare, fără să se sinchisească de chelălăiturile tovarăşului mai mic şi nici de baba care îl probozea: "Nu vă învoiţi, ai, fire-aţi ai dracului!"

Copilul lui Vasile se hăţănea mereu pe portiţă, parcă nici n-ar fi vorbit cu el adineaori baba Ioana.

— N-auzi tu, măi drace, că-mi rupi ţâţânile? strigă baba mai mânioasă. Mai du-te şi pe-acasă, şi lasă-mă să răsuflu, că destul mi-aţi mâncat sufletul toată vara cu celălalt smintit dimpreună! Ori tu n-ai părinţi să te strângă de pe uliţe şi din curţile oamenilor?

Totuşi copilul nu s-ar fi speriat de mânia ei, dacă nu intervenea alt glas:

— Nicule maică, vin' la mama!... Auzi tu, Nicuşor?... De ce stai să te blesteme dânsa?

Vasile Zidaru şedea peste drum şi avea o muiere cât un granadir şi rea de gură, de nimeni nu-i stătea înainte. Copilul, bălan şi durduliu, nu ştia decât de frica ei; altfel, toată casa îl răsfăţa şi-i răbda orice năzdrăvănii. Zidaru avusese trei fete şi nici un băiat. De-abia după ce şi-a măritat fetele a venit pe lume Nicu, de-i era ruşine femeii că a mai pedepsit-o Dumnezeu să nască tocmai la bătrâneţe şi să se trudească iar cu copil

mic.

Pe când Nicu scobora de pe portiţă şi trecea drumul, baba Ioana luă din casă două oale şi merse la fântâna ce se afla niţel mai încolo, lângă casa jandarmilor, la marginea uliţei. Câinii o însoţiră voioşi, grăbindu-se să miroase toate porţile şi şanţurile, parc-ar fi uitat ceva. Nicu, deşi abia apucase să intre în curte, nu mai avu stare. Îşi luă biciul şi porni săgeată după babă. Îşi aduse aminte însă că şi ei au câini şi se întoarse înapoi. Era o căţea albă, şchioapă de când o împuşcase într-o noapte jandarmii, şi atât de rea că o ţineau ziua legată ca să nu muşte pe vreun trecător. Până să deznoade el sfoara, Ioana se înapoia cu oalele pline. Copilul o interpelă, urmând-o în ogradă:

— Ne laşi să ne jucăm cu câinii matale şi cu căţeaua noastră?... Ai?... Ne laşi?

Baba nu răspunse. Băieţelul se obişnuise la ea, fiindcă până deunăzi a ţinut aci pe nepotu-său Costică, tot de vreo cinci ani, negru ca un pui de ţigan şi ştrengar de n-avea pereche în sat. Rămas acum singur, Nicu îşi găsea petrecere când cu câinii, când cu găinile sau cu pisica. Ioana însă îl ocăra şi-l alunga, dar numai din gură, căci îi erau dragi copiii şi-i plăcea să simtă fiinţă de om pe lângă căsuţa ei, cum avusese parte toată viaţa.

Numai de un an stătea aici, vecină cu ograda conacului. Avea casa ei mare şi frumoasă în uliţa cealaltă, dincolo de conacul arendaşului Cosma Buruiană. Acolo şi-a petrecut zilele cu bărbatul ei Ioniţă Crăciun, pe care l-a strâns Dumnezeu acum vreo zece ani. Nu s-a speriat însă de văduvie, căci ea a purtat de grijă gospodăriei şi când trăia Ioniţă. El cam avusese darul beţiei şi, ca să poată petrece fără supărare, s-a ţinut tot de slujbe pe afară, ba primar, ba pândar, ba cine ştie ce, de a avut mereu leafă de cheltuit prin cârciumi. Ioana a crescut copiii şi i-a aşezat pe toţi bine. Feciorul a ajuns grefier la Bucureşti, două fete le-a măritat după preoţi, iar pe cea mai mică, pe Florica, cu Pavel Tunsu, în sat. A crezut că Florica cu Pavel îi vor fi toiagul bătrâneţilor şi i-a luat în casa ei, să trăiască toţi împreună. O chema feciorul mereu la Bucureşti, la dânsul, ca să nu se mai trudească şi să fie tihnită după atâta amar de muncă. N-a vrut să se înstrăineze de pe locurile unde s-a născut şi a îmbătrânit. Împlinise şaizeci de ani, dar se simţea încă zdravănă, măcar că i se cocârjise puţin spinarea. Se hrănea bine, nu-i lipsea ciocănaşul de ţuică la nici o masă, porc avea, păsări avea, porumb avea, era grăsună şi voinică, nu ca alte femei de vârsta ei.

Când a înţeles că nu se poate învoi cu Florica, după ce a răbdat şi a înghiţit şapte ani, s-a hotărât să o lase în plata Domnului şi să-şi înjghebeze altă gospodărie. Mai bine orice sărăcie, decât necontenită zarvă, şi sfadă, şi inimă grea. Noroc că nu apucase să împartă toată averea copiilor şi-şi păstrase pe seama ei câteva petice de pământ, să le aibă de s-ar întâmpla ce nu dorea şi ceea ce totuşi s-a întâmplat. S-au despărţit anul trecut prin bună înţelegere. Ginerele a ajutat-o mai mult decât fata. Fiindcă avea locul acesta, lângă conac, la uliţă, şi-a durat aici o căsuţă dintr-un coşar de porumb, adus pe roate, cu doisprezece boi. Ea singură l-a lipit cu lut pe dinafară şi pe dinăuntru, l-a văruit. Un om i-a cârpit coperişul şi i-a făcut o vatră cu o închipuire de horn, un coteţ pentru galiţe şi altul pentru purcel. Un vecin i-a dăruit două ferestruici care nu-i

mai trebuiau. Numai trei ochiuri aveau sticlă: celelalte le-a astupat cu hârtie de la popa... Florica, după ce a văzut cum s-a aşezat maică-sa, s-a supărat că o face de ruşinea satului. Bătrâna i-a răspuns cu puţină amărăciune:

— De, draga mamei, v-am răbdat destul...

Pe urmă s-a împăcat şi Florica şi, de cum s-a desprimăvărat, a trimis pe băieţelul cel mai mărişor, pe Costică, să mai stea pe la bunică-sa, să-i ţie de urât şi să scape de un mâncător. Copilul a necăjit-o pe Ioana toată vara şi toamna, până deunăzi, i-a întors pe dos căsuţa, strângând după dânsul o liotă întreagă de alţi nebunatici. L-a ţinut însă, tocmai ca să arate că ei au nevoie de ea, nu ea de ei.

Guralivă n-a fost baba Ioana niciodată, ci mai mult morocănoasă, deşi avea o inimă ca untul cel proaspăt. Mai bucuroasă boscorodea singură ori cu dobitoacele, care o înţelegeau şi o ascultau mai bine ca oamenii. Se mulţumea să preîntâmpine orice pornire pe sfadă cu un "fire-ar a dracului" modulat după cerinţele împrejurărilor.

— Uite, maică Ioană, că ăl mare nu lasă-n pace pe cocoş! zise deodată Nicu, care voia să lege şi pe câinele babei de sfoara căţelei şchioape, ca să se joace cu ei de-a caii.

— Huo, potaie, ce ai cu cocoşul! făcu Ioana fără însă a se uita, zorită cum era să pregătească mâncarea găinilor ce începeau a se aduna acasă de pe unde hoinăreau toată ziua, fiindcă începea să se însereze.

Mai trecu un răstimp până ce se putu aşeza pe pragul casei, cu blidul mare în poală, strigând cum făcea în fiecare seară:

— Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă...

Găinile şi puicile veniră din toate părţile ca nişte copii ascultători; se îmbulzeau şi se ciocăneau la picioarele ei. Le numără. Lipseau două bătrâne şi cocoşul. Deşertă blidul, goni câinii să nu mănânce porţia galiţelor şi porni spre uliţă, chemând mai prelung:

— Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă...

Când deschise portiţa, auzi din sus un uruit zgomotos şi o trâmbiţă care tutuia ameninţător. Zări în marginea cealaltă a uliţei găinile scăldându-se într-o pojghiţă de pulbere, cu cocoşul lângă ele. Strigă necăjită:

— Păsărelele mamei...

Automobilul se apropia în goana mare şi găinile nici nu se sinchiseau. Desperată brusc că o să dea maşina peste ele, baba se repezi să treacă, să le ferească de primejdie. Nu apucă însă să ajungă decât până în mijlocul uliţei. Şoferul răsuci aprig volanul şi automobilul ţâşni pe lângă ea ca o săgeată, gata să intre în şanţ ca să n-o calce. Ţipete de femei izbucniră din maşină, iar de peste drum, glasul nevestei lui Vasile Zidaru:

— Nicule, unde eşti, că te omoară maşina!

Baba Ioana încremenise pe loc. Cele două găini fugeau cotcodăcind speriate, cocoşul însă, care stătuse să le apere, era prefăcut Într-o grămăjoară de pene însângerate. Bătrâna îl luă de o aripă şi îl târî spre casă, bodogănind înăbuşit:

— Fire-ar ai dracului!

Cu un viraj îndrăzneţ, automobilul stopă scurt în faţa scării. Grigore, care auzise zgomotul eşapamentului şi semnalele sirenei, aştepta pe trepte împreună cu Titu Herdelea. Şoferul închise motorul, sări jos şi se repezi de deschise portierele să poată coborî boierii cotoşmăniţi în blănuri, pleduri, măşti şi ochelari ca nişte exploratori polari.
Cel dintâi, Gogu Ionescu, izbuti să se descurce din învelitori şi să ia contact cu pământul. Stătuse lângă şofer. Era enervat şi plictisit din pricina emoţiilor călătoriei. Strânse mâna lui Grigore, declarând ursuz:
— Dragul meu, bine te-am găsit, dar să ştii că pe mine nu mă mai prindeţi pentru astfel de experienţe! M-am săturat!
— Ce s-a întâmplat, Gogule, de eşti aşa de supărat? întrebă tânărul Iuga, nepricepând nimic.
— Dacă nevastă-ta are poftă de emoţii tari, să-şi aleagă alţi clienţi, nu pe mine, urmă Gogu Ionescu, smulgându-şi ochelarii de pe faţă.
— Gogule, eşti un caraghios! strigă un glas vesel de femeie. Ţi-e frică să mergi cu automobilul!... Să-ţi fie ruşine!
Toţi râseră, numai Gogu se înfurie:
— Desigur. Eu n-am temperament pentru aventuri şi nici n-am chef să-mi frâng gâtul pe şosele de dragul sportului automobilistic!
Supărarea lui învioră pe ceilalţi, care între timp îşi scoaseră măştile şi ochelarii. O clipă mai stătură în fundul maşinii toţi trei, aşa cum călătoriseră, Nadina la dreapta, Eugenia la stânga şi între ele Raul Brumaru. În sfârşit, Nadina se ridică în picioare, zicând:
— Toate ca toate, dar cu baba, adineaori, a fost serios! Dacă Rudolf n-avea prezenţă de spirit, ori intra ea sub roate, ori intram şi ne răsturnăm noi în şanţ... Bravo, Rudolf!
Şoferul zâmbi recunoscător, iar Nadina se aruncă drept în braţele bărbatului ei, continuând cu glas convenţional tandru:
— A, Grig, micule, ce dor mi-a fost de tine!
Grigore îi sărută obrazul, jenat de cuvintele ei şi mai ales de felul cum le-a rostit. Numai acuma recunoscuse pe Brumaru. În acelaşi moment privirea lui alunecase dincolo de maşină, pe rondul cu flori roşii, inima înflorită pe care iubirea lui o aşternuse în faţa cuibului Nadinei. Întinse mâna lui Brumaru, murmurând nehotărât:
— Tu erai?... Nici nu te recunoşteam sub deghizarea asta... Nadina interveni repede cu explicaţia:
— L-am cules şi pe el, ca să fim compania mai mare... Nu te superi?
— O, se poate? Din...
Vmse să zică "dimpotrivă", îşi luă seama, se întrempse, ocoli maşina pe la spate, şi, sărutând mâna Eugeniei, o ajută să coboare. Câţiva servitori se învârteau să descarce lucrurile şi nu ştiau ce să facă. Nadina observă şi zise şoferului:
— Vezi, Rudolf, să nu se piarză ceva de-a coniţei Jenny!
Titu Herdelea stătea deoparte foarte ruşinat că nimeni nu-l băga în seamă. Grigore îl văzu, îşi aduse aminte de el şi se grăbi să-şi repare greşeala:
— Daţi-mi voie!... L-am uitat, uita-l-ar necazurile!... Să vă prezint pe prietenul şi musafirul meu Titu Herdelea!...

Tânărul se înclină surâzând discret. Nadina îl examină o secundă şi-i întinse mâna. Titu nu se uitase bine la ea; numai atâta văzuse, că e foarte frumoasă. Eugenia îi surâse drăgălaş, zicând:

— Ce surpriză!

— De altfel, voi trebuie să-l cunoaşteţi, că doar v-aţi întâlnit împreună! spuse Grigore lui Gogu, observând că priveşte pe Titu ca pe un străin necunoscut. E cumnat cu Jenny şi face poezii!

— A, da, fireşte! făcu Gogu apropiindu-se de tânărul Herdelea. Aşa-i!... Ce mai faci?

Tot nu-şi amintea de el, dar nu voi să arate că nu l-a recunoscut. Se jena să pară că n-are memorie, fiindcă asta ar fi semn de bătrâneţe. Titu văzu încurcătura lui şi avu un cuţit în inimă, gândindu-se cum l-a mai invitat astă-vară să vie încoace şi să stea la dânsul şi toată ziua numai poezii să scrie. Schimbară două vorbe şi apoi Gogu se întoarse iar la Grigore:

— Puiule, noi nici nu ne mai urcăm, ne ducem acasă, la Lespezi, că am dat ordin să facă foc şi să ne pregătească masa... Of, şi când mă gândesc că tot cu maşina trebuie să mergem!

Tânărul Iuga protestă că nu poate să nu se odihnească măcar câteva minute, fără să mai puie cât s-ar mâhni bătrânul.

— Se vede că te-a zdruncinat rău de tot maşina dacă-ţi trece prin minte să faci asemenea mojicie! observă batjocoritor Nadina, adăugând apoi simplu: Aideţi înlăuntru!... Jenny dragă, te rog!... Raul!

În hol ardeau lămpile şi era călduţ, iar dulceaţa aştepta oaspeţii. Curând apăru şi bătrânul Iuga, care îmbrăţişă foarte afectuos pe Nadina:

— În sfârşit, am mai pus şi noi mâna pe tine, ştrengăriţă frumoasă şi nestatornică!

Ea, măgulită, îl sărută, murmurând drăgălaş:

— Cine-i mai dulce şi mai adorabil ca tăicuţul nostru?

Gogu profită să se plângă iarăşi de peripeţiile călătoriei. Au avut trei pane de cauciuc şi două la motor. Au omorât nenumărate gâşte, raţe, găini şi un purcel. Erau să calce nu se ştie câţi oameni şi să se ciocnească cu diverse care şi căruţe. Şi asta se cheamă, pentru Nadina, plăcere. De vină însă e numai Grigore, fiindcă i-a permis să-şi cumpere automobil când în toată ţara de-abia sunt două-trei duzini de descreieraţi cu asemenea dihănii periculoase. Nu e păcat să cheltuieşti o avere ca să plăteşti întâi maşina şi pe urmă o leafă de profesor universitar unui pârlit de neamţ, care să o conducă, în loc să mergi binişor cu trenul ca toată lumea cu scaun la cap?

— *Mais voyons,* Gogule, *si c'est sérieux tu es plus que ridicule!*[1] zise Nadina. Cred că-mi pot permite şi eu o plăcere cum vă permiteţi voi atâtea! Mâine-poimâine, când şi bărbierii vor avea automobilul la uşa frizeriei, n-are să mă mai intereseze. Azi însă un "Benz" solid şi elegant poate să-ţi dea frisoane!

— Mersi, eu renunţ la frisoane d-astea! strigă Gogu cu mâinile spre tavan, stârnind ilaritate generală.

Peste câteva minute îşi luă rămas bun. Eugenia invită pe Titu să

[1] *Dar, Gogule, dacă e serios, atunci tu eşti mai mult decât ridicol!* (fr.)

meargă şi pe la ei, deşi ei nu sunt aşa de bine aranjaţi la Lespezi.

— Ai să ne faci plăcere, adăugă ea cu un surâs bun. Dar să nu amâi, că noi nu zăbovim pe aici mai mult de câteva zile!

— Am să viu chiar mâine! murmură Titu Herdelea fericit.

— Foarte bine!... Nu-i aşa, Gogule? zise Eugenia către bărbatul ei.

— Mai încape vorbă! aprobă dânsul. Ce zici tu e sfânt!

După plecarea lor, Nadina povesti câte ceva din vilegiatura ei prelungită, adresându-se însă mai cu seamă bătrânului Miron. Apoi deodată se întrerupse şi spuse lui Grigore:

— Micule drag, nu vrei tu să te ocupi puţin de Raul, să-i dea o cameră, să se instaleze?... Te rog, dragul meu... El e mai străin!

Tânărul Iuga conduse pe Brumaru. Titu Herdelea îi însoţi de teamă să nu fie aici de prisos. Observase puţin pe Nadina şi i se părea tot frumoasă, dar de o frumuseţe care îl uluia şi-l cutremura.

Miron Iuga rămase în patru ochi cu Nadina, o privi un răstimp atât de scrutător, că ea se miră şi întrebă:

— Vrei să-mi spui ceva, tăicuţule?

— Da! făcu bătrânul cu seriozitate. Am aflat că vrei să vinzi Babaroaga!

— A, asta e? zise Nadina cu un fel de decepţie. Te interesează?

— Trebuie să-ţi închipui cât de mult, răspunse Miron. Poate c-aş cumpăra-o eu.

— Bine, să stăm de vorbă! surâse Nadina. Deşi nu-mi place să fac afaceri cu rudele, dar tăicuţul drag merită o excepţie. Vrei o arvună de la mine? Uite!

Îl sărută pe amândoi obrajii. Bătrânul îi luă capul în mâini, o privi în ochii lunecoşi:

— E foarte serios, Nadino!

— Evident! confirmă ea cu acelaşi surâs indiferent.

Miron Iuga nu era tocmai mulţumit cu răspunsurile ei. I se părea că prea a luat în glumă propunerea lui. Poate că pentru ea vânzarea unei moşii n-are importanţa unei tranzacţii serioase, dar se mai poate să fie şi un fel de a se strecura... Se retrase, ca s-o lase să-şi odihnească puţin şi ea oboseala drumului. Astfel Grigore, când se întoarse, o găsi singură într-un fotoliu, cu ochii închişi, parc-ar fi dormitat.

— De ce l-ai adus aci pe ăsta? îi zise el cu imputare, observând că ea e trează.

— Care ăsta? se miră ea. Apoi râse scurt, ironic: Pe Raul?... O, o!... Iar eşti gelos, Grig? Nu te mai vindeci de boala asta urâtă?

Se sculă, întinse braţele în lături, ca şi când ar fi aşteptat o îmbrăţişare. Corpul ei zvelt şi nervos avea o vibraţie nevăzută, care răspândea împrejur moleşeală şi ispită. Se uita la Grigore cu nişte ochi blânzi în care palpita o neastâmpărare eternă. Gura ei fină şopti melodios:

— Prostule mic... Nu mă mai iubeşti?

Bărbatul respira aerul ei, căuta să reziste şi îşi dădea seama că se pierde. Îi trecu prin gând cu o fulgerare dureroasă că îşi bate joc de el. Pe urmă i se topiră toate gândurile în minte într-o singură dorinţă stăpânitoare. Ea se apropiase şi-şi lipise corpul de el cu braţele mereu răsfirate. Nu mai vedea decât ochii ei, gura ei, sânii ei. O cuprinse brusc

de mijloc şi o răsturnă pe fotoliu, acoperind-o cu sărutări lacome. Nadina îi murmură la ureche cu acelaşi glas:

— Nu aici... Nu vreau aici...

Îi alunecă din braţe. Apoi îl luă de mână. Şi el o urmă ca un câine credincios.

6

A doua zi, îndată după dejun, Titu Herdelea se retrase să se pregătească pentru plecarea la Lespezi. Toată noaptea îşi făcuse planuri, iar dimineaţa le-a aruncat ca fiind inutile. De la Gogu Ionescu nu mai avea nimic de aşteptat. Dacă nici măcar nu l-a recunoscut!

Îşi amintea el, de când a venit, că satul Lespezi e aproape de tot, cam distanţa dintre Pripas şi Jidoviţa, pe care o făcea odinioară în fiecare zi de câte două şi trei ori. Pentru orice eventualitate vru să întrebe pe logofăt. În ograda conacului dădu peste un flăcău care i se păru cunoscut şi care scosese pălăria, zâmbind.

— Ce faci pe aici, domnule căprar? zise Titu, aducându-şi aminte deodată de Petre Petre de la cizmarul Mendelson.

— Iacă sosii şi eu acasă ieri şi am venit pe la curte, răspunse Petre.

Tânărul Herdelea îi dădu mâna. Flăcăul se oferi bucuros să-l conducă el până la Lespezi, fiindcă tot n-are nici o treabă. Sub pretext că umblă să se intereseze de despăgubirea ce o făgăduise boierul cel bătrân pentru accidentul cu pădurea din iarna trecută, venise să vază niţel pe Marioara. Din pricina musafirilor şi mai ales a Nadinei, însă, la curte era zarvă mare şi toate fetele alergau şi zoreau ca sfârlezele, încât de-abia a putut schimba două vorbe cu Marioara. Era mulţumit şi cu atâta. Dăduse ochii, de altfel, şi cu boierul Miron, care l-a lăudat că s-a purtat vrednic la oştire.

Pe drum, din vorbă-n vorbă, Petre se răcori, tânguindu-se că ar vrea să se aşeze şi dânsul, că biata Marioara destul l-a aşteptat doi ani, dar nu ştie dacă se va putea înlesni să facă nunta în iarna asta, că o nuntă costă bani mulţi şi nici fata n-are, nici el. Titu Herdelea, fără să vrea, îşi aduse aminte de Ion al Glanetaşului, care tot aşa se plângea de sărăcie. Îl mângâia cu câte o vorbă, cum se pricepea, mai mult ca să zică ceva.

— Dar poate că s-or îndura boierii să ne dea pământ, că aşa se aude! zise Petre, uitându-se la el întrebător, ca şi când s-ar fi agăţat de un fir de nădejde.

— Cum să vă dea boierii? se miră Titu. De pomană? Să împartă cu voi moşiile?

— Apoi da, că dumnealor au prea mult şi noi n-avem deloc, făcu flăcăul. De altminteri, am auzit şi la Bucureşti pe mulţi boieri că trebuie să se împartă moşiile la oameni, că nu-i drept ca tocmai oamenii să n-aibă pământ, care îl muncesc.

Tânărul Herdelea clătină din cap:

— De, bine ar fi să fie cum zici, dar eu, îţi spun verde, nu cred. Nimeni nu împarte de bunăvoie cu alţii ce are. Dumneata ai împărţi, spune drept?

— Aşa-i, nici vorbă, murmură Petre abătut. Dar atunci noi trebuie să pierim, că nu mai putem duce povara.

Merseră câteva clipe tăcuţi, apoi flăcăul urmă, parcă l-ar fi chinuit un

singur gând:
— Dacă dumnealor nu se îndură de bunăvoie, cine poate să-i silească?... Noi n-avem nici o putere...
Titu observă decepţia tovarăşului său de drum, îi părea rău că i-a sfărâmat o speranţă şi nu ştia cum s-o dreagă. Din fericire, ajunseră în Lespezi şi astfel putu schimba vorba:
— A, dar e aproape de tot... Nici n-apuci să porneşti şi ai sosit!
Dintr-o ogradă le ieşi în cale, grăbit şi important, un om în capul gol, cu părul lung şi încâlcit, cu o bărbuţă cafenie, rară, cu nişte ochi mari, negri, foarte vii, îmbrăcat cu un suman larg, cenuşiu, care-i ajungea până la genunchi, desculţ şi cu o traistă vărgată în băţ. Se adresă lui Titu, parcă l-ar fi pândit de mult, cu un glas limpede, cu privirea arzătoare:
— Nu trece nepăsător, boierule, că s-apropie ziua judecăţii şi are să-ţi pară rău că n-ai ascultat glasul. Trâmbiţele dreptăţii sună şi oamenii nu le aud, că şi-au astupat urechile cu noroiul păcatelor. Şi vor veni călăreţi cu săbii de foc pe armăsari albi, iar oamenii se vor minuna şi nu vor pricepe că i-a trimis Dumnezeu să pedepsească lumea cea plină de rele...
Titu asculta năvala de vorbe, uluit mai ales de înfăţişarea omului. Petre îl ostoi:
— Lasă, măi nene Antoane, că dumnealui n-are vreme de braşoavele tale!
Omul se încăpăţână:
— Nu-s braşoave, măi Petrică! Numai cei nepricepuţi nu pot pătrunde rostul cuvântului, că eu nu vorbesc din capul meu, ci vorbesc după poruncile celui care ştie toate câte sunt şi nu sunt!
— Bine, bine, rămâi sănătos! făcu Petre, pornind înainte cu Herdelea şi spunându-i pe urmă că Anton e un sărman care a fost călugăr pe undeva, s-a smintit, a fugit din mănăstire şi acuma, de ani de zile, propovăduieşte năzdrăvănii şi trăieşte din mila oamenilor.
Conacul din Lespezi era bătrân, modest şi prietenos. În curtea largă, înconjurată de acareturi, stătea stingheră o cabrioletă cu un cal negru. Titu Herdelea recunoscu pe fiul arendaşului Plata-monu, pe care-l întâlnise deunăzi cu învăţătorul Dragoş. Tânărul îi spuse că e aici cu tatăl său, care a venit la Gogu Ionescu, proprietarul moşiei. El n-a vrut să intre, pentru că îl plictisesc conversaţiile de afaceri. Între timp Petre se înţelese cu Ileana să vestească pe boieri că a sosit un domn de la Amara. Şi numaidecât fetişcana pofti pe Titu în casă. Eugenia îl primi drăgălaş:
— Ai venit?... Ce bine-mi pare!
Într-adevăr, se bucura. Avea acum douăzeci şi cinci de ani şi era măritată de patru. Gogu Ionescu o iubea ca şi în prima zi şi îi îndeplinea toate dorinţele, dar avea aproape de două ori vârsta ei. Eugenia nu-şi permitea nici măcar să se gândească la alţi bărbaţi, socotind că datoreşte soţului ei nu numai credinţă, ci şi recunoştinţă pentru devotamentul lui fără margini. Totuşi simţea uneori nostalgii nelămurite, pe care nu i le astâmpăra viaţa modernă cu artificiile şi convenţiile ei. Nadina glumea şi nu înţelegea cum poate o femeie frumoasă ca Eugenia să fie fericită cu Gogu, care a ajuns să-şi vopsească şi părul ca să pară mai berbant. În realitate, Eugenia, deşi îşi însuşise felul de a fi şi obiceiurile lumii în care trăia, rămăsese sufleteşte fata preotului Pintea de la Lechinţa. De aceea

se simţi în tovărăşia tânărului Herdelea parcă s-ar fi întors câteva clipe acasă. Vorbiră despre Laura, sora lui, şi despre George, fratele ei, îşi aduseră aminte de Sângeorz şi numai de oameni şi lucruri din Ardeal. Pe urmă îşi luă seama, zâmbi melancolic:

— Dar Gogu întârzie cu arendaşul lui... Ia să-i spunem c-ai venit!

Întredeschise o uşă. De dincolo răspunse glasul lui Gogu:

— Gata, suflete scump...

Apăru în deschizătură, văzu pe Titu:

— A, de ce nu m-ai vestit, puişor iubit?... Eu isprăvisem de mult cu grecul socotelile şi ne-am apucat să facem niţică politică!

Scutură călduros mâna musafirului. Părea mai tânăr ca ieri şi era bine dispus. Chemă dincoace şi pe Platamonu, îl ocărî că l-a înşelat, dar îl pofti să mai stea, să ia o cafea bună, cu toate că nu merită decât puşcărie pe viaţă. Grecul râdea cordial, se scuză că mai are puţină treabă în sat şi apoi e dator să se prezinte coniţei şi stăpânei Nadina. Se oferi chiar să ducă şi pe tânărul Herdelea înapoi la Amara, dacă-i face plăcere.

— Atunci mai zăboveşte prin sat, zise Gogu, jovial. Că doar n-o să îndrăzneşti să-mi momeşti oaspeţii cu teleguţa dumitale? De altfel, fii sigur că Nadina nu e grăbită să-ţi vază mutra, căci ştie bine cât o înşeli şi pe ea!

Conduse pe Platamonu şi apoi se întoarse frecându-şi mâinile de mulţumire:

— Ei, acuma să vedem ce mai spune poetul nostru!

Îl descusu când şi cum a venit în ţară, ce-a făcut aici, ce rost şi-a găsit. Auzind desluşirile tânărului, se indignă, se scuză şi strigă:

— Dar se poate una ca asta? Un poet ardelean să nu se poată aciua în România? Revoltător!... Bietul băiat!

Tânărul Herdelea era mişcat de atâta interes, iar Gogu, în cele din urmă, declară patetic:

— Te rog să faci bunătatea şi să nu fii amărât! Asta-i una! Iar al doilea să ştii că eu, ăsta care mă vezi, voi avea grijă ca poetul familiei noastre să se simtă acasă la el în ţara românească! ...Nu-i aşa, suflete scump? adăugă scurt către nevastă-sa.

— Fireşte! ciripi Eugenia. Trebuie să facem ceva pentru el!

Când în sfârşit reveni Platamonu să ia pe Titu, Gogu găsi un nou pretext să-l ocărască:

— Fiindcă ne-ai luat musafirul, să ştii că am să-ţi scumpesc arenda!... Şi spune-i coniţei Nadina că mâine mergem să dejunăm la ei, ca s-o învăţ să-ţi scumpească şi ea! Uite aşa, Efialte!

7

Platamonu mâna calul, vorbea cu Titu Herdelea şi cu fiul său, dar gândurile îi rătăceau în altă parte. Nu voia să arate nici chiar iubitului Aristide, lumina ochilor lui, câtă zbuciumare îi pricinuia drumul acesta la Amara. De rezultatele ce le va obţine depinde viitorul familiei Platamonu. Îi era drag pământul nu numai pentru câştigul ce-l produce, dacă e muncit bine şi cu chibzuială, ci mai ales pentru stabilitatea ce o oferă posesorului. A fi proprietar de moşie i se părea cea mai mare fericire şi a fost visul lui

de când s-a apucat de arendăşie. Acuma în sfârşit visul se apropia de împlinire. O proprietate mai frumoasă ca Babaroaga nici nu se putea. Numai la preţ să se nimerească. Pe Nadina o ştie veşnic în nevoie de bani. I-a avansat şi el de atâtea ori. Şi la proprietatea pământului nu ţine deloc, ba o consideră o corvoadă. Ea însăşi l-a întrebat astă-primăvară dacă nu-i poate găsi un cumpărător serios şi a adăugat că vor sta de vorbă la toamnă, când el a observat modest că amatori ar fi, dacă ea n-ar pune condiţii prea grele, fiindcă banii s-au scumpit rău în timpurile din urmă, iar pământul nu mai rentează ca odinioară. Fireşte, făcuse aluzie că el ar fi amatorul şi ea a înţeles.

Era grec născut în ţară. Nu ştia greceşte decât vreo zece cuvinte. Dragostea pentru elenism şi-a manifestat-o botezându-şi copiii cu nume eroice, băiatul Aristide şi fata Elena. Altfel se naturalizase şi spera că fiul său, făcând politică, va ajunge deputat. De aceea cheltuia cu el să studieze dreptul şi-i împlinea toate dorinţele. Aristide însă nu moştenise hărnicia tatălui său. Îi plăceau mai mult petrecerile şi femeile, decât cărţile. Era de trei ani student şi încă nu luase nici un examen, pretextând că vrea să fie perfect pregătit.

— Noroc, noroc, cucoane! îi strigă Cârciumarul Busuioc, din prag, văzându-l trecând.

Arendaşul răspunse vesel cu o glumă. Ştia să vorbească după inima ţăranilor şi se bucura de simpatia lor mai mult ca ceilalţi moşieri dimprejur. Oamenii cu necazuri întâi la grecul alergau, fiindcă el nu era mândru, îi asculta totdeauna şi îi mulţumea măcar cu o vorbă bună.

Trase în ograda conacului, nu în faţa castelului, ca să nu indispuie pe boieri. Avusese intenţia să ia şi pe Aristide la întrevederea cu Nadina: în faţa unui bărbat nostim orice cucoană tânără vrea să rămâie numai fermecătoare. În ultimul moment se răzgândi. Cine ştie cum se pot întoarce lucrurile şi de ce să fie băiatul de faţă dacă s-ar întoarce în rău?

După primele schimburi de cuvinte, Platamonu îşi zise că înţelept a procedat lăsând pe Aristide pe-afară. Nadina era cu bărbatul ei şi cu Raul Brumaru, şi îl întâmpină cu o drăgălăşie care nu-i prevestea nici o bucurie:

— Tocmai despre dumneata vorbeam... Parcă-ai dat cu bobii!

Arendaşul îşi compusese surâsul de circumstanţă şi-i sărută mâna. Bărbaţii se retraseră cu explicaţia că fiind vorba de afaceri... Îl pofti să şează pe fotoliul ce-l ocupase Raul, lângă căminul în care foşneau cu flăcări leneşe două buturugi uriaşe. Se aşeză şi ea pe celălalt fotoliu, murmurând feciorelnic:

— Aşa... Acum putem vorbi liniştiţi!

Platamonu cunoştea ceremonialul. Excesul de gentileţe înseamnă că are mare nevoie de bani. Încercă să previe primejdia şi începu să-i pomenească despre recolta care... Ea îl întrerupse râzând:

— Ştiu, ştiu... Totdeauna recolta e sub prevederile cele mai pesimiste, fiindcă a plouat sau a fost secetă, şi niciodată n-are preţ, fiindcă s-au scumpit banii. Mai bine să-ţi spun eu ceva mai interesant!

Îi spuse că în cele trei luni, cât a stat în străinătate, a avut cheltuieli exorbitante, că a trebuit să facă apel şi la bărbatul ei, deşi i-a fost penibil pentru că Grigore are amabilitatea să nu se amestece în socotelile ei şi nici ea, în schimb, nu vrea să-i ceară nimica, mai ales în cazuri cum a fost

călătoria recentă, întrucâtva împotriva voinţei lui. Platamonu îşi permise să observe că dânsul a răspuns prompt la scrisoarea dumneaei şi i-a trimis cu câteva luni de anticipaţie câştiul de toamnă, deşi numai biet de el ştie cum a făcut rost de o sumă atât de grea în nişte vremuri atât de nenorocite. Nadina nu se tulbură. Îi mulţumi cochet şi continuă că s-a întors literalmente fără franc, ba chiar cu o datorie la fratele ei, Gogu. A venit acuma la ţară, cu toate că ar fi avut mare nevoie de puţină odihnă după atâtea osteneli, numai spre a se înţelege cu el ca să-i avanseze cât mai curând câştiul viitor sau cel puţin o bună parte, ca să-şi poată lichida plictiselile materiale.

Arendaşul suspină adânc. În loc de vânzare, arenda anticipată — bun noroc. Şi cu ce speranţe aşteptase el toamna asta!... Răspunse trist că a fost totdeauna dornic să-i satisfacă orice pretenţii şi a făcut toate sacrificiile ca să iasă cu faţa curată. Din nefericire, împrejurările nu i s-au arătat favorabile. A muncit din răsputeri şi în zadar. E ameninţat să-şi piarză şi micul capital cu care a venit pe moşiile astea. Dumneaei vrea arenda înainte, iar el n-a putut acoperi nici pe cea veche. Se oferă să-i dovedească îndată, cu creionul în mână, că oricât s-ar sforţa, nu e chip să realizeze, cu preţurile de azi, nici măcar trei sferturi din arendă, fără să se gândească la un câştig cât de mic pentru dânsul, pe care l-ar merita, căci depune o muncă supraomenească... Nadina îşi pierdu drăgălăşenia o clipă. Se reculese însă repede şi surâse: arendaşi sunt destui, numai moşii să fie. Platamonu confirmă că, da, sunt, dar depinde cum sunt. Ş-apoi cine cunoaşte meseria nu poate oferi nici jumătatea arendei pe care el a plătit-o pentru că aşa a apucat. Adevărat că prin unele părţi s-au mai urcat arenzile. Dar acolo se speculează ţăranii până la exasperare şi nu se ştie dacă nu vor avea urmări triste. Ţăranii s-au deşteptat, vor ei înşişi pământ şi nu mai rabdă fără a crâcni înşelăciunile şi neomenia. Chiar şi pe aici, unde sunt învoieli cinstite şi nu-i păgubeşte nimeni nici cu o para, se codesc, şi se frământă, şi murmură. Ce o fi pe-acolo, Dumnezeu ştie...

Pe Nadina o plictisea pologhia asta. Arendaşul observă şi-şi opri elocvenţa. Urmă o pauză mai lungă. Nadina îl privea cercetător, parc-ar fi vrut să afle ce se ascunde sub vorbăria grecului, care făcea o figură blândă, aproape umilă şi mai cu seamă impenetrabilă.

— În sfârşit! zise brusc Nadina, enervată puţin şi cu un gest ca şi când s-ar fi hotărât să puie capăt convorbirii.

Lui Platamonu i se păru că a întins prea mult coarda şi aştepta un prilej să dea înapoi. O ştia excesiv de ambiţioasă şi în stare într-adevăr să-şi caute alt arendaş. Ar fi culmea ca, în loc să cumpere moşia, să o piarză de tot.

În momentul acesta intră Grigore. O anunţă că au venit nişte ţărani care vor să o roage să-i asculte şi pe ei, că şi ei ar dori să cumpere moşia. Nadina se ridică surprinsă:

— Dar nici n-am discutat cu domnul aşa ceva!

Era încurcată. Grigore stăruia să-i primească. Sătenii sunt bănuitori şi, dacă n-or auzi un răspuns din gura ei, se vor crede nedreptăţiţi. Nadina n-avusese relaţii cu ţăranii şi nici nu voia să aibă. Îi socotea sălbatici şi răi. După o ezitare, zise dând din umeri:

— Bine, dacă crezi tu, Grig... Dar vezi să nu-mi facă murdărie ori să-mi

umple casa cu cine ştie ce mirosuri!

Luca Talabă intră cu câţiva tovarăşi, aducând o undă violentă de usturoi, care cuprinse repede toată odaia.

— Aideţi, spuneţi coniţei fără frică tot ce aveţi pe inimă! îi îndemnă Grigore.

Pe ţărani îi vestise adineaori Cârciumarul Cristea că grecul a trecut spre curte să mântuie tocmeala pentru Babaroaga. După convorbirea de ieri cu boierul Miron, oamenii s-au mai sfătuit şi s-au înţeles să nu se dea bătuţi, ci să stăruie şi la cuconiţa de la Bucureşti. Acuma însă erau zăpăciţi, mai cu seamă că se afla de faţă şi arendaşul. Într-un târziu, Luca Talabă, biruindu-şi sfiala, vorbi uitându-se drept în ochii Nadinei:

— D-apoi, coniţă, să nu vă supăraţi că am cutezat, dar noi, dacă am auzit că umblaţi să vindeţi moşia, ne-am tot chibzuit şi am socotit că de ce s-o înstrăinaţi, că doar noi am muncit-o totdeauna şi ne-om învrednici şi noi să...

Pe Nadina o indispusese întâi Platamonu, pe urmă mirosul de usturoi şi vorbăria ţăranului. Ea în realitate nu se gândea să vânză Babaroaga. A spus astă-primăvară arendaşului c-ar vrea să scape de moşie, dar fără să fie hotărâtă şi mai mult ca să zică ceva, fiindcă omul nu pleca şi nu-l putea concedia nedelicat, tocmai când îi numărase o sumă de bani. Se pare că dintr-o vorbă aruncată a ieşit o întreagă poveste. Ieri, pe nepusă masă, socrul ei; azi, ţăranii. Acuma se dumeri pentru ce s-a plâns adineaori Platamonu că e prea grea arenda. Nu-şi putu ascunde un surâs ironic, aruncându-i o privire. Şedea în acelaşi fotoliu, cu ochii la ţărani, cu o mirare încremenită pe faţă, care voia să-i mascheze turbu-rarea, căci în creieri îi ardeau usturător numai cuvintele: "Uite norocul meu!"

Când crezu că au vorbit destul, Nadina îi întrerupse, spunându-le că deocamdată n-are de gând să-şi vânză proprietatea şi că e mulţumită cu Platamonu, care plăteşte cinstit şi nu asupreşte lumea. Oamenii se grăbiră să aprobe ca să nu se supere arendaşul:

— Noi ne-am învoit totdeauna cu dumnealui, ce-i drept nu-i păcat!

Dacă s-ar hotărî, continuă Nadina, îi va asculta şi pe ei, nu-i va uita. Să nu se ia însă după zvonuri, că zvonurile le scot cei care au anume interese ori care nu sunt cu sufletul curat. Platamonu înghiţi în sec, deşi ea nu se uitase la el, şi nici ţăranii.

Rămânând iar singuri, arendaşul întrebă blând:

— Atunci cu mine ce faceţi, coniţă?

Nadina răspunse simplu:

— Am să reflectez şi să văd ce pot face.

Platamonu simţea că-i fuge pământul de sub picioare. Încercă să insite: când să mai vie? Doamna ezita: nu ştie câte zile mai rămâne pe aici şi...

— V-aţi supărat pe mine, coniţă? zise arendaşul deodată, desperat.

— O, de ce? făcu Nadina, întinzându-i mâna. Nu mi-ai făcut nimic. Se poate?

Coborând treptele, Platamonu bâigui în sine, amărât: "Bine am nimerit-o, n-am ce zice! Bravo mie!"

Marţi după-amiază începu o ploaie măruntă, rece. A început domol ca să ţie lung, ca ploile adevărate de toamnă. Gogu Ionescu venise cu Eugenia la dejun, la Amara. A fost o masă veselă, sfârşită cu planurile de întoarcere la Bucureşti. El trebuie să fie joi negreşit în capitală. Nu poate întârzia nici un ceas. E doar deputat, peste vreo două săptămâni se deschide Camera şi în prealabil e obligat să ia contact cu amicii politici. Propuse lui Titu Herdelea să meargă cu ei, dar Grigore protestă: se poate să-i răpească oaspetele? El avea de gând să-l trimită cu Nadina, ca să nu plece singură cu Brumaru.

Mai înainte de a se aşeza la masă, Grigore luase la o parte pe Gogu şi pe Titu la o consfătuire intimă. Când află Gogu despre Baloleanu, se supără. Cum îşi închipuie că Baloleanu va face într-adevăr un serviciu dezinteresat? Se vede că Grigoriţă nu-l cunoaşte, deşi i-e prieten. Are să-l poarte cu vorba până i se va urî şi va renunţa!... Grigore protestă mai cu jumătate gură, adăugând că, în orice caz, băiatul, adică Titu, nu poate rămânea în vânt şi că prin urmare...

— Uite, eu te asigur că în douăzeci şi patru de ore după ce sosesc în Bucureşti, tânărul va fi plasat! făcu deputatul cu emfază. Are cuvântul meu! Şi eu nu sunt Baloleanu!

— Evident, dacă vrei tu să te ocupi... zise Grigore. Dar şi tu eşti cam lăsător, dragă Gogule, şi...

— Te rog, te rog! râse Gogu. Ştiu eu când trebuie să fiu lăsător şi când nu!

— Ai noroc! şopti Grigore lui Titu, rămânând pe urmă un moment în doi. Se vede că te protejează Eugenia, de l-a cuprins atâta energie!

Tânărul Herdelea nu scoase nici un cuvânt, ci numai ascultase cu entuziasm. Degeaba, s-a născut în zodia norocului, îşi zicea în gând, încântat. Şi la masă a mâncat cu poftă, iar la urmă, venind vorba de doine ardeleneşti, a cântat *Lunga-i drumul Clujului* şi a stârnit ovaţiile tuturor. Până şi Miron l-a felicitat, în vreme ce Nadina, care obişnuia să strâmbe din nas când auzea muzică românească, îi luă promisiunea să-i cânte la Bucureşti toate doinele pe care le ştie...

Gogu şi Eugenia plecară pe ploaie. Nadina, văzând din uşă cum răsucea firele de apă un vânt aspru, se zbârli:

— Mi se pare că eu voi fi înaintea lor la Bucureşti.

Bătrânul Iuga îşi freca mâinile mulţumit:

— Lasă, drăguţo, că asta e minunată pentru semănăturile de toamnă! Asta face multe milioane, multe de tot!

— O fi, papa, dar eu nu sufăr ploaia nici la oraş! La ţară barem o detest!

Grigore se schimbase de când sosise Nadina. Numai după ce a strâns-o iar în braţe şi-a dat seama că fără ea viaţa lui ar fi zdrobită. Îi scuză toate greşelile, acuzându-se pe sine pentru ele. O femeie ca ea are dreptul şi chiar datoria să trăiască, să se bucure de omagiile lumii, nu să vegeteze în umbră, cum ar fi vrut-o el dintr-un egoism meschin. Rezistenţa ei firească el a socotit-o lipsă de ataşament veritabil. I-a imputat cochetăria ca o crimă, în loc să o vadă drept ceea ce este: dorinţa firească de a străluci. El n-a înţeles că, prin persistenţa ei de a-i oferi mereu ceva nou,

de a fi veşnic alta, ea căuta şi izbutea să-i fie amantă şi soţie în acelaşi timp. Dacă el n-a fost în stare să-i admită nici capriciile cele mai obişnuite, dacă i-a făcut o vină din plăcerea de a dansa sau de a călători!

De altfel, şi acuma trebuia să se observe la fiece moment ca să-şi domine instinctele. Prezenţa lui Râal Brumaru continua să-l sâcâie, deşi nenorocitul făcea sforţări uriaşe să-şi dovedească utilitatea: povestea anecdote, trântea calambururi neroade, se interesa de creşterea vitelor şi asculta ca un martir teoriile agricole ale lui Grigore, juca tabinet cu bătrânul şi se tutuia cu tânărul Herdelea, fiindcă observase că Grigore ţine la el, căuta să învioreze pe Nadina cu glume franţuzeşti când o vedea prea plictisită... Totuşi Grigore nu-l slăbea din ochi şi-i urmărea discret toate mişcările, oricât recunoştea în sineşi că exagerează. Se surprindea suspectând şi pe Nadina, chiar în clipele cele mai intime. I se părea că sărutarea ei n-a fost sinceră, că a rostit cutare cuvânt de iubire cu o intonaţie ciudată... Îi era mereu teamă că îşi bate joc de sentimentele lui.

Noua înflăcărare amoroasă îl îndemna să-şi grăbească şi el plecarea la Bucureşti. Cel mai târziu peste o săptămână isprăvea aici toate treburile. Încercă să momească pe Nadina să-l aştepte.

— Cred că aş muri dacă ar trebui să mai stau o săptămână în noroaiele astea infernale! zise ea surâzând. De ce nu renunţi şi tu o dată pentru mine la teribilele voastre afaceri? Să plecăm împreună.

Grigore făgădui că până duminică termină, dar pe ea n-o mai reţine: nu vrea să se simtă rău; doreşte chiar s-o ştie numai veselă şi fericită.

Hotărâră să plece joi. Ploua însă aşa de urât, că Nadina a amânat-o pentru vineri. Grigore a înţeles că a fost un pretext ca să mai rămâie o noapte. Era fermecat.

Dimineaţa de vineri vestea o zi bună. Ploaia încetase de cu noapte. Pe uliţă însă noroiul şi băltoacele erau până la genunchi. Automobilul trase la scară, înconjurând rondul în formă de inimă împodobit cu flori roşii tomnatice, care râdeau sub mângâierea soarelui ieşit brusc din pânzişul de nori. Când se urcă în maşină, după ce se sărutase de mai multe ori cu Grigore, Nadina văzu florile şi-i zise drăgălaş:

— Uite inima ta, Grig.

Printre servitorii ce se îmbulzeau să fie de folos la plecare, Titu Herdelea zări pe Petre, care dădea târcoale curţii şi de dragul Marioarei, şi în speranţa că se va putea oploşi şi dânsul pe aici. După ce se despărţi de Miron Iuga şi mulţumi înduioşat lui Grigore, tânărul Herdelea dădu mâna şi cu Petre:

— Rămâi sănătos şi s-auzim de bine!

— Dumnezeu să vă ajute, conaşule! răspunse flăcăul cu glas fierbinte.

Auzind glasul străin, Nadina întoarse capul. Privirea ei curioasă se încrucişă un moment cu privirea lui strălucitoare.

Maşina porni pe aleea pietruită, mergând la pas, fiindcă Grigore îi însoţea, cu capul gol. Nadina, între cei doi bărbaţi, îi făcea bezele cu mâna înmănuşată, ridicată în sus. Când ajunseră la poartă, Grigore strigă şoferului să oprească puţin. Se sui pe scară:

— Iertaţi-mă, vă rog mult, să spun Nadinei două vorbe la ureche...

Se aplecă peste portieră, luă în mâini capul femeii şi-i sărută bumbul urechii, şoptind:

— Te iubesc!
Nadina ganguri râzând cu nările în vânt:
— *Mais tu es fou, petit cheri!*[2]
Apoi automobilul zvâcni ca un alergător de cursă.
Grigore se uita după el şi nu vedea decât o mână mică plutind în aer, deasupra capetelor, ca o turturică albă.
Pe când maşina se depărta vertiginos, împroşcând până-n marginile uliţei vârtejuri de apă turbure cu bucăţi de noroi, tânărul Iuga auzi deodată un glas mânios:
— Fire-ar al dracului!
Baba Ioana, care venea pe marginea uliţei, era numai noroi din cap până-n picioare şi-şi scutura hainele bombănind.
Din jos se apropia Anghelina lui Nistor Mucenicu, desculţă, cu un copil la ţâţă şi altul, de vreo patru ani, de mână. Băieţelul, desculţ ca şi mă-sa, împiedicându-se în poala cămăşii lungi cu care frământa noroiul, scâncea întruna:
— Mi-e foame, mamă!
Şi femeia îl ostoia, târându-l de mână, necăjită:
— Taci, maică, taci-taci!
Maşina dispăruse cu mâna albă ca o turturică. Grigore Iuga se cutremură, parcă s-ar fi trezit dintr-un vis. Nu mai auzea decât scâncetul copilului, şi mulcomirile femeii, şi mormăitul babei:
— Fire-ar al dracului!

Capitolul IV
LUMINILE

1

Două zile Titu Herdelea avu să povestească ce-a păţit şi cum a petrecut la ţară. L-a descusut întâi doamna Alexandrescu, proprietăreasa lui, care, când nu vorbea de Jenică sau de Mimi, murea să afle toate despre toţi şi să clevetească. O seară întreagă a trebuit să refere familiei Gavrilaş, iar fiul cizmarului Mendelson, acuma civil, a venit anume să se intereseze de suferinţele ţăranilor şi să-i explice, fierbând de revoltă, că nelegiuirile sociale sunt atât de provocatoare, încât mulţimea exasperată va fi silită să-şi facă singură dreptate şi atunci se va prăbuşi în foc şi sânge toată baraca.
Tânărul Herdelea se lăuda şi se înălţa, fireşte, dar cu măsură. Până nu va vedea cu ce se va alege din mondenismele astea, nu îndrăznea să-şi ia vânt. Îndeosebi despre Nadina vorbea cu mare entuziasm. I se părea fiinţa cea mai fermecătoare şi lăsa să se înţeleagă că-l simpatizează, deşi ea nu prea l-a luat în seamă şi chiar în automobil abia i-a adresat câteva cuvinte, întreţinându-se mereu şi în franţuzeşte numai cu Raul Brumaru.
În sfârşit, duminică înainte de amiazi se înfiinţă în strada Argintari, la Gogu Ionescu. Promisese el, ce-i drept, că în douăzeci şi patru de ore îi va

[2]Dar tu eşti nebun, micule drag! (fr.)

aranja situaţia, dar nu strică să-i mai aducă aminte cu prilejul unei vizite obligatorii de politeţe.

— Gata! strigă triumfător deputatul. Mâine să te prezinţi la *Drapelul* şi să-ţi începi serviciul. Întrebi de domnul Deliceanu, să nu-i uiţi numele, el e directorul gazetei, şi-i spui că vii din partea mea. Leafa nu e prea strălucită, dar mai târziu vom căuta s-o dregem.

Titu Herdelea înlemni de mirare şi de bucurie. De-abia putu articula câteva cuvinte de mulţumire şi admiraţie. Lui Gogu îi plăcea să fie admirat. Când apăru şi Eugenia, pe care n-o pusese în curent tocmai ca să-i ofere o surpriză, le istorisi cu mare lux de amănunte toate fazele luptei... Şi-a zis: ce să se căciulească el, cogeamite deputat serios, pe la *Adevărul* şi *Universul,* să rişte vreun refuz, când are jurnalul partidului. Deliceanu i-e coleg de Cameră şi prieten. Hai la Deliceanu! El, drăguţ şi fin, acceptă fără nici o dificultate, dar îl trimite să se înţeleagă cu administratorul. Hai şi la el! Acolo, răceală şi văicăreală. Administratorul, un ovrei gras şi cu ochelari de aur, îl ia cu teorii şi cu cifre, că ziarul are cheltuieli formidabile şi nu se vinde deloc, deşi e scris superb, fiindcă cititorii de azi nu mai sunt capabili să guste verva stilistică şi spiritul polemic, ci umblă numai după crime şi scandaluri, că...

— După vreo oră de discuţie mi-am pierdut şi eu calmul! făcu Gogu cu mândrie. M-am sculat, mi-am înfipt mâinile în buzunar şi am declarat ritos: "Nu vreau să ştiu nimic! Doresc să fiu satisfăcut, altfel!..." Atâta a fost suficient. L-am dat gata. Zice: "Bine, coane Gogule, dacă mă iei aşa nu pot să te refuz!"

Nu putea spune admiratorilor săi că atunci când şi-a înfipt mâna în buzunar a scos portotelul şi a achitat anticipat pe şase luni leafa protejatului său, suma fiind contabilizată în registre ca donaţie din partea domnului deputat Gogu Ionescu.

Eugenia îl îmbrăţişă şi-l felicită graţios, satisfăcându-i astfel pe deplin amorul propriu. Pe urmă amândoi făcură urări tânărului şi-l poftiră la masă într-o zi, după ce va fi luat contact cu jurnalul.

— Vezi, mai pune şi despre mine câte-o notiţă din când în când! îi şopti Gogu conducându-l, între glumă şi serios. Titu Herdelea era nerăbdător mai întâi să cunoască *Drapelul.* Nu-l văzuse niciodată şi nici măcar nu auzise despre un asemenea ziar. Colindă zece chioşcuri până să descopere un exemplar. Îl desfăcu îndată, îl examină cu atenţie. Îl găsi idiot, gol şi fad ca un discurs parlamentar. Avu o clipă de decepţie. Altceva râvnise dânsul. Ce are-a face acum? Pentru început...

Acasă se aşeză să citească *Drapelul* de la titlu până la girantul responsabil, ca să se familiarizeze cu atmosfera. Pe când se lupta cu un studiu kilometric, semnat de un senator, îi bătu în uşă Jean:

— Vino, monşer, niţel, să te cunoască şi soră-mea, că ţi-a făcut Lenuţa o reclamă, de parc-ai fi moaştele de la Mitropolie!

Doamna Alexandrescu, dorind să fie agreabilă familiei lui Jenică, se străduia să găsească peţitori Tanţei, mai ales că bătrânii erau foarte preocupaţi de soarta fetei, care n-avea altă zestre decât frumuseţea de la Dumnezeu. Ochise deocamdată pe Titu şi-l lăuda că plăteşte corect chiria, că nu e haimana, că umblă numai între boieri şi, fiind ziarist, mâine-poimâine îl vezi deputat, cum a ajuns şi Costel Petrescu, care a fost coleg

cu bărbatul ei la şcoala militară.

— Uite ce îngeraş s-a abătut pe la noi, domnule Titu! suspină doamna Alexandrescu, topindu-se de duioşie.

Tanţa roşi. Era înăltuţă, delicată şi avea nişte ochişori verzi cu luciri umede învăluitoare. Tânărul se zăpăci puţin. Doamna Alexandrescu observă mulţumită, şi, după câteva minute, interveni diplomatic:

— Ei, acum noi plecăm, că suntem, vezi, şi îmbrăcaţi. Am vrut numai să o vezi şi s-o admiri. Dar lasă, nu fi mâhnit! Uite, îţi promit că te luăm într-o după-amiază în familia lor şi acolo poţi pe urmă să-i faci şi curte, dacă-ţi place!

Titu Herdelea reluă studiul senatorului. Dintre rândurile plicticoase licăreau neîncetat ochii verzi ai Tanţei şi surâsul buzelor ei, ca o ispită neaşteptată şi cu atât mai atrăgătoare.

A doua zi se duse la *Drapelul.* Un băiat îl introduse la secretarul de redacţie. Într-o cameră vastă, singur, la un birou voluminos, un domn neras, ursuz, cu ochelarii după urechi, manevra într-un morman de jurnale cu nişte foarfeci uriaşe. Aruncă o privire spre vizitator şi îşi continuă operaţia. Când isprăvi, mătură jos resturile de gazete, ca să-şi elibereze masa. Aflând că Herdelea caută pe Deliceanu, zise plictisit:

— Directorul nu dă pe la redacţie decât întâmplător, aşa că greu ai să-l nimereşti. Dacă însă ai ceva pentru ziar poţi vorbi cu primul-redactor care trebuie să pice sau poţi să-mi spui şi mie!

Titu îi spuse. Secretarul strâmbă din nas:

— Mhm... Ne înmulţim mereu. Avem mai mulţi redactori decât cititori şi totuşi, dacă n-ar fi foarfecele, n-am putea ieşi. La leafă e îmbulzeală, la scris *codeală.* Dar asta-i treaba direcţiei. Eu mi-am declinat de mult orice răspundere...

Ca să se convingă, aruncă două cuvinte pe un petic de hârtie şi trimise băiatul la administraţie. Răspunsul sosi prompt şi secretarul continuă:

— În regulă! Eşti angajat! Foarte bine! Poate că dumneata ai şi mâncărimea scrisului? Ce?

Încetul cu încetul se mai descreţi. Avea suflet bun. Se credea cel mai iscusit secretar de redacţie din România şi, deoarece lumea nu-l aprecia ca atare, se simţea nedreptăţit. Îi era scârbă că trebuie să muncească mai rău ca un hamal la un ziar obscur, în vreme ce alţii, nedemni să-i stea alături, se îmbuibă şi se lansează prin redacţiile jurnalelor de mare tiraj.

Pentru că tânărul Herdelea era de "dincolo", secretarul îl însărcină să culeagă din presa germană şi ungurească ştirile despre România şi românii subjugaţi. Îi oferi imediat un teanc impresionant de ziare virgine. Nimeni din redacţie nu cunoştea altă limbă străină decât franceza, încât n-avea cine să le citească. Poate să le ia acasă, să le răsfoiască pe îndelete. Să nu mâzgălească mult. Note concise, vibrante, asta trebuie unui jurnal viu. Din nenorocire, *Drapelul...* Fireşte, ar fi perfect dacă ar putea să-i scrie şi câte un articol de fond, măcar unul pe săptămână. Ia să încerce. L-au sastisit politicienii tâmpiţi cu colaborările constipante. Dar să nu uite că *Drapelul* e oficiosul guvernului şi deci să fie prudent, mai ales că partidul, pe lângă şeful în funcţiune, are o droaie de pretendenţi la şefie care fac opoziţie clandestină şi abia aşteaptă vreo gafă ca s-o exploateze împotriva conducerii oficiale.

— Aşa, puiule! sfârşi secretarul amical. Poţi să lucrezi şi acasă până te vei obişnui cu meseria. Dimineaţa însă te rog să fii aci totdeauna, că poate am nevoie de tine!

Se numea D. Roşu.

Titu Herdelea se întoarse acasă, se închise în odaia lui şi începu să lucreze cu pasiune. Îşi zicea că de acuma i s-au deschis toate drumurile. Numai vrednic să fie şi să nu se descurajeze. Doamna Alexandrescu plecase cu Jean la părinţii lui, la o partidă de cărţi cu prelungire. Era linişte desăvârşită; rareori pătrundea până la dânsul câte un ţipăt sau vreo sudalmă din curtea cu mulţi chiriaşi. Spre seară, tocmai când terminase de scris, auzi paşi în antreu. Îşi închipui că trebuie să fie eleva lui, Marioara. Se bucură. După atâtea ore de muncă, era binevenită o fiinţă feminină, chiar şi Marioara. Se repezi la uşă, să o primească.

— Măicuţa nu e acasă? întrebă foarte natural Mimi.

Tânărul răspunse surprins:

— Nu este, dar... poftim înăuntru, doamnă!... Imediat am să... Doamna mică şi blondă avu o fluturare de surâs pe buze zicând:

— Ei, hai, fiindcă tot am venit, să vedem cuibul poetului. Titu se aprinse, îi sărută mâna de mai multe ori şi o rugă să

stea câteva clipe, să se sature măcar privind-o, că de când a văzut-o deunăzi, n-o mai poate uita... Mimi îl întrerupse, parcă nici nu l-ar fi ascultat sau pentru că ştia dinainte ce are să-i spuie:

— În camera asta stăteam şi eu înainte de a mă mărita, în vacanţe, când mă întorceam de la pension. Pe atunci măicuţa nu închiria... Câte visuri frumoase am visat în pătuceanul ăsta!

Încurajat, tânărul stăruia să-i scoată mantoul, murmurând întruna:

— Doamnă Mimi, te rog... Nu muşc, zău! Nu muşc!

Mimi izbucni în râs:

— Te cred, fiindcă nici nu ţi-aş permite... să-mi faci semne! Pe urmă, ca să-l potolească, adăugă sentimental:

— Mi-eşti simpatic, dar...

Titu îşi pierdu cumpătul, o luă lacom în braţe şi-i închise gura cu o sărutare însetată, căutând s-o apropie de pat. Ea primi îmbrăţişarea cu o gângureală mulţumită, apoi se desfăcu uşor, şoptind:

— De ce nu eşti cuminte? Vrei să-mi pară rău c-am intrat?... Nu se poate acuma, crede-mă! Altă dată! Ai răbdare!

Îşi îndreptă pălărioara peste buclele aurii. Era cu spatele în uşă. Spre a evita un nou asalt, puse mâna pe clanţă:

— Drăguţ şi cuminte, înţeles?... Fug. Trecusem numai ca să ştie măicuţa c-am fost aici... Pe curând, grăbitule!

În urma ei rămase un surâs promiţător.

2

Sezonul se anunţa mai bogat şi mai vesel ca totdeauna. Nadina era în friguri. Avea, numai pentru noiembrie, deschiderea Parlamentului, reprezentaţiile Eleonora Duse şi Feraudy, în afară de concertul Paderewski. Îşi adusese de la Paris câte ceva, când s-a întors în ţară, dar observa cu groază că, faţă cu multitudinea evenimentelor care-i reclamau imperios

prezenţa, ea se afla de fapt dezbrăcată.

Grigore sosi de la ţară cu întârziere de câteva zile. N-a putut scăpa de tatăl său până ce n-au încheiat toate socotelile, să fie liniştiţi până în februarie. I-a convenit şi lui, mai ales că era hotărât să rămâie toată iarna în capitală, lângă Nadina.

— În sfârşit! zise ea când îi auzi hotărârea.

Imediat îl puse în mişcare să oprească loja cea mai bună pentru spectacolele fixate, specificând că s-ar considera dezonorată pe vecie dacă s-ar întâmpla să lipsească de la vreunul. Bărbatul alergă, se osteni. Nadina vru să-l mai cruţe:

— Dacă te plictisesc cursele, să-l trimitem pe Raul. El e foarte abil în lucruri d-astea.

Grigore protestă că nu-l plictisesc deloc, deşi îl plictiseau. Ţinea să îndepărteze din preajma ei pe Raul, fără să se bage de seamă. Nu din gelozie, îşi zicea el, ci pentru că e prea imbecil. Noua lui iubire dispreţuia gelozia. Trebuie însă să fie soţ şi amant, cum e şi ea, ca s-o păstreze.

Nadina era prea prinsă în vârtejul preocupărilor moderne şi nu observa străduinţele lui Grigore. De altfel, nici în alte împrejurări n-ar fi observat. I se părea natural şi obligatoriu să fie iubită. Aşa a fost obişnuită de totdeauna, începând cu tatăl ei, care a idolatrizat-o şi chiar azi se înviorează când o vede. În fond, nu avea sentimente de dragoste decât pentru sine însăşi. Nu-şi refuza nimic, socotind că i se datorează tot. Nici măcar plăcerile nu le putea gusta în bucuria inimii sau spre a-şi satisface o tentaţie, ci numai pentru că îi apăreau ca atributele fireşti ale frumuseţii ei. Niciodată n-a înşelat pe Grigore dintr-o pornire de pasiune, întocmai precum nu fuma de dragul beţiei tutunului. Se credea obligată să facă tot ce e susceptibil să o ridice deasupra altor femei ca o statuie divină. Se contempla în oglindă îndelung, goală din cap până-n picioare, şi se minuna cum s-au putut îmbina atâtea forme şi linii superbe într-un singur corp. Umbla goală în apartamentul ei toată dimineaţa ca să se poată admira în voie.

Raul Brumaru era ca un capriciu şi o codiţă, necesar unei femei elegante ca un căţel sau un talisman. El ofta de mult, ca şi alţii, în cele din urmă l-a acceptat, nu din iubire, ci din indiferenţă. Conta în lume ca un băiat spiritual şi făcea figură onorabilă în suita ei. Se jena mai puţin de el decât de Grigore. Pentru soţul ei păstrase orişicum un respect cel puţin teoretic. Faţă de Raul nu simţea nevoie de nici un fel de menajament sufletesc. Nici el nu pretindea aşa ceva şi se mulţumea cu firimiturile ospăţului. Era mai ales dansatorul ei şi, în calitatea aceasta, util.

Grigore avea o repulsie instinctivă de bărbaţii în genul lui Brumaru. Îi dispreţuia. Socotea sincer că Nadina se compromite tolerând pe lângă ea asemenea cavaleri. Se învinovăţea pe sine că n-a ştiut să împiedice alunecarea aceasta, nu prin scene care să o fi înverşunat în perseverare, ci printr-o iubire mai comprehensivă. Dacă el ar fi ştiut s-o înţeleagă dintru început, nu ar fi pierdut patru ani de fericire şi n-ar fi îngăduit să se creeze între ei un gol peste care acuma trebuie să clădească punţi noi de comunicaţie.

În clipa când şi-a recunoscut greşeala, în mod firesc, şi-a luat hotărârea de a repara generos tot trecutul. Nadina să fie ferită de orice

tentaţii, nu prin abaterea lor, ci prin prezenţa lui gata de a le satisface. Înţelegând acuma frământările ei materiale, se oferi spontan să le împlinească, găsind o explicaţie măgulitoare:

— Nevasta mea vreau să fie cea mai strălucitoare!

Nadina nu-şi credea urechilor. Era obişnuită ca el, sub forme delicate, cu motive plauzibile, să se dezintereseze de mondenismul ei prea costisitor. Totuşi răspunse cu indiferenţă:

— Eşti drăguţ, şi-ţi mulţumesc, dar mi-e să nu te sperie cifrele.

— Pentru tine nici o cifră nu mă poate speria! replică Grigore cu o privire în care ardea focul unei iubiri supuse.

Ce nu făcuseră în cursul căsniciei lor până azi, făcură acuma: se consultară foarte grav despre toaletele Nadinei. Ea îi etală cele mai noi numere din revistele de modă, îi explică detalii de croială, de stofe şi de garnituri, iar el se interesa de aproape şi cu toată seriozitatea, parcă ar fi fost vorba de probleme vitale. Consfătuirile continuară zile de-a rândul şi Nadina descoperi cu uimire că Grig are şi în materie de îmbrăcăminte feminină un gust delicat şi idei originale. Îi şi zise odată:

— Credeam că numai agricultura te pasionează. Văd că m-am înşelat.

Grigore surâse:

— Tu ai fost adevărata mea pasiune, de când te-am întâlnit. Trebuie să mă fi înşelat şi eu când am putut crede altfel.

În zilele acestea, vreo două săptămâni după stabilirea lor în Bucureşti, se anunţă iar Platamonu. Nadina ezită să-l primească. Din moment ce Grigore s-a oferit s-o ajute, nu mai avea nevoie imediată de serviciile arendaşului, fiindcă Gogu o va mai păsui pentru plata datoriei ce-a făcut-o la el în străinătate.

Platamonu îşi motivă mai întâi venirea în capitală: a profitat că fiul său trebuie să se prezinte să-şi facă inscripţiile la universitate şi l-a însoţit cu gândul să împrăştie nourii neînţelegerilor regretabile dintre dânsul şi Nadina. Cu băiatul a isprăvit repede, fiindcă se întoarce acasă unde poate mai bine să citească pentru examenele ce vrea să le dea negreşit după Crăciun. Astfel i-a rămas timp de alergătură, s-a străduit şi a încherbălit jumătate din câştiul de primăvară şi l-a adus ca să-i dovedească stăpânei că e în stare să facă şi imposibilul spre a fi pe placul ei. Nu cere decât o mică favoare şi e sigur că, văzând ea credinţa lui, nu i-o va refuza. Fireşte, e vorba tot despre Babaroaga. El a auzit deunăzi din gura ei că deocamdată nu intenţionează să vândă. Totuşi, pentru că zvonurile stăruie (de la ţărani a aflat că şi boierul Miron ar umbla să cumpere), îndrăzneşte şi dânsul să se declare amator. O roagă deci ca, primind avansul pe arenda anului viitor, să menţioneze că în cazul înstrăinării moşiei şi în cazul când, eventual, oferta lui ar fi mai avantajoasă şi acceptată, suma aceasta să fie socotită în arvuna preţului de cumpărare. Pentru ea e o simplă formă, pentru el o vagă asigurare, preţioasă mai mult ca o indicaţie de încredere şi recunoaştere a vechilor lui servicii leale.

Nadina l-a lăsat să vorbească în voie. Important i se părea numai că Platamonu a adus bani. De la tatăl ei ştia că banii nu se refuză niciodată. Favoarea ce i-o reclama era fără obiect, de vreme ce ea nici nu se gândea să vândă Babaroaga. Vânzarea ar fi şi mai plictisitoare ca arendarea. Plictiselile au început chiar numai la zvonul că ar avea de gând să vândă.

— De unde veniţi toţi să-mi scoateţi în vânzare moşia? zise Nadina. Toată lumea ştie că vând şi-mi face propuneri, numai eu nu ştiu nimic. Şi poate s-ar cuveni să ştiu şi eu ceva... Ei bine, domnule, îţi spun dumitale, care eşti mai de înţeles: nu vând, categoric nu, şi nici nu intenţionez! E clar, precis şi definitiv?

— Cu atât mai puţin vă poate deranja mica mea rugăminte! insistă Platamonu onctuos, adăugând în sine că la cucoane nimic nu e definitiv şi clar, şi cum a vrut ieri şi nu vrea azi, poate să vrea iarăşi mâine.

— Atunci... făcu ea nepăsătoare. Bine. Cum vrei. Am ţinut să te previn, să nu zici mai târziu că...

Îi povesti şi lui Grigore pe urmă aranjamentul cu arendaşul. Nu voia să-i ascundă asemenea lucruri şi îndeosebi că a primit o sumă importantă şi deci cheltuiala lui cu ea va fi mai mică. Grigore îi repetă, ca totdeauna, că ea e stăpână deplină pe veniturile ei şi el nu doreşte să se amestece în gospodăria ei. Părerea lui însă ar fi că nu trebuia să-i dea lui Platamonu nici măcar asigurarea platonică. De ce să-şi lege ea mâinile pentru viitor?

Nadinei îi păru rău că i-a spus. "Degeaba, Grig e tipicar şi agasant." El observă neplăcerea ei şi se grăbi să adauge:

— Poate că eu exagerez... Nu te supăra, Nadina, te rog!... Fii veselă! Surâsul tău e viaţa mea!

— Măi Chirilă, tu nu ştii carte? Păcat!... Ia vino-ncoace să-ţi arăt ceva!

Într-o odăiţă cu o masă de brad şi câteva scaune fără spetează, unde avea cancelaria moşiei — în corpul caselor de argaţi — Plata-monu scoase din portofelul umflat o hârţoagă albă şi o flutură sub ochii logofătului.

— Vezi tu zdreanţă asta, Chirilă?... O vezi bine... Uită-te!... Ei, asta e Babaroaga, băiete! strigă arendaşul cu o bucurie exuberantă. Uite asta! Poţi să le şi spui oamenilor, ca să ştie şi să nu-şi mai bată picioarele de pomană pe la curte!

— S-o stăpâniţi sănătos! zise Chirilă cu respect.

— Să dea Dumnezeu! mulţumi Platamonu. Am muncit, Chirilă, toată viaţa şi merit să am la bătrâneţe o bucată de pământ. Nici noaptea n-am odihnă, că tu ştii, şi alerg, şi mă zbat, şi nu mă codesc a pune osul alături de voi, nu ca alţi boieri, care beau cafea în cerdac şi aşteaptă să le vie toate de-a gata. Şi totuşi oamenii nu încap de mine şi umblă să mă dea la o parte. Apoi asta-i drept, măi Chirilă? Spune tu, că eşti om cu chibzuială!

— Oamenii nu s-au ridicat împotriva dumneavoastră, conaşule! protestă logofătul. Dar de, boierule, nici ei n-au pământ, şi de aceea se tot sfarmă să câştige.

— Nici eu nu zic să nu câştige, s-ar putea? făcu arendaşul împăturindu-şi la loc hârtia. Să câştige, Chirilă!... Dar tocmai moşia mea, Chirilă?

Platamonu de mult aştepta să se răcorească. I se părea că ţăranii au fost nerecunoscători când s-au prezentat Nadinei să-l concureze. Chitanţa însă n-o socotea chiar aşa de pretenţioasă cum se arăta şi deocamdată o întrebuinţa numai pentru consolidarea prestigiului său în faţa lumii lui săteşti. Avea nevoie de mângâierea aceasta şi din pricina lui Aristide. Faptul că băiatul a ţinut să se întoarcă acasă, în loc să se bucure a petrece în Bucureşti, umplea pe Platamonu de o îngrijorare cu atât mai urâtă, cu cât n-o putea împărtăşi nimănui, nici nevestei sale, care era slabă de înger. Îi era frică să nu se fi încurcat cu vreo fată de pe aici şi să-şi

prăpădească viitorul sau să facă vreo nebunie. Aristide era extrem de discret şi nu-i spunea niciodată nimic, iar lui, ca părinte, îi venea greu să-l descoasă şi astfel, poate, să-l jignească. Numai inima îl ustura şi-i tremura.

Chirilă Păun ardea acuma să spuie oamenilor vestea auzită de la Platamonu. Peste săptămână nu putea lipsi din Gliganu, de la curte. Numai duminică avu răgaz să se repeadă până acasă, în Amara, să-şi mai vază de necazuri şi să-şi descarce sufletul. Opri căruţa la cârciuma lui Busuioc, unde se strângeau totdeauna oamenii după biserică, şi se dădu jos, iar pe muiere şi pe fată le trimise înainte acasă. Pe afară, pe sub streşini, câţiva mai oropsiţi se fereau de ploaie şi-şi spovedeau oftând nevoile. Chirilă dădu bineţe şi trecu înlăuntru. Luca Talabă se hărţuia cu primarul în mijlocul unei îngrămădiri de oameni care mai mult tăceau. Cum văzu pe Chirilă, Luca strigă bucuros, parcă i-ar fi sosit un ajutor:

— Bine că te aduse Dumnezeu, Chirilă!... Ia hai, că tu trebuie să ştii!...

Cârciumarul profită de ocazie să-şi organizeze clientela:

— Da de ce staţi în picioare, măi creştini, şi încurcaţi locul, de nici nu mai poate să se mişte lumea? Aşezaţi-vă la masă, că nu vă muşcă şi nici nu vă cer parale! Uite colea!... Haideţi binişor, fraţilor! Hai, mă dom' primar, că după tine se iau şi ceilalţi!

Izbuti să-i aşeze şi să le servească câte ceva. Ion Pravilă se înverşuna în gura mare, vorbind despre Babaroaga, că nu-i drept ca unii care-s mai înstăriţi de la Dumnezeu să mai ia pământ, iar cei săraci să rămâie necăjiţi.

— Uite-aşa mă fierbe de un ceas! făcu Luca supărat, către Chirilă Păun.

— D-apoi că are dreptate primarul, se amestecă iarăşi Trifon Guju. Ce faci nu faci bine, măi nea Luca! Nu, nu!... Că dacă dumneavoastră umblaţi să cumpăraţi, cum o să mai împartă vodă pământ la oameni?

Faţă de murmurul de aprobare dimprejur, Talabă întrebă aspru:

— Cine ţi-a spus ţie, măi creştine, că vodă împarte pământ la oameni?

— Toată lumea ştie, numai voi nu auziţi! răspunse Trifon cu imputare.

— Trebuie să împartă, că altfel nu mai putem trăi! adăugă un glas gros şi înăbuşit, parc-ar fi răbufnit din adâncurile pământului.

Luca Talabă înţelese că mulţimea e împotriva lui şi urmă cu alt glas:

— Bine-ar fi să fie cum credeţi voi, fraţilor, dar mă tem că noi om rămânea cu vorbele şi alţii cu pământurile!... C-apoi eu dacă mă lupt, pentru mine lupt, măi Trifoane? Ori pentru toţi?... Eu, slavă Domnului, tot mă mai chivernisesc... Dar, zic, de ce să ia alţii moşia muncită de noi şi de ce să n-o cuprindem noi, toţi dimpreună? Că doar n-am s-o împart eu numai cu Marin Stan, ci cu toţi oamenii de omenie care vor să muncească. Şi cu tine, Ignate, şi cu tine, Trifoane, şi cu care vă pofteşte inima, numai să ne ajute Cel-de-sus să punem mâna pe ea... Aşa-i, măi oameni buni?

Explicaţiile fură lungi. Primarul zâmbea batjocoritor. Era jignit că s-au ascuns de el. Chirilă Păun însă se simţea ruşinat. Tot îi venea să oprească pe Luca şi tot nu îndrăznea, văzându-l atât de încrezător. În sfârşit, când îl auzi spunând că grecul a umblat şi pe la Bucureşti să stăruie pentru Babaroaga, socoti momentul potrivit şi îngăimă:

— A umblat şi pare-mi-se că n-a umblat în zadar!

Luca îşi curmă brusc însufleţirea. Se apropie şi Busuioc de la tejghea

să asculte.
— De ce tăcuşi, bre, şi ne-ai lăsat să ne tocmim şi să ne sfădim, dacă grecul are hârtia în portofel? se bosumflă chiar Pravilă, după ce Chirilă le povesti ce-a aflat din gura arendaşului.
Câţiva mormăiră ceva, pe de lături. Primarul, uitându-şi jignirea, făcu îngrijorat:
— De...
Atunci Luca Talabă, parcă uluirea i-ar fi schimbat glasul şi înfăţişarea, se ridică de pe scaun, fără voia lui, şi vorbi printre dinţi:
— Apoi nici să fim batjocoriţi aşa, nu ne-om lăsa!
Şi alte glasuri, care mai molcome, care mai dârze, repetară:
— Nu, nu!...

4

Capitala râdea vesel în podoaba steagurilor tricolore ce fâlfâiau pe clădirile principale. Calea Victoriei era presărată cu nisip fin, cenuşiu. Mulţimea invadase trotuarele. Soarele galben privea indiferent printre nouri. Cortegiul regal înainta agale spre Mitropolie. Copitele escadroanelor de escortă pârâiau prelung pe macadamul străzii. În frunte, într-o trăsură, prefectul poliţiei, în picioare, cu cilindrul pe ceafă, se agita ţanţoş, strălucitor, ca un capelmaistru răsfăţat, uitându-se înapoi în răstimpuri.
Camera zumzăia discret, ca un stup în ajunul roitului. Tribunele pline de doamne păreau nişte straturi de flori multicolore. Briliantele licăreau ca stropii de rouă, dimineaţa, pe petalele catifelate, însăşi tribuna diplomatică era înflorită de uniformele ataşaţilor militari, printre care miniştrii străini, în costumul internaţional al breslei lor, făceau impresia unor rozete bătrâne şi ursuze.
În incintă străluceau plastroanele, cheliile şi decoraţiile. Sute de mâini se întindeau şi se strângeau. În faţa estradei prezidenţiale era un vălmăşag de fracuri. Ici-colo, câte un reprezentant al naţiunii ridica ochii spre tribune, căutându-şi invitaţii sau schimbând bezele cu vreo floare zâmbitoare.
— Uite pe Gogu! şopti Eugenia mişcată, Nadinei, care avea pe figură un surâs de satisfacţie.
De jos, Gogu Ionescu, jovial, făcea nişte semne pe care nimeni nu le înţelegea, dar la care Nadina, închipuindu-şi că întreabă dacă e mulţumită cu locurile ce i le-a procurat, răspunse fără glas şi numai din buze:
— Foarte bine. Mersi. Perfect. Ai fost încântător.
Gogu dispăru printre fracuri. Peste câteva clipe însă apăru din nou de mână cu Raul Brumaru, care saluta de zor şi spunea ceva ce nu se auzea.
— Dar ăsta ce caută în incintă? întrebă, din spatele Eugeniei, Grigore.
— Cum ce caută? zise Nadina firesc. El nu lipseşte de nicăieri. Şi pe urmă are foarte multe relaţii, încât intră pretutindeni...
Deodată se făcu o mişcare în incintă. Pe uşile laterale alte fracuri se îmbulzeau înăuntru. Din dreapta intrau arhiereii, ceremonios, lucind de podoabe, din stânga, în uniforme de gală, numai fireturi şi strălucire, generalii. Pe estradă domni gravi se înşirau în ordine. Un glas speriat răcni lângă uşă:

— Maiestatea sa regele!

O clipă de tăcere frământată, urmată brusc de o răpăială furtunoasă de aplauze ce nu mai încetară decât atunci când regele, luând o hârtie din mâna şefului guvernului, scoase ochelarii, îi aşeză tacticos pe nas şi începu să citească:

— Domnilor senatori! Domnilor deputaţi!

La mai fiecare frază aplauzele reizbucneau, când mai liniştite, când mai impetuoase, şi regele trebuia să se oprească şi se uita pe deasupra ochelarilor la mozaicul de figuri cu privirile îndreptate spre dânsul, ca mii de raze în focarul unei lentile miraculoase...

— ...grija mea statornică pentru propăşirea ţărănimii muncitoare, temelia puternică şi sănătoasă a statului, de care depinde viitorul naţiunii.

În ropotul aplauzelor se amestecă acuma glasul lui Grigore, uscat de emoţie:

— Bravo! Bravo!

Nadina întoarse puţin capul spre el cu o mică privire dojenitoare.

Apoi lectura se sfârşi, ovaţiile petrecură pe rege până la ieşire şi toată lumea se urni să plece.

— Foarte nostim spectacolul! murmură Nadina pe culoar. Nu-i aşa?... Şi regele ce bine a fost!

Afară, trăsuri elegante, automobile zgomotoase, zâmbete multe şi strângeri de mâini. Şi muzica militară a companiei de onoare cântând un marş marţial...

Câinele lătra să se omoare. Ploua vârtos.

— Ia ieşi, măi bărbate, să nu muşte căţeaua pe cineva, să mai păţim altă poznă!

Ignat Cercel se urni de pe laviţă bombănind. Când deschise uşa spre tindă, porcul, care râcâise întruna să intre, dădu buzna printre picioarele lui în odaie. Ieşi făcând: "Acu lasă-l dracului!" In uşa tinzii strigă:

— Huo, potaie, fire-ai a dracului să fii tu cu neamul tău!

De-acolo văzu în mijlocul ogrăzii, bălăcind prin noroi şi apărându-se cu umbrela deschisă de câinele ce se repezea mereu, pe perceptorul Bârzotescu urmat, la câţiva paşi, de straja satului.

— Aşteptaşi, măi Ignate, să viu eu la tine şi încă pe vremea asta, ai? Nu ţi-a fost milă de ostenelile mele, ai?

Ţăranul uluit aruncă întâi după câine:

— Huo, javră! Nu pricepi de vorbă! Pe urmă îşi îndulci glasul:

— Ce să aştept, domnule, păcatele noastre! Da uite, ne ţine sărăcia în braţe de nici nu ne mai lasă să răsuflăm... Că altfel veneam, vai de mine, cum să nu viu! Că doar ştiu destul de bine unde-i primăria şi nici picioarele nu mă dor, slavă Domnului.

Perceptorul ajunse la el. Închise umbrela, scuturând-o binişor de ploaie şi zicând:

— La plata birului hop cu sărăcia, altfel însă dă-i cu cârciuma! Lasă că vă ştiu, Ignate! Pe mine nu mă prostiţi, degeaba! Cu voi îmi prăpădesc tinereţea şi sănătatea!

— Ce cârciumă? protestă ţăranul. N-am mai pus ţuică-n gură de nici nu

mai ţin minte, că unde să ne mai ardă de băut dacă...

— Ia lasă vorba, că n-am venit la taifas! îl întrerupse Bârzotescu intrând în casă.

Muierea încremenise lângă vatră, cu cei patru copii lângă ea, ca o cloşcă speriată de uliu. Porcul grohăia mulţumit şi ridică râtul mirat... Perceptorul se înţepeni în mijlocul odăiţei şi se uita împrejur cercetător. Lung şi deşirat cum era, ajungea cu capul până în grinzile tavanului. Luă registrul de la strajă, însemnă ceva şi rupse o foaie.

— Ascultă, Ignate! zise pe urmă sever. Acu ţi-am scris porcul, că altceva de preţ văd că n-ai. Ai auzit? Nu-l iau deocamdată, să nu zici că-s rău. Dar să nu crezi că am să te aştept mai mult de o săptămână, că nici pe mine nu mă aşteaptă cei mari, şi nici n-am să mai viu pe aici să-mi stric ghetele prin cele băltoace, că voi nu-mi cumpăraţi altele şi m-aţi lăsa să umblu desculţ... Aşa, Ignate, să vii curând-curând, că altfel vine porcul la mine şi nici nu se mai întoarce!

Atunci femeia izbucni amărâtă:

— Aoleo, doar n-o să ne iei purcelul, domnule, să-mi rămâie copiii flămânzi, că atâta avem şi-am rupt de la gura noastră să-l cresc, că vite nu putem ţinea dacă nu-i nutreţ şi porumbul...

Bârzotescu, parcă nici n-ar fi luat notă de existenţa ei, ieşi plecându-se adânc, să nu se lovească cu capul de pragul de sus. Ignat îl petrecu după cuviinţă până-n ogradă, abătut, bâiguind mereu ca o scuză şi o plângere:

— Apoi ce să facem, dom' perceptor, ce să facem?

Aristide Platamonu trimise servitoarea să cheme puţin pe fata logofătului, pe Gherghina. Ea are să ştie să-i calce pantalonii frumos, cu dungă, nu ca toantele astea care nu-s în stare nici măcar să încălzească bine fierul.

Era singur acasă. Bătrânul avea un proces la Costeşti, la judecătorie, şi pusese martor şi pe Chirilă Păun. Plecase cu brişcă de dimineaţă împreună cu doamna Platamonu, luând şi pe Chirilă cu nevastă-sa. Au vrut să-l plimbe şi pe Aristide puţin, dar el a refuzat. Tocmai va profita de singurătate ca să citească serios. Soră-sa se afla de o săptămână la Piteşti, într-o familie prietenă, să se mai distreze.

Gherghina intră cu sfială în camera tânărului stăpân, împreună cu servitoarea.

— Uite, fetiţo, tu eşti deşteaptă şi îndemânatică şi ai să-mi faci un serviciu...

Aristide îi explică. Fierul se încălzise. Pe masă erau întinşi pantalonii alături de cârpa udă. Izgoni pe servitoarea neghioabă, să n-o vază în ochi.

— Eu am să încerc, conaşule, zise Gherghina speriată şi ea de cearta servitoarei. Dar nu ştiu dacă am să pot bine...

Se apucă de lucru. Aristide, lângă ea, o privea. Trupul ei mlădios era plecat uşor peste fierul de călcat. Basmaua roşie, legată la spate, îi strângea capul şi-i lăsa gol gâtul plin şi puţin îndoit. Printre umăr şi capul lăsat într-o parte tânărul îi vedea, sub ia subţire şi descheiată, sânii rotunzi, mărişori, cu nişte sfârcuri ca mugurii plăpânzi. Se aplecă uşor şi-i atinse gâtul cu buzele. Gherghina tresări şi întoarse spre dânsul doi ochi

plini de spaimă.
— De ce crezi că te-am chemat, Gherghino? şopti Aristide, luându-i fierul din mână şi aşezându-i pe un suport. Pentru astea? urmă apoi arătând dispreţuitor fierul. Pe o fată frumoasă ca tine?
Gherghina se retrăgea spre uşă cu aceiaşi ochi în ochii lui. El o apucă de mână:
— Ţi-e frică de mine?... Spune drept!... Se poate?... Şi eu numai pentru tine n-am rămas la Bucureşti, de dragul tău...
Fata încercă iar să se apropie de uşă. Atunci tânărul întoarse cheia în broască şi o cuprinse de mijloc, continuând cu acelaşi glas lacom şi fierbinte:
— De ce nu vrei să râzi niţel, Gherghino?... De ce te uiţi aşa? Nu, nu, nu vreau să te uiţi aşa!
Îi sărută gura, ochii, obrajii. Gherghina murmură:
— De ce-ţi baţi joc de mine, conaşule?
Şi simţindu-se dusă spre colţul unde văzuse canapeaua, adăugă:
— Nu vreau!... Nu vreau!... Ţip!... Să ştii că ţip!...
— Nu fi proastă, Gherghino!... Nu, nu! bodogăni Aristide crâmpoţindu-i gura cu gura lui.

Cortina căzu în ropote de aplauze. Luminile ţâşniră brusc în sala încinsă de căldură şi de miros de oameni mulţi. Câteva minute urmară rechemările actorilor, apoi lumea se linişti şi intrară în funcţie binoclurile. Nadina trona în loja ei ca un idol satisfăcut de adoraţia credincioşilor. Îşi aluneca alene ochii peste parter, schimba saluturi cu câte o lojă. După primul examen sumar, spuse încet lui Grigore:
— Ai văzut? Până şi Predelenii sunt toţi în păr... Ce-o fi păţit zgârcitul de-a cheltuit atâţia bani?
— Şi nici măcar n-am trecut pe la ei! zise bărbatul cu regret. Nu ştiam că s-au întors de la ţară...
Începură defilările. Loja se umplu de extaz:
— A, a fost superb!... Ce mare artist!... A jucat încântător!... Am văzut piesa şi la Paris... Da, tot cu el...
Grigore profită de îmbulzeală şi se repezi la loja lui Predeleanu. După primele cuvinte, Tecla observă cu mirare:
— Dar te-ai schimbat de tot?... Parcă eşti alt om!
— Se cunoaşte? făcu Grigore. Mi-e cam ruşine şi totuşi... Sunt îndrăgostit rău!
Olga îi aruncă o privire cu un surâs ştrengăresc. Tecla, însă, uitându-se o clipă la loja Nadinei plină de o diversitate de admiratori, murmură pe gânduri:
— Ce-i drept, parcă s-a făcut mai frumoasă şi mai fermecătoare...
Tânărul Iuga îi sărută mâna, recunoscător.
Când se ridică iar cortina şi se întunecă sala, Nadina şopti:
— Unde mergem după spectacol, Grig?
Şi mai târziu, în momentul culminant al dramei de pe scenă, continuă cu drăgălăşenie:
— A descoperit Raul un local nou, absolut parizian şi retras, unde nu

merge decât lumea cea mai bună... L-am trimis să ne rezerve o masă şi să fie aici, la sfârşit, să ne conducă. Am făcut bine?... Vine şi Gogu cu consoarta lui...

— Tot ce faci tu e bine! răspunse Grigore mângâindu-i pe furiş braţul gol rezemat pe speteaza fotoliului.

Un mic restaurant de noapte, într-o străduţă dosnică. Exterior modest. Înăuntru însă lumină orbitoare, lux căutat, atmosferă caldă, chelneri francezi pur-sânge şi câteva atracţii senzaţionale. Patronul, om dintr-o familie boierească, cu nume distins, care şi-a mâncat o avere imensă la Paris şi din resturi a înjghebat localul de curând, ca să aibă o ocupaţie, îşi primeşte clienţii personal şi ceremonios ca un senior pe invitaţii săi la o recepţie selectă. Raul Brumaru, fireşte, prieten cu proprietarul, face spiritual prezentările. Şi Nadina surâde încântată şi repetă întruna:

— Ah, *oui, c'est vraiment très chic, très parisien!*[3]

Mica sală s-a umplut de domni în frac şi doamne decoltate. Chelnerii se strecoară ca umbrele, echilibrând tăvi de argint încărcate. O dansatoare spaniolă, într-un pătrat rezervat, acompaniată de o orchestră specială de chitarişti spanioli, îşi învârteşte temperamentul cu stridente vibraţii de castaniete. Orchestra mai continuă un răstimp cu arii madrilene şi sevilane, apoi dispare pe urmele dansatoarei, făcând loc unui pianist care preludează somnolent şi nonşalant, pregătind intrarea unui şansonetist francez, drăguţ, elegant şi foarte răsfăţat, primit cu ovaţii frenetice de publicul cunoscător. Cântăreţul surâde galant în dreapta şi în stânga, lumina se stinge, rămân numai câteva becuri albastre — e romanţa reveriei. Urmează altele, fiecare cu lumina ei. Apoi un chelner îi oferă o chitară, lăsată pe colţul pianului de un spaniol, se face lumină trandafirie şi răsfăţatul publicului se apropie de Nadina şi cântă înfiorat cupletul amorului fără speranţă.

Aerul s-a îmbâcsit de fum şi de aburi de vinuri grele. Ochii lucesc. Lumina albă tremură pe feţele obosite. Glasurile bâjbâie distrate...

În trăsură, îmbondorită în blană, Nadina spuse bucuroasă:

— Bine c-au început şi Bucureştii să devie oraş mai civilizat, nu tot mititei, şi lăutari, şi mojicie!... Nu-i aşa, Grig?

— Da, sigur!

— Şi şansonetistul foarte interesant! adăugă ea după o pauză. Ai văzut că numai mie mi-a cântat?

Grigore o simţea lângă dânsul, fericită şi caldă. Zise cu o voce avidă şi supusă:

— Tu eşti cea mai frumoasă!

— Tu eşti, Petrică?

— Eu, eu! Hai, deschide, mamă, hai!

Intră. În casă era întuneric. Numai focul din vatră răspândea un rotocol de lumină roşcată.

— Mi se pare că nici nu dormeai? întrebă Petre.

— Ce să dorm? Că până le-am dat de mâncare, până s-au culcat ei, a trecut vremea, zice maică-sa horobăind pe lângă foc. Dar şi tu, dragul

[3] *Ah, da, este într-adevăr foarte frumos, foarte parizian!* (fr.)

mamei, târziu mai vii şi greu mi-e şi mie că sunteţi mulţi şi nu mai ştiu cum să împart ca să-ţi opresc şi ţie, să-i satur şi pe ei, of, Doamne!

Petre se aşeză pe laviţă. Oftă:

— Apoi nu stau nici eu de bine şi de petreceri, mamă!

Smaranda îi puse pe masă o farfurie cu mâncare. Un răstimp nu se mai auziră decât sorbiturile lui flămânde şi molfăitul fălcilor. Pe altă laviţă, într-un pat şi pe cuptor dormeau ceilalţi copii, cu respiraţii grele. Pe urmă, după ce îşi mai potoli puţin foamea, Petre începu să-i spuie, printre îmbucături, că tot n-a izbutit să o rupă la boierul cel bătrân nici aşa, şi nici aşa. Logofătul zice mereu c-o fi, c-o păţi, că boierul se ţine de vorbă când făgăduieşte, că lui i-a spus atunci, astă-iarnă, să plătească boul, dar n-a spus să nu oprească datoria...

— Aşa m-a purtat şi pe mine, de au trecut săptămânile şi lunile, că în curând se împlineşte anul de când s-a prăpădit bietul tată-tău! bolborosi femeia cu glas lăcrimat.

— Ei, dar de lăsat nu mă las, să ştiu de bine că se întâmplă orice! făcu flăcăul hotărât. Nu las, că-i dreptul nostru şi nu cerem de pomană, că taica pentru dânşii a muncit până l-a luat Dumnezeu...

Sorbi ultimele linguri din farfurie. Tăcu îndelung. Se uita la flăcările roşii ce fâlfâiau în vatră cu un duduit leneş. Apoi cu glas mai molcom zise iarăşi:

— Rabzi, rabzi şi oftezi, până nu mai poţi, ş-apoi...

Iar tăcu şi, după un răstimp, urmă gânditor:

— Că spuneau şi oamenii şi se sfătuiau cum să mai facă şi ce să facă? D-aia am şi întârziat aşa...

Se întrerupse, parcă şi-ar fi adus aminte, şi întrebă:

— Da de ce nu aprinseşi lampa, mamă? Ori nu mai e gaz?

— Ba mai e niţel, dar ziceam că e destulă lumina focului...

Petre dădu din cap, apăsând:

— Că bine zici, face şi focul lumină când nu-i alta!

O flacără trosni aţâţându-le şi pe celelalte. Faţa lui Petre se roşi. Umbra lui juca pe perete şi peretele parcă se clătina.

5

Titu Herdelea scrise acasă despre toate prin câte a trecut până ce acum poate zice că i-a ajutat Dumnezeu de s-a aranjat bine de tot. Se lăuda în scrisoare şi lăuda *Drapelul* ca fiind un jurnal foarte important. Îi trimise bătrânului Herdelea, pentru că îl ştia mare amator de ziare, un pachet voluminos cu diferite foi, având grijă să încadreze cu roşu în *Drapelul* tot ce înscrisese dânsul şi mai ales cele două articole de fond în care se lupta viguros cu însuşi contele Apponyi. Nu uită, fireşte, să ridice în slavă pe Grigore Iuga (a cărui nevastă e o minune de frumuseţe şi eleganţă, de s-ar prăpădi de admiraţie toate domnişoarele de prin Amaradia şi împrejurimi când ar vedea-o), să povestească cum a petrecut la castelul lor de la ţară, ceva în felul castelului grofilor de la Beclean, şi cum s-a întors la Bucureşti cu automobilul, o distanţă cam cât de la Bistriţa până la Cluj. Transmise bătrânului complimente prieteneşti de la Gavrilaş, care este pentru dânsul ca un părinte, iar din parte-i salutări

tuturor cunoştinţelor şi îndeosebi preotului Belciug, fiindcă în cele din urmă s-a purtat aşa de frumos, încât trebuiesc uitate micile neînţelegeri din trecut. Adăugă că îl aşteaptă pe Belciug să vie în ţară, cum a făgăduit pe când se muncea cu clădirea bisericii noi din Pripas; cum e el văduv şi cu stare, poate veni lesne şi nu-i va părea rău de cheltuială, căci Bucureştii e un oraş mai simpatic ca Budapesta, afară că e inima românismului. Felicită solemn pe Ghighi pentru logodnă şi o îndemnă să fie bucuroasă de Zăgreanu, care e un băiat eminent. Rău îi pare că va lipsi de la nuntă, dar are acuma atâtea ocupaţii, că nici nu se poate gândi să le întrerupă, mai ales că nici banii nu prea îl dau afară din casă, deocamdată.

Nu pomeni însă nimic despre micile lui afaceri amoroase, deşi ştia că, în special pe Ghighi, ar interesa-o grozav. Nu voia să se mai afle prin Amaradia că el şi aici umblă după lucruri neserioase, deşi în ultimele săptămâni, de când a scăpat de grija vieţii de toate zilele, tocmai lucrurile acestea îl preocupau mai mult.

Doamna Mimi s-a ţinut de cuvânt şi a revenit să-şi vază camera de fată într-o după-amiază când ştia că mamă-sa nu e acasă. S-a dezbrăcat singură şi îndată s-a vârât în pătuceanul ei de odinioară. Pe urmă, de câte ori venea, se dezbrăca la fel, lepădându-şi acuma şi cămaşa, încât rămânea goală cum a născut-o doamna Alexandrescu; îşi admira nudul în oglinda mare cu ramă de nuc, tot de pe vremea fecioriei ei, şi apoi repede se ascundea în pătuceanul cu visurile.

Titu a primit-o cu emoţie mare întâi şi s-a simţit mândru că a cucerit o femeie atât de încântătoare. Curând însă a înţeles că nu este el singurul mândru şi fericit, că lui îi revin numai rămăşiţele şi că cucerirea lui se datora unui capriciu întâmplător al ei de a fi iubită de un poet. De altfel, Mimi însăşi nu s-a sfiit să-i spuie clar că nu trebuie să fie pretenţios şi nici să o plictisească cu gelozia, fiindcă destul o sâcâie bărbatul ei cu d-astea. Fireşte, tânărul s-a resemnat cu situaţia. Îşi zise că, la urma urmelor, ea îi dăruieşte ce poate şi de ce ar refuza el pe o femeie drăguţă, când nici nu-l costă nimic.

Totuşi, se iviră şi inevitabilele mici complicaţii. Eleva lui, Marioara, a mirosit ceva şi a început să-i facă imputări că ea nu e fată de pe străzi, că dacă n-o iubeşte cu adevărat, pentru ce nu-i spune pe faţă, nu să-şi bată joc de ea înşelând-o cu cine ştie cine, şi sfârşind printr-o discretă ameninţare că se va plânge doamnei Gavrilaş de purtarea lui nelealã. O seară întreagă a trebuit să-i explice şi să-i jure că numai pe ea o iubeşte, ca s-o astâmpere.

Ba într-o zi s-a pomenit cu doamna Alexandrescu că îl apostrofează atât de jalnic, de parcă ar fi părăsit-o Jenică:

— Domnu Titu, din suflet te rog şi te implor, ia seama să nu se nenorocească din pricina matale biata Mimi!... Ea te-o fi iubind, sărăcuţa, c-am observat de atunci că îi eşti simpatic, dar dumneata trebuie să fii mai cuminte şi s-o fereşti, să nu care cumva să prindă de veste Vasile, că se întâmplă o nenorocire... Nu zic şi nu-ţi reproşez, că pasiunea aşa vine, pârdalnica, şi Mimi, sărmănuţa, nu-i de mirare că i s-a urât şi ei cu un bărbat ciufut şi mojic, dar...

Tânărul Herdelea ascultă cu resemnare lamentaţiile gazdei sale şi numai la sfârşit articulă un slab protest, menit mai mult să-i evidenţieze

cavalerismul decât să fie crezut. În realitate se jena de doamna Alexandrescu din pricina Tanţei, căreia începuse a-i face curte foarte stăruitor. Doamna Alexandrescu l-a dus deunăzi la părinţii fetei, l-a prezentat şi l-a lăudat, iar pe urmă el a devenit un musafir asiduu în casa din dosul gării, proprietatea domnului Alexandru Ionescu, şef de birou la Finanţe. Tanţa era acum iubirea lui cea frumoasă şi adevărată. Graţie ei i-a revenit inspiraţia poetică. În fiecare seară, scăpat de obligaţiile pentru *Drapelul,* învăluit într-un nour de fum de ţigări, scria versuri de glorificare a făpturii divine. De altfel, Tanţa răspundea cu aceleaşi sentimente. Deşi sfioasă, i-a mărturisit că nici n-ar mai putea trăi fără el. Trei zile dacă nu-l vedea, născocea motive să fie la Lenuţa, confidenta dragostei ei, care, fireşte, chema pe Titu.

Toate acestea nu-l împiedicau să-şi împlinească meseria, ba chiar îl stimulau. În fiecare dimineaţă se prezenta conştiincios la *Drapelul,* cu manuscrisul pregătit. Găsea totdeauna numai pe Roşu, la acelaşi birou, parcă nici nu s-ar fi clintit de-acolo. Spre amiazi îşi mai făceau apariţia reporteri, redactori, veşnic grăbiţi şi agitaţi şi nemulţumiţi, discutând violent şi abţinându-se permanent de a scrie. Altminteri însă, Herdelea era singurul tovarăş redacţional al lui Roşu, care îi spunea deseori:

— Să ştii, puiule, că tu ai să ajungi! Ascultă-mă pe mine ce-ţi vorbesc, că eu nu vorbesc fleacuri ca domnişorii ăştia care vin cu pălăria-n cap, se grozăvesc, mint şi nu-s capabili să scrie un rând cumsecade. Ai să ajungi, băiete, pentru că îţi place munca şi nu te codeşti! Să ştii!... Ai şi talent, eşti şi sârguitor, tocmai ce trebuie unui gazetar bun. Nu zic, se poate să te laşi de meseria asta, că te văd băiat cinstit şi corect, şi anevoie răzbeşti în gazetărie când eşti aşa, dar oriunde te-ar duce destinul, ai să faci treabă, să ştii de la mine!

Titu Herdelea se credea la rându-i obligat să-i raporteze când a luat masa la Gogu Ionescu sau când a fost poftit la Grigore Iuga, şi alte asemenea evenimente de ale sale de interes mai public. Secretarului nu-i plăceau şi le considera apucături de arivism, enunţând dogmatic că ziaristul să rămâie în lumea lui, să nu se vâre printre ciocoi, să-şi adoarmă conştiinţa. Gazetarul trebuie să-şi păstreze virgină facultatea de a protesta şi a biciui necontenit, mai cu seamă în ţara noastră, unde fărădelegea e singura lege perfect valabilă.

— Deschide ochii, puiule, şi uită-te împrejur! Te-ai plimbat la ţară în automobil şi prin castele ciocoieşti şi n-ai pus urechea la pământ să asculţi glasurile care nu se aud. Din automobil nu se vede şi nu se aude nimic. Şi nici pe trotuarele Bucureştilor. E falsă şi artificială toată aparenţa asta de lux şi civilizaţie. Realitatea e alta, tinere! Exportăm zeci de mii de vagoane de cereale şi câteva milioane de ţărani n-au nici porumb pentru mămăliga cotidiană! înţelegi ce va să zică asta? Cu luminile Bucureştilor ne înşelăm pe noi înşine. Nu ne aruncăm privirea dincolo, fiindcă ştim că dincolo e prăpastia şi numai privind în ea ne-am cutremura... Nu lux, nu automobile şi castele, puiule! Astea-s pojghiţa care acoperă un vulcan de dureri. Ca mâine se sparge pojghiţa şi atunci!...

Titu se obişnuise deja cu catastrofismul. Nu era om să nu lăcrimeze, de îndată ce venea vorba de stările generale, asupra durerilor ţărănimii, completându-le cu profeţiile crâncene de rigoare. Aşa a fost probabil

totdeauna şi va fi totdeauna. Orăşenii, care cunosc ţara din vilegiaturi pitoreşti, au o mare predilecţie pentru ţăranii veşnic porniţi să se revolte, tocmai pentru că sunt asiguraţi că ţăranii români nu sunt în stare să se revolte aievea niciodată.

6

— Ce-ar fi, Grig, să facem Crăciunul la ţară? zise Nadina cu mare voioşie într-o zi când se apropiau sărbătorile.

Grigore Iuga răspunse numai cu o privire plină de recunoştinţă. Propunerea o considera o atenţie delicată pentru dânsul. Nimic nu l-ar fi putut bucura mai mult decât dovada aceasta de apropiere sufletească. Iubirea lor ajunge astfel să se cimenteze prin înţelegerea reciprocă. Pasiunea trupească devine în sfârşit durabilă, fiindcă se alimentează din esenţa inepuizabilă a sufletelor. Dacă ar fi adoptat de la început faţă de ea atitudinea de azi, câte amărăciuni şi-ar fi cruţat unul altuia! Fericirea n-o poţi gusta decât când te-a purificat nefericirea.

Detaliile le stabiliră uşor. Grigore se mulţumea să înregistreze dorinţele ei, ca să-i fie toate împlinite cu sfinţenie. Primul punct era că vor petrece Crăciunul la Amara, dar revelionul îl vor face negreşit în capitală. Acceptat. Al doilea că trebuie să fie un Crăciun vesel, cu lume multă şi lăutari buni. Acceptat, fireşte. Vor fi prezenţi toţi vecinii lor mai subţiri de la ţară. Despre asta va îngriji bătrânul, care are să fie plăcut surprins de hotărârea lor. Îi va scrie să poftească şi pe prefectul judeţului, de la Piteşti, ca să fie reprezentat şi guvernul la veselia lor. Nadina surâse; i se părea comic cu prefectul... Grigore întrebă:

— De la Bucureşti luăm pe cineva sau mai bine nu?...

— A, s-ar putea? se miră Nadina. Apoi dacă ar fi numai moşieri şi arendaşi, inclusiv prefectul, ne-am urca pe pereţi de plictiseală! Trebuie să conteze neapărat pe Gogu şi Eugenia, care au invitată la ţară şi familia unui frate al ei, profesor, sau aşa ceva, la Giurgiu. Evident, au să vie împreună cu musafirii lor. Pe urmă câţiva băieţi mai spirituali, să aibă cu cine sta de vorbă. Măcar doi-trei. Când rosti numele lui Raul Brumaru, observă, sau i se păru, o uşoară crispare pe figura lui Grigore, încât adăugă repede: Dacă nu-ţi convine, renunţ, Grigule!... M-am gândit însă la Raul pentru că e totdeauna vesel şi...

— O, de ce? Foarte bine!... Bietul Raul! zise bărbatul cu o compătimire dispreţuitoare.

— Uite, poate să vie şi tânărul cela, cum îl cheamă, din Ardeal? continuă Nadina. Îl vom pune să ne cânte colinde ardeleneşti...

Crăciunul cădea într-o joi. Nadina hotărî să plece cu toţii marţi după-amiază la Amara, să doarmă acolo în tihnă, ca să fie odihniţi pentru seara din ajun. În Gara de Nord îi aştepta numai Raul; ceilalţi cavaleri mondeni se scuzaseră în ultimul moment. De-abia dincolo de Chitila apăru şi Titu Herdelea, radios şi aferat. Minţi că a sosit chiar când a plecat trenul şi s-a instalat în alt compartiment. De fapt venise cu o jumătate de oră înainte şi şi-a asigurat un loc bun în clasa a treia, deoarece călătorea pe buzunarul lui şi de ce să-şi risipească gologanii.

Numai Grigore îi ascultă scuzele şi explicaţiile. Nadina îi surâse

indiferentă, rămânând atentă la Brumaru, care îi relata o povestire picantă după *Vie Parisienne* fără a se întrerupe decât o secundă pentru a întinde lui Titu mâna stângă şi a-i zice: "Ce mai faci, monşer?" Tânărul Herdelea mai făcu puţină politică cu Grigore, află că Gogu Ionescu e la Lespezi de trei zile şi se bucură că se va întâlni cu Alexandru Pintea, pe care-l cunoscuse de asemenea la Sângeorz. Pe urmă găsi un pretext să se retragă în compartimentul său, fiindu-i frică să nu dea conductorul peste el şi să-l facă de râs, că stă la clasa întâia cu bilet de a treia.

Zăpada ce o lăsaseră în Bucureşti era o jucărie faţă de ce găsiră la Amara. La sosire, în Costeşti, îi aşteptau sănii. Nadina tresăltă de bucurie. Cum ajunseră acasă, porunci pentru a doua zi o plimbare cu sania prin împrejurimi.

Grigore se sculă mai devreme, să îngrijească de plimbarea proiectată. Avu însă o surpriză neplăcută. Aseară, Ichim, bătrânul vizitiu de nădejde, după ce a deshămat iepele de la sania cea bună şi le-a adăpat, când le-a băgat în grajd să le lege la ieslea lor, nu se ştie cum şi ce, dar s-a pomenit cu iapa roaibă, sperioasă, că începe să sară în două picioare, ş-apoi să zvârle din copite până tot l-a zdrobit pe bietul om de l-au scos pe cergă afară. Aşa că nu-i chip să mai iasă dânsul cu sania, iar ceilalţi vizitii nici unul nu s-ar încumeta să mâie iepele prea buiestre. Grigore era plictisit şi pentru Ichim, dar mai cu seamă din pricina Nadinei care, fiind amatoare de iuţeală, nu ar fi mulţumită să o plimbe cu caii de purtare. Atunci logofătul Bumbu îşi dădu părerea că ar putea chema pe Petrică al Smarandei, c-a fost doar căprar la artilerie şi a strunit tot felul de cai, încât are să se joace cu iepele. Îl chemară degrabă.

Totuşi, abia spre amiază porniră. Nadina luă lângă ea pe Titu, pe Raul îl trecu în sania a doua cu Grigore, care o sărută în gând pentru acest gest. După indicaţiile lui Grigore, sania Nadinei o luă înainte având să facă circuitul Ruginoasa, Bârlogu, Babaroaga, Gliganu, Lespezi şi acasă. Înfăşuraţi în bunzi imense, cât nişte pelerine medievale, acoperiţi cu pleduri groase şi îmblănite, sfidau gerul aspru ce dăinuia de peste o săptămână. Cum ieşiră din Amara, câmpia albă se desfăşura în faţa lor ca o nesfârşită mantie de hermină, scânteind în lumina soarelui muşcător. Şoseaua tăia o dâră lucioasă, rectilină, pe care sania aluneca vertiginos. Petre, în picioare, puţin plecat înainte, îndemna iepele arar, cu un plescăit de limbă, energic. În sumanu-i cenuşiu, cu căciula neagră de miel pe o ureche, părea mai înalt şi mai voinic de cum era.

Nadina nu mai tăcea din gură, atâta era de entuziasmată. Aci spunea ceva lui Titu, aci scotea un strigăt nearticulat, aci lălăia un început de galop cantabil şi din când în când striga către vizitiu cu o încurajare aţâţătoare:

— Hai, băiete, hai, nu şovăi!

— Nu şovăiesc, coniţă, n-aveţi grijă! mormăia Petre fără a se întoarce, cu glas în care tremura un râs puţin batjocoritor.

Goana vijelioasă ţinea de un ceas. Trecură prin Ruginoasa, prin Bârlogu, prin Babaroaga, prin Gliganu. Pe când alergau acum spre Lespezi, văzură de departe un cârd de ciori, poate câteva sute, de-a curmezişul şoselei, o împroşcătură de cerneală pe o colosală coală de hârtie. Flămânde şi obraznice, ciorile numai când sania era să dea peste ele

zbucniră brusc de pe pământ cu zgomotos fâlfâit de aripi şi croncăneli. Iapa înaintaşă, într-un acces de spaimă, făcu o săritură în dreapta să se ferească parcă de primejdie, în aceeaşi clipă Petre o croi cu biciul peste burtă. Durerea o sperie mai tare, încât zvâcni drept înainte, pe şoseaua netedă, într-un galop furios, stârnind şi frica tovarăşei sale de oişte.

— Ce faci? Ce faci? ţipă deodată Nadina. Ne omoară!... Ajutor!

Se agăţă îngrozită de gâtul lui Titu, în vreme ce caii, sforăind şi ciulind urechile, goneau nebuneşte, izbind deseori cu picioarele dinapoi în frontalul bombat al saniei. Atunci răsună glasul lui Petre, încrezător:

— Nu vă speriaţi şi nu vă fie frică, coniţă, dacă sunteţi cu mine!

Glasul acesta aspru şi ciudat îi împrăştie deodată orice teamă. Auzi acuma şi pe Titu, care nu-şi pierduse cumpătul, zicând:

— Doamnă, doamnă, nu e nimic, fiţi liniştită!

Încercă să zâmbească, parcă i-ar fi fost ruşine de spaima trecută. Petre, cu spinarea îndoită uşor înapoi, ţeapăn ca o stâncă, strângea hăţurile, repetând lin şi totuşi poruncitor:

— Hohoho!... Hohoho!...

Privindu-l, Nadina parcă vedea cum i se încleştează muşchii braţelor ca nişte căngi de oţel şi cum îi cresc mereu puterile, cu cât îşi înfige picioarele mai dârz în pământ. Îşi recăpătă calmul complet. Ajunse iarăşi veselă în Amara şi, coborând din sanie, râse de toată întâmplarea, ciripind gălăgios:

— Am tras o spaimă neroadă... Bine c-am avut un vizitiu energic!

Petre îşi întoarse spre ea faţa îmbujorată de bătaia gerului, cu mustăcioara aburită şi pişcată de sloiuri, cu ochii mici, sfredelitori, în care se jucau licăriri vii de bucurie. Spuse:

— Apoi iepele-s buiece, coniţă, că-s iepe boiereşti, toată vremea numai odihnesc şi mănâncă bine şi nu muncesc. Cum să nu le ardă de nebunii?

Şi scuipă triumfător între crupele pline ale iepelor extenuate.

— Bravo, Petre, bravo! strigă Titu Herdelea, care în sfârşit izbutise a se descotoşmăni dintre blănuri şi, sărind jos, îl bătu protector pe umăr.

Nadina povesti la dejun întâmplarea, completând-o cu mici înflorituri pe care Titu, galant, le confirmă. Înfloriturile se înmulţiră şi întâmplarea deveni o aventură, iar Nadina însăşi o eroină când repetă povestirea de mai multe ori invitaţilor ce începură să sosească mai spre seară. Cu cât observa mai mare îngrijorare la interlocutori, cu atât era mai mândră, râdea şi declara nepăsătoare că îi plac grozav emoţiile violente şi îi pare bine c-a văzut şi moartea cu ochii.

— Era să mă pierzi, Grig drag... M-ai fi regretat? zise sentimental, într-un moment, soţului ei, care răspunse mângâind-o ca pe un copil nepriceput:

— Asta înseamnă că trebuie să fii prudentă cu plăcerile, oricât te-ar tenta!

— O plăcere prudentă nu mai e plăcere! ripostă Nadina răsfăţată.

Miron Iuga îşi primi oaspeţii cu o bonomie ce-i şedea bine. Nu poftise dintre vecini pe Platamonu, deşi Grigore crezuse că ar fi fost delicat, de vreme ce e arendaşul Nadinei şi al lui Gogu, şi nici pe Cosma Buruiană, căruia încă nu-i iertase minciuna cu furtul, oricât arendaşul, ca să-l îmbuneze, răsplătise pe ţăranii anchetaţi şi bătuţi de pomană cu câte un

sac de porumb.
Pe la şapte seara, sosiră, ultimii, prefectul Andrei Boerescu şi generalul Dadarlat, amândoi cu nevestele, venind direct de la Piteşti şi urmând să plece pe urmă de aici fiecare la moşia lui, unul la Rociu, celălalt la Humele, unde aveau să petreacă sărbătorile. Prefectul era un bătrânel mărunţel şi rotofei cam de vârsta lui Miron, plin de viaţă şi de vioiciune. Studiase odinioară medicina şi chiar avea tăbliţa cu titlul pe zidul casei la Piteşti, dar n-a practicat niciodată, simţind o repulsie fizică faţă de boli şi suferinţe. Nevastă-sa îi semăna, parcă i-ar fi fost soră, şi la înfăţişare, şi la temperament. Generalul Dadarlat în schimb, cu toate că avea o inimă ca untul proaspăt, părea fioros ca un haiduc mai ales din pricina mustăţilor mari, negre, vopsite, cu vârfurile răsucite dârz, care contrastau cu părul de pe cap, rar şi cam cărunt. Doamna general, voinică şi înaltă ca şi bărbatul ei, era mai tânără mult ca dânsul şi încă cochetă.
Marele hol ajunsese aproape neîncăpător. Prefectul, neuitându-şi calitatea, îşi luă pentru început un aer de gravitate pe care însă îl lepădă repede, ca să nu-şi strice pofta de mâncare. Când află că Titu Herdelea e ziarist din Bucureşti şi încă de la gazeta guvernului, îl trase într-un colţ şi-l chestionă amănunţit asupra situaţiei politice, demonstrându-i că în judeţul lui lucrurile merg strună şi că el e popular şi iubit.
În centrul interesului general continuă să rămâie aventura Nadinei, constituind, de altfel, şi un subiect la care putea participa toată lumea cu deplină competenţă. Însuşi Ioniţă Rotompan, o fire mai închisă, şi chiar ursuz, trăind singuratic la moşia-i Goia de când şi-a măritat fata, îi puse câteva întrebări şi dădu din cap ocrotitor. Colonelul pensionar Ştefănescu, arendaşul moşiei Vlăduţa, îşi adusese toate trei fetele, deopotrivă de drăgălaşe, în speranţa că Nadina, cu relaţiile ei în lumea bună, va fi adus de la Bucureşti şi tineri serioşi. Nadina le-a îmbrăţişat într-adevăr foarte amabil şi a poruncit lui Raul să le facă curte, însărcinare de care el se achita conştiincios şi cu câte-o privire tainică desperată după Nadina. Căpitanul Lache Grădinaru, crezându-se irezistibil pentru că numai cu săbioara lui a cucerit proprietatea Cantacuzu, de peste trei mii de pogoane, ca supliment la o nevastă urâţică şi prostuţă, bătea zelos din pinteni pe lângă Nadina şi-şi sublinia străduinţele cu câte un suspin însoţit de întoarcerea ochilor pe dos. Ca să scape de el, Nadina fu obligată să se retragă puţin deoparte cu Titu Herdelea.
— E idiot rău căpitanul ăsta! zise ea plictisită.
Titu se socotea întrucâtva tovarăş şi complice. Aflându-se acuma între patru ochi cu ea, i se păru şi mai frumoasă, decoltată adânc şi cu braţele goale cum era, şi cu o strălucire stranie pe figura-i enigmatică. Îi şopti cu entuziasm reţinut:
— M-am ales şi eu cu ceva din păţania de azi, că v-aţi încolăcit braţele pe gâtul meu cu atâta ardoare de parcă...
— Vezi, nici nu mi-am dat seama, zâmbi Nadina. Îţi închipui, însă, că n-a fost cu intenţie...
— Din nenorocire! făcu tânărul Herdelea.
În clipa când să se aşeze la masă, afară, sub ferestre, răsună o colindă. Toată lumea o ascultă cu plăcere. Mai urmară două. Era corul de fete şi flăcăi înjghebat de învăţătorul Dragoş înadins, pentru a face o surpriză

bătrânului Iuga, care fu într-adevăr mulţumit. Porunci să-i ospăteze bine pe toţi, iar pe Dragoş îl felicită şi-l opri la masă.

Fireşte, cina se prelungi până spre miezul nopţii, stropită cu vinuri variate, animată de muzica vestitului Fănică de la Piteşti şi de inevitabilul toast al prefectului, pe care bătrânul colonel pensionar Ştefănescu se simţi dator să-l completeze cu complimente galante la adresa Nadinei şi a celorlalte cucoane prezente... Pe urmă Nadina ceru să danseze şi dansul se generaliză fără să se ridice masa. Peretele de sticlă dinspre hol se dădu în lături, lăutarii trecură la mijloc şi astfel fură împăcaţi şi cei rămaşi în jurul mesei, şi dansatorii care se puteau frământa în largul lor dincolo.

Nadina reuşi să înduplece până şi pe Miron Iuga să facă un vals bătrânesc cu ea. Totuşi aici rolul principal revenea lui Raul care, pentru a fi pe placul Nadinei, dansă pe rând cu toate cucoanele. Singură soţia prefectului îl refuză, scuzându-se amabil că nu mai e în vârsta când unei femei îi şade bine să-şi arate graţiile. Gogu Ionescu, în ciuda celor aproape cincizeci de ani, făcea o concurenţă redutabilă lui Raul; adevărat că el juca mai mult cu Eugenia şi de dragul ei. Nici Titu Herdelea nu vroia să rămâie mai prejos, îndeosebi pentru plăcerea de-a dansa cu Nadina, căreia îi şi spuse languros în timpul unui boston:

— Soarta mă răzbună pentru azi-dimineaţă... Şi-i strânse mijlocul.

Nadina îi zise cu indiferenţă:

— Ia seama, că porneşti pe urmele căpitanului!

Tânărul se pleoşti, parcă ar fi primit un duş rece. Îi era ruşine că a fost fără tact şi se retrase la masă, aşezându-se modest lângă învăţătorul Dragoş. De acolo urmări un răstimp pe Nadina, care acuma dansa cu Brumaru.

— Cel puţin sper că observi cât mă sacrific? întrebă Raul ajungând cu ea într-un colţ mai depărtat.

Nadina se lipi de el, fără să-l privească, în loc de răspuns.

— Sunt exasperat... Nu mai pot!... De ce mă chinuieşti aşa? continuă Raul, strângând-o şi alunecându-şi braţul pe spatele ei.

— Ai răbdare! murmură Nadina. Nu mă strânge aşa, că ne observă lumea...

— Mi-ai promis solemn, Nada, nu-i aşa? insistă el. Te aştept, Nada, auzi?... Vii?... Vii? Te rog... Nada...

— Da, da... Sss... Taci! şopti ea, încleştându-şi nervos mâna stângă pe braţul lui, fiindcă în aceeaşi clipă auzi aproape glasul căpitanului întovărăşit de vijelioase bătăi din pinteni:

— Coniţă, mai fie-vă milă şi de noi ăştia care...

Nadina părăsi pe Brumaru şi trecu în braţele căpitanului, ciripind:

— Domnul are dreptate... Tu aşteaptă, Raul! Să te mulţumeşti cu sfârşitul!...

Căpitanul Grădinaru, încântat, se depărtă cu ea într-un elan furtunos şi triumfal.

Titu Herdelea văzu pe Brumaru rămas în mijlocul holului, cu ochii după perechea ce dispărea. Zâmbi în sine satisfăcut că şi Raul o fi păţit ca dânsul sau ceva similar şi-şi zise cu admiraţie: "Minunată femeie!"

Lângă el, la masă, discuţia era în toi. Prefectul Boerescu adusese vorba despre guvern, lăudându-l negreşit şi astfel stârnind Criticile din ce în ce

mai vii ale colonelului pensionar Ştefănescu, care nu se sfia să declare că "mergem spre dezastru sigur dacă se tolerează anarhia". El nu face politică şi nu-i pasă ce partid e la putere, dar pretinde ca guvernul să fie energic, să ştie ce vrea şi să păstreze ordinea şi disciplina, altfel ne prăpădim.

— Lasă, colonele, că anarhia numai dumneata o vezi, pentru că eşti în opoziţie, zise prefectul cu superioritate. Degeaba spui că nu faci politică. N-ai votat cu dumnealor acum doi ani?... Carevasăzică?...

— Domnule prefect, eu votez cu cine-mi spune conştiinţa mea de cetăţean cinstit! strigă colonelul aprins. Nu sunt înscris în nici un partid, nici la ei, nici la dumneavoastră, tocmai ca să-mi păstrez libertatea judecăţii!

— Nu te supăra, colonele, degeaba! reluă Boerescu blajin. Eu nu te acuz că ai votat cum ai vrut, dar nu pot admite să fim denigraţi pe nedrept. Atât!

Apoi, fără a mai aştepta să-şi vie în fire pensionarul, se adresă deodată, parcă printr-o inspiraţie fericită, învăţătorului Dragoş, care tăcuse până atunci:

— Ascultă, domnule... ăsta... cum te cheamă, că ţi-am uitat numele... domnule învăţător!

— Dragoş! completă învăţătorul.

— Da, Dragoş... Spune dumneata, că trăieşti în mijlocul ţăranilor şi eşti ieşit din popor, dar spune deschis, fără nici o sfială: este linişte şi ordine pe aici ori e cum zice dumnealui? Poftim! Te rog!

După o uşoară ezitare, învăţătorul răspunse uitându-se drept în ochii prefectului:

— Este pace şi linişte, dar e şi multă sărăcie!

Boerescu se încruntă puţin:

— Sărăcie, da, fireşte... Sărăcia însă nu intră în atribuţiile guvernului. Asta depinde de împrejurări şi de oameni. Guvernul trebuie să ţină cumpănă dreaptă şi atât!

Dragoş, ca o justificare, continuă mai viu:

— Desigur, dar vedeţi dumneavoastră, suntem de-abia la Crăciun şi marea majoritate a oamenilor nu mai au porumb... E îngrozitor! Gândiţi-vă ce vor face nenorociţii până în toamna viitoare? Sunt siliţi să cerşească pur şi simplu. Ce-a fost azi aici, la domnul Iuga, o jale... Zeci de femei şi de bărbaţi să se milogească pentru porumb, numai pentru porumb, şi să se îndatoreze peste puterile lor. Şi ce-a fost aici e pretutindeni, dacă nu şi mai rău...

Colonelul Ştefănescu îşi redobândi încrederea şi-l întrerupse, adresându-se prefectului:

— Vasăzică întocmai ce afirmam eu, iubite domnule prefect! Exact! Oamenii nu se ajung, şi murmură, şi se agită, şi ameninţă. Asta nu e anarhie, pentru Dumnezeu, domnilor?... Şi încă am avut un an mai bunişor, de s-au făcut de toate, potrivit. Închipuiţi-vă, însă, dumneavoastră ce s-ar întâmpla dac-ar da Dumnezeu o secetă sau altă pacoste! Ei, ce să vă mai spun, cred că ţăranii s-ar năpusti, fără multă vorbă, la hambarele boierilor, dacă nu şi mai rău!

Boerescu era încurcat mai ales din pricina lui Titu Herdelea, care s-ar

putea să bată toba pe la Bucureşti ce-a auzit în judeţul lui şi să-i scoată faima că e prefect slab. Se gândea la o replică zdrobitoare, nu-i venea nimic în minte şi se enerva. Între timp, Miron Iuga observă liniştit:

— Toate astea sunt efectele demagogiei deşănţate ce se face la oraşe. De acolo porneşte răul şi se propagă nemulţumirea ţăranilor şi spiritul de dezordine. Când oamenii pretinşi serioşi proclamă că ţăranii nu pot trăi fiindcă n-au pământ, cum să nu ceară ţăranul pământ şi cum să mai respecte învoielile? Aici e buba.

— Coane Miroane, vorbişi din inima mea! strigă colonelul, ţăranul şade la cârciumă, îşi bea acolo toată munca şi pe urmă se vaită că nu se ajunge...

Învăţătorul nu se putu opri să nu zică:

— Adevărat, sunt mulţi beţivi, dar nu...

Pensionarul nu-i dădu voie să sfârşească şi continuă:

— Toţi sunt îndărătnici şi lacomi, domnule! De aceea trebuie o mână de fier să-i dezmeticească, altfel...

Prefectul întrerupse batjocoritor, parcă şi-ar fi găsit replica definitivă:

— Dumneata vrei un guvern care să-ţi dădăcească ţăranii, colonele! Ei, bată-te să te bată! De ce nu spuneai?... Ai văzut ce cere dumnealui de la guvern, domnule Herdelea? Ia să scrii asta la *Drapelul,* să-şi dea seama şi cei mai mari câte de toate ni se cer nouă, care îi reprezentăm!

Titu Herdelea surâse înţelegător, iar prefectul trase cu ochiul.

Atunci însă doamna Pintea dădu semnalul plecării la care se ralie îndată şi soţia prefectului. Grigore şi Miron zadarnic mai încercară să se împotrivească. În câteva minute toţi oaspeţii, spăimântaţi că orele sunt aproape patru, se ridicară. Se ivi totuşi o problemă gravă, pusă de doamna Pintea însăşi: cum să facă oare cu cei trei copii ai ei pe care îi culcase îndată după cină şi acuma dormeau duşi? Îi era milă să-i scoale şi frică să nu se îmbolnăvească ieşind, încălziţi, în gerul de afară. Toată lumea luă parte la dezbatere cu diferite soluţii. Grigore hotărî să rămâie şi soţii Pintea să doarmă aici, iar mâine vor trece la Lespezi unde au stat şi vor mai sta destul. Au la dispoziţie o cameră bună chiar alături de a copiilor, care e lângă a Nadinei, aşa că vor fi ca acasă...

După ce, încetul cu încetul, musafirii se risipiră şi Miron Iuga se retrase în vechiul conac, cei rămaşi se suiră împreună la etaj. În hol mai stătură de vorbă câteva minute, apoi se despărţiră. Soţii Pintea, cu precauţia necesară, îşi aruncară ochii în odaia copiilor înainte de-a se retrage în odaia lor. Titu Herdelea şi Brumaru, ale căror camere erau alăturate şi dincolo de deschizătura mare a verandei cu geamlâc albastru de deasupra intrării principale, trecură de asemenea la culcare. Cum prin geamlâcul verandei pătrundea lumina lunii pline, Titu se opri un moment în mijlocul holului şi de acolo, întorcându-se spre Nadina şi Grigore, zise melancolic, cum şade bine unui poet:

— Ce noapte divină!

Nadina deschisese uşa iatacului ei. În lumina palidă a candelei se vedea patul mare, alb şi cald, cu portretul ei deasupra. Grigore întrebă încet:

— Eşti mulţumită, iubirea mea?

— M-am amuzat foarte, foarte bine, murmură Nadina şi, după o mică

pauză, abia stăpânindu-şi moleşeală, adăugă: Dar acuma sunt aşa de obosită că...

Bărbatul o privea. Îi era milă de extenuarea ei vădită. Îi şopti blând:

— Ai dansat prea mult... Ce are a face! Bine că eşti mulţumită... Eu te las, inima mea! Noapte bună!

O strânse în braţe şi-i sărută buzele fierbinţi ca flăcările. Desfăcându-se alene din strânsoarea lui, Nadina zâmbi:

— Cât eşti de drăguţ că nu... Noapte bună, Grig drag!

Grigore rămase o clipă în faţa uşii ce se închise. Auzi de jos şoapte şi paşi, servitorii care făceau puţină ordine înainte de-a se duce la odihnă. Stinse lampa ce atârna din tavan. Razele albăstrite ale lunii se îngânau cu întunericul negru. Îşi cunoştea prea bine drumul prin coridorul mic şi îngust la dormitorul lui obişnuit, aflat mai în fund, cu fereastra spre conacul vechi.

Se dezbrăcă, se trânti pe pat. Somnul nu venea. Inima-i era plină de o bucurie neastâmpărată. Dorea pe Nadina cum n-o mai dorise de mult. Şi totuşi s-a retras aici singur. Dacă ar fi insistat... Dar e mai bine aşa. Altfel ce deosebire ar fi între iubirea lui şi a unui bădăran care nu cunoaşte decât împlinirea poftei cu orice preţ.

Gândurile îi alergau, se împleteau, se goneau, făureau planuri, le sfărâmau, stârneau speranţe... Trecuse mai bine de un ceas şi nici urmă de somn. Poate e şi prea cald în odaie. Se sculă, îmbrăcă un halat, aprinse o ţigară. Trebuie să se răcorească puţin. Întunericul era acuma mai negru. În hol razele lunii se zvârcoleau neputincioase. Ajunse bâjbâind în deschizătura verandei unde erau câteva fotoliuri şi mescioare. Îşi pipăi un jilţ şi se aşeză încet, cum şi venise, parcă i-ar fi fost teamă să nu turbure somnul celorlalţi. Şedea cu spatele spre peretele care-l despărţea de iubirea lui. In faţă, pieziş, prin sticla albastră, îl privea discul enorm, speriat şi curios al lunii. Tăcerea, mai mare aici decât în dormitorul lui, îi făcea bine ca şi răcoarea ce-l înconjura şi-i mulcomea bătăile inimii. Lăsă capul înapoi pe rezemătoarea fotoliului şi închise ochii, zicându-şi amuzat: "Ce nostim ar fi să adorm aşa!" Din când în când însă trăgea din ţigară schiţând câte un rotocol de lumină roşiatică.

Deodată i se păru că o uşă s-a deschis şi s-a închis atât de domol, că nici nu i-a auzit zgomotul. Ascultă o clipă, apoi, nemaiputându-şi stăpâni răbdarea, se ridică brusc în picioare. Jilţul se lovi de perete cu zgomot lânced de vată. Se uită întâi în stânga, spre iatacul Nadinei, pe urmă în dreapta. Pe zidul dintre uşa lui Herdelea şi a lui Brumaru parcă tremura o umbră cenuşie în bezna completă. Grigore se apropie intrigat. Umbra era lipită cu braţele întredeschise. O apucă de umărul gol şi-n aceeaşi secundă, recunoscând-o:

— A, tu?... Credeam, că vreo servitoare...

Simţi umărul moale, rece şi puţin jilav. Îşi smulse mâna, parcă ar fi atins o piele de şarpe. Cuprins de scârbă, şopti:

— Târfă!

Apoi întoarse spatele şi porni prin întunericul îngroşat spre fund, grăbit, ca şi când un val de frig ar fi ameninţat să-i îngheţe inima...

A doua zi Raul Brumaru, mai matinal decât toţi, coborî spilcuit, fericit, fredonând vesel o arie nouă care făcea furori la Paris. Jos, dădu peste

Grigore.

— A, Grig?... M-ai întrecut, monşer... Credeam că voi fi cel dintâi! strigă apropiindu-se cu mâna întinsă.

Grigore, fără să-i observe mâna, răspunse întunecat:

— Pleci imediat la Bucureşti!... Sania e la scară.

Brumaru îngălbeni, bolborosi vorbe fără şir, se miră. Grigore insistă:

— Ai un sfert de oră. Grăbeşte-te!

Peste un sfert de oră Raul era îmbrăcat. Petre, care ţinea încă locul lui Ichim, ridică biciul. Pe când porneau, din capul scării Grigore strigă:

— Ia seama, Petre, cu iepele!

Capitotul V
FRIGURI

1

Toată lumea regretă a doua zi plecarea subită a lui Brumaru, o comoară de bună dispoziţie. Totuşi lipsa lui nu împiedică să domnească o veselie atât de deplină, că doamna Pintea, văzând că soţul ei se întinde la conversaţie cu Miron Iuga şi cu Titu, trebui să fie energică:

— Aidem să plecăm, Alexandre dragă, altfel ne apucă aici a doua noapte!

Nadina, ca să ia niţel aer şi să se mai dezmorţească, îi însoţi până la Lespezi. Se întoarse târziu, tocmai la masă.

După programul stabilit, ziua a doua de Crăciun urmau să o petreacă toţi la Gogu. Bătrânul Iuga avea să rămâie singur; el nu-şi schimbă obiceiurile de-a nu se mişca de acasă în zilele de sărbători. Acuma însă Grigore anunţă că nici el nu se va putea duce, fiindcă trebuie să se repeadă negreşit până la Piteşti, unde a fost chemat de nişte afaceri foarte importante şi care nu suferă amânare.

Titu Herdelea se bucură că va întovărăşi singur pe Nadina, deşi ea părea cam plictisită. La Lespezi, unde au fost opriţi şi la cină, s-a plâns de bărbatul ei, spunând că sensibilitatea firească îi e maltratată în căsnicia asta în fiece moment. Spre seară s-a mai înviorat, iar la întoarcere a fost drăguţă şi veselă, a ciripit tot timpul, a râs de glumele lui Titu, a oprit sania ca să admire luna şi a lălăit felurite cântece franţuzeşti cu glasul aburit de ger.

Nadina într-adevăr se simţea într-o situaţie încurcată şi nu ştia ce atitudine să aibă din pricina lui Grigore care, fără să bage de seamă ceilalţi, nu i-a mai adresat nici un cuvânt, necum să-i ceară vreo explicaţie. Bănuia că Grig s-a dus după Brumaru, ca să se bată în duel. Un duel însă ar atrage după sine inevitabil divorţul. Dacă se înlătură duelul, atunci poate Grigore a găsit alt aranjament, mai puţin romantic. De aceea a şi vorbit ea la Gogu despre căsnicia ei într-un ton care să justifice orice eventualitate ulterioară...

A treia zi de Crăciun, pe când se întorcea dintr-o plimbare pe jos, un grup de ţărani o întâmpină în curtea conacului. Se roşi şi se enervă. Între

ţărani era şi Petre, pe care oamenii îl luaseră socotind că are să fie ascultat cu mai multă bunăvoinţă, fiindcă a purtat-o cu sania. Flăcăul însă n-apucă să rostească nici trei vorbe că Nadina îl şi întrerupse cu asprime:

— Ce, aţi început acuma să-mi aţineţi calea? Nu v-am spus că nu vând? Atunci ce mai vreţi? De ce nu mă lăsaţi în pace? Eu am venit aci să fiu liniştită, nu să...

Trecu înainte şi urcă treptele mânioasă:

— Atâta necuviinţă nici n-am mai pomenit!

Tânărul Herdelea o urmă speriat şi clătinând din cap. N-ar fi crezut-o capabilă de o izbucnire aşa de energică.

Ţăranii rămaseră pe loc. Se uitară unii la alţii nedumeriţi. Într-un târziu Marin Stan, potrivindu-şi căciula, făcu glumeţ:

— Îndrăcită muiere!

Petre însă bombăni mohorât:

— Apoi stai, cucoană, c-om mai vorbi noi împreună!

După-masă, la Dragoş, Titu Herdelea trebui să asculte iarăşi durerile satului.

În acelaşi timp, Miron Iuga discuta mai pe îndelete cu Nadina, fireşte, despre Babaroaga.

În sfârşit duminică, a patra zi, pe înserat, sosi Grigore. Se scuză că a lipsit atâta vreme şi era vesel, parcă toate i-ar fi mers în plin. Înainte de cină spuse Nadinei că ar dori să-i vorbească. Simţind în glasul şi în ochii lui o vioiciune melancolică, Nadina întrebă cu un zâmbet de ispitire:

— Vrei să mergem sus la mine?

— Nu, nu! protestă bărbatul, închizându-se brusc ca în faţa unei primejdii.

Se retraseră într-un salonaş unde Grigore zise liniştit şi simplu:

— Iată ce-am hotărât definitiv!

Că mâine, luni, cu acceleratul de după-amiazi, ca să aibă timp să se pregătească, va pleca la Bucureşti. Se va pune fără zăbavă în legătură cu un avocat şi va face ea cererea de divorţ. Motivul l-a creat el: părăsirea domiciliului. N-a fost, bineînţeles, la Piteşti, unde n-avea ce căuta în zilele de sărbători, ci la Bucureşti, să-şi mute toate lucrurile personale la mătuşă-sa Mariuca, văduva generalului Constantinescu. A făcut gestul, oricât i-a venit de greu, spre a evita scandalul. Cu condiţia ca ea să nu tărăgăneze divorţul. Altminteri n-ar garanta că va rămânea pasiv până la capăt. Tânărul Herdelea o va întovărăşi, ca să nu călătorească singură. A luat el biletele la Costeşti, aşa că n-au decât să se urce în tren.

Nadina îl privise întâi intrigată, pe urmă l-a ascultat calm, cu o uşoară fluturare de ironie în colţurile gurii.

— Bine! făcu la sfârşit şi ieşi urmată de aproape de Grigore. La masă declară că i s-a urât şi mâine pleacă acasă. Miron

Încercă s-o mai oprească. În zadar. Îl lasă însă pe Grig aici, dacă domnul Herdelea vrea să-i fie tovarăş de drum. Fireşte, domnul Herdelea primi cu entuziasm şi de dragul ei, şi de bucurie că poate să economisească cheltuiala de tren.

Despărţirea se făcu în hol. Afară era un ger năprasnic. Nadina, înmănuşată şi îmbondorită, întinse mâna natural:

— La revedere, Grig!

— Adio! şopti aproape imperceptibil Grigore de-abia atingând mănuşa, parcă i-ar fi fost frică.

Bătrânul Miron o conduse până la uşa care rămase un răstimp deschisă, lăsând să pătrundă înăuntru un val de aer proaspăt şi înviorător.

— Ce femeiuşcă nostimă şi simpatică! murmură bătrânul, frecându-şi mâinile. Păcat că ai lăsat-o să plece aşa curând, Grigoriţă!

Când află despre divorţ, Miron se cruci. Nu se poate! Asta e nebunie. Toate explicaţiile lui Grigore fură zadarnice, mai ales că el nu-i mărturisea tocmai motivul hotărâtor. Bătrânul refuză să admită, deşi nu spunea, socotind că prin divorţ ar pierde speranţa de-a mai fi preferat la vânzarea Babaroagei.

— Cred că ea e mai înţeleaptă ca tine şi nu va cere despărţirea! făcu Miron Iuga.

— Ar fi mai dezagreabil pentru ea! zise Grigore.

2

Gerul ţinea de patru săptămâni, dinainte de Crăciun, şi nici gând să se mai înmoaie. Satul părea îngropat în zăpadă până-n brâu. Focul în vatră nu se putea stinge. Boierul Miron s-a îndurat de suferinţa oamenilor şi i-a lăsat să-şi aducă din pădurea lui crengi, uscături, fără parale şi fără să-i însemne în catastife. Dar iarna se lungea şi uscăturile, puţine în pădurea boierească. Unii începură să-şi puie pe foc gardurile, alţii să-şi taie pomii de prin grădini.

Duminica următoare primăria se umplu de oameni. Primarul Pravilă, venit mai devreme, a aşteptat liniştit să se adune lumea şi n-a vrut să spuie nimănui ce porunci are de vestit. Numai când a văzut că şi tinda e ticsită şi nici în cancelarie nu mai încap alţii, a început să vorbească cu glasul uşor tremurat de sfertul de ţuică ce-l dăduse repede peste cap la Busuioc, trecând încoace, ca să-şi dreagă energia. După ce se lăudă că e un om milos, că se poartă bine şi creştineşte cu lumea şi că acoperă multe greşeli, se plânse că totuşi Amara ar fi pe cale să ajungă satul hoţilor, fiindcă de la Crăciun n-a fost noapte să nu se întâmple vreun furtişag. Arendaşul Cosma Buruiană e jecmănit ca-n codru şi e ameninţat să rămâie fără porumb de sămânţă.

— Apoi ne-au omorât destul jandarmii astă-toamnă din pricina dânsului! mormăi Serafim Mogoş, de-l auziră toţi.

Primarul recunoscu, dar scuză pe arendaş, că a despăgubit pe toţi anchetaţii de atunci, deşi n-ar fi fost obligat. Leonte Orbişor strigă din tindă:

— Numai că bătaia nu se-ntoarce, dom' primar!

Cosma Buruiană, totuşi, n-a reclamat ca să nu mai afle boierul cel mare şi să iasă iarăşi pacoste pe oameni. De vreo săptămână răufăcătorii dau târcoale şi pe la curtea boierului Miron. Şi încă boierii ca boierii, că omul ciupeşte de la boier şi zice că nu-i păcat, că tot din munca lui vine. Dar s-a furat şi de la oameni, cutăruia o găină, cutăruia porumb... Părintelui Nicodim, barem, ştie tot satul, acum trei zile i-au luat toată carnea de la doi porci tăiaţi de Crăciun. Ginerele dumnealui, Filip Ilioasa, e de faţă; să spuie dacă e adevărat!... Primarul făcu o pauză, ca să dea

răgaz ginerelui să răspundă. Filip, greoi şi tihnit, se scormoni, tuşi, dădu din cap, pregătindu-se să dojenească mai aspru pe ticăloşii care au păgubit pe însuşi slujitorul bisericii. Până să deschidă el gura, Ignat Cercel zise în doi peri:

— Cine fură fură de la cine are... Că de la alde mine ce să fure? Sărăcia?

Câţiva râseră, şi în cancelarie, şi mai cu seamă în tindă. Primarul se supără:

— Lasă gluma, Ignate, că nu v-am strâns eu aci pentru glume, să ştii!

— Nu-i glumă, dom' primar! făcu ţăranul, reluându-şi glasul umil obişnuit. Că porcul mi l-a luat perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem şi-mi ţipă copiii toată ziua de foame şi de frig...

— Nu mai putem, oameni buni! strigă deodată şi Leonte Orbişor, încurajat parcă. Din iarna asta nu-i chip să ieşim. Ori murim, ori...

— Aşa-i, aşa-i! întăriră mai multe glasuri în tindă. Murim! Din vălmăşag se desprinse mai clar o voce ascuţită:

— De trei zile n-am băgat nimica-n gură, de nici nu ştiu cum mă mai ţin pe picioare, uite asta mi-e crucea!

Primarul, ca să-şi redobândească autoritatea, răcni mânios:

— Ho!... Ho!... Destul! şi, potolindu-se puţin zgomotul, urmă iarăşi mai blând: Sărăcie este, c-o vedem, şi foame berechet, n-am ce zice. Dar aşa mâine ai să-mi pui mâna-n beregată, că ţi-e foame. Se poate?

— Apoi, da, făcu glasul ascuţit de adineaori cu un ton care putea fi şi afirmativ, şi negativ.

Era Melente Heruvimu, înalt, supt, cu faţa galbenă, parc-ar fi fost bolnav de lingoare, şi cu nişte ochi negri, aprinşi de disperare. Avea acasă trei copii şi o nevastă care zăcea de astă-toamnă de nici nu trăia, nici nu murea.

Pravilă primi răspunsul în înţelesul bun şi, reluând firul de unde se încurcase, declară că de azi încolo el se spală pe mâini şi va da pe mâna jandarmilor orice nelegiuire, să descopere ei pe făptaşi şi să facă ordine în sat. Serafim Mogoş iar mormăi, ca şi când ar fi avut un spin în inimă:

— Că nici jandarmii nu-s puşi să batjocorească şi să chinuiască degeaba pe oameni!

— Dar şi oamenii să fie de omenie, Serafime! replică primarul energic. Şi, de altfel, continuă către ceilalţi, eu am isprăvit de spus. Să mai spuneţi şi dumneavoastră ce ştiţi şi cum socotiţi. Numai pe urmă să nu zică nimeni că-s om rău şi că n-a ştiut!

Porniră mai mulţi deodată să vorbească, fiecare despre altceva. Petre Petre, care stătea lângă Nicolae Dragoş, strigă milităreşte:

— Staţi, oameni buni! Unul câte unul să spuie ce vrea, ca să ne putem înţelege ca oamenii!

Începu Luca Talabă fără a zăbovi însă cu nici un cuvânt asupra grijilor primarului, ci ocupându-se îndată de Babaroaga, care nu-l lăsa pe el să doarmă. Iarna, oricât de grea, trece ca părerea, ca mâine se desprimăvărează şi vin muncile:

— Ce facem, măi oameni? Stăm aşa cu braţele încrucişate şi ne uităm cum o ia grecul?... Cucoana ne prosteşte cu vorba, ba ne şi ocărăşte când o luăm mai de scurt. Apoi dacă stăm şi nu ne mişcăm, să nu se mai vaite

nimeni de sărăcie, că sărăcia are să ne mănânce capul!
Petre socoti trebuincios să comunice o lămurire care complica lucrurile, anume că cuconiţa se desparte de cuconul Grigoriţă. I-a spus Marioara Irinii, nepoata bucătăresei de la curte. Aşa că cine ştie când şi cum va mai veni cuconiţa pe-aici, ca să mai poată vorbi cu dumneaei.
Vestea aceasta încurcă mai rău limbile. Se încinse o gălăgie ca la cârciumă. Imputările se îngroşau. Trifon Guju, mai încruntat şi cu glas mai ursuz ca totdeauna, aruncă în obraz primarului că până mai deunăzi şi el a spus că nu-i bine ce face Luca, iar azi o întoarce pentru că simte rost de chilipir. Pravilă se roşi, răcni, se dezvinovăţi, dar Toader Strâmbu îi acoperi glasul, strigând din tindă:
— Decât să umblaţi împotriva sărăcimii, mai bine ne-am duce cu toţii la boierii cei mari să-i rugăm să împartă moşia la oameni, dacă tot nu-i mai trebuieşte cucoanei şi o leapădă!
— Uite-aşa, da! aprobă ascuţit Leonte Orbişor. Asta-i vorbă înţeleaptă!
În mijlocul vălmăşagului stârnit se auzi iar glasul lui Trifon Guju, mai pătrunzător:
— Ne ducem şi până la vodă să ne facă dreptate!
Primarul se răcorise răcnind; continuă deci mai liniştit şi chiar cu o undă de batjocură:
— Măi oameni, măi oameni, de ce vorbiţi voi numai prostii? C-altminteri parc-aţi fi oameni de treabă ca toţi oamenii! Unde-aţi mai pomenit voi ca un boier să-şi arunce moşia cum arunci gunoiul? Că Trifon ăsta, care pălăvrăgeşte, nu ţi-ar da o coajă de mămăligă, dreptu-i că nici n-are, ş-ar vrea ca alţii să-i dea lui o moşie întreagă: "Na, măi Trifoane, bagă plugul!..." Iacă, sunt şi eu om în toată firea, dar d-astea n-am pomenit. Şi nici dumnealor, nici Luca, şi doar a fost primar înaintea mea, nici Filip, nici moş Dragoş, nici moş Lupu, măcar că-i mai bătrân ca toţi... Numai bărbaţi de omenie, şi n-au pomenit!
— Apoi cine are de toate nu mai aude nimic, dar cine n-are nimic ascultă la toate şi trage nădejde! se tângui Ignat Cercel. C-altfel am pieri sau cine ştie ce am mai face.
— Rău, Ignate! Foarte rău! se înflăcără iarăşi primarul. Omul zdravăn pune umărul şi scoate carul din şanţ, nu stă să i-l scoată alţii.
— Muncim, slavă Domnului, până ne crapă ochii şi tot degeaba! bombăni Melente Heruvimu, amărât.
— Negreşit, Melente, trebuie să muncim, că d-aia suntem oameni şi nu hoţi! urmă Pravilă grav, adăugând îndată cu alt glas: Dar văd că una am vorbit eu şi la altele aţi ajuns voi. Acu nu-i nimica, numai să ştiţi că de aci înainte eu nu mai acopăr pe nimeni, ci vă las pe seama jandarmilor!
— D-apoi o viaţă avem, nu o sută! bufni Serafim Mogoş. Răspunsul lui Mogoş supără însă atât de rău pe primar, deşi
fusese dat cu glas mai liniştit ca altele, încât izbucni:
— Ei, ş-acu să ieşiţi afară! Că la voi vorba bună e ca ovăzul la gâşte!
Oamenii ieşiră încetinel, se mai opriră în ogradă, apoi în uliţă, grupuri-grupuri, chibzuind şi sfătuind.
— Nu le vine la socoteală, cum să le vie, să asculte durerile oamenilor! zise Ignat Cercel într-un grup mai gălăgios.
— Vezi bine că nu, făcu şi Toader Strâmbu. Că dacă stăpânirea împarte

moşia, apoi are s-o împartă la cei săraci şi fără pământ, iar dânşii suflă a pagubă!

— D-aia tot umblă s-o ia dânşii, ca să n-apuce stăpânirea să ne-o împartă nouă! completă mânios Trifon Guju. Dar lasă, că nici noi n-om dormi...

Petre plecă cu fratele învăţătorului şi cu câţiva bătrâni. Ardea să aducă iar vorba de conul Grigoriţă, ca să spuie oamenilor cât s-a purtat de frumos cu dânsul şi cum deunăzi, când s-a întors de la Costeşti de dusese pe cuconiţa la gară, după ce l-a ascultat din fir în păr, a chemat pe Leonte Bumbu, logofătul, şi i-a poruncit să şteargă din catastife toată datoria tătâne-său şi să-i plătească numaidecât preţul unei perechi de boi, nu numai a celui omorât în pădure, pe deplin.

Pomenindu-se despre despărţirea boierilor, Petre se grăbi să dea amănuntele puţine ce le cunoştea de la Marioara lui şi să adauge:

— Cucoana e ţâfnoasă şi îndrăcită cum nu se mai poate, dar conul Grigoriţă, cum îl ştiţi, drept şi milostiv şi bun de parcă nici n-ar fi boier. Că binele ce mi l-a făcut mie n-am să-l uit nici în mormânt...

3

Titu Herdelea află în tren de la Nadina vestea divorţului. Nu credea. De-abia când, peste vreo zece zile, i-a confirmat-o Grigore, s-a convins. Şi a exclamat cu multă părere de rău:

— Cu toate astea, ce femeie drăguţă!

— Prea drăguţă! a surâs Grigore.

Oricât de mult ţinea însă la Grigore Iuga şi oricât admira pe Nadina, tânărul Herdelea nu mai avea răgaz să se ocupe deosebit de încurcăturile lor. Se întâlnea deseori cu Grigore, se ducea pe la dânsul şi mâncau câteodată împreună. Vedea şi pe Nadina uneori la câte-un spectacol sau la Gogu Ionescu, când era poftit la masă. Altfel însă vâltoarea ziaristicii îl absorbea tot mai mult. Sub pretexte că evenimentele politice se intensifică, Roşu îi multiplica întruna însărcinările. Ca să ridice *Drapelul,* ambiţiosul secretar de redacţie voia să-l doteze cu diferite rubrici noi şi, neavând alţi redactori docili, punea pe Herdelea la contribuţie, iar el, zelos, primea fără a crâcni. Aşa a devenit titularul unei rubrici de curiozităţi, al alteia de ecouri politico-mondene şi al cronicii teatrale, singura pe care o făcea cu plăcere, fiindcă îi era drag teatrul şi acuma se putea duce mai des şi gratis.

Dar îndată ce s-a întors de la Amara, a avut o surpriză din partea doamnei Alexandrescu, gazda lui limbută şi amoroasă. Tot descosându-l cum a petrecut la ţară şi neascultându-l cu atenţie, ceea ce pe el îl cam jignea, se pomeni deodată că-i zice foarte încântată:

— Ştii că în lipsa dumitale Tanţa a fost mereu pe aici şi mereu mi-a vorbit despre dumneata... Ce fată, domnu' Titu! Nici nu-ţi închipui dumneata... Numai Mimişor a mea a mai fost ca ea, cuminte, şi frumoasă, şi deşteaptă!

Apoi, după ce îl stârni iar să povestească, peste două minute iar îl întrerupse, ameninţându-l cochet cu degetul şi învăluindu-l în nişte priviri de complicitate:

— Hoţomanule, hoţomanule! Mi se pare că ai pus gând rău Tănţichii noastre? Ce să-ţi spun, n-ai gust prost! Fete ca Tănţica nu se găsesc pe toate potecile — şi frumoasă, şi de familie bună, şi cu educaţie... De! Adevărat că şi dumneata eşti băiat bine, cu un câştig bun, cu viitor mare... Aţi fi o pereche cum nu se poate mai potrivită, numai să dea Dumnezeu să iasă cum cred eu!

Şi vreo jumătate de oră Titu trebui să asculte aiurit explicaţiile, combinaţiile, planurile, sfaturile, îndemnurile ei într-o succesiune vertiginoasă şi ameţitoare. Se înfricoşă. Iubea pe Tanţa fără să-i fi trecut măcar prin minte posibilitatea însurătorii, care, în situaţia lui, i s-ar fi părut cel puţin ridicolă.

Tanţa într-adevăr venea mai în fiecare după-amiazi la doamna Alexandrescu şi Herdelea se simţea din ce în ce mai încurcat. Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare subită, care să-i piarză urma. Într-o zi însă, pe când se afla la doamna Alexandrescu de vorbă cu Tanţa şi tocmai când doamna Alexandrescu îşi căuta un pretext să-i lase singuri, fiindcă ochii verzi ai Tanţei îşi îndeseau implorările drăgălaşe, se auzi deodată o timidă bătaie în uşă, după care, fără să mai aştepte răspuns, intră Marioara.

— Vă rog să mă scuzaţi, zise ea puţin speriată mai ales observând pe Tanţa, căci de doamna Alexandrescu nu se jena. Venii pentru lecţie şi găsii încuiat şi...

— E cheia în uşă, dragă Marioară! sări Titu roşindu-se şi vrând să meargă spre ea.

— Aşa? N-am observat... Atunci trec dincolo... Scuzaţi! făcu fata dând uşor din cap şi retrăgându-se cu un mic surâs către Herdelea.

Cum se închise uşa, Tanţa, palidă, se sculă şi-şi luă haina să plece. Zadarnice fură explicaţiile îmbelşugate ale doamnei Alexandrescu. Tanţa se declara înşelată: de ce nu i-a spus nimica despre "stârpitură" asta care intră în camera lui ca la ea acasă? Plânse şi se linişti puţin, dar nu vru să mai rămâie. Plecă posomorâtă ca o martiră.

— Vezi ce-mi făcuşi? îi imputǎ pe urmă doamna Alexandrescu. Mă aşteptam că ai s-o păţeşti odată cu lecţiile dumitale, că nu te mai astîmperi şi n-ai răbdare deloc... Ei, acuma ce te faci? Trebuie să fii delicat cu Tanţa, că ea e foarte sensibilă şi inimoasă!

Dincolo îl aştepta altă scenă cu Marioara, pe care însă o îmbuna mai repede.

Seara, încheindu-şi bilanţul zilei, fu totuşi mulţumit. O întâmplare neprevăzută i-a adus o soluţie. Tanţa s-a supărat, aventura s-a încheiat. A doua zi Tanţa n-a mai venit. Nici a treia. S-a isprăvit.

Era sâmbătă, pe la începutul lui februarie. Titu Herdelea avea de scris un articol important pentru *Drapelul.*

Directivele i le-a dat însuşi Deliceanu şi, deci, ţinea enorm să se prezinte cu ceva excepţional, să se convingă şi directorul că are într-însul un colaborator merituos. De aceea fu vesel când doamna Alexandrescu îl anunţă că se duce cu Jean, la părinţii lui, unde vor sta târziu şi deci să aibă grijă de casă, iar dacă iese, să încuie bine şi să ascundă cheia la locul ei.

Se dezbrăcă. Îşi puse un halat vechi şi nişte papuci ieftini, îşi pregăti câteva ţigări şi se aşternu pe muncă. În odăiţă făcuse călduţ. În soba de

tuci duduia focul. Acoperi mai multe file cu o lesniciune de parcă i-ar fi dictat cineva. Gândurile i se înşirau ca mărgelele pe aţă. Fumul de tutun îi învăluia capul ca un nouraş de vată, iar pe duşumele mucurile aruncate la întâmplare punctau pauzele inspiraţiei lui ziaristice. Pe la cinci, când începea să se întunece, nu-i mai lipsea decât o încheiere de efect. Ca să-şi scormonească avântul reciti tot articolul, mormăind şi cu glas câte o frază ce i se părea mai sonoră şi mai rotundă.

"Bravo! îşi zise la urmă. Perfect! Dacă nici asta nu face senzaţie, atunci..."

Sfârşitul de efect însă tot nu-i venea. Căutându-l în rezervorul minţii, se ridică, luă lampa de pe noptieră şi o duse pe masă să aprindă lumina. Scoase abajurul, apoi sticla, cu multă băgare de seamă, mereu îngândurat. Uitându-se după cutia de chibrituri i se păru că aude un ciocănit sfios în uşă. Până să se întoarcă, uşa se deschisese.

— Tanţa?! făcu dânsul atât de mirat, că-i fu în aceeaşi clipă ruşine de tonul întrebării.

Tanţa rămăsese lângă uşă, cu ochii mari asupra lui, parc-ar fi nimerit într-o casă străină.

— Iartă-mă, Tănţico! reluă Titu dezmeticit. Uite cum mă găseşti!... Lucram, voiam să fac lumină şi...

Pentru că pornise spre ea, îl opri cu un gest instinctiv şi, după câteva secunde, şopti:

— Aşteptai pe cineva?

Când tânărul vru să răspundă, altă întrebare îl iscodi cu un surâs tulbure:

— Nici pe mine?

El tăgădui din cap.

— Şi vezi, eu totuşi am venit! murmură ea cu o privire stranie, înfăşurată în haina de iarnă, cu blana de vulpe în jurul gâtului, cu o căciuliţă de catifea înfundată pe cap, fata parcă răspândea o lumină vaporoasă în odaia ce se lupta cu amurgul.

— Ai adus bucurie în camera asta mohorâtă...

Titu Herdelea amestecase o tremurare romanţioasă în cuvinte, ceva teatral şi prefăcut, deşi inima îi era într-adevăr sinceră. Tanţa auzi numai glasul inimii şi se apropie cu braţele întinse, recunoscătoare:

— N-am să te deranjez... Mă mulţumesc numai să te privesc cum scrii, să fiu aici cu tine...

— În orice caz...

Glasul lui Titu se schimbase. Apropierea ei îl turbura. Nici nu putu sfârşi. Îi cuprinse amândouă mâinile şi le strânse la inimă. Apoi, fără trecere, îi scoase haina în timp ce ea însăşi îşi lepăda căciuliţa.

Întunericul se infiltra nesimţit în casă. Lucrurile luau înfăţişări mai rotunde, îşi pierdeau contururile, se confundau. Numai fereastra ce dădea în curte păstra o culoare alburie şi în cadrul ei se îmbulzeau şi se întreceau fulgii strălucitori de zăpadă, ca un roi de fluturi albi în căutarea unui adăpost împotriva frigului şi întunericului.

— Unde să stăm? întrebă Titu, cuprinzându-i mijlocul. Vezi, aici la mine nici n-avem unde să stăm împreună alături...

Tanţa purta pe faţă un surâs curat de fericire. Ei toate i se păreau

acuma fermecătoare. Se aşeză simplu pe marginea patului, uitându-se cum Titu punea două lemne în sobă, cum întorcea cheia în broască... De-abia când el îi luă capul în mâini şi o sărută pe buze mai apăsat ca altă dată, avu o tresărire şi murmură cu o imputare şovăitoare:

— De ce-ai încuiat uşa?

Întrebarea însă rămase suspendată în aerul îmbâcsit de tutun. Titu alunecase în genunchi la picioarele ei, şi-şi ascunsese obrajii în poala ei, încolăcindu-i şi mângâindu-i şoldurile cu braţele. Ea se simţea mâhnită că i-a lăsat întrebarea fără răspuns şi începu să-şi plimbe nervos degetele prin părul lui. Ochii el priveau în neştire jocul funigeilor în fereastră, prin creieri îi trecea necontenit uşa încuiată şi gândul că trebuie să plece numaidecât. În aceeaşi vreme totuşi buzele ei şopteau strâns:

— Titule drag, te rog mult, fii cuminte... foarte cuminte... Îmi promiţi ?... Promite-mi!

El se sculă brusc, ca şi cum s-ar fi trezit din vis şi zise aspru:

— Îţi jur!... Jur!

Se aşeză lângă ea, pe dunga patului. Jurământul li se părea acum amândurora exagerat. Cuvântul parcă destrămase din vraja ce se ţesea în jurul lor. Tanţa, ca o scuză şi un îndemn, se crezu obligată să dea lămuriri. Nu se gândise să vie pe aici nici azi. De ce să mai vie dacă el n-o iubeşte mult, nespus de mult. Când a văzut însă că Lenuţa cu Jenică au picat la ei şi au să stea cine ştie cât de târziu, a înţeles că trebuie să fi rămas singur şi atunci şi-a zis că el nu-şi dă seama cât îl iubeşte ea şi de aceea nu-i preţuieşte suficient iubirea... Ce să mai asculte aceleaşi clevetiri ale cucoanelor bătrâne când ar avea atâtea de vorbit cu el? Şi fiindcă de mult trebuia sa întoarcă vizita unei prietene, a ieşit repede şi...

Nu se uita deloc la Titu, care ascultase fără a înţelege vorbele, şi se lipise tot mai strâns de ea, auzindu-i bătăile inimii din ce în ce mai clar, simţindu-i uneori tresăririle trupului. Apoi, deodată, Tanţa se întrerupse, năpădită parcă de o frică mare, şi se ridică murmurând:

— Acuma însă trebuie să plec... Lasă-mă, te rog, Titule drag! Unde mi-ai pus haina ?

Titu Herdelea se spăimântă. Îl durea numai închipuirea că va rămâne iarăşi singur, cu articolul neterminat, în căutarea frazei de efect. Acuma tot ce nu era Tanţa i se părea fără importanţă. Nimica-n lume nu poate înlocui încântarea ce a vrăjit-o prezenţa ei în odăiţa năclăită de fumul ţigărilor. În clipa aceasta tot rostul şi toată înţelepciunea lumii se aflau pentru dânsul în verdele cald al ochilor ei, în glasul blând şi şoptit care picura cuvinte misterioase, în corpul fierbinte, cu tresăriri speriate. Desperat că ar putea-o pierde, îi aţinu calea, o îmbrăţişă şi, scufundându-şi privirea în ochii ei, îngână răguşit:

— Nu se poate să pleci... aşa...

Îi fu ruşine de ce a spus, dar ea, parc-ar fi fost un ecou al inimii ei, răspunse cu un surâs mirat, care repeta întocmai vorbele lui. Mâinile lui se încurcară în bluza ei subţire şi albă, prinsă în faţă cu câteva copci. Cu acelaşi surâs mirat, Tanţa îi ajută să descheie bluza, şoptind totuşi instinctiv o imputare:

— Lasă bluza, Titule... Nu, nu, te rog... vreau să plec...

Titu spunea şi el ceva, cu glas uscat, fără să-şi dea seama ce.

Cuvintele lor se împreunau într-un susur de bucurie ascunsă.

Pe urmă, Tanţa rămase dreaptă, cu picioarele strânse, numai în cămaşa scurtă, din sus de genunchi, lipită de corpul gol ca o apărare inutilă. Braţele ei se încrucişau pe piept să ascundă sânii care, cu sfârcurile lor mici, păreau singurul sprijin al cămăşii gata sa alunece.

— Mi-e frig... suspină Tanţa aproape imaterial.

Tânărul o luă în braţe ca pe un copil somnoros, o aşeză în pat şi o înveli. Acolo ea rămase cu faţa-n sus, cu ochii în ochii lui Titu, care-i potrivea mereu învelitoarea. Apoi deodată se pomeni cu el alături. Mâinile lui reci îi netezeau sânii împietriţi, coborau pe pântecele fierbinte. Atunci ea începu iarăşi să bolborosească în neştire "nu, nu, nu", răsucindu-se înspre el şi încolăcindu-i gâtul cu amândouă braţele. Mai simţi un genunchi străin desfăcându-i picioarele...

Într-un târziu se dezmetici. Titu şedea pe marginea patului, îi săruta lacrimile de pe obraji. Îi auzi glasul:

— Îţi pare rău, Tănţa?... Nu vreau să-ţi pară rău!

Ea deschise ochii, care parcă luceau în întunericul ce umpluse odaia. Îşi legăna capul pe pernă, zicând cu o dulceaţă noua în voce:

— Nu...

Iar după un răstimp ea întrebă:

— Acuma mă mai iubeşti ?

Titu răspunse cu un val de sărutări. Îl opri cu o nouă întrebare:

— Acum crezi că te iubesc?

— Nu m-am îndoit niciodată, făcu tânărul Herdelea. Numai tu te-ai îndoit de iubirea mea.

— Să nu mă mai îndoiesc? murmură Tanţa.

— Nu! zise Titu, crâmpoţindu-i buzele.

Când rămase singur, Titu Herdelea lăsă perdeaua şi aprinse lampa. Lumina gălbuie, neputincioasă, îl readuse la realitate. În cameră mai plutea parfumul corpului ei, ameţitor şi misterios, precum pluteau cuvintele, gemetele şi zvârcolirile ei... Îşi dădu seama acuma că dragostea aceasta a luat o întorsătură plină de răspunderi. Şi tocmai când el a început să-şi croiască de-abia un rost în lume! O iubeşte pe Tanţa, negreşit, dar are el dreptul să-i zdrobească viaţa, legând-o de destinul lui atât de puţin asigurat din toate punctele de vedere? Cum va fi el în stare să întreţie o soţie când întreţinerea lui în viitor e numai semne de întrebare?... Îşi găsi îndată scuze: că el a rezistat, că Tanţa însăşi a venit, că nu orice iubire, cât de mare, trebuie să ajungă la ofiţerul stării civile, că şi alte cazuri... Îşi curmă însă gândurile de scuză, scârbit de ele, şi-şi zise cu dojană:

"Eşti un ticălos, Titule! Să-ţi fie ruşine!"

4

Grigore Iuga nu mai putea sta la ţară. Singurătatea îl îngrozea tot atât ca şi stăruinţele tatălui său să nu-şi distrugă căsnicia pentru neînţelegeri fireşti şi trecătoare. Îi era ruşine şi silă să-i mărturisească adevărul. Se credea umilit în bărbăţia lui, că în cinci ani n-a fost în stare să inspire soţiei sale măcar respectul elementar să nu-l înşele chiar în propria-i casă.

Totuşi nu se simţea sigur nici de inima lui. Se surprindea căutând scuze Nadinei, parcă iubirea lui încă n-ar fi murit şi ar aştepta numai un pretext ispititor pentru a uita şi a continua. Se dispreţuia şi se temea de slăbiciunea lui. Cel puţin în vacarmul Bucureştilor nu va fi singur.

Şi-a reluat camera în care a stat când era student la mătuşă-sa Mariuca. A găsit-o aranjată cu o grijă meticuloasă. Văzând că-i place, mătuşă-sa îi zise încântată:

— Îţi place, Grigoriţă?... Eu am aranjat-o. Vreau să te simţi la mine ca acasă şi să nu-ţi lipsească nimica, să nu regreţi că...

Tăcu. Ştia că Grigore ştie cât n-a iubit-o ea pe Nadina şi nu voia să-i pomenească tocmai acuma despre ea. Grigore, ca niciodată, răspunse:

— În privinţa regretelor, fii liniştită, dragă tanti!

Tânărul Iuga ceru o întâlnire lui Gogu Ionescu. Se întâlniră a doua zi la club. Gogu era consternat. Nu pricepea nimic. A rămas îngrozit când i-a spus Nadina. Cum e posibil? El îi credea în cea mai dulce armonie. Nu-şi permite să se amestece şi nici să dea sfaturi în asemenea chestie gingaşă, dar... Lui i-e drag Grigoriţă ca un frate şi-i va fi totdeauna, indiferent de legăturile de familie. Fireşte, Nadina e o femeie cam dificilă. Oricât obişnuieşte dânsul să fie de rezervat faţă de afacerile intime chiar ale rudelor, ei i-a spus de mai multe ori, ca unei surori, că exagerează cochetăria şi abuzează de toleranţa amabilă a bărbatului ei... În sfârşit, se însărcină să se intereseze, din partea lui Grigore, la Nadina, dacă a început demersurile divorţului şi-n ce stadiu se găsesc, înţelegând perfect că Grigore, din moment ce a plecat din casă, n-ar mai vrea să aibă tratative directe cu ea pentru o mie şi unu de motive. Ziua următoare se revăzură în acelaşi loc şi Gogu Ionescu îi relată amănunţit că Nadina, îndată ce s-a întors de la ţară, deci cu vreo zece zile în urmă, a chemat pe avocatul Olimp Stavrat şi l-a rugat să introducă neîntârziat cererea de despărţire. E probabil că în clipa aceasta hârtiile se află la tribunal. Grigore îi mulţumi, transmiţând mulţumiri şi Nadinei cu asigurarea că va accelera lucrurile cu toate stăruinţele posibile, fiind în interesul amândurora să termine cât mai curând toate formalităţile şi să-şi recapete libertatea.

Grigore se duse la Baloleanu. El încă nu ştia nimic. Se miră. Regreta. Melania de asemenea. Îl opriră la dejun. Trebuie să rămâie. Acuma nu mai are pretext... Grigore se înarmase cu o cuirasă împotriva tuturor consolărilor. Înainte de a trece în sufragerie din cancelaria lui somptuoasă, Baloleanu îşi luă o mutră oficială:

— Vasăzică e serios şi irevocabil, Grigoriţă?

— Bine, dragă Alexandre, dacă tu crezi că eu pot glumi cu astfel de...

— Atunci am să mă ocup şi eu niţel de afacerea asta şi te asigur că vei fi divorţat în minimum de timp admisibil! zise avocatul cu o siguranţă gravă, adăugând însă, după câteva clipe, iarăşi jovial: Fiindcă la Palatul de justiţie sunt totdeauna la putere graţie modestului meu talent!

— Sper însă că intervenţia ta nu va fi tot atât de promptă cum a fost pentru prietenul meu ardelean, ţi-aduci aminte? glumi Grigore Iuga.

Baloleanu se uită perplex o fracţiune de secundă, apoi explodă cu o indignare amicală:

— Se poate, Grigoriţă, să-mi pomeneşti numai acuma de tânărul cela, am şi uitat cum îi zicea?... N-a fost vorba să vie pe la mine, să... Bine,

puiule, de ce nu vine băiatul?

— Acu lasă-l pe el, că l-am băgat la *Drapelul* încât...

— Aha, l-aţi şi acaparat pentru partid! râse Baloleanu. Şi tot voi ne faceţi pe noi sectari!

Tânărul Iuga merse cu Baloleanu la tribunal de câteva ori, ca să fie sigur. Iar după ce văzu împlinite primele formalităţi, se socoti suficient de liniştit ca să se poată înfăţişa la Predeleanu. Se auzea pe el însuşi declarând emfatic: "Sunt îndrăgostit", şi amintirea propriului său glas îl ruşina... Numai cu Predeleanu, în patru ochi, a discutat despre ea, fără să-l fi întrebat. Victor părea nedumerit, dar nu i-a cerut nici o explicaţie... La masă şi nici mai pe urmă, Tecla n-a pomenit deloc de Nadina, de altfel ca şi domnişoara Postelnicu, pe care totuşi a surprins-o de câteva ori privindu-l cu o curiozitate abia stăpânită. Vorbiră numai despre lucruri agreabile, nici măcar politică. Îndeosebi dezbătură pe larg numeroase baluri, spectacole, recepţii şi petreceri de tot felul care agitau Bucureştii şi-i dădeau o culoare zvăpăiată. Predeleanu chiar observă, mai mult ca să tachineze pe cumnată-sa:

— Sezonul parc-ar fi comandat special pentru Olguţa, dans şi dans pretutindeni...

— Cu petrecerile lumea îşi mai uită necazurile şi primejdiile, zise Tecla.

— Da, dar nu ştiu dacă aţi băgat de seamă că toate dansurile au început să ia o alură erotică şi senzuală, încât uneori ţi-e ruşine să priveşti pe dansatori, adăugă Victor cu un ton mai serios.

— De ce nu spui mai bine, moralistule, că ţie în general nu-ţi place dansul şi de aceea îi găseşti toate defectele! replică Olga cu vioiciune, apărându-şi pasiunea.

Grigore nu se amestecă în controversă de teamă să nu ajungă la Nadina. Discuţia alunecă asupra marii serbări ce o pregătea societatea filantropică "Obolul", pentru 19 februarie, la Teatrul Naţional. Era evenimentul monden cel mai important. Întreaga familie regală avea să fie de faţă şi toată lumea cea mai bună. Locurile, deşi cu preţuri fabuloase, se reţinuseră. Se întrevedea chiar necesitatea să se repete spectacolul spre a putea satisface barem cererile cele mai simandicoase. În program figura un fel de revistă scrisă de trei domni foarte spirituali, deşi din societatea înaltă, şi jucată numai de doamne şi domnişoare din aceeaşi societate. Olga avea un rol, fireşte, de dans, şi se găsea în frigurile creaţiei.

Când află doamna Mariuca Constantinescu că, în sfârşit, divorţul a pornit, lăsă la o parte discreţia şi se apucă să-i povestească nepotului câte a ştiut despre Nadina şi nu i le-a spus până acuma, ca să nu-l întristeze sau să-şi închipuie că vrea să-i strice casa. Ea l-a prevenit de cum a auzit că vrea să se însoare cu Nadina, fireşte delicat, fiindcă în cazuri d-astea orice povaţă negativă e rău venită. De fată s-a cunoscut ce femeie are să fie. Nu zice nimeni, unei fete îi şade bine vioiciunea, cochetăria, flirtul — totuşi, cu oarecare măsură. Nadina speria lumea cumsecade pe unde umbla cu nebuniile ei, cu ceata de admiratori după ea. Măcar după ce s-a măritat să se fi potolit. Profitând de iubirea oarbă a bărbatului, nu s-a sfiit să-şi ia un amant din primul an de căsnicie, dacă nu din prima lună. Alţii au urmat în serie. Numai ea a aflat precis despre cinci, ultimul Raul

Brumaru, cu care s-a plimbat astă-vară şi prin străinătate, nu se ştie pe ai cui bani, căci unii spun că Brumaru trăieşte din expediente de club, iar alţii că ar fi bogat şi Nadina îl toacă îngrozitor.

Grigore încercă să-i zăgăzuiască destăinuirile. De vreme ce s-a hotărât să se despartă, i-e indiferent ce face şi cu atât mai mult ce a făcut Nadina. El, pentru respectul sentimentelor lui, nu vrea să-şi amintească decât lucrurile de care n-are nevoie să roşească. O fi o prostie acest fel de a privi viaţa, dar el... În zadar, tanti Mariuca nu se potoli până ce nu-i zugrăvi şi pe ceilalţi patru domnişori care s-au bucurat de graţiile Nadinei. Ş-apoi, în fiece zi revenea cu câte-un amănunt, cu câte o ştire nouă, primită caldă de la vreo prietenă binevoitoare, încât Grigore începu să se ferească a da ochii cu ea şi-l bătea gândul să se mute mai bine la un hotel, ca să-şi redobândească liniştea sufletească.

Din nenorocire, pe la sfârşitul lui ianuarie sosi şi tatăl său la Bucureşti. Mariuca încercă să-i servească ultimele noutăţi despre Nadina. Miron Iuga o ascultă puţin cu ochii mari şi pe urmă o opri sever:

— Isprăveşte cu clevetirile, Mariuco! Nu e demn de văduva unui general român să colporteze toate prostiile care, fatal, circulă pe socoteala unei femei frumoase... Dar eşti şi tu ca biata nevastă-mea, fie iertată, nu degeaba aţi fost surori. Voi vă închipuiţi că toate femeile trebuie să ţie coada cratiţei ori să împletească ciorapi de iarnă pentru soţii lor. Ei, s-au mai schimbat vremurile, Mariuco!

— Bine, dar Grigoriţă e în divorţ cu ea, Miroane! obiectă doamna Constantinescu deconcertată; îi era frică de Iuga, pe care-l cunoştea foarte ciufut, cum nu i-a fost niciodată de generalul care fusese un om ca o bomboană şi nu ieşea din cuvântul ei.

— Tu te uiţi la Grigoriţă care-i copil? se miră bătrânul, fără să îngăduie fiului său să-l întrerupă. Dar cine ţi-a spus ţie că o cerere de divorţ înseamnă divorţul? Până ce nu s-a transcris definitiv o despărţire e o simplă neînţelegere între soţi, dragă Mariuco!

Miron Iuga lăsase baltă la Amara pregătirea învoielilor pentru munca pământurilor, o chestie mai grea acum, fiindcă îi ajunsese la ureche că ţăranii umblă să schimbe ce-a fost în trecut. Moşia Babaroaga însă nu-i mai dădea odihnă şi se înverşuna s-o achiziţioneze cu orice sacrificii. Proiectul de divorţ al lui Grigore i se părea obstacolul cel mai grav pe care trebuie neapărat, şi în primul rând, să-l înlăture.

Înainte de a vedea pe Nadina se hotărî totuşi să treacă pe la Dumescu, la Banca Română, să schimbe numai două vorbe prealabile, discuţia în fond rămânând s-o facă după ce va cunoaşte preţul şi condiţiile de plată. Grigore îl însoţi până-n faţa băncii, având şi el o întrevedere cu Baloleanu. Pe drum, bătrânul se uita mereu la afişele şi pancartele fără număr care toate chemau lumea la diferite distracţii şi petreceri.

— Aici oamenii ştiu că trăiesc bine! murmură Miron dispreţuitor, încotro te întorci numai îndemnuri la veselie şi desfrâu. Ce le pasă?! Noi muncim, ca să poată ei să benchetuiască!

Constantin Dumescu se lumină la faţă văzând pe Miron. Îl îmbrăţişă cu o efuziune care părea aproape neverosimilă pentru firea lui tăcută şi înfăţişarea-i închisă. Îşi potrivi pe nas ochelarii de aur, semn de mare emoţie la el, iar ochii, de obicei reci, îi râdeau. După câteva minute de

întrebări şi răspunsuri afectuoase, Miron Iuga zise:

— Tu ai de lucru aici, dragă Costică, şi eu n-am venit să te încurc. Într-o zi d-astea ne-om întâlni şi vom vorbi mai pe îndelete de ale noastre. Acuma nu vreau să-ţi răpesc decât două-trei secunde. Uite deci ce e, Costică!

Îi spuse. Dumescu ascultă cu multă atenţie. Iuga observă cum i se întunecă mereu faţa. Şi la sfârşit directorul băncii vorbi:

— Ei bine, iubite Miroane, suntem prea vechi prieteni, ca să mă codesc a-ţi da imediat un răspuns categoric...

Răspunsul categoric era: nu. I l-a îndulcit pe urmă cu explicaţii. Nu e acuma momentul pentru a cumpăra pământ. Miron are destul. Harnic şi sănătos să fie să-l muncească. Refuzul e numai în interesul lui. Dacă nu l-ar iubi, l-ar împrumuta cu orice sumă, fiindcă banca se poate despăgubi oricând, scoţându-i în vânzare domeniul. El, Dumescu, preferă să-l mâhnească azi, decât să-l lase pe drumuri mai târziu. Îşi împlineşte o datorie de adevărat prieten.

— Apoi mă mir, Miroane, de planurile tale! Tu trăieşti pe sub pământ? Tu nu vezi şi n-auzi nimic? Nu simţi cum se precipită lucrurile, cum pârâie ceva?... Mâine-poimâine ne putem pomeni cu o expropriere generală a marii proprietăţi; ce te-ai face tu cu nişte sarcini atât de împovărătoare? Ideea se propagă din ce în ce mai insistent. N-o judec. Constat. Paralel progresează agitaţia ţăranilor... Nu, nu, nu trata chestiile astea cu dispreţ. N-o fi la tine, poate, dar agitaţia e o realitate. Poate chiar ea a făcut ca ideea exproprierii să se înfiripeze — nu ştiu. Şi iarăşi nu afirm că pericolul e iminent. Nu ştiu. Dar există. Şi în asemenea clipe nu te mai poţi gândi serios să cumperi moşii. Pământul a devenit o valoare îndoielnică până ce se vor lămuri situaţiile. Aşa că... Nu te uita la viaţa de praznic permanent din Bucureşti. Asta e un semn de boală. Epidemia balurilor, şi a dansurilor, şi a chefurilor prevesteşte totdeauna un rău, sau îl subliniază. Faţada prea strălucitoare ascunde veşnic ceva putred. O casă solidă nu paradează şi nu caută să-ţi ia ochii cu faţada. Eu nu fac nici o politică şi nici măcar nu mă interesează certurile lor. Dar aici, la bancă, se simte mai precis pulsul vieţii. Şi pulsul vieţii noastre bate prea neregulat. Organismul are friguri, Miroane! Trebuie să fim prudenţi, până vom găsi leacul!

Miron Iuga nu era convins deloc, dar cu atât mai ofuscat. Se forţa să nu-şi arate nemulţumirea. Se despărţiră promiţându-şi că vor mai vorbi, că deocamdată a fost o luare de contact, că... Şi Miron avea siguranţă că Dumescu nu va rezista până la capăt.

"Bietul Costică! îşi zise în cele din urmă bătrânul. Băiat bun, păcat că-i strâmt la minte, cum a fost de când ştiu şi-l iubesc!"

Îi trecu supărarea mai repede decât credea. De fapt, nici n-ar fi trebuit să se încurce cu Dumescu înainte de a se descurca cu Nadina, căci acolo e hopul cel mare. Banii îi va găsi dânsul în toată România, numai să aibă ce să facă cu ei.

Nadina, vestită dinainte, îl aştepta. Era o nimfă. Îl primi cu drăgălăşia-i obişnuită, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat de când s-au despărţit în Amara, cu o lună în urmă.

— Te-aş opri la masă, papa, dar nu ştiu dacă?... Îi zise îndată după ce-l introduse în salonaşul ei favorit, cu un surâs nevinovat şi întrebător.

— O, rămân cu plăcere, cu mare plăcere, Nadina! făcu Miron galant şi satisfăcut.

Abordară chiar înainte de masă amândouă chestiile care-l interesau pe Iuga. În privinţa divorţului îi propuse o împăcare, adăugând negreşit că propunerea nu e autorizată de Grigoriţă, dar garantând că-l va îndupleca în cazul când ea ar reveni. Nadina refuză zâmbind, dar ferm. Iniţiativa n-a pornit de la ea, ci de la Grigore. Ea ar fi continuat, deşi în multe privinţe a avut nemulţumiri. Acuma neînţelegerile lor au devenit publice. Toată lumea ştie că sunt în divorţ. O revenire i-ar face şi ridicoli. Pe urmă azi mai poate fiecare să-şi croiască o viaţă nouă. Mâine poate ar fi mai greu... Miron stărui s-o convingă. Nadina îl întrerupse:

— Mă măguleşte insistenţa ta, papa drag... E o dovadă de iubire care mă înduioşează. Dar, te rog, uite... (împreună mâinile ca la rugăciune), te rog, dă-mi dovada supremă de iubire şi... să vorbim de altceva.

— Despre ceea ce aş fi vrut să mai vorbesc, nici n-aş mai putea pomeni, dacă hotărârea ta e într-adevăr definitivă şi irevocabilă! murmură bătrânul abătut. Numai după o pauză continuă: Cu noră-mea puteam discuta despre Babaroaga, cu fosta nevastă a fiului meu mi-ar fi imposibil.

Nadina râse cu dinţii fildeşii:

— Vai, cât te înşeli, dragă papa!

Tocmai dimpotrivă. Numai cu fosta sa noră va putea discuta cu adevărat despre moşie. Nu era hotărâtă să vândă şi nici n-ar fi vândut dacă rămânea cu Grigore. Acuma însă, imediat ce va putea dispune singură, va lichida Babaroaga. I-ar fi şi penibil să mai aibă afaceri chiar şi numai în vecinătatea proprietăţilor lui Grigore. Ar fi fost bucuroasă să scape mai repede, dar până nu va fi divorţată nu poate face nimic, pentru că i-ar trebui consimţământul soţului. Într-o lună, cel mult două, formalităţile despărţirii speră să fie terminate. Atunci se va repezi la ţară, are conacul de la Lespezi al lui Gogu, unde poate sta, şi nu va pleca de acolo până nu va fi încheiat vânzarea...

— Ehe, negustorească, nu glumă! zise bătrânul Iuga. Vom avea de furcă cu tine!

Zâmbea, glumea şi nu era deloc mulţumit. Toate încercările lui n-au izbutit să-i smulgă măcar o promisiune precisă. Şireată şi abilă, Nadina îi aluneca mereu printre degete ca argintul viu. Parcă mai mult obţinuse când i-a pomenit întâia oară, la Amara. Atunci fusese vorba să fie preferat. Degeaba, divorţul i-a îngreuiat lupta. Tocmai de aceea nici el n-are să renunţe. Nu i-e frică de piedici. Pentru orice eventualitate mai sondă vreo două bănci unde avea prieteni. N-a fost respins net ("să vedem, să ne consultăm, să mai discutăm"), dar considerentele lui Dumescu i-au fost repetate aproape cu aceleaşi cuvinte, parcă ar fi fost înţeleşi cu toţii. Reluă conversaţiile cu Dumescu, neoficial, la mese în doi. A obţinut o promisiune vagă. Costică îl iubea atât de mult, că nu se putea menţine până la urmă în atitudinea brutală de refuz. Sperau amândoi că vor sfârşi prin a se convinge: Dumescu pe Iuga să renunţe la cumpărare, Iuga pe Dumescu să-i înlesnească cumpărarea.

Grigore ştia pentru ce se zbate tatăl său. Din înfăţişarea lui şi din unele cuvinte ce-i scăpau, înţelegea că nu e prea încântat de rezultate. Anunţase de când a sosit că vrea să vază şi pe Predeleni. După vreo

săptămână, se duseră împreună.
Şi bătrânului îi plăcea familia Predeleanu. Oameni de treabă, zicea despre ei totdeauna, gândindu-se în primul rând la tatăl lui Victor, cu care se cunoscuse. Spre exasperarea domnişoarei Postelnicu, pentru care tot interesul lumii se concentra în jurul serbării "Obolul", peste câteva zile, s-a vorbit toată vremea numai despre agricultură, fireşte, ca să fie pe placul lui Miron. Impresionat totuşi de "considerentele" lui Dumescu, oricât nu era convins de seriozitatea lor, Iuga căuta pretutindeni un sprijin împotriva lor şi se mohora că nu-l găsea. Şi Predeleanu spuse că există oarecare efervescenţă între ţărani, nu în proporţiile cum se colportează la Bucureşti, negreşit, dar există. La el, la Delga, după informaţiile de încredere ale administratorului, ţăranii reclamă noi învoieli, fireşte mai favorabile lor. Proprietari şi arendaşi de prin Moldova cu care a vorbit, oameni ponderaţi, cunoscători ai ţărănimii, i-au zugrăvit situaţia de acolo mult mai îngrijorătoare. Asta ar denota că fenomenul e general, că aceleaşi cauze au produs aceleaşi efecte pe tot cuprinsul ţării. Explicaţiile nu lipsesc, se etalează chiar cu un lux de motivare unde nu te aştepţi, fără a fi concludente. Ce e valabil pentru o regiune nu ar urma să fie necesar valabil pentru celelalte regiuni, şi totuşi este.
— Fiindcă nu vrem să recunoaştem realitatea, Victore, interveni deodată Grigore cu pasiune, după ce se stăpânise îndelung, pentru a nu se contrazice cu tatăl său. Ţăranul lucrează pretutindeni în pagubă, graţie sistemului de învoieli ce i s-a impus. După fiecare an datoria a sporit, până ce azi a ajuns insuportabilă... La noi, majoritatea oamenilor sunt atât de îndatoraţi că, muncind tot anul viitor, nu numai că n-ar lua absolut nimic pe munca lor, dar nici nu şi-ar putea plăti trecutul întreg şi ar mai rămânea împovăraţi şi pentru viitor. Faţă de asemenea perspective, de ce să ne mirăm că ţăranii se agită? E normal şi natural!
Miron Iuga surâse puţin ironic de explicaţiile fiului său, apoi, ca şi când nici n-ar fi meritat să le ia în seamă, zise către Prede-leanu:
— Ţăranii nu stau pe roze tocmai pentru că şi proprietarii stau prost şi pentru că toată agricultura românească merge anapoda! Au fost ani grei, când moşiile n-au produs nimic sau aproape, şi ţăranii totuşi nu s-au agitat, ci şi-au văzut de necazuri, au răbdat şi au suferit ca şi noi! Acuma, slavă Domnului, am avut un an oarecum normal. Cine a fost cumpănit a agonisit şi are cât îi trebuie, cine a lenevit şi a fost beţiv n-are. Aşa e ordinea lucrurilor de când lumea şi pământul. Pot să admit eu la Amara o nemulţumire serioasă unde ţăranii umblă forfota să cumpere moşia Nadinei, să facă concurenţă altora?... Buba e alta, dragii mei, orice mi-aţi spune. Buba e slăbiciunea guvernului, care tolerează demagogia tuturor neisprăviţilor erijaţi în apărătorii ţărănimii. Ia să-i apuce niţel de guler guvernul pe toţi domnişorii cuprinşi de dragoste subită şi suspectă pentru bieţii ţărani şi să umple temniţele cu dânşii, să vezi cum va dispare imediat toată agitaţia ţăranilor.
— Evident că opoziţia profită de neputinţa guvernului, pe care-l preocupă micile şi eternele disensiuni personale, aprobă Victor. Nu mai puţin vinovată e însă opoziţia când recurge la astfel de agitaţii neleale!
— Nu neleale, domnule! strigă Miron, aprinzându-se. Zi criminale! Ce e mai criminal decât să aţâţi poftele unei mulţimi lacome? Şi ei asta fac!

Promit averea noastră ţăranilor, ca să stârnească duşmănie între noi şi ţărani. Ce le pasă lor dacă astfel se dă foc ţării? Pentru ei nu există interesul ţării, ci numai interesul partidului lor. Sunt stăpânii oraşelor, care ne exploatează cum vor.

Nu le ajunge. Pe noi nu ne-au putut subjuga nici prin băncile şi creditele lor, nici prin industria lor. Numai noi le mai rezistăm. Şi, pentru că n-au izbutit să ne doboare altfel, iată-i apărătorii ţăranilor împotriva noastră, ei care n-au trecut bariera oraşelor lor de frică să nu-şi mânjească ghetele. Vor să împartă pământurile noastre ţăranilor, dar nu se gândesc să împartă cu nimeni beneficiile fabricilor şi băncilor lor. În fond vor să decapiteze pe ţărani, omorându-ne pe noi, căci turma ţărănească fără păstori va fi pe urmă complet la cheremul lor... Te revoltă şi te indignează, mai ales când vezi că noi, cei condamnaţi la moarte, stăm şi ne ţinem de cancanurile şefiei, de intrigile remanierii şi de toate fleacurile!... Pentru a tempera puţin atmosfera ce o crease izbucnirea bătrânului, Grigore făcu zâmbind:

— Nici nu mi-aş fi închipuit, tată, că te poate pasiona atât de mult politica!

— Crima nu e politică, Grigoriţă! răspunse Miron potolit, dându-şi şi el seama că a exagerat o discuţie de masă. Crima e crimă. Ce fac ei nu e politică, e crimă.

— Sunt lipsiţi de orice scrupule, adevărat, observă şi Predeleanu tocmai ca să netezească asperităţile. O revoluţie în ţara românească, numai ei ar fi capabili să facă, dacă ar fi în interesul partidului lor...

Cu concursul doamnei Predeleanu veni rândul unor subiecte mai blajine şi, spre fericirea domnişoarei Olga, ajunseră şi la marele eveniment al serbării "Obolului". După un răstimp bătrânul şi aci găsi prilej de obiecţie:

— Nu zic de "Obolul", care poate serveşte într-adevăr scopuri bune. Dar, în general, se abuzează de lux şi de veselie în Bucureşti. Îţi face impresia unei destrăbălări uriaşe. Cum se potriveşte asta cu temerile de agitaţii de la ţară, nu ştiu. Puţină decenţă n-ar strica. Fireşte, tot guvernul ar trebui să puie frâu. Lumea poate fi inconştientă, guvernul nu. Ţăranii care ar vedea cheful monstru permanent de aici ce-ar zice? Ei n-au de mămăligă şi boierii nu-şi încap în piele de petreceri!

Îşi luă seama, râse prietenos şi şterse efectul de dojană. Până la urmă fu aşa de drăguţ, că Olga, care se speriase întâi de gravitatea lui rece, îndrăzni să-l poftească la serbare, s-o vază cum dansează. Miron zise surâzător:

— Îmi pare rău, frumoasă domnişoară, că n-am să te pot admira. Pe mine mă aşteaptă la ţară alt spectacol, mai puţin vesel, care nu suferă amânări. Dar las pe Grigoriţă să te aplaude şi din partea mea!

Grigore n-a lipsit, fireşte, de la marea serbare, cum n-a lipsit nimeni din cei ce alcătuiau înalta societate. Era sala cea mai elegantă ce a pomenit vreodată Teatrul Naţional. Până şi la galerie, la locurile numerotate, stăteau posesori de nume respectabile. Unele doamne din comitetul societăţii, alergând de ici-colo, aferate, şopteau fericite prietenilor, în treacăt:

— Seara asta va fi înscrisă cu litere de aur în analele României! înainte

de a se ridica cortina, Grigore, întorcând capul întâmplător, văzu în fotoliul din spatele său pe Titu Herdelea.

— Ei, bată-te! Ce cauţi aici între ciocoi? îi zise cu bucurie. Ne vedem în antract!

Titu era oficial, pentru cronica teatrală. Se gătise cu hainele cele negre şi totuşi se cam ruşină la început cu ele între atâtea fracuri. Îşi recăpătă încrederea văzând şi pe ceilalţi colegi de cronică dramatică la fel, ba unii în sacouri de purtare, ca o demonstraţie că ei sunt aici la datorie, nu la petrecere.

Senzaţia serii a fost Nadina în *Dansul apaşilor,* ultima noutate pariziană. Partenerul ei era Raul Brumaru. Au dansat cu atâta brio, că au fost obligaţi să biseze după insistenţele tumultuoase ale selectei asistenţe. Tânărul Herdelea nu s-a entuziasmat peste măsură. Era frumoasă "doamna Nadina", cum îi zicea el acuma, şi juca graţios, dar i-ar fi stat parcă mai bine un dans mai puţin prăpăstios şi mai demn de ea. A observat de curiozitate pe Grigore în timpul cât Nadina se învârtise pe scenă cu Raul. Grigore privea, ca orice spectator străin, fără să clipească... Lui Titu i-a plăcut mai mult o domnişoară drăgălaşă într-un fel de suită de dansuri româneşti. Nu ştia cine o fi, căci nu se îndurase să cumpere program, vânzătoarele fiind cucoane mari, care pretindeau cine ştie ce sume în folosul societăţii lor.

În antract se întâlni cu Grigore Iuga şi se retraseră într-un colţ al vestibulului să fumeze o ţigară. Titu era încântat şi căuta să-l convingă pe Grigore, parcă l-ar fi bănuit de altă părere, că iată, lumea bună a aranjat un spectacol foarte drăguţ şi în româneşte, ceea ce dovedeşte câtă dreptate au avut studenţii când au protestat să nu se mai zbenguiască în limbi străine. Şi ca să-şi sublinieze mai mult ideea, vru să releveze în special pe domnişoara care a jucat româneşte şi căreia regretă că nu-i ştie numele s-o laude la *Drapelul* în darea lui de seamă.

— Se poate să nu recunoşti pe domnişoara Olga Postelnicu, onorate domn? zise Grigore cu un reproş glumeţ. Pe cumnata lui Predeleanu?

Victor Predeleanu se apropia de ei în clipa aceea. Grigore îl denunţă:

— Uite-l! N-a recunoscut pe Olga... Nu ştia cine e domnişoara care i-a plăcut mai mult din tot spectacolul şi pe care vrea s-o laude la gazetă.

— Olguţa are să fie fericită, domnule Herdelea!... Nu face nimic că n-ai recunoscut-o. Asta înseamnă doar că trebuie să mai pofteşti pe la noi, ca să nu ne uiţi! făcu Victor strângându-le mâna.

Disecară pe interpreţi amănunţit, sărind însă cu toţii pe Nadina şi pe Brumaru. Pe când criticau şi lăudau de zor, năvăli la dânşii Gogu Ionescu, asudat de entuziasm, strălucitor şi răguşit, întrebând frenetic, cum întreba pe toată lumea:

— Ei, ce ziceţi de Nadina cu Raul?... Au fost formidabili!... Au un talent fenomenal!... Dar succesul? S-a cutremurat sala şi policandrul începuse să balanseze în tavan de clocotul aplauzelor...

Observând încurcătura pe feţele celor trei, îşi dădu brusc seama c-a făcut o gafă. Vru s-o dreagă cu orice preţ. Şi, după o mică pauză, continuă cu acelaşi glas vijelios:

— Dar de sezonul ăsta extraordinar ce ziceţi?... Copleşitor, nu? N-am pomenit de când sunt atâtea dansuri şi petreceri ca în iarna asta... Şi eu,

care trebuie să merg pretutindeni, fiindcă Nadina...
Se întrerupse. Iar a pomenit de Nadina. Altă gafă. Are ghinion, îşi pierdu însufleţirea. Adăugă ştergându-şi fruntea, cu un suspin:
— Pe mine mă oboseşte, ce să spun... Parc-a înnebunit toată lumea!

5

Ion Pravilă nu se putea amesteca făţiş între oamenii care umblau pentru Babaroaga. Îi era frică de boierul Miron că va prinde de veste şi nu numai că-l scoate din primărie, dar cine ştie ce rău îi mai face, de să nu mai aibă trai în sat. Bun suflet boierul, nici vorbă, dacă nu-i ieşi din porunci. Pravilă a tras destule foloase fiind supus şi credincios. Totuşi, nu-l răbda inima să stea molcom. I-ar prinde şi lui bine o halcă de pământ. Prilejul de acum nu se întâlneşte de multe ori. Când află că boierul bătrân s-a dus la Bucureşti, desigur pentru moşia cucoanei, a chemat pe Luca Talabă şi s-au înţeles să plece şi oamenii să mai stăruiască la cucoană, iar dacă n-or face nici o ispravă cu dânsa, să se plângă celor mai mari, că doar şi prin alte părţi au fost înlesniţi ţăranii să cumpere moşii şi să le împartă între ei, ba chiar odată, pe când era Luca primar, a venit şi un ordin de la minister ca oamenii să fie povăţuiţi a se întovărăşi pentru cumpărări de moşii, făgăduindu-li-se tot sprijinul autorităţilor. Bine ar fi să poată merge cât mai mulţi, ca să vază boierii că întreg norodul cere pământ, deşi cheltuiala e mare şi oamenii greu o să-şi rupă din sărăcie. Primarul, cu toată zgârcenia-i cunoscută, se oferi să plătească el cheltuiala unuia mai sărac şi anume lui Petrică al Smarandei, care le va fi de mult ajutor în Bucureşti, unde a stat trei ani în armată.
Îndată ce se întoarse Miron Iuga la Amara, oamenii porniră la Burdea şi se suiră în tren. Erau şapte. Sosiră în Bucureşti dimineaţa şi nimeriră tocmai bine spre amiazi în strada Argintari. O domnişoară cu şorţ alb îi întâmpină în capul scării şi le spuse că cucoana de-abia acuma se scoală, c-a avut petrecere mare azi-noapte, şi să aştepte afară, adică pe stradă, până-i va chema. Aşteptară pe trotuar, liniştiţi. Ce altă treabă au şi de ce-au venit?... Într-un târziu altă domnişoară îi strigă înăuntru, supraveghindu-i să se şteargă bine pe picioare. Cucoana era veselă, le-a vorbit frumos, i-a lăsat şi pe ei să vorbească, dar, până la urmă, i-a făcut să înţeleagă că ea va vinde cui dă mai mult şi numără toţi banii. Petre, mai îndrăzneţ, îi spuse:
— De, coniţă, noi am cheltuit şi-am venit atâta cale, c-am socotit că dumneavoastră, inimă bună, o să vă fie milă de noi şi-o să ne vindeţi mai lesne, că...
Nadina întoarse ochii spre el cu mirare. Recunoscu pe vizitiul de odinioară. Îl privi lung, să-l domine. Petre îi înfruntă privirea, simplu, ca şi când ar fi zis că el nu se sperie de o muiere, fie şi boierească. Apoi Nadina răspunse puţin dispreţuitor:
— Crezi că pentru ochii voştri am să-mi risipesc averea? Nu, băiete, şi nu, oameni buni! Eu vând moşia, ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora. Pomană poate să facă statul, dacă vrea...
În colţul străzii, ţăranii se opriră şi se sfătuiră până ce îi pătrunse frigul la os. Porniră prin viforniţa ce se înverşuna spre Gura Moşilor, unde Petre

avea un cunoscut bun, de la Costeşti, care ţinea un han şi care-i va găzdui mai ieftin. Îmbucară din merindele de acasă şi iar se sfătuiră până târziu noaptea, în odaia de lângă bucătărie ce le-o dăduse hangiul. Şi a doua zi, cum se lumină, se cărăbăniră la Ministerul Domeniilor. Trebuiră să aştepte în curte. "Numai după unsprezece e voie să intre publicul", le-a strigat, printre gratiile uşii, un glas cu barba neagră. Mai veniră şi alţi oameni, de prin alte părţi, tot cu necazuri, înfriguraţi şi înfricoşaţi ca şi dânşii. Când s-a deschis poarta, s-au îmbulzit înăuntru. Portarul, scund, urâcios şi cu barba până-n brâu, i-a oprit:

— Încet, măi, c-aici nu e teatru!... Ce poftiţi şi pe cine căutaţi?

Începură respectuos să-i povestească durerea lor. Satisfăcut, portarul se înmuie şi nu-i ascultă până la capăt:

— Domnul ministru încă n-a venit... Poate să vie mai târziu... Mai staţi pe aici să vă încălziţi niţel...

Stătură. Peste vreun ceas portarul îi vesti că domnul ministru nu mai vine azi. Mâine. Se întoarseră la han şi se mai sfătuiră.

Ziua următoare avură noroc. Portarul îi trimise sus: a venit domnul ministru. Rătăciră pe coridoare, ajunseră într-o cancelarie cu lume multă şi căldură mare. Un domn tânăr, pudrat şi zâmbitor, îi primi foarte prietenos:

— Ei, fraţilor, ce-i cu voi? Ce vă aduce pe aici tocmai de unde?... Din Argeş... Da...

Lupu Chiriţoiu începu povestea de departe, cu înflorituri. Domnul nu-şi pierdu deloc răbdarea, dar când bănui despre ce e vorba, îl întrerupse:

— A, moşie de vânzare... Am înţeles. Staţi niţel.

Apăsă pe un buton, scrise două rânduri pe un bilet şi-l dădu unui aprod ce intrase, continuând:

— Uite, fraţilor! Domnul ministru are de lucru mult şi nu poate sta de vorbă cu voi... Dar vă trimit la un domn care are putere de la domnul ministru să rezolve chestiile astea, aşa că dumnealui o să vă facă dreptate. Aşa, fraţilor!... Aprod, să-i duci la domnul director general...

Se ţinură gaia după aprod pe diferite coridoare, până se pomeniră în faţa unui domn bătrân, chel şi ursuz, care-i lăsă să-şi spuie toată povestea din fir în păr. Pe urmă îi întrebă dojenitor:

— Vreţi să cumpăraţi moşia cucoanei, ori vreţi s-o luaţi cu japca?

— Ba noi... Încercă să protesteze Luca Talabă.

— Să taci acuma! se răsti directorul. Aţi vorbit destul. V-am ascultat... Ministerul n-are dreptul şi calitatea să intervie în tranzacţiile dintre vânzătorul unei proprietăţi agricole şi amatorii de a cumpăra, afară de anume cazuri prevăzute de lege, iar aici nu e cazul. V-aţi învăţat să umblaţi cu jalbe nedrepte în loc să vă învoiţi cu boierii voştri şi să fiţi oameni de omenie. Ba acuma v-a mai intrat în cap să cereţi şi pământurile boierilor pe preţuri de batjocură, ori chiar de pomană. Aţi ajuns să nu vă mai cunoaşteţi lungul nasului... Potoliţi-vă, măi oameni, ascultaţi de boieri şi munciţi! Fiţi harnici şi nu vă luaţi după îndemnurile rele! Voi sunteţi talpa ţării, voi...

Luca Talabă, care din toate vorbele ce le auzea înţelegea numai că se duce Babaroaga şi că toate alergăturile şi cheltuielile lor au fost zadarnice, nu se mai stăpâni şi izbucni deodată dârz:

— Apoi, domnule, de ce să ne ia alţii pământul...

Nu avu răgaz să isprăvească. Directorul general sări în picioare, cu faţa şi chelia parcă i-ar fi turnat o călimară cu cerneală roşie în creştetul capului, răcnind:

— Taci din gură, obraznicule! Să taci, că imediat te trimit la poliţie să-ţi înmoaie oasele, nemernicule!... Eu îmi sfarm pieptul şi-mi pierd vremea să-i învăţ şi să-i luminez, iar el necuviincios!... (Se reculese şi continuă mai calm.) Aţi apucat pe căi rele, nenorociţilor! Nu vă mai mulţumiţi cu ce v-a dat Dumnezeu şi vă lăcomiţi la averea altora! Veniţi-vă-n fire! Duceţi-vă acasă şi vedeţi de munca voastră cinstită, care-i bogăţia ţării noastre iubite! Şi dacă aveţi poftă să cumpăraţi cu adevărat proprietatea cucoanei, rugaţi-o pe dumneaei şi pe ceilalţi boieri! Vorba dulce mult aduce, aţi înţeles?

Ţăranii se uitau la gura lui cu dinţii de aur. Ieşiră urmăriţi de glasul hârâitor al directorului. Rătăciră pe coridoare până se pomeniră iar la uşa cabinetului ministerial. Luca spusese, când a scăpat din biroul chelului, să nu se mulţumească şi să mai încerce a pătrunde până la ministru. Nici n-apucară bine să-şi găsească loc şi iată că un aprod, spăimântat de respect, se năpusti la dânşii:

— La o parte! Daţi-vă la o parte, că pleacă dom' ministru! Uşa cabinetului ministerial se deschise. Un boier îmblănit şi înşoşonat, cu o căciulă de lutru peste urechi, cu faţa galbenă, greoi şi plictisit, apăru însoţit de domnul tânăr de adineaori. Văzând pe ţărani, ministrul, ca să arate lumii de pe coridor că nu e mândru şi se interesează de soarta plugarilor, care este în seama departamentului său, se opri o clipă şi întrebă obosit:

— Ce-i cu voi, băieţi? Ce vânt vă aduce pe aici?

Domnul tânăr îi şopti două cuvinte. Ministrul continuă, trecând înainte mulţumit:

— A, da... Da! Vasăzică aţi fost?... Bine. Atunci dumnealui v-a spus ce trebuia. Să-l ascultaţi, că vă cunoaşte toate păsurile şi ştie să vi le lecuiască...

Coborî încetinel pe treptele de marmoră. Ţăranii rămaseră cu căciulile în mână. Lumea se risipi, parc-ar fi apus soarele.

— Apoi hai să plecăm că pe aici am isprăvit! făcu Petre.

— Hai, hai! bâigui Luca Talabă, înfundându-şi căciula pe cap.

Merseră de-a dreptul la gară. Sperau să nimerească un tren ori, de nu, să petreacă noaptea pe acolo, că-şi sleiseră banii şi nu mai aveau decât pentru bilete. Avură noroc. Când porni trenul, îşi făcură cruce toţi deodată.

În vagon era cald. Călători multişori şi mai ales ţărani, care de prin Ialomiţa, care de prin Muscel, care din Teleorman ori mai de departe. La căldură limbile se dezmorţiră. Cei şapte de la Amara, însă, strânşi într-un colţ, mocneau şi numai arar îşi aruncau câte-o vorbă. Doar Lupu Chiriţoiu se plângea că au cheltuit atâţia bani degeaba. Luca recunoscu şi înghiţi în sec. Încetul cu încetul, dezmeticindu-se parcă, începură să-şi despice păţaniile şi să le cântărească, fiecare socotind că are câte o lămurire de adăugat sau cel puţin o oftare că, dacă n-ar fi fost cum a fost, poate că toate ar fi ieşit altfel. În tânguirile lor se amestecară apoi şi alţi oameni, unii numai din curiozitate, alţii pentru că au mai auzit asemenea lucruri ori au pătimit şi ei.

— Eu le-am spus dumnealor de la începutul începutului că boierii nu poftesc a vinde moşiile la oameni şi n-au vrut deloc să mă asculte, până ce m-am luat şi eu după capul lor! zise într-un rând bătrânul Lupu, vrând să arate tuturor din vagon că nu degeaba are plete cărunte.

— D-apoi eu v-am auzit cum vă plângeţi, oameni buni, şi tare m-am mirat că n-aţi ştiut treaba asta, că doar toată lumea o ştie! făcu atunci un bărbat frumos şi chipeş, îmbrăcat curat şi cu nişte ochi albaştri plini de blândeţe cuceritoare. Şi pe la noi s-au tot străduit oamenii să cumpere pământuri de la boieri şi n-a fost chip niciodată, că totdeauna au sărit alţi boieri, ca nu cumva moşiile să ajungă pe mâna oamenilor, să nu mai aibă dânşii cu cine să le muncească. Uite, acuma poate să fie un an, aşa am umblat şi noi, şi-am alergat, şi ne-am zbătut, şi tot ca dumneavoastră am ieşit.

— Da matale de prin ce parte eşti? întrebă Luca Talabă.

— De pe lângă Focşani, dacă cumva aţi auzit dumneavoastră, răspunse omul. Departe. Tocmai în partea cealaltă...

— Am auzit! se lăudă Marin Stan. Eu am şi fost prin părţile celea când eram în armată, cu manevrele... Da oare şi pe acolo tot aşa greu o duc oamenii?

— Greu! oftă străinul, clătinând din cap. Parcă şi mai greu ca pe aici, de-ţi vine să-ţi iei lumea-n cap. Crezi că eu de bine bat drumurile cu traista de icoane în spinare? Aoleu! N-a umblat cu treburi d-astea neam de neamul nostru. Dar dacă muncim toţi, cu nevastă şi copii, din primăvară până-n iarnă, şi nu ne iese nici să ne ţinem zilele, iacă, fac şi asta până ne-o ajuta Dumnezeu să căpătăm şi noi pământ! Că pe la noi oamenii trag nădejdea că, în curând, vodă are să înceapă să împartă moşiile, cum se şi aude mereu de mulţi ani...

— De auzit se aude mereu, ce-i drept, observă dintr-un colţ unul mărunţel, cu faţa roşie, asudată.

— Aşa vorbesc oamenii şi pe la noi, zise Lupu Chiriţoiu, uitându-se la cel din colţ, dar eu nu cred să-l lase boierii pe vodă, că nici boierii nu-s proşti, ş-apoi în mâna lor e toată puterea!

— Că tocmai asta am vrut să vă spun şi eu! adăugă omul cu icoanele. Nici vodă nu poate face de capul lui, dacă nu-l ajută nimeni şi dacă boierii se împotrivesc. Se aude pe la noi că la muscali a început împăratul lor să împartă pământurile boiereşti. Dar muscalii s-au sculat mai an, cu mic cu mare, şi-au pus mâna pe topoare şi-au făcut o vâlvătaie de a mers vestea în toată lumea. Au pierit ei mulţi, nici vorbă, că nici boierii lor nu s-au dat bătuţi şi-au scos călărimea şi tunurile să-i potolească. Iar ţarului lor, când a văzut atâta sânge şi omor, i s-a făcut milă de toţi şi le-a dat poruncă mare: "Staţi, măi boieri şi măi oameni, să fac eu dreptate şi să pun pace-ntre voi". Şi toţi l-au ascultat, şi s-au mulcomit, şi s-au întors pe la casele lor. Şi atunci ţarul a început să taie din moşiile boierilor şi să le dea oamenilor ca să aibă şi ei...

Se făcuse o tăcere grea în vagonul în care luminile galbene, aprinse singure, se legănau mereu şi aruncau umbre ciudate când încoace, când încolo. Pe urmă, câţiva ţărani oftară. Petre Petre, care nu deschisese gura toată vremea, mormăi cu o flacără în ochi:

— Apoi, până n-om pune mâna pe topoare, nici noi n-om...

Se opri brusc, parcă vorbele i-ar fi scăpat din suflet fără voia lui. Oamenii îl auziseră, dar nimeni nu întoarse capul spre el. Numai Lupu Chiriţoiu bâlbâi cu glas moale:

— Ia taci, măi Petrică, ia mai taci!

Se făcu iar tăcere. Roţile de oţel bocăneau surd ca ecoul unui dangăt de clopot depărtat. În întunericul ferestrelor se răsuceau mereu fâşii de fum cu mii de scântei sclipitoare. În aerul asudat din vagon, printre luminile tavanului şi umbrele mişcătoare, rămăsese ca un ecou speriat glasul bătrânului:

— Ia taci, măi Petrică, ia mai taci!

Capitolul VI

VESTITORII

1

Platamonu rămase înmărmurit când văzu pe Chirilă Păun, logofătul şi omul lui de credinţă, atât de amărât.

— Da ce-i, Chirilă, ce, pacoste a dat peste tine?

Chirilă Păun îl săgetă cu o privire urâtă, răspunzând:

— Apoi lasă, cucoane, că dumneata ştii mai bine, că e feciorul dumitale şi...

— Ce ţi-a făcut feciorul meu, Chirilă, vai de mine? făcu arendaşul cu o bănuială.

— Ce-a făcut să-i plătească Dumnezeu dacă nu se poate să-i plătească oamenii! zise ţăranul abătut. Rău m-a batjocorit şi mare ruşine mi-a făcut, şi n-aş fi crezut una ca asta pentru nimica-n lume, că doar v-am slujit cu credinţă!

Arendaşul se zăpăci. I-a fost mereu frică, de când a venit Chirilă cu fiică-sa la curte, să nu se lege Aristide şi de ea. I-a şi spus şi iată, totuşi s-a întâmplat. Nici nu ştia cum să-l împace. Ii veni în gând să încerce a lua lucrurile mai puţin dramatic şi, bătându-l pe umăr, zise prietenos:

— Lasă, măi Chirilă, şi fii om cu socoteală, că aste-s ale tinereţii, s-au mai întâmplat şi n-a pierit lumea. Vom chibzui noi şi vom vedea ce...

— Ba nu, cucoane! se feri logofătul, mai jignit. Că dumneavoastră nu vă pasă şi puteţi vorbi fără durere, dar noi cu fata ce ne facem? S-o mărităm cu burta la gură ori cu plodul în braţe, de râsul oamenilor?

— Chirilă, Chirilă, ia seama! întrerupse Platamonu nehotărât, mai mult ca să spuie ceva.

— Acu nu-i nimica, cucoane! urmă ţăranul. Dumnezeu e sus, şi vede, şi judecă... Numai să ştii şi să-ţi cauţi alt om, că eu de azi înainte nu vă mai slujesc. Mi-au spus oamenii că aici e iadul, dar n-am ascultat. Dumnezeu să vă răsplătească şi de răfuit ne-om răfui altă dată!

Pe Platamonu îl spăimântă amărăciunea şi îndrăzneala cu care l-a înfruntat Chirilă cel atât de supus până azi.

Alergă la fiul său care, după ce stătuse o lună în Bucureşti, fără să se fi prezentat la vreun examen, se găsea iarăşi acasă.

— Ce-mi făcuşi, dragul tatii! strigă parcă mai impresionat în faţa băiatului vinovat decât fusese în faţa ţăranului. Nu te astâm-păraşi nici cu fata lui Chirilă şi acum...

— Ia fugi, tăticule, cu tragedia! zise Aristide cu superioritate. Gherghina e fată nostimă. Doar nu era să umblu după slutele satelor!

— Bine, dar... vru să obiecteze Platamonu cu aceeaşi teamă în glas, totuşi mai liniştit în suflet de siguranţa tânărului.

— Ştiu, ştiu! îl opri băiatul. Mi-a spus Gherghina mai demult şi mi-a plâns. Am învăţat-o destul ce să facă, i-am oferit şi bani, că nu era o sumă mare, şi n-a vrut... Cine-i de vină că acuma va afla toată lumea şi va rămâne de ruşine? Dacă mă asculta, nici mama ei n-ar fi ştiut nimica şi toate erau bine... Fireşte, cu toate astea, nu zic, va trebui să vezi dumneata mai târziu, să cheltuieşti eventual ceva ca să-i împaci şi pe Chirilă, şi pe fată. Găseşti dumneata forma, că eşti deştept şi ştii să-i iei pe ţărani!

— Desigur! făcu arendaşul, venindu-şi în fire. Nu trebuie să exagerăm lucrurile. Dacă n-ajungea aici, ar fi fost mai bine... În sfârşit!

Chirilă Păun fierbea de durere. Când i-a povestit nevastă-sa păţania fetei, le-a bătut pe amândouă. Pe urmă i-a părut rău. Se găsea mai vinovat pe el însuşi că, din lăcomia prea mare de câştig, a intrat în slujba grecului, deşi le cunoştea năravurile.

Simţea totuşi nevoia să se răcorească într-un fel, mai ales după ce s-a întors în Amara. Mâine-poimâine va afla tot satul. Cum să iasă între oameni cu ruşinea asta în obraz? Se duse la preotul Nicodim, îi povesti, se plânse şi-i ceru povaţă. Preotul era şi el necăjit. După ce îi slăbise vederea, acuma începea să-l cam lase şi urechile. Când înţelese despre ce e vorba, se miră, se închină şi strigă pe fiică-sa:

— I-auzi, Niculino, ce-a păţit bietul Chirilă cu feciorul grecului! Niculina se revoltă, blestemă pe greci, chemă pe soţul ei:

— N-ai auzit, Filipe, ce poznă i-a făcut lui Chirilă băiatul grecului, studentul?...

Filip ascultă liniştit, clătină din cap în semn de indignare şi întrebă, greoi, tacticos:

— Ei, ş-acuma ce-ai de gând să faci, Chirilă?

— Apoi tocmai d-asta venii la sfinţia-sa, să mă înveţe, că eu nici nu mai ştiu pe ce lume sunt, zise ţăranul cu ochii în pământ.

— De! făcu Filip şi, după o tăcere lungă, repetă tot aşa de grav: De!

Chirilă Păun plecă fără învăţătură, dar totuşi uşurat ca şi când, împărţindu-şi cu alţii durerea şi auzind cuvinte de ocară împotriva grecului, i s-ar mai fi îndulcit sufletul. Pe seară merse la învăţătorul Dragoş. Acolo se cunoştea păţania Gherghinei, cum, de altfel, se cunoştea acuma în tot cuprinsul satului, ajungând până şi la urechea bătrânului Miron Iuga care, foarte urât impresionat, a spus de faţă cu Isbăşescu şi logofătul Bumbu:

— Iacă, de porcării d-astea se ţin dumnealor, şi pe urmă ne mirăm că ţăranii murmură şi se frământă!

În familia Dragoş fuse, tocmai în vederea venirii probabile a lui Chirilă, o discuţie aprinsă. Ştirea a auzit-o Nicolae, fratele învăţătorului, de la Petre a Smarandei cu care s-a întâlnit întâmplător pe uliţă. Flăcăul s-a

făcut Dunăre de mânie. Demult spunea că ori ia pe Gherghina, ori nu se mai însoară niciodată, fiindcă altă fată ca ea n-are să mai găsească.

— Vezi ce cuminte ai fost că nu te-ai pripit? îi zise acuma cumnată-sa Florica.

— Ba dacă te-ai fi grăbit şi ai fi luat-o de când ai îndrăgit-o, biata fată n-ar mai fi ajuns de batjocura caţaonului! făcu învăţătorul compătimitor.

Nicolae bufni, sudui şi în cele din urmă rugă pe frate-său să ajute cumva pe Chirilă, că nu se poate să rămâie aşa asemenea fărădelege. Florica sări indignată:

— Ionel, să mă asculţi pe mine şi să nu te bagi, că de câte ori m-ai ascultat bine ne-a mers şi când nu m-ai ascultat, numai necazuri am avut. Oamenii să-şi caute de nevoile lor fiecare, că doar nu l-ai sfătuit tu pe Chirilă să slujească pe Platamonu, ci s-a dus dânsul de bunăvoie. Singur s-a încurcat, singur să se descurce...

Chirilă Păun pică tocmai când Florica aprindea lampa, abia puţin după ce se ostoise discuţia şi se luară cu vorba despre alte treburi. După ce îl ascultară toţi cu mare atenţie, Florica, mereu înfricoşată pentru bărbatul ei, zise aproape sec:

— Proastă treabă, nea Chirilă! Să fi fost mai cu luare-aminte, că ştiai ce poamă e feciorul arendaşului!

— Mai proastă nici nu se poate, văd! recunoscu ţăranul, uitându-se trist în ochii ei. Dacă ar şti omul dinainte ce-l paşte, s-ar feri, dar aşa...

— Te lăcomişi să slujeşti pe grecotei ş-acu plăteşte Gherghina! mormăi Nicolae cu imputare.

— Acu lasă-mă şi nu mă mai năpăstui şi tu, măi băiete, că destul m-a bătut Dumnezeu! făcu Chirilă amărât. Că eu dacă am ştiut că Gherghina e în dragoste cu tine, n-am mai păzit-o prea tare, că mă bizuiam şi pe tine, de!

— Apoi eu tot nu mă las până nu l-oi cotonogi pe grecotei, n-ai grijă matale! scrâşni flăcăul ieşind brusc din casă, parcă n-ar mai fi putut asculta.

Chirilă Păun stătu până ce se aşezară la cină. Şi plecă mai împăcat. Orice cuvânt de mângâiere era acum pentru dânsul un balsam pe o rană proaspătă.

De aci încolo cu cine se întâlnea îi spunea păţania Gherghinei. Primarul îl îndemnă să fie răbdător, că poate s-or îndrepta cumva lucrurile. Luca Talabă, după ce îl compătimi puţin, începu a-l descoase despre arendaş: oare ce preţ a oferit el pentru Babaroaga şi cât cere cucoana?

Numai Trifon Guju, când l-a oprit într-o zi Chirilă şi i-a povestit, i-a răspuns ursuz:

— De, nea Chirilă, matale barem ai hambarul doldora, dar eu că dinainte de Bobotează mă lupt cu o casă de copii şi fără o oca de porumb?

— Aşa-i, Trifoane, adevărat! zise Chirilă. Fiecare cu dureri...

— Când ţi-e burta plină, parcă şi durerea-i mai blajină! mormăi Guju.

Până şi lui Pantelimon Văduva, scăpat pentru două zile în concediu de la regiment, găsi prilejul să-i istorisească întâmplarea. Pantelimon era soldat şi uniforma îi şedea bine şi se purta ca o fată, să nu fie cumva pedepsit şi să nu-i mai dea voie de la companie. Îl muncea mereu frica să nu-l uite Domnica şi să se mărite până isprăveşte el armata.

Petre a Smarandei tot tărăgănase şi el însurătoarea. Se ţinea după Marioara Irinii, care slujea la curtea Iuga, o iubea de mult şi, totuşi, nu îndrăznea să se hotărască din pricina sărăciei. Acuma, după întâmplarea Gherghinei, se sfătui iarăşi mai îndelung cu maică-sa, care se arătă foarte bucuroasă de gândurile feciorului.

Ea l-a îndemnat destul şi, de-ar fi ascultat-o, azi ar fi aşezat gata. Smaranda începu a doua zi tocmeala cu mama Marioarei şi apoi cu mătuşă-sa Profira.

Fiindcă se afla în toiul tocmelii când l-a întâlnit Chirilă Păun şi i-a spus lui ce-a pătimit de la arendaş, Petre i-a răspuns scrâşnind:

— De, nea Chirilă, eu nu l-aş fi iertat, măcar de m-ar fi şi omorât pe urmă!

— Bine zici, Petrică, bine! încuviinţă Chirilă umil.

2

Titu Herdelea se pomeni într-o bună zi cu preotul Belciug din Pripas. Era îmbrăcat bine, cu palton nou, antereu nou, barba tunsă frumos, în sfârşit curat şi gătit ca un peţitor, cum nu-l văzuse niciodată pe acasă.

— Mi-am luat *congrua* pe şase luni şi am venit, că tot mi-era frică să nu mă strângă Dumnezeu şi să nu mai apuc să văd şi eu ţara noastră! zise Belciug cu surâsul lui sfios şi cu o mare bucurie în toată înfăţişarea. Azi-dimineaţă am sosit şi de la hotel am venit drept aici, ca să nu mă rătăcesc până m-oi obişnui!

Tatăl lui Titu, ca să-şi înalţe odrasla, dăduse preotului ideea să-l caute la *Drapelul,* unde-i va găsi neapărat şi mai repede ca acasă. Tânărul Herdelea prezentă pe Belciug secretarului de redacţie şi apoi ieşiră împreună să dea o raită prin centru şi mai ales să poată vorbi în tihnă. Preotul trebui să-i povestească toate întâmplările mari şi mici de prin Amaradia şi în special despre nunta Ghighiţei, despre care i-a scris mamă-sa ceva, dar nu atât de amănunţit cum ar fi dorit el.

Apoi Titu deveni călăuza lui Belciug în Bucureşti. Îl duse întâi la statuia lui Mihai Viteazul, unde preotul se închină cu mare evlavie, luând chiar, după îndemnul tânărului, o frunză veştedă dintr-o coroană agăţată de grilaj cine ştie de când, s-o păstreze ca amintire preţioasă şi s-o arate şi celor de pe acasă. Vizitară câteva biserici, muzeele, intrară în magazinele mari. La Cameră şi la Senat n-a avut norocul să asiste decât la şedinţe obişnuite şi plicticoase, fără vreun discurs important, dar lui i-a plăcut şi aşa, cum îi plăcea tot ce vedea şi auzea, parcă nici nu s-ar fi putut să nu-i placă ceva când a făcut atâta drum şi cheltuială. Barem la Teatrul Naţional, după ce-a fost de două ori cu Titu, se ducea mai în fiecare seară, atât de drag îi era.

Peste vreo săptămână nu mai avu nevoie de tovărăşia tânărului Herdelea şi nici nu voia să-i răpească tot timpul. Şi-a descoperit câteva cunoştinţe vechi, între care un funcţionar de la poştă şi un farmacist, foşti colegi de şcoală de la Amaradia. Fireşte, a cunoscut şi pe soţii Gavrilaş şi chiar a mâncat la ei de vreo trei ori, încântat de calităţile culinare ale rotunjoarei doamne Gavrilaş şi fericind pe Titu că a nimerit-o aşa de bine cu masa.

Titu însuşi, oricât îi era de simpatic să umble cu preotul din satul lui, se simţi uşurat când îl mai putu lăsa singur. Afară că îl costase şi oarecare parale, fiind obligat să ia masa cu dânsul în oraş uneori şi să-şi plătească partea, căci lui Belciug nici nu-i trecea prin minte să-l cinstească — ba ar fi primit bucuros să fie el cinstit — îşi cam neglijase gazeta, încât Roşu i-a făcut observaţie că a început şi el să fie ca ceilalţi.

Numai câteva zile după sosirea preotului i se ivi o încurcătură atât de urâtă, că-i era frică să nu iasă dintr-însa vreo boroboaţă gravă, s-o afle şi Belciug şi să umple Amaradia. Tanţa venea la el tot mai des şi, fireşte, când nu era acasă doamna Alexandrescu. Degeaba îi spunea dânsul să fie mai prudentă; ea răspundea că nu-i mai pasă de nimeni şi de nimic, de vreme ce îl iubeşte. Titu se socotea vinovat faţă de ea şi nu îndrăznea să fie energic şi să-i explice că au să observe chiriaşii din curte ori doamna Lenuţa şi se vor face amândoi de ruşine. Teama lui s-a dovedit curând prea îndreptăţită. Începuse a bănui ceva şi Marioara Rădulescu, eleva lui, şi chiar umbla să-l surprindă. Din fericire, într-o zi, ducându-se la masă, ca de obicei, nu mai întâlni pe Marioara. Doamna Gavrilaş l-a lămurit indignată că a dat-o afară, pentru că a prins-o pe stradă stând de vorbă şi sărutându-se cu un domn mai în vârstă, "aproape ca Gavrilaş". Se plângea că fata asta, pe care a răsfăţat-o şi a corcolit-o ca pe copilul ei, a fost o stricată. A observat ea că-i joacă ochii în cap după băieţi, dar a gândit că aşa-i firea lucrurilor, că doar n-are să se facă nici ea călugăriţă. Dar să se înhăiteze cu oameni bătrâni pe stradă, înseamnă că are dezmăţul în sânge.

— Nu ştiu cum s-o fi purtat cu dumneata, domnule Titu, sfârşi doamna Gavrilaş melancolic. Dar să nu te superi că am alungat-o. De stricate de-astea e plină lumea!

Peste câteva zile, Titu, despărţindu-se spre seară de Belciug, alerga să ajungă mai repede acasă să primească pe Tanţa, care-l anunţase de ieri că vine, fiindcă Jean cu doamna Alexandrescu iar merg la ei la pocker prelungit. Petrecură vreo două ore pasionate, apoi Titu aprinse o lumânare, ca Tanţa să se poată îmbrăca, să nu întârzie prea mult. Tanţei îi era lene să se urnească din căldura patului. Se întindea, gângurea, se giugiulea ca o pisică blândă răsfăţată. Tânărul Herdelea, văzând-o aşa, n-ar fi lăsat-o să plece, dar îşi stăpânea ardoarea numai de grija ei, să nu aibă neplăceri pe acasă. Tanţa, nepăsătoare de ce va fi la urmă, parcă tot căuta să-l aţâţe, şi-i zicea, şi râdea:

— Vreau să ştiu cât mă iubeşti, Tituşor!

— De ce mă stârneşti şi nu mă laşi să fiu cuminte? murmură Titu. Ştii doar că eu numai pentru tine şi în interesul tău mă silesc să fiu cuminte, altfel nu te-aş lăsa să pleci până mâine dimineaţă!

— Ei, atunci nici nu mai plec până mâine! făcu Tanţa, lăsându-se pe spate şi trăgând plapuma să se învelească. Stinge lumânarea şi... Titu se repezi s-o îmbrăţişeze. Tanţa se împotrivea: — Nu, nu! Lasă-mă!... Am glumit!... Titule...

— Acuma s-a isprăvit! se înflăcără tânărul. Nu mai pleci până...

În clipa aceea un ciocănit discret în uşă îi amuţi pe amândoi şi-i încremeni pe jumătate îmbrăţişaţi. După o tăcere de câteva secunde, în vreme ce Tanţa se ascundea sub plapumă până-n bărbie cu ochii plini de

spaimă, Titu Herdelea se apropie de uşă în vârful picioarelor, făcându-i semn cu degetul să nu se mişte, şi întrebă răguşit:
— Cine-i?
— Eu, eu... Nu te deranja deloc!... Numai o secundă... Îmi dai voie? răspunse din antreu o voce.
De emoţie, Titu nici nu o recunoscu. Tanţa însă, scuturând desperată din cap, şopti către tânărul care o privea uluit:
— Jenică...
Mai zăpăcit, când înţelese cine era, Herdelea întrebă iar:
— Dumneata eşti, domnule Jean?... Ce este, ce s-a întâmplat?
— Nimic, nimic... Dar deschide un moment, dacă nu te superi! continuă Jenică de afară stăruitor.
Titu Herdelea se uită îngrozit şi întrebător la Tanţa care, cu o hotărâre subită, se vârî complet sub plapumă, mai şoptind înainte de a dispărea:
— Ascunde-mi hainele!
Îi strânse în grabă hainele aruncate pe scaune, cămăşuţa căzută jos lângă pat, şi le dosi lângă dulap, mormăind între timp, ca să justifice întârzierea:
— Da, da... Imediat deschid, numai să... puţin... Eram în pat şi...
Apoi întoarse cheia şi Jenică intră surâzător:
— Scuză-mă că dădui aşa buzna peste dumneata, dar... Erai singur?
— Desigur. Cu cine să fiu? făcu tânărul Herdelea nehotărât.
— Nu de alta, mi s-a părut că aud glasuri şi d-aia am bătut, că venisem să-mi iau ceva din odaia Lenuţei şi...
Jean vorbea şi se uita prin odaie intrigat şi neconvins. Venise fără ştirea doamnei Alexandrescu, pe care o lăsase la părinţii lui, antrenată la o partidă interesantă de cărţi. Pretextase că-l doare niţel capul şi iese numai până-n stradă să ia puţin aer, ca să nu se mai îndoape cu piramidoane... Fusese prezentat de vreo lună fiicei subdirectorului său de la minister, o fată drăguţă şi cu zestre, singură la părinţi. Domnişoara părea să-l simpatizeze, iar el, la a treia întrevedere, i-a făcut aluzii că ar avea intenţii serioase. Era o partidă strălucită, dublată de o protecţie eficace în cariera lui funcţionărească, subdirectorul fiind un stâlp important al ministerului. Asigurându-şi adeziunea fetei, se consultă în mare taină, ca să nu prindă de veste Tanţa şi să scape vreun cuvânt către Lenuţa, cu părinţii lui care fură încântaţi. De frică să nu aibă vreun scandal cu doamna Alexandrescu, se hotărâse să-şi care acasă pe furiş toate lucrurile ce le avea la ea, încetul cu încetul, iar într-o anume zi, în locul lui, să se prezinte la Lenuţa bătrânul Ionescu şi să-i explice cum stau lucrurile, convingând-o să-l lase în pace... Şi acuma se repezise să-şi mai ia câte ceva. A intrat în odaia cealaltă, dar n-a găsit chibriturile şi pe ale lui le lăsase Lenuţei să puie cutia pe gologanii de joc, că îi poartă noroc. Plictisit, era să plece cu mâna goală. Bâjbâind prin antreu spre ieşire, a auzit glasuri în camera chiriaşului. O clipă a ezitat: cum să deranjeze pe om când poate să fie cu o damă? Pe urmă s-a gândit că de ce să fi făcut un drum degeaba numai fiindcă-i lipseşte un chibrit. Şi, totuşi, Titu era singur! Vorbind mereu îşi rotea ochii prin odaie până ce descoperi pe masă, chiar lângă lumânarea aprinsă, o pălărioara de fetru ce părea o pată de umbră. Se întrerupse şi, trăgând cu ochiul spre pălărie, făcu şiret:

— Craiule, craiule!

Prins cu uşa, Titu Herdelea se înfurie:

— Ei, nu, te rog... Nu ţi se pare că exagerezi?... Am sărit, ţi-am deschis, destul. Spune-mi ce doreşti şi...

Jean nu-şi mai putea stăpâni curiozitatea: unde să fi dispărut dama? Răspunse cercetând cu privirile toate colţurile:

— Un chibrit!

Titu se aşezase pe marginea patului. Zise ursuz, arătându-i pe noptieră cutia:

— Poftim! Şi...

— Mersi, monşer, şi nu fi supărat că... Iacă mă duc!

Se apropie de noptieră. Întinzând mâna după chibrituri, i se păru că plapuma e mai bombată într-un loc. Luă cutia zicând foarte vesel:

— Vasăzică acolo?... Ei, bată-vă dragostea! Ştii că nici nu mi-ar fi trecut prin minte să... Dar nu, nu vă deranjez, iacă! Nu te mai uita aşa urât la mine, că sunt băiat discret şi vă las să continuaţi...

Îndreptându-se spre uşă adăugă cu vocea galantă:

— Scuză-mă, duduie, pentru deranj!

Râse şi deschise. Din prag mai întrebă pe Titu clipind:

— Numai atâta spune-mi, craiule, e nostimă?

Încordarea nervoasă făcea pe tânărul Herdelea să şovăiască între mânie şi răbdare. În aceeaşi secundă îşi zicea că ar trebui să ia de guler pe Jean şi să-l zvârle afară, şi că rău a făcut de i-a deschis şi l-a lăsat înăuntru. Vrând să scape de el mai repede, întoarse capul cu dispreţ şi nu-i mai răspunse. Jean reveni spre dânsul:

— De ce te superi aşa, monşer, ce Dumnezeu, că doar nu ţi-am mâncat-o pe...

Ajuns lângă pat, curiozitatea îl birui. Cu un gest fulgerător ridică colţul plapumii, dezvăluind pe jumătate pe Tanţa şi sfârşind fraza gingaş:

— ...pe duduiţa asta frumoasă!

Când o recunoscu pe Tanţa, surâsul curios de pe faţă i se transformă într-o strâmbătură. După o clipă, venindu-şi în fire, continuă dojenitor:

— A, vasăzică, dumneata erai duduiţa nostimă, domnişoară? Ei, bravo, ce să-ţi spun, frumos îţi şade! Să-ţi fie ruşine obrazului!

Titu Herdelea sărise în picioare, dar nu ştia ce să facă. Se crezu obligat să intervie, deşi îşi dădea seama că intervenţia lui are un romantism ieftin, nepotrivit cu împrejurările:

— Domnule, te rog să...

— E sora mea şi aş avea dreptul s-o iau de urechi! făcu Jean cu o gravitate pe care Titu o socotea tot atât de deplasată.

Atunci Tanţa zise foarte calmă:

— Ascultă, Jenică, ştii bine că eu nu-ţi permit să-mi faci mie morală! Nici acuma, şi niciodată! Să fim înţeleşi! Aşa că ar fi mai bine să-ţi vezi de... Lenuţa ta şi să ne laşi pe noi în pace!

Calmul şi energia ei deconcertară pe Jenică. Îşi pierdu cumpătul. Bâlbâi ceva, puse chibriturile pe noptieră şi în sfârşit, cu un ton fals de superioritate şi poruncă:

— Lasă că vom mai vorbi noi împreună... Acuma însă aide, imediat să te îmbraci şi să o ştergi acasă! Imediat! Nu mă mişc de aici până ce nu

pleci!

Tanţa răspunse cu dispreţ:

— Voi pleca atunci când voi crede eu, fiindcă, ştii prea bine, ordinele tale nu mă impresionează deloc, absolut deloc!

— Aşa?... Mă şi înfrunţi? izbucni Jean, găsind astfel un pretext de a se retrage cu demnitate. Bine! Rămâi şi continuă orgia! Ai să dai tu socoteală, n-ai grijă!

Titu Herdelea, aiurit, închise uşa după el. Tanţa observă cu un surâs silit:

— A ţinut deschisă uşa idiotul. Ni s-a răcit odaia!

Totuşi se îmbrăcă repede. Titu ar fi vrut să-i spuie cuvinte de îmbărbătare sau măcar de dragoste, şi-i era teamă să nu pară ridicol. Tanţa însă era atât de liniştită, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Pe tânărul Herdelea îl mira liniştea şi siguranţa ei. El era convins că Jean va provoca scandal. Nu bănuia şi nici Tanţa nu-i spusese că siguranţa ei are un temei: maică-sa i-a comunicat planul lui Jenică de a părăsi pe Lenuţa, Jenică va afla că îi cunoaşte secretul şi prin urmare nu va cuteza să vorbească despre ea de frică să nu vorbească şi ea despre el.

— Mă iubeşti, Tituşor? întrebă Tanţa, lipindu-se de el, la despărţire.

— Mult, dragostea mea cea mai frumoasă! zise Titu cu glas tremurat.

Două zile tânărul Herdelea stătu pe spini, aşteptând din moment în moment o prăbuşire. Pe Jean nu-l întâlni, de la Tanţa nu mai avu nici o veste, iar doamna Alexandrescu îşi continua ciripirile amoroase ca totdeauna.

Tocmai se gândea că se vor fi aranjat lucrurile când, a treia zi după-amiazi, doamna Alexandrescu îl strigă. O găsi singură şi mâhnită:

— Vezi, domnu Titu, ce-mi făcuşi?... Mi-a spus Jenică numai mie, că nu vrea să întristeze pe părinţii lui, săracii. Se poate, domnu Titu? Să abuzezi de un îngeraş nevinovat?... Nu m-am aşteptat, îţi jur, la una ca asta! Eu credeam că ardelenii sunt oameni aşezaţi, cuminţi şi când colo... Te-am introdus în casa oamenilor cu gânduri frumoase, să nu ne batem joc de biata fată neştiutoare. Acum ce vrei să faci? Că de s-ar întâmpla să afle bătrânul, cât e dânsul de sensibil la onoarea familiei lui, ar fi în stare să tragă şi cu revolverul!

Tânărul Herdelea înţelegea ce răspuns aşteaptă gazda lui, dar nu-l putea da. Declară că el iubeşte pe Tanţa, că iubirea lor nu e ceva trecător şi pe urmă se pierdu în bolboroseli despre nesiguranţa situaţiei lui, despre speranţele viitorului, când se va putea pecetlui dragostea... Observă totuşi că doamna Alexandrescu nu insistă cum se temuse dânsul. Pe ea o interesa Jenică în primul rând. Şi Jenică îi interzisese să mai primească pe Tanţa cât va avea chiriaş pe Titu. De dragul lui Jenică doamna Alexandrescu rugă pe Titu să-şi caute altă locuinţă, mai ales că tot era sfârşitul lunii. De altfel, şi fără întâmplarea aceasta nu l-ar mai fi ţinut, căci e posibil să aibă nevoie Mimi de cameră. Nu voia să-i spuie, nici chiar lui Jenică nu-i spuse că pe Mimi a surprins-o zilele trecute soţul ei ieşind din apartamentul unui admirator mai vechi al ei şi acum se află tocmai în discuţiile despărţirii, Vasile fiind hotărât să n-o ierte şi s-o izgonească din casă, dacă nu pleacă ea de bunăvoie.

În două zile Titu îşi găsi o odaie mai bună, cu acelaşi preţ, în strada

Imprimeriei, aproape de redacţie şi mai în centru. Soţii Gavrilaş, care aveau neînţelegeri cu nişte chiriaşi, şi erau hotărâţi de vreo lună să se mute, tărăgănând numai din cauza tânărului Herdelea, descoperiră în aceeaşi stradă o locuinţă potrivită. Când îl duse să-i vază noul domiciliu, preotul Belciug îi zise:

— Bine c-ai scăpat de-acolo unde ai fost, dragă poete! Că mie nu mi-a plăcut deloc doamna ceea bătrână şi pictată ca o teatra-listă, care tot cânta şi trăgea cu ochiul şi se răsucea, de parcă zbiera după amor... De muieri d-astea să te fereşti, că trebuie să fie tare periculoase...

3

— Ce ne facem, coane Miroane, cu oamenii, că nu mai vor să primească învoielile vechi, ba mă şi ameninţă! se tângui Cosma Buruiană frângându-şi mâinile. N-aş mai fi vrut să vă supăr cu necazuri d-astea, dar e primejdie, coane Miroane, cu oamenii. Ori au înnebunit, ori cine ştie ce i-a cuprins, că nu i-am mai pomenit aşa de îndârjiţi niciodată!

Miron Iuga îl iertase în sfârşit pentru boroboaţa cu porumbul de astă-toamnă. Îi era milă de el, dar nu se putu opri să nu-i zică:

— Ia seama să nu ţi se năzare ca atunci cu furtul!

Cosma se închină umilit:

— Lăsaţi-mă, coane Miroane, c-am pătimit destul din pricina aia! De la Crăciun nu e noapte să nu fi fost dijmăluit şi n-am mai cutezat nici să vă spun şi-am răbdat. Dar ce-i acum e grav de tot!

Arendaşul îi spuse apoi că ţăranii între dânşii vorbesc că, şi de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieşi până ce nu li se va împărţi moşia Babaroaga, care nu-i face trebuinţă cucoanei şi umblă s-o vânză la alţi boieri, că ei nu vor mai sta fără pământ, că ei asudă şi sângerează muncindu-l şi deci al lor trebuie să fie, că aşa vrea şi regele, şi chiar mulţi boieri, numai cei de la cârmă se împotrivesc şi-i ţin cu sufletul la gură. Lui i le-au povestit toate astea slujitorii mai de încredere, încât trebuie să fie adevărate.

— Rezultatele demagogiei uite-le, dacă într-adevăr e cum spui! zise bătrânul. Dar mă mir că eu n-am auzit încă despre treburile astea?

— Apoi dumneavoastră nu îndrăznesc ei să vă spuie, coane Miroane! făcu Cosma. Că li-e frică şi ruşine!

Iuga nu se grăbise cu învoielile, pentru că tot proiecta să facă unele modificări pe care le socotea favorabile şi pentru dânsul, şi pentru ţărani. De altfel, cu parte din săteni încheiase din toamnă, încât continuitatea muncilor o avea asigurată... Chemă pe logofătul Bumbu, care mărturisi că şi lui i-au cam vorbit oamenii despre schimbări, că chiar unii din cei ce s-au tocmit astă-toamnă zic că nu vor ieşi la muncă dacă nu se îndreaptă învoiala. Când însă Miron Iuga îl privi întrebător, logofătul, înfricoşat, adăugă că ţăranii aşa vorbesc în toţi anii în preajma primăverii şi se frământă şi pe urmă, neavând ce face, se învoiesc şi ies la muncă.

— Stai, măi Leonte, omule, că tu prea iei lucrurile uşurel! zise arendaşul îngrijorat. Au vorbit ei, oamenii, şi altă dată, dar ce-i acuma n-a mai fost niciodată. Că doar şi eu cunosc pe ţărani, şi cu ei trăiesc şi am trăit...

— Vreme mai este destulă, făcu Bumbu mai şovăitor, că pământul încă nici nu s-a spălat bine de rugina zăpezii.

Bătrânul Iuga nu voia să se arate impresionat, deşi cele auzite nu-i plăceau deloc. Fireşte că arendaşul, fricos şi plângăreţ cum i-e firea, mai umflă realitatea. În orice caz prevederea nu strică. Porunci logofătului să înceapă de mâine chiar încheierea învoielilor şi într-o săptămână să isprăvească cu toţi. Renunţă la modificările meditate. Dacă oamenii sunt învrăjbiţi, le-ar putea socoti împovărătoare pentru dânşii.

A treia zi, Leonte Bumbu înştiinţă pe boier că nici un om n-a iscălit încă şi că toţi vor să-l roage pe dumnealui să-i uşureze, fiindcă nu mai pot răzbi cu învoielile vechi.

În aceeaşi zi, după-amiazi, se prezentă învăţătorul Dragoş. Mai fusese de două ori după Crăciun, în chestii de şcoală. Miron l-a primit cu toată bunăvoinţa, ca o urmare a surprizei bune ce i-a făcut cu colindele şi imputându-şi că l-a apreciat prea sever înainte din pricina unor impresii poate superficiale, când, în fond, învăţătorul e bărbat copt şi potolit. Deşi acuma era plictisit de ce-i spusese logofătul şi n-avea chef de conversaţii, venirea învăţătorului, după o clipă de chibzuire, i se păru folositoare, zicându-şi că prin el va putea influenţa spiritele sătenilor întru restabilirea liniştii şi a ordinii tradiţionale. Il pofti să şadă, îi oferi o dulceaţă, îl întrebă despre mersul şcolii... Ion Dragoş era puţin palid. O emoţie grea i se citea pe faţă şi-i tremura în degete.

— Te-am luat cu vorba şi nu te-am întrebat: ce vânt te aduce? zise în sfârşit Miron prietenos. Spune dumneata întâi, că pe urmă am să-ţi spun şi eu altele!

Învăţătorul îngălbeni mai tare. Mâinile, aşezate pe genunchi, îşi jucau nervos degetele.

După primele cuvinte ce rosti, observă că Iuga se întunecă. Asta, însă, în loc să-l intimideze, îl întărâta şi-l îndemna să continue mai calm şi cu mai multă siguranţă.

— În definitiv dumneata ce doreşti? îl întrerupse apoi deodată bătrânul.

Întreruperea nu-l tulbură deloc. Continuă a-i expune că el, personal, nu doreşte nimic, că şi-a permis să vie şi să-i tălmăcească durerile sătenilor, numai fiindcă sufletele sunt prea agitate din cauza foamei şi a mizeriei. Ţăranii văd încă în Miron Iuga pe părintele lor, de la care nădăjduiesc o îndulcire a soartei ce-i apasă. Învoielile actuale sunt însă atât de grele, că nu se mai pot suporta. Pe urma lor majoritatea oamenilor au flămânzit îngrozitor toată iarna. Cu un sacrificiu relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăţi viaţa tuturor...

— Dumneata în numele cui vorbeşti? întrebă iarăşi Iuga.

— În numele sătenilor, domnule Iuga! zise Dragoş simplu.

— Te-au însărcinat ei pe dumneata să-mi comunici doleanţele lor?

— Nu, nu m-a însărcinat nimeni, domnule Iuga, dar eu m-am crezut obligat, fiindcă mi s-au plâns şi...

— Atunci pune punct, făcu bătrânul sever. N-am nevoie de mijlocirea dumitale pentru a afla ce doresc oamenii mei! Mijlocitorii de teapa dumitale sunt pacostea sătenilor. În loc să fiţi luminătorii poporului, îi otrăviţi sufletul şi încurajaţi toate nemulţumirile ca din exploatarea lor să

vă creaţi merite şi popularitate... Degeaba, prima impresie nu mă înşeală pe mine niciodată. Bine te-am văzut eu şi te-am judecat de când am făcut greşeala de te-am adus în sat, ca să-mi turburi viaţa bieţilor oameni!

— Vă rog să credeţi, domnule Iuga, că eu... zise învăţătorul cu un involuntar zâmbet de supunere.

Pe Miron îl sâcâia eternul "domnule Iuga" care i se părea sfidător. Îi reteză vorba mai energic:

— Destul! Eu nu discut cu samsarii nepoftiţi!

— Conştiinţa mi-a dictat să-mi fac datoria şi mi-am făcut-o! murmură Dragoş puţin abătut. Dumneavoastră veţi decide cum credeţi de cuviinţă... Spuneaţi însă că vreţi să-mi comunicaţi şi dumneavoastră ceva?

— Nu, nu! protestă Iuga. Cu dumneata eu nu mai am ce vorbi. Alţii ar trebui să vorbească cu dumneata!

Întoarse spatele. Învăţătorul se retrase fără zgomot.

Când venise încoace avusese bătăi de inimă dureroase şi emoţia îi uscase cerul gurii şi gâtlejul. Îşi aranjase în creieri cele ce voia să spuie bătrânului boier Miron. Toate erau limpezi, străvezii şi convingătoare. Imposibil să nu fie înţeles şi aprobat. Se înfăţişa o situaţie excepţională şi primejdii excepţionale şi iminente. El le simţea, şi le vedea, şi le auzea. A le păstra pentru dânsul şi a le ascunde ar fi fost neleal faţă de omul care, printr-un gest, ar putea să înlăture miasmele ce turbură văzduhul, să restabilească încrederea şi răbdarea până la o soluţie mai trainică.

Pleca acuma dezamăgit de sine însuşi, nu de Miron Iuga. Îşi blestema neputinţa de a-i fi lămurit ceea ce în sufletul său era atât de limpede. Transformate în fraze, lucrurile care-i sângerau lui inima apăreau reci, mărunte şi fără nici o importanţă, încât nu încape mirare că Iuga le-a primit fără înţelegere.

Ajunse în uliţă cu surâsul supus uitat pe faţă. Călca cu băgare de seamă, sprijinindu-se în umbrelă ca într-un băţ, ferind noroiul şi băltoacele, ţinând marginea. Din ograda babei Ioana îl strigă deodată glasul lui Anton nebunul:

— Domnule Nică!... Stai, nu fugi!

Anton se cuibărise, de cum a dat iarna, la baba Ioana, care-l ocăra şi-l răbda. Învăţătorul îşi continuă calea. Din urmă însă Anton se apropia, desculţ, înflăcărat.

— De ce fugi, domnule Nică? C-ai fost la boierul cel bătrân? Să nu-ţi fie ruşine şi nici rău să nu-ţi pară, că s-a apropiat ziua judecăţii şi a socotelilor, iar cine a stat cu mâinile-n sân are să răspundă! Când vor sosi călăreţii pe armăsari albi cu vestea cea mare, atunci dumneata ai să te ridici să strigi că...

În clipa aceasta, glasul babei Ioana se auzi chemător:

— Păsărelele mamii, păsărele, păsări...

Nebunul încetă brusc şi se întoarse, parcă ar fi fost chemarea lui, bolborosind supus:

— Stai că viu, maică Ioană!

Ion Dragoş îi auzi paşii desculţi, leopăind în tină şi depărtându-se, şi glasul babei:

— Păsărelele mamii...

4

Câteva zile după ce se mutase, într-o dimineaţă, intrând în redacţie, Titu Herdelea găsi pe Roşu mai ursuz ca de obicei.

— Ei, văzuşi dreptatea mea, puiule? zise cu o strâmbătură batjocoritoare. Acuma ce mai spui, ai?

Tânărul Herdelea nu pricepea despre care dreptate vorbeşte secretarul, căci el în toate şi întotdeauna îşi descoperea dreptatea lui. Răspunse cu un surâs vag de aprobare. Roşu insistă:

— Sper că ai citit în ziarele de dimineaţă? Dar ce e în ziare e floare la ureche. Ministerul de Interne dă drumul numai telegramelor inofensive. Realitatea, ehe, băiete, realitatea e...

Încheie cu un gest care voia să exprime maximul de îngrijorare patriotică. Cum însă Herdelea continuă să tacă nedumerit, secretarul continuă misterios:

— Dansul macabru a început! Şi boierii noştri îşi pierd capul! Să-l vedem acuma pe gentilul nostru Deliceanu cum o întoarce, că eu i-am atras de mult atenţia...

Tocmai după un sfert de ceas de ocoluri, ghici şi Titu că Roşu vorbeşte despre nişte tulburări ţărăneşti izbucnite undeva în Moldova. Mici notiţe şi telegrame apăruseră de câteva zile în toate jurnalele, fără să li se dea importanţa ce le-o atribuia secretarul *Drapelului.* Se vorbeau mai multe prin oraş, dar cu oarecare satisfacţie şi nu cu temeri. Tânărul Herdelea căută să liniştească pe Roşu cu motivarea ce o auzea pretutindeni, anume că e vorba doar de mici corecţiuni aplicate ovreilor, care exploatează prea neomenos pe bieţii ţărani de prin satele moldoveneşti.

— Nu-i nici o pagubă dacă se vor pierde câţiva perciuni! zise Titu râzând. Numai aşa o să mai scape satele de ei, că prea s-au înmulţit!

Secretarul sări ars:

— Bravo, puiule! Aci am vrut să te aduc! Asta e mentalitatea care duce ţara de râpă, huliganismul ăsta, care vede în ovrei cauza tuturor relelor... Eu aş admite totuşi chiar barbaria contra ovreilor, dacă mi-ai garanta că prin ea se evită răul cel mare, care e pe drum! Poţi însă dumneata să garantezi unde se opreşte operaţia asupra perciunilor? Eşti sigur că mâine sau poimâine ţăranii nu vor continua operaţia prin bărbile boierilor şi arendaşilor creştini?

Titu Herdelea îşi aduse aminte că Roşu e ovreu şi-i păru rău că a făcut o glumă ieftină în faţa lui, atingându-i susceptibilitatea firească de rasă. Ca să-şi repare greşeala, se grăbi să aprobe tot ce spunea Roşu, subliniind cu câte un "desigur" sau "evident". Şi secretarul se străduia să-i demonstreze că toate revoluţiile aşa încep, cu câte o tulburare neluată în seamă sau considerată fără importanţă. E avertismentul. Dacă se iau măsuri potrivite, imediat, dezordinea se poate localiza şi potoli fără consecinţe grave. Altminteri, focul se întinde până ce cuprinde o provincie, o ţară, un continent.

— Acum însă, ce se întâmplă, amice? Lumea nu vede în cele ce se petrec în Moldova decât o agitaţie contra ovreilor. Şi, cum spuneai şi tu adineaori, ce pagubă dacă o să mănânce bătaie nişte jidani? Lasă-i să mănânce. E o supapă de siguranţă. Bătând pe jidani, ţăranii se vor răcori

şi vor uita pe ceilalţi boieri şi arendaşi, care nu-s jidani, dar îi exploatează la fel, dacă nu şi mai rău. Să nu-ţi închipui că astea-s vorbe de clacă, puiule! Urmăreşte toată presa! Pretutindeni, mai în surdină, mai pe faţă, sunt justificate, aprobate, chiar blagoslovite sălbăticiile ţăranilor răzvrătiţi, cu scuza subînţeleasă bineînţeles , jos jidanii". Se spune că e o cauză sfântă la mijloc şi, desigur, aşa este, căci cauza ţăranilor e sfântă şi dreaptă. Cu toate astea, în loc să i se caute soluţii cinstite, care să aline cât de cât mizeria ţărănească, toţi toarnă untdelemn pe focul încins. Opoziţia, bine, să zicem, e opoziţie şi vrea să profite chiar de o catastrofă, ca să puie mâna pe putere... Cel puţin guvernul de-ar fi cuminte! Aş! Face mai rău decât opoziţia, fiindcă nu face nimic. Şi-a pierdut capul sau încă nu-şi dă seama de situaţie. Destul că pârjolul se întinde şi nimeni nu ia o măsură de apărare a ordinii. Ş-atunci iacă de ce-ţi spun eu că e grav şi că a început rostogolirea spre prăpastie!

Roşu îşi scotea mereu ochelarii de după urechi, îi ştergea atent, îi punea la loc şi continua mai pasionat, vrând cu orice preţ să convingă pe tânărul Herdelea, parcă de convingerea lui ar fi atârnat liniştirea tuturor primejdiilor. Titu era convins în sineşi că elocinţa secretarului s-a dezlănţuit mai cu seamă din pricina nedelicateţei lui involuntare şi se credea obligat să asculte cu resemnare, deşi în buzunar îl ardea o scrisorică găsită adineaori la portar, rămasă necitită, cu slovele Tanţei. Spre norocul lui sosi Antimiu, un reporter gras, asudat, într-o blană soioasă, cu căciula de lutru fals pe ceafă şi cu o gravitate pe faţă, ca şi când ar fi fost deţinătorul secretelor supreme de stat. Fără să învrednicească pe Herdelea măcar cu o privire, se prăvăli pe un scaun la biroul secretarului, oftând:

— Nene Roşule, se încurcă urât de tot chestia cu tulburările... După-masă e convocat Consiliul de Miniştri pentru a hotărî chemarea rezerviştilor!

Secretarul făcu triumfător către Titu:

— Ce-ţi spuneam eu, onorabile?... Ai auzit?... Rezerviştii!

Reporterul se pregătea să scrie informaţia. Roşu îl opri cu amărăciune:

— Anunţă numai Consiliul de Miniştri. Restul nu poate merge la *Drapelul.* Asta-i soarta noastră ticăloasă. Când ai o ştire senzaţională trebuie să-ţi muşti unghiile şi să te uiţi cu jind cum o publică *Adevărul...*

Peste câteva minute, din cabinetul directorial apăru însuşi Deliceanu, ras, subţire, delicat. Fără surâsul lui obişnuit părea mai bătrân.

— Scrie tu, Roşule, că eşti mai iute! zise directorul. Am să-ţi dictez o informaţie care e de fapt un comunicat... Gata? Vasăzică: "Faţă de ştirile alarmante ce se publică de câteva zile într-o anumită presă, ni se comunică din sursă autorizată că în ţară domneşte cea mai perfectă linişte şi opinia publică n-are nici un motiv serios de îngrijorare. Micile incidente strict locale se datoresc unor agitaţii de rea-credinţă. Guvernul, de altfel, este ferm decis a menţine ordinea împotriva oricui, întrebuinţând toate mijloacele legale." Aşa!... Ia citeşte acuma!

Roşu citi. Directorul aprobă.

— Da!... O pui în capul informaţiilor politice pe două coloane cu doisprezece aldine!...

Dădu să plece. Secretarul întrebă:

— Dar despre chemarea rezerviştilor dăm ceva?... Mi-a adus acuma...

— Nu, nu! întrerupse Deliceanu. Lasă numai comunicatul! De altminteri, chestia cu rezerviştii încă nu e sigură. E de văzut dacă în Consiliul de Miniştri se va decide asta sau poate altceva...

Titu Herdelea profitase şi se retrăsese la o masă mai depărtată să-şi citească scrisoarea. Tanţa de-abia acum aflase că s-a mutat. Jenică n-a spus nimic părinţilor, dar o spionează şi a ameninţat-o cu scandal, dacă se mai duce la doamna Alexandrescu. Are să-i povestească multe, i-e dor şi vrea să-l întâlnească. Să-i lase, tot la portar, într-un plic, noua adresă şi apoi ea va veni negreşit... Titu ascunse scrisoarea, îşi însemnă adresa pe un petic de hârtie, fără nume. Îi era şi lui dor de ea, de glasul ei blând şi de ochii ei cu priviri învăluitoare. În zadar s-a bucurat, când s-a mutat de la doamna Alexandrescu, că a scăpat. Tanţa îi rămăsese în suflet, de unde n-o putea smulge, oricât i se părea că e necesar să se despartă de ea. Lipsa ei îl durea şi-l inspira. În fiecare seară dorul şi-l plângea în strofe fierbinţi. Nu mai cizela şi nici nu le scria cu gândul să le publice, ci doar ca să-şi mângâie inima.

Roşu, după ce plecă Deliceanu şi reporterul, îşi reluă explicaţiile, acuma înmuiate în sarcasm din cauza comunicatului care tăgăduia o realitate îngrozitoare. Tânărul Herdelea se făcea că-l ascultă, dar vorbele îi intrau pe o ureche şi-i ieşeau pe cealaltă ca nişte sunete fără sens. Îl preocupa numai Tanţa. Se gândea să adauge la adresă şi o oră prin care să-i indice că o aşteaptă. Dacă ea nu va putea veni la ora aceea? în loc de oră adăugă: "Te iubesc".

Când ieşi de la redacţie, răsuflă: în sfârşit s-a isprăvit cu tulburările! I se părea că tulburările sunt numai o altă formă a eternului subiect de discuţii care este aici chestia ţărănească. E obiceiul ţării să se vorbească mereu despre lucrurile cele mai grave, fără să se facă nimic. Vorbind, oamenii au iluzia că şi-au împlinit datoria. Importantă e vorba, nu fapta. Mai ales când vorba poate propovădui toate grozăviile.

La masă, Gavrilaş îl întreţinu tot despre tulburări. El a auzit pe la poliţie lucruri urâte: că un orăşel oarecare ar fi fost devastat de ţăranii răsculaţi şi că se vorbeşte despre mobilizarea armatei... După-amiazi se întâlni cu preotul Belciug foarte îngrijorat:

— Mi se pare că am nimerit rău cu venirea în ţară. Se aud întâmplări întristătoare, nu ştiu cât sunt de adevărate. La hotel îmi spune portarul c-au sosit jidani de prin Moldova, care povestesc grozăvii mari...

— Pe-aici aşa-s oamenii, domnule părinte! zise Titu cu o siguranţă în care începea totuşi să se amestece neliniştea. Le place să facă din ţânţar armăsar. O fi ceva, nu zic, dar nici aşa cum se vorbeşte...

— Mă gândesc dacă n-ar fi cuminte să mă duc eu frumuşel acasă, să nu mă apuce pe aici vreo revoluţie sau chiar un război. Doamne fereşte, să se închidă graniţele şi să se oprească trenurile!

— Ia fugi, nu mai vorbi copilării! făcu tânărul Herdelea cu o strângere de inimă. Ce crezi dumneata, că asta-i ţară de haram, domnule părinte? Fii liniştit şi nu mai asculta toate prăpăstiile!

A doua zi se pomeni la *Drapelul* cu Grigore Iuga. Nu se întâlniseră de vreo două săptămâni. Venea să se intereseze care este adevărul în vălmăşagul de ştiri ce circulau şi se băteau cap în cap. La club se

colportau lucrurile colorate după partide. Chiar oamenii despre care se ştia că sunt în relaţii intime cu miniştrii sau nu ştiau nimic precis, sau ascundeau înadins adevărul. Nu mai fusese la Amara de la Crăciun, şi din pricina divorţului, şi din alte pricini. Dacă ar fi vreo primejdie, s-ar socoti obligat să rămâie la ţară, lângă tatăl său.

— Cred că ziarele cunosc adevărul, deşi scriu minciuni, zise Grigore cu un surâs silit. Predeleanu îmi spune să-mi văd de treburi, că nu poate permite guvernul să se întindă dezordinile în toată ţara. Alţii însă zic că guvernul e neputincios şi nu mai poate stăpâni mulţimea întărâtată...

Titu Herdelea nu-i putea da nici o lămurire inedită sau măcar cu pretenţie de autenticitate, nici nu voia să-i spuie simple basme auzite prin oraş. Îi făcu însă cunoştinţă cu Roşu care fu încântat şi, după ce lăudă pe Titu, zise aproape solemn:

— Adevărul, domnul meu, e mai negru decât bănuieşte lumea! Mişcarea se întinde mereu, zi cu zi, ceas cu ceas, şi nu se ştie dacă se mai poate lua vreo măsură care s-o poată stăvili. Iacă, aci am ajuns! Din fericire încă nu s-a vărsat sânge, încă nu s-au pierdut vieţi omeneşti, dar nimeni nu ştie ce poate aduce ziua de mâine. Îi zugrăvi amănunţit ce-a fost în cutare sat sau oraş, ce s-a prădat şi ce s-a distrus, iar după toate declară ca un orator la tribuna Camerei:

— Se mişcă ţara, domnul meu! Toată ţara!

Grigore Iuga, impresionat de tonul profetic al secretarului, se hotărî să plece chiar mâine la Amara, invitând şi pe Herdelea să-l însoţească, cu promisiunea că nu vor sta decât două-trei zile, iar de-ar trebui să rămâie mai mult, pe el îl va trimite în orice caz la Bucureşti. Titu ar fi fost încântat să meargă, mai ales în vremea aceasta, şi se uită întrebător la Roşu, care spuse protector:

— Poţi să te duci, puiule! Sigur! Se poate să te refuz pe tine? Te pomeneşti că-mi aduci un reportaj interesant şi pentru *Drapelul.* Ar fi senzaţional. Adică, pardon... E vorba de Argeş... Pe acolo deocamdată pare să fie linişte. Totuşi nu strică prudenţa nicăiri la ţară în zilele astea tulburi. Aşa că ia seama, puiule, să nu puie mâna pe tine ţăranii!

— Ei, parcă eu sunt moşier! râse Titu.

— Nu râde, amice! făcu secretarul. Crezi că bieţii ovrei care pătimesc acuma sunt boieri?

5

— Eu îmi fac datoria să te avertizez, draga mea, că nu e prudent să pleci acuma la ţară! zise Gogu Ionescu cu o seriozitate neobişnuită. Fireşte, dacă nu mă asculţi, eu nu te pot opri şi în orice caz conacul de la Lespezi îţi stă la dispoziţie oricând. Cred însă că ai să mai reflectezi şi...

— Am reflectat! îl întrerupse Nadina ironic. Şi n-am putut descoperi nici un motiv care să mă reţie. Din contră, toate mă îndeamnă să nu amân lichidarea, şi lichidarea nu se poate face fără mine decât riscând să fiu înşelată, ceea ce nu pot permite, tocmai fiindcă sunt femeie, şi toţi speră să mă înşele. De altfel, nu merg singură. Iau pe avocatul meu.

— Aşteaptă cel puţin să se mai clarifice situaţia!

— Nu plec mâine, Gogule! glumi Nadina. Încă n-am fixat ziua. Aş vrea

să se mai usuce niţel pământul şi să se îndrepte şoseaua... Şi-apoi de unde atâta frică pe tine, când prin părţile astea e linişte deplină?

— Dă-o încolo de moşie acuma! făcu Gogu. O ai arendată, lasă pe arendaş să se descurce cu ţăranii.

— Tu crezi serios că ţăranii se războiesc cu femeile? Aida de!

— Bine, nu insist, fiindcă insistenţa mea te face să te încăpăţânezi mai rău! zise Gogu. Am vorbit şi cu tata. Şi dumnealui crede că e o nebunie ce vrei să faci... Nu-ţi mai spun de Jenny, care ştii cât te iubeşte. Nu-i aşa, iubirea mea?

Eugenia avea ochii plini de lacrimi. Vru să spuie ceva. Când deschise gura o podidi plânsul. Gogu se sperie:

— Iubirea mea, sufletul meu, ce-i asta? Se poate?

— Numai tu eşti de vină, Gogule, că alarmezi lumea fără nici un motiv! protestă Nadina. Să mă ierţi, Jenny dragă, te rog! Dacă ştiam că voi face atâta tulburare, nici nu vă mai spuneam că plec...

Erau invitaţii ei la masă. De când Nadina se afla în divorţ, mâncau aproape permanent împreună, sau ei la ea, sau ea la ei.

— Dă-mi voie să-ţi spun, dragă Nadina, că e o nebunie, pur şi simplu nebunie! strigă în cele din urmă Gogu Ionescu, exasperat de îndărătnicia ei.

— Tocmai fiindcă e nebunie mă ispiteşte! zise Nadina cu o lucire mai vie în ochi.

Într-adevăr Nadina se înverşuna mai ales pentru că toată lumea o sfătuia să renunţe. Avocatul Olimp Stavrat, care-i susţinea divorţul, un bătrâior cochet, cu o bărbuţă îngrijită, a fost cel dintâi. Îi făcea puţină curte, uneori mai indiscret. Suspina în faţa ei şi ridica ochii spre cer, în semn de supremă pasiune. Când a auzit însă că trebuie să meargă cu ea la ţară, s-a crezut obligat să-i atragă atenţia asupra primejdiilor. O privire ironică a Nadinei a fost suficientă să-i schimbe părerea:

— Fireşte, n-am vorbit pentru mine, ci pentru dumneavoastră, coniţă! Din parte-mi sunt gata oricând să vă însoţesc şi până la marginea pământului. (Oftă şi continuă.) Poate că, în sfârşit, veţi observa că şi în pieptul unui avocat bate o inimă...

Raul Brumaru refuză brutal:

— Ce-ţi trece prin gând, Nadina? Acuma? La ţară?... Vrei să-ţi baţi joc de mine? Nu, nu! Eu stau binişor la Bucureşti!

Până şi şoferul Rudolf găsise de cuviinţă să obiecteze că excursiunea aceasta e cam periculoasă.

Apărându-i astfel ca o aventură, plecarea la ţară o pasiona. Desigur, n-avea motive serioase să se grăbească şi ar mai fi putut aştepta. Divorţul se pronunţase, adevărat, dar până la transcriere mai erau vreo două săptămâni. Nici nu se gândea să încheie definitiv vânzarea până ce nu o va putea face pe numele ei. Dar îşi zicea că trebuie să hotărască cui vinde, să fixeze tot, încât în ziua când se va transcrie divorţul, să poată iscăli actul şi să sfârşească orice contact cu ţara.

— De ce vrei tu, Gogule, ca ultima mea călătorie la ţară să fie banală? zise Nadina. Am oroare de banalitate!

Sâmbătă dimineaţa, pe când explica pentru clasa a patra domnia fanarioţilor, învăţătorul Dragoş se pomeni în şcoală cu un jandarm care-i spuse încet că domnul plutonier îl pofteşte urgent până la post, având a-i face o comunicare. Învăţătorul, parcă l-ar fi aşteptat, răspunse liniştit:

— Bine, vin imediat...

Şi, fiindcă jandarmul rămase pe loc, adăugă:

— Sau vrei să mergem împreună?... Şi mai bine!

Se uita împrejur. Nu-şi amintea unde şi-a pus pălăria. Era pe masă. O văzu în sfârşit, dar întâi îşi luă paltonul. Iar întrebă pe jandarm:

— Să dau drumul copiilor ori...?

Şi cum jandarmul strânse din umeri neştiutor, continuă:

— Adică, fireşte, de ce?... Bumbu Ştefan, ieşi la catedră! Să ţii linişte şi să-mi scrii pe tablă pe cei ce nu ascultă şi fac gălăgie, ai înţeles?... Să fiţi liniştiţi şi cuminţi, copii, că mă întorc numaidecât!

Se uită la jandarm, parcă ar fi vrut să vadă pe figura lui ceva. Faţa jandarmului nu spunea nimic. Ieşind în uliţă, îi zise mai hotărât:

— Trebuie să ne abatem un minut şi pe la casa mea, ca să nu creadă nevastă-mea cine ştie ce!

Doamna Dragoş se îngrozi văzându-l cu jandarmul după el. Începu să plângă cu hohote, apoi să afurisească. Soacră-sa îi ţinea hangul.

— Staţi, nu mă jeliţi, că încă n-am murit! făcu Dragoş enervat de lacrimile lor. Staţi, că nici nu ştiu de ce mă cheamă!

— Ia îmbracă-te, socrule, şi du-te cu dânsul, nu şedea ca bolovanul! strigă Florica.

Bătrânul se iuţi, parcă glasul l-ar fi dezmeticit dintr-o toropeală. Învăţătorul ar fi vrut să spuie ceva, doar pentru asta a venit cu jandarmul. Dându-şi seama că nu poate întârzia, bâigui pierdut:

— Dacă s-ar întâmpla să nu mă întorc, atunci... Adică las' că i-oi spune tatii, dac-o fi aşa, că tot vine şi dumnealui... Ei, haidem să mergem!

Se gândi că ar trebui să-şi sărute nevasta, cel puţin pe ea, dar îşi opri dorinţa, ca nu cumva să tragă a rău sau să o sperie mai mult. Ieşind, făcu mai slab:

— Rămâneţi sănătoşi!

În faţa postului de jandarmi era căruţa cu doi căluţi a lui Lupu Chiriţoiu. Învăţătorul întrebă cu o tresărire:

— Încotro, moş Lupule?

— Nu ştiu, dom' Nică! răspunse bătrânul. Mi-au poruncit dumnealor să viu cu căruţa şi cu merinde pentru cai şi a trebuit să viu!

Plutonierul Boiangiu îl aştepta în curte şi-l primi cu o mutră de uşurare, parcă i-ar fi fost teamă că n-are să sosească. Îşi dădură mâna ca totdeauna şi intrară în cancelarie.

— Ce s-a întâmplat, domnule şef, de m-ai luat chiar din clasă? zise Dragoş cu mirarea celui ce nu bănuieşte nimic, deşi în sineşi era sigur că trebuie să fie efectul supărării lui Miron Iuga de acum trei zile.

Boiangiu făcu un gest vag, care voia să arate că el n-are nici o vină. Pe urmă îi spuse că a primit ordin telegrafic să-l trimită foarte urgent la Piteşti şi să-l prezinte domnului prefect personal.

— Şi pentru care motiv, domnule plutonier? zise învăţătorul aproape

solemn.
— Eu am un ordin, domnule Dragoş, şi trebuie să-l execut! răspunse Boiangiu. Aşa că îmi pare rău, dar...
— Vai de mine, nu-ţi fac nici un reproş! protestă Dragoş. Credeam numai că poate cunoşti motivele, cu toate că în fond ar fi acelaşi lucru... Atunci când zici să plecăm?
— Cât mai repede! aşa-mi sună ordinul! spuse plutonierul. Dacă însă vrei să-ţi aducă ceva de acasă, mai putem zăbovi vreo oră, dar mai mult nu, căci până la Piteşti e cale lungă şi căluţii lui moş Lupu...
— Foarte bine... Întrerupse învăţătorul, căutând să păstreze o ţinută demnă, mai cu seamă simţind că începea să se clatine. Auzişi, tată, porunca?... Acu du-te degrabă şi dă întâi drumul copiilor acasă, că i-am lăsat singuri în şcoală, şi apoi spune-i Floricăi să-mi aducă ce crede dânsa pentru drum, dar iute, să nu pierdem vremea şi să-l încurcăm pe dumnealui!
Plutonierul oferi un scaun învăţătorului. Vorbiră despre lucruri indiferente. Un moment apăru şi doamna Boiangiu să întrebe pe Dragoş ce mai face Florica. Pe urmă, peste vreo jumătate de ceas, năvăli Nicolae, fratele învăţătorului, care nu fusese acasă şi aflase de la oameni. Era speriat şi furios. Strigă că are să se ducă la boierul Miron, să-i cadă în genunchi... Boiangiu se supără: să nu-i facă lui neplăceri, altfel întoarce foaia... Sosi Florica cu merinde şi cu schimburi.
— Atunci, domnule Dragoş, suntem gata? zise plutonierul. Vasăzică, putem pleca?...
Deschise uşa de la camera jandarmilor, ordonând:
— Bogza!... Aide!... Gata!...
Un jandarm înarmat se ivi în uşă, bătând din călcâie. În ogradă şi în uliţă erau strânşi vreo treizeci de ţărani. Vestea că învăţătorul a fost arestat s-a răspândit în sat ca focul. Boiangiu se încruntă. Îi era frică să nu se întâmple vreo complicaţie. Îi luă totuşi cu blândeţe:
— Da voi altă treabă n-aveţi, măi oameni?... Faceţi loc!... Veniţi să căscaţi gura, parcă ar fi panoramă!
Marin Stan se apropie confidenţial, socotindu-se mai prieten cu şeful:
— Don' plutonier, fii bun, zău... E păcat de don' Nică, zău aşa! Dumneata, dacă vrei, poţi!
— Marine, vezi-ţi de treabă, că mă superi! mârâi Boiangiu. Fiindcă se mai găsiră şi alţii să stăruie, plutonierul zori pe
Dragoş, care-şi lua rămas bun de la Florica:
— Aidem, domnule învăţător, aidem!... Şi te rog foarte mult să ai toată grija pe drum, să nu se întâmple ceva, căci jandarmul are ordin să tragă!
— Fii liniştit! zâmbi Dragoş, adăugând către ţăranii care înconjurau căruţa: Să ne vedem cu bine, oameni buni!
— Dumnezeu să-ţi ajute! răspunse mulţimea.
Căruţa porni. Dragoş nu mai întoarse capul. Lângă el, arma jandarmului se clătina ca un avertisment. Florica, cu obrajii uzi, porni pe mijlocul uliţei, după căruţa ce se micşora mereu. Boiangiu răsuflă uşurat c-a scăpat de-o grijă mare. Acuma explica mai blajin oamenilor adunaţi:
— Credeţi că eu fac de capul meu?... Dacă vine porunca de sus, trebuie s-o împlinesc, că sunt soldat şi soldatul nu crâcneşte!

— Apoi asta aşa-i! aprobară câţiva ţărani.

Mulţimea totuşi rămase în şosea, vorbind, sfătuind, întrebând. Deodată Nicolae Dragoş izbucni amărât:

— Staţi, staţi şi sporovăiţi ca babele, în loc să mergeţi la boierul Miron, să vă rugaţi să nu-l năpăstuiască pe bietul Nică... Şi nu vreţi să ştiţi că numai din pricina voastră s-a stricat cu boierul şi...

Ţăranii ascultau, unii aprobau, mai mulţi tăceau. Cineva zise: "Putem să ne ducem, că n-are să ne omoare", altul mormăi gros: "Parcă boierul are să se uite în gura voastră", iar unul strigă sfătos: "Da de ce nu te duci tu, Nicule, şi îndemni numai pe alţii?"

— Zic eu că nu merg? se înfurie flăcăul. Crezi că mi-e frică de boier ca vouă?

Alţi ţărani soseau mai alarmaţi. Începură să se amestece şi femei, şi copii printre bărbaţii care umpleau uliţa de la postul de jandarmi până la baba Ioana. Tot vorbind şi tocmindu-se, mulţimea ajunse pe nesimţite în faţa conacului Iuga. Pe când Luca Talabă spunea într-un grup că în alte părţi oamenii nu se lasă aşa călcaţi în picioare, Trifon Guju răbufni cu glasu-i pătrunzător:

— Aidem, măi oameni, că-i mai mare ruşinea să ne tot ciorovăim ca babele!

Intrară în ograda argaţilor. Un stol de porumbei se ridică în văzduh, iar galiţele se risipiră speriate. Curtea se umplu. Leonte Bumbu, logofătul, ieşi mirat dintr-o odaie în capul gol:

— Da ce-i, de-aţi venit tot satul?

Răspunseră mai multe glasuri deodată. Logofătul se scărpină în ceafă:

— Are să se supere boierul că...

— Las' să se mai supere şi dumnealui, că noi ne-am supărat destul, strigă din grămadă un glas necăjit.

Întâmplarea aduse în clipa aceea pe Miron Iuga. Deşteptarea primăverii parcă-l întinerise.

— Ce-i, Bumbule, cu oamenii ăştia, ce poftesc?

Marin Stan începu rugămintea, alţii o continuară până ce Iuga se dumeri:

— A, vasăzică l-au arestat?... Foarte bine au făcut... Acuma cred că o să vă vie şi vouă mintea cea bună a rumânului!

Câţiva strigară obraznic să-l ierte. Miron se înfurie:

— La mine nu se prind treburile astea! Mă mir că încă nu mă cunoaşteţi, că doar împreună trăim! Eu v-am socotit oameni de omenie, dar mă tem că am greşit. Acuma veniţi grămadă, iar la învoieli vă codiţi!

— Nu mai putem, cucoane, cu învoielile vechi! ţipă Toader Strâmbu. Îmi pier copilaşii de foame, măcar că am muncit de...

— Nu mai puteţi? făcu Miron Iuga. Foarte bine! Staţi acasă, şi leneviţi, şi văitaţi-vă!... Cine-i harnic şi cumpănit poate să trăiască din munca cinstită...

— D-apoi că nimeni nu şade, cucoane, că muncim toţi destul, dar şi dumneavoastră trebuie să ne mai ajutaţi! zise Serafim Mogoş domol şi hotărât.

— Eu la tocmeală nu stau cu nimeni şi nici nu vă rog! spuse bătrânul Miron aspru. Pământ să fie, că braţe de muncă se găsesc cu miile! Dacă

voi nu vreţi să munciţi, vom aduce oameni din Transilvania!

— Ba străini să nu vie, cucoane, că pământurile astea noi le-am muncit totdeauna, nu străinii! strigă Trifon Guju.

— Tu crezi că am să te întreb pe tine, prăpăditule? se revoltă Miron Iuga. Asta vă mai lipsea, obrăznicia!... Aideţi, am terminat cu voi! Să-mi curăţaţi locul numaidecât!

— Apoi aşa nu-i bine, cucoane! făcu Luca Talabă dârz. Nu-i bine deloc.

Miron Iuga nu se clinti până ce se goli curtea. Apoi porunci scârbit:

— Bumbule, închide porţile!

7

A doua zi, duminică, pe când ieşea lumea de la biserică, se răspândi vestea că adineaori ar fi trecut prin sat doi călăreţi pe cai albi cu porunci de la vodă. În faţa cârciumii pe bătătura unde se ţinea hora, pâlcuri de oameni se opriră să afle noutăţi. Mulţi născoceau amănunte alandala. Ignat Cercel, ca un câine de pripas, trecea de la un grup la altul, cu aceeaşi întrebare:

— Oare n-o fi poruncit despre pământuri, măi oameni? Primarul Ion Pravilă, după ce ascultă în dreapta şi-n stânga,

strigă în batjocură:

— Măi, nu cumva or fi cai verzi pe pereţi călăreţii voştri? Nu râse nimeni. Un bătrân îl probozi:

— Degeaba batjocoreşti, don' primar, că astea nu-s de batjocorit! Că nici strâmbătatea nu poate stăpâni mereu şi trebuie să vie vremea dreptăţii!

— Apoi dreptatea nu vine călare, moşule! făcu Pravilă cu alt glas.

— Vine cum poate şi bine că soseşte! bâigui bătrânul. Leonte Orbişor povestea că Anghelina lui Nistor Mucenicu s-ar fi întâlnit cu călăreţii. Aşa i-a spus lui cineva, nu ştie cine. Lupu Chiriţoiu socotea că trebuie să fie ceva adevărat, fiindcă şi el a auzit multe la Piteşti ieri, când l-a dus pe don' Nică.

Peste un răstimp, Vasile Zidaru aduse pe Anghelina să mărturisească dânsa ce-a fost şi cum. Femeia se codea şi se ruşina să vorbească în faţa atâtor oameni care o încurajau cu ochii lacomi:

— Aoleu, păcatele mele, mi-am lăsat copiii singuri şi...

Primarul vru să o ia la instrucţie. Anghelina se sperie şi se apără că trebuie să-i mai fi văzut şi alţi oameni, că doar călăreţii nu se fereau şi nici n-aveau de ce:

— Spune, muiere, din fir în păr, că nu te mănâncă nimeni! o îndemnă Ignat cu blândeţe. Vrem să ştim şi noi poruncile şi să nu greşim!

În sfârşit Anghelina îşi luă inima-n dinţi:

— Plecasem cu băieţelul de mână până la soacră-mea, să-mi mai împrumute niţel porumb... când treceam pe la biserică tocmai trăgeau clopotele de sfânta evanghelie şi mă închinam, şi-mi era ruşine, că de atâtea griji şi necazuri nici la sfânta slujbă nu mai pot răzbi. N-apucai bine să mă închin, că şi văzui venind pe uliţă doi călăreţi pe cai albi, de m-am mirat. Veneau din sus, dinspre Lespezi. Mă dădui la marginea uliţei, dar numai ce mă pomenii că unul mă strigă şi zice: "Unde te duci, muiere?"

Zic: "Numai colea, la soacră-mea..." Şi cellalt zice: "Văd că eşti necăjită rău, dar n-ai grijă, că noi aducem veste mare, că pe noi ne-a trimis vodă să dăm de ştire oamenilor că toate moşiile sunt ale lor de-aci înainte, şi să se apuce de îndată să le împartă după dreptate, iar pe boieri şi pe arendaşi să-i alunge şi să le ardă conacele, şi curţile, şi toate acareturile, ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi! Ai înţeles, femeie? ...Şi să nu întârzie deloc oamenii, că aşa e porunca lui vodă şi cine nu ascultă porunca, amarnic are să ispăşească!" Uite aşa mi-a spus călăreţul şi eu zic: "Am înţeles, dar..." ,Apoi atunci bine! Rămâi sănătoasă!" "Dumnezeu să v-ajute şi dumneavoastră!" Dânşii au pornit devale şi eu m-am întors şi m-am uitat după ei o bucată de timp, ş-apoi mi-am văzut de drum şi i-am spus socrului ce mi-au spus călăreţii, şi s-a mirat şi dumnealui... Oamenii tăcură, până ce Ignat Cercel zise, clătinând din cap:

— Mare minune şi asta!

Mai aflară de la Anghelina că cei doi călăreţi erau îmbrăcaţi în alb şi că au trecut ori spre Ruginoasa, ori spre Vaideei. Pe urmă, primarul o trimise acasă să-şi vază de copii.

Într-un târziu, veni şi Anton Nacu, care avusese nişte treburi la Ruginoasa, şi povesti că şi el s-a întâlnit pe drum cu călăreţii albi şi i-au spus tot aşa, că oamenii să-şi împartă fără zăbavă pământurile boierilor şi cine se împotriveşte să nu fie cruţat, cum n-au fost nici oamenii cruţaţi de dânşii.

Cu toate că se desprimăvărase, era vreme mohorâtă, cu cerul de plumb. Oamenii se zgribuleau, dar nu se risipeau. Pe la amiazi, Matei Dulmanu sosi cu alţi câţiva din Lespezi, aducând ştirea că şi pe la ei au trecut călăreţii. Irimie Popa, pândarul arendaşului Cosma, se întorcea din Vaideei şi spunea că şi acolo se minunează lumea ce să fie cu călăreţii care au poruncit ca oamenii să bage plugurile îndată în moşia boierului...

— Ce să fie, măi Irimie? îl desluşi Leonte Orbişor. Ne-a mai venit şi nouă rândul!

— Nu v-aduceţi aminte de când vă spun mereu că vodă vrea să împartă oamenilor pământurile? făcu Ignat Cercel cu mândrie. N-aţi vrut să mă credeţi. Acu se adevereşte de-a binelea!

Primarul amuţise; trecu la cârciumă să se încălzească cu un păhărel, iar peste câteva minute o şterse acasă, nevrând să fie de faţă când oamenii vorbesc prea multe prostii. Petre Petre, înflăcărat, amintea lui Luca Talabă cât au alergat prin Bucureşti pentru moşia cucoanei, şi încheie:

— Bine că nu ne-am încurcat!

— Ei, stai, băiete, că nu s-a isprăvit! Dacă s-ar împărţi moşiile cum merge gura oamenilor, ehei, bine ar fi!

Atunci glasul lui Trifon Guju, zgrunţuros şi ursuz, se înălţă peste şovăirile ţăranilor:

— Da noi ce facem, măi creştini? Şezătoare ori?...

— Aşa-i, aşa-i, ce facem? răspunseră alte glasuri desţelenite. Că de vorbe şi de sfaturi ne-am săturat!

FOCURILE

Capitolul VII
SCÂNTEIA

1

În aceeaşi duminică, pe la amiazi, Grigore Iuga cu Titu Herde-lea coborau în gara Burdea, unde îi aştepta brişcă galbenă de la Amara cu Ichim pe capră.

— Toate bune pe aici, Ichime? întrebă Grigore.

— Deocamdată pace, conaşule! zise vizitiul. Răspunsul cu „deocamdată" nu-i plăcu lui Grigore, totuşi nu insistă. Destul îl plictisise călătoria cu trenul. Într-un vagon a fost numai el cu Herdelea. Celelalte, de asemenea, aproape goale. În toate gările, în schimb, vălmăşag de oameni speriaţi, care-şi povesteau grozăvii despre ţăranii răzvrătiţi şi mai ales despre intenţiile lor. Toţi recunoşteau până la urmă că la ei e linişte, ce-i drept, dar că se pregătesc lucruri nemaipomenite. Grigore ştia bine că prin părţile acestea nu s-a întâmplat încă nimica şi de aceea minciunile îl supărau, socotindu-le ca o propagandă directă pentru stârnirea dezordinilor, în gară Titu avu apoi ghinionul să se mai întâlnească şi cu Ilie Rogojinaru, arendaşul cu care călătorise astă-toamnă şi-l exasperase cu teoriile lui agrare practice. Nu mai scăpă de el până la Costeşti.

— Ei, cucoane, am avut ori n-am avut dreptate cu ţăranii? îl apostrofase arendaşul, mereu jovial şi zgomotos.

Pe urmă a venit în compartimentul lor, să le mai treacă urâtul. Le-a povestit că se repezise la Bucureşti, fiindcă prinsese din vânt o vorbă cum că moşia Babaroaga a doamnei Iuga ar fi de vânzare.

De mult tot umblă el să se tragă mai aproape de capitală şi i-ar fi convenit de minune un petic de pământ în Argeşul de jos, în regiunea unde şi-a început meseria asta grea de agricultor. S-a interesat niţel, şi s-a dus în strada Argintari. Nu ştia că boierii sunt în divorţ şi încă a întrebat pe doamna (tare mai e frumoasă, nu-i fie de deochi) ce mai face conul Grigore, de i-a venit să-i plesnească obrazul de ruşine când a auzit cum e situaţia chiar din guriţa cucoanei. Au discutat şi au rămas să se întâlnească la ţară acuma, în zilele astea, că dumneaei merge acolo tocmai pentru vânzarea proprietăţii. Şi iată că s-a pornit răzmeriţa şi trebuie să plece degrabă şi el acasă, la Olena, să-şi apere bruma de agoniseală, că el ştie cum să vorbească şi să se tocmească cu ţăranii.

— Poate că ne-o feri Dumnezeu de pârjol! zise Rogojinaru într-un rând. Numai stăpânirea să fie cuminte şi energică. Ţăranului îi trebuie dreptate, cucoane, dar şi stăpân. Dacă stăpânul e slab, dreptatea nu-i mai ajunge. De aceea zic că fără o mână tare nu se vor linişti oamenii. Eu nu mă iau după jurnale, că jurnalele spun mai multe minciuni decât adevăr. M-am

întâlnit însă alaltăieri cu un arendaş ovrei de pe lângă Vaslui. Ce mi-a povestit bietul om, nici nu-ţi vine a crede. Cu ţăranii s-ar fi înţeles el, cum s-a înţeles şi altă dată. Dar la încheierea învoielilor s-a pomenit cu prefectul, care le-a spus să nu se lase înşelaţi de arendaşul jidan şi mai bine să-l ia la goană. Auzi dumneata, prefect să îndemne pe ţărani să ia la goană pe arendaş! Oamenilor atât le-a trebuit, că s-au şi apucat să dea foc conacului, să omoare vitele şi câte ticăloşii... Şi de ce credeţi că i-a aţâţat prefectul? Din ură contra jidanilor? Aş! Un cumnat de-al lui umbla să ia cu arendă moşia, şi nu putea. Acuma, dacă a alungat pe ovrei, credea că vor pune ei mâna pe bunătatea de proprietate. Numai că socoteala a ieşit pe dos, că ţăranii s-au ridicat pe urmă să împartă între ei pământul. Prefectul s-a supărat, fireşte, şi a scos armata. Degeaba, oamenii nu s-au înfricoşat nici de armată, că ştiau bine că armata n-are voie să tragă, şi unde mi-au început să se repeadă în soldaţi cu furci, cu pietre, de nici n-au nimerit, sărmanii, încotro să fugă!... Ei, apoi vedeţi dumneavoastră, cum să se potolească oamenii şi cum să fie ascultători, dacă tocmai cârmuirea îi învaţă la rele? Destul că opoziţia îşi face de cap şi ţipă prin toate jurnalele că ţăranii au dreptate şi că sunt nişte mieluşei...

De altfel, plictiseala lui Grigore creştea cu cât se apropiau de Amara, parcă atmosfera s-ar fi încărcat mereu de mai multe presimţiri rele. Tânărul Herdelea, văzându-l cum se posomorăşte, regreta că a venit şi se întreba de ce l-o mai fi luat. Grigore îşi dădu seama şi-i zise amărât:

— Să mă ierţi că sunt cum sunt, dar nici eu nu mai ştiu ce e cu mine!

Brişcă înainta anevoie pe şoseaua desfundată de ploile începutului de primăvară. Vizitiul îndemna telegarii, bombănind:

— Nu s-a zbicit deloc drumul... Dacă tot plouă şi nu mai dă soarele...

Grigore observa cu atenţie şi satele, şi câmpurile, parc-ar fi căutat să ghicească o taină. Sub bolta mohorâtă, pământul negru se zgribulea pătat cu dese ochiuri de apă tulbure, iar prin sate ţăranii, ca duminica, mai pe la cârciumă, mai pe la câte o casă, se sfătuiau ca şi altă dată. Lui Grigore însă i se părea că în ochii lor luceşte ceva deosebit şi că toată înfăţişarea lor ar fi mai dârză. După ce ieşiră din Lespezi, întrebă deodată pe vizitiu:

— Cu muncile cum mai staţi, Ichime?

— Apoi stăm bine, conaşule, că nici nu le-am început! răspunse vizitiul cu o şovăire. Şi vremea a fost rea, c-a tot plouat, şi nici oamenii nu s-au cumpănit încă la învoieli...

— A, nici învoielile nu le-aţi făcut? zise Grigore.

— Nu le-am făcut, conaşule, că oamenii se codesc şi tărăgănesc, că pe aici a venit vestea că trebuie să se împartă moşiile la oameni, ş-apoi oamenii aşteaptă împărţeala...

În Amara, în jurul cârciumii lui Busuioc, era mai multă lume ca de obicei. Ichim spuse că s-au adunat oamenii şi din celelalte sate din pricina călăreţilor care au trecut de dimineaţă cu poruncile lui vodă.

Grigore desluşi până şi pe faţa tatălui său o îngrijorare, cu toate că bătrânul se silea s-o ascundă. Ştia că de la el nu va afla nimic şi că va trebui să ia contact direct cu ţăranii, ca să-şi dea seama de adevărata atmosferă, deşi chiar puţinele cuvinte ale lui Ichim i-o zugrăviseră suficient. Vorbi întâi cu logofătul Bumbu, care mărturisi că trăieşte cu spaima în sân şi nici măcar nu poate să-i spuie boierului cum stau

lucrurile, şi pentru că se sfieşte, şi de teamă să nu-l supere. Dacă ar fi consimţit acum trei săptămâni să îndulcească numai niţeluş condiţiile învoielilor, azi n-ar mai avea nici o grijă. Atunci oamenii s-ar fi mulţumit cu câteva fărâmături, acuma nici nu mai vor să audă de ce-a fost. Mai ales de când umblă fel de fel de zvonuri despre împărţirea moşiilor, nu e chip să te mai înţelegi cu nimeni...

Ieşind apoi cu Titu Herdelea în sat, plutonierul Boiangiu le spuse că până acum e linişte şi doar arestarea învăţătorului Dragoş a cam aţâţat pe săteni. El nu cunoştea motivele arestării, prin sat însă merge zvonul că boierul Miron ar fi provocat-o, pentru că Dragoş a intervenit în favoarea ţăranilor.

Se amestecară, în sfârşit, între oamenii adunaţi la cârciumă. Grigore îi întrebă de necazuri. Auzi răspunsuri blânde, dar în doi peri. Nu îndrăzneau sau nu voiau să-şi deschidă inimile cu toate că privirile lor nu erau duşmănoase, ci mai curând întrebătoare. Ispiti îndeosebi pe Petre, a cărui faţă aspră părea mai frământată de înfrigurare. Petre se zăpăci. El iubea pe Grigore ca pe un arhanghel, mai ales de când cu plata boilor şi ştergerea datoriei, şi ar fi fost în stare să sară în foc pentru el. Bâlbâi încurcat:

— De, coane Grigoriţă, ne-am luat şi noi după alţii, că învoielile vechi au fost prea grele şi nu putem trăi... Moş Lupule, ia spune matale conaşului, că eşti mai bun de gură şi mai bătrân!

— Spune, moş Lupule, să te-auzim! îl îndemnă şi Grigore cu o curiozitate prietenoasă.

— Apoi, conaşule, unii s-au învoit, alţii au mai chibzuit, cum i-a mânat mintea şi simţirea pe fiecare! făcu Lupu Chiriţoiu tărăgănat. Da oamenii o duc tare greu, conaşule, credeţi-ne şi pe noi! Eu sunt bătrân şi cine ştie de-oi mai apuca Crăciunul, dar mergem din rău în mai rău. Eram flăcău pe vremea bunicului matale, coane Grigoriţă, şi ştiu ce a fost. Era uite-aşa ca matale şi la fel de bun şi de milos, şi nu suferea să vadă un om flămând ori necăjit, că îndată poruncea să-i dea de la curte ce-i lipsea. Lua boierul din zece una şi aşa ne ajutam şi ieşeam deasupra nevoilor. Şi pământ era destul, că şi oamenii erau mai puţini...

Se întinse la amintiri până ce alţii îl întrerupseră întrebând pe Grigore ce să fie cu călăreţii care au vestit poruncile regelui şi când şi cum o să înceapă împărţirea pământurilor?

Întorcându-se spre casă, tânărul Iuga ceru impresiile lui Herdelea.

— Mie oamenii mi se par liniştiţi, zise Titu. Dacă-i iei cu binele, te poţi înţelege cu dânşii. Nu se ştie însă până când, căci...

— Şi tocmai asta e întrebarea cea mare! murmură îngrijorat Grigore.

Seara rămase în patru ochi cu bătrânul să discute împreună situaţia şi mijloacele de întrebuinţat pentru a evita o nenorocire posibilă. Miron Iuga strânse din sprâncene de îndată ce auzi că Grigore, pentru liniştea spiritelor, a stat de vorbă cu oamenii. Iar când tânărul îi ceru să intervie pentru eliberarea grabnică a învăţătorului, bătrânul izbucni:

— Adică să mă umilesc eu în faţa ţăranilor?

— Nu e umilinţă, tată! zise Grigore. Dragoş n-a săvârşit nici o crimă care să...

— Dragoşul tău e instigatorul sătenilor mei! spuse Miron grav. El mi i-a

zăpăcit, mi i-a aţâţat şi le-a scormonit toate nemulţumirile. Ce-aţi făcut voi la oraşe, a făcut el aici, încât mi-a distrus toată munca mea de treizeci de ani!... De altfel, dacă nu ştiai, află că eu am cerut, motivat, prefectului să mi-l ridice imediat din sat şi te asigur că lipsa învăţătorului tău nu e deloc spre răul ţăranilor!

— Te înşeli, tată! Dragoş e indispensabil aici în momentele acestea. Numai el ar fi în stare, prin influenţa lui firească, să mai înfrâneze pornirile de ură!

— O, dacă am fi ajuns în aşa hal, ar fi rău de noi, Grigoriţă! zise batjocoritor bătrânul. Frâna sunt eu, Grigoriţă!

Tânărul se spăimântă. Înţelegea că tatăl său trăieşte pe altă lume sau nu vrea să-şi dea seama de realitate. Îi expuse toate câte le-a aflat, subliniind că n-a avut timp să afle decât cine ştie a câta parte din nemulţumirile care ameninţă să se transforme în incendiu, îl rugă, în sfârşit, să-l lase pe dânsul să încerce a se învoi cu ţăranii.

Bătrânul refuză. Era convins că Grigore, cu metodele lui feminine, ar îngreuia situaţia. Avea atâta încredere în propria-i experienţă şi cunoaştere a oamenilor, că s-ar fi considerat înjosit dacă, tocmai în zilele grele, şi-ar fi renegat mijloacele sale cu eficacitate experimentate în trei decenii şi ar fi trecut mâna unui tânăr cu capul plin de teorii.

— Orice clipă de slăbiciune, orice ezitare, orice lipsă de energie n-ar face decât să încurajeze în rele pe nenorociţii înfierbântaţi de agitaţiile voastre! zise Miron ocrotitor. De altfel, tu exagerezi mult, desigur fără să-ţi dai seama, gravitatea stărilor de lucruri de aici. Ce-o fi în alte locuri nu ştiu. Bănuiesc că exagerările tendenţioase au creat atmosfera apăsată în general. Cu oamenii mei însă eu am metodele mele încercate. Întâi supunere şi pe urmă tocmeală. Fireşte cu două sisteme în acelaşi timp nu se poate lucra şi nu se pot obţine rezultate. Dacă m-ai fi întrebat pe mine, te-aş fi rugat să nu te amesteci între ţărani şi să nu le culegi revendicările. E un semn de slăbiciune, după părerea mea, ş-apoi mă descoperi pe mine ca pe un tiran fără inimă şi-mi încurci socotelile.

— Când apare un conflict, e bine să fie un intermediar care... obiectă Grigore.

— Nu, nu! întrerupse bătrânul mai vioi, fiindcă îşi amintea cum şi învăţătorul îi vorbise deunăzi cam la fel. Eu nu cunosc nici un conflict şi nici nu admit măcar posibilitatea de conflicte între mine şi ţărani. Ar însemna că şi eu caut să-i exploatez ca alţii, sau să profit de neputinţele lor. Şi tu ştii că nu e în obiceiul nostru să ne îngrăşăm din stoarcerea ţăranului.

Discuţia se lungi până târziu după miezul nopţii. Tânărul Iuga încercă toate argumentele şi rugăminţile. Insistenţele enervară de câteva ori pe bătrânul Miron, precum încăpăţânarea bătrânului enerva pe Grigore, care trebui să-i spuie neted că atitudinea aceasta de sfidare a realităţii poate să-i periclitezе averea şi viaţa.

— S-a făcut târziu şi ne certăm în zadar! zise la urmă Miron, îmi pare rău că n-ai ajuns încă sa ştii că tatăl tău nu cedează niciodată când e convins de dreptatea lui şi că nu se pleacă decât înaintea lui Dumnezeu.

— Atunci mie nu-mi rămâne decât să plec cum am venit? întrebă Grigore uluit.

— Cred că da! mormăi bătrânul, dând din cap. Mi-ar fi fost drag să te am alături de mine, dar mi-e teamă că, în loc de a avea un sprijin, aş avea o piedică. Întoarce-te liniştit la Bucureşti şi lasă-mă pe mine să-mi apăr pământul. Cât trăiesc eu, asta e datoria mea...

A doua zi de dimineaţă, Grigore vru să reia convorbirea. Tatăl său îl opri hotărât, sfătuindu-l să plece. S-a gândit, a chibzuit şi singura soluţie este asta. Altfel, ar avea în fiece moment controverse care i-ar paraliza orice mişcare. Mai cu seamă că şi Nadina şi-a anunţat sosirea. Tânărul numai acuma află vestea şi se revoltă:

— Ce impresie are să facă asupra lumii comerţul dumitale cu fosta mea nevastă? Bună, nu, cu siguranţă. Nici chiar asupra sătenilor!

— Pentru că s-a despărţit de tine a devenit o ciumată cu care nu mai poţi avea legături de curtenie sau de afaceri? făcu bătrânul. Ca-n toate, exagerezi şi aici.

— Nu ştiu care exagerăm, tată, dar ştiu că eu, într-adevăr, nu pot rămânea să mă întâlnesc cu Nadina în preajma transcrierii divorţului! spuse Grigore.

— Un motiv mai mult să mă laşi singur spre binele amândurora! aprobă Miron Iuga grav.

Îndată după dejun trebui să plece, ca să poată prinde la Costeşti acceleratul. Brişcă galbenă cu Ichim trăsese din vreme la scară. Miron îşi îmbrăţişă odrasla fără emfază, ca totdeauna. Grigore îl sărută pe amândoi obrajii, înduioşat şi de-abia stăpânindu-şi firea.

— Am să reviu peste câteva zile, tată! Sper că atunci te voi găsi singur!

— Să revii când va fi linişte, Grigoriţă! răspunse bătrânul, plin de încredere.

Însoţi brişcă până în faţa noului conac, lângă rondul în formă de inimă, răvăşit de intemperiile iernii. Ieşind pe poartă, Grigore întoarse capul. Bătrânul era în acelaşi loc, ca un stâlp înfipt în pământ...

În dreptul cârciumii, ţăranii stăteau ca şi ieri, parcă nici nu s-ar mai fi mişcat de acolo.

— Ce mai aşteaptă oamenii, Ichime? zise Grigore.

— Parcă ei ştiu ce aşteaptă, conaşule? bolborosi vizitiul. Uite-aşa, ca proştii...

Titu Herdelea se simţea de prisos, cum se simţise toată vremea. Se bucura că pleacă mai repede. I se părea că scapă dintr-un cazan clocotitor.

2

— Oare de ce-o fi plecând aşa degrabă? întrebă Ignat Cercel cu ochii după brişcă galbenă, ce se depărta.

Ţăranii se uitau toţi după brişcă, mai mult din obişnuinţă.

— Apoi ce să caute aici? zise cineva. Se duce unde-i mai bine şi mai cald.

— Rămâne boierul cel bătrân, n-ai grijă! făcu Serafim Mogoş acru. Nu scapi de boieri cu una, cu două, Gherasime!

— Măcar de-ar fi toţi ca dumnealui! strigă Petre. L-ai văzut şi ieri cum a venit între oameni... Dacă n-ar fi bătrânul...

— Păi da, vezi bine, numai că bătrânul porunceşte! zise Serafim.

Bătea puţin vânt. Oamenii îşi strângeau sumanele şi-şi înfundau căciulile. Nu se îndurau deloc să se împrăştie. Unii se mai repezeau pe acasă, să-şi mai vază de vite ori să mai îmbuce, dar se întorceau curând, parcă le-ar fi fost frică să nu se întâmple ceva în lipsa lor. Cei din satele vecine, care fuseseră ieri să întrebe despre călăreţii albi, au venit şi azi, aducând şi alţi tovarăşi, ca la o şezătoare mare. Vorbeau despre aceleaşi necazuri, ca totdeauna, doar mai cu luare-aminte, ca şi când s-ar feri să nu-i audă cineva. Nu se prea priveau în ochi fie de teamă să nu se vadă ce pâlpâie în ochii celorlalţi sau să nu vadă ceilalţi focul din ochii proprii. Pe toate feţele, însă, juca o întrebare, aceeaşi, posomorâtă şi pătimaşă, care aştepta un răspuns.

Primarul, de câte ori trecea, striga:

— Da ce, măi oameni, voi n-aveţi case, n-aveţi neveste, n-aveţi copii?

Îi răspundea mereu Vasile Zidaru, cu aceeaşi glumă, stârnind acelaşi râs aspru:

— Ne-am ciocoit şi noi, don' primar, c-aşa au venit vremurile! De-abia către seară se mai risipiră, după ce văzură pe colonelul

Ştefănescu trecând cu careta spre conacul Iuga, iar mai pe urmă pe arendaşul Cosma Buruiană. Pe grecul, însă, nu l-a zărit nimeni, pentru că a sosit pe întuneric, când numai în cârciumă mai erau câţiva întârziaţi.

Miron Iuga îi adunase pe toţi, chiar şi pe Platamonu, ca să se documenteze. Cel mai speriat era colonelul pensionar. Se văicărea ca o babă că-şi pierde acuma tot rodul unei vieţi de trudă. Grija cea mare o avea, însă, din pricina celor trei fete pe care le-ar fi trimis undeva, să nu le pângărească cumva bestiile astea turbate. Luat mai de scurt de Miron, mărturisi că la el e linişte şi pace, învoielile făcute, numai muncile nu le-a început încă. Îi era frică de ziua de mâine, pentru că bestiile astea turbate nu merită nici o încredere.

— Cum să fiu calm, domnule, când îi cunosc cum îi cunosc eu? strigă Ştefănescu plângător. Dumneata ai jandarmii colea, sub streaşină. Eu nimic, sunt singur cu bietele fete la cheremul tâlharilor. Cerui generalului Dadarlat măcar un pichet de soldaţi pentru paza copilelor, cel puţin. Aş! Nu poate. Nici la moşia lui n-are decât o ordonanţă. Şi să mai faci agricultură în ţara asta!... Cum să nu te jupoaie de viu ţăranii, dacă guvernului nu-i pasă de soarta noastră?

— Dacă vorbeşti aşa şi faţă de ţărani, să nu te miri de ce ţi-or face! zise Iuga ironic.

— Se poate, coane Miroane? se indignă colonelul. Dar cum îţi închipui? Eu vă spun aci, dumneavoastră, ca unor fraţi de suferinţă! Cu ţăranii însă fac miliţie în toată regula! Se poate?

Mai liniştit era Platamonu. Fata o expediase la Piteşti mai de multişor, iar el cu nevasta şi feciorul n-aveau de ce să se teamă. Ei stau pe loc, orice s-ar întâmpla, şi nici n-ar avea unde să meargă, toată averea lor fiind vârâtă în cele două moşii. Fireşte, nu pomenea nimic despre rezervele în monetă bună ce le avea la banca din Bucureşti. Asta îl privea. De altfel, el se află foarte bine cu ţăranii. Nu i-a bruftuluit niciodată, nu i-a bătut, aşa că n-are nimeni de ce să-l urască. Bietul Chirilă Păun s-a supărat pentru întâmplarea fetei cu Aristide, dar şi pe el are să-l împace. Pentru

proprietatea Lespezi s-a învoit perfect cu oamenii; i-a mai înlesnit puţin, ce-i drept, totuşi speră că se va despăgubi altfel. Numai cu Babaroaga e bucluc. Ţăranii, de unde odinioară umblau s-o cumpere ei, acuma cer să fie parcelată între dânşii gratis. Din fericire, mâine soseşte doamna Nadina şi se va lichida şi încurcătura cu Babaroaga.

Cosma Buruiană n-avea nici o noutate să-i comunice. Frica lui o cunoştea Iuga prea bine. Ce nu voia să spuie Cosma nimănui, era că-şi pregătise familia să fie gata în orice clipă de plecare. Mai bine să se ducă pe gârlă toate, numai să scape cu viaţă.

Miron Iuga le recomandă sânge rece şi energie, deşi îşi dădea seama că recomandaţia lui e vorbă în vânt. Oamenii aceştia sunt morţi de frică de acuma. Îi convocase, în realitate, ca să se controleze pe sine însuşi. El, după câte aflase, credea că zvonurile despre intenţiile de răzvrătire ale ţăranilor lui sunt în bună parte exagerări de ale celor fricoşi. Credinţa şi-a găsit-o deplin confirmată de lamentaţiile arendaşilor, încât acuma era lămurit.

Mai multă încredere avea în primarul satului şi în şeful postului de jandarmi, cu care stătu mai lung de vorbă în aceeaşi seară, după ce se retraseră arendaşii. Amândoi raportară că oamenii sunt liniştiţi, cam murmură ei din pricina învoielilor, după obicei, dar numai să se îndrepte puţin vremea şi toţi se vor da pe brazdă. De cumpărarea moşiei Babaroaga s-au lăsat, fiindcă le-a intrat în cap că stăpânirea le-o va împărţi lor pe degeaba. Aşa s-a născocit şi povestea cu călăreţii albi care vestesc împărţirea pământurilor... Oamenii mereu asta visează, mai cu seamă primăvara. Totuşi primarul Pravilă observă respectuos că trebuie să meargă mână-n mână cu jandarmii, că de s-ar ivi niscai smintiţi să facă vreo răutate, să poată fi puşi îndată la locul lor. Boiangiu de asemenea spuse că şi primarul să fie cu ochii în patru, că postul e slab, abia cinci oameni cu dânsul împreună. Miron Iuga făgădui că va atrage atenţia prefectului, care are să treacă pe aici într-o zi d-astea, să vadă dacă nu s-ar putea să-i mai trimită câţiva jandarmi. Adăugă însă că ordinea nu depinde de mulţimea paznicilor, ci de vigilenţa lor.

— Oamenii trebuie să simtă că există o autoritate! zise bătrânul Miron. Nici provocări, dar nici şovăiri! Orice încercare de dezordine, înainte de a servi ca îndemn altora, să fie reprimată energic şi exemplar!

— Am înţeles, cucoane! murmură primarul supus.

— Trăiţi! făcu Boiangiu umflându-şi pieptul, ca să arate că are energie mai multă chiar decât trebuie.

3

Titu Herdelea şi Grigore Iuga sosiră la Bucureşti pe înserat. Acceleratul era ticsit de oameni îngroziţi, care-şi părăsiseră gospodăriile de frica ţăranilor, fugind la Bucureşti, singurul loc unde sperau să fie la adăpostul primejdiilor.

— Asta e începutul panicii! spuse Grigore trist. Îţi închipui cum alimentează asta nenorocirile!

Nefiind chip să puie mâna pe o birjă în îmbulzeala din piaţa Gării de Nord, se agăţară de un vagon de tramvai cu cai, arhiplin, de asemenea. În

piaţa Teatrului Naţional coborâră. Grigore spunea că se va duce la Predeleanu, iar Titu voia să iasă mai târziu în oraş să mai culeagă noutăţi. În clipa când îşi dădură mâna să se despartă, se apropie un ţigănuş cu ziare, ţipând cât îl ţinea gura:

— *Adevărul,* ediţie specială!... *Adevărul!...* Specială!

Cumpărară amândoi. Titlul gras sărea în ochi: *Tulburările ţărăneşti în discuţia Camerei.* Fără o vorbă, se retraseră împreună sub un felinar să citească. O interpelare prilejuise o dezbatere furtunoasă în jurul dezordinilor ţărăneşti, care se întindeau vertiginos. Câţiva deputaţi din opoziţie acuzau guvernul că n-a fost capabil să împiedice izbucnirea nemulţumirilor, apărau pe ţărani şi protestau vehement ca nu cumva să se recurgă la represiuni sângeroase. Mai mulţi guvernamentali imputau opoziţiei că încurajează pe răufăcători şi că agenţii ei îndeamnă pe ţărani la nelegiuiri.

— Bună propagandă! murmură Grigore Iuga. Ţara arde şi dumnealor îşi fac complimente!

Titu Herdelea o luă pe calea Victoriei. N-auzea decât „răscoale", „ţăranii", „tulburări", „arendaşi"... Coti la dreapta pe bulevard, spre casă. Un glas cunoscut îl opri:

— Ei, domnule Herdelea?... Ce mai faci?... Ce zici de răscoale? Ce? Văzuşi surpriza ciocoilor? Dumnealor credeau că s-a găsit ţapul ispăşitor: jidanii sunt vinovaţi că ciocoii exploatează pe ţărani! Ştiţi, la noi totdeauna jidanii sunt pricina tuturor relelor. Ei, dar ţăranii s-au întors împotriva ciocoilor, şi acuma nu mai sunt buni ţăranii. Acuma scoate armata, ucide-i spânzură-i!

Era tânărul Mendelson, fiul cizmarului din Buzeşti. Vorbea cu un zâmbet ciudat, care pe Titu îl supăra, încât îi răspunse cu imputare:

— Nu e nici un motiv de bucurie, domnule Mendelson, în...

— Da ce, eu mă bucur? protestă tânărul atât de vehement, că intonă cuvintele cu un accent ovreiesc aproape comic. Cine ţi-a spus dumitale că mă bucur?... Mai întâi eu, ca socialist, sunt contra violenţelor şi deci nu pot să mă bucur. Pe urmă eu ştiu că bieţii ţărani vor plăti cu mult sânge curajul lor de a se ridica împotriva boierilor...

Un sfert de ceas îi făcu teoria nedreptăţilor sociale, să-i dovedească de ce pe el îl dor mai mult mişcările actuale decât pe alţii. Herdelea, ca să scape de vorbăria lui, se scuză că trebuie să meargă acasă, că vine de pe drum, dar tânărul Mendelson îl întovărăşi până în faţa porţii şi nu-l slăbi până nu-şi termină expozeul.

Acasă îl aşteptau pe Titu două scrisorele. Una, sosită prin poştă, îl anunţa că Tanţa va veni miercuri, după-amiază, pe la orele şase, când se mai întunecă puţin, şi se încheia cu mii de sărutări. Cealaltă i-o lăsase aseară preotul Belciug, comunicându-i că pleacă în mare grabă, fiindcă revoluţia a luat proporţii mari de tot şi are să ajungă curând şi la Bucureşti, încât orice întârziere ar putea să-l coste viaţa... Lui Titu îi părea rău că părintelui a fugit aşa. Ar fi vrut să trimită şi el acasă măcar câteva nimicuri, să primească şi ai lui ceva de la dânsul din Bucureşti. Cu bileţelul popii în mână însă se pomeni gândindu-se:

„Când zice Tanţa că vine? Miercuri?... Azi e luni... Vasăzică, tocmai poimâine..."

A doua zi se înfiinţă mai devreme la *Drapelul.* Ca niciodată odaia lui Roşu era plină de redactori şi de gălăgie. Se discutau întâmplările de ieri de la Cameră şi mai cu seamă un articol-manifest apărut în *Glasul poporului,* oficiosul opoziţiei, semnat de un fost ministru. Directorul Deliceanu tuna şi fulgera comentând pasagiile, pe care un redactor roşcovan, veşnic revoltatul Bebe Antoniade, le citea cu glas tare.

— Stai, şefule, ascultă, că acuma vine partea cea mai tare! strigă Bebe triumfător. Ia ascultaţi: „Cu câtă durere de inimă văd insuficienţa, nedestoinicia guvernului în faţa gravelor evenimente. Când ţăranii nu cer decât putinţa de a trăi, când putinţa aceasta li se refuză cu obrăznicie, când dreptatea muritorilor de foame strigă la cer, pe dl prim-ministru îl preocupă drepturile câştigate. Ce drepturi câştigate? Acelea de a extermina pe ţăranii noştri, pe aceia care sunt talpa, tăria, fiinţa ţării întregi?" Staţi, staţi, că acuma e şi mai frumos! „Nu există decât un singur drept, care e mai presus de orice, anume dreptul ţăranilor de a trăi în ţara lor, de a nu fi jefuiţi, de a fi ocrotiţi contra venalităţii unei administraţii corupte, de a fi sprijiniţi în lupta pentru recucerirea pământului lor strămoşesc din mâinile murdare ale exploatatorilor fără milă. Şi cine nu înţelege lupta aceasta, de trei ori sfântă, trebuie să se coboare la locul care este mai potrivit cu gradul lui de înţelegere a lucrurilor. Să se ştie că toate au o margine, chiar şi în ţara noastră binecuvântată, şi că pietrele s-ar ridica singure să ne lovească, dacă am tolera ca sângele românilor să plătească incapacitatea guvernului!"

După o clipă de consternare generală, Deliceanu exclamă în culmea indignării:

— Asta e provocare directă la rebeliune! La asta nu există decât un singur răspuns demn: arestarea individului, indiferent cine ar fi! Cu atât mai ruşinos că e un fost ministru!

— Aşa-s ăştia, şefule, zise redactorul cititor, sentenţios. Când vor să răstoarne guvernul, nu mai aleg mijloacele.

— Ei, tocmai de aceea, guvernul nu poate răspunde la astfel de crime decât printr-un singur gest: la Văcăreşti! declară directorul marţial. Sau, dacă nu se simte în stare, atunci mai bine să se retragă şi să-i lase pe demagogi să potolească mişcările pe care le-au provocat.

— De ce să-i lase, domnule?! protestă bătrânul reporter Davidescu, înfricoşat de perspectiva opoziţiei. Mai bine să-i bage pe toţi la dubă şi să-i înveţe omenie!

Titu Herdelea, care se strecurase într-un colţ, intimidat de sanhedrinul redacţional, deveni centrul interesului când Roşu îl întrebă ce-a văzut la ţară? După ce tânărul povesti că în general a găsit linişte şi numai atmosfera i s-a părut apăsată, Deliceanu observă:

— Fireşte! Unde n-au ajuns încă instigatorii dumnealor e linişte... Trimiteţi însă articolul onorabilului fost ministru şi să vedem dacă va mai fi linişte!

Roşu nu mai rămase singur până la amiazi, deşi grozav ar fi dorit să spuie lui Titu, confidentul său de toate zilele, câteva amănunte extraordinare, pe care numai el le cunoştea. De aceea, când Herdelea se pregăti să plece, îi zise semnificativ:

— N-ar fi rău să treci după-masă pe la Cameră, puiule! Poate să fie iar

ceva interesant! Şi mâine să vii mai de dimineaţă la redacţie, ai înţeles?

Marţi dimineaţa soarele scoase capul de după perdeaua de nori plumburii. În bătaia razelor calde, ţăranii se îmbulzeau împrejurul cârciumii lui Busuioc, să afle ce-o fi pus la cale aseară boierii la curtea bătrânului. Primarul, mieros şi glumeţ, le spunea mereu:

— Măi băieţi, nu vă pierdeţi vremea degeaba, măi!... Ori aşteptaţi să mai vie călăreţii cei năzdrăvani?... Vedeţi-vă de treburi, măi oameni!

— Ei, săracii călăreţi, că bine-au mai glăsuit! zise Marin Stan puţin cherchelit, după ce poposise un răstimp la tejgheaua lui Cristea. Altfel cine ar mai fi adunat pe boierii noştri la sfat şi la tocmeală?... Ehei, fraţilor, frica-i mare cucoană!... Nu-i aşa, dom' primar?

— Măi Marine, cum îţi vine ţie, om în toată firea, să vorbeşti atâtea bazaconii? făcu Pravilă în batjocură. Da de cine să le fie frică boierilor, măi Marine? De tine, mă?... Vai de căpăţâna ta, Marine!

Unii râseră, dar alţii strigau ameninţător:

— Ba să le mai fie frică şi de noi!

— Apoi de bine şi de bucurie nu s-au strâns ei! zise Serafim Mogoş.

— Poruncile cu împărţirea pământurilor o fi umblând să le dosească! zise Ignat Cercel.

— Bine că ne-au spus călăreţii, că nici noi nu ne-om lăsa! zise Toader Strâmbu.

Primarul întrerupse energic:

— Ia mai ţineţi-vă gura, măi, că pe urmă mă supăr! Eu vă vorbesc frumos, iar voi dă-i, şi dă-i cu prostia! Apoi aşa nu ne împăcăm, fraţilor!

Marin Stan, cu o privire galeşă, caraghioasă, întrebă deodată:

— Don' primar, eu poate c-am băut ceva, nu zic, dar matale cu plutonierul ce-aţi cătat azi-noapte la boierul cel bătrân, ai?

— Dar ce, tu crezi că noi ne ascundem de tine ori de cineva? ripostă Pravilă semeţ. Ce, mi-e ruşine că m-a chemat boierul Miron? Nu-s eu primarul comunei? Apoi?... Şi ce, am pus la cale lucruri de ruşine? Cine umblă să ţie linişte şi pace în sat face rău, ai? Aşa zici tu, măi Marinică?

— Ba nu, Doamne fereşte! răspunse Marin serios, parcă i-ar fi trecut şumeneala. Că noi linişte şi pace vrem, şi dreptate!... Dar credeam că boierul te-a întrebat şi pe matale cum şi în cel fel să împartă pământurile la oameni...

— Apoi tocmai pe boierul Miron l-ai nimerit să împartă pământuri, Marine băiete? râse primarul. Nu-l ştii tu pe dumnealui cât i-e de dragă moşia?

— De bunăvoie cine-şi împarte averea? mormăi Ignat Cercel. Dar dacă-i porunca de la vodă?... Mie nu mi-a luat porcul pentru bir? Ş-am tăcut, că n-am avut ce face, şi copilaşii rabdă de foame!

Văzând că n-o scoate la capăt, primarul Pravilă mai făcu vreo două glume şi apoi o şterse la cancelarie. Pe la amiază pică însă Matei Dulmanu de la Lespezi cu ştirea aflată de la argaţii conacului că azi are să sosească cuconiţa de la Bucureşti cu automobilul, că a şi făcut foc în toate odăile şi curăţenie... Între ţărani se începu o fierbere, ca şi când intră dihorul între găini. Glasuri felurite porniră şi se încrucişară în mulţimea răscolită:

— Da de ce mai vine?... Ori tot vrea să vândă Babaroaga altora?

— N-o lăsăm, cum s-o lăsăm?

— Mai bine să le dăm foc!
— Poate că are şi dumneaei vreo poruncă pentru împărţire...
— Trebuia să băgăm plugurile şi să nu tot aşteptăm!
— Lăsaţi-o să vie, oameni buni, că noi ce păzim? strigă Petre Petre mai tare ca toţi.

În vreme ce oamenii se frământau aşa, Pavel Tunsu, un bărbat uscăţiv, cu cap mic şi cu ochi hrăpăreţi, ginerele babei Ioana, se tocmea cu copilaşul său Costică:

— Du-te, măi băiete, la mă-ta mare să te joci cu copiii, c-aşa ţi-a poruncit mămica! Du-te, Costică, nu te ţine după mine, printre picioarele oamenilor, c-aici nu-i de copii, nu vezi? (Şi cum Costică tăcea şi se agăţa de mâneca lui:) Pleacă, măi, că te bat, auzi? Ori nu vrei să auzi?

— Mi-e frică de câini, scânci copilul.

— Ce câini, că nu-i nici un câine până la mă-ta mare, că-i numai colea! îl îndemnă Pavel. Aide, du-te, dragul tatii, nu mă necăji! Du-te binişor!

Costică, mai convins, mai de teama bătăii, căci tată-său îl cam snopea când se supăra, porni tândălind devale pe uliţă. Era desculţ, cu capul gol, cu o cămaşă murdară, ruptă şi cu mânecile largi. Cum se depărtă puţin îşi recăpătă zburdălnicia obişnuită, iar ajungând la cocioaba babei Ioana, înainte chiar de a intra în ogradă, începu să cheme pe Nicu, băieţelul lui Vasile Zidaru, de peste drum, cu nişte strigăte de să răscoale toţi vecinii.

Baba Ioana era necăjită cu o găină care căzuse cloşcă, o aşezase pe ouă şi acuma, după o săptămână, nu mai voia să stea, încât o făcea să alerge după ea prin cea ogradă şi grădină. Auzind glasul nepotului, mormăi bosumflată, gândindu-se că numai adineaori i-a plecat de pe cap nebunul de Anton:

„Abia scăpai de un nebun şi-mi vine altul, mai îndrăcit".

Când în sfârşit Costică, împreună cu Nicu, se ivi în pragul casei, bătrâna îl bombăni fără să-i privească:

— Ascultă, băiete, să vă jucaţi frumos şi să nu mă mai amărăşti şi tu, că sunt eu destul de amărâtă, fire-ar a dracului!

Costică nu luă în seamă cicăleala ei şi, după ce se învârti puţin prin casă şi se hărţui cu câinii, se văită că i-e foame.

— Te trimite şi nemâncat, să te hrănesc eu, că nu v-am hrănit destul! bufni baba Ioana. Vezi că-i mămăligă pe masă, învelită în prosop, şi oala cu lapte pe vatră! Du-te şi crapă până-i plesni!

Bătrâna îşi văzu de ale ei, iar copiii de jocurile lor. Din când în când însă îi mai ocăra, îi mai blestema ca să nu-şi facă de cap:

— Măi dracilor, lăsaţi câinii în pace, c-o să vă muşte!... Costică, fire-ai al dracului, nu-mi hâşăi găinile, că se sperie şi nu se mai strâng acasă!... Băiete, nebunit-ai ori nu mai ai mult? Cum te sui tu călare pe purcel, să mi-l deşeli, bată-te Dumnezeu!

Mai târziu, Costică ieşi în uliţă, unde avea mai mult loc pentru a arăta lui Nicu alte năzdrăvănii. El, fiind mai mare, se socotea obligat să întreţie admiraţia tovarăşului de joacă prin toate obrăzniciile posibile faţă de bunică-sa. După un răstimp baba Ioana iar strigă din casă:

— Măi băiete, stai în ogradă şi nu te mai juca în uliţă, să te calce vreo căruţă şi să-mi mai găsesc beleaua din pricina ta!

Numaidecât răsună de peste drum şi glasul nevestei lui Vasile Zidaru:

— Nicuşor! Vin' la mămica şi nu te mai ţinea după zănaticul de Costică! Vino să-ţi dea mămica ta ceva!

Costică se juca de-a calul, fugea de ici-colo şi, de câte ori trecea pe lângă Nicu, necheza triumfător. Nicuşor era atât de fermecat de joc, că nici nu auzi glasul mămicăi.

Pe baba Ioana o înfuria orice amestec al nevestei lui Vasile. Mai ales, însă, nu suferea să-i ocărască nepotul. Cu mâinile ude, cum spăla o cratiţă, ieşi la poartă, în uliţă:

— Costică, drace, acu să vii înăuntru, auzi?... Ce mi te zben-guieşti pe drum? Ograda nu-ţi ajunge?... N-auzi, măi băiete?... Ori înăuntru, ori pleacă acasă!

Copilul se miorlăi, fără a se opri din joc:

— Ce-ai cu mine, mamaie?... Lasă-ne să ne jucăm, că nu facem nimic!

Bunica, dezarmată, bolborosi ceva, trânti portiţa şi se întoarse la cratiţă:

— Să te duci dracului acasă, să nu-mi scoţi mie sufletul, că n-am vreme să mă ţin de coada ta, fire-ai al dracului!

Nici n-apucă bine să-şi bage iar mâinile în cratiţă, că se şi auzi de departe un tutuit de automobil. Cât era de mânioasă, baba tot mai strigă după odorul de nepot:

— Fugi de-acolo, băiete, să nu te calce aia!

Nicu, fricos, nu mai aşteptă glasul mămicăi şi se retrase grabnic după portiţă, mulţumit să privească printre uluci.

Costică însă, viteaz, se înfipse în mijlocul uliţei şi de acolo făcu falnic:

— Uite, Nicule, mie nu mi-e frică!... Uite! Uite!

Întinse braţele, încât mânecile largi îi atârnau ca nişte aripi de liliac şi scoase limba mare în batjocură spre maşina care apăruse şi se apropia în goană, cu gemete stridente de sirenă.

— Măi Costică, unde eşti, ia seama, fire-ai al dracului! răsună iar glasul babei la uşa cocioabei.

Automobilul ajunsese numai la vreo cincizeci de paşi şi copilul nu se clintea din loc în ciuda avertismentelor nervoase ale trompetei. Observând îndărătnicia copilului, şoferul dădu să-l ferească la dreapta. Costică trecu de asemenea la dreapta, parc-ar fi vrut cu tot dinadinsul să se arunce sub roţi. Cu o răsucire bruscă de volan trăsura viră la stânga, dar tot atât de brusc trecu şi copilul la stânga. Atunci frânele scârţâiră cu oftări ruginite şi maşina stopă scurt în ţipetele doamnei din fund. În clipa următoare şoferul fu lângă copilul care rămăsese cu limba scoasă, încremenit, la doi paşi de botul automobilului.

— Rupe-i urechile, Rudolf, să se înveţe minte, blestematul! strigă domnul cu bărbuţă din maşină.

Şoferul zgâlţâi zdravăn urechile băiatului, îi mai arse şi câteva palme peste cap şi apoi îl azvârli pe podeţ, lângă portiţa în dosul căreia Nicu amorţise de frică cu gura căscată şi lumânărele sub nas:

— Acolo să stai, hoţule, nu înaintea maşinilor!

Pe când automobilul cotea puţin mai jos, în curtea conacului Iuga, răcnetele lui Costică umpleau văzduhul şi adunau vecinii. Baba Ioana, speriată, sosi într-un suflet:

— Ce-i, Costică?... Ce-ai păţit?

Copilul răspunse printre sughiţuri de plâns:
— Eu m-am... m-am... m-am jucat... şi... aoleu, aoleu urechile mele!
— Ce s-a întâmplat, măi Nicuşor, că tu ai văzut? întrebă baba.
— L-a bătut domnul, dacă n-a vrut să ferească! bâigui Nicu, suspinând de emoţie.
— Bine ţi-a făcut! Prea bine! făcu baba Ioana, venindu-şi în fire, către nepotu-său bătut. Trebuia să-ţi sucească gâtul, afurisi-tule, că n-asculţi, oricât îmi bat gura cu tine!... Aide, pleacă acasă! Du-te dracului cu cine mi te-a trimis, să-mi mai sară inima şi pentru tine!... Acu să pleci, că te iau şi eu la bătaie, drac împieliţat ce eşti!
Copilul se ridică şi, fără să se uite la nimeni, porni pe uliţă în sus, ţinându-se cu mâinile de urechi şi urlând:
— Aoleu, că mi-a rupt urechea!... Aoleu, că m-a omorât!
— Tare-i neastâmpărat şi nebunatic băiatul ăsta! clătină din cap o femeie.
— Hai acasă, Nicuşor! zise nevasta lui Vasile Zidaru, luându-şi odrasla cu mândrie de mână. Tu eşti cuminte, Nicuşor, aşa-i, dragul mamei? Tu nu eşti obraznic cu oamenii, aşa-i, Nicuşor?
Baba Ioana se întoarse în ogradă închinându-se şi apoi bodogănind:
— Fire-aţi ai dracului să fiţi!

5

Tribuna presei era aproape goală. Doar vreo trei redactori care dezbăteau, împreună cu Titu Herdelea, probabilitatea căderii guvernului, şi bătrânul reporter parlamentar de la *Universul,* Bididiu, care, în colţul său rezervat, dormita gâfâind în aşteptarea deschiderii şedinţei. Trecuse de cinci şi jos, în incintă, numai câţiva deputaţi obscuri şi plictisiţi căscau cu gravitate de mameluci.
Tribunele însă gemeau de lume. Un redactor tinerel, plimbându-şi privirea peste feţele înroşite de curiozitate şi enervare, remarcă diplomatic:
— Numai moşieri şi arendaşi în tribune... Parcă discursurile de aici o să-i apere de furia ţăranilor!
Titu Herdelea ştia că noutăţi numai jos, în culoare, ar putea auzi. Dar el venea rar la Cameră şi nu îndrăznea să coboare ca alţi confraţi specializaţi. Deocamdată se cam plictisea şi el. Subtilităţile pentru şi contra guvernului, pe care le vânturau cei trei, nu-l prea interesau. Nu cunoştea culisele luptelor dintre partide şi în partide, iar dintre oamenii politici numai pe cei câţiva despre care se vorbea mai des în ziare şi numai din nume.
Deodată intră, misterios şi important, un reporter slab, mic şi cocârjit, Popescu-Răcaru de la *Dimineaţa.* Cel de la *Universul* se trezi din moleşeală şi întrebă căscând:
— Ce-i, monşer, începe ori nu începe, că eu o dau dracului de afacere!
— Taci, bre, că începe! zise Popescu-Răcaru. Dar şedinţa e fleac. Să vă spun eu mai bine o ştire extraordinară şi senzaţională. A adus-o adineaori şeful de cabinet de la Interne. E caldă... Zice că într-un orăşel de la Dunăre, n-a vrut să comunice ce oraş, trebuie să fie Giurgiu, azi-dimineaţă

rezerviştii concentraţi s-au revoltat contra ofiţerilor, pe doi i-au ucis, pe mai mulţi i-au rănit foarte grav şi apoi s-au risipit prin satele lor, luând şi armele cu ei. Ai? Asta nu e glumă! Vă închipuiţi ce panică a produs în guvern ştirea asta. Vasăzică, nici armata nu e sigură. Şi tulburările au ajuns în Vlaşca. Se pare că şi din Ilfov, împrejurul Bucureştilor, s-au primit informaţii că ţăranii se agită. Ce-ar fi să se năpustească asupra capitalei şi armata să treacă de partea lor?... Guvernul se zice că se gândeşte foarte serios să ceară intervenţia armatelor austriace, altfel e pericol să se ducă peste cap ţara...

Informaţiile reporterului stârniră consternare. Gâturi curioase din tribuna vecină se întindeau să audă. Un redactor obiectă totuşi:

— Câte basme circulă acuma...

— Ce basme, bre? se indignă Popescu-Răcaru. N-auzi că ştirea e proaspătă, adusă de şeful de cabinet de la Interne şi spusă într-un grup de deputaţi... Da ce, azi mai e nevoie de basme? De altfel, eu o şi duc la gazetă. Nu ştiu însă dacă ne-o lăsa-o guvernul s-o dăm?

— Eu nici n-o mai comunic, făcu Bididiu, somnolent. Ar fi inutil. Noi nu publicăm decât informaţii cu ştampila oficialităţii.

— D-aia sunteţi organul laşităţii de cugetare! surâse un tânăr bătăios.

— Zi, băiete, cât pofteşti! murmură redactorul, strângând din umeri. Ce, *Universul* e jurnalul meu?

Incinta începea să se învioreze. Pe estrada prezidenţială forfoteau secretari şi funcţionari. Se auzeau glasurile aprozilor de pe culoare: „Poftiţi la şedinţă, domnilor deputaţi!" Examinând figurile de jos, Titu Herdelea zări pe Gogu Ionescu, care se uita la tribuna doamnelor, căutându-şi soţia, cu care schimbă câteva semne. Eugenia văzuse pe tânărul Herdelea şi i-l arăta din ochi lui Gogu. Peste câteva clipe Gogu veni sub tribuna presei şi de acolo strigă lui Titu:

— Ia pe Eugenia la sfârşitul şedinţei şi aşteptaţi-mă jos!

Herdelea numai acuma descoperi pe Eugenia, care-i zâmbea prietenos. O salută cu o plecăciune reverenţioasă.

Şedinţa în sfârşit se deschise. Zgomotul continua în incintă în timp ce în jurul preşedintelui se morfoleau procese-verbale, sumare şi alte lucruri pe care nu le asculta nimeni. O figură incoloră se pierdea pe banca ministerială. Apoi glasul expeditiv al preşedintelui anunţă:

— Domnul raportor are cuvântul!

Un domn mustăcios şi vânjos se urcă la tribună şi citi cu voce mândră de bariton proiectul de lege pentru scutirea de orice taxe a benzinei întrebuinţată de automobile. Deputaţii din bănci, cu convorbirile lor zeloase, înăbuşeau cuvintele raportorului, ca şi când le-ar fi fost ruşine de ele.

— Uite de ce le arde dumnealor în momentele astea, să uşureze pe cei treizeci de milionari care se plimbă cu automobile! mormăi redactorul *Universului,* scriindu-şi cronica.

Peste câteva minute apoi răsună iarăşi chemarea aprozilor: „Poftiţi la vot, domnilor deputaţi!"

— Aideţi, domnilor, că nu mai e nimic! zise un gazetar, strângându-şi grăbit filele şi plecând.

Titu Herdelea stătu până văzu pe Gogu Ionescu defilând în faţa urnelor

de vot, iar pe urmă coborî cu Eugenia.

— Nu ştiu cine-mi spuse, mi se pare Deliceanu, c-ai fost cu Grigore la Amara? îl întrebă foarte agitat Gogu. Ce-i pe acolo?... Nici idee n-ai cât suntem de îngrijoraţi! închipuieşte-ţi, dragă, Nadina tocmai acuma s-a găsit să se ducă la ţară, să-şi vânză moşia! Azi la prânz a plecat cu automobilul... Ce zici dumneata de treaba asta?

Tânărul Herdelea căută să-l liniştească, povestindu-i că într-adevăr numai aseară a sosit de la Amara unde stăpânea ordine şi pace. Gogu Ionescu reluă aproape lăcrimând:

— Da, dar n-ai auzit că şi în Vlaşca au început devastările şi omorurile?... Nici în Bucureşti nu mai este deplină siguranţă şi ea se duce la ţară!... Doamne, parcă tot nu-mi vine a crede c-a plecat! Ce capriciu şi îndărătnicie! N-am mai pomenit! în vremuri d-astea dai încolo şi moşii, şi bani, numai viaţa să ţi-o salvezi. De unde până unde graba asta să lichideze moşia?... Nu ştiu, am impresia că un demon a ispitit-o, altfel nu se poate înţelege.

Îl luară pe Titu cu dânşii, îl opriră la masă şi toată seara vorbiră despre Nadina.

Ţăranii vorbeau tocmai despre cuconiţa, care adineaori trecuse cu automobilul spre conacul boierului Miron, când copilul lui Pavel Tunsu se apropie văitându-se ca din gură de şarpe:

— Aoleu, că mi-a smuls urechea!... Aoleu, că m-a omorât! Vasile Zidaru, aflându-se mai la margine, îl întrebă:

— Da cine te-a bătut, măi Costică?... Ai?... Nu vrei să spui?... De ce nu spui, mă, cine te-a bătut?

Pavel Tunsu plecase acasă. Copilul înţelese că tatăl său nu poate să fie între oameni, altfel ar fi sărit să vadă de ce plânge. De aceea nici nu răspunse lui Vasile, ci îşi văzu de drum, continuând urletele mai cu foc, parcă s-ar fi fălit cu ce-a păţit şi ar fi vrut să dea de ştire la tot satul.

O femeie, venind în urma copilului, se crezu obligată să răspundă ea lui Vasile:

— L-au muştruluit niţel boierii, că nu s-a ferit din uliţă când a venit maşina!

Zidaru clătină din cap:

— Da dumnealor ce-şi mai pun mintea cu copiii? Vreo doi ţărani, alături, făcură de asemenea:

— Aşa-i, de ce să bată copilul?... Că doar nu le-a mâncat averea! Iar Ignat Cercel se burzului:

— Acu nu le mai ajunge că ne schingiuiesc pe noi, încep să ne oropsească şi copilaşii. Pe ai mei i-au lăsat flămânzi, că le-au luat purcelul... Bine stăm, n-am ce zice!

Alţii se amestecară:

— Apoi să lase-n pace copiii!... Ce-au şi cu bieţii copii!... Nici de dânşii nu mai încap?... Of, Doamne, rău ne-ai mai pedepsit!... Dacă suntem şi noi molâi şi fricoşi!... Ia să te ştie că pui mâna pe par, să vedem, ar mai îndrăzni să te mai batjocorească?

Toader Strâmbu, cu faţa roşită, cu ochii bulbucaţi, răcnea:

— Să fi fost copilaşul meu, c-apoi le arătam eu! Şi într-un grup, mai aproape de uşa cârciumii, Trifon Guju spunea fără pripeală, rece, liniştit,

doar cu ochii încruntaţi ca totdeauna:

— Boierii numai de frică ştiu omenie!

Glasurile se împleteau, se încurcau şi se întreceau. Oamenii se îmbulzeau când într-o parte, când în alta, ascultând, bombănind, blestemând. Parcă un vânt nehotărât ar fi împins-o încoace şi încolo, mulţimea se zvârcolea şi se aprindea.

Cârciumarul Busuioc, care ieşise în prag, înţelegând pricina forfotelii, strigă către Trifon:

— De-al lui Pavel vorbiţi? De băieţel?... Ia lăsaţi-l dracului, măi creştini, că-i obraznic şi neastâmpărat de n-are pereche!... Că doar şi tu l-ai ocărât deunăzi aici, Trifoane, când nu ştiu ce făcuse...

Vorbele cârciumarului căzură peste oameni ca o undă rece pe o fâlfâire de aburi. Se făcu o clipă de tăcere uimită, parcă mulţimea s-ar fi dezmeticit dintr-o aiureală. Trifon, aproape ruşinat, deschise gura să recunoască:

— Apoi...

Îi curmă brusc şovăirea glasul lui Petre Petre, înveninat de imputare aspră:

— Dar dumneata de ce sudui copilul, nea Cristache?... Pentru că l-au bătut boierii?

Şi deodată fierberea izbucni din nou, ca flăcările dintr-un jăratic scormonit la timp. Trifon, care n-apucase a închide gura, continuă acum înfuriat:

— Apoi tălică se vede că tot spre ciocoime tragi, d-aia n-ai simţit în suflet şi nu te doare când ne bate pe noi!

Busuioc mirosi o dogoreală din grămada de ţărani turburaţi. Deşi adineaori i se părea caraghios să se zbuciume nişte oameni în toată firea pentru că, pe bună dreptate, a fost tras niţel de urechi un copil cunoscut de toţi ca cel mai deşucheat din sat (câte zile amare i-a făcut lui Pavel Tunsu îndrăcitul ăsta de băiat, numai sufletul lui ştie), fu cuprins şi el, fără voia lui, în vârtejul indignării, şi izbucni, umflându-se de mânie:

— Adică cum, măi Trifoane, eu trag cu ciocoii? Nu ţi-e ruşine să-mi arunci tu mie aşa ocară? Tocmai tu, mă, care, de, mi-ai mâncat din strachină destul? Apoi tu te iei după alde Petre, mă, care linge toată ziua la curte şi pe urmă vine aici să mă înfrunte pe mine, mă?

— Da de ce ling eu, măi nea Cristache? strigă Petre îmbulzindu-se să se apropie de el. Cum ling, nea Cristache?... Că muncesc la boieri, d-aia ling?... Mie mi-a dat boierul ăl bătrân brevet de cârciumar să înşel oamenii şi să mă umplu de bani şi de toate, ori matale?... Ia lăsaţi-mă, măi oameni, să trec şi să-mi răspundă, că doar n-oi răbda să mă ruşineze dânsul pe mine în fata satului, parc-aş fi cârpa lui...

— Apoi gură mare ca a ta mai rar, măi Petrică! zise Cârciumarul mai împăciuitor, văzând zvârcolirile flăcăului pe care ţăranii îl ostoiau. Şi ţâfnă, şi semeţie! Lasă, că te-am păscut de când te-ai întors de la oaste! Parcă numai tu eşti om în sat!... Stai, băiete, că eşti tinerel! Lasă-ne şi pe noi să trăim şi să mai spunem câte o vorbă aşezată!

Petre, cu cât îi aţineau drumul oamenii şi-l opreau şi cu cât Busuioc îşi înmuia glasul, cu atât se înverşuna şi răcnea:

— Dă-te la o parte, nea Leonte! Lasă-mă, nea Toadere, n-ai auzit cum

m-a ocărât? Vreau să-mi spuie burduhosul ce-am greşit eu de mă ocărăşte în aşa hal?

— Taci, băiete, că nu ţi-a dat cu paru-n cap! făcu Leonte Orbişor, zgâlţâindu-l de braţ, mândru că e amestecat şi el în harţă.

— Mai bine-mi dădea o palmă decât să mă trăsnească cu vorbe d-astea! strigă Petre mai zbătându-se, dar totuşi mai domolit. Că nici nu i-am furat nimic şi nici nu l-am huiduit, dacă am luat partea băieţelului!

— Aşa-i soarta noastră! zise Toader Strâmbii amărât. Când ne bat boierii, în loc să întoarcem băţul ori măcar să ţipăm, ne apucăm să ne batem între noi pe bătaia lor!

— Bine zici, Toadere! bombăni şi Ignat Cercel cu glasu-i jalnic. Uite-aşa-i cum ai zis!

— Ba eu arţăgos nu sunt, că nu mi-e felul, dar când îşi bate joc de mine, sfântul din cer să fie, şi nu mă las până nu-i plătesc cu vârf şi îndesat! făcu Petre potrivindu-şi hainele ce i se cocoloşiseră în vălmăşeală.

Tocmai când se mai potoli vrajba sosi şi Pavel Tunsu cu o mutră jalnică, de parc-ar fi venit de la un mort. În jurul lui, ţăranii se îngrămădiră cu nouă curiozitate, ca şi când din gura lui ar fi aşteptat cuvântul de mântuire. Cârciumarul, ca să dreagă vorbele de adineaori, rupse gheaţa din prag:

— Da ce-i, Pavele, cu băieţelul tău?... Ce-a păţit cu boierii?

— Aoleu, nu mă mai întreba, Cristache, şi lasă-mă-n plata Domnului, că amărât ca mine nu mai poate fi om sub soare! răbufni ţăranul cu un glas în care era mai multă ură decât durere.

Şi povesti el, pe îndelete, cum s-ar fi întâmplat lucrurile: că Costică şedea pe podeţ, la maică-sa mare, şi se juca liniştit cu copilaşul lui Vasile Zidaru; că a venit apoi maşina, iar copiii, şi de frică, şi de dragul petrecerii lor nevinovate, au rămas frumos la locul lor şi numai s-au uitat după ea, cum s-au uitat şi oamenii când a trecut pe aici adineaori. Ce li s-o fi părut boierilor din maşină, ce nu li s-o fi părut, Dumnezeu ştie, destul că a oprit deodată şi neamţul a sărit jos şi a dat fuga spre copii; Nicuşor al lui Vasile, mai micşor şi mai sperios, a zbughit-o în ogradă, spre norocul lui, că altfel pătimea şi el poate mai rău. Dacă nu se ştia cu nici o vină, Costică a stat liniştit, ba încă se şi mira ce-o fi vrând neamţul care trâmbiţează la cârma maşinii? Neamţul, însă, nici una, nici alta, înşfacă de urechi pe copil, şi trage, şi suceşte, până i le sfârtecă de-a binelea, apoi se pune cu palmele şi cu picioarele pe dânsul, până l-a făcut una cu pământul. Pe urmă, după ce l-a bătut cât a poftit, l-a mai înjurat pe nemţeşte, cum o fi zis, şi s-a suit în maşină şi s-a dus dracului la boierul cel bătrân.

— Acu au şi prins să-i curgă urechile şi să-i coacă, nu le-ar ajuta Maica Precista! urmă Pavel închinându-se ca la altar. Îl lăsai să-l oblojească muierea ş-am trimis şi pe ţaţa Nastasia a lui Nistor, să-i ajute, că-i mai bătrână şi a vindecat şi pe fata lui Zamfir acum doi ani, când i-a zdrobit mâna maşina de treierat... Nea Luca m-a sfătuit, că-l întâlnii venind încoace, să-l duc la spital la Piteşti. Şi chiar am să-l duc, că n-am încotro şi tare mi-e milă de cât suferă, vai de păcatele lui. Numai mă gândesc să nu fie degeaba şi să mai cheltuiesc cine ştie cât bănet şi să-mi rămâie şi neom pe toată viaţa... Of!

Sfârşi cu un suspin şi cu un gest de desperare. Ţăranii, care clătinaseră mereu din cap în semn de compătimire, cât a vorbit Pavel, tăceau. Numai după câteva clipe Vasile Zidaru observă tărăgănat şi uşurat, parcă i-ar fi luat o piatră de pe inimă:

— Mă miram eu să fi îndrăznit băieţelul să le facă vreun rău! Zeci de glasuri aprobară acuma grăbite şi cu diferite apăsări:

— Nu, nu, cum să îndrăznească copilul!

Dintre toate însă se desprinse tocmai glasul cârciumarului Busuioc, aproape poruncitor:

— De ce nu-ţi iei tu copilul de mână, măi Pavele, să te duci cu dânsul, aşa oblojit şi chinuit cum e, la curtea boierului şi să ceri să-ţi plătească durerea acuma, îndată?

Pavel întoarse capul spre cârciumar, încurcat, în vreme ce împrejurul lui se înălţau alte îndemnuri gălăgioase:

— Du-te, Pavele!... Că bine zice Cristea! Aide, Pavele, nu mai sta în cumpănă!... Trebuie să-ţi plătească!

În sfârşit ţăranul bâigui şovăitor:

— Aoleu, oameni buni, mă mânaţi să mă stâlcească şi pe mine?... Că doar n-o să se sperie dânşii de o umbră de om!

— Hai, Pavele, că merg şi eu cu tine! sări Petre, îndreptându-şi sumanul pe umeri.

— Să ne ducem cu toţii! strigă un om mic şi îndesat, cu o căciulă uriaşă dată pe ceafă. Că doar n-au să ne bată pe toţi!

— Taci, Gavrilă, nu fi copil! zise repede Ignat Cercel. Nu ne-am dus deunăzi mai tot satul pentru don' Nică şi nu ne-a izgonit boierul Miron ca pe nişte câini?

— Apoi dacă ne-om tot lăsa ca atunci, vezi bine că ne-or alunga! făcu gros şi ursuz Trifon Guju.

— De ce să ne lăsăm?... Să nu ne lăsăm!... Că nu suntem câini! izbucniră de-a valma mai mulţi.

— Mai bine le dăm foc, să se aleagă scrum şi cenuşă din tot neamul lor! răcni singuratic un glas subţire ca un fir roşu şi atât de limpede, parc-ar fi coborât din văzduh.

Toţi se întoarseră spre Melinte Heruvimu, care ţinea capul sus, să arate că nu se ascunde de ce a spus. În aceeaşi clipă însă, din jos se auzi, ca o chemare de alarmă, zgomotul stăpânitor al automobilului.

— Vine, vine! şoptiră multe glasuri înfiorate, ca şi când ar fi uitat brusc îndemnul lui Melinte.

Mulţimea de ţărani cuprindea şi bătătura pentru horă, şi uliţa din şanţ în şanţ, fără să se mişte şi închizând drumul, parcă ar fi vrut să oprească trecerea. Totuşi când se arătă în zare maşina, cineva strigă împăciuitor:

— Feriţi, măi oameni, feriţi, că vine!

Cu mişcări încete, silite, ţăranii deschiseră calea, strângându-se pe marginile uliţei. Maşina repeta, stăruitor şi poruncitor, acelaşi avertisment ascuţit ca un ţipăt mânios. Uruitul motorului şi pocniturile eşapamentului se înăspreau cu cât se apropia, dominând toate glasurile şi toate zgomotele satului. Oamenii, rânduiţi ca nişte străjeri vechi pe amândouă părţile drumului, priveau cu ochi tulburi şi cu feţe întunecate goana automobilului. Numai Cârciumarul Busuioc, din pragul lui, scoase căciula

cu plecăciunea obişnuită. O mână delicată îi răspunse din maşină cu o fluturare amicală. În acest moment, parcă nu s-ar mai fi putut stăpâni, Petre Petre ţâşni în mijlocul uliţei, în urma maşinii, urlând furios:

— Huo!... Huo!

Din vreo sută de gâturi izbucni aproape simultan şi furtunos acelaşi „huo" revoltat, pe când Trifon Guju, apucând o piatră, o zvârli după automobilul ce se depărta, scrâşnind:

— Soarele şi dumnezeii voştri de tâlhari!

Zgomotul motorului era însă mai puternic decât huiduielile oamenilor. Domnul cu bărbuţă din maşină, totuşi, parc-ar fi bănuit ceva, se uită o clipă înapoi şi văzu feţele mânioase, pumnii ridicaţi şi pe Trifon Guju zvârlind. Îngrozit şi buimăcit, întoarse repede capul şi strânse umerii, aşteptând lovitura. Apoi cu cât depărtarea potolea uruitul automobilului, cu atât se îngroşa şi se umfla vuietul îngrămădirii de ţărani în mijlocul uliţei din care se ridică întocmai ca o poruncă un glas răguşit:

— Mama voastră de ciocoi!

Capitolul VIII
FLĂCĂRI

1

Ziua următoare, miercuri, înainte de amiazi, Platamonu sosi la Lespezi cu cabrioleta, aducând şi pe avocatul Olimp Stavrat, pe care-l găzduia la Gliganu.

— Iacă, ajungem cu bine, domnule avocat! zise arendaşul, care mâna calul, având alături de dânsul, în faţă, pe Stavrat, iar în fund, pe Aristide.

— De ajuns văd că ajungem, dar cât de bine, vom vedea la urmă! răspunse Stavrat nervos, mângâindu-şi bărbiţa ciupită puţin de cărunţeală şi uitându-se mereu în toate părţile, parcă i-ar fi fost frică să nu răsară de undeva o ceată de ţărani răzvrătiţi.

— N-aveţi nici o grijă, onorate domnule avocat! reluă Platamonu atât de ocrotitor, că devenea ironic. Nu sunt oamenii aşa de nebuni cum crede lumea la oraş! Ţăranul e foarte cuminte din fire, poate chiar prea cuminte!

Olimp Stavrat nu se putea însă linişti cu asemenea consolări platonice. Îi intrase în suflet o spaimă care-l tortura necontenit şi-i zugrăvea toate primejdiile în nişte culori atât de sumbre, că pretutindeni vedea numai stafii. Îşi blestema în gând inspiraţia nenorocită de a se lua după capriciile unei cucoane inconştiente. Ce-i trebuia lui să-şi părăsească pacea şi siguranţa din Bucureşti şi să se aventureze prin satele străbătute de fiorii răzvrătirii? Nu i-ar şedea lui mai bine, ca un om în vârstă ce este, să citească despre tulburările ţărăneşti în jurnale, acasă la el, în fotoliu, sorbind o cafeluţă dulce şi fumând o ţigară de foi, în loc să tremure pe aici? Ştia dânsul, şi din alte experienţe proprii, că a pune sentimentalism în relaţiile de afaceri înseamnă a compromite şi afacerile, şi sentimentul. Ce l-a găsit să se ambaleze după clienta asta în aşa hal prostesc? Bine, e frumoasă şi pofticioasă, dar iată unde l-a adus. Şi măcar de-ar fi profitat

ceva. Ba deocamdată nici onorariul pentru procesul divorţului nu i l-a achitat. S-a ales cu avansul ce i l-a luat la început, când o trata ca pe o clientă distinsă. Nu-şi va ierta niciodată mai ales greşeala de a nu fi refuzat barem în ultimul moment să plece, când toate ziarele anunţau că dezordinile şi sălbăticiile au cuprins toată ţara. Sau să se fi oprit în Piteşti, unde e armată, după ce a văzut prin toate satele din calea lor ţăranii cu mutrele fioroase, în pâlcuri şoptind cine ştie ce şi complotând la lumina zilei şi sub ochii lumii... Toată noaptea s-a zvârcolit fără somn, cercetând de nenumărate ori dacă e bine încuiată uşa şi tresărind de groază la fiece zgomot de afară. Nu avea mare încredere nici în arendaş, oricât se arăta de amabil. Cine garantează că nu e şi dânsul înţeles cu ţăranii în taină, să se pomenească deodată cu tâlharii în cameră?

Înainte de a coti pe poarta conacului, avocatul zări un grup de vreo cinci ţărani într-o ogradă.

— Uite-i ş-aici! zise dânsul, tresărind şi arătându-i arendaşului cu degetul.

— Oameni de treabă, domnule avocat! îl linişti Platamonu. Îi garantez eu pe ăştia!... Îi cunosc bine!... Cel cu căciulă albă e Matei Dulmanu, bărbat cu stare şi de inimă. Poate să aveţi de-a face şi dumneavoastră cu dânsul, că e dintre cei care se întovărăşiseră să cumpere proprietatea coniţei Nadina!

Avocatul Stavrat se oprise şi ieri, de două ori, în curtea conacului bătrânesc, când au sosit şi când pe urmă s-au înapoiat de la Miron Iuga fără să fi intrat în casă. Totuşi acuma examină clădirile şi ograda, parcă niciodată nu le-ar fi văzut, observând ursuz:

— În conacurile astea nu e nici o siguranţă... Deschis peste tot, intră cine pofteşte, te gâtuie şi-ţi dă foc, şi pleacă pe aci încolo, nesupărat de nimeni.

Platamonu nici nu mai răspunse şi se mulţumi să zâmbească, pe când în dosul lor Aristide râdea pe înfundate de laşitatea avocatului, ţinându-şi gura cu mâinile să nu bufnească.

De fapt, conacul, într-adevăr, era cam neglijat, mai ales în privinţa dependinţelor. Întreţinerea cădea în sarcina arendaşului, care avea dreptul să-l utilizeze după bunul său plac, afară de clădirea principală, pe care Gogu Ionescu o restaurase acum câţiva ani şi o rezervase pentru el şi soţia sa. Platamonu întrebuinţa numeroasele acareturi de aici mai mult ca magazii şi depozite. Grajdurile şi coteţele stăteau aproape goale. Un căluţ pentru îngrijitorul conacului, Dumitru Chiliei, o vacă de lapte, câteva păsări, ca să aibă boierii, când vin pentru câteva zile sau măcar pentru trebuinţele imediate. Dacă stau mai îndelung, arendaşul se îngrijeşte să trimită de la Gliganu completările necesare. În toată hărăbaia de curte locuia numai Dumitru Ciulici cu familia, adică nevasta şi patru copii. Arendaşul l-a moştenit şi-l păstrează, fiindcă e de ispravă. Muierea lui Dumitru a fost bucătăreasă la Piteşti şi deci ştie să gătească perfect pentru boieri, iar fata cea mai mare, Ileana, s-a învăţat a face serviciul în casă ca o jupânească de la oraş. Pentru alte nevoi, Dumitru s-a obişnuit să cheme oameni sau femei din sat. Totuşi conacul nu-şi capătă înfăţişarea de viaţă decât rareori, când se adună mai mulţi boieri. Numai atunci se înviorează curtea de oameni, de mişcare şi de zgomot.

Acuma, într-un şopron, şoferul curăţa automobilul, fluierând de zor o melodie nemţească. Şi câteva găini şi raţe se plimbau prin curte, bucuroase de căldura soarelui. Dumitru Ciulici, cu faţa osoasă, mustăcioasă, puţin adus de mijloc, se iuţea să ajute boierilor a coborî. Întrebat, înştiinţă pe Platamonu că coniţa s-a odihnit bine, s-a sculat mai adineaori şi în clipa aceasta se află la oglindă, gătindu-se.

Din cerdacul care apăra intrarea, arendaşul introduse pe Stavrat într-un vestibul mare, unde aşteptară câteva minute, până ce apăru Ileana să le spuie că coniţa vine numaidecât şi să poftească dumnealor în salon. În stânga era salonul şi un fel de cameră de lucru pentru Gogu Ionescu, în dreapta sufrageria, despărţită printr-o altă odăiţă de odaia de culcare, care, de altfel, comunica direct şi cu vestibulul. Gogu împărţise în două odăiţa de la mijloc şi instalase o baie modernă, care dădea numai spre dormitor. Din sufragerie, spre fund, un coridor ducea într-o cămăruţă transformată în oficiu. Pe urmă venea bucătăria mare şi mai încolo încăperile pentru servitori, în care locuia Dumitru Ciulici cu ai săi.

Nadina intră fragedă şi frumoasă ca o rază de soare primăvăratic, în ochii ei lucea o bucurie trandafirie.

— Ei, tot speriat, cavalerul meu viteaz? zise cu ironie drăgălaşă către Stavrat. Vai, dacă aş fi ştiut că ai să fii aşa de circumspect, te-aş fi cruţat: mi-aş fi ales alt avocat!

— O, dumneavoastră glumiţi, coniţă, pentru că n-aveţi experienţa vieţii! murmură avocatul, îngrijorat. Din nefericire...

— Nu, te rog, încetează, domnule Stavrat, cu lamentările! reluă Nadina serios. Ori vrei cu tot dinadinsul să mă faci să regret c-am venit? Nu voi regreta, fii sigur! Din contra, parcă niciodată nu mi s-a părut mai interesant la ţară ca acuma! Primăvara aceasta e mai superbă ca toate sau poate mi se pare mie aşa, pentru că sunt pe cale să... Dar mai bine să vorbim despre afacerile noastre!

Cei doi schimbară o privire de înţelegere. Despre „afacerile" Nadinei vorbiseră ei aseară, după cină, pe îndelete, până spre miezul nopţii. Discuţia i-a convenit avocatului, fiindcă astfel se întârzia retragerea la culcare de care îi era groază. Platamonu i-a explicat, şi Stavrat a fost de acord, că doamna trebuie să se hotărască întâi cui vinde, ca să se poată trata serios. Stând de vorbă în acelaşi timp cu mai mulţi amatori, fără a se intra în detalii practice, înseamnă vreme pierdută şi frământare zadarnică pentru toţi. El ar avea dreptul să ceară a fi preferat.

Nu vrea totuşi să se spună că ar fi forţat mâna cucoanei. E sigur că moşia, dacă se va vinde, numai el va cumpăra-o, căci numai el îşi dă seama cât face şi cât rentează. Bine şi înţelept ar fi fost să fi încheiat tranzacţia atunci când i-a propus el şi a stăruit. Atunci însă Nadina n-a vrut să trateze. Azi situaţia s-a schimbat în defavoarea ei. Cu mişcările ţărăneşti actuale, nimeni nu mai cutează să-şi vâre capitalul în proprietăţi rurale, când nu ştie ce va aduce ziua de mâine. El, în orice caz, acuma n-ar mai reflecta decât cel mult la o opţiune, urmând ca eventuala definitivare să se facă după ce se vor mai linişti lucrurile.

Nadina ascultă puţin nerăbdătoare obiecţiile şi scrupulurile avocatului, se jena să-l întrerupă şi să-i spuie că a făcut apel la dânsul tocmai pentru că ea nu ştie să se descurce, iar nu ca el să-i demonstreze şi să multiplice

încurcăturile. Totuşi în cele din urmă îi zise:
— Eu îţi comunicasem, dacă nu mă înşel, că vând cui îmi plăteşte mai mult şi îndată! Acuma amănuntele urmează să le aranjezi dumneata...
— Da, dar nu putem face licitaţie publică! observă Stavrat.
— Nu putem asculta ce oferă fiecare şi pe urmă să decidem? surâse Nadina.
— S-ar putea în alte împrejurări, coniţă, dacă-mi daţi voie şi mie să mă amestec în vorbă! interveni Platamonu. Momentul însă nu e prea potrivit pentru astfel de încercări.
— Adică din pricina ţăranilor, răspunse Nadina. Prea bine. Eu nu mă dau în lături să vând ţăranilor. Le-am promis că vom sta de vorbă când va fi cazul. N-avem decât să stăm de vorbă!
— Cred că ar fi de prisos, coniţă! făcu iar arendaşul. Ţăranii, şi când se zbăteau să cumpere, se gândeau şi la preţ redus, şi la mari înlesniri de plată, deoarece ei n-au alt capital decât munca lor...
— A, nu, în asemenea condiţii nu! protestă Nadina.
— Ei vor, fireşte, şi azi, să ia proprietatea dumneavoastră, dar vor s-o ia gratis! continuă Platamonu.
— Cum gratis? Cum s-o ia?
— Adică fără să plătească nimica şi să împartă pământul între dânşii!
— O, o, ce idee!
— Cu toate astea ei speră şi aşteaptă, pentru că aşa bate vântul acuma! zise arendaşul.
— E puţin anacronic să ne mai mirăm de pretenţiile sătenilor când ştim din ziare, cel puţin, că în multe locuri au început să-şi puie în aplicare speranţele într-un mod cât se poate de evident! bombăni Stavrat. Nu încape, prin urmare, nici o îndoială că momentul nu e excesiv de fericit pentru a trata vânzarea unei moşii şi încă la faţa locului. Tatonările acestea se puteau face perfect şi la Bucureşti.
— Înţeleg reproşurile dumitale, ripostă Nadina contrariată. Dar de ce nu mi le-ai făcut la Bucureşti?
— V-am prevenit că e periculoasă călătoria la ţară şi nu m-aţi ascultat.
— Să lăsăm călătoria cu pericolele. Dacă-mi spuneai că nu se poate trata vânzarea acuma sau că o putem face mai bine în Bucureşti...
— Aveţi dreptate, coniţă. Am neglijat, recunosc...
Avocatul se simţea vinovat că a făcut prostia de a pleca din Bucureşti, nu că n-a sfătuit-o pe ea. De aceea nici nu-l mai interesa acuma pe el afacerile ei, ci necazurile lui. În sinea sa se gândea numai cum s-ar putea aranja ca diseară să nu mai doarmă la conacul din Gliganu, ci să fie cel puţin în drum spre Bucureşti. N-a îndrăznit să spuie nici Nadinei, nici arendaşului ce a văzut ieri în Amara când a întors capul în maşină. Nu l-ar fi crezut şi ar fi râs de el. El însuşi nu era prea sigur dacă n-a fost cumva o simplă închipuire a lui de om cu nervii exasperaţi. Dar chiar de n-ar fi fost ieri decât o viziune, mâine scena poate să devie realitate. De ce s-ar expune el, om bătrân şi cu mintea sănătoasă, să fie măcelărit de ţăranii înnebuniţi? Ba chiar trebuie să profite până ce mai e posibilă salvarea.
— Acuma, coniţă, să mai aveţi şi dumneavoastră niţică răbdare! reluă Platamonu. Aţi făcut foarte bine c-aţi venit, să vadă oamenii că nu vă lepădaţi de moşie, cum ziceau dânşii. Chestie de câteva zile, până ce se

va mai domoli dârdora asta cu răzmeriţele. Azi o să treacă şi domnul prefect pe aici, că e prin judeţ, să vorbească cu ţăranii, să-i astâmpere şi să le scoată din cap închipuirile…

— Dar bătrânul Iuga? întrebă Nadina. Ieri i-am zis doar bună ziua. E imposibil să mă eschivez. Trebuie să discutăm cu dânsul, să nu creadă că vreau să…

— Nu, nu, coniţă! zise arendaşul. Fiţi sigură că nici dumnealui nu se gândeşte în clipele astea la tratative! Deocamdată azi staţi liniştită şi odihniţi-vă, iar mâine vom vedea ce va mai fi. Dacă domnul Iuga va dori să vă spuie ceva, vă trimite dumnealui ştire, n-aveţi grijă!

Nadina, nemulţumită totuşi cu soluţiile acestea, deşi trebuia să le recunoască cuminţi, zise deodată cu o candoare, parcă acum s-ar fi deşteptat:

— Atunci de ce am mai venit? Dacă era să aştept să treacă potopul, cum îmi spune de-abia acuma dl Stavrat, de ce m-am mai deranjat încoace?

— Să nu vă pară rău, coniţă! o linişti Platamonu. Aţi făcut o plimbare frumoasă şi veţi face şi o afacere bună cu ajutorul lui Dumnezeu!

Convorbirea se prelungi. Vreo două ore fură sucite şi răsucite aceleaşi întrebări cu aceleaşi răspunsuri şi rezultate. Nadina pofti pe Stavrat la masă, să-i mai ţie de urât. Arendaşul se retrase, făgăduind că spre seară va reveni să ia pe domnul avocat.

— Sper că ai să-mi faci curte, iar nu să mă sperii cu ororile ţăranilor? glumi Nadina către Stavrat pe când Platamonu îşi lua rămas bun.

Olimp Stavrat îşi mângâia zăpăcit bărbuţa, cu un surâs în care îngrijorarea se lupta cu cochetăria.

Afară, în curte, Aristide era nerăbdător. Ciupise puţin pe Ileana, în glumă şi de faţă cu tatăl ei, cu care se apucase să discute, ca să-şi omoare plictiseala, despre mişcările ţăranilor de prin alte părţi, Dumitru interesându-se grav dacă e adevărat că are să se dea pământ oamenilor.

— Aidem, puiule, c-am isprăvit! strigă Platamonu, coborând grăbit din cerdac şi suindu-se îndată în cabrioletă. Aidem, adăugă mai încet, când Aristide luă loc lângă dânsul, că maică-ta o fi speriată!

Îndată ce ieşiră în uliţă, dădură peste Matei Dulmanu cu oamenii de adineaori, care parcă-i aşteptau. Într-adevăr, Matei făcu semn să oprească puţin şi se apropie singur.

— Ce-i, Matei? Ce te doare? zise arendaşul prietenos ca totdeauna.
Ţăranul trecu pe sub botul calului de partea cealaltă, lângă Platamonu.
Faţa îi era mai întunecată ca de obicei şi în ochi avea o pâlpâire mocnită.
Puse un picior pe scăriţa cabrioletei şi, aplecându-se la urechea arendaşului, rosti tainic:

— Cucoane, să te astîmperi cu Babaroaga, că-i rău!

Platamonu îngălbeni, dar, ca să nu-şi arate turburarea, răspunse cu acelaşi glas blajin:

— Da ce s-a mai întâmplat, omule? Nu ţi-am spus eu chiar ţie că nu mă bag şi nu mă amestec, dacă o luaţi voi?

— Apoi atunci ce cată aici cucoana? întrebă ţăranul bănuitor.

— Bine, ea o fi vrând să o vândă, că doar e moşia ei!

— Apoi d-aia, să nu te bagi, că noi nu putem lăsa să ne ia nimeni

pământul! făcu Matei cu o ameninţare.

— Din parte-mi să n-aveţi grijă, băiete! Numai cu dumneaei să vă înţelegeţi! bâigui arendaşul cu un glas care voia să fie ocrotitor şi nu izbutea.

— Apoi cu dumneaei om vedea noi ce-om face! spuse ţăranul. Aşa, cucoane! să nu zici că nu ţi-am spus!

— Măi Matei, la mine vorba-i sfântă! zise Platamonu mai sigur de sine. La mine pe unde iese vorba iese şi sufletul! Să ştii, Matei!... Rămâi sănătos!

Ţăranul se dădu la o parte bombănind, în vreme ce arendaşul îşi îndemnă calul:

— Hi, Ortac!... Haidem, că-i târziu!... Ţţţ!

2

— Da ce-o fi azi cu oamenii de stau toţi ascunşi pe-acasa? se minună Busuioc, ieşind pentru cine ştie a câta oară în pragul cârciumii şi uitându-se pe uliţă. Că de la muşterii ca tine slabă nădejde de viaţă, măi Spiridoane!

Spiridon Răgălie băuse o măsură de ţuică şi o plătise. Ar mai fi cerut, dar ştia că Busuioc nu-i dă pe datorie, fiindcă mai e scris acolo la catastif şi nu se înlesneşte cam de mult să zvârle ceva şi să-l mai scază. Răspunse dulce, să fie pe placul cârciumarului:

— Apoi, dacă s-a îndreptat vremea, s-or mai fi apucat şi dânşii să cureţe plugurile, să fie gata când o veni împărţeala pământului.

— Cum nu, că boierii nu vezi cum se îmbulzesc să-şi lepede moşiile? făcu Busuioc din prag, cu spatele şi batjocoritor; apoi, întorcându-se şi trecând după tejghea, adăugă: Mă Spiridoane, tu eşti beţiv şi oropsit, dar tot parcă ai mai multă minte ca ceilalţi, că barem nu te mai osteneşti de pomană!

Ţăranul, slăbănog şi bătrân, îşi potrivi o mutră mai amărâtă şi zise plângător:

— D-apoi că alţii mai beau şi de bine, dar eu numai de supărări şi de necazuri, măi nea Cristache! Că de când mi-a murit baba, uite-aşa mă zbat, că noră-mea nu mă rabdă, şi mă huiduieşte, şi nu mă-ngrijeşte...

— Lasă că-ţi ştiu eu povestea, Spiridoane taică! i-o curmă Cârciumarul.

— Cum să n-o ştii tălică, vezi bine c-o ştii, bolborosi bătrânul jignit, întorcând privirea spre uşa deschisă pe care tocmai intra un copil al lui Filip Ilioasa, încălţat şi curat.

— M-a trimis tata-mare să-mi dai... să-mi dai... strigă copilul, lipindu-se de tejghea, cu glas subţire, cu ochii alunecând peste rafturile din fund.

— Ce să-ţi dau pentru părintelui, Antonel? întrebă Busuioc surâzător.

— Să-mi dai... un litru de gaz, dar cu sticla matale, c-a noastră s-a spart! zise copilul încântat că şi-a adus aminte.

— Bani ai, ori să...?

— Am, uite-i! făcu Antonel cu mândrie, arătându-i gologanii strânşi în palmă.

Doamna Dragoş a picat adineaori de la Piteşti unde fusese să-şi vadă soţul întemniţat. Până la Costeşti a venit cu trenul şi de acolo, cum a putut. Nici o birjă nu se încumetă să plece la ţară, de frică, deşi învăţătoreasa ar fi plătit bine.

Se întorcea mai mâhnită de cum s-a dus. A stat toată ziua de luni pe la uşile domnilor, degeaba. Procurorul numai cu mare greutate a admis să-i lase merindea şi banii. Totuşi, ea nu s-a dat bătută. Ieri, marţi, a schimbat macazul, a cinstit pe cine a trebuit dintre cei mai mici şi aşa a izbutit să vorbească câteva minute cu Ionel, care nici până azi nu ştie de ce l-au închis, pentru că nimeni nu i-a spus şi nici măcar de sănătate nu l-a întrebat. Învăţătorul însă e convins că-l ţine acolo ca să nu asmută pe oameni împotriva boierilor. Când i-a spus asta a şi râs bietul Ionel şi a adăugat că e mai bine pentru dânsul că se află acuma departe de Amara, fiindcă de-ar fi fost acasă şi s-ar fi întâmplat ceva în sat, numai pe dânsul l-ar fi învinuit boierii de toate.

Florica povestea şi plângea, iar bătrânii îşi frângeau mâinile, ascultând.

— Apoi lasă, că nici noi n-om mai răbda mult şi le-om da lor ce li se cuvine! mormăi Nicolae Dragoş deodată, cu o ură care parcă înnegrea cuvintele.

— Ba mai stai mulcom, Nicule, şi nu te tot băga în răutăţile oamenilor! protestă Florica, ştergându-şi lacrimile. Că de n-or ieşi bine lucrurile, vina iar pe bietul Ionel are să cadă, c-o să zică lumea că el te-a învăţat să...

— Să ştiu că mă taie bucăţele şi mă aruncă la câini, şi nu mă las până ce n-oi plăti cui trebuie şi ce trebuie! făcu flăcăul. Nu, nu, degeaba te superi, că n-ascult nici de tatăl din ceruri, aşa să ştii!

— Noroc, noroc, Trifoane! strigă Leonte Orbişor din uliţă, oprindu-se o clipă, cu sapa de-a umăr. Te-ai apucat de treburi?

— Ce să facem? Pe lângă casă, răspunse Trifon Guju de pe prispă, ciocănind de zor.

— Baţi coasa, Trifane, ori?... Întrebă Leonte, fără mirare.

— O bat să fie bătută! zise Trifon fără să ridice capul.

— Mi se pare că vrei să coseşti înainte de-a semăna?

— Apoi dacă trebuie?... De!

Carul cotea pe poarta veşnic dată în lături. Marin Stan, cu o închipuire de bici în mână, strigă din urma carului gol către copiii ce se jucau în bătătură:

— Fugi, băiete, din picioarele boilor!... Daţi-vă la o parte!

Apoi, deodată, necăjit, se repezi înaintea vitelor, care o luaseră razna spre fundul ogrăzii.

— Fire-aţi ai dracului de zăpăciţi, unde vă duceţi?... Hooo!... Ho!... Ia seama, că am să-ţi dau bătaie!... Hoo!... Ce, nu ţi-e bine? Te-ai boierit, ai?... Apoi stai, că-ţi dau eu!

Îl plesni cu codiriştea biciului peste bot, întâi pe unul, apoi pe celălalt, scrâşnind:

— Să nu fii boier, că te-a luat dracul!

— Nu ştiu ce să mă fac, socrule, zise Filip Ilioasa către preotul Nicodim, care şedea pe un jilţ, în cerdac, la soare. Văd că vremea s-a îndreptat,

pământul s-a zbicit şi mă tot bate capul să începem aratul, că parcă mă şi doare să stăm degeaba. Dar văd că oamenii...

Tăcu întrebător. Preotul bolea şi de bătrâneţe, şi de amărăciunea cu fiul său, care-l obseda mai mult cu cât se simţea mai slăbit. Toată iarna a suferit ba de una, ba de alta, şi a spus mereu că nu mai apucă vara. Odată însă cu primele raze de soare, se mai înviorase şi-şi recăpătase pofta de viaţă... Răspunse îngrijorat ginerelui său, care stătea lângă el, în picioare, gros, greoi, ca un butuc:

— De, Filipe, ar trebui, văd şi eu, dar dacă oamenii... Apoi cu glas schimbat:

— Dar mă mir ce mai aşteaptă şi oamenii de nu se apucă de munci?

— Se iau unii după alţii şi se îndeamnă, bolborosi Filip. Dar până una-alta, am rămas fără învoială cu boierul ş-apoi numai cu pământurile noastre...

Niculina aducea o ulcică de lapte fierbinte pentru tatăl său. Adineaori se sfătuise Filip şi cu ea. Se burzului cu vioiciunea ei obişnuită:

— Oamenii au înnebunit de tot şi umblă după cai verzi pe pereţi de o să rămână cu toţii muritori de foame! Uite aşa are să fie!

— Mai rău e că nu se alege nici aşa, nici altfel! făcu Filip, morfolindu-şi alene cuvintele. Ca să ştim ce facem...

— Împotriva oamenilor nu ne putem pune, zise preotul strângând în palme ulcica cu lapte, ca să-şi încălzească mâinile. Ce face toată lumea vom face şi noi, că n-avem încotro...

— Apoi dacă lumea s-o apuca de blestemăţii, Filip n-are să se mai amestece, că el e om cu casă grea şi nu poate să se ia după cei dezmăţaţi, care n-aşteaptă decât să strice şi să prade cum ne-au furat şi nouă carnea astă-iarnă! reluă Niculina revoltată. Că oamenii nu ne-or da nici de mâncare, şi nici n-or sări pentru noi. Sunt păţită eu cu oamenii, de nici să nu mai aud de ei!

Filip, bucuros de energia soţiei sale, mormăi greoi:

— S-a stricat lumea şi s-a înrăit cum nu se mai poate... După o clipă, Niculina, parcă şi-ar fi adus aminte, zise îngrijorată:

— Da ce-o fi păţit Antonel de nu mai vine de la cârciumă cu gazul, că a plecat de multişor şi...

— Muiere, să taci! Auzi ori n-auzi! Să taci că, de unde nu, te plesnesc să mă ţii minte şi să nu mă mai înveţi tu pe mine ce şi cum! strigă Ignat Cercel mânios din ogradă, către nevastă-sa, care-l cicălea mereu din tindă:

— Apoi ţie ţi-e uşor să sudui, că umbli toată ziulica de ici-colo, dar eu ce să mă fac cu copilaşii ăştia, bărbate, ce să mă fac? Şi cu ce să le astup gura? Că de unde am putut am cerut, şi m-am împrumutat, şi m-am zbătut de-am ajuns să nu-mi mai dea nimeni nici un pumn de mălai...

Ignat înţelegea că femeia are dreptate şi de aceea se supăra mai tare. Se apucase, că n-avea nici o treabă, să mai dreagă gardul, şi cioplea, şi bocănea de mama focului. Se opri o clipă, cu toporul pe tăietor:

— Măi muiere, tu nu pricepi de vorbă bună?... Ce vrei să fac? Să mă spânzur? Ei, iacă am să mă spânzur ca să te mulţumesc... Că tu nu mai ai răbdare cum au şi alţi oameni şi baţi mereu din clanţă: ham, ham, ham, parcă ai fi câine, şi nu om! Că doar vezi bine că ne zbatem şi trebuie să ne

ajute Dumnezeu şi nouă!
Femeia boscorodea în tindă. Glasul ei tânguitor îi borşea sângele. Lângă dânsul, stătea liniştit, sorindu-se, câinele jigărit şi flămând. Văzându-l, fu cuprins de o furie prostească, parcă odihna câinelui l-ar fi sfidat. Îi trânti brusc un picior, rostogolindu-1 la câţiva paşi:
— Mai du-te dracului şi tu, nu-mi sta-n picioare!
Câinele chelălăi prelung şi jalnic. Chelălăiala îi făcea bine lui Ignat, ca o mângâiere. Murmură răcorit într-un târziu, reluându-şi meremetiseala:
— Fire-ai al dracului să fii!

— Alo!... Alo!... Da, da, postul Amara!... Aici şeful postului, plutonier Boiangiu!... Poftim?... Tu eşti, Popescule? Bată-te, nu-ţi cunoşteam glasul... Pe-aci bine, linişte, Popescule! La voi, la Izvoru?... Tot bine... Ce zici? Au dat foc conacului? Unde? în Dobreşti? A, Teleorman... E departe, prin mijlocul judeţului. Dar, oricum, nu-i bine. Jandarmii ce-au făcut?... A, nu sunt jandarmi... Atunci d-aia, fiindcă altfel... Spune, spune, Popescule, ascult!... Vasăzică a fost domnul prefect cu domnul căpitan la Izvoru şi au plecat de o oră. Bine. Ştiu că trebuie să vie şi-i aştept, dar mulţumesc că mi-ai dat de ştire. Aici o să pice atunci mai după-amiazi, aşa-i?... Bine, bine, perfect. Eu te înştiinţez îndată, orice s-ar întâmpla aici. Şi tu de asemenea despre situaţia de la voi. Aşa, Popescule!... La revedere şi noroc! Ce face madam Popescu, bine?... Didina mea foarte bine. Mersi. Spune-i şi tu din partea noastră!...
Boiangiu, vorbind la telefon, făcuse semne nervoase nevestei sale să tacă până isprăveşte. Agăţând receptorul, zise plictisit:
— Ce vrei, soro?... Mai lasă-mă acuma, că am de lucru...
Doamna Boiangiu citea *Universul* foarte regulat şi era spăimântată de veştile despre tulburările ţăranilor tot mai stăruitoare, care eclipsau toate crimele şi faptele diverse ce o interesau de obicei pe ea în jurnal. De vreo două zile însă, de când citea despre lumea care se refugiase la oraşe, îşi întreba întruna soţul că ea ce face şi cum rămâne aici s-o omoare ţăranii? Plutonierul îşi simţea subminat curajul militar prin intenţiile ei de fugă, iar pe deasupra, cum doamna vorbea şi în faţa jandarmilor şi chiar a civililor, îi demoraliza oamenii şi răspândea între sătenii lui gânduri de rebeliune. A admonestat-o cu frumosul, a şi înjurat-o, dar cucoana se ţinea scai:
— Cu mine ce-ai hotărât, bărbate? Mă ţii aici să mă...
— Ascultă, Didino, mă scoţi din sărite! izbucni Boiangiu, profitând că erau singuri. N-auzişi cu urechile tale că vine prefectul cu comandantul companiei?
— Am auzit, dar...
— Atunci să mă slăbeşti! Am să-ţi bag pe foc *Universul,* fi-ţi-ar al dracului!... Nici nu-mi mai pot face serviciul în tihnă din pricina smiorcăielilor tale! Te omoară şi te omoară ţăranii! Parca-ai turbat!... Dac-o fi să te omoare, las' să te omoare cu mine împreună, că d-aia te-am luat şi te-am făcut cucoană de militar din ce n-ai fost!
Didina ieşi plângând:
— Of, nu ţi-ar mai ajuta Dumnezeu ţie cum îţi baţi tu joc de durerile mele!... Fire-ar...

— Of, Doamne, Doamne, rău mă mai chinuiesc, măi Melentie, şi nu mai vine moartea să mă ia şi să ne scape pe toţi! Că de cum s-a lăsat toamna zac şi mă perpelesc şi mă rog lui Dumnezeu să aibă milă de bieţii copilaşi, că mi se rupe inima cât sunt ei sărăcuţii de golaşi şi de flămânzi... Aoleo, aoleu... nu mai pot, mă năbuş... Uite cum mi s-au răcit mâinile!... Aoleu, Maică Precistă!

În cocioabă era un aer greu de sudori şi de suspinuri. Pe geamurile murdare de-abia pătrundeau câteva raze de soare. În vatră fâşâia un ciot verde bolbocind şomoioage de fum. Un băieţel de doi ani se juca gângurind vesel cu un pisoi bălţat, la picioarele patului, jos, pe pardoseala de lut umed.

Melentie Heruvimu stătea lângă patul de scânduri cu mâinile împreunate în faţă, cu gâtul plecat puţin şi se uita la femeia bolnavă cu ochii îndureraţi de milă. Obrajii lui galbeni şi supţi zvâcneau când îşi auzea maţele ghiorăind, parcă i-ar fi fost frică să nu audă şi ea. Într-un târziu o întrebă:

— Te doare rău?

Pe faţa femeii trecu o undă de înviorare, ca şi când glasul lui i-ar fi alinat suferinţa. Răspunse cu un început de zâmbet:

— Nu mă doare, numai... Aoleu, aoleu!

Se zvârcolea ca o râmă zdrobită.

Peste câteva clipe dădu buzna pe uşă înlăuntru o fetiţă de vreo cinci ani, îmbujorată şi bosumflată. Începu din prag să pârască.

— Tată, Păvăluc mi-a zis că... şi eu am zis că... şi el a zis...

— Du-te şi te joacă pe-afară cu copiii, Lenuţo, du-te, că maică-ta e bolnavă şi...

Fetiţa n-ascultă până la capăt. Se retrase, satisfăcută. Din tindă începu să strige, de se auzi bine în casă:

— Păvăluc, a zis tata că...

Leonte Bumbu intrase să povestească repede nevestei ce-a aflat de la nişte oameni care au trecut adineaori cu căruţa spre Mozăceni: că au întâlnit, mai devale, în Teleorman, cete de ţărani umblând din sat în sat, alungând pe boieri, luându-le moşiile şi dând foc conacelor, ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi...

Logofătul era mai îngrijorat ca boierul să nu se întâmple cumva să se scoale ţăranii. Deşi zicea, sfătuindu-se cu nevastă-sa, că el n-a năpăstuit pe nimeni şi a ajutat unde a putut, încât n-are de ce să-i fie frică, adăuga că ţăranii, când o pornesc razna, nu mai ţin socoteală de nimic. Avea dânsul destui oameni de credinţă, care-l înştiinţau ce se petrece în sat şi care mereu îl asigurau că-l iubeşte toată lumea ca pe un frate. Pe asigurările astea însă nu prea conta, ştiind ce asigurări oferă şi dânsul bătrânului Miron Iuga şi cât sunt ele de adevărate. De altfel, fără a mai avea nevoie de informaţii, simţea el de ajuns că ţăranii fierb şi tot îşi iau vânt să facă ceva, fără să ştie nici ei ce anume. Dacă acuma vor prinde de veste ce fac alţii în alte părţi, n-ar fi de mirare să se ridice şi cei de aici şi

să se apuce de fărădelegi. Cum sunt oamenii de îndârjiţi, te poţi aştepta la orice... Pe când nevastă-sa tocmai îl liniştea că Dumnezeu e bun şi o să-i ferească, un argat veni să-l vestească puţin speriat că-l cheamă repede boierul.

— Măi Leonte, băieţii ăştia ai noştri de la curte ce treabă învârtesc acuma? întrebă Miron. Stăm şi noi ca nenorociţii ceilalţi s-aşteptăm revoluţia? Aceia, săracii, s-au îmbătat de aţâţările derbedeilor şi trebuie să-i laşi să le treacă beţia. Dar noi suntem încă treji, Leonte! Să ne vedem de treburile noastre, Leonte! Dacă nu putem începe muncile pe afară, pune-i cel puţin să cureţe grădinile şi parcul, c-a venit primăvara şi mai mare ruşinea de halul în care ne găseşte!

— Prea bine, cucoane, am înţeles! zise logofătul ca un caporal în faţa generalului.

— Ş-apoi, să nu uităm că e aici şi coniţa Nadina, continuă bătrânul, şi după-amiazi vine prefectul şi pe urmă...

— De unde vii, măi Toadere? făcu Serafim Mogoş, ieşind în uliţă.

— Numai de-aici, din Vaideei. Fusei până la cuscru-meu Zaharia, răspunse Toader Strâmbu, oprindu-se.

Vorbiră despre vreme, despre pământ, despre sărăcie. Toader îi spuse că în Vaideei s-aude că prin alte locuri oamenii au şi pus mâna pe ce-au putut, şi-au alungat pe boieri, şi au început să-şi ia fiecare cât pământ îi trebuie.

— Of, că nu mai vine şi la noi, să-mi iau şi eu măcar niţel porumb de cel boieresc, să-mi satur copilaşii, că greu am mai dus-o iarna asta! oftă Toader Strâmbu.

— Ba eu parcă m-aş lipsi de toate, dar tare mi-e sete să-i dau şefului numai două scatoalce, ştii, româneşti, să le ţie minte şi-n groapă! făcu Serafim printre dinţi, întunecându-se la faţă, parc-ar fi băut otravă. Uite-atâta poftesc, Toadere, şi pe urmă poate să-mi taie capul!

Trăsura cea bună cu caii cei buni stătea la scară de un ceas, încărcată cu fel de fel de pachete şi legături şi Cosma Buruiană încă nu se îndura să iasă. Vreo doi argaţi cu pândarul Iacob Mitruţoiu se învârteau pe lângă trăsură, ajutau, potriveau...

În sfârşit, apăru arendaşul cu toată familia, nevastă şi copii, îmbondoriţi şi fiecare cu câte o cutie sau un pacheţel în mână. Vătăşelul Lazăr Odudie, omul de încredere al lui Cosma, venea în urma lor, cu capul gol, ascultând respectuos potopul de instruc-ţii. În vreme ce doamna Buruiană şi copiii se instalau în trăsură, printre bagaje, arendaşul mai spuse vătăşelului:

— Aşa, Lazăre... Cred că ne-am înţeles?... Să ai grijă de toate şi să nu cumva să-mi laşi casa singură, să te duci la cârciumă sau după alte parascovenii...

— Vai de mine, conaşule, se poate? protestă Odudie. Nu mă cunoaşteţi dumneavoastră?

— Bine, bine, dar să iei seama, Lazăre! zise Cosma Buruiană, urcându-

se şi el sus pe capră, lângă vizitiu.
— Am înţeles, conaşule! făcu vătăşelul plecat, adăugând după o clipă, nedumerit: Iertaţi că vă întreb, conaşule, dar ca să ştiu pentru... Dumneavoastră adică nu vă mai întoarceţi?
— Ce vorbă-i asta, Lazăre? strigă arendaşul. Cum să nu mă mai întorc? De ce să nu mă întorc?... I-auzi vorbă! O să-mi las eu averea vraişte? Şi ce, e vreo pricină?... Se poate să-ţi închipui aşa ceva, Lazăre?... Nu, băiete! Noi diseară suntem înapoi, aici, nu ţi-am spus? Ori da, nu ţi-am spus... Diseară ne întoarcem, mai devreme, mai târziu, cum ne-o ajuta Dumnezeu. Ne ducem numai la Costeşti, să târguim câte ceva pentru copii, că vine vara şi trebuie, iar la Piteşti e prea departe... Aşa, rămâi sănătos, Lazăre!... Hai, dă-i drumul, băiete!
Vizitiul ţâţâi la cai. Trăsura se urni scârţâind şi ieşi din curte, cotind spre dreapta. Când dispăru, un argat râse:
— Ăsta s-a dus dorului... Nu se mai întoarce, cum nu plec eu!
— D-apoi să se întoarcă numai când l-oi chema eu! mormăi Iacob Mitruţoiu.
— Gura, gura, băieţi! făcu Lazăr Odudie, vătăşelul, fără convingere, ca o obligaţie maşinală.

— Ce vânt te-aduce, Luco, pe la noi?... Ia şezi!... Dă-i un scaun, măi babo, nu te mai zăpăci degeaba, că n-a venit la petit! făcu Lupu Chiriţoiu, când se pomeni cu Luca Talabă în casă.
— Apoi lasă, maică Paraschivo, c-am tot şezut! zise Luca aşezându-se.
Voia să se înţeleagă cu moş Lupu cum şi ce să facă cu moşia Babaroaga, care nici azi nu-l lăsa să doarmă. Cât a fost vorba de cumpărat cinstit, cum ştia că se cuvine, s-a străduit, a alergat, s-a luptat în toate felurile. Nu s-ar da bătut nici acuma, dar a aflat că oamenii umblă să bage plugurile fără nici o învoială, să cuprindă care ce s-o nimeri.
— Eu în treburi d-astea nu m-am amestecat, moş Lupule, drept îţi spun, şi nici nu mi-au plăcut!... Acu oamenii tot vin să mă ispitească, ba unul, ba altul, să nu ne lăsăm şi, dacă am început isprava, s-o şi isprăvim... „Bine, bine, zic, am început-o, dar voi aţi cârmit-o astfel!" ,Apoi am cârmit-o, zic dânşii, pentru că a venit dreptatea noastră şi, după dreptate, ale noastre trebuie să fie toate moşiile..." Eu văd bine că nu-i bine şi totuşi ei nu mă slăbesc, de nici nu mai ştiu pe ce lume sunt!
— Ba eu spun în faţa oricui că-mi văd de necazurile mele şi nu mă bag, nu mă amestec! se feri bătrânul Lupu. D-astea am mai pomenit eu că-s cu părul alb. Tot aşa, c-o fi şi c-o drege s-a venit pe urmă potopul!... Nu, nu, Luco, nu-i bine!
În sufrageria conacului de la Vlăduţa, o fetişcană aşternea masa pentru o singură persoană. Era întâia oară, căci numai ieri au plecat domnişoarele la oraş şi colonelul s-a întors azi noapte târziu şi mâncat. Încercase întâi să aşeze tacâmurile la locul unde şedea de obicei colonelul, dar i se părea masa prea bearcă. Pe urmă a mutat farfuriile în jurul mesei, poposindu-le la fiecare margine până ce a ajuns iar la locul obişnuit.
— Acu de i-o plăcea, bine, de nu, să-mi spuie dumnealui cum e mai

bine! murmură fata resemnată şi nemulţumită, aruncându-şi ochii pe fereastra mare, deschisă, dinspre curte, unde colonelul Ştefănescu vorbea şi nu mai isprăvea cu ţăranii.

Bătrânul pensionar arendaş avea o înfăţişare mai vioaie şi glasul cutezător. Într-un moment de inspiraţie, alaltăieri, şi-a adus aminte de maiorul Tănăsescu, care i-a fost camarad de promoţie şi de regiment ani de zile, la Severin, pe când erau căpitani. Nevastă-sa, fie iertată, a fost bună prietenă pe atunci cu Tănăseasca. Mutaţi de curând la Piteşti şi fără copii, ar putea găzdui perfect pe cele trei domnişoare Ştefănescu până va trece primejdia la ţară. Nici n-a mai scris să-i întrebe. S-a îmbarcat ieri dimineaţă cu fetele şi cu o încărcătură respectabilă de provizii diferite. A revenit singur şi fericit. Scăpase de grija cea mai mare. Acuma putea vorbi liniştit cu ţăranii, să mai şi glumească şi să-i batjocorească:

— V-aţi boierit şi voi, mă! Vă vine cu strâmbul munca! E mai uşor să stai cu luleaua-n gură decât să dai cu sapa, cum nu! Şi să ocărăşti pe boieri şi să pui la cale rebeliuni! Ce zici, măi Ştefane?

— De, don' colonel, făcu Ştefan cu faţa zâmbitoare, mai încercăm şi noi marea cu degetul.

— Vrem să vedem şi noi cum o mai fi şi altfel, că ce a fost am văzut şi n-a fost bine! adăugă altul, întunecat.

— Numai să nu vedeţi pe dracul, măi băieţi! zise colonelul.

Peste câteva minute, din vorbă-n vorbă, ţăranul zâmbitor întrebă:

— Da pe domnişoarele le-aţi dus la oraş, don' colonel?

— Aţi fi poftit să le las aici să vă bateţi voi joc de tinereţea lor, ai? răspunse pensionarul cu ton glumeţ. Nu vă cunosc eu ce tâlhari sunteţi voi?

— De ce, don' colonel, păcatele noastre?

— Fiindcă sunteţi, Ştefane! Nu m-am trudit eu destul cu alde voi la armată? Vă ştiu şi măselele din gură!... Dar mie ce puteţi să-mi faceţi? Să mă omorâţi? Ce, mi-e frică mie de moarte, mă? D-aia-s eu militar, mă?... Ori să mă prădaţi? Prădaţi-mă, dacă vă dă mâna! Că eu tot ce am, aici am băgat şi cu voi am împărţit... Nu-i nimic, băieţi! Dumnezeu e sus şi vede!... Eu nu v-am bătut, nu v-am înşelat, nu v-am năpăstuit, v-am ajutat, v-am ocrotit, v-am învăţat. Acu puteţi să-mi trageţi cu parul. Aşa-i?

Colonelul se uită pe rând la ţărani, aşteptând o vorbă de protestare sau de recunoaştere. Oamenii tăceau. De-abia într-un târziu Ştefan, cel mai deschis, făcu:

— De!

Glasul se stinse gol ca o băşică de săpun.

— Oare ce-i cu tine, Petrică, dragul mamei, de nu mai ai stare şi nu te strângi şi tu pe acasă ca oamenii? se tângui Smaranda.

— D-apoi acu nu-s acasă, mamă? făcu Petre aspru.

— Eşti, maică, dar stai mereu pe spini... Şi, Doamne, groază mi-e să nu păţeşti ceva dacă te amesteci în toate, în loc să vezi de sărăcia noastră!

— Nu m-amestec eu, mamă, că nici n-am ce să m-amestec! mormăi flăcăul. Dar dacă mă cheamă oamenii trebuie să mă duc, c-ar fi ruşine să stau!

— Ba nu-i ruşine, dragul mamei! Că io-s văduvă şi copiii ceilalţi sunt mai micşori şi numai în tine mi-i nădejdea să ne mai înlesnim. Că destul mi te-au ţinut acolo la oaste, şi eu am fost singurică, să mă lupt...

— Apoi tocmai s-aude că iar ne cheamă pe toţi la regimente din pricina...

— Doamne fereşte, şi ne păzeşte, şi ne mântuieşte! se închină deodată femeia, cuprinsă de spaimă.

— Dar pe aici încă n-a venit ordin, că ne-ar fi spus primarul, urmă Petre. Acu ce-o fi o fi, nu-ţi mai face grijă şi supărare de pomană!

Şi, după un răstimp, parcă să-şi smulgă un cui din inimă, reluă înăbuşit:

— Numai cucoana asta de n-ar mai sta pe aici că, nu ştiu, dânsa poartă toate relele... Barem de s-ar duce cu Dumnezeu, să nu ne mai amărască!

Smaranda se înfurie brusc:

— Ducă-se pe pustii de cucoană, fire-ar a dracului!

Primarul Ion Pravilă intră în cârciumă frecându-şi mâinile mulţumit:

— Singur, Cristache, singur?... Uite-aşa-mi place! Dă-mi repede un ciocănel că sunt grăbit!... Câte am eu pe cap acuma, nici nu mai ştiu pe ce lume sunt!

— Vine, vine prefectul? întrebă Busuioc, servindu-l.

— De l-ar aduce Dumnezeu mai degrabă, să se mai potolească şi oamenii! zise primarul, dând peste cap ţuica dintr-o înghiţitură.

— Apoi parcă s-au mai mulcomit, că stau pe-acasă, murmură Cârciumarul cu părere de rău. Numai Spiridon mi-a ţinut de urât până adineaori de l-am şi dat afară...

— Ehei, băiete, liniştea asta nu-i a bună, ascultă-mă pe mine! făcu Pravilă misterios. Câinele când muşcă nu mai latră!

— Ai simţit ceva, ai auzit ceva?

— Ce s-aud şi ce să simt? Parcă oamenii când fac ceva spun? Ori ştie cineva?... Începe unul şi ceilalţi ca oile, Cristache!

— Urâte timpuri, don' primar!

— De, după nimereală!... Măcar de nu s-ar urâţi mai rău!

Îşi aduse aminte că e grăbit şi, pornind spre uşă, strigă cu glas schimbat, poruncitor:

— Ia vezi, Cristache, să fie ordine şi la tine! De unde ştii că nu-i vine domnului prefect să intre şi să-ţi facă o inspecţie? Mai bine să fii pregătit!

— Să vie sănătos!... Dar nu cred că-i mai arde nimănui de inspecţia cârciumilor. Sunt focuri mai mari acuma!

3

Miercuri dimineaţa, Titu Herdelea merse foarte devreme la *Drapelul,* să comunice lui Roşu ştirea despre revolta rezerviştilor şi uciderea ofiţerilor, mai ales că nici în *Dimineaţa* n-o văzuse apărută.

— Cunosc! zise secretarul cu superioritate. Ştiu şi altele mai grozave. *Dimineaţa* a încercat s-o publice, dar a fost avertizată că va fi imediat

confiscată toată ediţia şi-a trebuit să renunţe. Ştiu, puiule. Eu să nu ştiu?

Se sculă de la biroul său acoperit de jurnale, luă pe tânărul Herdelea de mână ca pe un şcolar şi-l duse la o hartă a României bătută cu piuneze pe un perete.

— Vezi tu potcoava asta, puiule? îl dăscăli cu un glas de corepetitor experimentat, urmărind cu arătătorul sinuozităţile graniţei. O vezi, vasăzică... Îţi aduci aminte, acum vreo zece zile, când am vorbit noi despre tulburările ţărăneşti, ce ţi-am spus? Ei, am avut dreptate?... Iacă, d-aici au pornit, sus de tot, colţul dinspre Bucovina, cu jidanii... S-a mers aşa câteva zile, şi-a coborât mereu, şi mereu cu "jos jidanii" şi "jos perciunii". Îţi aduci aminte, că şi tu credeai că ar fi vorba numai de nişte perciuni de jidani. Ş-acuma uite colea a ajuns în Teleorman! Vezi? Şi se întinde vertiginos mai departe pârjolul. Te asigur că în trei-patru zile va fi la Severin, adică va fi cuprins toată potcoava... Acuma au băgat-o pe mânecă domnii cu „jos jidanii". Acuma simt pe pielea lor că ţăranul nu face deosebire între jidan şi creştin când s-a ridicat să-şi caute singur dreptate. Ba tocmai unde nu-s jidani mişcările au început să ia un caracter mai sălbatic. În Moldova se pare că n-au fost omoruri şi nu s-a vărsat sânge; pe când pe-aici mulţi proprietari şi arendaşi au fost măcelăriţi de ţăranii revoltaţi.

Se aşeză iarăşi la birou. Din mormanul de ziare numai capul i se vedea cu ochelarii, care sticleau ca nişte ochi monstruoşi... Titu Herdelea a ascultat îngrozit mai cu seamă de când i-a pomenit de Teleorman. Asta înseamnă că şi Amara e în primejdie şi, deci, şi Nadina, despre care a vorbit aseară mereu la Gogu Ionescu.

— Domnule Roşu, te rog mult, zise deodată tânărul Herdelea, din Argeş ai vreo informaţie gravă?

— Încă nu, răspunse secretarul. Dar anevoie va fi ferit şi Argeşul de potop, dacă bântuie în Teleorman, adică în vecini. Ei, ce vrei? întrebaşi din cauza amicului tău? De, e periclitat foarte serios, deşi nu se poate şti. Depinde mult şi de capriciul sorţii. În orice caz, fiindcă te interesează mai de aproape chestia, am să-ţi dau o sursă de informaţie sigură şi promptă. Du-te la Ministerul de Interne, la directorul Modreanu... Spune-i că te-am trimis eu, din partea gazetei. La el se centralizează toate ştirile acuma, cele oficiale, fireşte. Are o însărcinare specială. E un om simpatic şi subţire, mare amator de reclamă. Îţi spun detaliile astea ca să ştii cum să-l iai...

Titu mulţumi mişcat. Era fericit că va putea servi şi el pe Grigore Iuga, îndeosebi, care l-a îmbrăţişat atât de călduros de la prima întâlnire şi nu s-a dezminţit deloc, apoi şi pe Gogu Ionescu care, sărmanul, e atât de îngrijorat din pricina Nadinei...

Uşa directorului se întredeschise subit şi în crăpătură apăru capul lui Deliceanu:

— Roşule, mai ai ceva?

— Nimic!... Poate mai spre amiazi. Am să telefonez şi viu să anunţ! zise secretarul fără să ridice nasul din jurnale. Când se închise uşa, Titu întrebă uimit:

— A şi venit?

— Ehe! Chiar înaintea mea! râse Roşu ironic. Ne clătinam, ne clătinam!

— Guvernul? făcu Herdelea.

— Şi guvernul, şi toată banda, urma Roşu ursuz ca de obicei. Ne ducem dracului cu toţii azi-mâine...

— Cel puţin în opoziţie vom putea lucra cu mai multă libertate! zâmbi naiv tânărul.

— De opoziţie să nu te bucuri, amice, pentru că e cu mari primejdii pentru noi! mormăi secretarul, apucându-se să-şi frece nervos ochelarii, încât fără ei figura lui părea neputincioasă şi mai acră. Văzuşi ce armată de redactori, pararedactori şi reporteri avem azi, toţi mai mult sau mai puţin sinecurişti? Ei, mâine mă pot pomeni c-am rămas singur cu foarfecele astea, dacă cumva nu voi fi dat şi eu afară!... Asta-i gazeta de partid, tinere! Care poate, profită cât e la putere, pe urmă... Dar tu nu-ţi face inimă rea, puiule! adăugă când îşi potrivi ochelarii după urechi şi văzu cum s-a îngălbenit Herdelea. Tu mai eşti asigurat câteva luni, întâmplător. Până atunci ai vreme suficientă să te aranjezi...

Redacţia apoi începu să se populeze. Fiecare nou sosit aducea câte o veste, toate care de care mai rele. Că răscoala s-a întins în judeţul cutare, că ţăranii au ucis în cutare regiune atâţia arendaşi sau moşieri, că armata s-a ciocnit într-un sat cu revoltaţii şi au fost sute de morţi şi răniţi de ambele părţi, că în altă parte sătenii au alungat cu pietre un detaşament de infanterie, că multe judeţe sunt complet izolate fiindcă ţăranii au tăiat firele telegrafice şi telefonice, că o doamnă proprietăreasă surprinsă de răsculaţi a fost dezbrăcată în pielea goală şi purtată aşa prin mai multe comune, că ministrul de război e idiot, pentru că trimite trupele recrutate din cutare ţinut să reprime dezordinile tocmai în ţinutul respectiv, încât soldaţii ar trebui să tragă în părinţii şi fraţii lor proprii, că astfel un caporal, după ce a împuşcat pe tatăl său, care se afla printre ţăranii răzvrătiţi, a cerut voie căpitanului să-l înmormânteze şi a fost decorat şi citat pe ordinea de zi a întregii armate, că în anume orăşele s-au format gărzi naţionale pentru a se apăra de eventuale atacuri ale bandelor de ţărani dobitociţi, că la marginea judeţului Ilfov, azi-noapte, o patrulă de cavalerie de-abia a putut împrăştia o ceată de câteva mii de ţărani, pornită asupra Bucureştilor...

Pe la unsprezece intră grav, ca un ministru fără portofoliu, Antimiu, reporterul gras, cu blana soioasă şi căciuliţa de lutru fals, mai asudat ca alte daţi, căci afară bătea soarele şi, dând mâna plictisit cu câţiva, şoptind „bonjur, monşer", se prăvăli pe un scaun liber de lângă Roşu. Intrarea lui, ca unul ce culegea informaţii politice din izvoare înalte, potoli zelul limbuţilor gălăgioşi. Observând că tace, ca să-şi dea mai mare importanţă, Roşu îl întrebă ironic, dar şi curios:

— Ai adus ceva, Antimiule?

— Ceva foarte important, nene Roşule! exclamă reporterul patetic. Din nenorocire nu pentru noi, cu toate că pe noi ne priveşte de aproape, fiindcă e soarta noastră la mijloc...

— Spune, frate, nu mai face literatură! îl întrerupse enervat secretarul.

— Ei bine, guvernul e căzut! zise reporterul, păstrând mereu un accent de durere în glas. Cel mult mâine seară avem guvern nou!

Pe urmă povesti celor doritori de amănunte că primul ministru a avut adineaori o audienţă la rege în care i-a raportat că tulburările agrare au

luat proporţii atât de grave încât e nevoie de o urgentă şi energică expediţie de represiune. I-a arătat cu dovezi că nu s-ar mai putea conta deplin pe armata noastră pentru asemenea însărcinare tragică şi l-a rugat să facă apel la concursul armatei austriace, adăugând că aceasta ar fi singura salvare şi că altfel ţara este ameninţată de o completă distrugere. Regele însă a refuzat net să recurgă la amestec străin pentru pacificarea unor dezordini interioare şi a cerut primului-ministru o soluţie potrivită împrejurărilor şi demnităţii ţării. Neavând altă soluţie, şi din cauza opoziţiei care nu e dispusă să-i dea concurs nici chiar în situaţia actuală, primul-ministru a oferit regelui demisia cabinetului. Demisia s-a primit în principiu, dar nu se va anunţa până ce se va stabili succesiunea, ca să nu se sporească haosul. Pentru că guvernul viitor ar putea să aibă nevoie de anume legi urgente, trebuie să i se asigure deocamdată colaborarea actualului Parlament, ceea ce ar mai avea şi înfăţişarea unei uniuni naţionale în faţa gravităţii împrejurărilor şi ar înlesni luarea de măsuri severe. Şeful guvernului şi al partidului trebuie deci să se consulte cu prietenii săi şi să raporteze din nou regelui. Dar acestea nu mai sunt decât formalităţi, care se vor împlini foarte repede.

— Vasăzică crunta opoziţie? zise Roşu cu un surâs acru. Ia stai, să vedem dacă Deliceanu e în curent...

Trecu în cabinetul directorului. Peste câteva clipe Deliceanu se ivi în prag, cu faţa puţin aprinsă, strigând:

— Ce tot spui, Antimiule?... Ia vino-ncoace!

— Şefule, ne-am curăţat! zise reporterul iarăşi patetic, dispărând în camera lui Deliceanu cu paşi legănaţi de năduf.

Titu Herdelea se strecură afară. Roşu îi vârâse un cuţit în suflet. De unde îşi închipuise că, muncind conştiincios, are asigurată o lefşoară din care să trăiască, azi iată-l iar ca frunza pe apă. Trebuie să se lămurească mai bine cu Roşu în chestia asta, ca să nu se pomenească pe drumuri.

Deocamdată căuta să nu se lase copleşit de gândurile negre. Răul te chinuieşte destul când a sosit, de ce să-i înmulţeşti efectele, suferind şi în aşteptarea sosirii lui? Fiind aproape de amiazi, se îndreptă spre Ministerul de Interne să găsească pe Modreanu. Trebui să aştepte împreună cu alţi gazetari, veniţi de asemenea după noutăţi. Directorul lucra cu ministrul, comunicându-i probabil tocmai dosarul telegramelor şi rapoartele primite în cursul nopţii şi al dimineţii. În sfârşit, sosi afabil, surâzător şi sclivisit, zicând, dulce, ca o cucoană întârziată la întâlnire:

— Domnilor, dragii mei, scuzaţi-mă... Ministrul!... Timpuri grele, domnilor!... Numai un minut să lichidez dosarul ăsta şi sunt al dumneavoastră!

Sunase. Un funcţionar bătrân şi necăjit la faţă luă dosarul roşu, îl încuie într-un sertar şi-i dădu cheia. În răstimp Modreanu trecuse în mijlocul ziariştilor şi le spuse câteva noutăţi răsuflate. Ca să le şteargă decepţia, adăugă că după-amiazi la cinci are să le comunice lor ce-i va mai sosi, chiar înaintea ministrului.

Ziariştii se retraseră cu gălăgia cuvenită. Titu Herdelea rămase singur, la urmă, se prezentă şi întrebă în particular dacă are cumva vreo informaţie din Argeş, arătându-i că se interesează din pricina lui Grigore Iuga.

— A, domnul Iuga? exclamă Modreanu aranjându-şi cravata la gât. Mi se pare c-am avut plăcerea să-l cunosc odată în tren... Cum nu, domnule Herdelea, bucuros, vino oricând şi-ţi stau la dispoziţie. Până acuma însă poţi asigura pe prietenul dumitale că în Argeş e linişte!

Titu Herdelea coborî scara ca şi când ar fi aflat ştirea cea mai senzaţională, zicându-şi mulţumit:

— Trebuie să fiu şi eu recunoscător măcar cât pot, că nu se ştie ce aduce ziua de mâine.

4

Era plină de ţărani şi curtea primăriei, şi uliţa. Aşteptau de vreun ceas şi prefectul nu sosea. Primarul Pravilă, zelos şi înfrigurat, zorise lumea să se adune parc-ar fi izbucnit pârjolul.

— Nu-i nimic, băieţi! zicea dânsul când unuia, când altuia, prietenos şi ca o scuză. Noi s-aşteptăm pe domnul prefect, nu domnul prefect pe noi, c-aşa-i omenia!

Ţăranii aşteptau cu răbdarea tradiţională, fiindcă timpul n-are preţ decât în toiul muncilor. Şi aşteptând gurile se osteneau. Unii spuneau că prefectul vine să împartă pământuri, că tot aşa s-a întâmplat şi într-alt judeţ şi s-au liniştit creştinii şi s-au apucat de lucru. Alături însă alţii vorbeau domol despre ce-au făcut oamenii în Teleorman, cum s-au sculat cu mic, cu mare, cum au izgonit pe toţi boierii şi au ajuns ei stăpâni pe toate.

— Altfel de oameni sunt pe acolo, mormăi un glas amărât. Nu ca noi! Acolo oamenii au şi pământ şi nici nu-s flămânzi şi nevoiaşi ca pe aici!

— Apoi norocul numai de cei îndrăzneţi se ţine, nu de neputincioşii cu inima-n izmene!

— Numai noi parcă avem terci în loc de sânge!

— Binişor, binişor, băieţi!

Plutonierul Boiangiu, în uliţă, cu ochii în direcţia de unde trebuiau să sosească boierii (de altfel, un jandarm postat în dreptul cârciumii lui Busuioc, la încrucişarea drumurilor, avea ordin să vie în pas alergător să anunţe din vreme apropierea), tăifăsuia cu ţăranii dimprejurul lui, aruncând şi câte o glumă care stârnea negreşit mari hohote, dar păstrând totuşi demnitatea cuvenită. Un ţăran îşi îngădui chiar să-l întrebe cu gravitate:

— Oare, don' plutonier, ne dă pământ ori nu ne dă? Că dumneata trebuie să ştii şi, Doamne, bine ne-ar mai prinde, don' plutonier, de ne-ar da!

— Crezi că mie nu mi-ar prinde bine, băiete? zise Boiangiu. Aolică!... Ori voi credeţi că şi eu am moşii ca boierul Miron?... Sabia, şi puşca, şi lefşoara, fraţilor, asta mi-e moşia!

— Şi ce mai pică pe de lături, don' şef! completă un mucalit. Ţăranii porniră pe râsete. Plutonierul se supără:

— Apoi vezi, măi, că sunteţi porci?... Care-i ăla, să-l văd şi să-l cunosc!... Aşa sunteţi, măi, fără ruşine şi fără obraz şi vă mai miraţi când luaţi la ceafă ce vi se cuvine!... Ieşi, măi, ăl cu neruşinarea!

— Iartă-l, don' şef, c-a glumit şi el ca prostul...

— Apoi tocmai, să-i dau şi eu o glumă...

Dar sosi într-un suflet jandarmul şi raportă că trăsura cu domnii tocmai a cotit spre curtea lui Miron Iuga. Între ţărani ştirea provocă o mişcare. Primarul, care se apropiase să afle ce-a spus ştafeta, se crezu obligat să explice că nici nu se putea să nu treacă prefectul pe la boierul bătrân cu care e vechi prieten. Lămurirea nu curmă agitaţia, ci mai mult o spori: ce-o fi punând la cale prefectul cu boierul Miron?

Peste un sfert de oră trăsura greoaie şi voluminoasă a prefecturii oprea în mijlocul ţăranilor. Lângă prefectul Boerescu şedea în fund Miron Iuga, iar pe scăunel, în faţa lor, căpitanul de jandarmi Tiberiu Corbuleanu, cu o mustaţă ţanţoşă pe o figură brună, lătăreaţă.

— Noroc, băieţi, bine v-am găsit! strigă Boerescu, coborând tacticos.

— Trăiţi, dom'le prefect! răspunse Ion Pravilă supus, îndesân-du-se să dea o mână de ajutor, în vreme ce Boiangiu stătea ţeapăn cu dreapta la cozorocul chipiului.

— Tu eşti primarul? întrebă prefectul văzându-l. Da, te cunosc!... Ei, linişte pe aici, ai?... Ordine?

— Toate bune, domnule prefect! declară primarul dulce, subliniindu-şi convingerea cu o înflorire de zâmbet nehotărât pe faţă.

— Aşa-mi place, băieţi, bravo! strigă prefectul Boerescu, rotindu-şi privirea peste ţăranii care se uitau la dânsul şi la trăsură, tăcuţi, cu căciulile-n cap. Să fiţi cuminţi şi paşnici, oameni buni, cum trebuie să fie românul!

Coborâse şi Miron Iuga. Prefectul îl luă de braţ şi intrară împreună în curtea primăriei. Căpitanul rămase puţin în urmă, ascultând raportul plutonierului cu aprobări din cap... Apoi se opriră toţi în dreptul uşii cancelariei. În jurul lor, ţăranii se îmbulzeau. Rămase liber numai un mic cerc dinaintea prefectului care examina parcă înfăţişarea oamenilor şi mai cu seamă privirile lor. Se silea să zâmbească şi să pară prietenos şi binevoitor, deşi se simţea obosit rău, fiind a doua zi de când se afla pe drum, în turneul de constatări, observaţie şi îmbărbătare. Mai mult decât oboseala îl supăra şi aproape îl jignea atitudinea ţăranilor, pretutindeni prea puţin cuviincioasă şi uneori chiar provocatoare. Se obişnuise să fie primit, în cursul inspecţiilor, cu izbucniri de „trăiţi" şi voie bună, şi numai pe urmă să vie plângerile şi reclamaţiile. Acuma sătenii îl întâmpinaseră peste tot cu tăcere şi cu ochi încruntaţi şi bănuitori. Dacă n-ar fi fost ambiţia lui de a-şi feri judeţul de tulburările ce bântuiau aiurea, n-ar fi tolerat obrăzniciile acestea. Îşi rezerva în sine să-i înveţe omenie mai târziu, după ce se va restabili ordinea în ţară. Se credea cel mai destoinic prefect şi spunea cu mândrie că primul judeţ din România, în ordine alfabetică, e condus de primul prefect, în ordine calitativă. Faptul că judeţele vecine erau cuprinse de valul răzvrătirii, iar într-al lui nu se semnalase încă nici un incident îl considera ca o dovadă a excelentelor metode administrative aplicate de dânsul. A întreprins turneul de inspecţie de acuma convins profund că ţăranii, văzându-l şi ascultându-i, vor fi atât de sugestionaţi de autoritatea lui încât, chiar de-ar fi avut gânduri rebele, vor continua a fi cuminţi şi a păstra ordinea. Când a plecat din Piteşti a spus căpitanului Corbuleanu, care socotea imprudentă călătoria prin sate în asemenea zile de surescitare, că el stă sau cade cu deviza lui, iar

deviza, citită undeva de curând şi adoptată, era: pumn de oţel în mănuşi de catifea. Cu atât mai mult ţinea să-şi puie în evidenţă calităţile de gospodar judeţean eminent, cu cât ministrul ezitase să-l numească şi marcase oarecare preferinţe pentru un avocat care mai ocupase demnitatea de prefect în guvernarea trecută. A trebuit să puie piciorul în prag, adică să intervie direct şi prin anume prieteni influenţi de la Bucureşti, ca să frângă rezistenţa ministrului.

— Încă o dată, băieţi, bine v-am găsit! repetă Boerescu cu glas puternic de întrunire publică.

Făcu o mică pauză, aşteptând vreun răspuns de mulţumire, cum se obişnuieşte. Oamenii tăceau. Numai câţiva în uliţă se mai zbăteau să se apropie, bombănind şi chicotind. Prefectul nu-şi pierdu cumpătul. În clipa când vru să continue, primarul răcni energic:

— Oameni buni, faceţi tăcere!... Tăcere!... S-auzim pe domnul prefect!

Boerescu ţinu apoi o cuvântare patriotică. Îşi umfla glasul, gesticula, se roşea. In gura lui, cu câţiva dinţi de aur şi alţii falşi, vorbele mari, de rigoare în astfel de ocazii, gâlgâiau ca nişte băşici goale, care pocnesc inutil într-un bâlci unde oamenii cască ochii cu urechile înfundate. Între multiplele calităţi politice ce-şi atribuia prefectul era şi aceea de neîntrecut orator poporan. Avea convingerea mare că verbul său fierbinte merge drept în inima ţăranului şi o modelează după intenţiile lui. Jongla şi acuma cu frazele şi cuvintele irezistibile: „opinca e talpa ţării", „munca voastră sfântă", „ţăranul român cuminte şi harnic", „regele şi guvernul vă poartă de grijă", „aveţi încredere în cârmuitorii ţării", „iubirea patriei", „interesul ţării cere linişte şi ordine, fraţilor", „românul nu piere"... Ţăranii ascultau şi-l priveau nemişcaţi, cu ochi ca de sticlă. Sutele de feţe cu aceeaşi expresie păreau a fi ale aceluiaşi cap, cu aceleaşi gânduri şi simţiri, un singur şi acelaşi om în infinite exemplare, ca un produs în mare al unei uzine uriaşe. Imobilitatea şi tăcerea lor îndărătnică l-au supărat şi l-au cam speriat când le-a observat întâia oară în primul sat, încât de-abia a avut puterea să continue risipa de însufleţire oratorică...

Miron Iuga n-asculta discursul prefectului. El dispreţuia mijloacele acestea de-a încurca pe săteni cu apă chioară bătută-n piuă. Ţăranului nu-i trebuiesc discursuri, ci sfaturi sau porunci. El atrăsese atenţia lui Boerescu să nu piardă vremea cu vorbe şi mai bine, printr-o consultare limpede şi sinceră, să caute a afla nevoile şi dorinţele oamenilor, din care să vadă ce se poate satisface şi ce nu, iar promisiunile să nu rămână vânt, ci să se transforme imediat în fapte. Prefectul n-a vrut, în ruptul capului, să renunţe la cuvântarea lui pe motiv că pretutindenea a ţinut-o şi a fost ascultată cu evlavie, o cuvântare inteligentă (ca a lui, fireşte) fiind cea mai bună introducere pentru îndulcirea spiritelor şi descoperirea adevăratelor stări. Văzând efectul vorbăriei pe care numai căpitanul, plutonierul şi primarul o gustau cu entuziasmul subaltern obligator, bătrânul Miron se simţea ruşinat şi aproape umilit în faţa ţăranilor.

În sfârşit, după vreo jumătate de ceas, prefectul Boerescu îşi termină discursul, în loc de peroraţie, cu un îndemn vibrant:

— Aşa, copii!... Ş-acuma să-mi daţi îndată o dovadă că sunteţi buni români şi cetăţeni vrednici! Vă cer dovada aceasta eu, părintele vostru şi al judeţului nostru scump! Ei bine, dacă vreţi să-mi arătaţi că sunteţi

cuminţi, şi cinstiţi, şi muncitori, cum ştiu că sunteţi, atunci să nu mai ascultaţi vorbele ce vi le spun răuvoitorii şi nici zvonurile urâte, ci să vă întoarceţi degrabă la plugurile voastre, la munca voastră cea frumoasă care e temelia ţării! A dat Dumnezeu vreme bună, pământul cere munca şi sudoarea voastră ca să rodească mai îmbelşugat spre binele vostru şi al scumpei noastre ţărişoare!... Aţi auzit, copii? M-aţi înţeles voi bine, copii?... Faceţi voi cum v-am învăţat eu, ori nu vreţi să faceţi?

Ultimele cuvinte stârniră un zgomot nehotărât. Din diferite părţi ale mulţimii se porniră glasuri:

— Nu putem, cucoane!... N-avem pământ!... Pe ce să muncim?
Prefectul, auzind glasurile şi considerându-le drept efectul

discursului său potolitor de spirite, aruncă o privire semnificativă spre Miron Iuga, apoi strigă:

— De ce nu puteţi, copii?... Spuneţi drept şi pe faţă, ca să ştim!

Mai multe glasuri răspunseră mai hotărât:

— N-avem pământ!... Ne trebuie pământ!... Fără pământ nu mai muncim!

Boerescu luă o mutră de învăţător indulgent, care dojeneşte nişte copii nepricepuţi:

— Cum se poate, oamenii lui Dumnezeu, să-mi spuneţi mie prăpăstii d-astea?... Că n-aveţi pământ!... N-a vrut dumnealui, domnul Iuga, să vă dea pământ? Ori ceilalţi boieri?... Nu v-au dat dumnealor totdeauna? Din moşi-strămoşi? Că doar cu voi şi-a muncit moşiile, măi oameni, nu cu străinii!

Toader Strâmbu se întinse în vârful picioarelor, răcnind:

— Cum a fost nu mai putem, dom'le prefect, că ni-e munca în zadar şi ne omoară sărăcia!

— Adică vreţi alte învoieli? zise Boerescu candid. Apoi staţi, măi băieţi, că...

— Nu mai vrem învoieli!... Să ne dea nouă pământul, că noi îl muncim! îl întrerupseră alţii gălăgios.

Atunci Miron Iuga, nemulţumit de întorsătura ce o ia consfătuirea aceasta, făcu semn cu mâna că vrea să spuie şi el ceva. Ţăranii făcură linişte. Boierul cel bătrân era pentru ei adevăratul stăpân respectat, al cărui cuvânt trebuie totdeauna ascultat cu sfinţenie.

— Cum vine asta, măi care strigaţi? întrebă bătrânul Iuga cuprinzând cu o privire toată mulţimea. Pământul meu să vi-l dau vouă?... Adică drept răsplată pentru că eu, şi tatăl meu, şi bunicul meu v-am primit pe moşiile noastre pe voi, şi pe părinţii, şi pe bunicii voştri şi v-am dat de lucru ca să puteţi trăi, şi am împărţit cu voi cele bune şi cele rele, acuma aţi vrea să ne scoateţi de tot de pe moşia ce ne-a mai rămas şi din casele noastre, să ne alungaţi ca pe nişte venetici?... Unde aţi mai pomenit voi dreptate de asta, măi creştini?... Dar tu, Toadere, că te văd cu gura mare, tu împarţi averea ta cu alţii? Ia spune pe şleau, să te auzim!

Cei ce erau mai aproape întoarseră capetele râzând spre Toader Strâmbu, care însă răspunse dârz:

— Eu aş împărţi, cucoane, dacă aş avea ce, dar n-am!

— Cum n-ai, băiete? insistă Miron. Dar casă n-ai şi peticul de pământ pe care-i casa nu-i al tău?

— Se surpă casa pe noi, cucoane, făcu Toader cu acelaşi glas.

— Vasăzică, fiindcă se surpă, n-o împarţi! continuă bătrânul boier. Iar eu sau altul, fiindcă ne-am învrednicit de n-am lăsat-o pe a noastră să se surpe, noi s-o împărţim cu tine? Parcă aşa zici tu că ar veni socoteala?... Apoi socoteala asta e strâmbă, măi oameni! Cine v-a învăţat şi v-a sucit minţile rău a făcut, că, iată, v-aţi pierdut cumpătul şi umblaţi după potcoave de cai morţi în loc să vă vedeţi de treburi ca oamenii cumsecade. Şi cine vă întărâtă să stăruiţi în purtările astea îşi bate joc de voi, să ştiţi! Eu nu v-am minţit niciodată şi nici nu v-am ademenit. Mie-mi place dreptatea şi omenia. N-aţi fost mulţumiţi cu învoielile trecute? Puteam sta de vorbă şi dacă aş fi văzut că dreptatea e de partea voastră, le-am fi schimbat. Dar nu cu ameninţare, ci cu vorbă bună, omenească. De ameninţări mie nu mi-e frică şi nu mă plec înaintea ameninţărilor de oriunde ar veni. Cine are dreptate n-are de ce să ameninţe, fiindcă dreptatea iese totdeauna singură deasupra. Cu strâmbătatea treci gârla câteodată, dar în râu te îneci cu siguranţă, pe când cu dreptatea treci şi marea. Aşa să ştiţi, măi oameni! Şi vi-o spun, şi pentru că-s bătrân, şi pentru că am păţit multe în viaţă şi m-am izbit de multe. Băgaţi-vă minţile-n cap, potoliţi-vă, că numai aşa puteţi trăi!

Din şovăirea tăcerii următoare, numai peste câteva clipe se desprinse, ca un suspin al tuturor, cuvântul plângăreţ şi umil al lui Ignat Cercel, aflat în primele rânduri:

— Decât aşa trai, tot mai bună o fi moartea!

Glasul lui încurajă altele, când ici, când colo:

— Mai bine omorâţi-ne, să scăpaţi de noi!

— Ori că mori de foame, ori de altceva, tot moarte se cheamă!

— Barem dacă muncim de ne zdrobim oasele, s-avem cu ce să ne ţinem zilele!

— Nici aşa nu-i drept ca unii să plesnească de prea sătui, iar altora să li se usuce maţele de nemâncare!

Prefectului i se păru favorabilă evoluţia atmosferei. Când omul furios începe să discute, e semn că a ajuns pe calea cuminţirii, începu deci din nou şi mai băbeşte să explice oamenilor că a venit pentru împăciuire, căci pacea cea mai rea tot e mai bună ca bătălia cea mai vitejească. Ba a adus şi pe domnul Iuga în mijlocul lor, tocmai ca să se ajungă mai repede şi mai sigur la o pace frumoasă.

— Apoi cu dumnealui ne-om învoi noi, domnule prefect, vorbi Lupu Chiriţoiu, ieşind în faţa boierilor, ca şi când s-ar fi simţit dator, ca cel mai bătrân, să dea lămuriri depline. Dar acu, dacă a venit răzmeriţa, oamenii vor s-apuce şi ei niţel pământ, că n-au mai deloc, cum apucă toţi pe unde trece focul. Drept şi cinstit este ce-a spus boierul nostru, domnule prefect, că nu se cade să râvneşti la moşia omului care o munceşte şi se trudeşte cu ea ca şi noi şi o are din moşi-strămoşi. Nici nu cred că râvneşte nimeni dintre oamenii ăştia de treabă la averea boierului Miron, că doar cu dumnealui trăim şi ne ajutăm. Dar sunt moşii destule pe care boierii le-au lepădat şi le ţin alţii, numai ca să stoarcă bani din ele şi să-şi bată joc de munca noastră. Oamenii nu-s răi şi stau liniştiţi, numai să le daţi pământ, că fără pământ nu pot trăi! Iacă v-am spus eu ce vrea satul, că dacă vorbesc toţi deodată nu-i chip de înţelegere!

Din toate părţile ţăranii izbucniră în aprobări gălăgioase, toate

cuprinzând cuvântul „pământ", încât glasul mulţimii părea un cor în multe voci, repetând nesfârşit acelaşi refren:

— Pământ!... Pământ!... Pământ!

Prefectul Boerescu se zăpăci puţin şi dădu în altă polologhie de explicaţii: că el înţelege dragostea şi nevoia lor de pământ, că doar şi dânsul e proprietar şi iubeşte ogorul strămoşesc, dar ce doresc oamenii nu se poate împlini pe dată şi cu japca; suntem o ţară cu legi şi trebuie să ne purtăm după ele. Să aibă răbdare şi să stea liniştiţi, fiindcă el, cum soseşte la Piteşti, va raporta guvernului, şi guvernul, înţelept şi cu grijă pentru necazurile sătenilor, va face legile care trebuiesc şi va împărţi pământ celor ce au fost cuminţi şi paşnici... Promisiunea mincinoasă era o inspiraţie a momentului. Nu-i venise în minte s-o facă şi în celelalte sate pe unde a umblat şi-i părea rău. Interesul ordinii şi siguranţei în ţară nu numai scuză, dar chiar obligă la asemenea pioase mijloace de persuasiune. Când se va restabili pacea, nu-şi va mai aduce aminte nimeni de nişte vorbe aruncate în vânt, sau cel mult va fi elogiată isteţimea lui de-a trata pe copiii mari, ce sunt ţăranii, cu vorbele potrivite pentru copii.

Dar ţăranii întrerupeau făgăduielile prefectului cu glume şi cu râsete. Unul strigă ascuţit că s-au săturat de vorbe, altul adăugă că boierii numai cu minciuni i-au ţinut, iar un al treilea că boierul, cum deschide gura, iese minciuna. Miron Iuga se înăbuşea în mijlocul ploii de necuviinţe. Prefectul însuşi roşi încurcat, neştiind ce să mai facă. Primarul, observând că se îngroaşă glumele, strigă deodată energic:

— Ia mai lăsaţi gura, băieţi, lăsaţi gura!

Luca Talabă, aproape de ei, răspunse primarului:

— Ba mai bine să spuie tot, să ştie şi dumnealor ce-i doare pe oameni!

Totuşi ţăranii făcură iar tăcere, încât Boerescu, socotind că n-a fost destul de înţeles, încercă din nou să-i momească cu promisiuni.

Nici n-apucă, însă, acuma să deschidă gura, că Ştefan Mogoş îi reteză vorba:

— Am fost batjocoriţi destul şi mai rău ca vitele!

Şi apoi Nicolae Dragoş morocănos:

— Pe frate-meu cum l-aţi batjocorit, de l-aţi închis fără nici o vină?

Bătrânul Dragoş, mai potolit şi respectuos, spuse de asemenea:

— Mare nedreptate, dom'le prefect! A rămas şi satul fără învăţător!

În vreme ce alţi oameni strigau şi zvârleau mereu vorba „batjocură", prefectul, nedumerit, se plecă spre primar să afle despre cine e vorba, iar înţelegând, făcu repede:

— Staţi, staţi!... Să ne înţelegem, copii!... Cazul învăţătorului Dragoş nu e în mâna mea şi nici nu depinde de mine. E în cercetarea justiţiei şi deci...

Fiindcă zgomotul stăruia, Boerescu continuă mai tare:

— Cu toate astea am să rog pe domnul procuror să-i dea drumul imediat şi să-l cerceteze în libertate. Aţi auzit?... Sunteţi mulţumiţi, oameni buni?

Nicolae Dragoş mârâi ceva, dar, cum vorbeau mulţi deodată şi tot strigând de-a valma, nu i se auzi glasul, ci i se vedeau numai dinţii, albi şi puternici, ca nişte colţi de câine care muşcă. Din gălăgia tot mai aprinsă

se deosebiră apoi îndemnuri către Pavel Tunsu să iasă înaintea prefectului, să ceară despăgubiri pentru bătaia şi durerile copilului. Pavel se lupta să străbată prin înghesuială, ajutat de glasuri silitoare:

— Du-te, Pavele, ce ţi-e frică? Lăsaţi-l, măi creştini, să treacă omul, că are jalbă!...

Ajuns în cele din urmă în faţa boierilor, Pavel Tunsu expuse cu mutră amărâtă şi glas plâns păţania copilaşului său şi reclamă bani pentru batjocura îndurată. Diversiunile acestea erau pe placul prefectului, care socotea că, oferindu-le satisfacţie în lucrurile mici, vor da uitării nebuniile cele mari. Puse lui Pavel diferite întrebări, îl compătimi şi porunci primarului să facă îndată o anchetă oficială, să înregistreze plângerea omului şi justele lui pretenţii, ca pe urmă el, prefectul, să poată obliga pe domnii automobilişti la plata cuvenitelor despăgubiri şi în acelaşi timp să-i pedepsească după lege. Declaraţia, făcută cu o gravitate solemnă, stârni într-adevăr mulţumiri, care se exprimau într-o mişcare de uşurare şi în mulco-mirea glasurilor.

De cum a apărut Pavel Tunsu cu plângerea, Petre Petre prinse a se nelinişti, a se roşi şi a mormăi. Se vârâse dintru început în faţă, unde erau fruntaşii satului. Stătea chiar alături de plutonierul Boiangiu. A ascultat cuminte şi respectuos toate frazele prefectului şi mai cu sfinţenie pe ale bătrânului Iuga, ba de câteva ori, când unii oameni prea strigau, Petre s-a uitat urât spre dânşii, parcă i-ar fi dojenit. S-a schimbat însă la faţă cum a auzit de cucoana cu automobilul, mânia copleşindu-l ca o flacără arzătoare. Se stăpânea şi stăpânirea mai mult îl durea. Apoi, când prefectul a pomenit despre domnii automobilişti, Petre a izbucnit, aproape fără voia lui, parc-ar fi vrut să-mpiedice o nedreptate, cu o voce aspră, răguşită şi cu o văpaie în ochi:

— Numai cucoana e de vină, domnule prefect, c-a venit aci, peste noi, să ne zgândăre necazurile!

Intervenţia şi mai cu seamă înfăţişarea lui pătimaşă păru tuturor atât de insolentă, că provocă indignare. Miron Iuga îi aruncă o privire de dispreţ, căpitanul de jandarmi îşi muşcă buzele strivind o înjurătură, iar Boerescu îl apostrofă nervos:

— Ce vrei tu, băiete, ce?

Pe Petre întrebarea parcă l-ar fi pălmuit. Adică acelaşi prefect, care a ascultat strigătele şi batjocurile celorlalţi, numai pe el îl bruftuluieşte, ca şi când el ar fi cel mai ticălos om din sat, tocmai el, care... Răspunse încruntat, în glas cu zvâcniri bolovănoase:

— De ce-a mai venit cucoana aci? De ce ne batjocoreşte cucoana?... Nouă nu ne trebuie, să se ducă de unde-a venit, la ciocoii ei, şi să ne lase pe noi în pace, să nu ne chinuiască şi să nu schilodească copiii oamenilor, că noi nu i-am făcut nici un rău, şi nici să nu creadă că moşia are s-o înstrăineze, că...

Izbucnirea aceasta totuşi nu găsi răsunet decât la o parte din oameni, ceilalţi întorcând doar capetele spre dânsul cu o uimire binevoitoare. Plutonierul Boiangiu însă, închipuindu-şi că s-a aprins şi vorbeşte urât fără să-şi dea seama, încât mai târziu are să-i pară rău că s-a făcut de râs, ridică deodată mâna şi-i acoperi gura cu palma ca unui copil nepriceput. Gestul jandarmului scoase cu totul din minţi pe Petre, care-l socotea ca o

nouă înjosire a lui în faţa satului. Respinse violent mâna plutonierului, se smuci înapoi peste oamenii din dosul lui, răcnind furios:

— Ia mâna de pe mine!... De ce pui mâna pe mine?... Ce-s eu, sluga ta, să pui mâna pe mine?... Mă batjocoreşti pe mine... De ce-ai pus mâna pe mine?

Mulţimea de ţărani fu pătrunsă brusc de un fior, parcă răcnetele lui Petre i-ar fi răscolit toate durerile. Înainte ca lumea să se dezmeticească şi să pornească pe făgaşul deschis de feciorul Smarandei, primarul Ion Pravilă sări la dânsul şi-i zise prietenos, dar şi poruncitor, găsind tocmai glasul potrivit împrejurării:

— Taci, băiete, că n-a pus nimeni mâna pe tine şi nici nu te-a batjocorit! Taci şi mai bine du-te şi-ţi vezi de treabă şi nu strica adunarea creştinilor!

Serafim Mogoş şi Nicolae Dragoş, dintre cei mai de aproape, precum şi alţi câţiva mai dinspre uliţă, mormăiră ca într-un glas:

— Să nu mai puie mâna pe dânsul!... De ce-a pus mâna?

Primarul, profitând de amestecul lor, continuă cu aceeaşi energie:

— Hai, Serafime, şi tu, Nicule, haideţi, luaţi-l voi şi duceţi-1 să se răcorească!... Hai, hai, nu staţi!

Sugestionat parcă de stăruinţa primarului, Petre îşi croi drum spre uliţă, urmat de cei doi şi apoi, ici-colo, de alţii. Depărtându-se însă, striga mereu aceleaşi cuvinte, parcă limba i s-ar fi răsucit astfel, încât altceva să nu mai poată rosti:

— De ce pune mâna pe mine, că nu-s batjocura nimănui... De ce pune mâna?...

În timp ce Petre cu ai lui ajungea în uliţă, Ion Pravilă spuse prefectului, tot cu glas tare, să audă şi oamenii, că băiatul cine ştie ce are ori i s-o fi năzărit, că altfel e foarte de treabă şi aşezat, şi harnic, fruntea flăcăilor, dar nevoile mai sucesc mintea multora şi-i înfierbântă când nici cu gândul n-ai gândi. Numai căpitanul Corbuleanu îngălbenise şi-şi muşca buzele într-o enervare de frică şi nehotărâre; el crezuse că răcnetele flăcăului vor dezlănţui pe loc răzmeriţa, dacă cumva n-o fi chiar semnalul dinainte stabilit de ţăranii conspiratori.

Prefectul, după ce se potoli incidentul, îşi zise în sine că şi-a făcut datoria şi poate să plece mai departe, să pacifice şi alte sate până diseară. Ca să încheie vizita cu mai multă solemnitate, se crezu obligat să le mai tragă un mic discurs cu „iubita noastră patrie", „ţărişoara noastră scumpă", „regele venerat", „datoria cetăţenească", „guvernul vă poartă de grije", sfârşind jovial şi mulţumit:

— Şi acuma rămâneţi sănătoşi, copii!... Eu am încredere în voi, precum şi voi să aveţi încredere în mine! Aşa, copii!... Linişte, ordine şi muncă!... Aşa!... Aidem, căpitane!... Noroc şi sănătate!

Ţăranii năvăliră afară din curtea primăriei. Boerescu vru să conducă pe Iuga până acasă. Bătrânul refuză. Îşi luară rămas bun, îmbrăţişându-se. Prefectul se urcă în trăsură cu căpitanul. Ei porniră în stânga, spre Lespezi, Miron Iuga în dreapta, pe jos, singur.

— Ţi-a plăcut, căpitane, cum i-am liniştit şi aici? zise prefectul Boerescu când se mai depărtară.

— Aveţi mare curaj şi multă experienţă, domnule prefect! răspunse cu

admiraţie căpitanul Corbuleanu, gândindu-se în sine că liniştirile acestea mai mult încurajează pe ţărani la dezordini.

Miron Iuga mergea pe mijlocul uliţei, examinând în trecere casele şi ogrăzile, parcă de mult nu le-ar mai fi văzut, şi regretând că a consimţit să vie cu idiotul de Boerescu care îşi închipuie că cu palavrele lui poate să influenţeze pe oamenii cu sufletele tulburate de toate vânturile demagogiei orăşeneşti.

În urma lui, la câţiva paşi, veneau primarul şi plutonierul, înconjuraţi de ţărani, vorbind între ei încetişor, parcă să nu supere pe boierul lor care, cum mergea acuma în fruntea mulţimii, părea păstorul urmat de turma lui.

La cârciuma lui Busuioc era gălăgie şi veselie. Din prag, Cârciumarul salută cu mare plecăciune. După ce trecu bătrânul Iuga, zgomotul, care încetase o clipă, reîncepu. Se auzea limpede glasul lui Petre:

— De ce să puie mâna pe mine?

5

Oricât se silea avocatul Stavrat să-şi uite spaima şi să fie numai amabil şi curtenitor, îi era peste putinţă. Îşi zicea că ar da dovadă de mare nesimţire şi cinism dacă, în împrejurările acestea, când toate primejdiile roiesc în aer gata să se abată asupra lui, s-ar mai putea gândi la aventuri amoroase. De altfel, acuma toată „curtea" lui îi apărea sie însuşi mai mult ridicolă decât pasionată. Parcă ar fi înţeles subit că e om bătrân şi nu-i şade bine să dea târcoale unei cucoane tinere şi mondene ca Nadina, care n-are ce găsi la dânsul, dacă vrea iubire, şi care, tolerându-i totuşi oftările, cel mult se amuză pe socoteala lui.

Nadina era veselă, ciripea, umbla de ici-colo să se intereseze de masă şi mereu zicea avocatului:

— Credeam că ai să-mi fii un tovarăş agreabil, să râzi, să-mi faci curte sau barem să-mi spui anecdote, în sfârşit, să petrecem aici câteva zile simpatice... Când colo, eşti un ursuz şi un fricos capabil să-mi strici toată dispoziţia!

Stavrat răspundea printr-un surâs amar, prin care parcă voia să-i demonstreze fără vorbe că numai neînţelegerea situaţiei o poate face să privească lucrurile cu atâta uşurinţă şi să gândească la petreceri…

După-masă, însă, compunându-şi o figură funerară, o rugă să-l asculte câteva minute cu atenţie şi seriozitate, şi apoi, adunându-şi toate darurile de persuasiune, îi explică amănunţit şi elocvent că a mai rămânea aici, în mijlocul ţărănimii agitate şi gata în fiece clipă să se revolte, să devasteze şi să masacreze, ar fi o nebunie. Dacă a dorit o escapadă extraordinară, a avut-o, căci a străbătut zeci de sate cu automobilul într-o vreme când nici trenurile nu mai sunt în siguranţă, ba a mai dormit şi o noapte într-un conac, nepăzită, expusă să fie atacată prin surprindere de ţărani, fără vreo posibilitate de apărare. Scopul pentru care a riscat călătoria aceasta, sau poate numai pretextul, a căzut, cum prea bine i-a spus chiar şi arendaşul Platamonu, deşi amator de-a cumpăra. Concluzia: trebuie să plece imediat de aici, dacă nu la Bucureşti, pentru că ar fi prea departe şi cu prea multe pericole, măcar la Piteşti, de unde eventual ar putea continua călătoria cu trenul, rămânând ca automobilul să vie mai târziu, când va fi posibil. E

singura ieşire înţeleaptă din încurcătura aceasta tragică...

Nadina ascultă întâi cu o seriozitate prefăcută şi maliţioasă. Încetul cu încetul însă groaza care tremura în cuvintele cele mai banale ale avocatului şi care îi stătea pe faţă ca o mască din ce în ce mai reliefată, i se strecură şi ei în inimă. În curând înţelese că Stavrat, într-adevăr, are dreptate şi că primejdia e la uşă, gata să intre în casă. O fereastră a salonului era deschisă larg. Se vedea curtea conacului vastă şi pustie. De afară, nu pătrundea nici un zgomot. Linişte era apăsătoare. Soarele lucea de undeva cu o lumină albă, făcând mai dureroasă tăcerea în care vorbele speriate ale lui Stavrat bâjbâiau ca nişte păsări fugărite. Nadina nu voia totuşi să-şi dea pe faţă îngrijorarea, ca şi când ar fi fost o umilinţă pentru ea. Dorea să se împotrivească şi, din pricina liniştii de afară, nu îndrăznea nici să deschidă gura. Numai când se auzi deodată, ca un semnal de salvare, o melodie fluierată sârguincios de Rudolf, care probabil lucra ceva la maşină, Nadina îşi redobândi încrederea şi zise:

— Desigur, dar nici să nu exagerăm excesiv, domnule Stavrat! Arendaşul ne-a asigurat, ştii bine, că ţăranii sunt pe aici liniştiţi şi...

— Arendaşul e zevzec, coniţă, iertaţi-mă! exclamă avocatul cu vioiciune. De altfel oamenii care trăiesc permanent în primejdie ajung să nu-şi mai dea seama de ea. Numai aşa se explică de ce şi bătrânul Iuga, om ponderat şi cu scaun la cap, nu s-a arătat ieri deloc alarmat, sau poate că dânsul are şi alte motive de a fi calm! Noi însă, care suntem străini de împrejurările obişnuite, mirosim în aer lucrurile anormale, fiindcă sensibilitatea noastră e mai ascuţită şi nu s-a tocit prin contactul cu primejdiile zilnice...

Olimp Stavrat continuă cu mai mult elan până ce Nadina, după un răstimp de ezitări, între frică şi mândrie, trimise pe Ileana să cheme pe Rudolf.

— Plecăm imediat! zise ea şoferului. Dă drumul maşinii! Imediat!

Rudolf răspunse simplu că, deocamdată, nu poate scoate maşina, fiindcă are un defect de magnetou; chiar acuma lucrează şi se sileşte să-l repare. L-a demontat. În trei-patru ore însă speră să termine şi atunci ar putea pleca. Nadina îi porunci să zorească, adăugând că trebuie neapărat să plece şi că nu mai vrea să petreacă noaptea aici, cu nici un preţ.

— Vedeţi, coniţă, ghinionul? făcu Stavrat când rămaseră iar singuri. Peste trei-patru ore se întunecă. Dacă ziua e periculos să umbli prin sate, noaptea vă închipuiţi ce poate să fie... Dar să avem răbdare. Mecanicii, ca să-şi dovedească utilitatea şi valoarea, exagerează uneori timpul unei reparaţii. Poate că amicul Rudolf, unde v-a văzut aşa de grăbită, va isprăvi mai curând, şi atunci...

De aici încolo fu rândul avocatului să liniştească pe Nadina şi să se ducă, în câteva rânduri, la şopronul unde lucra Rudolf, să vadă dacă mai are mult până să sfârşească...

Pe la ora cinci apoi auziră gălăgie în curte. Era prefectul Boerescu, care, plecat din Amara, vorbise şi aici, în Lespezi, ţăranilor şi acuma venea să facă o scurtă vizită Nadinei, s-o felicite că tocmai în zilele acestea tulburi a coborât în mijlocul sătenilor, dând pildă de curaj şi virtute şi altor proprietari... Platamonu, asistând la întrunire împreună cu fiul său, a crezut de bine să amintească prefectului că Nadina se află la conac.

Boerescu, zorit cum era să ajungă la Costeşti înainte de a se întuneca, ar fi uitat-o, deşi Miron îi spusese şi chiar îl rugase s-o viziteze.

— Bine, bine, domnule prefect, dar eşti sigur că până mâine nu se întâmplă nimic rău aici? zise Nadina prea puţin încântată de galanteriile lui Boerescu la care se adăugau discret şi bătăile din călcâi ale căpitanului Corbuleanu.

— Vai de mine, coniţă, se poate? protestă prefectul trufaş. Până mâine?... Mă ofensezi, coniţă!... Pentru eternitate, coniţă, pentru eternitate poţi fi sigură aici de linişte!

Boerescu plecă repede, lăsând în urmă-i o nouă serie de felicitări şi complimente. Platamonu rămase să ducă pe avocatul Stavrat.

— Aş vrea să plec acuma! zise Nadina cuprinsă deodată de mai mare frică. Trebuie să plec!... Nu mai vreau să dorm aici! Mi-e urât!

— Fiţi liniştită, coniţă! îi răspunse arendaşul cu un calm ce răspândea o undă de încredere. N-aveţi nici o teamă!... Oamenii noştri sunt cuminţi!... De altfel, v-a spus şi domnul prefect...

— Din păcate, prefectul dumitale e cam idiot şi îngâmfat, observă Stavrat. Dacă ar fi după asigurările lui...

— Nu, nu, puteţi dormi fără grijă! repetă Platamonu cu un zâmbet protector şi liniştitor. N-aveţi nici o teamă!

Se înţeleseră că mâine dimineaţă, după răsăritul soarelui, Nadina va trece cu automobilul prin Gliganu şi va lua pe Stavrat, care o va aştepta gata de drum. Nadina îi petrecu până în cerdac.

Îi văzu urcându-se în caretă. Când porni calul, toţi trei întoarseră capetele şi o salutară ceremonios. Ea le răspunse cu un surâs, apoi întinse mâna spre ei, mâna mică şi albă, a cărei mişcare părea o bătaie de aripă. Îi urmări cu privirea până dispărură pe poartă şi apoi în dreapta, pe uliţă.

Dumitru Ciulici însoţise careta câţiva paşi şi rămase pe urmă în mijlocul curţii, cu capul gol, nemişcat, parcă l-ar fi încremenit un gând. Nadina stătea în acelaşi loc, cu mâna repetând mereu acelaşi gest, cu ochii pierduţi după cei plecaţi, murmurând mereu, parcă fără voia ei, în neştire:

— Pe mâine... pe mâine...

Zări pe Dumitru, pe care nu-l observase până atunci, şi avu o tresărire de spaimă, ca în faţa unui duşman de moarte. Murmurul i se stinse, dar surâsul îi rămase atârnat pe buze, ca o amintire din alte vremuri.

6

— Cine-i?... Cine-i acolo?... Cine bate?

— Fii bun, Leonte, şi scoală niţel, că s-a întâmplat o...!

— Dumneata eşti, primare! bâigui logofătul Bumbu, recunoscând glasul. Uite-acu mă scol... Iacă viu!... Oare ce s-o mai fi întâmplat, Doamne fereşte? adăugă apoi în sineşi, horobăind prin întuneric, speriat, fiindcă nu pricepuse, somnoros cum era, ce spusese primarul.

Când deschise logofătul uşa, Ion Pravilă, fără să-l lase să mai întrebe ceva, îl întoarse înapoi:

— Hai, bre, îmbracă-te repede să plecăm, că arde Ruginoasa!

— Aoleu!... Ruginoasa? făcu Leonte Bumbu dârdâind deodată. Nu se

poate!
— Acu lasă, nu te mai tocmi, omule! zise primarul nerăbdător. Nu vezi? Că parcă-i lună!
— Aoleu, aoleu! se cruci logofătul, intrând în casă.
De afară primarul auzi întrebările femeii şi pe urmă văicărelile ei speriate. Se retrase mai deoparte, lângă straja de la Ruginoasa, care venise să-l vestească. De buimăceală nici măcar nu l-a prea descusut ce şi cum, ci a dat fuga încoace, la curte. Straja sufla greu şi bolborosea întruna aiurit.
— Oare de mult arde, măi Nichifore? întrebă primarul, uitându-se spre Ruginoasa, unde cerul era roşu, parc-ar fi stat să răsară soarele.
— D-apoi când am luat eu seama încă nu cântase cocoşii de miezul nopţii, zise straja cu glas înăbuşit. Acu nu ştiu cât să fie ceasul... O fi unu?... Că până am trezit oamenii, până am venit, o fi trecut vremea...
— Şi de unde a pornit focul?
— Apoi întâi ardeau numai stogurile de paie şi clăile de fân, dar pe urmă au luat foc şi acareturile, că bate niţel vânt, nu tare, ca ş-aici...
Logofătul apăru îmbrăcat. Din casă îl petrecu glasul nevestei, plângător:
— Ia seama, Leonte... Fii mai lăsător şi nu te înfurci cu oamenii, că-i ştii cât sunt de oţărâţi acuma şi...
Porni cu primarul şi cu straja, fără să întrebe nimic. Numai după câţiva paşi, zise şovăind:
— Ce zici, dom' primar, n-ar fi mai bine să sculăm şi pe boierul Miron?
— Ba lasă-l să se odihnească, bodogăni Pravilă, că are destulă vreme mâine să se tot supere şi să se amărască!
Copacii din parcul conacului închideau ca un zid negru zarea din curte spre Ruginoasa. De-abia în uliţă Leonte Bumbu văzu şi înmărmuri cu mâna la falcă:
— Aoleu, mamă, mamă!
La răsărit, pe cer, atârna o uriaşă perdea de flăcări. Cu toate că satul se afla la peste trei kilometri, vâlvătaia părea atât de aproape, ca şi când ar fi fost la marginea Amarei. Cerul era curat şi luminos ca în zorii zorilor, doar câteva stele mari mai pâlpâiau, înfricoşate şi mirate, gata parcă şi ele să moară. Dintr-o vatră de jăratic în care mâini puternice parcă zvârleau mereu hrană nouă focului, limbile de flăcări ţâşneau, se zvârcoleau, se împleteau neîncetat, ca nişte şerpi apocaliptici, lingeau şi înţepau poalele cerului, zugrăvind răni în toate culorile, ştergându-le pe toate cu imense şomoioage de fum şi lăsând pentru fiecare câteva clipe numai câte o zdreanţă purpurie zvăpăiată care fâlfâia ca un ameninţător steag roşu... In luminile biruitoare ale focului umbre mari jucau şi se întindeau până în tării, parcă toată lumea ar fi început să se clatine şi să pârâie.
— Aoleu, ce-i asta? gemu iarăşi logofătul.
— Acu lasă văicăreala, bolborosi primarul, care privise şi el flăcările cu aceeaşi înfricoşare. Haidem să sculăm şi pe şeful postului şi să ne ducem într-acolo...
Plutonierul Boiangiu tocmai ieşea pe poartă, îmbrăcat şi înarmat, însoţit de doi jandarmi. Cineva îl deşteptase adineaori şi el a sărit îndată.

— Ei, ce facem, dom'le primar? întrebă Boiangiu uluit.
— D-apoi trebuie să ne ducem la Ruginoasa, şefule, să vedem! răspunse primarul morocănos. Bine că au avut grijă să te scoale... Măi Nichifore, ia fugi tu până la curte, să iasă un argat cu căruţa, ca să mergem mai repede...
Cei rămaşi se holbau îngroziţi la jăraticul uriaş, care părea a creşte mereu, a se întinde şi a se apropia ca un potop. Leonte Bumbu murmură, ca o explicaţie, că acolo sunt câteva mii de care de nutreţ, afară de clădiri, afară de magazii. Pe urmă nimeni nu mai îndrăzni să deschidă gura. În tăcerea grea parcă se auzeau trosniturile flăcărilor ce se răsuceau şi se zvârcoleau pe bolta cerească. Împrejur, satul dormea sau se prefăcea că doarme într-o linişte de mormânt, sporind fiorii de groază ce stăpâneau văzduhul. Şi totuşi cei din uliţă simţeau că în fiece casă şi la fiecare geam ochi lacomi priveau luminile focului, aşteptând un semn sau o chemare tainică.
Apoi deodată, pe uliţă, dinspre Ruginoasa, se văzu venind un pâlc de oameni, fluierând de zor, parcă nici nu s-ar fi sinchisit de prăpădul din urma lor. Cu cât se apropiau, cu atât oamenii păreau mai îndrăzneţi, ca şi când ar fi vrut să batjocorească prin purtarea lor pe cei ce stăteau în faţa postului de jandarmi. Trecând, unul din grup strigă simplu:
— Bună seara!
Primarul, logofătul şi plutonierul răspunseră deodată, grăbiţi:
— Bună seara!
O clipă fluieratul încetă, ca şi cum ar mai fi aşteptat vreo întrebare sau chiar o dojană. Apoi câţiva reluară melodia în vreme ce alţii bufniră în râsete, iar după ce se mai depărtară puţin, unul dădu un chiot prelung şi ascuţit, parcă să ridice toată lumea în picioare. În acelaşi moment noianul de flăcări de la răsărit se învolbură mai năprasnic, parcă glasul omenesc de aici ar fi scormonit temeliile jăraticului de acolo. O vâltoare de scântei se ridică în văzduh, risipindu-se într-o vijelie de stele căzătoare. Mici şi îndărătnice stoluri de păsări de foc, scânteile se revărsau spre Amara în zbor sinuos, ca împinse de o putere misterioasă.
Reculegându-se din tulburarea ce-i încătuşa pe toţi, plutonierul Boiangiu murmură cu un glas răguşit de spaimă:
— Mi se pare, măi creştini, c-a sosit revoluţia!

Capitolul IX
FOCUL

1

Joi dimineaţa, soarele răsărea în Amara prevestit de zori mai roşii ca totdeauna.
Orizontul vopsit de flăcările pământeşti se împurpura tot mai mânios, până ce se ridică greoi globul soarelui, un cap scăldat în sânge proaspăt. Atunci lumina vâlvătaiei începu să pălească înăbuşită de lumina zilei, scufundându-se parcă în zidul de foc ce tivea marginile cerului. Apoi, cu

cât văzduhul se limpezea, cu atât deasupra răsăritului se îngrămădeau trâmbele negre de fum, care se încolăceau şi se frângeau ca nişte braţe arse înălţate spre Dumnezeu.

Ţăranii se sculară împreună cu soarele, ca şi altă dată. Se învârteau prin ogrăzi, se uitau la cerul senin şi mai ales la vârtejurile de fum, ridicau nările să simtă mirosul, fără mirare şi fără bucurie, ca în faţa unor întâmplări fireşti. Unii ieşeau în mijlocul uliţei să vadă mai bine ori să schimbe o vorbă cu cine s-ar nimeri.

— Foc, nu glumă! strigă Vasile Zidaru din ogradă către Leonte Orbişor care, stând mai sus cu două case, coborâse în uliţă tocmai fiindcă îl auzise tuşind şi scuipând. Şi uite aşa arde de la miezul nopţii!... Cu ce arde acolo ştiu c-ar fi trăit boiereşte un an de zile tot satul, dacă nu şi mai mult!

— Apoi las' să se aleagă scrum şi cenuşă din toate, că ele stăteau acolo degeaba, şi noi pieream şi nu ne auzea nimeni! făcu Orbişor aproape piţigăiat, frecându-şi cu plăcere coşul pieptului pe deasupra cămăşii, parcă şi-ar fi alungat o durere.

Peste drum baba Ioana, cu o strachină de boabe în braţe, îşi hrănea orătăniile, ocărând pe cele mai hămesite, ocrotind pe cele fricoase, făcând dreptate cu glasul ei veşnic morocănos.

— Văzuşi pălălaia, maică Ioană? strigă Vasile şi către ea. Mi se pare c-o să avem nuntă... Ai, ce zici, maică Ioană?

Baba întoarse numai o clipă faţa spre dânsul, să-l cântărească, apoi îşi văzu de păsările ei, bombănind:

— Numai la nuntă se mai îmbulzeşte lumea, fire-ar a dracului!

Alţi vecini se apropiară, fiecare cu câte o întrebare sau cu vreo lămurire. După câteva vorbe însă fiecare se uita la ceilalţi, aşteptând un semn sau o poruncă mântuitoare. Apoi, pe măsură ce se înmulţeau, feţele lor se înăspreau şi glasurile se îngroşau, parcă o nerăbdare stăpânită le-ar fi sugrumat sufletele. Până ce Leonte Orbişor izbucni cu necaz:

— Da noi ce ne holbăm de pomană, măi fraţilor?... Ori n-avem altă treabă?... Ia haidem mai sus, să vedem şi noi ce mai mişcă prin sat şi să nu rămânem de căruţă!

— Aşa-i! făcură ceilalţi înviorați, ca şi când le-ar fi vorbit din fundul inimii.

Pe drum mai întâlniră ici-colo oameni care se sfătuiau şi care de asemenea se luară după dânşii. În bătătura cârciumii barem era bâlci. Până şi femei, şi copii căscau gura amestecaţi prin mulţimea înfrigurată. Glăsuiau însă puţin şi domol, parcă cuvintele ar fi avut greutăţi de plumb. Numai uneori ţâşnea câte-o vorbă tare, ca un strop într-un nor încărcat, stârnind uimirea şi întoarcerea capetelor.

— Înăuntru care sunt? întrebă Vasile Zidaru, auzind zgomot din cârciumă.

— Apoi sunt mulţi, răspunse Ignat Cercel, care umbla de colo până colo, printre oameni. E şi Marin, este şi feciorul cel mic al lui Dragoş, mai e şi Petrică al Smarandei, sunt mulţi şi petrec, dacă au de ce...

— Adică de ce? iscodi mai departe Vasile.

— Ei ştiu de ce, mormăi Ignat tainic. Da lasă-i, că fac bine ce fac.

— Nu-ţi spuneam eu, nea Vasile, că i-am văzut azi-noapte cum se întorceau şuierând din jos? zise Leonte Orbişor cu mândrie. Că ieşisem în

bătătură să văd cum arde şi mă gândeam aşa singur, oare cine l-o fi pus, că prea e mare şi-a pornit deodată din toate părţile de parcă-ar fi fost mai mulţi...

— Ar putea să ne spuie şi nouă, să nu zică pe urmă că ne-am codit şi să ne lase fără parte! se amestecă în vorbă un bătrân slăbănog şi amărât.

— Dac-ar sta să ne-ntrebe pe toţi, până-i lume nu s-ar mişca nimeni! spuse iarăşi tainic Ignat, ca şi când el ar fi ştiut mai multe.

— Asta cam aşa-i! şoptiră câţiva, clătinând din cap. Atunci, într-alt grup, mai spre margine, porni un hohot mare de râs şi toată lumea dădu năvală într-acolo. Se auzi un glas bucuros şi pizmaş:

— Luaşi toporul, Toderiţă?... Nu cumva pornişi tocmai acuma la pădure după uscături!

Întrebarea păru atât de caraghioasă, că alt val de râsete cuprinse mulţimea. Toader Strâmbu, cu toporul agăţat pe braţul stâng, cu sumanul pe umeri, răspunse tot râzând, dezvăluindu-şi dinţii lungi, sclipitori, ca nişte colţi de fiară flămândă:

— Apoi cu uscăturile trebuie să începem, măi nea Iosife, că doar aşa ne-am învăţat!

În uşa cârciumii ieşise Nicolae Dragoş, boţit la faţă, parcă toată noaptea n-ar fi închis ochii şi totuşi mai vioi ca de obicei. Văzând pe Toader Strâmbu, strigă din prag înăuntru:

— Haideţi, Petrică, nu mai staţi, c-a venit şi Toderiţă!

Pe când el cobora în uliţă, ieşi din cârciumă şi Petre, înconjurat de o grămadă de oameni, mai ales flăcăi. În urma lor apăru şi Cârciumarul, care trase de mână pe Niculae:

— Bine, băieţi, băurăţi cât v-a poftit inima şi acuma plecaţi neplătiţi? Apoi asta-i treabă de omenie, Nicule?... Adică aşa să...

Petre îi reteză vorba batjocoritor:

— Ia vezi, nea Cristache, întoarce-te uşurel la tejgheluţa matale şi lasă-ne în pace, că ţi-om plăti noi când om avea vreme!... Hai, hai, du-te şi nu mai sta!

Busuioc se întoarse spre Petre, nedumerit. Vru să mai zică ceva, dar flăcăul urmă, săgetându-l cu o privire urâtă, deşi cu acelaşi glas:

— Nu te uităm noi nici pe tălică, n-ai grijă, nea Cristache!... Ne-om socoti după cuviinţă, numai să-ţi vie rândul! Că de-acu n-om mai zăbovi cu răfuielile, fii pe pace!

Oamenii dimprejur, care râdeau, care bombăneau. Cârciumarul păli şi bâigui foarte răguşit:

— Da cu mine ce-aveţi, măi Petrică băiete, că doar...

Petre îl împinse la o parte, fără răspuns, zicând către Toader Strâmbu:

— Bine că venişi, că tocmai eram să plecăm, să nu te mai aşteptăm, că uite, soarele e sus şi vine prânzul şi noi tot nu ne-am urnit!

— Lasă, c-avem vreme destulă, Petrică, şi nu ne goneşte nimeni! făcu Toader. Până mi-am aşezat copilaşii, că i-am lăsat singuri...

Nicolae Dragoş puse capăt vorbăriei. Erau vreo douăzeci cei ce fuseseră în cârciumă şi se aleseseră să pornească. Tocmai atunci sosi gâfâind de alergătură şi Chirilă Păun, cu un băţ noduros în mână.

— Staţi, băieţi, să nu plecaţi fără mine! strigă dânsul de-abia răsuflând. C-ar fi mai mare ruşinea să lipsesc eu, când ştiţi doar bine ce-am păţit

cu...

— Apoi nici să stăm până te scormoneşti tălică... Îl întrerupse Nicolae, fără a-şi sfârşi nici el gândul. Numai când observă că ceata gata de drum se dublase, adăugă schimbând glasul: Nu mai veniţi atâţia degeaba, măi oameni, că n-avem lipsă! Ş-apoi sunt şi acolo oameni să mai puie mâna, de-ar trebui!

Bătrânul de adineaori, care se vârâse în faţă, zise iar tânguitor:

— Văd că umblaţi şi faceţi, şi de noi n-aveţi grijă, măi flăcăi!... Apoi aşa...

— Taci mulcom, moşule, că avem întâi nişte răfuieli, dar pe urmă om face noi cum o fi mai bine, cu toţii! zise Petre cam ţanţoş, ca un cocoş tânăr când se găteşte să cânte.

Grupul porni în sus, spre Lespezi. Numai Toader Strâmbii cu toporul şi Chirilă Păun cu băţul, încolo toţi cu mâinile goale. Între ei parcă cel mai mândru era Ilie Cârlan, care se tot uita înapoi şi râdea spre cei mulţi, rămaşi tăcuţi pe loc.

— Da oare unde se duc tocmai în sus? zise Vasile Zidaru după ce ceata se mai depărtă puţin. Ori umblă tot după Babaroaga?

Cârciumarul Busuioc, care rămăsese printre oameni, bolborosind înfricoşat, îşi recăpătă deodată curajul, ca şi când ar fi scăpat de primejdie:

— Ce mai întrebi, Vasile, unde se duc?... Tu nu-i vezi că s-au apucat de revoluţie?... Mai bine întreabă ce au cu mine băieţii ăştia? Că eu n-am făcut rău nimănui, oameni buni, şi...

Ileana, fata lui Dumitru Ciulici, se culcase la uşa Nadinei, în odăiţa dintre dormitor şi sufragerie. Cucoana o pusese să zăvorască toate uşile, ba le-a mai şi încercat ea însăşi, să vază dacă sunt bine încuiate. I-a spus că i-e frică de tâlhari şi fata a râs.

Acuma, dimineaţa, Ileana s-a trezit şi a ieşit binişor în sufragerie, să nu tulbure odihna cucoanei. Deschise uşa cerdacului şi ferestrele de la salon şi sufragerie; voia să se poată apuca de dereticat până se va scula cucoana. Apoi îşi luă aşternutul să-l treacă, prin coridor şi bucătărie, acasă. In bucătărie, unde duduia focul, erau părinţii ei, amândoi supăraţi şi spăimântaţi.

— Hai, fato, nu dospi ca boierii, că nu-i vreme de dormit! o întâmpină tatăl său. Hai, c-am dat de mare belea, că numai astea ne mai lipseau!

Adineaori, când răsărea soarele, Dumitru s-a dus de a sculat pe şoferul cucoanei, cum se înţelesese. A stat până ce a ieşit afară neamţul din odăiţa lui, apoi a plecat să dea o raită pe la hambare, ca în toate dimineţile. Când s-a întors a găsit pe Rudolf în poartă, prăvălit la pământ, plin de sânge, cu capul spart. Se vede că ieşise până în uliţă, să se uite mai bine la focul cel mare dinspre Ruginoasa, şi atunci l-au trăsnit cei care-l pândeau. Nu ştie cine să fie, dar aseară a auzit aşa, o vorbă, că neamţul cucoanei n-are să scape de-aici fără să mănânce o bătaie soră cu moartea, pentru că şi el ar fi bătut rău de tot nişte copii în Amara, alaltăieri. L-a luat în cârcă şi l-a dus în odăiţă, unde zace şi acuma ca un bolovan, măcar că l-a spălat de sânge şi l-a legat la cap... Ileana să-i spuie deci cucoanei, când se va trezi, ce s-a întâmplat, ca să chibzuiască dumneaei ce-i de făcut, deoarece, în halul în care se află, şoferul nu e în

stare să ducă maşina. Dar nici să mai zăbovească pe-aici cucoana nu e bine. Focul de la Ruginoasa are să se întindă şi încoace, negreşit, şi oamenii sunt îndârjiţi. De aceea el s-a gătit să pornească îndată cu brişcă, numai să adape calul, la Gliganu, la stăpânul lui, să-i dea de ştire...

Primarul Pravilă cu plutonierul Boiangiu şi cu logofătul Bumbu se întoarseră osteniţi, negri de fum şi de funingine. Căruţa intră în curtea conacului, după ce oprise o clipă în uliţă să se dea jos cei doi jandarmi. Boiangiu însuşi numai cu mare greutate s-a lăsat convins să se prezinte boierului Miron, socotind că datoria lui acuma este să vegheze la post necontenit, să nu se pomenească cu vreun atac prin surprindere din partea sătenilor.

Miron Iuga era sculat şi-i aştepta. Văzuse flăcările de la Ruginoasa şi a aflat de la argaţi câte ceva. În primul moment a chemat pe Ichim, să puie caii şi să plece la faţa locului. S-a răzgândit. Dacă s-a dus logofătul, se va fi făcut acolo ce se putea. Prezenţa lui cel mult i-ar fi stânjenit şi poate ar fi precipitat alte urmări... De ieri, după întrunirea cu prefectul, a presimţit că se va întâmpla ceva ce nu se mai poate împiedica. Intervenţia prefectului a fost picătura de vitriol într-un pahar plin ochi. O atitudine energică sau un gest de autoritate, însoţit de măsurile respective, ar mai fi înfricoşat pornirile anarhice latente. Frica este singurul stimulent de ordine pentru oamenii primitivi. Prefectul a venit cu duhul blândeţii şi cu tocmeala, semne de slăbiciune. Astfel s-a încurajat îndrăzneala celor ce încă şovăiau. Ceea ce vroise să încerce Grigore a încercat Boerescu. Flăcările de la Ruginoasa se înfăţişau pentru Miron Iuga ca o cumplită confirmare a prevederilor sale.

Ascultă relatările celor trei cu un calm, parcă nici n-ar fi fost vorba despre averea lui prefăcută în cenuşă. I se spuse că focul a pornit de la şirele de nutreţ. Când s-a prins de veste, ardeau toate şi flăcările cuprinseseră hambarele şi grajdurile. Oamenii curţii au sărit să salveze vitele. Cele mai multe însă au pierit, fiindcă abia se mai putea cineva apropia de acareturi. Chiar să fi fost apă şi să fi dat ajutor toţi sătenii, anevoie s-ar fi putut potoli prăpădul. Ţăranii s-au urnit greu. Numai cei mai învecinaţi s-au ridicat să-şi apere casele lor. Ceilalţi dormeau, parcă erau morţi. Puneau mâna în silă şi fiecare se gândea numai să şterpelească câte ceva... Plutonierul îşi exprimă părerea că focul a fost pus de oamenii din Amara. Aşa i-au spus câţiva ţărani întrebaţi, precum şi colegul său de la Izvoru, care a venit de asemenea acolo mai spre dimineaţă.

— Ai vreo speranţă să-i descoperi? întrebă bătrânul Iuga atunci cu o înviorare subită...

— Cred că i-aş descoperi, dacă...

Boiangiu ezită câteva clipe până să mărturisească limpede că nu prea îndrăzneşte să întrebuinţeze metoda lui obişnuită. Ţăranii au devenit foarte turbulenţi şi arţăgoşi, cum s-a văzut şi ieri, în faţa domnului prefect. Cu vorba simplă sau cu ameninţări nu se mai pot înfrâna. Nici cu forţa nu cutează să procedeze deocamdată, pentru că n-are destui oameni şi i-e teamă să nu provoace răscularea satului întreg şi să-şi atragă pe urmă vreo pedeapsă gravă. De aceea încearcă să menţină ordinea cel puţin în Amara prin indulgenţă şi convingere, cum i-a recomandat, nu mai departe

decât ieri, comandantul companiei. Altfel azi-noapte n-ar fi lăsat să treacă fluierând grupul de ţărani între care el e sigur că se aflau incendiatorii de la Ruginoasa.

Miron Iuga recunoştea că, în situaţia actuală, aşa cum a fost lăsată să se dezvolte, plutonierul într-adevăr nu mai era în stare decât să-şi apere propria-i piele. De altminteri nici lui nu-i rămânea altceva de făcut. Acuma nu mai poate fi vorba decât să dureze până când cei de sus vor înţelege, în sfârşit, că răzmeriţa pe care au fermentat-o nu e o mascaradă ca manifestaţiile lor de la Bucureşti şi vor lua măsuri s-o stârpească. Totuşi îndemnă pe primar şi plutonier să-şi facă datoria:

— Sunt şi oameni cuminţi în sat, poate mai mulţi decât cei ticăloşi. Puneţi-i şi pe ei să se mişte şi să nu se lase copleşiţi de răufăcători, căci şi ei sunt ameninţaţi de prăpădul care vine. Popa Nicodim ce face?... Să nu uite nimeni că are să vie şi ceasul socotelilor, când toţi vor trebui să dea seama!

În faţa conacului din Lespezi, în uliţă, câţiva ţărani vorbeau despre foc. Îl socoteau un semn. O fi bun, ori o fi rău? Matei Dulmanu, care fusese aseară prin Amara, se tot uita în jos, parc-ar fi aşteptat pe cineva. Bodogăni ca pentru sine:

— Numai focul curăţă păcatele!

Ceilalţi clătinară din cap şi unul observă că asta-i vorbă cu tâlc mare. Matei zări atunci pâlcul de oameni din Amara apropiindu-se şi zise uşurat:

— Vine ea şi vremea dezlegării tâlcurilor, n-aveţi grijă!

Amărenii se mai înmulţiseră. Pe drum i-a ajuns din urmă Pavel Tunsu, iar alţii s-au agăţat din curiozitate.

Se sfătuiră cu Matei Dulmanu şi apoi se împărţiră în două. Cei mai mulţi trecură cu Nicolae Dragoş înainte.

— Duceţi-vă, duceţi-vă, că suntem destui aci! zise Petre. Şi de-or mai trebui oameni, nea Matei ştie vorba noastră!

— Eu rămân cu tălică, nea Petrică! vorbi Ilie Cârlan cu însufleţire.

— D-apoi dânşii ce treabă au? răspunse Matei Dulmanu, arătând pe cei cu care stătuse.

— Tocmai! făcu Petre. Da să nu pierdem vremea cu multă vorbă nici noi, că ceilalţi uite-i cum zoresc!

Nadina transformase, cât s-a putut, după gustul ei dormitorul conacului. Gogu şi Eugenia se mulţumeau la ţară cu un confort relativ, în care nu intrau preocupări de frumos, ci numai de util. Nadina nu voia să renunţe la minimul de artistic nici în voiajuri, în camerele de hotel unde avea să petreacă o noapte, două. Patul monumental şi masiv pentru două persoane, cu care se mândrea Gogu, spunând că te odihneşti într-însul ca la sânul mamei, Nadinei i se părea c-ar înăbuşi-o şi prin scufundarea în moliciunea lui, dar mai cu seamă prin monstruoasa-i lipsă de proporţii şi de gust. În colţul dinspre vestibul, aproape de una din ferestrele mari, cu grilaj de fier, ce deschideau o vedere simpatică spre grădina de flori, i se pusese o canapea simplă, largă, pe care noaptea întâi a dormit scăldată după oboseala călătoriei. Azi-noapte, însă, somnul a ocolit-o, deşi l-ar fi dorit mai mult ca oricând, tocmai ca s-o scape de frica insistentă ce pusese stăpânire pe toată fiinţa ei. Mereu i se năzărea că aude paşi, prin grădină sau prin celelalte camere, că a bătut cineva în geam, că o mână a

încercat clanţa de la vestibul... De câte ori ajungea în semiluciditatea ce prece-dează somnul, câte un zgomot nou, straniu, o făcea să tresară, să-i îndepărteze odihna. De-abia spre dimineaţă, după ce a ascultat un răstimp cum îşi răspundeau cocoşii din sat, vestind apropierea răsăritului, a adormit de-a binelea. Tot un cântec de cocoş, sub fereastra ei, în grădină, a deşteptat-o adineaori dintr-un vis atât de plăcut, că nici nu şi-l putea aduce aminte, rămânându-i doar senzaţia şi regretul că nu l-a putut visa până la sfârşit. Fără să-şi dea încă seama unde se află, câteva clipe făcu sforţări, cu ochii încă închişi, să adoarmă iar, ca să poată continua visul sau măcar să şi-l reamintească. În loc de aceasta, îşi redeşteptă frica urâtă cu care s-a luptat toată noaptea şi deodată se dezmetici... Nu îndrăzni să deschidă pleoapele, jparcă nevăzând nimic ar fi mai în sigu-ranţă. Era o tăcere mare. Îşi auzi întâi vibraţiile fireşti şi de obicei nebăgate în seamă ale propriilor ei nervi auditivi, ca un susur continuu, infinit de delicat, apoi zvâcnirile ritmice ale inimii în piept şi, după un răstimp ce i se părea nesfârşit, îi răsună în timpane, brusc şi strident, cotcodăcitul indignat al unei găini în grădină, atât de clar, ca şi când fereastra ar fi fost larg deschisă. Zgomotul acesta neaşteptat îi zgâlţâi inima o clipă, dar îndată ce îl identifică, spaima i se transformă într-un sentiment de încredere. Întinse mâna spre mescioara pe care îşi pusese micul ei ceasornic de aur.

— Opt! murmură ea examinând cadranul. Cât sunt de obosită! Parcă nici nu m-aş mai ridica din culcuş!... Şi totuşi trebuie să plec! Am întârziat... Aş putea fi pe drum, dacă... Numai Rudolf să fie gata, eu într-o jumătate de oră sunt în maşină... Dar fata asta pe unde o fi umblând?

Începu să strige, lungind şi cântând silabele:

— Ileana... Ilenuţo!... Unde eşti, Ilenuţo?... Ileana!...

Peste câteva secunde capul fetei apăru în crăpătura uşii de la vestibul, încetinel, ca şi când n-ar fi fost sigură dacă a auzit aievea glasul cucoanei sau numai i s-a părut.

— Hai, fetiţo, intră!... Te-ai sculat? zise Nadina întinzându-se alene sub plapumă şi răsfăţându-se ca o pisică la căldură. Rudolf a scos maşina?

Ileana, frumuşică şi curăţică, avea veşnic un râs zglobiu, care-i plăcea Nadinei, încât o şi întrebase dacă n-ar vrea să meargă cu ea la Bucureşti. Acuma însă râsul ei era speriat.

— Iar te-a certat maică-ta, Ilenuţo? urmă Nadina văzând-o aşa. Aide, nu mai fi tristă, că nu-ţi şade bine!

— Vai, coniţă dragă...

Cum deschise gura, cum o năpădi plânsul. Abia printre lacrimi şi oftări izbuti să spuie ce-a păţit şoferul şi că arde Ruginoasa. Nadina însăşi, parcă n-ar fi pătruns cuvintele, nu-şi dădu seama îndată de înţelesul lor şi întrebă:

— Bine, bine, dar maşina e gata? Fiindcă trebuie negreşit să plec...

Când apoi se dumeri, fu cuprinsă de o groază atât de violentă, că rămase împietrită în pat, cu plapuma până sub bărbie, uitându-se la Ileana cu nişte ochi măriţi, în care tremura o lucire sticloasă. Numai într-un târziu începu să bâlbâie cu un glas străin, frânt şi neputincios:

— Ce fac eu acuma, Ilenuţo?... Acuma o să mă omoare şi pe mine, acuma...

Fata o iubea şi-i era milă de frica ei. Prinse curaj şi-i explică cu însufleţire şi cu vorbe pline de încredere că tatăl său s-a dus de multişor să vestească pe boierii din Gliganu despre ce s-a întâmplat şi boierii vor veni cu trăsura cea mai bună şi o vor lua-o, aşa că poate să fie liniştită şi să nu-şi facă inimă rea deloc. De altfel oamenii de aici nu sunt haini şi n-ar cuteza să se dea la răutăţi... Nadina o asculta şi nu pricepea bine, dar glasul ei o mângâia şi-i alină în suflet rănile spaimei. Apoi deodată aruncă la o parte plapuma şi zise pripit:

— Atunci să mă îmbrac, să mă găsească gata... Dă-mi tu, fetiţo, halatul, repede şi pe urmă...

Se răsuci pe marginea canapelei, îşi potrivi tălpile în papucii moi, se ridică în picioare şi-şi scoase cămaşa de noapte, aruncând-o pe aşternut. Rămase goală, cum îi plăcea atât de mult să umble acasă, în dormitorul ei, între oglinzile care-i răsfrângeau toate rotunjimile corpului şi-i măguleau încrederea în frumuseţea ei.

Acuma nu se gândise să-şi admire goliciunea. Gestul fusese instinctiv. Deşi în odaie era cald, o cutremura un fior de frig.

— Aide, Ilenuţo, aide, că mi-e răcoare, murmură ea strângându-şi sânii cu braţele încrucişate pe piept.

— Doamne, coniţă, frumoasă mai sunteţi! făcu Ileana în extaz, aducându-i halatul şi văzând-o goală-goluţă.

Nadina surâse fără să vrea. Admiraţia o încânta totdeauna... Pe când fata îi punea pe umeri neglijeul de mătase moale, albă, şi ea căuta să-şi vâre braţul în mâneca largă, se auzi afară, în curte, gălăgie de glasuri.

— Uite c-or fi şi sosit boierii, coniţă dragă! strigă Ileana cu bucurie.

— Du-te repede, fetiţo! şopti Nadina cu vocea uscată de emoţie. Şi întoarce-te să-mi spui!

Ileana o zbughi afară prin vestibul. Nadina îşi simţea inima zvârcolindu-se de nerăbdare. Îi tremurau genunchii. Îşi împreună în faţă foile halatului şi se lăsă pe marginea canapelei. Asculta, încordându-şi cu desperare auzul. Percepea un zgomot confuz din care se desprindea uneori un glas cu timbrul vag cunoscut. Se silea să aleagă vocea arendaşului sau pe a avocatului şi nu izbutea, parcă ar fi pierdut amintirea lor.

„Dar dacă nu sunt ei?" îi trecu prin minte ca o străfulgerare.

Simţi o încleştare în inimă atât de dureroasă, că vru să ţipe. În clipa aceea însă auzi foarte desluşit nişte paşi bocănind grăbit în vestibul. Apoi uşa se deschise furtunos, parc-ar fi sărit din ţâţâni şi în faţa ei apăru un ţăran tânăr, voinic, osos, cu căciula neagră, înfundată ţanţoş într-o parte, cu ochii negri, încruntaţi, cu laibărul negru peste cămaşa lungă, cu nişte bocanci grei în picioare. Trântind uşa, Petre Petre se proţăpi înaintea Nadinei:

— Cucoană, de ce...?

Glasul i se curmă brusc ca şi când o mână furioasă i s-ar fi înfipt în beregată. Nadina, în primul moment de spaimă, a început gestul de a se scula în picioare. Genunchii însă n-au rezistat, încât la mijlocul mişcării a căzut înapoi pe marginea divanului. Aripile neglijeului atunci s-au desfăcut, dezvelindu-i sânii, pântecele, picioarele, fără ca ea să-şi mai dea seama. Ochii ei îngroziţi priveau pe ţăranul care năvălise în camera ei.

Într-o frântură de secundă i se păru cunoscut, îşi reaminti ca este vizitiul care a plimbat-o cu sania când s-au speriat caii, şi cât a impresionat-o atunci forţa lui neobişnuita şi siguranţa lui liniştită, apoi că totuşi acuma tocmai acelaşi om a venit s-o omoare. În aceeaşi vreme îi auzea întrebarea răcnită şi îi vedea ochii. Observă în clipa următoare că i se îneacă glasul şi în privirea lui o strălucire nouă în locul încruntării. Strălucirea aceasta lacomă şi tulbure a remarcat-o de atâtea ori în ochii mai tuturor bărbaţilor şi totdeauna a măgulit-o, socotind-o ca dovada cea mai sigură a pasiunilor ce le deşteaptă frumuseţea ei. Privirea ţăranului o ardea ca o flacără. O simţea cum i se plimbă pe corp şi deodată înţelese ca corpul i-e dezvălit. Sări în picioare strângându-şi halatul pe piept şi strigând disperată:

— Ce vrei să faci ?... Ajutor!... Nu!... Ajutor!...

Petre tălmaci strigătul ei ca o chemare. Sângele îi fierbea în vine şi-i roşise toată faţa, până şi bulbii ochilor. Nu mai vedea nimic afară de figura ei îngrozită şi cu atât mai ispititoare, şi de haina albă, uşoară, sub care îi zărise carnea. Întinse instinctiv braţele cu mâini mari, noduroase, ca şi când ar fi vrut să oprească o pornire ce nu se mai poate înăbuşi, bâlbâind neputincios:

— Apoi... de ce... să nu... te...

Nadina dădu să fugă spre cealaltă fereastră. O mânecă a halatului atinse o mână întinsă a lui Petre. Degetele o înşfăcară singure.

— Lasă-mă, lasă-mă!... Ajutor!... Nu! striga Nadina, zbătându-se să-şi smulgă mâneca din mâna lui.

Deodată simţi braţul lui vânjos cuprinzându-i mijlocul. Cu o lunecare de şopârlă se smulse din haină, lăsând-o în mâinile lui, iar ea, goală, alergă în colţul dinspre sufragerie şi se piti după speteaza unui fotoliu. Lucirea mată a trupului ei stârni mai aprig pornirea bărbatului. Zvârli haina ce-o ţinuse în mâini parcă i-ar fi oferit-o să se îmbrace şi se apropie de fotoliu cu braţele deschise ca la un joc de-a ascunselea.

— Nu te-apropia!... Ajutor!... Ce vrei să faci ?! ţipa Nadina cu capul deasupra spetezei, urmărindu-i mişcările cu ochii holbaţi de spaimă.

Când Petre ajunse lângă fotoliu, Nadina ţâşni din ascunzătoare să treacă spre uşa vestibulului şi pe acolo afară. Braţul lung al lui Petre îi aţinu calea şi-i încolăci mijlocul.

— Lasă-mă!... Ajutor!

Petre o ridică în sus ca pe o păpuşă şi o întoarse cu faţa spre dânsul, cuprinzându-i cu celălalt braţ picioarele peste şolduri. Îşi lăsă capul pe spate ca să-şi înalţe privirea spre ochii ei. Nadina, zvârcolindu-se, întâlni privirea aprinsă şi-i văzu obrajii inundaţi de o bucurie mare. Începu să-l izbească cu pumnii peste faţă, peste cap, îi smulse căciula şi-l lovi peste ochii în care pofta ardea ca o vâlvătaie. El răbdă loviturile ei ca nişte mângâieri până ce, luându-şi seama, îşi ascunse obrajii pe pântecele ei. Nadina nu simţise mâinile aspre care-i strângeau şoldurile şi mijlocul, dar acuma simţea cum îi zgârie pielea mustăţile şi buzele lui fierbinţi. Zbătându-se necontenit, corpul ei alunecă uşor în jos până ce gura ţăranului ajunse să se scufunde între sânii ei mici şi rotunzi. Buzele lui însetate se opriră deasupra unuia, mozolindu-1 pătimaş câteva clipe şi, în sfârşit, dinţii muşcară ca într-o piersică pârguită.

— Mă doare!... Ajutor!... Dă-mi drumul! ţipa Nadina, începând iarăşi să-l izbească peste cap.

Atunci băgă de seamă că Petre, strângând-o şi sărutând-o, se retrăsese până aproape de divanul cu plapuma boţită de pe care se sculase ea adineaori. Şi, fără a-şi fi ridicat faţa dintre sânii ei, călăuzit numai de lăcomia instinctului, o aşeză încet pe spate, de-a curmezişul canapelei, încolăcindu-i mijlocul cu un braţ, iar cu celălalt sprijinindu-se. Nadina îşi înfipse degetele în părul lui, zgâlţâind cu furie. Deodată simţi mâna lui grea ca un mai între pulpele ei lipite, despărţindu-le şi făcând loc genunchilor lui. Aceeaşi mână îi pipăi o clipă pântecele cu mişcări aspre. Nadina se zvârcolea neputincioasă sub greutatea bărbatului, legănându-şi capul pe dunga canapelei:

— Nu vreau!... Ajutor!... Ajutor!

Petre îşi ridică atunci capul dintre sânii ei şi mormăi răguşit:

— Stai binişor... Stai, că doar nu te mă... Uite-aşa!

Nadina avu o cutremurare dureroasă. Se mai zbătu câteva clipe, apoi ţipetele ei deveniră tot mai slabe, iar mâinile ei loveau numai ca nişte aripi plăpânde. Apoi scâncetele ei se transformară în gemete sacadate, dominate, şi acelea, de gâfâiturile flăcăului. Cu ochii strânşi şi gura întredeschisă, capul Nadinei se legăna mereu, în timp ce braţele ei încolăceau inconştient gâtul bărbatului care-i răscolea toată fiinţa într-o înfiorare ameţitoare. Se simţea pătrunsă de o bucurie atât de intensă, parcă s-ar fi împărtăşit dintr-o taină necunoscută, amară şi dulce, mai presus de toate.

Rămase istovită cu faţa-n sus, nemişcată, cu pleoapele închise. Deodată, glasul lui Petre, puţin batjocoritor, răsună ca dintr-o depărtare mare:

— Apoi vezi, cucoană, degeaba ai ţipat şi te-ai zvârcolit, că doar nu te-am...

Nadina se ridică, parcă s-ar fi trezit dintr-un coşmar. Îşi înveli goliciunea cu cămaşa de noapte ce-i era la îndemână şi-şi acoperi faţa cu mâinile, simţind numai o scârbă infinită de corpul pe care şi-l adorase.

Petre îşi luase căciula de jos şi o înfundase în cap. Stătu o clipă examinând pe Nadina, parcă de-abia acuma ar fi văzut-o mai bine. Murmură în sine cu o ridicare de umeri:

— Cucoană, necucoană...

Apoi adăugă cu un glas care se silea să fie poruncitor:

— Dacă ţi-e dragă viaţa, cuconiţă, să fugi!... Ai auzit ? Să fugi îndată, altfel...

Nadina se uită la dânsul, ca şi când n-ar fi înţeles, fiindcă, apărându-şi trupul, a uitat primejdia adevărată. Din înfăţişarea lui se dumeri, îşi aduse aminte şi zise scâncit:

— Unde să fug ?... Scapă-mă!... Ce să fac ?

Petre nu voia să se înduioşeze. Repetă mai aspru:

— Fă ce te-o îndrepta Dumnezeu, cucoană, numai nu zăbovi deloc...

Ieşi morfolindu-şi sfârşitul. Nadina îi auzi bocancii pe duşumele. Îşi căută ciorapii, bălăbănind cu mâna lângă canapea şi şoşăind din buzele uscate, parcă ar fi vorbit cu cineva:

— Trebuie să plec... Unde să plec?... Doamne, Doamne, unde să plec?

3

Platamonu, ieşind azi-noapte, ca în toate nopţile, să dea o raită prin curte, a văzut lumina focului spre răsărit. Şi-a zis că trebuie să fie în Teleorman, la graniţa judeţului, sau poate la Izvoru. În orice caz era semn că răzmeriţa se apropie şi mâine-poimâine va izbucni şi pe aici. Hotărî deci că vor profita şi ei de plecarea Nadinei şi se vor agăţa de maşina ei până la Piteşti. Era cât p-aci să scoale pe nevastă-sa, să se sfătuiască ce să ia de prin casă afară de bani şi bijuterii.

Azi-dimineaţă a deşteptat mai devreme şi pe Aristide, care obişnuia să doarmă până spre amiazi. Aristide s-a cam bosumflat că i-a stricat somnul cel mai dulce şi l-a ironizat ca a ajuns şi dânsul fricos ca avocatul Stavrat care, de când a venit, numai într-un tremurici o duce. Totuşi s-a sculat fiindcă în realitate lui îi era mai frică şi parada doar, ca să-şi dea aere eroice şi să se facă mai interesant în faţa tatălui său de a cărui dragoste profita şi abuza în toate felurile.

Pe la şapte erau toţi trei gata de drum. Olimp Stavrat barem se pregătise de aseară şi dormise îmbrăcat, ca să nu-l surprindă un eventual atac nocturn. Fireşte, Platamonu se ferise să vestească pe cineva dintre slugi sau argaţi, să nu meargă cumva vestea prin sat şi să se alarmeze ţăranii ori să se încurajeze la tulburări. După ce vor fi plecat se va întâmpla ce-o vrea Dumnezeu.

La opt jumătate, pe când se impacientau că Nadina nu soseşte, desigur pentru că n-a renunţat la lenevie şi cochetărie nici în momentele acestea de pericol, se pomeniră cu Dumitru Ciulici. După un minut de consternare, avocatul Stavrat îşi exprimă indignarea că „cucoana asta are sa ne nenorocească pe toţi", adăugând că de ce n-a venit şi dumneaei cu căruţa acestui om de omenie, că nu i-ar fi căzut deloc boieria, în loc să oblige pe toată lumea să aştepte acuma cine ştie cât până ce se vor năpusti ţăranii asupra lor să-i masacreze. Aristide propuse să meargă repede Dumitru cu careta şi s-o aducă încoace, iar până atunci să se pregătească trăsura cu care apoi să plece cu toţii la Costeşti. Platamonu găsi însă mai cuminte să se îmbarce îndată în trăsura cea mare, să treacă prin Lespezi, s-o ia pe Nadina şi de acolo să iasă prin Cantacuzu în şoseaua judeţeană, care e sigură şi probabil păzită de jandarmi sau armată. Porunci deci să puie caii imediat.

Stăteau cu toţii în cerdac, aşteptând să iasă trăsura şi cerând în răstimp de la Dumitru Ciulici amănunte. Doamna Platamonu se mai învârtea prin casă, plângând şi dând mereu în grija slujnicelor să ia seama şi să-i apere lucrurile, că pe urmă nici ea n-are să le uite pe ele. Dumitru, învârtind căciula în mâini, tocmai spunea lângă scară că lespezenii sunt liniştiţi şi le pare rău că se amână mereu muncile, când o ceată de vreo patruzeci de ţărani năvăli pe poartă cu mare gălăgie, câţiva învârtind nişte beţe în aer. Cei trei încremeniră pe scaune. Într-o clipire oamenii înconjurară cerdacul strigând, suduind, învălmăşindu-se, parcă fiecare ar fi vrut să ajungă mai în faţă. Dumitru singur rămăsese cu capul gol în mijlocul mulţimii mânioase. Argaţii ieşiră de prin grajduri, privind miraţi. Vizitiul apăru cu caii să-i înhame la trăsura scoasă din şopron.

Platamonu se reculese, se sculă în picioare şi întrebă cu o mutră nedumerită şi prietenească:

— Da ce-i, oameni buni?... Cine v-a supărat?

Zeci de glasuri răspunseră deodată, răcnind care de care mai vârtos. Erau sudălmi, şi ocări, şi ameninţări, toate topite într-un vacarm asurzitor, din care nu se înţelegeau decât frânturi de vorbe murdare... Platamonu îşi rotea ochii holbaţi peste feţele strâmbate de furie şi recunoştea ţărani din Amara, din Lespezi şi din Gliganu. Îşi opri privirea asupra lui Chirilă Păun, care era mai în faţă, alături de fratele învăţătorului Dragoş, şi-i zise cu blândeţe:

— Spune tu, Chirilă, care e necazul şi ce poftiţi de la noi, că tu ştii mai bine că eu nu mă codesc niciodată să...

Chirilă Păun începu cu glasu-i moale, obişnuit, şi vorbind urcă cele patru trepte ale cerdacului, sprijinindu-se în băţul nou, încă verde, ce-l avea în stânga:

— D-apoi ce poftesc dumnealor au să-ţi spuie singuri, că au gură, dar eu am o răfuială mai veche pentru Gherghina cu tâlharul ăsta, care...

Ajunse în cerdac şi, când rosti vorba „tâlharul", se repezi la Aristide, care şedea aiurit şi cu un zâmbet nepriceput pe buze, şi-i trăsni peste obraz o palmă atât de zdravănă, de plescăi, parc-ar fi dat cu o lopată.

— Nu da, Chirilă! apucă să strige Platamonu.

În clipa aceea, însă, ţăranii tăbărau peste ei cu pumnii şi cu picioarele, tăvălindu-i pe duşumelele cerdacului. Avocatul Stavrat ţipa desperat:

— Nu mă omorâţi, fraţilor!... Eu nu-s de aici!... Aoleu!

Din casă izbucniră strigătele doamnei Platamonu şi ale femeilor, care se amestecau în zgomotul loviturilor şi al răcnetelor. Încaierărea ţinu numai câteva momente. Apoi răsună glasul lui Nicolae Dragoş, ca o poruncă:

— Ho!... Opreşte!... Lasă-l, nea Chirilă!... Staţi, măi oameni, că noi n-am alergat până aci pentru niţică bătaie!... Nu mai da în el, băiete, n-auzi?... Pe grecoteiul ăsta am venit să-l jugănim, ca să nu mai poată sări pe fetele şi nevestele oamenilor!

Urmă o secundă de zăpăceală. Unele glasuri întrebară „ce-a zis", altele strigară „vrea să-l jugănească", iar alţii urlau „dar mai bine să-l omoare, că nu-i nici o pagubă". Aristide, uluit mai mult de năvala de lovituri ce se abătuse asupra lui, îngrămădit printre bocancii şi opincile ţăranilor, se gândea cum s-ar putea furişa mai la o parte şi apoi să se facă nevăzut. Platamonu însă începu să zbiere îngrozit:

— Iartă-l, Chirilă!... Oameni buni, fie-vă milă!... Măi Nicolae, iartă-l şi tu!

Nu-l asculta nimeni. Cineva strigă: „Luaţi seama cu cei bătrâni!" Alţii adăugară: „Faceţi loc!... La o parte!"

Nicolae Dragoş apucă de un picior pe Aristide, care izbutise să se strecoare puţin mai departe, şi-l trase la mijloc, întorcându-i cu faţa în sus. Pe urmă strigă ca un căprar când împarte corvezile:

— Aideţi, voi, Terente cu Vasilică, ţineţi-i mâinile, tu Costică şezi pe el să nu se mişte, voi ţineţi-i de picioare, aşa!... Ţineţi bine, băiete!... Hai, nea Chirilă, hai, scoate cuţitul, c-ai jugănit destui porci şi eşti meşter!

El însuşi începu să descheie pantalonii lui Aristide care, dându-şi

acuma seama ce i se pregăteşte, răcnea din răsputeri.
— Ia răsfiraţi picioarele, băieţi! strigă Chirilă Păun, îngenunchind tacticos cu cuţitul în dreapta. Ţine bine!
Ţăranii se îngrămădeau roată, privind cu ochii lacomi spectacolul. Platamonu se aruncă nebuneşte între dânşii:
— Nu tăia, Chirilă!... Aoleu!... Omorâţi-mă pe mine, măi oameni. Aoleu!
Câteva braţe îl opriră pe loc, câţiva pumni îl izbiră, iar din mijlocul cercului glasul lui Chirilă rosti cu imputare:
— Uite, aşa mă jeluiam şi eu când mi-am văzut pe Gherghina cu burta plină şi hoţul ăsta râdea şi mă batjocorea!
Aristide scoase atunci un urlet de zăngăniră geamurile:
— Ajutor!... Ajutor!... Aoleu!... Tată, nu mă lăsa!
În vreme ce vaietele lui de durere se îngroşau şi răguşeau şi se transformau în grohăituri şi apoi în gemete cu sughiţuri, Chirilă Păun tăia şi vorbea liniştit, parc-ar fi operat un purcel:
— Taci, cocoşelul tatii, taci, că ţi-ai bătut joc destul de muierile noastre, de-acu să mai stai şi cuminte... Ehei, cum m-a usturat inima pe mine toată iarna, şi m-am plâns, şi m-am zbătut pe la toţi oamenii...
Nicolae Dragoş, întunecat, se uita şi bombănea şi din când în când arunca ochii spre Platamonu care, mai deoparte, se zvârcolea în mâinile ţăranilor, hohotind de plâns.
— Na, gata, uite-le! făcu Chirilă, ridicându-se.
— Pune-i-le pe piept, nea Chirilă, să-şi facă tocană din ele! zise gros Nicolae Dragoş, întorcându-se cu scârbă.
Câteva râsete izbucniră, apoi strigăte ş-apoi gălăgia, care se potolise un răstimp. Aristide rămăsese întins pe duşumele, gemând. Arendaşul se smulse dintre ţăranii ce-l ţinuseră şi se aruncă la fiul său:
— Dragul tatii, dragul tatii... Of, tâlharii!
Chirilă Păun coborî cu Nicolae în curte, iar ceilalţi îi urmară, lărmăluind în neştire. Platamonu însă se dezmetici brusc, chemă pe nevastă-sa, care leşinase de câteva ori de groază, îi spuse că trebuie să plece imediat cel puţin la Costeşti, la un medic, altfel se prăpădeşte băiatul. Pe urmă, cu o sforţare desperată, ridică pe Aristide de jos, îl luă în braţe ca pe un copil mic şi porni cu el printre ţăranii gălăgioşi, care totuşi se dădură la o parte şi-i făcură loc, să traverseze ograda până la trăsura pregătită de adineaori lângă care vizitiul se învârtea uluit. Şi păşind greu, cu feciorul în braţe, urmat de doamna Platamonu şi de două servitoare bătrâne, arendaşul strigă:
— Mitrofane, repede, caii, să plecăm la spital, că moare băiatul!
Oamenii, auzindu-l şi văzându-i, se mai liniştiră, ca şi când i-ar
fi mişcat durerea părintelui. Numai Dragoş bufni cu aceeaşi ură dispreţuitoare:
— Duceţi-vă, duceţi-vă, că poate să i le puie la loc doftorii!
Nu mai râse nimeni. Toţi se uitau cum se aşează arendaşul în trăsură, ţinând mereu pe braţe pe Aristide, cum îi înveleşte doamna Platamonu şi cum apoi se urcă pe capră, lângă vizitiu, cum Dumitru Ciulici şi cele două slujnice se sileau să le fie de ajutor. Apoi caii porniră spre poartă. Trecând pe lângă grupul de ţărani, Platamonu, cu ochii plânşi şi glasul amărât, strigă:

— Lasă, Chirilă, că Dumnezeu e sus şi are să te bată mai rău de cum m-ai lovit tu pe mine!

— Până la Dumnezeu m-aţi pedepsit voi destul! răspunse Chirilă Păun.

— Mama voastră de grecotei! sudui printre dinţi Nicolae Dragoş.

Trăsura ieşi uruind pe poartă. După câteva clipe Nicolae, mai răcorit, zise:

— Acu noi am isprăvit ce-am avut de isprăvit şi ne putem întoarce acasă, că mai avem şi alte treburi!

Un vlăjgan, nemulţumit, îl înfruntă:

— Da noi cum rămânem, măi vere? Că doar nu ne-am ridicat noi numai ca să puteţi jugăni pe feciorul grecului!

— Cum, băiete, noi să vă învăţăm ce să faceţi dacă aţi scăpat de ciocoi? se înfurie Dragoş. Voi n-aveţi cap şi minte? Ori sunteţi copii de ţâţă?... Hai, nea Chirilă! Haideţi, măi oameni, care sunteţi din Amara, că noi om şti ce să facem şi nu i-om întreba pe dânşii!

— Aşa-i, aşa-i! făcură câteva glasuri. Umblaţi sănătoşi, că nici noi n-om sta de pomană!

Totuşi, după ce se depărtară amăranii, rămaseră în curtea conacului, încurcaţi, încât unul chiar exclamă:

— Ce-a fost asta, măi creştini?

Apoi deodată, parcă s-ar fi mâniat că nu sunt în stare să facă nimic, începură să strige care de care, să înjure, să se îndemne:

— Puneţi-i foc, măi, ca la Ruginoasa!... Staţi, măi, să nu plecăm cu mâna goală!... De ce foc, fraţilor, mai bine să ne luăm fiecare, că-s pline hambarele!... Dumnezeu şi Maica Precista!... Hai, băieţi, nu pregetaţi!... Ce ţi-e frică, Ioane, că nu mai sunt boieri!

Unul năvăli spre cerdac unde slujnicele dereticau lăcrimând. Ceilalţi, ca oile, năvăliră după el. Femeile fugiră în casă cu ţipete de spaimă. De pe uliţă soseau mereu alţi ţărani care prinseseră de veste că se strânge lumea la curte. Cei pătrunşi în casă se înverşunau lărmăluind şi spărgând, ca şi când s-ar fi luptat cu nişte duşmani de moarte. Câte unul ieşea încărcat cu cine ştie ce lucruri care i s-au părut lui mai de preţ şi pleca să le ducă acasă, chiuind de mulţumire, grăbit să se întoarcă, să mai aleagă ceva până nu se prăpădeşte tot. Prin ogradă adulmecau cei veniţi în urmă, iar mulţi dădeau târcoale hambarelor. Conacul deveni curând un furnicar de bărbaţi, femei, copii, toţi îngrijoraţi să nu le ia alţii înainte la împărţire...

În răstimp, avocatul Stavrat, după vijelia de pumni care-l ameţise de tot în primul moment, profitând de vălmăşeala ce a urmat în jurul tânărului Platamonu, s-a furişat în casă şi de acolo, pentru că cunoştea suficient distribuirea ieşirilor (le studiase în aceste două zile tocmai în vederea eventualităţii care s-a realizat acuma), trecând prin bucătărie, a ajuns în dosul clădirii, într-o curticica de serviciu. Deşi aiurit de lovituri şi tăvăleală, a avut prezenţa de spirit să nu se ascundă prin vreo dependinţă a conacului, cum îi trecuse întâi prin minte, ci a escaladat gardul de uluci dinspre grădina de zarzavaturi şi a pornit curajos peste câmp să iasă în şosea, prin dosul caselor sătenilor. Niciodată n-ar fi crezut ca, la cincizeci şi şase de ani, să fie capabil de sforţări fizice atât de extraordinare. Nici nu-şi mai aducea aminte că suferă puţin de cord, că are un început de astmă, că medicul i-a interzis să alerge... Păşea ca un vânător de munte

prin brazdele năclăite, prin ochiuri de bălţi, adus puţin de spinare, să nu-l observe cineva, asudând şi cu un sentiment de fericire care îi înnoia mereu puterile, în sfârşit ultima casă! îl ispitea gândul să se oprească, să răsufle şi să-şi usuce puţin năduşeala, dar îşi birui prudent lenea şi continuă marşul în diagonală, ca să se apropie de şosea. Deodată zări o trăsură. O recunoscu, începu să strige. Glasul i se pierdea în uruitul roţilor. Îl cuprinse o clipă deznădejdea. Dacă se va întâlni pe drum cu vreo ceată de ţărani? Trăsura se depărta în galopul cailor.

„Ce tâmpiţi şi ţăranii! îşi zise dânsul cu amărăciune. Se năpustesc asupra arendaşului să-l omoare şi pe urmă îl lasă să plece cu trăsura... Dacă ştiam, rămâneam şi eu pe loc şi nu mă mai chinuiam prin hârtoapele astea!"

4

— Trebuie să plec numaidecât! murmură Nadina necontenit, îmbrăcându-se cu o grabă desperată, ca şi când s-ar fi aprins casa. Unde mi-e pălăria?... A, trebuie să plec!

Îşi adună micile obiecte de toaletă, şi ceasornicul şi câteva mărunţişuri, le înfundă în poşeta de piele roşie cu monograma de aur. Trecând pe lângă oglindă, îşi aruncă ochii fără să vrea şi se înfioră văzând o figură străină, parcă.

— O, săraca de mine! bâlbâi pierdută. Şi toate astea numai pentru că... A, să plec repede, să...

Petre trecuse din vestibul în cerdac şi coborâse în curte unde, între timp, se mai adunaseră alţi lespezeni. Toader Strâmbu se hărţuia cu muierea lui Dumitru Ciulici din pricina Ilenei, care tot dădea să intre în casă, la cucoana ei, iar Toader îi tot aţinea calea, ba o dată i-a făcut şi vânt, de fata a început să bocească.

— Bine că vii, Petre, că erau să mă sfârtece muierile! zise Toader cu un râs larg. Da ştiu c-ai stat şi tu, Petrică! Ori nu te-a mai lăsat cucoana să ieşi când a dat de bine?

— Ia taci, măi Toderiţă, nu te mai porcăi! se încruntă flăcăul. Că doar eşti om, nu câine!... Am muştruluit-o eu de ajuns, n-ai grijă tu... Uite-acu pleacă şi ne lasă, şi moşie, şi tot!

— Bună treabă! făcură vreo doi lespezeni.

Toader Strâmbu însă se roşi deodată:

— Da ce, măi Petrică, aşa ne-a fost vorba?... Apoi d-aia mi-am tocit eu picioarele până aci?

— Dar tu ce vrei, Toderiţă? întrebă Petre.

— Parcă ziceai că ne-a batjocorit destul şi...

— Pe tine te-a batjocorit, ori pe mine?

— Dacă tu te laşi, treaba ta! urmă Toader mai înfocat. Dar eu sunt văduv, mă, şi stătut şi... Na, Ilie, ţine-mi... adăugă brusc, întorcându-se către Ilie Cârlan şi agăţându-i de braţ toporul. Că n-am să mă iau eu după alţii care...

Se repezi bodogănind în cerdac şi dispăru în casă. Ileana, îngrozită, apucă pe Petre de mânecă:

— Petrică, nu-l lăsa, că vrea s-o omoare!

— Da fire-ar ai dracului dacă nu m-ascultă, mormăi flăcăul, stăpânindu-se. Că eu i-am spus şi...

In clipa când Toader pătrundea în vestibul, Nadina, îmbrăcată, cu poşeta în mână, ieşea din odaia de dormit. Zărind-o, ţăranul se îndreptă spre ea, zicând cu o glumă batjocoritoare:

— Unde pornişi, porumbiţă frumoasă?... Stai, dă-mi şi mie o guriţă!

Nadina ezită un fragment de moment, apoi ţâşni ca o săgeată în salon şi închise uşa cu cheia. Întărâtat, Toader, fără a mai încerca clanţa, puse umărul în uşă şi o împinse înlăuntru.

— Ajutor!... Ajutor! ţipă Nadina cu ochii ieşiţi din orbite.

— Nu-ţi plac, cucoană, ai? rânji Toader. Lasă, că tu îmi placi mie!

O trânti jos, îi ridică fustele-n cap. Cu o supremă sforţare Nadina mai răcni:

— Ajutor!... Ajutor!

— Nu zbiera, putoarea dracului! mormăi ţăranul, înfigându-i mâinile în beregată.

Glasul Nadinei se stinse, parcă l-ar fi smuls din rădăcină... Peste câteva minute Toader Strâmbu reapăru în cerdac, cu poşeta Nadinei ascunsă în buzunarul sumanului, cu un rânjet de mulţumire pe faţă. Îşi luă toporul de la Ilie, zicând cu un glas hârâit:

— Hai, du-te şi tu, Ilie, că poate să mai fie caldă!

Oamenii îl priveau cu o curiozitate speriată. Ileana însă izbucni:

— Aoleu, să ştiţi c-a omorât pe coniţa!... Ucigaşule! Ucigaşule!

— Aoleu! făcu şi Petre. N-oi fi făcut una ca asta, Toderiţă?

Toader Strâmbu răspunse liniştit:

— Ba a murit ca un pui de găină, zău aşa! Cum am strâns-o niţel să nu urle, cum n-a mai suflat...

— Aoleu! făcu Petre iarăşi, mai abătut... Rău ai făcut, Toderiţă, că de-acuma...

Ţăranul se uită la Petre, apoi la ceilalţi cu o mirare ce se schimba treptat în indignare şi în mânie. Pe faţa-i lătăreaţă, ţepile nerase de cine ştie când se burzuluiau, ochii mici, înfundaţi în cap, însângeraţi, scânteiau ca doi cărbuni aprinşi peste care suflă un vânt năprasnic. Începu să urle ca o fiară scoasă din minţi, mişcându-se de ici-colo, parcă ar fi călcat cu tălpile goale pe jăratic, gângăvind şi spumegând:

— Da ce-i dacă a murit?... Dar muierea mea cum a murit de nemâncare cu zilele şi că nici n-am putut-o duce la doftor? Sărit-a vreun ciocoi că de ce-a murit nevasta lui Toader Strâmbu? Că şi azi mai sunt dator şi la oameni, şi la popa pentru înmormântare, şi-s cu copilaşii flămânzi, şi-s fără o palmă de loc, şi-s stors de vlagă, şi muncesc până-mi sar ochii, şi n-ajung să-mi hrănesc copiii... Şi voi vă supăraţi că i-am făcut de petrecanie în loc să săriţi cu toţii s-o scuipaţi, aşa moartă, că ea de bine şi de huzureală a venit, să nu ne lase nouă pământul şi să-l dea la ciocoii ei... Dar eu îi omor pe toţi... care-mi pică în drum îi dau cu toporul... să nu mai rămâie picior de ciocoi, să le piară viţa şi sămânţa!

Învârtea toporul deasupra capului... Glasul răguşit avea izbucniri de trâmbiţă spartă:

— Destul am răbdat şi-am suferit... Acu vreau să mă răcoresc!... Trebuie să beau sânge de ciocoi, altfel îmi ard bojocii!

Se repezi cu toporul la ferestrele conacului. Geamurile şi cercevelele se risipiră ţăndări, pe rând. Ceilalţi ţărani, molipsindu-se îndată de furia lui distrugătoare, se năpustiră şi ei, cu ce le cădea în mână, să spargă ori să dărâme ceva. Muierea lui Dumitru ţipa şi-şi smulgea părul că-i vor prăpădi şi lucruşoarele ei; în aceeaşi vreme Ileana dădu fuga în casă, să vadă şi ea ce s-a întâmplat cu coniţa Nadina. Pavel Tunsu ochise dintru început automobilul. Descoperise într-o magazie un târnăcop, se apucă să izbească în maşină cu atât mai mânios, cu cât nu izbutea să sfărâme destul de iute şi de vizibil. Când însă băgă de seamă că a spart rezervorul de benzină, lăsă jos târnăcopul, smulse o mână de fân din podeţul de lângă şopron, făcu un şomoiog, se scotoci prin buzunare până găsi un chibrit, aprinse binişor fânul, aşteptă niţel să ardă cu flacără şi pe urmă îl aruncă sub automobil, pe băltoaca ce se scursese între timp. O flacără albăstruie învălui deodată maşina, se ridică până la acoperişul de şiţe, se prelinse în podurile cu fân de alături. În câteva clipe acareturile erau cuprinse într-un nor uriaş de fum din care ţâşneau limbi galbene în răsuciri nelinişite.

— Foc!... Foc! izbucniră oamenii cu o bucurie sălbatică.

— Uiuiu, cum îmi încălzeşte inima! răcni Toader Strâmbu cu faţa jilavă de sudori, alergând spre acareturile aprinse, parc-ar fi vrut să se arunce-n foc.

Lângă cerdac, Petre Petre rămăsese zăpăcit, uitându-se ca prin vis la lumea ce viermuia prin curte. Numai într-un târziu văzu că nici Matei Dulmanu nu s-a clintit din loc.

— Măi Petrică, ia să scoatem pe cucoana din casă, că dă focul peste dânsa şi-ar fi mare păcat să ardă în flăcări...

— Că bine zici, nea Matei, aprobă repede Petre. Că oamenii şi-au pierdut de tot minţile!

Tocmai atunci Ileana ieşea din casa primejdiilor, ţinând în braţe pe Nadina, învelită într-un cearşaf alb.

5

Drapelul părea în doliu. Când veni, joi dimineaţa, pe la zece, la redacţie, Titu Herdelea nu văzu nici măcar pe Roşu la faimosul birou încărcat de ziare. Află, ce-i drept, că a fost şi a plecat adineaori, lăsând vorbă că se întoarce într-o jumătate de oră.

Tânărul Herdelea întârziase pentru că trecuse pe la Interne, la Modreanu, după informaţii despre Argeş, cum promisese ieri lui Grigore Iuga. N-a aflat nimic. De altfel aseară Grigore a vorbit la telefon cu directorul prefecturii de la Piteşti, care i-a spus că prefectul Boerescu e tocmai prin judeţ şi aşteptat să sosească în cursul nopţii, că deocamdată e linişte şi nu s-au semnalat nicăiri tulburări, deşi pericolul contaminării e mare din pricina vecinătăţii cu nebunia din Teleorman. Titu l-a căutat ieri toată după-amiaza şi de-abia seara l-a găsit la Predeleanu. Grigore s-a scuzat cu gluma că, totdeauna când vrea să-l găsească sigur, să întrebe întâi la casa Predeleanu, fiindcă în vremea din urmă mai mult stă aici decât acasă. Herdelea a zâmbit; cam observase el că, în afară de prietenia lui Predeleanu, ochii frumoşi ai domnişoarei Olga Postelnicu nu sunt chiar

străini de asiduităţile tânărului Iuga.

Pe Gogu Ionescu l-a întâlnit ieri după-prânz. Şi el telefonase la Piteşti. Era mai abătut şi avea ochii mereu umezi, parcă o presimţire i-ar fi ros sufletul, oricât încerca Eugenia să-l liniştească.

Fireşte, Titu Herdelea îşi împărţise timpul aşa încât să fie acasă la cinci, când trebuia să vie Tanţa. A venit foarte punctual, şi s-au îmbrăţişat, şi au plâns puţin amândoi de bucuria revederii. Lucrurile importante pe care i le prevestise în scrisorică nu prea aveau importanţă. Că Jenică s-a despărţit de doamna Alexandrescu a treia zi după ce s-a mutat Titu, că nu i-a cerut el să îndepărteze pe Titu, ci doamna Alexandrescu a vrut să-i rămâie camera, pentru că pe Mimi a izgonit-o definitiv bărbatul ei, că doamna Alexandrescu a căutat să facă scandal, că a venit la ei şi s-a certat cu toţi foarte urât, chiar Tanţei i-a strigat în gura mare că s-a tăvălit cu chiriaşul ei, că totuşi Jenică a rămas bun despărţit de ea şi s-a logodit îndată cu fata subdirectorului, că de altfel Jenică s-a purtat ca un adevărat cavaler, dezminţind energic ocările Lenuţei faţă de părinţii lui... Titu Herdelea a ascultat cu mult interes toate acestea, întâi fiindcă i le spunea Tanţa şi apoi pentru că tot ce-o privea pe ea îl pasiona în realitate mai mult ca orice. Înduioşat, îi mărturisi că, dacă ar avea o situaţie materială cât de cât asigurată, mâine ar lua-o de nevastă şi că, în orice caz, ea tot a lui trebuie să fie pentru totdeauna. Iar drept legământ, de aci încolo, în loc de alte mângâieri, are să-i zică numai „mireasa mea"...

— Venişi, puiule? Bravo! murmură Roşu intrând şi găsind pe Titu cu nasul în jurnale. Vasăzică gata, ai?... După-amiazi avem guvern nou! Şi după ce mai răsfoi câteva gazete: — Ai văzut cum au schimbat macazul onorabilii?... Acuma nu mai e vorba de lupta sfântă a ţăranilor. Acuma sunt numai tulburătorii ordinii publice împotriva cărora trebuiesc mijloace energice de represiune. Nu ţi-am proorocit eu toate astea de-acum trei săptămâni, puiule? Dar să vezi curând-curând cum o să puie şi tunurile în bătaie ca să sugrume lupta sfântă pe care au glorificat-o până ieri! Nu observi? I-au dat zor cu „lupta sfântă" şi cu „să nu curgă o picătură de sânge românesc" exact până ieri, adică până în ceasul când au fost siguri că vin la putere. Ceea ce înseamnă că au dat foc ţării cu premeditare şi fără nici un scrupul, căci ruina ţării, pentru ei, n-are importanţă, ci numai acapararea guvernului, chiar al unei ţări ruinate... Degeaba, sunt odioşi, amice! Eu nu fac politică şi-mi sunt indiferente partidele cu aşa-zisele lor ideologii, dar ăştia sunt îngrozitori!

Zbârnâitul telefonului îi întrerupse indignarea:

— Alo!... Da, da, *Drapelul!...* Domnul Herdelea? Aici... Poftim!

Era Gogu Ionescu care cerea ştiri noi, pentru că azi i-a fost imposibil să mai vorbească la Piteşti. Titu îi promise că va trece de la Modreanu pe la dânsul.

— De, bieţii oameni, se frământă şi suferă, pentru că domnii ăştia au vrut cu orice preţ să ia guvernul! zise secretarul de redacţie iar, parcă întreruperea l-ar fi întărâtat. Şi câţi o să mai sufere, şi cât sânge are să mai curgă! Că ăştia vor ucide pe ţărani cu aceeaşi dezinvoltură cu care i-au îndemnat la răzmeriţă! Ba te asigur că vor găsi chiar instigatori ai dezordinilor. Evident, nu pe ministrul care a proclamat lupta sfântă. Nu, dragă! Pe tine, pe mine, pe vreun învăţătoraş sau preot care nu e în

partidul lor, pe vreun socialist...

Iar întrerupse telefonul. Grigore Iuga anunţa că va trece să ia pe Titu, să meargă împreună la Interne. Apoi mai bine de o oră şi jumătate Roşu îşi revărsă asupra docilului redactor toată înţelep-ciunea-i politică.

Deşi extrem de hărţuit, mai ales cu schimbarea guvernului, Modreanu primi pe Grigore Iuga cu mare afabilitate, îi reaminti întâlnirea din tren şi palavrele lui Rogojinaru şi pe urmă spuse că i-a parvenit azi-dimineaţă o notă telefonică de la Piteşti cum că în cursul nopţii s-a semnalat incendierea de către ţărani a unui conac în sudul judeţului, cătunul Ruginita sau Ruginoasa, nu s-a putut recepta exact numele, fiindcă prefectul, care telefona personal, era foarte agitat şi morfolea vorbele. Modreanu adăugă că, pentru a avea desluşiri complete în privinţa Argeşului, a chemat el acum vreo oră Piteştii şi a vorbit cu prefectul, care i-a comunicat că legătura telefonică şi telegrafică cu partea de jos a judeţului ori s-a deranjat, ori a fost distrusă, aşa că nu are nici o informaţie mai nouă până ce îi vor sosi prin eventuali curieri. Prefectul a mai subliniat că ştirea despre arderea cătunului Ruginoasa a raportat-o cum a primit-o şi el telefonic de la Costeşti, cu toate că el personal n-o crede exactă, poate să fi fost vreo farsă de prost-gust, deoarece dânsul numai azi-noapte a sosit din judeţ şi a constatat tocmai în regiunea respectivă ordine perfectă.

— Prefectul dumneavoastră e o persoană foarte distinsă, dar de un optimism excesiv de robust! surâse Modreanu.

Grigore Iuga îi mulţumi călduros. Mai vorbiră două minute despre schimbarea guvernului. Tânărul Iuga spuse că pentru postul de prefect la Argeş ar fi desemnat prietenul său, avocatul Baloleanu; cel puţin el o ştie de la Baloleanu însuşi. Modreanu cunoştea, fireşte, pe Baloleanu şi socotea că ar fi un prefect eminent, tocmai pentru vremurile acestea tragice...

Pe drum Grigore comunică lui Titu că, dacă într-adevăr va fi numit Baloleanu, va pleca şi el neapărat spre Amara în tovărăşia noului prefect. Mărturisi că e foarte îngrijorat de soarta bătrânului. Oprindu-se în faţa Teatrului Naţional, pe trotuar, Grigore Iuga îşi consultă ceasornicul şi şopti cu o tristeţe amară în glas:

— Douăsprezece şi jumătate... Doamne, Doamne, ce-o fi acuma la Amara?

6

Până la amiază toată Amara ştia isprăvile celor ce plecaseră de dimineaţă la Lespezi şi la Gliganu. Fireşte, trecând din gură-n gură, întâmplările se umflau. Astfel se povestea că au fost jugăniţi amândoi grecii, şi bătrânul, şi feciorul, că pe grecoaică a omorât-o cu securea un om din Gliganu şi că avocatului din Bucureşti i-au tăiat limba ţăranii şi apoi l-au izgonit din sat, desculţ şi numai în izmene. La Lespezi toţi bărbaţii şi-au bătut joc întâi de cucoana cea frumoasă, pe urmă Toader Strâmbu i-a sucit gâtul ca unui pui de găină şi a azvârlit-o în foc, iar Pavel Tunsu a bătut pe neamţ până l-a lăsat mort lat... Totuşi ţăranii s-au întors mai mult răsfiraţi, nu grămadă cum porniseră, şi de aceea nu s-a prea

băgat de seamă când au trecut spre casele lor. Numai Pavel Tunsu a trecut chiuind ca un nebun şi pe Toader Strâmbu l-ar fi văzut cineva cu o traistă grea în spinare despre care alţii au aflat c-ar fi fost plină cu galbeni şi giuvaiere luate de la cucoana omorâtă.

Primarul Ion Pravilă lăsase azi pe secretar la cancelarie, iar el stătu pe-acasă. Ştia toate câte se petreceau în sat, dar nu voia să se mai amestece în nici un fel. Aflase că sunt unii oameni care şi-au pus în gând să-l bată măr şi să-i aprindă casele din ură că i-ar fi năpăstuit cândva. Şi din pricina asta socotea cuminte să-i lase pe săteni să-şi facă mendrele, cum îi taie capul. De ce să-şi primejduiască dânsul viaţa şi averea dacă lumea s-a smintit? O să-i dezmeticească curând-curând stăpânirea şi atunci se vor căi amarnic. Până atunci el trebuie să joace cu lupii, ca să nu-l sfâşie.

Secretarul Chiriţă Dumitrescu, plictisindu-se singur în toată cancelaria, a chemat înlăuntru cele două străji şi dezbătea cu ele întâmplările. Dezaproba şi dispreţuia sălbăticiile ţăranilor, şi lua partea boierilor cu entuziasm, considerându-se făcând parte din boierime. Avea oglinjoara pe birou şi, vorbind, îşi arunca deseori ochii să se admire sau să-şi mai aranjeze gulerul şi cravata...

De la curtea Iuga până la jandarmerie, după întoarcerea de la Ruginoasa şi întrevederea cu bătrânul Miron, primarul a avut de dimineaţă o mică ciocnire amicală cu Boiangiu, fiecare căutând să treacă asupra celuilalt atribuţiile poliţieneşti şi menţinerea ordinii în sat. La despărţire, Pravilă a declarat că el se spală pe mâini, că nu mai are nici o putere. Plutonierul i-a răspuns cu o înjurătură în general şi apoi cu observaţia acră că numai la greu e bun jandarmul, încheind ameninţător:

— Să nu mă scoateţi pe mine din ţâţâni, că pe urmă vă împuşc pe toţi ca ciorile, mama voastră de ţopârlani!

Boiangiu îşi făcea curaj în afară, dar în sineşi era pierit rău. Deocamdată socotea să se mai odihnească puţin, fiindcă azi-noapte de-abia apucase a aţipi când l-au sculat şi acum se simţea frânt de somn. Unde să mai aibă răgaz de odihnă? A trebuit să se certe vreun ceas cu Didina, de era gata-gata s-o bată dacă nu sărea caporalul. Pe urmă a aflat despre plecarea grupului de ţărani spre Lespezi, desigur nu cu gânduri paşnice. Pe urmă au venit veştile despre isprăvile oamenilor. Şi în sfârşit Lazăr Odudie, vătăşelul arendaşului Cosma, adineaori, speriat, că o seamă de oameni dau mereu târcoale conacului şi că i-e frică să nu-i puie foc.

Între timp, după ce a isprăvit cearta cu nevastă-sa, a ţinut un fel de consiliu de război cu toţi patru jandarmii. Pentru că sunt puţini trebuie să se prefacă a ignora dezordinile din satele vecine, care s-au petrecut sau care se vor petrece. Chiar în Amara vor închide ochii faţă de abaterile mai mici, cum au şi făcut de altfel de vreo câteva zile de când se frământă mai stăruitor lumea, dar vor împiedica cu energie devastările sau incendiile. În caz de nevoie, întreg postul va ieşi complet înarmat ca să facă impresie mai puternică. Armele însă nu vor fi încărcate, ci se vor încărca la faţa locului, de asemenea pentru a speria mulţimea. Dacă, Doamne fereşte, s-ar ajunge să fie silit a comanda foc, prima oară vor trage peste capetele oamenilor şi numai când nici asta n-ar avea rezultatul dorit, se va trage în plin. În aşteptare, nimeni nu mai părăseşte postul şi toţi vor fi pregătiţi pentru orice eventualitate cu echipamentul şi armamentul la îndemână.

— Măi Odudie, măi, zise Boiangiu vătăşelului reclamant, ia seama, că vouă acuma numai a revoluţii vi se năzare cum vedeţi doi oameni stând de vorbă, aşa de viteji sunteţi, măi Odudie!

— Dom'le plutonier, eu nu mai răzbesc cu oamenii! făcu Lazăr Odudie resemnat. Matale să faci ce vrei, dar eu a trebuit să-ţi spun, că pe urmă, când s-or întoarce boierii, să nu mă ia pe mine la rost că n-am purtat de grijă avutului dumnealor...

Plutonierul trimise mai târziu pe jandarmul Bogza, care era mai dezgheţat, să constate situaţia reală. Bogza aduse veşti mai rele. Conacul propriu-zis încă n-a fost atins, dar încolo e haram şi oamenii cară fără sfială cu sacii şi cu târnele porumb, fasole, grâu, ce se găseşte. Au venit mulţi şi din Vaideei la împărţeala pe tăcute. Toate hambarele au fost sparte încă de azi-noapte. Un argat i-a spus că pândarii arendaşului sunt cei mai înverşunaţi şi că tocmai ei ar fi chemat lumea la pradă. De fapt, chiar Odudie pare a se fi înţeles cu ţăranii, că lui nu-i pasă ce fac dânşii cu hambarele şi cu celelalte, numai de conac să nu s-atingă, dar acuma a prins de veste că oamenii umblă să dea foc conacului, sau măcar să-l strice şi de aceea a venit să reclame. Acolo totuşi nu e multă lume, căci fiecare ia ce doreşte şi pleacă. În bătătura cârciumii însă sunt vreo cincizeci, poate şi mai mulţi, care stau de vorbă sau complotează.

Boiangiu se încruntă. Vasăzică nu se astâmpără deloc ţopâr-lanii? Totuşi, prudent, hotărî să-i lase în pace. Dacă nu fac tărăboi, de ce să-i stârnească?

Peste mai puţin de jumătate de ceas un jandarm, care stătea prin ogradă, năvăli în biroul şefului, raportând cu sufletul pe buze:

— Dom' plutonier, foc!... Arde conacul!

Şeful ieşi speriat afară. Da, în direcţia conacului lui Cosma Buruiană bolboceau nori groşi de fum. Nu mai putea rămâne nepăsător. Ar risca să fie trimis în judecata Consiliului de Război dacă s-ar afla, şi s-ar afla cu certitudine, că jandarmii nu s-au mişcat nici când ţăranii au pus foc conacului. Dădu câteva ordine şi se echipă repede şi dânsul, în vreme ce Didina striga, frângându-şi mâinile:

— Silvestre, Silvestre, ia seama, să nu te omoare!

Boiangiu era calm. Se stăpânea. Îşi zicea că mare lucru n-are să fie nici acuma. Doar să patruleze puţin, să facă act de prezenţă. Nu vrea să aţâţe pe ţărani, ci să-i liniştească. Nu va lua cunoştinţă că focul a fost pus, ci va proceda ca şi când ar fi un incendiu oarecare... Mai târziu, după ce se vor fi calmat spiritele, va întoarce el foaia şi se va răfui cu toţi zurbagiii de azi.

În colţul cârciumii, la încrucişarea spre conac, uliţa era cuprinsă de ţărani. Plutonierul, în fruntea celor patru jandarmi, se apropia cu paşi rari, cu o figură deschisă şi puţin surâzătoare, ca să le arate că nu vine cu intenţii duşmănoase. Ţăranii tăceau şi îi priveau parcă cu indiferenţa cu care privesc îndeobşte pe trecătorii străini. Numai când jandarmii ajunseră la doi paşi, le făcură atâta loc cât să se strecoare prin mulţime. Boiangiu întrebă în glumă:

— Da ce, băieţi, nu ne lăsaţi să trecem?

— Apoi ce să mai treceţi, că arde el şi singur! strigă un glas batjocoritor.

Plutonierul se făcu a nu pricepe batjocura şi se opri în mijlocul lor,

zicând:

— De ars văd eu că arde, dar noi trebuie să ne facem datoria! Ori tu zici că nu, măi Serafime? adăugă către Serafim Mogoş, care se afla chiar în faţa lui, întunecat şi dârz.

Mogoş dădu din umeri, fără a răspunde. În locul lui glăsui Trifon Guju:

— Datoria matale lasă c-o ştim noi... E uşor să baţi oamenii când ai puterea în mână, să-i chinuieşti!

— De, dacă aşa e slujba, Trifoane? făcu Boiangiu tot împăciuitor, mai ales înţelegând că ţăranii umblă să-l întărâte.

— Dar tu ai gustat din papara asta, ori nu? bufni deodată Serafim Mogoş. Ca să-ţi arăt eu cum e, soarele, şi anafura, şi...

Îi cârpi, una după alta, fulgerător, două palme zdravene pe obraji. Boiangiu nici nu mai avu timp să se dumerească. Într-o clipire loviturile îl copleşiră din toate părţile. Văzu ca prin vis că Trifon Guju i-a smuls puşca de pe umăr. Îşi ferea capul, lăsându-l pe piept şi instinctiv nu căuta decât să scape din mijlocul mulţimii. Ţăranii urlau şi loveau. „Dă bine, mă!" ‚Arde-l!" „Fugi! Fugi!" În spate auzea glasurile jandarmilor, spăimântate: „Nu da!" Se avântă cu capul înainte să-şi croiască o trecere. Iureşul ţinu numai câteva minute. Cu toată răpăiala de pumni, Boiangiu izbuti să înainteze şi simţi curând că s-a rărit mulţimea după rărirea loviturilor ce le primea. În urma lui încăierarea continua însă cu aceeaşi furie, parcă ţăranii n-ar fi băgat de seamă că el s-a smuls dintre dânşii.

— Fugi!... Fugi! răsunau împrejurul lui glasurile batjocoritoare.

Fără să-şi dea el seama, picioarele ascultau singure îndemnul şi alergau mâncând pământul. Alţi paşi tropoteau în urmele lui. Ar fi vrut să vadă cine sunt, dar îi era frică să se uite înapoi. Strigătele continuau. După câteva clipe de goană zări la dreapta o poartă deschisă larg. Recunoscu casa lui Marin Stan. Dădu buzna pe poartă, trecu prin ogradă spre grădină. Un câine încercă zadarnic să-i aţie calea hămăind cu mare furie. De-abia între pomii din dosul casei îşi încetini fuga şi întoarse capul. După dânsul veneau cu aceeaşi iuţeală desperată cei patru jandarmi, la intervale care arătau în ce ordine au scăpat din încăierare. Toţi patru erau fără arme, ca şi şeful, iar doi în capul gol, pierzându-şi capelele pe câmpul de luptă. Ţăranii victorioşi, ajungând în dreptul casei, se opriră şi numai de acolo huiduiau şi înjurau, arătându-şi pumnii şi învârtind puştile rămase în mâinile lor. Mai liniştit oarecum, după ce a constatat că subalternii îl urmează, plutonierul întoarse iar spatele oamenilor care vociferau şi continuă retragerea prin grădini, într-un ritm mai cumpătat, gândind că se va uni cu trupa la adăpost şi zicându-şi, pe măsură ce se reculegea:

— Noroc că n-au fost încărcate armele, altfel tâlharii ne omorau!

Pe când jandarmii dispăreau, pipăindu-şi cucuiele şi coastele, ţăranii comentau bătălia cu râsete şi glume, cu sudălmi şi ocări. Trifon Guju bălăbănea o puşcă în aer, şi chiuia, şi striga cu o vioiciune ce nu se potrivea deloc cu faţa lui morocănoasă:

— Acu-i acu, fraţilor!... Acu-i acu!

Vestea izgonirii jandarmilor se răspândi repede dintr-un capăt la altul al satului, împrăştiind o bucurie, parcă tuturor li s-ar fi ridicat o piatră de pe inimă. Băieţelul cel mai mic al Smarandei, care se nimerise prin preajma cârciumii şi văzuse bătaia, goni într-un suflet până acasă şi

începu din ogradă:

— Nea Petrică! Mamă! I-au alungat... pe jandarmi... oamenii... şi i-au bătut... şi...

Petre venise de la Lespezi mai demult şi nici nu mai ieşise din casă. Era bosumflat şi tăcut, ca şi când ar fi băut numai fiere. De-abia a schimbat două vorbe cu maică-sa şi nici nu a vrut să mănânce. Bombăni cu imputare:

— Bine că s-au dus dracului, că n-au fost buni la nimic!

7

Pe la ora şase Bucureştii răsunau de strigătele ţigănuşilor:

— Ediţie specială!.. Noul guvern!... Manifestul către ţară!

Grigore Iuga, de când se întorsese de la ţară, mânca în fiece seară la Predeleanu. I-ar fi fost peste putinţă să stea acasă cu mătuşă-sa Mariuca, să-i asculte fleacurile clevetitoare, sau pe la restaurante, ori la club cu prieteni care până ieri mureau de dragul ţărănimii şi propovăduiau împărţirea moşiilor, cu gândul ascuns că tot nu se va întâmpla şi cu mândria că totuşi pot părea drept spirite înaintate, iar azi reclamau vehement să fie rase cu tunul toate satele care s-au revoltat şi ţăranii să fie bătuţi până la sânge, toţi, fără excepţie, ca să servească de pildă şi să nu mai îndrăznească nici pe viitor să ridice capul niciodată. Cu Victor se înţelegea, ca totdeauna, şi apoi găsea la ei o atmosferă care-i era necesară mai ales acuma, când tatăl său sta singur la ţară în primejdie, iar el aici fără nici o posibilitate de a-i sări în ajutor.

Mergând, strânse toate ediţiile speciale, să le citească şi să le comenteze împreună cu Victor. Pe el nu-l interesa compoziţia guvernului, ci manifestul în care se zvonea că vor fi anunţate mari reforme care vor opri imediat agitaţiile ţăranilor, fără să fie nevoie de represiune armată.

Până la masă avură timp să răsdiscute toate măsurile cuprinse în manifest, fără a se putea pune totuşi de acord. Predeleanu socotea că guvernul debutează excelent şi că manifestul e o ramură de măslin în mâna celor ce vor fi trimişi să liniştească pe ţărani. Mai mult nu se putea promite, îndeosebi sub presiunea tulburărilor. Grigore credea, dimpotrivă, că pentru lumea satelor răsculate reformele promise vor părea o batjocură. Oamenii vor pământ, au dat foc şi au făcut cruzimi, ca să rămâie stăpânii pământului, iar guvernul nou vine şi, în loc de pământ, îi scuteşte de nişte taxe, le făgăduieşte să le arendeze lor moşiile statului, să uşureze învoielile cu boierii şi alte asemenea lucruri, care ar fi fost foarte bune înainte de izbucnirea răzmeriţei, pe când azi...

— Eu am fost la Amara numai acum câteva zile şi am pipăit pulsul ţăranilor! urmă Grigore. Cu vreo lună înainte umblau şi se zbăteau să cumpere moşia Babaroaga. Azi nici prin gând nu le mai trece aşa ceva. Azi pretind foarte simplu să li se împartă toate moşiile. Şi acestor oameni vrei dumneata să le duci acuma pe tavă făgăduieli de scutiri de taxe?... Ridicol!

— Ei, bine, atunci va trebui să intervie forţa, ca să-i potolească întâi, iar pe urmă, când se vor dezmetici, vor pricepe şi ei însemnătatea măsurilor ce s-au luat în favoarea lor! zise Predeleanu senin.

— Da, aşa! aprobă tânărul Iuga. Să nu umblăm cu ipocrizii! Ţăranii s-au revoltat — să iasă armata să-i pedepsească. Punct. Reformele se discută cu oameni sănătoşi, nu cu bolnavi sau cu exaltaţi. Manifestul e o ipocrizie în plus, de aceea mă supără. Potolirea răscoalei nu se poate face fără vărsare de sânge. In loc să tragă cu gloanţe direct în răsculaţi, guvernul trage întâi în vânt, cu manifestul, ca să se poată spăla pe mâini mai târziu că n-a vrut vărsare de sânge, dar... Un bizantinism ieftin, care va exaspera pe nenorociţii de ţărani şi va face să se cheltuiască mai mult sânge!

Tecla le interzisese să discute la masă despre răscoale şi politică. Vorbiră aproape numai despre Miron Iuga. Doamna Predeleanu observă într-un rând:

— Numai când îmi închipuiesc că Victor ar putea fi singur la ţară în zilele astea, parcă îmi vine să înnebunesc!

Grigore Iuga aruncă o privire spre Olga. Tocmai atunci Prede-leanu întrebă:

— Apropo, Grigoriţă... Să mă ierţi dacă sunt poate indiscret sau, ştiu eu, nedelicat. Am auzit că nevastă-ta...

— Fosta! rectifică Grigore repede, roşind.

— Da, fosta ta nevastă ar fi plecată acuma la ţară... Adevărat? Fiindcă ar fi ceva...

— Nu ştiu! murmură tânărul Iuga, întunecându-se. Pentru mine e moartă de mult.

8

Logofătul Bumbu ţinea în curent pe bătrânul Iuga cu cele ce se petreceau în sat, cum îi poruncise. De azi-dimineaţă, de când a aflat despre Ruginoasa, boierul l-a chemat de câteva ori, luându-i cu aceeaşi întrebare:

— Ei, ce ispravă au mai făcut oamenii noştri?

Bumbu i-a ascuns numai uciderea Nadinei, de teamă să nu se încăpăţâneze şi să plece la Lespezi să se convingă. Când l-a întrebat de soarta cuconiţei, a răspuns că n-a auzit nimic, dar probabil că nu mai este în sat. Iuga a exclamat bucuros:

— Evident. Nici n-avea ce să caute ea aici acuma. Bine c-a avut automobilul, să o poată şterge la timp, altfel cu oamenii noştri cine ştie ce batjocură i se putea întâmpla...

După cină, bătrânul a ieşit în curte, singur, ca în toate serile bune, să facă puţină mişcare înainte de a se culca. Cerul era curat, vânăt-închis, cu stele tremurătoare ca nişte picături de rouă. Răcoarea primăverii îi înviora paşii. Ocoli clădirea cea nouă pe aleea prunduită, curăţată proaspăt, merse spre poarta cea mare dinspre uliţă. Printre copacii parcului vedea în faţă, aproape, parcă numai la câţiva metri, focul ce mistuia conacul lui Cosma Buruiană. Ardea potolit, fără flăcări mari, cu o roşeaţă ce păta văzduhul. Era ora zece. Furia incendiului se mulcomise, ca şi gălăgia ţăranilor, care se auzise până aici în liniştea amurgului. Satul dormea, parcă toate câte se întâmplaseră în cursul zilei ar fi fost în vis. Numai lumina focului dovedea că n-a fost vis... În stânga, mai departe, altă pată

roşie pe cer. Acolo a ars şi arde conacul din Lespezi, dacă nu şi cel din Gliganu. Chiar şi în dreapta, spre Ruginoasa, mai stăruia o undă roză. Ce mai ardea ardea tihnit, fără grabă, cum se cuvine cu rămăşiţele.

„Niciodată n-aş fi crezut ca oamenii mei să fie cei mai ticăloşi, ca tocmai ei să ducă la vecini ticăloşia şi să-i înveţe neomeniile! îşi zise Miron Iuga, oprindu-se o clipă lângă poartă. Toate silinţele mele cu ei n-au folosit nimic! Degeaba, ţăranul e destinat să rămâie sălbatic până la sfârşitul lumii."

Se întoarse, ocoli casa pe dincolo, trecu pe lângă clădirea veche în grădina mare din dos, unde nu erau arbori şi se deschidea o vedere mai largă. În suflet îi picura tristeţea din ce în ce mai apăsătoare. Până azi-dimineaţă, în ciuda tuturor întâmplărilor şi zvonurilor, a fost convins în adâncul său că oamenii lui vor sta liniştiţi chiar dacă de jur împrejur toate satele s-ar răscula. Se simţea atât de înfrăţit cu ei prin toată viaţa sa şi a înaintaşilor săi, încât i se părea peste putinţă ca ţăranii să nu aibă instinctul aceleiaşi frăţii.

„Ar fi trebuit să mă duc totuşi la Ruginoasa să-i dojenesc! îi fulgeră iar prin creier gândul care-l frământase toată ziua şi pe care-l înlăturase mereu. Te pomeneşti că ţăranii vor crede că mi-a fost frică şi..."

Ajunsese la marginea grădinii, unde începea ogorul. Conacul rămăsese în urmă. Felinarele din curte pâlpâiau galben de departe, ca nişte sfioase candele de veghe. Se opri şi se întoarse pe loc să mai vadă cum ardea conacul lui Buruiană. Bătrânul avu subit o strângere de inimă. Privind de aici, focul părea că mistuie chiar propriile-i clădiri. Pata roşie pe cer era mai sângeroasă şi pe ea se zugrăveau contururile conacului Iuga ca nişte ruine arse şi încă fumegând. Gândul i se risipi. Altele îi luară locul, înăbuşite însă şi ele: „Asta nu se poate!"

La stânga se desluşea mai bine incendiul de la Lespezi, parcă s-ar fi apropiat şi s-ar fi înviorat. Între cele două focuri însă bătrânul Miron descoperi o nouă rană purpurie pe orizont, mărindu-se văzând cu ochii şi înălţându-se pe cer.

— Într-acolo vine Cantacuzu... Vasăzică şi la căpitanul Grădinaru au început! murmură privind cu atenţie şi examinând limbile de flăcări ce se îngroşau.

Învârtindu-se spre stânga în direcţia Babaroaga şi Vlăduţa, adăugă în sine: „Colonelul văd că a scăpat până acuma..."

Spre Curteanca însă, mai la stânga, ardea conacul lui Popescu-Ciocoiu, apoi în jos, pe valea Teleormanului, conacul generalului Dadarlat la Humele şi al lui Ioniţă Rotompan la Goia.

„Ei, săracul Ioniţă! îşi zise Miron. Şi pe dânsul l-au prădat..."

Focul de la Goia apărea, de unde privea bătrânul, alături de Ruginoasa, dar mult mai viu, semn că începuse mai recent.

Alte învolburări de flăcări se zăreau mai jos de Ruginoasa, poate la Orodelu sau la Izvoru. Apoi altele deasupra pădurii Amara, poate la Dumbrăveni...

„Pretutindeni, pretutindeni foc şi prăpăd! se gândi Miron, ajungând iarăşi cu faţa spre conacul său, după ce făcuse pe loc înconjurul orizontului. Am rămas ca o insulă."

Noaptea înnegrise văzduhul complet. Nici o adiere şi nici un zgomot pe

întreg cuprinsul. Bătrânul nu auzea, în tăcerea profundă ce-l împresura, decât propria-i respiraţie, care părea aspră ca un horcăit. Şi de jur împrejur, focurile mute ca plăgile unui trup uriaş răstignit pe pământ, din care se înalţă aburii roşii, cotropind întreg văzduhul.

Stând nemişcat în întuneric, Miron Iuga simţi o înfiorare, parcă s-ar fi lăsat brusc un val de frig. Porni înapoi cu ochii la conacurile lui, deasupra cărora se zvârcoleau luminile focului. Şi iar murmură dârz: „Asta nu se poate!"

Capitolul X
SÂNGELE

1

În zorii zilei de vineri, ţăranii din Amara se sculară fiecare cu grija să nu-i ia ceilalţi înainte. Unii mai sârguitori au cărat până noaptea târziu de la conacul arendaşului ce-au putut mântui din flăcări. Barem Pavel Tunsu s-a bătut, de erau să se omoare, cu Iacob Mitruţoiu, din pricina unui juncan pe care pusese mâna să-l ia acasă şi de care pândarul zicea că-i al lui, că l-a ochit mai bine de o săptămână cum poate mărturisi şi Zamfir Chelaru... Când a izbucnit focul s-au bucurat grozav toţi, dar pe urmă le-a părut rău că l-a pus cine l-a pus înainte de-a fi adunat ce era folositor, mai ales după ce au scăpat de grija jandarmilor. Acuma s-au prăpădit degeaba atâtea bunătăţi în flăcări. Şi tocmai cei săraci s-au ales cu mai puţin, că ei întâi n-au îndrăznit şi când au îndrăznit nu mai aveau ce alege.

Ignat Cercel se făcu borş de cum deschise ochii, fiindcă muierea nu era mulţumită deloc că n-a luat şi un purcel, ca să aibă şi copilaşii ei cu ce să-şi mai îndulcească inima. În zadar îi amintea bărbatul că a adus trei saci de porumb, să le ajungă până-n miezul verii, de era să-şi rupă spinarea, că toată noaptea l-a durut mijlocul, ea o ţinea lanţ cu purcelul.

— Măi muierea dracului, dar cum era să aduc eu cogemite porcul? În spate? strigă Ignat. Că doar porcul nu merge ca omul ori ca boul, să-l mâi dinapoi!

— D-apoi alţii cum au luat, bărbate?... Şi încă oameni care au tăiat câte doi porci de Crăciun, nu ca noi de ni l-a mâncat perceptorul, mânca-1-ar şerpii şi pe el să-l mănânce! Doar îmi spuse aseară Tinca lui Ioniţă că şi ginerele popii şi-a băgat în coteţ trei purceluşi de la arendaşul...

Aici Ignat ar fi recunoscut dreptatea muierii dacă n-ar fi fost prea supărat. De fapt, dânsul, lăcomindu-se la porumb, ca săracul care n-are de mămăligă, nici nu s-a gândit ieri deloc că s-ar putea sau ar trebui să-şi rostuiască un porc. Răspunse deci furios:

— Ba să se bage dracii-n pielea ta cea afurisită, că te faci a nu şti că popa şade numai peste drum de conac şi-i venea uşor lui Filip să treacă drumul cu toţi porcii arendaşului!

Se mai învârti puţin prin casă şi prin bătătură, apoi luă un ştreang şi plecă drept la locuinţa perceptorului. Ştia că Bârzotescu a fugit, împreună cu nevastă-sa, încă de ieri dimineaţă cu noaptea-n cap, îndată ce a văzut

focul de la Ruginoasa. De frică nici n-au cutezat s-o apuce pe drum, ci prin grădini şi peste câmp, fiecare cu câte o bocceluţă în spinare. Vreo doi oameni i-au întâlnit, dar i-au lăsat dracului, că prea erau speriaţi. În casă rămăsese numai o toantă de slujnică să păzească averea ce şi-o încherbălise Bârzotescu de când a fost mutat aici goluţ şi sărmănuţ de-ţi era mai mare mila... Ignat Cercel intră în ogradă şi merse glonţ la coteţul în care grohăiau şi guiţau trei porci. Slujnica încă nu le dăduse de mâncare. El îi scoase binişor afară, îi cântări, îşi alese pe cel mai grăsun, îi înnodă ştreangul de piciorul dinapoi şi-l porni spre portiţa rămasă deschisă. Slujnica, nemaiauzind guiţatul obişnuit de dimineaţă, ieşi repede din casă cu o strachină de porumb în mână. Ignat, fără nici o vorbă, îi înhăţă strachina şi o luă înainte scuturând boabele, iar porcii după el. Toantă, dezmeticită, începu să ţipe:

— Aoleu! Săriţi!... Hoţii!... Mi-a furat porcii! Ajutor!

Ignat, parcă nici n-ar fi auzit-o, ieşi pe poartă urmat de toţi trei porcii. În mijlocul uliţei le aruncă un pumn de porumb, aşteptă până ce culeseră boabele şi apoi îşi continuă calea. Ţipetele servitoarei făcură pe vreo doi vecini să iasă să vadă ce s-a întâmplat.

— I-ai luat, nea Ignate! îl întrebă unul cu o prietenie invidioasă.

— D-apoi că şi dânsul mi l-a luat pe-al meu! răspunse Ignat foarte natural, adăugând apoi cu râvnă şi scuturând strachina. Ţug, ţug, ţug, ţugui, ţugui!

Ajunse cu bine acasă. Numai ştreangul s-a pierdut pe drum, căci l-a uitat la piciorul porcului de s-a târât până s-a dezlegat. Intrând în ogradă cu porcii, făcu falnic către nevastă-sa, trecându-i strachina:

— Porumb ai, porci ţi-am adus, dar să nu mai cârteşti acuma, că să ştii că mă pun cu parul pe spinarea ta, fire-ai să fii a dracului de muiere!

Femeia holbă întâi nişte ochi cât cepele, apoi, venindu-şi în fire, bolborosi lacom:

— Aoleu, Maică Precistă!... Ţugu mamei, ţugu, ţugu, ţug!

Melentie Heruvimu se sculase cum s-a crăpat de ziuă, încetinel, ca să nu trezească pe nevastă-sa, care se zvârcolise în dureri toată noaptea, aţâţă focul, jumuli o găină şi o puse să fiarbă, apoi aşternu o faţă de masă. El, de când a plecat arendaşul Cosma, tot pe lângă conac s-a învârtit, să fie acolo de s-ar întâmpla ceva. Şi-a adus dânsul câţiva saci de porumb, dar grija cea mare îi era să apuce oarecare lucruri mai bune de mâncare, să-şi poată ospăta o dată boiereşte muierea şi copilaşii, că prea mult au flămânzit. Era convins că biata femeie numai de nemâncare a căzut la pat şi zace de atâta amar de vreme şi că, hrănită zdravăn măcar câteva zile, s-ar împiciorongi mai bine decât cu orice leacuri. Apoi, văzând că oamenii numai prin hambare scotocesc, s-a repezit el singur la vătăşelul Lazăr şi l-a luat de piept, să-l dea la o parte, ca să poată intra în casă. Lazăr, mai voinic, era mai-mai să-l biruiască, dacă nu săreau şi alţi oameni care, după ce l-au smintit pe Lazăr în bătaie, s-au împrăştiat prin toate odăile să strice şi să ia ce le poftea inima. Melentie a mirosit până ce a nimerit în cămara plină cu de toate. A încărcat în două coşuri, găsite acolo, borcane de dulceaţă, sticle de vin şi de lichioruri, brânză, o pâine albă, mezeluri,

un muşchi şi o şuncă, măsline şi ce i-a căzut în mână. Când a sosit cu coşurile acasă, era seară. Nici nu le-a mai arătat, ci le-a ascuns în tindă cu gândul că mâine dimineaţă să întindă o masă ca-n basme.

Golind acum coşurile şi înşirând pe faţa albă toate bunătăţile, Melentie avea o strălucire de bucurie, care-i îmbujora obrajii tăbăciţi. Când isprăvi şi se dădu un pas înapoi să admire minunea, întâile raze ale soarelui tocmai râdeau în geamurile murdare, întoarse capul spre patul femeii. Ochii ei mari, negri, îl priveau puţin speriaţi. Bărbatul, surprins, zise zâmbind şi ca o scuză:

— Credeam că dormi... Uite ce bunătăţi! Pentru tine le-am adus toate, că copiii mănâncă orice, numai mâncare să fie, dar tu trebuie să te hrăneşti cu lucruri mai bune, ca să te înzdrăveneşti, c-ai zăcut destul ş-ai suferit. Am pus şi o găină în oală să-ţi fac o ciorbă fierbinte şi...

Se întrerupse deodată. Ochii îl priveau mereu, nemişcaţi, cu aceeaşi umbră de spaimă, deşi gura întredeschisă parcă voia să vorbească.

— Aoleu, doar n-oi fi murit? bâigui Melentie zăpăcit.

Se apropie, pipăi braţul uscat sprijinit pe dunga patului şi cu degetele atârnând în jos.

— A murit! făcu omul abătut, uitându-se lung în ochii încremeniţi cu privirea spre masă. Tocmai acuma s-a prăpădit şi ea când...

În pat, la picioarele moartei, copilaşul cel mai mic se ridică, scâncind şi frecându-şi ochii. După câteva clipe, văzând pe tatăl său, se însenină şi întinse mânuţele spre dânsul. Melentie îl luă în braţe şi iar se uită la femeie, parcă nu i-ar fi venit a crede, strângând la piept şi mângâind în neştire copilaşul. Apoi sculă pe ceilalţi doi:

— Hai, c-aţi dormit destul! Hai, că nu-i vreme de dormit!

Copiii se urniră anevoie şi bombănind. Când descoperiră însă masa încărcată, se înviorară şi-şi amintiră că li-e foame. Melentie îi aşeză pe toţi trei pe laviţă:

— Mâncaţi ce vă place, copii, până vă săturaţi!... Numai să nu vă bateţi şi să nu faceţi gălăgie, că măicuţa a murit şi ar fi ruşine!... Păvăluc, tu, că eşti mai mare, ia seama să nu dea în foc oala asta de ciorbă, că eu mă duc să chem o vecină s-o scalde!

Colonelul Ştefănescu sări din pat, îşi puse halatul şi, în papuci şi capul gol, ieşi repede afară. Soarele de-abia răsărit îl izbi drept în faţă, încât în primul moment, fiind şi după somn, nici nu văzu bine mulţimea de ţărani ce năpădise curtea lărmăluind. Strigă la întâmplare:

— Da ce, măi băieţi, din somn şi în izmene mă luarăţi?

Cei de pe aproape, care-l auziră, izbucniră în râsete, ceilalţi însă vociferau mai aprig. Atunci observă bătrânul pensionar că mulţi au venit cu furci, cu topoare, cu sape, ca la o bătălie. Colonelul îşi păstrase din militărie curaj şi îndrăzneală în faţa primejdiei. Frică i-a fost de o eventuală ridicare a ţăranilor numai din pricina fetelor pe care le iubea ca lumina ochilor şi-i era să nu se întâmple să se năpustească asupra lor ticăloşii, să le nenorocească pentru toată viaţa. Acum însă se simţea la largul său. Fără să se impresioneze de urletele lor, strigă iarăşi mai tare, să-l audă toţi:

— Ho! Ho! mai lăsaţi răcnetele, să mă auziţi şi să vă aud!... Ei, ce-i? C-aţi venit cu arme, văd, voi mai mult de o sută şi eu unul singur!... Ce-i? Ce poftiţi de la mine?
Ţăranii, care se liniştiseră o clipă, porniră din nou să ţipe într-un cor infernal:
— Să pleci de aici!... Nu mai vrem învoieli!... Lasă moşia, don' colonel, că-i a noastră!... I-uite cum ne înfruntă hodorogul!.... O să-ţi dăm bătaie!... Ne-ai înşelat şi ne-ai jupuit destul!... Pământul!... Pământurile!... Pământul nostru şi munca noastră!
Bătrânul Ştefănescu privea şi asculta cu o faţă prietenoasă, ca şi când oamenii l-ar fi hiritisit. Apoi, când se mai potoli puţin gălăgia, reveni:
— Voi vorbiţi o sută deodată, cum să vă înţeleg?
După vreun sfert de ceas de tărăboi se aleseră doi ţărani care să parlamenteze. Colonelul dădu din cap mulţumit:
— Aşa, băieţi! Acum ştiu cu cine vorbesc... Zi tu... Ioane!... Ori vrei tu, nu ştiu cum te cheamă, că nu te mai ţin minte...
— Io-s Găligan Ştefan, don' colonel! făcu ţăranul umflând pieptul.
— Bine zici, aşa-i... Îţi uitasem numele, Fănică, uita-te-ar necazurile! strigă Ştefănescu jovial. Atunci zi tu, Fănică.
— Apoi ce să zicem, don' colonel? Mata nu ştii c-a venit revoluţia? zise Găligan cu mândrie.
— Eu văd c-a venit, dar nu ştiu ce are cu mine revoluţia, că eu...
— Lasă că ştii matale prea bine! făcu celălalt ţăran mai aspru. Numai te prefaci a nu şti... Ş-apoi, ori ştii, ori nu ştii, nouă ne trebuie moşia, că tălică ai stăpânit-o destul şi ne-a venit rândul şi nouă!... Dacă o dai cu binele, bine de bine, dacă nu, noi tot o luăm!
— Dar luaţi-o, oameni buni! vorbi colonelul dând din mâini, parcă s-ar fi lepădat de diavolul. Da ce, a mea e moşia?... Băgaţi plugurile, copii, şi s-o stăpâniţi sănătoşi!... Din partea mea, vai de mine, toată voia!
— Zici matale aşa acuma, că ţi-e frică de noi, dar mâine ai să zici c-ai uitat! reluă ţăranul. Nu ne mai înşeli tălică pe noi, don' colonel! Că te-am păscut noi, slavă Domnului!... Dar să faci bine să-ţi strângi bocceluţele şi să te duci de aici, că noi nu te mai răbdăm şi nu mai răbdăm picior de boier pe pământurile noastre, iacă!
— Unde să mă duc, Ioane? întrebă bătrânul cu candoare.
— De unde ai venit, dom'le colonel! zise Ion. Că nu te-am adus noi şi nici nu te-am chemat!
— Cum să plec aşa, măi omule? Cum?... Să-mi las toată agoniseala mea de haram? Se poate, Ioane? stărui colonelul arendaş.
— Se poate! Că din munca şi sudoarea noastră-s toate!
— Apoi aşa am venit eu aci, gol cum mă vezi, ai?
— Ce mai la deal, la vale, să-ţi pară bine că nici nu te-am înjurat şi nici nu te-am bătut, cum au păţit alţi boieri, că poate-i fi auzit şi matale! zise ţăranul neînduplecat. Pleacă sănătos şi să ne vedem când ne-om vedea ceafa!
Colonelul nu se dădu învins. Încercă toate argumentele. Ajunse să le propuie să-l ia şi pe dânsul tovarăş la revoluţie, numai să-şi poată salva capitalul ce-l avea investit în inventarul moşiei, aproape toată zestrea fetelor. Ţăranii ascultau, chiar râdeau uneori de câte o glumă de a lui, dar

găseau replici la orice şi, unde nu, se îndârjeau că e munca lor şi revoluţia nu mai îngăduie să se amestece boierii în treburile oamenilor.

— Ne-om descurca noi, n-ai grijă matale, spuse Găliganu. Oamenii cu oamenii, boierii cu boierii. Tălică du-te la oraş, că acolo-s boierii şi-i locul matale!

Întâi ceruseră să plece pe jos numai cu o boccea cât poate duce în spinare. În cele din urmă i-au permis să meargă cu trăsura şi să ia ce poate duce în trăsură. Stând atâta timp în răcoarea dimineţii cu capul gol, colonelul începu să strănute:

— Na, că m-am ales şi cu un guturai după toate necazurile celelalte!

— Dar care s-au ales cu bătaie ori mai rău, ce să mai zică? strigă cineva.

— D-apoi m-aţi bătut voi destul, măi creştini, că mă lăsaţi pe drumuri, lipit pământului, om bătrân şi cu trei fete de măritat! făcu colonelul cu amărăciune.

Petre se apucase de dimineaţă să dreagă poarta dinspre uliţă, din care numai stâlpii mai erau întregi în picioare. Nevoie aşa mare n-ar fi fost. Cum a stat un an şi jumătate, de când s-a prăpădit tatăl său, ar mai fi putut sta. Dar Petre voia să aibă de lucru ca să nu se mai ducă cu oamenii nicăiri şi să nu se mai amestece.

De când s-a întors ieri de la Lespezi, numai a bolit şi a rumegat. Mă-sa a auzit de la vecini ce s-a întâmplat şi era îngrozită. El n-a vrut să-i spuie nimic. Doar când Smaranda l-a învinuit că de la dânsul se trag toate, că aşa zic oamenii, a răspuns mânios că cine zice minte, fiindcă el n-are nici un păcat pe suflet, martor i-e Dumnezeu.

De altfel, acelaşi lucru şi-l zicea mereu şi în sinea lui şi totuşi nu-şi putea mulcomi mustrările. Îi părea rău că nu şi-a căutat de necazurile lor de la început şi s-a tot vârât ba să fie la cumpărarea moşiei, ba acum la împărţirea pământurilor, pretutindeni. Cu el boierii s-au purtat destul de frumos. Barem Grigoriţă, părinte să-i fi fost şi mai mult nu-i putea face. Şi drept răsplată dânsul s-a înverşunat împotriva cucoanei Nadina, aşa, din senin. Că l-a batjocorit pentru că n-a vrut să le vândă Babaroaga. Tocmai el s-a găsit dintre toţi mai batjocorit, iar ceilalţi au putut sta liniştiţi. I-a intrat în cap că trebuie s-o batjocorească şi el, încă de astă-iarnă, când au fost la Bucureşti. De atunci, numai asta visa şi parcă-i părea bine că se aţâţă oamenii, ca să-i poată veni şi lui mai lesne să-şi sare inima. Nu s-a gândit mai dinainte ce anume răzbunare să fie, cum a făcut feciorul lui Dragoş cu Chirilă Păun. Îşi zicea că va vedea el atunci cum s-o ia. Acolo, la Lespezi, parcă i s-a aprins mintea. S-a repezit înăuntru s-o strângă de gât şi s-o omoare... Numai când s-a pomenit în faţa ei, şi-a dat seama că mai curând s-ar omorî el decât s-o omoare pe ea. Şi totuşi Toader Strâmbu a omorât-o... I-a trecut lui prin minte să nu-l lase pe Toader să intre şi nu l-ar fi lăsat dacă nu i-ar fi fost ruşine să nu zică oamenii că s-a dat de partea cucoanei cine ştie de ce. Şi pe urmă, în vreme ce oamenii dărâmau şi prădau la conac, lui mereu i-a venit să-l sugrume pe Toderiţă pentru că a săvârşit nelegiuirea asta, şi numai de ruşine şi-a stăpânit mânia. S-a întors singur de la Lespezi, lăsându-i pe ceilalţi împrejurul focului. Dacă şi Matei Dulmanu s-a supărat că a omorât-o! Nu îndrăznea să-şi mărturisească nici în străfundul său de ce l-a amărât într-atâta moartea cucoanei. Dar îşi

zicea necontenit că el nu e vinovat şi, fiindcă s-a întâmplat omor fără voia lui, el se dă deoparte. Nici n-a mai ieşit din ogradă şi nici nu mai voia să iasă, orice s-ar întâmpla şi chiar de-ar rămânea, din pricina asta, fără pământ, numai el, din tot satul... Azi-noapte a şi visat pe cucoana. Parcă o ţinea în braţe şi ea nu mai ţipa, ci îl mângâia şi-i zicea: „De ce lăsaşi să mă omoare?" S-a deşteptat din somn cu glasul ei mustrător în urechi...

Acuma cioplea şi bocănea de zor, ca şi când ar fi vrut să uite sau cel puţin să înăbuşe amintirea întâmplării. Dar oricât se trudea, mereu îi săgeta în creieri câte o întrebare şi fiecare îl durea, şi-l ustura, şi-l chinuia...

2

Două ceasuri după răsăritul soarelui era o viermuială în Amara, de parcă satul ar fi pornit să-şi mute locul ca o şatră când s-a isprăvit popasul.

Pe bătătura din faţa cârciumii se încrucişau toate veştile şi zvonurile. Şi veneau atât de multe şi de deosebite, că oamenii fierbeau aşteptând mereu să se mai întâmple ceva, dar ceva mai însemnat decât cele întâmplate, care acuma li se păreau lucruri de toate zilele.

Din când în când se găsea câte cineva să pomenească de boierul cel bătrân, mereu cu un semn de întrebare în privire. Ceilalţi schimbau vorba, parcă i-ar fi speriat întrebarea sau cel puţin n-ar fi vrut s-o înţeleagă. Chiar Trifon Guju, răguşit de cât răcnise şi se fudulise de când cu bătaia jandarmilor pe care el o socotea biruinţa lui proprie, numai mârâia şi dădea din umeri.

Mai spre amiazi însă se pomeniră cu Anton nebunul. Sosea din jos, mai zdrenţăros de cum plecase acum câteva zile, asudat şi murdar, însă cu faţa mândră, ca şi când ar fi cules în sufletul său toate fericirile. Şi îndată se apucă să povestească cum n-a rămas nici picior de boier între Roşiori şi Alexandria, pe unde a rătăcit el zilele astea, iar conacele toate le-au făcut oamenii una cu pământul, ca nici să nu se mai cunoască urmele unde au fost, apoi cum se adună pe acolo oamenii, cu mic, cu mare, pe sate, şi se înarmează, şi stau de pază, să nu se mai întoarcă cumva înapoi ciocoii şi să-i împiedice la împărţeala pământurilor, ba sunt unii care se pregătesc să se ducă până la Bucureşti, să mântuiască pe vodă din prinsoarea boierilor, că numai boierii nu-l lasă deloc pe vodă să trimită porunci oamenilor precum că bine au făcut de au izgonit pe boieri şi să nu întârzie deloc de-a face împărţeală dreaptă sărăcimii din toate moşiile.

Ţăranii erau obişnuiţi cu proorocirile nebunului şi-l luară mai mult în râs. Unii, glumeţi, îl întrebară cum de n-a avut norocul să-l ia oamenii şi pe el drept boier şi să-i mai scurteze puţin limba, să scape lumea de năzdrăvăniile ce le vorbeşte. Pe când se hărşuiau astfel din gură cu nebunul, se ivi şi un om în toată firea, Marin Vâlcu de la Izvoru. Era cu căruţa şi se ducea la Costeşti cu un copil, să-l arate doftorului, că trăgea să moară. A oprit la cârciumă să lase caii să îmbuce şi să-i odihnească puţin, că au iernat rău fără nutreţ şi de-abia se ţineau pe picioare. Marin povesti că azi-noapte s-a aflat pe la ei cum că vodă a scos din slujbă pe boierii care au cârmuit până acuma, pentru că nu s-au purtat bine cu

prostimea şi n-au vrut să le dea pământ, şi a pus pe alţii care au făgăduit să nu mai rabde nici un boier la sate şi să împartă toate moşiile între oameni, ca fiecare să bage plugul şi să-şi muncească numai locul său. Dar cârmuitorii pe care i-a scos vodă s-au învoit între dânşii şi nu vor să asculte poruncile şi au făcut tocmeală cu generalii să omoare pe vodă şi pe urmă să pornească cu armata şi cu tunurile să ia înapoi moşiile de la oameni, pe unde le-au cuprins, şi să-i împuşte pe toţi care s-au sculat împotriva boierilor. Atunci vodă, ca să nu fie biruit de boierii cei neascultători, a trimis într-ascuns, noaptea, câţi slujitori credincioşi a avut la îndemână, să alerge şi să le poruncească să nu mai îngăduie nici un boier printre dânşii, să-i alunge pe care mai sunt şi să nu cumva să-i lase să-şi ia înapoi moşiile, că straşnic are să-i pedepsească pe cei ce se vor învoi cu boierii, pentru că boierii i-au călcat în picioare poruncile. Iar cei care sunt mai aproape de Bucureşti să se ridice degrabă şi să vie cu mulţime mare să-l ajute împotriva boierilor, că el numai cu oamenii ţine şi vrea să le facă dreptate şi de aceea îl năpăstuiesc şi pe dânsul boierii...

Dacă le-ar fi spus asta Anton şi încă s-ar fi mirat. Dar când iese din gura unui bărbat de omenie? De altfel, nici nu pornise bine Marin Vâlcu cu căruţa şi iată că mai pică un om din Găujani, care povesti aceleaşi porunci, auzite chiar din gura unui ţăran ce a trecut dis-de-dimineaţă prin satul lor, călare şi cu o cruce de argint pe piept. Pe urmă, ceva mai târziu, unul din Vaideei aduse aceeaşi veste sosită la ei prin Mozăceni...

Printre oameni se stârni o îngrijorare grea. Se vedeau pedepsiţi şi rămaşi fără pământ, fiindcă ei n-au împlinit porunca lui vodă. Adevărat că n-au ştiut-o, dar acum au aflat. Mai mulţi strigară că trebuie să meargă la boierul cel bătrân, să-i spuie cum a venit porunca şi că nu-l mai pot îngădui între ei, că nu vor să se supere regele. Alţii adăugară că trebuie să meargă cu toţii, nu unii să stea ascunşi în casă până e greul, iar apoi să se îndese la câştig. Câţiva îndată pomeniră pe Filip Ilioasa, ginerele popii, care s-a codit de câte ori l-au chemat oamenii, dar de la arendaşul Cosma a sărit să-şi tragă acasă trei porci cât viţeii.

— Hai la primărie! răcni Trifon Guju. Să-l întrebăm pe dom' primar cum de nu ne-a spus porunca lui vodă până azi?

Porniră cu urlete de însufleţire, dar găsiră numai pe secretarul Chiriţă şi un agent de percepţie, amărât şi înfricoşat, crezând că au venit să-l omoare pe el, fiindcă el a umblat mai mult iarna trecută după biruri. Chiriţă se încolţi cu oamenii şi mâncă la repezeală nişte pumni de la Toader Strâmbu, care de mult îl păştea.

— Ai dat în mine, Toadere, să ţii minte! zise tânărul Chiriţă Dumitrescu, grav şi jignit. După crima de ieri, asta ţi-a mai lipsit! Nu-i nimic! Ne-om răfui noi, n-ai grijă!

— Cum să nu dau dacă tu eşti porc de câine, dom' Chiriţă! strigă Toader rânjind. Şi am să mai dau, de nu te astâmperi!

Dacă i-ar mai fi plesnit o palmă peste obraz şi încă nu l-ar fi durut pe secretar cât tutuirea în faţa atâtor oameni. Nu mai spuse nimic, mulţumindu-se a întoarce spatele cu dispreţ. De altfel, nici ţăranii nu-l mai luară în seamă, căci primarul Pravilă, auzind că mulţimea a dat buzna în cancelarie, sosi într-un suflet, galben, speriat şi plângător:

— Ce-i cu voi, măi creştini? Nu v-ajunge să vă războiţi cu boierii de-aţi

început şi cu statul? Aţi nebunit, oameni buni, ori nu mai aveţi mult?
Trifon Guju, însă, sări, înfruntându-l:
— De ce-ai ascuns porunca lui vodă, dom' primar?
Pravilă, aflând numai acuma despre ce e vorba, se scuză că el n-a primit nici o poruncă de nicăiri de alaltăieri, când a plecat prefectul, că poşta nu a mai venit, iar telefonul s-a stricat tot de atunci, fie că s-or fi tăiat firele undeva, fie din altă pricină. Trifon îi ceru, cu glas poruncitor, parcă el ar fi fost mai mare în sat, să trimită străjile să cheme toată lumea la cancelarie ca pe urmă să se ducă cu toţii la boierul cel bătrân.
— Ba eu nici nu trimit străjile şi nici nu mă duc cu voi! zise Pravilă. Că dacă aţi făcut ce-aţi făcut cum aţi vrut şi fără mine, apoi eu nu mă mai bag şi nu mă amestec! Treaba voastră cum vă descurcaţi, că eu sunt primar şi nu mă pot lua după vorbe şi basme!
— Ba ai să trimiţi, că, de nu, să ştii că mănânci bătaie! se răsti deodată Trifon, ridicând pumnul.
— Tu să dai în mine, măi Trifoane? Tu să-mi porunceşti mie? făcu primarul cu o înflăcărare mânioasă şi mândră. Ia poftim, Trifoane, dă!
Trifon se repezi înjurând, dar ţăranii îl opriră. Urmă o hărţuială lungă, cu urlete şi răcnete, la care luară parte toţi câte puţin, ca să-l convingă pe primar să fie alături de oameni, nu împotriva lor, că nu şade bine, ameninţându-l chiar că, altfel, nu va fi părtaş nici la pământuri. Ion Pravilă, şi din ambiţie că o cârpă de om ca Trifon Guju a îndrăznit să se răstească la dânsul, şi de teamă că mâine-poimâine se vor întoarce lucrurile cum au fost, rămase nezdruncinat, declarând chiar că mai bine se lipseşte de pământ, decât să fie călcat în picioare. Trifon, atins, sări iarăşi:
— Matale te-ai învăţat să fii primarul boierilor, dar nouă ne trebuie primarul nostru, să ştii mata că nu mai merge cum a fost!
— Poate că oamenii te-or pune pe tine primar? Iacă, să te puie! zise Pravilă batjocoritor.
Atunci Trifon Guju, furios, chemă străjile şi le porunci el să meargă din casă-n casă şi să strângă pe oameni la primărie. Observând că toată lumea era de partea lui Trifon, primarul socoti cuminte să tacă. Doar după ce porniră străjile, în continuarea certurilor, se lăudă că i-ar fi putut împiedica, dacă ar fi vrut, căci în cancelarie numai el are dreptul să dea porunci.
Ţăranii nici nu mai plecară din curtea primăriei în aşteptarea celorlalţi. Plănuiau, şi strigau, şi se sfătuiau. Se înfuriau unul de la altul şi începeau să suduie ori să scrâşnească din dinţi. Se încurajau reciproc să nu le fie frică de nimeni, că dacă vodă s-a dat pe faţă de partea lor, apoi boierii nu vor mai îndrăzni să-i asuprească. Unii explicau că, şi de-ar veni soldaţi, cât de mulţi, n-are de ce să le fie frică, fiindcă soldaţii sunt tot ţărani şi nu vor trage în oameni, ba, dacă s-or întărâta, vor trece şi ei de partea astălaltă şi atunci să-i vezi pe ciocoi... Se pomenea din ce în ce mai des de boierul Miron, fără să se mai ferească nimeni. Se ridicau şi glasuri care-l înjurau, iar Toader Strâmbu ajunse să strige în gura mare:
— Numai hoţul cel bătrân e de vină că ne-a copleşit atâta de rău sărăcia, că ceilalţi hoţi după dânsul s-au luat de ne-au asuprit şi ne-au flămânzit!... Dar şi când i-oi pune mâna-n ceafă, ehehe, să te ţii, moşule, cum ţi-o fi de bine!

Alţii erau înfricoşaţi că din pricina bătrânului vor pierde câştigurile răzmeriţei, că dânsul n-are să-şi dea moşia din mână de bunăvoie şi cu sila cine să i-o apuce?

— Da ce, acu merge pe voia lui? se încruntară câţiva. Ce, tot el are să ne poruncească? D-aia a venit revoluţia, să suflăm noi în ciorba lui, ori dânsul într-a noastră?

— Lăsaţi, fraţilor, că ţâţâie sufletul într-însul şi numai să ne strâmbăm o dată la el că fuge, câtu-i de bătrân, de nu-l prinzi nici cu ogarii! observă unul spân şi slab, stârnind râsete de mulţumire.

Trecuseră trei ceasuri de când cancelaria şi curtea erau pline de oameni. Străjile se întorseseră, după ce colindaseră tot satul. Lumea însă nu se urnea, aşteptând mereu pe fruntaşi. Trifon, ca şi când el ar fi fost capul satului, mereu ieşea pe afară şi întreba: „N-a venit Luca Talabă, nici moş Lupu, nici Marin Stan, dar Filip Ilioasa?..."

În sfârşit sosiră unul câte unul, parcă n-ar fi ştiut de ce sunt chemaţi. Se codiră fiecare în parte, că ei n-au ce să se amestece.

— Dar la împărţirea moşiilor o să vă îmbulziţi! strigă Toader Strâmbu. Lasă, că vă ştim noi! Aţi umblat să cumpăraţi cu bani grei Babaroaga şi nici n-aţi vrut să ne cunoaşteţi pe noi, sărăcimea. Atunci era bun pământul. Acu, pentru că se împarte la toţi, nu vă mai place.

— Ba mie-mi place, măi Toderiţă, numai să-mi daţi! zise Marin Stan voios.

— Apoi ţi-ai luat şi de la arendaşul Cosma ce-ai putut, dar acu te faci că nu ne cunoşti! vorbi Leonte Orbişor cu imputare.

— M-a chemat cineva pe mine, Leonte? Spune tu... Apoi atunci? făcu Marin înţepat deodată.

— Dar la cumpărat cine te-a chemat? Şi ai umblat cu limba scoasă! sări din nou Toader.

Discuţia se înfierbânta. Mulţimea se aţâţa, socotind că bătrânii se împotrivesc numai ca să încurce pe cei săraci în dobândirea pământurilor. Cu cât şovăiau mai mult, cu atât participarea lor părea oamenilor mai trebuincioasă, de teamă că altminteri se vor învârti lucrurile, aşa încât la împărţire vor fi daţi la o parte cei ce n-au şi vor lua iarăşi cei înstăriţi, cum au făcut şi când au umblat să cumpere moşia cucoanei... Vorbele se îngroşau şi ameninţările de sudălmi sporeau. Luca Talabă se înfurie că de ce-l înjură pe el, că nu e sluga nimănui. Filip Ilioasa, jignit, vru să plece acasă, dar cineva îi pomeni de porcii arendaşului. Atunci se născu o încăierare. Filip, încercând să-şi facă loc de trecere, parc-ar fi rupt un zăgaz de mânie, se pomeni deodată cu o revărsare de pumni şi ghionturi din toate părţile, care nu se domoli decât când Luca strigă speriat şi dânsul:

— Da ce, măi oameni, ne-aţi poftit aci să ne luaţi la bătaie?... Aşa merge treaba?

— Aşa, nea Luca! răspunse Trifon Guju dezvelindu-şi dinţii. Cine nu pricepe de vorbă trebuie să priceapă de bătaie!

3

— N-am mai fost la Cameră poate de trei ani, dar la şedinţa de azi aş fi

fost în stare să şi plătesc, numai să nu lipsesc! zise Roşu către Titu Herdelea, urcând Dealul Mitropoliei şi oprindu-se uneori să respire, fiind puţin astmatic. Trebuie să văd schimbările la faţă, că prea sunt extraordinare. Ştii cum vine afacerea asta? Eu m-am certat cu tine şi atunci, ca să-ţi fac rău ţie, dau drumul de aci, din vârful dealului, pe panta asta pe care, în sfârşit, am suit cu ajutorul Domnului, dau drumul, zic, unei stânci formidabile să se rostogolească la vale, pentru că, ameninţând să prăbuşească tot în calea ei, şi casa ta, şi ale altora, tu ai să te sperii şi îmi vei cere scuze. Tu, când vezi că eu am nebunit, vii repede: „Hai, nene, să ne împăcăm!" Iar eu, deşteptul, încep să strig, ca să opresc rostogolirea mai departe: „Opreşte, că ne-am împăcat! Nu mai e nevoie să distrugi!"

Tribuna presei era plină de astă dată, ca de altfel toate tribunele. O atmosferă de mare premieră la un teatru oficial. La Cameră şedinţele anunţate pentru ora trei încep obişnuit după patru. Azi, la trei fără un sfert nu mai lipsea decât noul guvern. Şi Roşu numai cu ceartă izbuti să-şi cucerească un locşor de şezut. Titu Herdelea rămase în picioare în fund... Incinta gemea de lume, fiindcă veniseră şi senatorii să asiste la spectacol. Pe toate feţele însă se citea mai multă spaimă decât solemnitate, încât Stan Răcani, primul-redactor al unui ziar independent şi efemer, apărut recent, zise în gura mare, desigur ca să-l audă şi lumea din tribunele vecine:

— Noul guvern, dacă ar fi democrat şi într-adevăr iubitor de ţărani, cum s-a lăudat în opoziţie, ar putea acuma să decreteze şi exproprierea moşiilor sau măcar s-o anunţe, iar ăştia de jos, cât sunt de îngroziţi de răscoala ţăranilor, ar aplauda cu frenezie, pe onoarea mea!

— Tu glumeşti, Nicule, replică reporterul *Universului,* dar să ştii că aşa este cum ai spus! Eu am vorbit cu mulţi deputaţi şi senatori care declară că ei primesc orice reforme, oricât de radicale, chiar exproprierea, căci altfel nu mai e chip să se întoarcă la ţară, nici după potolirea tulburărilor.

— Spun oamenii multe, dar când a trecut primejdia şi mai multe se uită! observă un fost deputat şi bătrân gazetar cu barbă impozantă, recoltând un succes de ilaritate, care-i făcu atâta plăcere, că pe urmă pufni de râs toată vremea până la sfârşitul şedinţei, enervând lumea dimprejur.

Deodată se făcu rumoare generală. Noul guvern intrase. Şedinţa începea. Primul-ministru, un bătrânel gârbovit, cu glas de văduvă necăjită, începu o cuvântare patetică, pomenind în fiece frază de „scumpa noastră ţărişoară", „ţărişoara noastră scumpă", „a noastră scumpă ţărişoară", întrerupându-se deseori să-şi usuce lacrimile de pe obraji şi încheind cu „ţărănimea rătăcită", „măsuri energice", şi „concursul tuturor bunilor români". Îi răspunse fostul prim-ministru şi actualul şef al majorităţii parlamentare, un bătrân mai arătos şi cu barba albă, gângăvind de asemenea fraze despre „ţărişoara noastră" şi făgăduind noului guvern concursul necondiţionat al vechiului parlament. Atunci noul prim-ministru se duse la fostul prim-ministru la tribună, îi strânse amândouă mâinile şi apoi se sărutară pe amândoi obrajii. Deputaţii şi senatorii, împreună cu publicul din tribune, acompaniară cu un uragan de aplauze scena aceasta de înfrăţire patriotică. Mulţi ochi se umplură de lacrimi şi o duioşie înfioră chiar inimile cele mai rezistente. Numai prim-redactorul independent de

adineaori nu-şi ţinu gura şi spuse în tribuna presei:
— Pupăturile astea o să usture teribil spinarea ţăranilor!
Atunci Max Streşin, vechi redactor la *Glasul poporului,* oficiosul noului guvern, nu se putu stăpâni şi izbucni indignat:
— Nu-ţi permit, domnule, să tulburi asemenea momente înălţătoare prin glume insipide, bune numai pentru presa dumneavoastră jidovească!
Stan Răcani replică cu sânge rece:
— Ascultă, băiete! Cu indignarea ta patriotică eu fac ceva, căci se ştie cât e de dezinteresată, dar ce-oi fi având cu presa jidovească tocmai tu, care, de, eşti niţel cam jidov de-acasă?
Streşin mai bolborosi câteva cuvinte de revoltă şi, profitând de un nou ropot de aplauze, părăsi ţanţoş tribuna presei. În răstimp, în incintă manifestaţiile de entuziasm continuau, susţinute viguros de publicul spectator, deoarece, după îmbrăţişarea şefilor, membrii noului guvern s-au coborât să strângă mâinile membrilor vechiului guvern şi altor fruntaşi, fiecare acoladă fiind pecetluită cu urale şi aplauze cu atât mai prelungite, cu cât cei ce îşi împreunau emoţiile îmbrăţişării fuseseră până ieri cei mai vajnici duşmani, ocărându-se şi înjurându-se mai fără cruţare.
În atmosfera de concordie duioasă fură apoi votate cu aclamaţii proiectele de legi ale noului guvern, toate privind restabilirea ordinii şi, în primul rând, autorizaţia de a decreta starea de asediu unde va fi trebuinţă.
— Asta-i, fraţilor! mormăi Stan Răcani cu ironia-i mult gustată de confraţi. Ce-mi umblaţi mie cu mofturi şi acadele patriotice! Că doar noi suntem stăpânii!
Roşu, care nu scosese nici un cuvânt, zâmbi acum sarcastic şi se întoarse după Titu Herdelea. Tânărul dispăruse. Zărise pe doamna Gogu Ionescu şi ieşise s-o aştepte. Vroia să le spuie că Grigore Iuga, care pleacă mâine dimineaţă în Argeş, cu noul prefect Baloleanu, l-a rugat cu multă insistenţă să-l însoţească şi el, să nu fie acum singur la Amara, unde nu ştie ce va găsi. El, deşi n-ar fi momentul să lipsească de la gazetă, nu poate refuza pe Iuga şi trebuie să meargă. Dacă s-a dus pentru distracţie odinioară, cu atât mai mult e obligat să fie lângă Iuga acuma, când s-ar putea să-i fie folositor într-un fel sau altul.
Gogu urcă să ia pe Eugenia înainte de sfârşitul şedinţei şi găsi pe coridor, la uşa tribunei, pe Titu. Trebuind să aştepte câteva minute, Gogu Ionescu profită să spuie tânărului Herdelea, într-ascuns de Eugenia, pe care nu mai voia s-o amărască, fiind şi aşa destul de îngrozită, că un deputat piteştean i-a comunicat adineaori lucruri foarte grave despre caracterul ce l-au luat tulburările în sudul Argeşului. Nu se ştie încă nimic precis, căci legături directe nu mai sunt de vreo două zile între Piteşti şi părţile de jos ale judeţului, dar se zvoneşte că s-ar fi săvârşit şi omoruri.
— Acuma închipuieşte-ţi inima mea, dragă Herdelea! zise Gogu. Nadina în mijlocul revoltaţilor care comit asasinate! Ce-o fi cu ea, a izbutit să fugă, a încăput pe mâinile ţăranilor? Bietul tata îşi muşcă mâinile de desperare, că n-a oprit-o. Cum e bolnav şi bătrân, şi cu slăbiciunea lui pentru Nadina, cred că s-ar prăpădi dacă ar afla că i s-a întâmplat ceva. În sfârşit, o tragedie întreagă!... Să dea Dumnezeu să se potolească lucrurile, dar eu ştiu că nu mai vreau să aud de moşie şi de ţărani, măcar să trăiesc cât bolovanii. Sunt în stare să şi dăruiesc Lespezii, şi să scap. Cât am

îndurat noi zilele astea, nu doresc nici duşmanilor mei!

Eugenia era mişcată de solemnitatea şedinţei. Ea sfătui pe Titu, secondată fără convingere de Gogu, să nu se ducă la ţară, să nu păţească şi el ca Nadina, mai ales că armata poate să tragă şi să se întâmple cine ştie ce bătălii sângeroase. Tânărul Herdelea răspunse cu o modestie de erou pornind la război:

— O, doamnă, de mine n-ar fi nici o pagubă!

4

De-abia când soarele se apropia de asfinţit, mulţimea izbuti să se urnească de la primărie, în jos, spre curtea Iuga, sporovăind şi gâlcevind, parc-ar fi mers la nuntă. Cât s-au tot certat mai mult s-au întărâtat, încât acuma toţi erau înfierbântaţi. La gălăgie se adunaseră şi copiii să caşte gura.

— Măi nea Cristache, ia mai lasă tejgheaua! strigă Trifon în fruntea mulţimii, trecând pe la cârciumă şi văzând pe Busuioc în uşă. Că ori eşti de-al nostru, ori de-al altora, ca să ştim şi să te însemnăm pe răboj!

— Iacă viu, măi frate Trifoane! răspunse Cârciumarul grăbit şi înfricoşat. Se poate să lipsesc eu când e tot satul?... Măi muiere! adăugă apoi înăuntru. Auzi tu? Ieşi şi stai în prăvălie, că eu mă duc cu oamenii!

Dinăuntru, glasul femeii boscorodi ceva, dar Cristea Busuioc se amestecă în mulţime, cu o mutră veselă, potrivită împrejurărilor. Inima îi veni puţin la loc observând printre oameni şi pe fruntaşii satului şi chiar pe primarul Pravilă.

— Aşa, da, fraţilor! făcu Cârciumarul către cei dimprejurul său. Dacă ne ţinem de mână cu toţii, nu mai poate să ne înfrunte nimeni!

Miron Iuga ştia de întrunirea sătenilor şi de pregătirile lor împotriva lui. Isbăşescu, care până azi nu scosese nasul din registre, socotind că pe dânsul nu-l interesează controversele dintre proprietari şi săteni, el fiind un simplu negustor de cifre, fu cuprins de groază când logofătul Bumbu îi spusese, mai mult în glumă, că ţăranii tocmai pe el îl urăsc mai tare din pricina catastifelor cu datoriile şi evidenţele învoielilor. Astfel de azi-dimineaţă, îndată ce auzea vreun zvon de pe la argaţi sau alţi oameni umblători pe la curte, se ducea repede să-i comunice bătrânului Miron, adăugând mereu că părerea lui ar fi să profite de ezitările ţăranilor şi să părăsească Amara cât mai e timp, căci orice rezistenţă ar fi inutilă faţă de starea spiritelor prea încărcate. Miron Iuga asculta, dar se făcea că nu aude poveţele contabilului. Numai când Isbăşescu îşi permise să insiste, bătrânul se enervă puţin şi-l admonestă să-şi caute de registrele lui şi să-l scutească de poveţe.

— Vin ţăranii, coane Miroane! strigă în cele din urmă Isbăşescu desperat, năvălind în apartamentul stăpânului. E tot satul, cucoane!... E prăpăd mare!... Doamne, Doamne, cum nu m-aţi ascultat şi pe mine!

— Ia mai închide gura şi nu mi te prăpădi cu firea! zise liniştit bătrânul Iuga. Lasă-i să vie! Bine că vin, ca să ne lămurim!

Isbăşescu se hotărâse să rămâie cam primprejurul boierului. Ce-o păţi boierul, să păţească şi el, îşi zicea, în speranţa că boierul, fiind foarte respectat de oameni, nu va păţi nimic şi prin urmare nici dânsul.

— Ce faceţi, cucoane? întrebă contabilul iar, observând că bătrânul se plimbă prin odaie cu mâinile la spate. Nu ieşiţi înaintea lor, să nu dea cumva buzna aici, peste dumneavoastră?

Miron Iuga îşi continuă plimbarea fără a-i răspunde, mormăind numai în sine vorbe neînţelese. În realitate nici el nu ştia ce să facă cu oamenii aceştia care, numai în câteva zile, au ajuns să dărâme toate zăgazurile autorităţii şi, dintr-un sat organizat, să se transforme într-o turmă inconştientă, trasă şi împinsă de pofte primitive după bătaia vânturilor. Fireşte, alungarea jandarmilor, incendiile, devastările şi toate destrăbălările ultimelor zile au fost numai concluzia inerentă a unor permanente abdicări ale autorităţii, provocate de nedestoinicia guvernanţilor şi de demoralizarea lor sistematică prin promisiunile înşelătoare ale demagogilor, care toate au încurajat naşterea şi propagarea spiritului de nemulţumire întâi şi în sfârşit de răzvrătire în sufletul simplist al ţăranului. Pornirile anarhice trebuiesc curmate în primul moment, când sunt în germene. Atunci e suficientă persuasiunea energică. După ce au prins rădăcini şi au început să se manifeste, numai forţa brutală le mai poate stăvili distrugerile. Îşi dădea deci perfect seama că dânsul singur nu mai poate lupta cu mulţimea care şi-a pierdut cumpătul. Dar nici nu putea dezerta de la datoria de a-şi apăra pământul. Simpla-i prezenţă, prin prestigiul persoanei sale, constituia o piedică în dezlănţuirea anarhiei complete. Ţăranul are instinctul respectului de bătrâni şi fruntaşi, cu atât mai mult de stăpânul din moşi-strămoşi. Unde şi cât va fi prezent dânsul, oamenii se vor sfii a trece la prădăciuni. Au pus foc la Ruginoasa, fiindcă el nu era acolo... Desigur, mai ales după incendierea conacului din vecini al lui Cosma Buruiană, chibzuind azi-noapte îndelung, şi-a pus întrebarea dacă totuşi n-ar fi mai înţelept să se retragă deocamdată până ce vor interveni forţele care să dezmeticească pe nebuni? A înfrunta o ceată de răzvrătiţi care şi-au pierdut judecata nu e oare şi din parte-i o nebunie, când nu se bazează pe altă armă decât teama şi ruşinea ce poate să le inspire persoana lui? Şi în clipa când zăgazul respectului s-ar rupe, n-ar fi socotită prezenţa lui ca o sfidare, aţâţând mai violente dezlănţuiri de furie?... Şi-a întrerupt întrebările atunci, fiindcă i s-au părut primele simptome ale laşităţii. Numai laşitatea scormoneşte după argumente şi considerente care s-o justifice. Ce va fi, se va vedea atunci când va fi să fie...

Acuma Miron, plimbându-se prin odaie, auzea afară glasurile care-i spuneau că a sosit momentul hotărâtor. Lângă o fereastră, Isbăşescu privea înfrigurat, cu interjecţii de spaimă. Îşi zicea că ar trebui să iasă, să-i întâmpine, dar amâna mereu, parcă fiece minut de întârziere ar fi fost un câştig pentru dânsul.

Afară, zgomotul de paşi şi de glasuri se înteţea. Mulţimea se revărsase din uliţă în ograda şi în parcul conacului ca un râu care şi-a schimbat brusc albia. Pe aleea prunduită şi curăţită de curând, ţăranii se îmbulzeau şi se fereau să nu calce pe marginile cu firicele de iarbă de-abia încolţită. Ici-colo câte-un glas dojenea:

— Fereşte, măi creştine, nu strica iarba, că-i păcat de muncă! De altfel, gălăgia mai contenise, ca şi când le-ar fi fost ruşine

şi s-ar fi simţit vinovaţi că au intrat prin parc, pe unde ţăranii n-aveau

voie să umble. Numai lângă rondul din faţa castelului Trifon Guju îndrăzni să chiuiască gros şi prelung, parc-ar fi vrut să-şi încerce curajul şi să spargă liniştea care-i amorţea pe toţi... Cei mai mulţi, intraţi pe dincolo, prin curtea conacului, erau mai gălăgioşi. Dinaintea lor porumbeii se ridicară în văzduh, iar orătăniile se împrăştiară orăcăind speriate. De prin grajduri şi acareturi apăreau slujitori şi argaţi de toate felurile, privind cu o curiozitate copilărească sosirea satului, râzând, schimbând glume, parc-ar fi venit la clacă cu lăutari. Numai bătrânul Ichim se uita mirat şi nedumerit. Logofătul Bumbu se oprise, cu tremurături în genunchi şi cu o înfăţişare resemnată, lângă uşa locuinţei sale, în fund, în vreme ce nevastă-sa dârdâia înăuntru, pândind de după perdea.

— Aţi venit, aţi venit? întrebă prosteşte logofătul când oamenii din capul cetei ajunseră lângă dânsul.

Auzind că alţii au intrat prin parc, trecu şi el dincolo, parcă s-ar fi supărat că au îndrăznit să intre pe acolo şi ar fi vrut să-i alunge. Curtea interioară dintre castel şi conacul vechi era plină de ţărani. Logofătul, mai zăpăcit, aruncă câte o vorbă bună când unuia, când altuia, iar pe urmă se proţăpi în dreptul uşii, între doi stâlpi ai cerdacului, parcă s-ar fi pregătit să oprească lumea de-a năvăli asupra stăpânului său, dar cu faţa mereu umezită de un surâs sortit să-i ascundă frica şi să-i câştige bunăvoinţa tuturor.

Înmulţindu-se mereu, oamenii se îmbulzeau şi vacarmul creştea. Unele glasuri înţepau şi pe logofătul zâmbitor care, când înţelese, făcu vinovat:

— Ce-i, băieţi? Ce vreţi voi?... Spuneţi-mi mie că...

Râsete batjocoritoare şi câteva huiduieli îi acoperiră vorbele. Bumbu se fâstâci complet. Deodată Lupu Chiriţoiu care, fără să vrea, fusese împins aproape în faţă, strigă:

— Du-te, omule, nu mai sta, şi spune boierului să iasă până afară, c-a venit satul!

— Iacă mă duc, mă duc! bolborosi Leonte Bumbu, dezmeticindu-se şi repezindu-se în casă.

Bătu la uşa bătrânului Miron şi, fără a mai aştepta răspuns, intră:

— Poftiţi, conaşule, c-a venit satul!

Miron Iuga se întoarse, parcă vestea l-ar fi surprins, cu toate că de câteva minute auzea de afară murmurul de oameni din ce în ce mai neliniştitor. Se uită un moment în ochii logofătului:

— Bine, Leonte!... Să mergem să vedem ce mai pofteşte satul! îşi luă de pe o mobilă căciuliţa ce o purta obişnuit prin curte,

şi-o potrivi bine pe cap şi păşi spre uşă. Bumbu îl opri o clipă, apucă din cuierul de lângă uşă o haină scurtă de piele căptuşită cu blană şi i-o ţinu s-o îmbrace, bâiguind supus:

— E cam răcoare, conaşule, şi puteţi răci dacă...

— Ce dracu mă mai întorseşi din cale! mormăi Miron, îmbrăcând totuşi haina şi încheind cu atenţie toţi nasturii, parc-ar fi plecat la drum lung.

Isbăşescu, stană de piatră lângă fereastră, nu se clintise nici când a intrat logofătul. Văzând pregătirea de ieşire a boierului, i-a venit inspiraţia să rămâie el mai bine pe loc. E mai prudent pentru orice eventualitate. De ce să se expuie de prisos el, care, în fond, e un biet proletar aflat în situaţia dramatică de-a fi urât de nişte oameni la fel de săraci şi de

oropsiţi? Leonte Bumbu, urmând pe Miron, îi făcu o întrebare mută: „nu vii?" Mut răspunse şi Isbă-şescu: „nu".

Apariţia bătrânului Miron Iuga în cerdac stinse subit toate glasurile. Câteva căciuli şi pălării se ridicară instinctiv. În marginea cerdacului, la nivelul oamenilor, Iuga se opri. Dintr-o singură ochire observă că ţăranii au cuprins toată împrejurimea conacului până la castelul lui Grigoriţă şi toată ograda argaţilor. Soarele coborâse spre asfinţit în spatele caselor, adumbrind cerdacul şi însângerând sutele de capete cu privirile strâmbate de puterea luminii.

— Văd că într-adevăr aţi venit tot satul, cu căţel, cu purcel! zise Miron calm, cercetând feţele, parc-ar fi vrut să vadă cine lipseşte.

— De, cucoane! răspunseră câteva glasuri nesigure, între care bătrânul Iuga recunoscu pe al lui Ignat Cercel, zărindu-i chiar mutra plângăreaţă undeva, fără să-l intereseze însă, ci numai ca o fulgerare a conştiinţei.

Trecură câteva clipe. Pauza păru tuturor nesfârşit de lungă. Pe urmă, brusc, Miron Iuga strigă poruncitor:

— Cine v-a chemat pe voi aci, să-mi stricaţi straturile, şi rondurile, şi potecile la care am muncit din greu cu oamenii?... Cine v-a dat voie?... Adică dincolo, în curte, nu puteaţi aştepta? Acolo nu mai e bine? V-aţi boierit, ai, de când umblaţi cu revoluţia şi cu blestemăţiile?

Vorbind, se aprindea şi nu se mai putea domina, deşi îşi dădea seama că merge prea departe şi riscă să provoace tocmai efectul contrar celui scontat. Într-adevăr, cineva îl întrerupse obraznic:

— Da ce, noi am venit să ne probozeşti matale ori să te probozim noi pe mata?

Miron Iuga ezită o fracţiune de clipă dacă să reţină obrăznicia ori să n-o audă. Continuă cu acelaşi glas:

— La mine nu merge cu boieria, băieţi, că eu muncesc ca şi voi şi cu voi împreună, aşa că noi putem vorbi, ca totdeauna, şi dincolo, între noi, nu aici unde e loc de odihnă... Dar acuma, dac-aţi venit, nu face nimic... Aide, să vă aud durerile!

Atunci ieşi în faţă obraznic, cu căciula pe ceafă, Trifon Guju:

— Cucoane, s-au dus vremurile alea... Mata n-ai auzit porunca lui vodă, ori nu vrei s-o asculţi?

Bătrânul Iuga făcu o sforţare cumplită să nu-l plesnească imediat peste ochi, în loc de orice alt răspuns. Îl ştia pe Trifon leneş şi rău, deci dintre ţăranii cu care dânsul nici nu obişnuia să stea de vorbă. Ca şi când nici nu l-ar fi auzit, Miron întoarse capul să întrebe pe alţii despre ce anume poruncă e vorba. Isbăşescu îl pusese în curent de ieri, dar credea că e bine să se facă a n-o cunoaşte. Câţiva oameni de treabă se grăbiră să-i explice cum şi ce s-a aflat. Boierul asculta liniştit şi se pregătea să vorbească. Trifon întrerupse din nou, mai provocator, jignit că nu l-a întrebat pe el:

— Stai, cucoane, să te lămuresc eu, că dânşii sunt proşti şi nu...

— Eu cu oameni necuviincioşi şi fără obraz nu vorbesc, zise bătrânul Miron, măsurându-i cu dispreţ, şi apoi urmă către ceilalţi: Spune tu, Profire, vasăzică...

Ascultând spusele încurcate ale celor întrebaţi, Miron Iuga simţea cum

i se urcă tot sângele în obraz. Îndrăzneala lui Trifon îi fierbea creierii, oricât se sforţa să se calmeze şi oricât îşi dădea seama că ticălosul înadins caută să-l scoată din sărite ca astfel să aţâţe pe ceilalţi. În acelaşi timp şi Trifon Guju se socotea umilit că boierul nu-l lăsa pe el să explice, deşi el s-a străduit mai mult de i-a ridicat şi i-a adus pe toţi aci. Cum şi mulţi alţii păreau a fi de partea lui, bombănind că de ce să-l bruftuluiască boierul şi nici nu-i dă voie să vorbească, Trifon mai rău se umfla şi se înfuria.

În sfârşit, bătrânul Iuga nu mai avu putere să asculte bâiguielile cu porunca regelui şi, tăindu-le vorba cu mâna, întoarse faţa spre mulţimea ce începuse a prinde glas:

— Apoi după basme d-astea vă luaţi voi, măi băieţi, şi daţi buzna aci de-mi călcaţi şi-mi stricaţi grădina? Şi veniţi claie peste grămadă, oameni în toată firea, adică să mă speriaţi pe mine, ori ce?... Ei, ruşine să vă fie! Şi mai ales vouă, care eraţi oameni de omenie şi v-am cinstit! Uite, primarul satului! Frumos îţi şade, n-am ce zice! în loc tu să potoleşti pe cei smintiţi şi fără chibzuială, te bagi între ei la răzmeriţă... Halal de aşa primar!

— Să ne iertaţi, cucoane, dar dacă ne-a luat satul noi ce putem face? boscorodi Pravilă umil şi plecat.

— Şi tu, Luca! urmă Miron înflăcărându-se mereu. Şi tu, Lupule, om bătrân, cu plete cărunte, mai mare ca mine, între neisprăviţii ca alde Trifon! Ei, măi creştini, mi-e silă de voi!

Vorbind îi trecea neîncetat prin minte că şi-a pierdut cumpătul, dar nu se mai putea opri, întocmai ca alergătorul, care din greşeală şi-a luat vânt pe o coastă piezişă şi e dus la vale irezistibil, deşi ştie că se apropie de o prăpastie. Efectul dojanei de altminteri îl încuraja să continue. Gloata de ţărani amuţea pe măsură ce glasul lui se înăsprea şi biciuia. Parcă instinctul de frică şi supunere s-ar fi redeşteptat brusc în sufletele tuturor, oamenii clătinau din cap îngrijoraţi sau murmurau scuze monosilabice.

Pe când cuvintele bătrânului Iuga şerpuiau ameninţător peste capetele mulţimii surprinse, ca pleasna unui bici în mâna îmblânzitorului, gata să se abată în fiece moment, Trifon Guju îşi legănă deodată trupul, parcă şi-ar fi strâns mijlocul cu o curea, şi izbucni cu glas spart:

— Ia stai, cucoane, că noi nu ne-am sculat de florile mărului...

Glasul lui se încurcă şi se ciocni în văzduh cu glasul bătrânului Miron Iuga. O clipă glasul lui Iuga, surprins, se înecă. Dar imediat se ridică cu o furie nouă, pornită parcă să ardă tot în calea ei:

— Tu să taci, ticălosule!... Să taci, tâlharule!... Să taci!... Să taci!...

Cu ochii bulbucaţi, cu o spumă subţire în colţurile gurii, Miron Iuga răcnea scuturând pumnul spre Trifon Guju care însă, după o secundă de şovăire, îi înfruntă privirea cu un rânjet obraznic. Apoi, fiindcă boierul nu mai contenea cu „să taci", deşi abia mai hârâia de oboseală, Trifon strigă gros şi sfidător:

— Da de ce să tac?... Iacă, nu vreau să tac!... Ai să-mi porunceşti dumneata? Ce, sunt sluga dumitale?

Miron Iuga nu mai vedea, dar fiece cuvânt îi plesnea obrajii de-i ţiuiau urechile. Continuă cu aceeaşi mânie:

— Să taci... şi să ieşi îndată din curtea mea!... Ieşi afară, ticălosule! Acu să ieşi, hoţule, că altfel!...

Trifon Guju îşi răsfiră picioarele şi întinse genunchii, ca să se înfigă mai

puternic pe loc, răspunzând în acelaşi timp mai dârz şi încruntat:

— Uite că nu ies, cucoane! Nu vreau să ies!... Că nici nu mai e curtea dumitale şi nici n-am poftă să ies, uite-aşa!

— Nu ieşi?... Din ograda mea?... Să mă înfrunţi tu pe mine?... Ei, stai atunci că te învăţ eu pe tine omenie, tâlharule!

Vocea bătrânului Iuga se schimbase şi se înmuiase. Intră repede în casă. La fiece pas îşi zicea că trebuie să se calmeze. Îi tremurau însă şi mâinile, şi genunchii, numai în inimă îi bătea un ciocan cu lovituri asurzitoare. În camera de culcare, deasupra patului, atârna o puşcă de vânătoare, veşnic încărcată. O smuci din cui.

Afară toate limbile se dezlegară. Numai Luca Talabă îi strigă lui Trifon că nu face bine împungându-se cu boierul cel bătrân. Din toate părţile se ridicau în schimb aprobări gălăgioase:

— Bine făcuşi, Trifonică!... Nu te lăsa!... De ce să-l asuprească şi să-l batjocorească?... Trebuia să-i pui mâna-n beregată şi...

Un glas subţire strigă, mai departe, stârnind veselie împrejur:

— S-a încins moşul, fraţilor, nu-i fie de deochi!

Ignat Cercel bâlbâi îngrijorat:

— Ia vezi, Trifoane, să nu te pomeneşti cu boierul că te...

Când reapăru Miron Iuga cu puşca în mână şi cu ochii umflaţi şi roşii ca cepele, fu întâmpinat cu un murmur de mirare şi de nemulţumire. Bătrânul se opri la trei paşi de Trifon Guju, unde fusese adineaori, şi porunci fără să mai ţipe, dar mai apăsat şi cu o voce grea de energie:

— Imediat să ieşi de aici, hoţule, ori de unde nu, o să ieşi pe targă!

— I-ascultă, boierule, nu vreau să ies, ai înţeles?... strigă întărâtat Trifon. Şi încearcă numai să... c-apoi vezi dumneata pe dracu, cât oi fi de boier, că doar...

Nu apucă să isprăvească. Iuga ridicase arma la ochi după primele lui cuvinte. Răsunară două detunături, una după alta, atât de apropiate parcă a doua ar fi fost ecoul celei dintâi. Faţa lui Trifon Guju, cu gura largă de vorbe, primind descărcaturile în plin, se ciurui brusc ca de vărsat negru. Ochii mici avură o clipire mirată. Se prăvăli ca un sac greu.

— Tâlharule! mormăi Miron Iuga, văzându-l cum se frânge cu o satisfacţie care-i îngrăşa inima.

Când răsunară împuşcăturile, câţiva oameni de pe lângă Trifon îşi feriră capetele, retrăgându-se cu spaimă peste cei dinapoia lor. Ţipete diverse ţâşniră într-o îmbrânceală generală. Printre glasurile speriate însă porniră deodată înjurături şi ameninţări. Toader Strâmbu, la câţiva paşi, răbufni cu o mutră roşie de ură:

— Ce, boierule, vrei să ne omori?

În aceeaşi clipă mişcarea mulţimii se învolbură. Deasupra lui Trifon se aplecaseră câţiva să-l sprijine. Oamenii se îmbulzeau valvârtej, într-o înnebunire subită. Pe când rostea Toader Strâmbu întrebarea, un băţ de rădăcină cu măciuca cât un pumn de copil se înălţă în aer lângă Miron Iuga. Măciuca îl lovi în cap cu atâta sete, că se auzi împrejur un pârâit. Căciuliţa boierului se turtise în creştet.

— Cum îndrăzneşti, hoţule, să ridi...? începu Miron fără să mai poată sfârşi.

Zeci de alte beţe se agitau, izbind la întrecere într-o vălmăşeală

furioasă. Bătrânul Miron Iuga, fără cunoştinţă, cu ţeasta zdrobită, rămase în picioare în mijlocul ţăranilor care, îndesându-se să-l lovească, parcă-l sprijineau să nu cadă.

Cerdacul deschis cu stâlpii pătraţi se umplu de oameni care izbeau în dreapta şi în stânga, în neştire, parcă pretutindeni şi chiar în aer ar fi fost numai duşmani. Geamurile ferestrelor ţipau strident, sfărâmându-se. Mulţimea, frământată ca o baltă răscolită de o furtună năprasnică, se îndoia când încoace, când încolo, căutând parcă să-şi descarce mai repede furia ce o sugruma. Urletele pe toate glasurile, înjurăturile îmbăiate se încrucişau într-un vuiet prelung, care înăbuşea strigătele desperate ale celor câteva slujitoare de la curte... În izbucnirea de furie, descătuşată într-o singură clipire, ca un trăsnet clocit mult între nori şi căzut fără obişnuitele tunete şi fulgere pregătitoare, ţăranii se năpustiră şi asupra argaţilor, în vreme ce logofătul Bumbu, deşi aflat lângă bătrânul boier, a scăpat numai cu îmbrânceli, parcă, în toiul vijeliei, nimeni nu l-ar fi recunoscut.

După numai câteva clipe, cei ce se oţărau împrejurul bătrânului Iuga îl părăsiră unul câte unul, răcoriţi sau flămânzi de alte fapte. Fără sprijinul ţăranilor, Miron Iuga se prăbuşi cu faţa-n jos, scormonind pământul şi mirosindu-i mai lacom ca totdeauna aroma dulce-amară, pentru ultima oară. Nimeni nu se mai sinchisea de dânsul. Ţăranii, îmbrâncindu-se fără odihnă, treceau peste trupul lui, îl călcau în picioare, apăsându-i şi frământându-l cu pământul în care îşi înfipsese din viaţă toate rădăcinile.

5

— Petrică, sai că oamenii au omorât pe boierul cel bătrân! strigă în gura mare Marioara, năvălind în ogradă. Vino, Petrică, degrabă, să nu se apuce de vreo poznă şi mai mare!

Petre Petre isprăvise poarta şi ciocănea în fundul bătăturii, la grajd, numai ca să aibă de lucru şi să nu fie mânat a se mai amesteca în nimica. A auzit de la maică-sa Smaranda că satul a pornit la curtea boierului cel mare şi l-a ispitit un moment să meargă şi el, nu să strice ori să aţâţe, ci dimpotrivă să oprească ce s-ar putea să facă alde Toader Strâmbu şi alţii de teapa lui. Dar s-a încăpăţânat să rămâie acasă, ca şi când ar fi vrut să-şi rumege mai îndelung durerea ce-i clocea în inimă, precum şi pentru că socotea peste putinţă ca oamenii să îndrăznească a se atinge de boierul Miron, chiar ducându-se la dânsul cu răzmeriţa.

— Vai de mine şi de mine! făcu deodată Petre, parcă l-ar fi lovit în moalele capului.

Nici nu se uită la Marioara, cu toate că o iubea şi avea planul să facă nunta după Paşti. I se părea străină, şi necunoscută, şi indiferentă. Numai glasul ei îi zbârnâia în urechi urât ca niciodată.

Fără altă vorbă îşi curmă lucrul şi porni grăbit, aproape fugind. Marioara îl urma ca un căţel şi-i povestea gâfâind întâmplările de la curte. Petre o auzea din urmă şi cuvintele ei parcă-l împingeau înainte. Îşi zicea, totuşi, în acelaşi timp, că se duce degeaba, căci el singur n-are să se poată lupta cu tot satul şi nici să oprească pe oameni de-a se răcori.

De departe curtea Iuga vuia de gălăgie. Petre îşi iuţi mai mult mersul.

Era fără suman, ca la muncă, şi avea în mână barda cu care cioplise şi pe care a luat-o fără să-şi dea seama, ca un băţ când pleci la drum.

În ograda cea mare a conacului, oamenii alergau de ici-colo năuciţi, cu feţele aprinse, vociferând şi neştiind ce să facă. Unii se hărţuiau cu argaţii, alţii se certau între dânşii din senin, gata să se ia de piept. La fântână câţiva îngrijeau pe Trifon Guju, care gemea. Petre aruncă o privire, dar nu se opri. La uşa locuinţei lui Leonte Bumbu se grămădeau unii cu răcnete ameninţătoare pe care însă le întreceau ţipetele nevestei logofătului, dinăuntru. Alături, în cancelarie, se învârteau mai mulţi, spărgând ce le cădea în cale şi războindu-se mai ales cu registrele în care erau însemnate învoielile şi datoriile oamenilor.

Petre trecu în curtea cealaltă. Între cele două clădiri înghesuiala era mai mare. Mulţimea se frământa în acelaşi loc, aşteptând parcă o poruncă sau măcar un semn.

— Unde-i boierul cel bătrân? întrebă Petre într-un grup de mânioşi.

— Adineaori l-au dus în casă, răspunse totuşi un glas.

Flăcăul nu recunoscu nici pe cel ce-i răspunse, nici pe ceilalţi, parc-ar fi fost din altă lume. Intră în conacul vechi. În cerdac se rărise lumea. Geamurile sparte căscau guri negre în pereţi. Pe uşile deschise larg unii intrau şi alţii ieşeau, ca la moară. In a treia odaie erau câţiva oameni tăcuţi, cu capetele goale. Aici se plimbase adineaori Miron Iuga, cu mâinile la spate. Acuma zăcea întins, cu mâinile pe piept, pe canapeaua dintre două ferestre. Hainele îi erau mânjite de pământ, iar pe faţă parcă purta o mască de lut. Bătrânul vizitiu Ichim l-a cules dintre picioarele ţăranilor, bucătăreasa Profira a aşternut cearşaful alb pe canapea şi i-a aprins la căpătâi o lumânare a cărei flacără se perpelea între ferestrele sfărâmate. Profira se trudea să curăţe puţin pământul de pe hainele şi figura mortului. Primarul Ion Pravilă, aflat acolo printre alţi oameni, îi zise domol:

— Lasă, muiere, lasă-l să se odihnească aşa cum a orânduit Dumnezeu...

Voia să spună că până va veni vreo anchetă care să stabilească împrejurările morţii, dar nu îndrăznea.

Petre privea lung faţa noroită a bătrânului boier. Vedea pe obrazul stâng o dâră de sânge năclăit cu humă, ca o panglică de catifea neagră ieşită de sub căciula turtită. Tresări când auzi glasul primarului cu o imputare ascunsă:

— Mi se pare că nu fuseşi aci, Petrică?

— Bine că n-am fost, Doamne iartă-mă! bâigui flăcăul. Că ce-o mai ieşi din toate astea, numai Cel-de-sus poate să ştie!

— De, se vede că ne-a fost nouă scris să...

Pravilă iar nu cuteză să sfârşească. De altfel, Ichim îi luă vorba din gură:

— Du-te tu, Petrică băiete, că pe tine poate să te asculte, şi nu lăsa să mai jefuiască şi să strice, că-i destul cât au făcut şi ce-au făcut! De-aia am şi trimis pe Marioara după tine... Aide, du-te, că şi boierii ţi-au făcut bine şi te-au ajutat când ai fost la necaz!

Petre mormăi întunecat:

— Multora le-a făcut bine, şi uite răsplata!

— Şi dumnealui a fost prea proclet şi iute, Dumnezeu să-l ierte! făcu

atunci Luca Talabă foarte blând.
Tăcură toţi un răstimp. Apoi Petre, luându-şi seama, rosti aspru:
— Care n-aveţi treabă aici să faceţi bine să ieşiţi afară!
Nu mai aşteptă să vază dacă l-au ascultat, ca şi când ar fi fost sigur că aşa va fi. Şi în curând mortul rămase numai cu Ichim, cu Profira şi cu Marioara să-l privegheze.
Petre, cu acelaşi glas hotărât, cărăbăni pe toţi ţăranii care mai rătăceau prin casă. Când ajunse în cerdac, se întâlni cu o ceată care nu se îndura să plece cu mâna goală. Se înfurie:
— Ce, voi nu înţelegeţi de vorbă bună, că-i mortul în casă? Nu v-ajunge că l-aţi omorât, nici să se odihnească nu vreţi să-l lăsaţi în gace?
În vreme ce oamenii se retrăgeau bombănind, Petre observă că alţii se îmbulzesc să intre în castelul cel nou ale cărui uşi fuseseră smulse din ţâţâni. Îi trecu prin gând că e tocmai clădirea lui Grigoriţă, căruia el îi datorează numai recunoştinţă. Şi se repezi într-acolo, strigând speriat:
— Nu stricaţi, oameni buni!... Faceţi loc!... Daţi-vă la o parte!... Nu mai intraţi, că n-aveţi ce lua!... Nea Serafime, fii tălică mai cuminte!
Îşi croi drum cu coatele şi pătrunse înăuntru. În marele hol de la parter oamenii umblau cu oarecare sfială, pipăiau lucrurile, vorbeau încet. Petre strigă mai mult rugător decât poruncitor:
— Ieşiţi afară, măi oameni!... Ia ieşiţi, că n-aveţi ce căuta aici!
Auzi paşi sus, la etaj. Urcă în goană pe scara de stejar. În camerele deschise cotrobăiau după obiecte pe care să le poată căra. O femeie strânsese într-un cearşaf diferite boarfe, bolborosind întruna jeluitor că de ce să se piardă toate astea şi să nu le folosească mai bine ea, care-i sărmană. Petre năvăli într-o odaie unde zărise mai multă lume, repetând mereu aceleaşi vorbe:
— Ia ieşiţi afară, măi oameni, că...
Era odaia de culcare a Nadinei, cu patul larg, cu fotografia ei mare la căpătâi, pe perete. Petre străbătu până lângă pat şi dădu brusc cu ochii de Nadina. Se buimăci, parc-ar fi fost vie. Glasul i se uscă în gâtlej, numai buzele i se mişcau, arse. Aproape goală, Nadina se uita tocmai la dânsul cu priviri galeşe, în care însă juca un dispreţ jignitor. Oamenii se holbau ca şi dânsul şi nici nu cutezau să deschidă gura în prezenţa ei. În sufletul flăcăului răsărise întâi numai bucurie, ca şi când ar fi regăsit ceva ce căuta în zadar. În clipa următoare, îi căzu vălul de pe ochi. Dispreţul privirilor ei îi sfredelea inima şi i-o otrăvea. Se simţea înşelat şi pălmuit. Izbucni deodată răguşit:
— Uite drăcoaica asta cum ne batjocoreşte!
Îşi aminti numai atunci că şi-a luat barda. O învârti deasupra capului, sări pe pat şi izbi cu toată puterea. Zgomotul sticlei zdrobite păru o tânguire prelungă şi înţepătoare. Cioburile împroşcau din locul loviturii ca stropii de sânge dintr-o rană. Câteva ţăndări îl plesniră peste obraji, zgâriindu-l ca nişte gheare de pisică. Petre lovea repede, gâfâind lacom. Trupul Nadinei, ciopârţit, se scoroji în zdrenţe de carton, dar ochii rămaseră dispreţuitori şi galeşi, chiar când figura se umplu de crestături.
— Daţi, băieţi, ce staţi! răcni Petre cu ochii însângeraţi de mânie.
Parcă de mult şi numai atâta ar fi aşteptat, oamenii se năpustiră, în câteva clipe sfărâmară tot ce se găsea în odaie, zvârlind pe ferestrele

scoase din pervaze picioare de scaune rupte, rufe sfârtecate, oale de noapte, perne spintecate şi cu fulgii împrăştiaţi, rame de tablouri...

— După mine, fraţilor! strigă Petre peste un răstimp. Prin celelalte odăi şi la parter toată lumea spărgea şi urla. Petre alerga ca un nebun, agitând barda.

— Foc!... Foc!... Praf şi cenuşă să se aleagă! poruncea Petre coborând în parter către cei ce soseau de afară.

— Puneţi foc, fraţilor! strigau alţii învârtindu-se pe loc.

— Apoi aşa da, Petrică! făcu Serafim Mogoş văzându-l cu barda ştirbită. Că destul am răbdat toate nedreptăţile!

Petre se pomeni afară. Soarele scăpătase în spatele conacului vechi. Amurgul îşi cernea lin întunericul. Oamenii păreau mai grăbiţi şi mai mânioşi. Faţa flăcăului lucea de sudoare şi de amărăciune.

— Da ce-i, Petrică? întrebă primarul Pravilă, văzându-l atât de schimbat.

— Dumneata nu vezi ce-i, ori nu vrei să vezi? se strâmbă Petre cu răutate.

— D-apoi că ruşinea asta... începu Lupu Chiriţoiu, care se afla alături, cu glas de dojană şi părere de rău.

Petre nu-i dădu răgaz să isprăvească:

— Ia mai tacă-ţi clanţa, hodorogule! Că destul ne-ai bătut capul şi ne-ai ţinut în loc cu braşoavele şi cu miorlăielile tale!

— Ai nebunit şi tu, băiete, vai de tine! bâlbâi bătrânul, crucin-du-se. Numai să nu-ţi pară rău pe urmă!

— Ce să-mi pară rău, că doar o singură moarte are tot omul! strigă Petre depărtându-se, grăbit, fără să ştie unde. În câteva ferestre ale castelului se iviră fuioare de fum.

— Focul!... Focul! răcni un glas cu bucurie sălbatică.

Dar focul se încingea greoi. Ardea numai înăuntru şi mai mult afuma. De-abia când se înnopta de-a binelea flăcările mari izbucniră prin coperiş ca o coroană luminoasă, scăpărând milioane de scântei. Oamenii umblau în jurul focului, parcă n-ar mai fi avut nici somn, nici case. Toţi răguşiseră urlând şi totuşi urlau mereu vorbe fără şir şi sudălmi cu care voiau să răscumpere toate tăcerile trecutului.

În spatele castelului în flăcări, vechiul conac apărea negru şi adormit. Când se uitau într-acolo oamenii se cutremurau involuntar. Ignat Cercel, ca să-şi încălzească inima, bolborosi singur:

— Iacă, l-a săturat Dumnezeu şi de pământ, şi de toate!

Capitolul XI
PETRE PETRE

1

Toată noaptea spre sâmbătă cerul Amarei fu însângerat de jocul flăcărilor ce mistuiau castelul Iuga. Mulţimea de ţărani, furioasă şi gălăgioasă, nu se dădea deloc dusă, parcă şi-ar fi pierdut somnul. Chiotele

unei bucurii năprasnice înăbuşeau trosniturile focului, în lumina roşie, oamenii viermuiau ca nişte umbre fără odihnă, cu glasuri aspre, hârbuite, care se topeau într-un zgomot straniu, izbucnit parcă din rărunchii pământului... Târziu, după miezul nopţii, coperişul cu căpriorii arşi se prăbuşi peste tavanul etajului. Un nour uriaş de scântei răbufni brusc şi se împrăştie în văzduhul roşu, urmat de un cârd de flăcări proaspete, desprinse din mormanul de jăratic. Din sute de piepturi porni, ca la o comandă supremă, un urlet prelung de mulţumire. Apoi, ca şi când numai acest semn de izbândă deplină l-ar mai fi aşteptat, ţăranii se risipiră încetul cu încetul. Doar câţiva se încăpăţânară a rămânea de teamă să nu se mai întâmple ceva şi ei să lipsească. Astfel, înspre ziuă, curtea se mai linişti de oameni şi focul însuşi ardea mai potolit şi sătul, cu pâlpâiri somnoroase.

La fereastra bătrânului conac veghea aceeaşi lumină sfioasă. Scânteile mari zburătăceau ca fluturii pe coperiş şi se stingeau atingând olanele bătrâne, parc-ar fi căzut pe gheaţă. Ichim închise uşile spre cerdac, să nu mai intre nimeni să tulbure odihna casei. Un răstimp a privegheat el lângă boierul ucis, apoi bucătăreasa, apoi logofătul, apoi bărbatul bucătăresei. Acuma, de vreun ceas, clipocea Marioara pe jilţul din colţ, în camera mortului. Îi era somn şi, mai ales, frică.

Nu se uita deloc spre canapeaua pe care zăcea Miron Iuga. O spăimântau de ajuns umbrele ce se legănau pe pereţi ca nişte stafii neostoite. Pe geamurile sparte intra răcoarea din ce în ce mai tăioasă. De câteva ori i s-a părut, tocmai când închisese ochii, că aude un fâşâit ciudat. O singură dată a îndrăznit să privească într-acolo. Cum se clătina flacăra lumânării, mortul părea că se mişcă. S-a închinat repede de trei ori... După ce îşi mai veni puţin în fire, auzi deodată, foarte desluşit, un suspin greu şi dureros ca un geamăt. De groază nici nu putu scoate glas, dar sări în picioare, în aceeaşi clipă o voce speriată rosti:

— Marioara, să nu ţipi că mă nenoroceşti!... Sunt eu, Isbăşescu!

Ieşi anevoie de sub canapea. Era amorţit. Se ascunsese de când a văzut pe bătrânul Miron că ia puşca, bănuind ce are să se întâmple. Chircit acolo, a mulţumit lui Dumnezeu că i-a dăruit ideea salvatoare, altfel desigur brutele l-ar fi masacrat. I-a fost teamă dintâi să nu aprindă casa ţăranii şi să ardă ca un şoarece. Se gândise să nu mişte până va simţi el că a trecut orice primejdie, chiar de ar fi să stea o săptămână. Pe urmă, cuprins şi de neputinţă, şi de groaza mortului ce zăcea deasupra lui, şi-a zis că ar fi mai cuminte să o ia cumva la sănătoasa, mai cu seamă când a văzut că a venit la priveghi Marioara, în care inima lui avea mai mare încredere.

Ca să nu-l zărească cineva de pe afară, se piti după o perdea şi de acolo întreba cu de-amănuntul pe Marioara asupra tuturor celor petrecute. Când auzi că ţăranii au bătut şi pe Leonte Bumbu, ba şi pe nevastă-sa, şi i-au cam prădat locuinţa, se gândi în sine că pe dânsul cu siguranţă l-ar fi jupuit de viu. Fata îi mai spuse apoi că poate să plece fără frică, prin grădină, că abia de mai sunt oameni prin curte. Atunci îi veni o nouă inspiraţie: numai îmbrăcat ţărăneşte ar putea să se strecoare, fără riscul de a fi recunoscut, prin cele câteva sate până la Costeşti. Trimise pe Marioara să ceară un rând de haine, oricât de rupte, de la unchiul ei şi să

le aducă prin dos, să n-o vadă nimeni, făgăduindu-i o răsplată bună şi recunoştinţă veşnică. Cu hainele veni însăşi Profira, să-i ia în schimb pe cele nemţeşti, ca să nu păgubească dacă cumva contabilul nu s-ar mai întoarce.

— Ei, ţaţo Profiro, Dumnezeu să-ţi răsplătească binele ce mi l-ai făcut, că mi-ai salvat viaţa! zise lăcrimând şi strângându-i mâinile. N-am să vă uit niciodată.

Pe când se crăpa de ziuă Isbăşescu se strecura prin grădină spre Bârlogu, fără să fi văzut cum arde castelul Iuga şi fără să se mai uite înapoi…

Apoi, puţin înainte de răsăritul soarelui, tavanul etajului, prefăcut de mult într-o băltoacă de jăratic, se scufundă, urnind şi trosnind, peste tavanul parterului care, încins şi slăbit, se prăbuşi de asemenea. În cuprinderea zidurilor înnegrite, prin găurile ferestrelor, se vedea clocotul flăcărilor cu răsuciri mânioase de scântei.

Curând începură să se adune iar ţăranii, unul câte unul. Se uitau la foc, clătinau din cap, aruncau câte o vorbă şi repede întorceau ochii spre conacul vechi. Li se părea, chiar spusese cineva, că treaba nu e sfârşită cât timp tocmai casa cea bătrână boierească rămâne în picioare. Dar din pricina mortului nu cuteza nimeni să se apropie, oricât jinduiau. De altfel, cei mai mulţi veneau pentru pradă. Sărăcimea se lăcomea mai cu seamă la porumb. Un hambar de sămânţă a fost golit de aseară. Mai erau două magazii cu rămăşiţe. Pavel Tunsu aduse înadins un drug de fier şi izbuti să iasă cel dintâi cu un sac plin în spinare, numai până în vecini, la baba Ioana, soacră-sa, care se necăjea cu păsările şi cu odorul de nepot, Costică.

— Hai, soacră, hai, nu sta, să-ţi iei şi tălică niţel porumb, că oamenii se îndeasă la pomană şi pe urmă degeaba te-ai mai duce! strigă Pavel sfătos, înapoindu-se degrabă la conac.

— Fire-ar a dracului! bombăni baba, văzându-şi de treburi, parcă nici nu l-ar fi văzut şi nici auzit.

În vreme ce mulţimea se îmbrâncea în jurul magaziilor, unii mai îndrăzneţi se ciorovăiau din pricina vitelor. Marin Stan scoase din grajduri o pereche de boi şi voia să-i ducă acasă, Leonte Orbişor era indignat şi răcnea:

— Să-ţi fie ruşine să pui tu mâna pe boi, că doar tu ai şi nu-ţi fac trebuinţă, iar eu nu mi-am putut agonisi niciodată şi n-am cu ce munci!… D-aia fii bun şi lasă boii, Marine, că eu fac şi moarte de om, dacă nu-i laşi!

— Adică asta-i dreptatea, să ia ce-i mai bun tot care au, iar noi să fluierăm a pagubă? ameninţă altul.

— Eu nu vreau să ştiu nimic! făcu Marin Stan furios. Aici nu merge pe tocmeală, că nu e bâlci. Cine ce a apucat, e bun stăpân!

Leonte Orbişor îi puse mâna în piept. Se smuciră câteva clipe şi se suduiră. Marin, simţind că toţi îi sunt potrivnici, se înmuie:

— Apoi lasă c-om vorbi noi altă dată, dacă-i aşa povestea!… Nu face nimic, Leonte, ai să mai vii tu la moara mea!

— De ce nu te-ai agăţat de cai, procopsitule, că n-ai şi ţi-ar prinde bine! strigă Orbişor în batjocură. Ce zici, nea Ichime?

În uşa grajdului, alături, stătea Ichim cu furca de fier în mână.

Răspunse:
— De căişorii mei nu se atinge nimeni cât oi trăi eu!
— Ia seama c-o să-ţi dăm foc şi dumitale, nea Ichime, că vezi bine cum mai arde de frumos conacul! mormăi un glas.
— Mai bine să ardă decât să ajungă de batjocura voastră! făcu bătrânul vizitiu cu o mândrie, parcă el ar fi fost boierul.
Ţăranii nu voiau să-şi puie mintea cu Ichim, şi că era bătrân, şi că îl ştiau trăsnit din fire, cu toate că se credeau în drept să ia fiecare ce-i place şi ce poate, că doar din munca lor s-a făcut averea boierului şi deci între ei trebuie să se împartă. Unul îi şi imputã mânios:
— Degeaba umbli să te faci stăpân pe munca noastră, nea Ichime, că nu te-om răbda! Dacă n-am răbdat noi nici pe boierul cel mare, darmite pe tălică!... Stai niţel, să vie Petrică şi ai să vezi!
Petre însă dormea dus. Se dusese târziu acasă şi atât de ostenit cum nu s-a mai simţit niciodată. S-a trântit pe laviţă, îmbrăcat cum era, căciula drept pernă, şi îndată a adormit ca mort. Acuma toată casa se sculase, numai el nu se urnea. Pentru că nu i se mai întâmplase să-l găsească soarele în pat, Smaranda încercă să-l deştepte. Flăcăul murmură cu ochii închişi:
— Lasă-mă, mamă, să mă mai odihnesc, că vai ce somn mi-e!
— Dormi, dragul mamei, dormi! zise femeia. Mai bine să dormi toată ziua, decât să te mai duci pe unde-ai fost!

2

— Am plecat foarte exact! observă Titu Herdelea examinându-şi ceasul şi văzând că la nouă jumătate precis trenul s-a pus în mişcare.
— Măcar de-am sosi cu bine! zise Grigore Iuga cu o emoţie abia stăpânită.
Baloleanu, cu capul scos pe fereastra compartimentului, agita o batistă de mătase şi murmura întruna cu vocea înecată:
— La revedere, Melaniei... La revedere!... La revedere!
Când se aşeză, după ce ieşiră din gară, avea ochii umezi. Surâse totuşi:
— Sărăcuţa!... A rămas foarte îngrijorată... Ce-i drept, cred şi eu că are de ce, cu toate că m-am silit s-o conving că nu e nici un pericol. Dacă nu mi-ar fi cerut-o şeful cu insistenţă, nici n-aş fi primit o misiune atât de covârşitoare! Vă dau cuvântul meu, n-aş fi primit!... Biata femeie, cum mai plângea! Mi se rupea inima...
Trenul era compus numai din câteva vagoane, şi acelea aproape goale. În afară de câţiva noi prefecţi, doar nişte ofiţeri şi negustori au cutezat să mai părăsească Bucureştii. Mecanicul era instruit să conducă garnitura cu mare atenţie, pentru că circulau zvonuri că ţăranii ar avea intenţia să ridice şinele şi să oprească trenurile, ca să întârzie sosirea trupelor în regiunile răsculate.
Numai Titu Herdelea îşi păstrase seninătatea. El era ferm convins că toate ştirile cu tulburările ţăranilor trebuie să fie mult exagerate. Observase că în România oamenii nu cunosc decât extremităţile, zeflemeaua sau tragedia, deopotrivă de gălăgioase şi nestatornice. Aşa cu

răscoala aceasta; întâi toată lumea a luat-o ca o diversiune politicianistă, un ingenios mijloc de a răsturna guvernul, iar acuma toată lumea e desperată şi anunţă prăbuşirea ţării.

Grigore Iuga era mai îngrijorat chiar decât Baloleanu. Aseară, la Predeleanu, a fost sfătuit să nu se hazardeze inutil, până ce se va pacifica judeţul. Nimeni nu ştie precis ce e la ţară. Ori că merge, ori că aşteaptă la Bucureşti, el nu mai poate fi de nici un folos bătrânului Iuga. Iar argumentul suprem s-a rostit mai în şoaptă: dacă soldaţii vor refuza să tragă şi vor trece de partea ţăranilor?... Tocmai acest argument l-a încăpăţânat să plece. Altfel poate s-ar fi răzgândit, mai cu seamă că şi Olga îl reţinea cu o privire umedă de duioşie. Mai târziu, găsindu-se o clipă singuri, ea i-a şoptit brusc: „Rămâi, dacă mă iubeşti!" Grigore a fost aşa de surprins că, sărutându-i mâna, de-abia a putut răspunde: „Trebuie să plec tocmai fiindcă te iubesc atât de mult!" Acasă, pe urmă, replica aceasta i s-a părut complet idioată şi i-a fost ruşine că a rostit-o, deşi Olga n-a găsit-o probabil aşa de proastă, pentru că n-a râs nici atunci şi nici mai târziu.

Şoapta Olguţei i-a răscolit sufletul şi i-a trezit întrebări pe care nu le cunoscuse până acuma sau pe care poate le înăbuşise înadins.

Se simţea demascat în faţa sa însuşi. Prietenia lui cu Victor era veche, evident, dar se pare că ochii Olguţei au strâns-o mai mult în ultima vreme. Şi, totuşi, el nu şi-a mărturisit niciodată că s-ar putea ca vizitele şi mesele lui cotidiane la Predeleanu să aibă şi alte motive. Nu s-a gândit că iubeşte pe Olga, cu toate că iubirea îi umplea inima şi nici vreo aluzie de dragoste nu i-a făcut măcar în glumă. Cel mult ochii lui au vorbit, fără voia lui.

Se învinovăţea însă că, în momentele acestea de durere generală, preocuparea lui cea mai mare e o iubire nouă. Îi mijea în minte gândul că repudierea Nadinei, atât de ireconciliabilă, a făcut-o ca să-şi înlesnească apropierea de Olga. Desigur, Nadina l-a jignit aşa de crunt, că nu mai putea fi vorba de a continua împreună căsnicia. Totuşi, dacă n-ar fi fost Olga la mijloc, el n-ar fi avut tăria s-o alunge cu atâta brutalitate. Cu deosebire începea să-l chinuiască ideea că a lăsat pe tatăl său singur la ţară, numai din egoismul de-a rămâne aproape de Olga, de a nu renunţa să o vadă, cel puţin în fiece zi. Degeaba îşi zicea că şi-a făcut datoria ducându-se acasă şi oferindu-se să stea acolo, că a trebuit să respecte ordinul bătrânului părinte. Acum era sigur că, în alte împrejurări, adică de n-ar fi fost îndrăgostit, nu s-ar fi mişcat din Amara...

Emoţia lui Baloleanu se manifesta printr-o irezistibilă avalanşă verbală. Din clipa când a fost desemnat pentru postul de prefect al unui judeţ răzvrătit, a simţit nevoia să se înfăţişeze pretutindeni ca un martir trimis la eşafod. Prin Bucureşti se vorbea în taină că armata nu mai e deloc sigură şi că, până la urmă, va trebui, totuşi, să se facă apel la austriaci pentru adevărata pacificare. Se zice că nici noul guvern n-are încredere mare în soldaţii ţărani, dar nu vrea să cheme ajutor străin înainte de a face o supremă încercare.

— Dragii mei, trăim cea mai cumplită tragedie din istoria neamului românesc! zise Baloleanu cu glas înecat. Însuşi şeful a fost mişcat ieri după-amiazi, când ne-a dat instrucţiile pentru executarea penibilei misiuni. Recunoştea că avem o sarcină extrem de dificilă şi mai ales

primejdioasă. „Contez, zice, pe tactul, pe inteligenţa şi energia dumneavoastră! Aveţi manifestul cu reformele care satisfac doleanţele cele mai urgente. E o armă pacifică excelentă, pe care s-o mânuiţi cu toată abilitatea. Unde însă persuasiunea nu va fi suficientă, unde veţi întâmpina rezistenţă războinică, veţi utiliza forţa armată cu toată hotărârea şi toată vigoarea. La violenţă veţi răspunde prin violenţă, căci ordinea trebuie restabilită cu orice preţ..." Aşa a vorbit şeful. Eram zguduiţi de emoţie. Momentul era istoric. Ne-a îmbrăţişat apoi pe fiecare... Se pune acum întrebarea ce vom găsi la faţa locului? Eu sunt democrat prin toată educaţia mea şi umanitarist convins. Vă închipuiţi ce-ar fi pentru sufletul meu, dacă ar trebui să ordon o represiune sângeroasă. Şi totuşi, interesele superioare ale neamului!... Îngrozitoare dilemă!

Titu Herdelea îl asculta cu toată gravitatea cuvenită, dar în sinea sa se gândea că acest Baloleanu e un mare farsor. Îşi aducea aminte cu câtă emfază predica odinioară, la Enache, împărţirea moşiilor la ţărani. Şi acuma cum caută sa justifice mai dinainte uciderea acelor ţărani, dacă nu se vor mulţumi cu reformele în care nici pomeneală nu mai este de împărţirea pământurilor. Îi venea mereu să-i reamintească promisiunile de odinioară. În locul său vorbi Grigore, parcă şi pe el l-ar fi muncit aceleaşi gânduri:

— Când ţăranii au apucat să se scoale pentru pământ, greu se vor mulţumi numai cu reforme platonice!

— Cum, crezi că ar trebui să li se împartă moşiile? făcu Baloleanu puţin surprins.

— Eu nu, dar tu credeai! răspunse Grigore, simplu.

— O, bine, altceva e o credinţă intimă şi alta e posibilitatea realizării, zise prefectul confuz. În orice caz asemenea măsuri revoluţionare nu se pot decreta sub presiunea terorii ţăranilor, nu-i aşa? De altminteri chiar tulburările actuale atât de tragice arată cu elocvenţă că ţăranul nostru are încă nevoie de multă, multă educaţie socială. Barbariile pe care le-au săvârşit, dacă ar fi numai pe jumătate adevărate, justifică toate aprehensiunile, dragul meu. Şi fii sigur că eu, care, cum ştii, iubesc pe ţăran, nu voi şovăi să pedepsesc cu cea mai mare severitate orice sălbăticie. A iubi pe ţărani nu înseamnă să le tolerezi nebuniile şi nici să le accepţi tâlhăriile. Ţăranul trebuie să fie supus şi respectuos de lege şi de avutul altuia, ca toată lumea. Altfel unde ajungem?

Grigore Iuga surâse ironic:

— Eu mă îndoiesc numai de efectul reformelor în care tu ai încredere. Atât. Îţi închipui că eu aş avea poate şi motive personale să reclam toate fulgerele împotriva ţăranilor mai ales dacă, după cum se pare, nu ne-au cruţat deloc nici pe noi, care am trăit între ei şi ne-am făcut totdeauna datoria faţă de dânşii...

— Carevasăzică suntem de acord, Grigoriţă! făcu Baloleanu. M-aş fi mirat să fie altfel, că doar amândoi iubim deopotrivă ţara aceasta scumpă şi pe ţăranii noştri. Astăzi nu mai e vorba de politică, ci de salvarea României!

Iar se încălzi şi povesti amănunte înduioşătoare despre despărţirea lui de Melania, despre presimţirile ei, despre curajul lui... Vorbea toată vremea numai de el. Doar prin gări se întrerupea şi examina cu atenţie

lumea. De câte ori descoperea un grup de ţărani, îi arăta cu o uşoară spaimă, zicând încet, parcă să nu fie auzit de el:

— Uite-i cum complotează!... Degeaba, ţăranul nu înţelege decât de frică!

Apoi îşi reluă firul despre reforme, despre şef şi iar despre Melania, când mişcat, când cu patetism şi mereu cu un tremolo care să-i acopere înfricoşarea.

În răstimp, trenul înainta prudent, fumegând mai abundent ca altă dată... Sirena locomotivei, agitată des şi prelung, avea un răsunet zgârietor, ca ţipătul cucuvelei.

3

— Ia seama, tăicuţule, să nu păţeşti ceva cu oamenii! zise Niculina, văzând că preotul Nicodim şi-a luat patrafirul şi crucea. Doar ştii bine cât sunt de apucaţi...

— Hai, dascăle, hai la datorie! murmură bătrânul preot fără să asculte pe fiică-sa. Că ne-a fost stăpân şi ne-a zidit biserica, şi ne-ar bate Dumnezeu dacă nu i-am da toată cinstea creştinească! Ş-apoi după-amiazi avem înmormântarea femeii lui Melentie... Hai, hai!

Mergea greu şi se sprijinea în cârjă şi se oprea să se odihnească pe drum. La curtea Iuga se mărise gălăgia. Castelul ardea mereu, înfundat. Bucătăreasa Profira sărută mâna preotului şi-l conduse în odaia mortului.

— Of, Doamne, Doamne, amară soartă ai hărăzit omului! bolborosi preotul, punându-şi patrafirul, după ce s-a uitat o clipă la cadavrul boierului Miron. Ascunse sunt cărările tale, Doamne, blagoslovit fie numele tău în vecii vecilor, amin!

Sosirea preotului nu stânjeni deloc fierberea ţăranilor. Câţiva se uitară după el până intră în casă, apoi îşi continuară sfătuirile. În timp ce unii mai urlau în neştire sau umblau să mai găsească ceva de luat, cei mai mulţi, grupuri răzleţe, vorbeau numai despre împărţirea pământurilor, sperând fiecare să aibă o parte mai mare. Acum, că nu mai sunt boieri, socoteau că ar fi bine să nu tărăgăneze măsurătoarea, că dacă vor apuca să-şi ia ce li se cuvine, apoi degeaba se vor mai întoarce ciocoii, că oamenii nu vor da înapoi pământul nici morţi. Toţi aveau păreri cum ar trebui făcută împărţirea, ca să fie mai dreaptă, fireşte fiecare chibzuind că adevărat dreaptă nu poate fi decât cea care i-ar atribui lui lotul cel mai bun, şi mai aproape de sat, şi mai măricel. Când cineva spuse că şi celelalte sate s-ar putea să ceară parte din moşie, a sărit toată lumea cu mare mânie, gata să-l ia la bătaie. Sărăcimea ar fi vrut să înlăture de la împărţeală pe cei care mai au pământ. Li se imputa că au alergat cu limba scoasă să cumpere Babaroaga şi că s-au codit la revoluţie, aşteptând să le vie toate de-a gata. Se tocmeau aşa între ei, fiindcă toţi erau oameni mai slăbuţi şi nimeni nu avea autoritatea de a se impune ca conducător şi a se face ascultat. Încerca el Toader Strâmbu să ridice glasul, dar oamenii nu-l luau în seamă când era vorba de o treabă aşa de însemnată. El şi Trifon erau buni la sfadă, unde trebuie numai gură şi obrăznicie. Acum trebuiau oameni aşezaţi, gospodari şi cuminţi, care ştiu să cântărească şi să judece înţelept. Dacă popa Nicodim ar fi fost mai tânăr şi mai sprinten, el ar fi

fost chemat să facă dreptate, sau şi mai bun învăţătorul Dragoş, dacă nu l-ar fi închis boierii.

— Văd că nici Petrică n-a mai venit şi doar se lăuda aseară că nici de odihnă nu mai vrea să audă până ce n-om avea dreptatea deplină! zise într-o vreme Ignat Cercel într-un grup mai mare. Dânsul ar fi bun la sfat, că-i dezgheţat, şi ne-ar putea îndrepta pe calea cea bună!

— Apoi aşa fac toţi, că li-e frică!

— Ce face? sări Ignat. Lui Petrică?... Fugi, omule, ce băzneşti? Petrică se joacă cu trei ca tine şi tu zici că i-e frică!

— Apoi atunci de ce şade acasă? Că uite, s-a făcut de amiazi!

— Ei, o fi având şi el ale lui, ca orice om... Dar când a început Petrică o treabă, n-o lasă neisprăvită! Că şi tatăl său, fie iertat, a fost om de frunte şi de ispravă!

Tocmai în clipa aceea pică şi Petre împreună cu Nicolae Dragoş. Petre s-a certat rău cu maică-sa, care n-a vrut să-l lase să mai iasă din casă şi plângea şi se jeluia că are să se nenorocească. Barem Nicolae a avut să ţie piept şi părinţilor, dar şi cumnatei sale, cea mai înfricoşată, ca pe urma faptelor lui să nu pătimească Ionel al ei. Cei doi flăcăi s-au înţeles fără cuvinte. Şi-au făcut socoteala în sine că de acuma nu mai pot da înapoi şi deci trebuie să meargă până la capăt, orice s-ar mai întâmpla. Amândoi şi-au dat seama, după ce s-au trezit puţin din beţia mâniei, că ei vor ispăşi mai crunt pentru faptele tuturor, dacă cumva se vor întoarce lucrurile iarăşi cum au fost... De aceea, venind, au intrat pe la postul de jandarmi. Casa era pustie, uşile vraişte, obiectele răsturnate şi răvăşite. Ei sperau să găsească măcar câteva cartuşe pentru armele luate de la jandarmi, ca să se poată apăra de va fi trebuinţă. N-au găsit. Nevasta plutonierului se zicea că s-a ascuns la cineva în sat, nimeni nu bănuia unde.

Cum se amestecară în mulţime, fură iar cuprinşi de ameţeala obştească. Discuţia asupra împărţirii moşiilor o reluară de la început. După multă vorbărie zadarnică, Petre hotărî:

— Asta nu e treabă de oameni ca noi, degeaba, că noi ne-om sfădi, şi ne-om bate, şi nu ne-om potrivi. Asta e treabă de ingineri! Să mai aşteptăm să se aşeze lucrurile şi să se facă pace şi atunci stăpânirea o să trimită ingineri să facă împărţirea cum se cuvine, fiecăruia după dreptate, să măsoare şi să taie tuturor cât le ajunge... Nu zic bine, oameni buni?

— Bine... aşa e! încuviinţară oamenii. Să ne trimită ingineri, că d-aia îi plăteşte stăpânirea!

— Apoi da, că inginerul, dacă nu-s boieri, împarte drept şi cum scrie la carte! adăugă Ignat foarte mulţumit.

— Cu boierii am isprăvit! strigă Leonte Orbişor ţanţoş. Nu ne mai trebuie boieri!

— Noi am isprăvit, Leonte, dar poate că n-au isprăvit ei? zise gros Nicolae Dragoş.

Atunci toţi din toate părţile protestară că nu mai vor boieri şi că mai curând mor până la unul decât să fie iarăşi batjocoriţi şi asupriţi.

— Apoi las' să vă vedem la treabă, că de gură ştiu că sunteţi buni! făcu Petre.

În gara Piteşti aştepta un alai întreg de proprietari şi arendaşi refugiaţi. În fruntea lor se afla fostul prefect Boerescu care, având în vedere primejdia naţională, a lăsat la o parte consideraţiile de adversitate politică şi s-a hotărât să dea în primire prefectura noului titular şi mai ales să-l puie în curent cu situaţia. Mai mult, însă, decât motivele superioare, era la Boerescu amorul propriu, profund jignit de ţăranii nerecunoscători, care-l făcea să-şi calce pe inimă şi să stea de vorbă cu urmaşul său. Când el personal s-a ostenit de a cutreierat mai toate satele şi i-a sfătuit şi i-a dăscălit ca un părinte şi ei, totuşi, s-au dedat la ticăloşii cum a întors spatele — asta nu le-o putea ierta ţăranilor. Unde să mai pui că netrebnicii nu s-au ruşinat să incendieze şi să devasteze chiar conacul lui de la Rociu...

Grigore Iuga făcu prezentările, căci Baloleanu, străin, nu cunoştea pe nimeni. Pe urmă el, cu Titu Herdelea, se retrase, ca să nu-l încurce în afacerile oficiale, înţeleşi să se întâlnească diseară şi să ia masa împreună.

Mulţimea de sinistraţi înconjurase pe noul prefect şi-l asalta cu tot felul de plângeri. Baloleanu asculta pe unii, compătimea pe alţii, dar văzând că astfel nu se va putea urni din gară, strigă cu glas tremurat de emoţia obligatorie:

— Domnilor, înţeleg durerea dumneavoastră şi apreciez revolta firească ce fierbe în sufletul tuturor din cauza nelegiuirilor, ale căror victime sunteţi! Am venit să iau măsurile de îndreptare şi de represiune pe care le reclamă situaţia. Daţi-mi deci un răgaz de câteva ore să mă orientez întâi, să iau cunoştinţă oficială de cele ce s-au petrecut în acest judeţ, iar pe urmă voi aviza. Vă rog să aveţi încredere că vom face tot ce este posibil ca să vă alinăm măcar în parte suferinţele!

La braţ cu Boerescu îşi croi drum printre oamenii desperaţi şi înfuriaţi. Numeroase glasuri lăcrimoase repetau acelaşi strigăt:

— Ne-au sărăcit tâlharii!...

Cel mai gălăgios şi mai amărât era colonelul pensionar Ştefă-nescu, care-l petrecu până la trăsură, jelindu-se:

— Am rămas calic, domnule prefect!... Toată munca mea de patruzeci de ani e cenuşă şi ruină!... N-am avut nici o apărare. Şi-au bătut joc de noi hoţii cum au vrut... Numai viaţa mi-au lăsat-o, domnule prefect!

Grigore Iuga strânse în pripă multe mâini cunoscute şi auzi crâmpeie de tânguiri. Era nerăbdător să afle ceva despre tatăl său şi despre Amara, totuşi nu cuteza să întrebe direct pe nimeni, dându-şi seama pe de o parte că toţi aceşti oameni sunt prea plini de suferinţele lor şi deci fără înţelegere pentru suferinţa altora, dar mai ales de teama să nu se confirme presimţirile ce-l zbuciumau cu atât mai dureros, cu cât se apropia momentul când va trebui să descopere realitatea. Deodată îi răsună în spate un glas foarte cunoscut:

— Coane Grigoriţă!... Coane Grigoriţă!

— Ei, domnule Buruiană! Şi dumneata pe aici? zise tânărul Iuga bucuros de întâlnire. Ce-i pe la noi? Spune, spune repede, că dumneata nu se poate să nu ştii!

Cosma Buruiană nu voia să-i mărturisească numaidecât că el a fugit

înainte de a se fi întâmplat ceva. Mai plângător ca de obicei, răspunse totuşi:

— Păcatele noastre, coane Grigoriţă! Pârjol şi prăpăd!... Uitaţi-vă, aşa am scăpat, cum mă vedeţi! Când vă spuneam eu că ţăranii noştri sunt câini, dumneavoastră mă batjocoreaţi şi nu credeaţi... Şi iată, nicăiri n-au fost mai multe blestemăţii ca la Amara! Acolo e cuibul revoluţiei şi de acolo au pornit toate!... Ce să vă mai spun, nenorocire mare! Şi încă eu tot mulţumesc lui Dumnezeu că mi-am salvat cel puţin viaţa şi familia, că dacă ascultam pe conu Miron, cine ştie ce aş fi pătimit. Dar eu, prudent cum mă ştiţi, n-am mai aşteptat să izbucnească focul şi m-am încărcat cu familia în trăsură şi mână, şi mână!

— Dar tata a rămas pe loc, ori...? insistă Grigore.

— De, coane Grigoriţă, eu, drept să vă spun, acolo l-am lăsat! zise arendaşul cu o ezitare. Că dumnealui, îl ştiţi dumneavoastră...

— Ei, şi ce anume s-a întâmplat la noi? urmă tânărul Iuga mai nerăbdător.

— Pe aici se vorbesc multe, coane Grigoriţă, reluă Cosma Buruiană mai încurajat. Dar nu poate să ştie nimeni adevărul, că de miercuri noaptea s-a întrerupt legătura telefonică şi nu se poate comunica deloc cu comuna. Ce veşti umblă sunt aduse din gură în gură, încât nu ştii ce să alegi. Bine însă nu poate să fie, coane Grigoriţă. Şi stricăciuni trebuie să fi făcut multe oamenii noştri, că sunt capabili de orice. Aşa ieri dimineaţa mă întâlnii cu judecătorul de la Costeşti. Ce mi-a povestit, m-am crucit. A venit în tren cu un avocat de la Bucureşti care a fost cu coniţa Nadina la Lespezi pentru vânzarea Babaroagei. Poate că-l şi cunoaşteţi? Ei, câte a îndurat bietul om, ţi se face părul măciucă. Numai ca prin urechile acului a scăpat de la moarte alergând peste câmpuri de la Gliganu până la Costeşti unde a ajuns într-un hal fără hal. N-aş fi crezut totuşi, dacă azi nu mă întâlneam cu Platamonu, care...

Buruiană povesti cu multe înflorituri păţaniile lui Platamonu, ca astfel să evite a-i spune ce se vorbea prin oraş despre Miron Iuga şi Nadina. Ieşiră din gară şi o luară pe jos pe bulevard, spre oraş. Din urmă îi ajunse grăbit colonelul Ştefănescu, care căuta pe Grigore, fiindcă-l văzuse în tovărăşia noului prefect. Îl şi rugă îndată să-i mijlocească o întrevedere cu prefectul, căruia voia să-i ceară un detaşament de soldaţi, dacă se poate şi tunuri, ca să-şi recucerească averea şi să pedepsească pe bandiţii care l-au izgonit şi l-au prădat. Apoi, după ce îşi zugrăvi în toate amănuntele suferinţele fără margini, spuse lui Grigore, fără nici un înconjur, că pe aici se zvoneşte că Miron Iuga ar fi fost măcelărit de ţărani, adăugând totuşi că el nu crede să fie adevărat, fiindcă tâlharii au săvârşit toate blestemăţiile, ce-i drept, dar sânge n-au vărsat. La fel umblă vorba că ar fi omorât-o şi pe Nadina, după ce în prealabil ar fi fost necinstită de o ceată de netrebnici. Ştirile acestea trebuiesc primite cu multă rezervă. Trecând din om în om, toate se deformează şi se exagerează.

— Nu e nevoie de exagerări când adevărul adevărat e mai mult decât îngrozitor! urmă colonelul. Parcă trebuie să te omoare, ca să te nefericească? Iacă eu, dacă nu m-aş fi gândit la bietele fete, care rămâneau singure în lume, m-aş fi luat de piept cu bestiile...

Reluă povestea suferinţelor sale, întrerupt des de Cosma Buruiană,

care încerca să-şi istorisească din nou pe ale sale. Grigore Iuga nu-i mai auzea. Pricepuse suficient chiar din ezitările lui Buruiană. Adaosurile colonelului, prin brutalitatea lor cazonă, mai mult l-au indispus decât l-au impresionat. Din fericire la grădina publică reuşi să scape de amândoi. Titu Herdelea numai atunci îndrăzni să-l consoleze fără convingere:

— Poate totuşi să nu fie adevărat tot ce...

— E adevărat, dragă prietene, zise Grigore abătut. Am presimţit că are să se întâmple nenorocirea de când am fost deunăzi la Amara. Regret numai că atunci n-am rămas acasă, chiar împotriva voinţei tatii. Dacă eram eu, poate n-ar fi ajuns aci lucrurile!

Între timp, Baloleanu sosi la prefectură, unde aştepta alt grup de refugiaţi de la ţară. Boerescu îi prezentă câţiva funcţionari şi pe urmă, cu harta judeţului pe birou, îi indică localităţile răzvrătite şi-i predă dosarul cu rapoartele despre tulburări, neuitând să-i atragă atenţia că până şi conacul lui a fost devastat. După mulţumiri şi diverse mici amabilităţi avocăţeşti, Baloleanu se cotorosi de dânsul, înţelegând că îşi pierde vremea zadarnic. Şi nu voia să piardă nici un minut. Avea ambiţia să dovedească şefului că a fost bine inspirat când a făcut apel la Baloleanu.

Convocă imediat pe primul-procuror, pe căpitanul de jandarmi şi pe comandantul trupelor din regiunea Piteşti, precum şi pe preşedintele tribunalului, mai mult, însă, ca un gest de deferenţă pentru justiţie. Până la sosirea lor, studie dosarul cu rapoartele şi harta judeţului.

— Domnilor, în maximum trei zile vreau să avem ordine, linişte şi pace în judeţ! declară dânsul grav şi solemn către cei patru şefi de autorităţi, în cabinetul său.

Le ţinu un mic discurs patriotic vibrant şi energic. Făcu impresie. Primul-procuror, Toma Grecescu, slăbuţ, spân şi placid, se uita cu admiraţie la figura plină şi impozantă a prefectului, care răspândea atâta siguranţă. Căpitanul de jandarmi Corbuleanu aproba din cap fiecare cuvânt al noului său şef. Preşedintele tribunalului Manole Obogeanu, bătrân, zgârcit, îmbrăcat prost, se simţea străin la consfătuirea aceasta, dar având şi el o mică proprietate prin apropiere şi fiindu-i frică să nu i-o devasteze ţăranii, era bucuros să cunoască măsurile de protecţie pe care le prepară noul guvern. Numai generalul Dadarlat, obişnuit cu familiarismul lui Boerescu, a încercat să întrerupă de două ori şi s-a pomenit admonestat foarte fin, dar categoric.

— Acuma aveţi dumneavoastră cuvântul, domnule general, căci eu am terminat! făcu Baloleanu cu un surâs ironic, drept încheiere.

Generalul voise numai să arate că şi el a fost păgubit de rebeli. Acuma mai observă, tuşind viguros, că, după părerea lui, trebuie procedat cu ultima energie, altfel focul va cuprinde şi părţile unde ţăranii încă nu s-au mişcat.

— Tocmai de aceea am fost trimis în acest loc de grea răspundere! zise prefectul cu gravitate.

După ce află de la Corbuleanu că în satele răzvrătite jandarmii au fost bătuţi şi alungaţi pentru că erau puţini şi n-au avut voie să facă uz de arme, Baloleanu întrebă pe generalul Dadarlat dacă trupele de sub ordinele lui sunt sigure pentru orice eventualitate.

— Domnule prefect, trupa totdeauna execută ordinele! răspunse

generalul cu mândrie.
— Evident, nu m-am îndoit de trupe, zise Baloleanu, puţin încurcat. Nu m-aţi înţeles exact. Am vrut să spun dacă soldaţii, mai ales rezerviştii, sunt siguri? Căci, poate ştiţi, pe-alocuri au fost mici defecţiuni şi n-aş dori să avem şi noi surprize.
— Nu, nu, domnule prefect, eu garantez pentru oamenii mei! repetă generalul.
— În orice caz, spre a evita orice eventuale ezitări, vă rog să luaţi măsuri, domnule general, ca în detaşamentele desemnate pentru represiune să nu fie înglobaţi soldaţi din regiunea tulburată! zise prefectul cu mai multă gravitate.
Pe urmă discutară puţin itinerariul expediţiei de pacificare. Baloleanu hotărî ca un detaşament de o mie de oameni cu şase tunuri să fie mâine, duminică, la ora opt dimineaţă lângă gara Costeşti, unde va sosi şi dânsul cu reprezentanţii parchetului.
— Orice rezistenţă va fi imediat reprimată cu forţa armată, fireşte, după somaţiile legale! sfârşi marţial Baloleanu.
— Ce ne facem, domnule prefect, dacă în spatele trupei se ridică din nou satele? zise generalul Dadarlat, care ţinea negreşit să dovedească tuturor că are idei şi e circumspect, ca orice bun comandant.
— Satele acelea vor fi complet rase cu tunul, domnule general! făcu prefectul ridicând semeţ capul şi scoţând înainte burta.
— Aşa da, perfect! recunoscu Dadarlat.
Până seara apoi Baloleanu primi pe moşierii sinistraţi care se văitau mai vehement şi reclamau despăgubiri imediate sau cel puţin ajutoare băneşti substanţiale ca să nu moară de foame pe trotuarele oraşului. Cei mai mulţi cereau trupe speciale, să-i însoţească la moşiile lor şi să-i păzească de furia ţăranilor, pe când alţii doreau neapărat tunuri spre a distruge pe cei care le-au distrus averea. Prefectul le oferi tuturor multe promisiuni bune, scuzându-se că deocamdată nu se poate ocupa de doleanţele lor, prima sa grijă fiind restabilirea ordinii. Îi asigură că vor fi despăgubiţi şi-i invită să depună cererile respective cu specificarea detailată a stricăciunilor suferite.
De-abia pe la nouă se întâlni cu Grigore Iuga şi cu Titu, la restaurant. Deoarece aflase de la Boerescu despre Miron, prefectul îmbrăţişă patetic pe tânărul Iuga:
— Nu-ţi închipui cât m-ar durea, dacă ar fi adevărat, dragă Grigoriţă! Dar să sperăm că providenţa va fi fost mai îndurătoare!
Mâncă şi bău cu mare poftă, uitând că se balonează, sporovăind necontenit şi mai ales lăudându-se cu dispoziţiile ingenioase ce le-a luat. Găsi un prilej să le explice că mâine îi primeşte bucuros şi pe ei să-l însoţească la Costeşti, dar mai departe, cu regret, n-ar putea, pentru că intră în exerciţiul dureroasei funcţiuni pe teren unde persoanele neoficiale nu pot fi admise.
— Cu toate astea, chiar fără permisiunea ta, eu te voi urma la o distanţă oarecare! zise Grigore Iuga ferm. Pentru mine e o datorie, Alexandre!
— Negreşit, nici nu încape discuţie! reveni prefectul cu elan. Să nu crezi că eu nu înţeleg starea ta, iubitule! Am vrut numai să spun că în mod

oficial!...

— Dacă oficialitatea n-a fost în stare să oprească nenorocirea, măcar piedici să nu-mi puie! zise Grigore cu imputare.

— Evident, dar evident! făcu Baloleanu împăciuitor şi, căutând să schimbe vorba, urmă mai volubil: De altfel, să vezi, am dat ordine foarte severe ca...

5

Duminică dimineaţa se răspândi vestea în Amara că vine armata. Nişte cărăuşi din alte sate, mai devale, întorcându-se spre Piteşti, au întâlnit pe drum sumedenie de soldaţi şi tunuri, iar un ofiţer călare i-ar fi şi înjurat de mamă şi că „vă arăt eu vouă revoluţie". Alţi oameni, sosiţi din comunele de sus, povestiră că împrejurul Costeştilor e armată câtă frunză şi iarbă, gata să pornească încoace, să aducă înapoi pe boieri, dacă cumva n-o fi şi pornit...

Amara începu să clocotească. Întâi ştirea, făcând ocolul satului, stârni curiozitatea. Ţăranii şi-o împărtăşeau cu mirare şi nedumerire, clătinând din cap şi întrebându-se din ochi. Pe urmă, pe măsură ce se convingeau că trebuie să fie adevărată, mirarea se transformă în uimire:

— Dar ei nu ştiu porunca lui vodă?... Ori nici ei nu vor să asculte poruncile şi s-au dat de partea ciocoilor?

Şi încetul cu încetul satul fu cuprins de indignare şi de mânie, în bătătura cârciumii se strânse repede o mulţime de oameni şi femei. Toţi vorbeau răstit şi pe toate feţele era incrustată o desperare aprigă. Întrebările se ciocneau într-un vârtej:

— De ce mai vine armata?... Să ne omoare pe noi?... Ce le-am făcut noi lor?... Câini suntem ori oameni, de nu ne lasă să trăim?... Nu ne-au asuprit destul boierii?

Porneau răspunsuri de ici-colo, mai sfioase la început, apoi îndrăzneţe şi răcnite:

— Să vie şi armata, că noi tot nu ne lăsăm!... Mai bine murim cu toţii, ca să scăpăm de toate!... Nu ni-e frică nouă de armată!... Cu furcile o să-i alungăm, dacă vin asupra noastră!... Nu mai răbdăm, fraţilor!... Puneţi mâna pe topoare!...

Femeile ţipau mai vârtos ca bărbaţii. Anghelina lui Nistor Mucenicu, atât de amărâtă şi de plângăreaţă, cu copilaşul în braţe, zbiera ca o năucă, cu ochii ieşiţi din orbite:

— Mi-au ucis bărbatul în regimentele lor şi tot nu le ajunge, mânca-i-ar câinii! Mânca-i-ar toate relele şi boalele! Arde-i-ar focul iadului cum mi-au ars mie inima!...

Cârciumarul Busuioc, ieşit în faţa prăvăliei, cu o figură satisfăcută, ascultând un răstimp gălăgia, n-avu de lucru şi zise în chip de mustrare:

— De, măi oameni, n-aţi ascultat pe cine vă învăţa să vă astâmpăraţi ş-acu...

Parcă i-ar fi atins cu un sfârc de bici, ţăranii se năpustiră asupra lui cu sete, bucuroşi că pot să-şi mai răcorească puţin sufletul. Cu chiu, cu vai Busuioc reuşi să se refugieze în prăvălie şi de acolo în casă. Cârciuma fu invadată. Unii spărgeau şi sfărâmau ce se nimerea, alţii se repezeau la

sticlele cu băuturi.

Iureşul ţinu însă numai câteva minute. Afară sosi Petre cu un pâlc de bărbaţi mai tineri şi flăcăi.

— Vine Petrică!... A venit Petrică!... Uite-l pe Petrică! Staţi, c-a picat Petrică!

— Da ce-i, oameni buni? întrebă dânsul, văzând vălmăşeala în cârciumă. Ce-a mai făcut nea Cristache, de v-aţi apucat să-l jecmăniţi ca pe-un ciocoi?

În vreme ce unii ocărau pe cârciumar, alţii se frământau să-i vestească apropierea armatei, care cu spaimă, care cu mânie şi toţi cu priviri întrebătoare, ca şi când de răspunsul lui ar fi atârnat soarta tuturor. Ignat Cercel vorbi mai jalnic:

— Acu ce-i de făcut, Petrică?... Învaţă-ne tu, să ştim cum să ne purtăm fiecare!

Petre scrută cu ochii lui aprinşi mulţimea care-l înconjura. Pe faţa-i osoasă, muşchii jucau sub pielea oacheşă întinsă şi lucitoare. Şi deodată gura i se strâmbă într-un râs larg şi plin de dispreţ:

— Apoi dacă vi-e frică de armată, de ce n-aţi stat mulcom?... Nu trebuia să vă sculaţi asupra boierilor dac-aţi crezut că boierii or sta cu mâinile în buzunar şi ne-or lăsa pe noi să le luăm moşiile, ba să-i şi cotonogim ici-colo! Pământ de pomană nu se află nicăiri! Ori îl plăteşti cu bani, ori cu altceva, dar fără plată nu se poate!

— Nu ni-e frică nouă nici de armată, în zadar ne batjocoreşti! mormăi Ignat cu glasu-i plângăreţ. Dar dacă vine, trebuie să ştim ce facem!

— Nici n-ar trebui să ne fie frică, urmă Petre, că armata vine numai să ne sperie!

— Aşa-i, Petrică! strigă Toader Strâmbu mânios. N-au voie să ridice armele asupra noastră, că şi noi am fost soldaţi şi ştim!

Iar Nicolae Dragoş, ca fost sergent, adăugă că, chiar dacă ar comanda foc ofiţerii, soldaţii nu vor trage în oameni, ci în vânt, ba s-ar putea să nici nu mai asculte comenzile şi să treacă unde sunt fraţii şi părinţii lor.

— Bine-ar fi să fie cum ziceţi voi! făcu Serafim Mogoş necre-zător. Numai că în nădejdea asta să nu ne lăsăm, că peste câteva ceasuri, de nu şi mai curând, ne-om pomeni în sat cu companiile şi cu jandarmii ş-apoi atunci să vedeţi bătăi şi schingiuiri!

Recunoscu şi Petre că Serafim are dreptate. Soldaţii nu vor trage în oameni, dar vor aduce înapoi pe jandarmi şi pe boieri.

— Nu, nu!... Nu putem răbda să intre peste noi armata! strigă Petre. N-are ce să caute armata în satul nostru!... Nu ne trebuie aici armata!... Să stea la oraşe, să păzească pe boieri, că noi ne păzim şi singuri!

Strigând, se înflăcăra şi se înfuria, ca şi când s-ar fi sfădit cu duşmani nevăzuţi. Ţăranii, împrejur, gâfâind încă de ostenelile din cârciumă, răcneau când şi când, ca să-şi dovedească puterile şi curajul. Cei care nimeriseră la băuturi nu se mai urneau din cârciumă şi horeau cu foc un cântec vitejesc, înjurând pe Busuioc sau pe ciocoi.

— Toată lumea, cu mic, cu mare, să iasă în capul satului! porunci Petre, ascuţit şi sec, ca la armată.

Trebui să explice de mai multe ori că nimeni să nu vie cu mâna goală, ci fiecare să se înarmeze cu ce poate, măcar cu o furcă de fier.

— Apoi de-acuma ce-o vrea Dumnezeu! murmură Petre, închi-nându-se.

6

— Dragă Grigoriţă, acuma ne despărţim, zise Baloleanu în clipa când trenul intra în gara Costeşti. Dacă vrei să asculţi sfatul meu, tu opreşte-te şi aşteaptă aici un cuvânt de la mine. Sper că până diseară vom reuşi să pacificăm satele, inclusiv Amara voastră. Atunci vei putea merge fără primejdii. Aşa, dragul meu! Vasăzică, la revedere!… La revedere, domnule Herdelea!

Le strânse mâinile foarte mişcat. Faţa lui durdulie era palidă. Emoţia îi schimbase vocea. Coborî pe peron grav, aproape întunecat. Maiorul Tănăsescu, comandantul trupelor, mustăcios şi sprâncenos, cu privirea tăioasă şi glasul aspru, se prezentă raportând că, conform ordinelor primite atât direct de la generalul Dadarlat, comandantul diviziei, cât şi de la comandantul regimentului său, se pune la dispoziţia prefectului.

— Ce trupe aveţi, domnule maior? întrebă Baloleanu.

— Un batalion cu efectiv de război şi o baterie cu şase tunuri! zise ofiţerul.

Prefectul mulţumi rece şi se uită împrejur. În afară de câţiva ofiţeri, un grup compact de refugiaţi ocupa şi aici peronul. Socotind că este în interesul popularităţii sale personale şi a partidului său, se apropie de ei:

— Domnilor, am venit să restabilim ordinea şi vom restabili-o fără întârziere! Aveţi deci toată încrederea şi ajutaţi-mă şi dumneavoastră prin puţină răbdare!

Colonelul pensionar Ştefănescu, sosit cu acelaşi tren, nu se ostoi până ce nu mai şopti comandantului trupelor să nu cumva să-l uite, fiindcă într-însul şi-a pus toată nădejdea. Dumnezeu şi norocul lui au făcut ca tocmai Tănăsescu să fie însărcinat cu conducerea detaşamentului mixt, vechiul camarad în familia căruia se adăposteau azi fetele de frica ţăranilor şi unde s-a retras şi dânsul când a fost izgonit.

Prefectul Baloleanu trecu apoi repede la primărie, urmat de membrii parchetului şi comandantul trupelor. Administratorul de plasă îi comunică toate informaţiile ce le avea asupra situaţiei din comunele răsculate. Nu erau deloc îmbucurătoare, mai ales că prevedeau o rezistenţă dârză din partea ţăranilor. Ştirile veneau negreşit de la oamenii care au fugit sau au fost fugăriţi din sate, răspândind spaimă şi groază de puterea, îndărătnicia şi sălbăticia răzvrătiţilor. Totuşi Baloleanu, oricât îi tremura sufletul, îşi păstra aparenţa de linişte şi hotărâre:

— În orice caz, noi vom proceda fără pripire şi fără ură! Noi aducem pacea pentru cei paşnici. Faţă de ceilalţi avem constrângerea. Nu dorim vărsare de sânge, dar nu vom şovăi a întrebuinţa arma unde va fi nevoie. Acestea sunt normele generale, domnule maior şi domnilor procurori!

Apoi, cu harta judeţului pe masă, repetă itinerariul pe care-l discutase aseară la prefectură în Piteşti. Decisese ca el cu primul-procuror să meargă, într-o trăsură, în fruntea coloanei. Maiorul îi atrase atenţia că ar fi periculos şi-l rugă să-i permită să întrebuinţeze prescripţiile militare în privinţa înaintării. Baloleanu îşi dădu seama că era să-şi rişte viaţa şi

acceptă propunerea comandantului ca o patrulă puternică, în frunte cu un ofiţer, să recunoască întâi satele şi să impună respectul ordinii...

În acest timp, Grigore Iuga, rămas în gară cu tânărul Herdelea, fu înconjurat de diferiţi cunoscuţi care se îmbulzeau, cu mutre de circumstanţă, să-i exprime condoleanţele lor sincere. Grigore dădu cu ochii de Isbăşescu:

— Vino-ncoace, vino, domnule, să aflu în sfârşit şi eu ce-a fost!

— Să trăiţi, coane Grigoriţă! făcu contabilul zăpăcit. Să mă iertaţi că n-am îndrăznit... De altfel mai sunt pe aici şi alţii de la noi, care numai Dumnezeu ştie cum au scăpat din ghearele tâlharilor!

Grigore nu observase pe plutonierul Boiangiu şi nici pe perceptorul Bârzotescu, deşi se găseau împreună cu Isbăşescu. În mai puţin de douăzeci şi patru de ore primise atâtea veşti dureroase, că sufletu-i era complet răscolit. Şi totuşi în fond nu ştia nimic precis. Toate informaţiile le auzise de la oameni care şi ei numai le auziseră. Nesiguranţa îl chinuia mai mult decât dacă ar fi cunoscut adevărul, oricât de crud. Nerăbdarea lui de a ajunge grabnic la Amara îl tortura mai cu seamă din dorinţa de a dobândi certitudinea. Avea convingerea că odată cu certitudinea va veni şi liniştea sufletească.

Plecară cu toţii şi pe drum trebuiră să-i povestească pe rând fiecare ce ştia. Bârzotescu îl plictisi cu peripeţiile fugii sale. Îl şi întrerupse. Boiangiu se plânse întâi că i-a rămas nevasta în mijlocul ţăranilor. Cât l-a rugat ea mereu să o ducă undeva! Dacă o fi păţit ceva, va avea-o pe conştiinţă până la moarte... Pe urmă spuse cum l-au dezarmat şi fugărit rebelii. Fireşte, ca să nu iasă coborât, îşi ticluise o versiune oarecum eroică: îndată ce a izbucnit focul la Ruginoasa, a alergat, a luat măsuri pentru localizarea incendiului, cum scrie la regulament. Din nenorocire a întâmpinat rea-voinţă din partea ţăranilor pe de o parte, iar de altă parte a lipsit apa, aşa că nu s-a putut salva nimic. Dar cel puţin a putut să descopere urmele răufăcătorilor care au pus focul. Dimineaţa a raportat boierului Miron, care a poruncit să închidă ochii, ca să nu aţâţe mai rău pe ţărani. N-a apucat nici să răsufle bine că i-a venit vestea că şi la Lespezi s-a pus foc, ba s-ar fi săvârşit şi răutăţi mai mari. Şi apoi, numaidecât, că arde conacul domnului Cosma. Atunci, fără zăbavă, a ieşit să facă ordine, chiar de-ar trebui să verse sânge. Era clar că hoţii lucrau după un plan şi că este la mijloc un complot în toată regula. Aproape de cârciumă a întâlnit o îngrămădire de săteni care păreau liniştiţi şi paşnici. A pătruns în mulţime şi...

Grigore Iuga ascultă până-şi isprăvi povestea. Afla cel puţin începutul tulburării. De la Isbăşescu avea să afle restul. De altminteri vestea uciderii lui Miron Iuga de la Isbăşescu a aflat-o lumea. De ieri, de pe la ora zece, când a sosit, îmbrăcat ţărăneşte, în târguşorul Costeşti, a fost eroul zilei. A trebuit să istorisească cel puţin de douăzeci de ori tuturor domnilor din Costeşti ororile petrecute la Amara. Administratorul plasei a telefonat ştirea imediat oficial prefecturii, îngrozind pe demisionarul Boerescu, de la care a cunoscut-o curând tot oraşul. Primarul i-a oferit ospitalitate chiar în familia sa şi i-a făcut rost de la judecătorul supleant de un costum de haine nemţeşti pe care însă Isbăşescu, spre a-şi păstra cât mai mult aureola de martir, nu le-a îmbrăcat decât azi-dimineaţă.

— Povestea mea e mai lungă, coane Grigoriţă! zise contabilul cu glas jalnic potrivit împrejurării. Dacă vreţi să mă ascultaţi, ar fi mai bine să vă osteniţi până la gazda mea, la primarul târgului, că suntem aproape, să vă spun toate din fir în păr!... O, Doamne! Prin câte am trecut şi ce-am văzut, parcă nici mie nu-mi vine a crede că s-au întâmplat aievea! Şi barem eu am scăpat cu viaţă, slavă Domnului, pe când sărmanul conu Miron, Dumnezeu să-l ierte...

— A murit? făcu Grigore sugrumat.

— L-au ucis tâlharii...

— Când?... De mult?

— Alaltăieri, vineri, spre seară! răspunse Isbăşescu.

— Aidem la gazda dumitale să-mi spui tot! murmură Grigore cu glas bolnav.

Conferinţa prefectului cu militarii şi procurorii se prelungi. Baloleanu avea obiceiul să repete de zece ori o explicaţie în toate amănuntele, ca să fie sigur că a fost înţeles bine. Făcea el aceasta acasă, în cancelaria lui, cu secretarul, pentru mici lucruri de procedură, dar azi când e vorba de nişte hotărâri atât de grave, de care poate să depindă viaţa lui sau soarta ţării! în sfârşit, socotind că s-au lămurit deplin, rosti sacramental şi într-o atitudine eroică:

— Şi acuma, domnilor, înainte la datorie!

Deşi trăsura în care luase loc el cu primul-procuror era precedată de o companie de soldaţi cu armele încărcate şi cartuşierele pline de gloanţe, Baloleanu îşi simţea inima sfârâind. Îi veni în minte Melania, plânsă şi îngrijorată, cum a lăsat-o pe peronul Gării de Nord. Măcar de n-ar fi o prevestire! Cu ţăranii ăştia, cuprinşi de nebunie colectivă, nu poţi fi sigur de nimic. Sunt aşa de mulţi, că nici o armată nu i-ar putea stăpâni. Ce-ar fi să se pomenească înconjuraţi şi atacaţi din toate părţile de câteva mii de desperaţi? în realitate nici în armată nu poţi pune absolută încredere când porneşti împotriva ţăranilor; în orice moment te poţi aştepta să te măcelărească propriii tăi soldaţi.

— Domnule prim-procuror, cum îţi explici dumneata că tocmai în acest judeţ frumos dezordinile au luat nişte proporţii atât de întristătoare? întrebă deodată Baloleanu ca să-şi risipească gândurile negre şi să-şi alimenteze curajul.

Toma Grecescu nu făcea teorii sociologice decât rareori, în rechizitoriile de la juraţi, când era silit să combată pe vreun apărător mai pretenţios. Fireşte, atunci se pregătea. Întrebarea prefectului îl zăpăci. El n-a avut răgazul să mediteze asupra cauzelor răscoalei actuale. În timpul liber se distra şi dânsul, ca toată lumea bună piteşteană, la vreo partidă de pocher. Răspunse tatonând:

— A fost o relaxare generală a spiritului de ordine şi de autoritate, domnule prefect. Nu ştiu cum şi de ce, fiindcă nu intră în atribuţiile mele asemenea cercetări, dar parcă în ultimul timp a slăbit disciplina socială cam pretutindeni. La ţăran, ca la toţi primitivii, reacţiunea se manifestă fatal în explozii de sălbăticie...

Maiorul Tănăsescu, încălecând un roib impozant, plecase în trap leneş înaintea grosului coloanei şi chiar a avangardei, pe urmele patrulei de recunoaştere. Baloleanu îl văzu venind înapoi într-un galop furtunos. Se

cutremură. În aceeaşi direcţie se zărea conturul unui sat. Puse mâna pe braţul procurorului, să-i oprească sforţarea intelectuală:

— Un moment... Ce s-o fi întâmplat oare, de goneşte aşa maiorul?

Tănăsescu se grăbea doar să-i anunţe că satul Vlăduţa e liniştit. Au dat foc conacului şi au prădat, adevărat, dar acum oamenii s-au dezmeticit şi cer iertare. Pentru a se evita orice poftă de eventuală reizbucnire a dezordinii, va lăsa în sat o secţie de soldaţi sub comanda unui ofiţer.

— Perfect, domnule maior! Mulţumesc! zise Baloleanu uşurat.

În uliţă, în faţa ruinelor conacului, era adunat tot satul. Când sosi trăsura cu prefectul, maiorul Tănăsescu, care galopase iar înainte, strigă:

— În genunchi, hoţilor, că vă fac piftie!

Toată lumea căzu la pământ. Baloleanu, recunoscător maiorului pentru energia ce o desfăşură, coborî din trăsură şi se apropie de mulţimea prosternată, strigând şi el, dar cu o milă oficială în voce:

— Ce-aţi făcut, nenorociţilor!

— Iertaţi-ne, dom'le prefect!... Fie-vă milă! gângăviră sute de guri plângătoare.

— Vă pare rău de ce-aţi făcut? continuă prefectul.

— Păcatele noastre!... Milă şi îndurare! plânse corul în genunchi.

După ce le puse în vedere că vor trebui să plătească toate pagubele până la un ban şi că cei ce se vor dovedi vinovaţi vor suferi asprimea legii, le citi manifestul guvernului, însoţindu-i cu multe explicaţii. Peste vorbele lui, promiţătoare şi iertătoare, maiorul adăugă o cruce:

— Cine va mai face vreo nelegiuire, oricât de mică, sau nu va asculta o poruncă, va fi imediat împuşcat fără judecată. Nimeni n-are voie să iasă din sat fără voia ofiţerului care rămâne aici cu trupa!

Ordonă apoi sublocotenentului să stea la dispoziţia colonelului Ştefănescu, care are să sosească în curând, şi să-i dea tot concursul său şi al trupei.

Prefectul era foarte mulţumit. Aşa-i voise şi el pe comandantul trupelor. Dacă se va menţine până la capăt, se gândea să-l propună pentru decoraţie. El, ca civil şi reprezentant politic al guvernului, trebuie să fie mai indulgent. Guvernul are nevoie de simpatiile cetăţenilor şi chiar ale ţăranilor. Armatei i-e indiferentă simpatia oricui. Toată lumea e obligată să o iubească. Cine n-o iubeşte sau se ridică contra ei, mănâncă puşcărie. Ce bine-ar fi dacă şi guvernul ar putea impune poporului o iubire perpetuă!

În satul Ioneşti, următorul, prefectul ţinu o cuvântare mai caldă, fiindcă nu fusese nici o dezordine, adevărat că nici conac boieresc nu se găsea.

Îndată ce ieşi coloana din Ioneşti, maiorul Tănăsescu trecu la compania din urmă să dea ultimele dispoziţii căpitanului însărcinat cu pacificarea satelor de pe malul drept al Teleormanului până la Izvoru. Într-o brişcă, un procuror cu administratorul de plasă reprezentau autoritatea civilă...

În Babaroaga un pluton, comandat de un locotenent, fu detaşat pe linia Gliganu-Lespezi ca flanc-gardă. Având informaţii că în Gliganu dezordinile au fost mai grave, locotenentul urma să-şi ia toate măsurile de precauţie. Dacă va fi nevoie, va rămânea cu plutonul întreg să ţie ocupat satul, trimiţând o simplă patrulă la Lespezi, locul de raliere, pentru a raporta despre situaţie.

Coloana principală continuă calea spre Bârlogu pe drumul mai puţin umblat de care. În Bârlogu, prefectul fu agreabil surprins văzând mai în fiecare poartă câte o bucată de pânză albă, atârnată ca o închipuire de steag al păcii.

— Ei da, asta e comună de omenie! declară Baloleanu, aflând că nu s-a întâmplat nimic rău şi că modestul conac, nelocuit şi servind doar ca magazie, a rămas neatins.

Un grup de ţărani aştepta la primărie sosirea armatei. După ce îi lăudă că au fost cuminţi, prefectul le spuse patetic că şi guvernul are grijă de nevoile lor şi a hotărât să facă toate înlesnirile celor ce s-au purtat bine şi să-i ajute în toate. Iar ca o dovadă a solicitudinii guvernului, citi rar şi cu glas muiat în emoţie manifestul cu reformele, lămurind pe graiul poporului ceea ce i se părea mai puţin lămurit. Ţăranii ascultară cu capetele goale, cu frunţile încreţite, cu priviri ciudate şi nedumerite.

— Rămâneţi sănătoşi, oameni buni, şi să nu vă abateţi nici în viitor de pe calea cea dreaptă! strigă Baloleanu sfârşind şi urcându-se în trăsură.

Până la Lespezi, o jumătate de oră, nu mai conteni a scoate în valoare meritele acestor bravi săteni care, în mijlocul furiei incendiare ce a cuprins toată regiunea, au avut tăria sufletească să păstreze ordinea. Primul-procuror Grecescu îşi permise să observe, bazat pe vechea sa experienţă în materie penală, că ar fi mai practic să întreprindă imediat, în satele prin care trec, câte o cercetare sumară, să afle pe agitatorii şi răufăcătorii principali şi să-i aresteze, ca astfel să împiedice mai sigur reînceperea dezordinilor.

— Evident, din punct de vedere procedural aşa ar fi! zise prefectul foarte volubil. Dar trebuie să ţinem seama şi de factorul politic, domnul meu! Dezordinile s-au generalizat prea mult şi spiritele sunt prea înfierbântate. Primul scop trebuie să ne fie o pacificare a spiritelor. Ţăranii să se liniştească fără teama unor represiuni care i-ar putea exaspera şi care deci ar agrava situaţia. Vinovaţii vor fi pedepsiţi, negreşit, exemplar, dar după ce vom asigura o destindere generală. Pe urmă va începe şi opera justiţiei, care va aplica sancţiuni necruţătoare spre a evita în viitor repetarea unor astfel de nenorociri naţionale!

În Lespezi, la marginea comunei, maiorul Tănăsescu raportă clocotind de indignare:

— Domnule prefect, aici e un sat de criminali! Aici s-au comis omoruri!... Aici trebuie să...

— Calm, calm, domnule maior! zise Baloleanu speriat. Sarcina noastră e prea dureroasă şi tocmai de aceea trebuie să ne păstrăm sângele rece.

Bombănind şi scrâşnind înjurături, maiorul conduse pe Baloleanu direct la biserică. Un preot tinerel şi spân, în odăjdii, aştepta în poartă, cu o faţă onctuoasă şi îngrozită, căci, adineaori, maiorul Tănăsescu îl înjurase şi-i făgăduise că-l va împuşca.

— Domnule prefect, noi am fost neputincioşi să împiedecăm ce... Îngână preotul cu o plecăciune umilă.

— Dă-te la o parte, banditule! sâsâi maiorul, înlăturându-1 cu cotul din uşă.

Lângă altar, pe un catafalc improvizat, acoperit cu un giulgiu, zăcea cadavrul Nadinei. Maiorul ridică un colţ, dezvăluind figura învineţită şi

scofâlcită. Baloleanu întoarse privirea, bâlbâind:

— O, bestiile, bestiile!... Sărmana femeie!

Ieşi repede afară. În nări îi stăruia un miros necăcios şi atât de răscolitor, de parcă-i întorcea stomacul pe dos. Îşi umplu plămânii de câteva ori cu aer proaspăt, gâfâind cuvinte de revoltă, până ce dădu cu ochii de tânărul preot care rămăsese înlemnit lângă intrarea bisericii.

— Bine, părinte, cum aţi putut îngădui asemenea nelegiuire?... Bietul Grigoriţă! Are să fie zdrobit când...

Preotul se scuză plângător. Toate s-au petrecut aşa de năprasnic, că nici el, nici nimeni n-a putut interveni. Ulterior a aflat şi dânsul că nişte oameni din Amara ar fi fost aţâţătorii relelor şi le-ar fi săvârşit chiar pe cele mai mari. El îi ştia pe toţi vinovaţii, cum îi ştia tot satul, dar nu îndrăznea să-i divulge de frică să nu-şi facă traiul imposibil în Lespezi. Povesti prefectului cum a salvat Matei Dulmanu cadavrul cucoanei când norodul a pus foc conacului, cum apoi dânsul l-a aşezat în biserică, aproape de altar, ca nu cumva vreun smintit să-l pângărească în vreun fel, ceea ce s-ar fi putut întâmpla în zilele acestea de răsturnări fără seamăn. În sfârşit mai spuse cum a adăpostit el şi a ascuns, cu multe riscuri, în propria casă, pe şoferul neamţ, rănit şi ameninţat a fi masacrat de mulţimea pornită pe răzbunări...

— Destul! strigă Baloleanu înfuriat. Vom lua la timp măsurile cuvenite! Până atunci... Unde este primarul comunei?

— Noi n-avem primar în sat, fiindcă ţinem de Amara...

Pe Baloleanu nu-l mai interesa răspunsul preotului. Se întoarse spre primul-procuror şi-i vorbi despre Nadina şi Grigore, plân-gându-i pe amândoi deopotrivă.

— Şi totuşi trebuie să ne păstrăm calmul, să ne stăpânim! oftă dânsul întristat şi demn. Înainte, la datorie.

Coborî în uliţă morfolind în minte cuvântarea ce voia s-o ţină ţăranilor adunaţi în faţa ruinelor rămase din conacul lui Gogu Ionescu. Era hotărât să-i mustre sever, dar fără să-i exaspereze, spre a nu compromite opera de liniştire pornită sub auspicii suficient de favorabile... Maiorul, care se depărtase să mai dea ordine, se înapoie mai furios:

— Tâlharii ăştia nu pricep de vorbă, domnule prefect!... dacă continuăm aşa, riscăm să fim atacaţi, domnule prefect!... Banditţii îşi închipuiesc că ni-e frică de ei, domnule prefect!

De la locotenentul plutonului trimis spre Gliganu a primit un raport că trebuie să rămâie pe loc, situaţia fiind prea tulbure. În acelaşi timp li s-a atras atenţia asupra unui nour de fum din direcţia Bârlogu. Drept răspuns la vorbele bune şi laudele de adineaori, la reformele şi înlesnirile din manifestul guvernului, ticăloşii au incendiat conacul îndată ce trupele au părăsit satul. Asta era grav. Dacă ei îndrăznesc să se răscoale şi în spatele armatei, înseamnă că duhul răului e mai adânc înrădăcinat decât se crede... Maiorul Tănăsescu declară ritos prefectului că, având răspunderea întreagă pentru siguranţa trupelor, el nu poate îngădui să fie încercuit. Baloleanu fu cuprins de spaimă. Se şi vedea înconjurat de cete de ţărani sălbăticiţi, bătut, schingiuit şi omorât. Presimţirea Melaniei sale era aproape să se împlinească.

— Domnule maior, vă rog să luaţi dispoziţiile pe care le credeţi utile!

zise dânsul brusc, cu glasul puţin tremurat.

Un detaşament de două plutoane fu trimis să restabilească ordinea în Bârlogu. Va fi pedepsit exemplar şi imediat tot satul, bărbaţi, femei, copii, fără nici o excepţie, prin bătaie. Dacă s-ar schiţa vreo rezistenţă, se va trage în plin şi, la nevoie, se vor aduce tunurile şi se va distruge cuibul de rebeli din temelii.

În clipa când cele două plutoane porneau în marş forţat spre Bârlogu, dinspre Amara sosi patrula de recunoaştere, raportând că ţăranii de acolo, înarmaţi cu coase, furci, topoare, câteva arme de foc, s-au concentrat la marginea satului şi au refuzat să permită trupei să-şi continue calea, ameninţând pe ofiţer cu moartea dacă ar încerca să pătrundă în comună.

Baloleanu păli. Avea impresia că a căzut într-o capcană îngrozitoare. Administratorul de plasă a avut dreptate că ţăranii sunt bine organizaţi şi în stare să înfrunte chiar armata.

— Ei, domnule maior? Acuma? întrebă perplex şi răguşit.

Maiorul Tănăsescu avea scăpărări furioase în ochi. Răspunse războinic:

— Domnule prefect, avem noi ac de cojocul tâlharilor!

Dădu ordine. Trupele îşi reluară înaintarea. Urcându-se în trăsură, Baloleanu, parc-ar fi încercat suprema supapă de siguranţă, mai întrebă o dată pe Tănăsescu, încet, să nu-l audă alţii:

— Oamenii dumneavoastră sunt, sper, siguri, domnule maior?

— Soldatul român execută ordinele, domnule prefect. E cel mai leal soldat din lume!

Ieşind din Lespezi, prefectul se spovedi confidenţial şi primului-procuror:

— În asemenea situaţii, îţi închipui ce-ar fi dacă n-am putea conta pe disciplina armatei!... Ce catastrofă!... Vorbesc, fireşte, în general, fără să ne mai gândim la soarta ce ne-ar aştepta pe noi, ăştia care ne sacrificăm aici pentru fericirea ţării!

7

În marginea satului ţăranii trepădau de nerăbdare, umplând şoseaua şi împrejurimea. Cu feţele roşii, cu ochii înflăcăraţi, aşteptau şi se îndemnau ca la o nuntă mare. Toţi aveau de spus câte ceva, ca şi când ceilalţi n-ar fi ştiut nimic sau nici n-ar fi fost de faţă, şi toţi spuneau acelaşi lucru şi aproape cu aceleaşi cuvinte.

Uneori, arar, se făcea linişte şi atunci toţi se simţeau cuprinşi de o înfiorare apăsătoare, pe care încercau apoi să o alunge cu alte urlete mai năvalnice, parcă le-ar fi fost frică tuturor să nu se trezească dintr-o beţie fericită.

— Uite-i că iar vin! strigară deodată câteva glasuri. Toate capetele se întoarseră spre Lespezi. Ştiau că iar vor veni, că trebuie să vie şi fiecare nădăjduise în taină că totuşi nu vor reveni.

— Să vie, să vie, că doar pe ei îi aşteptăm! răcni Petre Petre cu un glas subţire, atât de schimbat, parcă nici n-ar fi fost al lui.

Nicolae Dragoş, alături, strângând o furcă de fier în mână, mormăi cu o ură care-i învineţea vorbele:

— Lasă, că le facem noi de petrecanie, soarele, şi dumnezeii, şi

precista, şi...

Sudălmile i se încâlciră în cerul gurii până se înecară într-un scrâşnit. Chirilă Păun, ţinându-se pe lângă Nicolae, ţipa ca o babă, ameninţând cu o puşcă luată de la jandarmi şi întrebuinţată în chip de măciucă. Mai departe, în mijlocul unei îmbulzeli, Toader Strâmbu, înarmat la fel, se jura că n-are să se astâmpere până ce nu va zdrobi căpăţâna ofiţerului care comandă trupele, măcar de-ar fi general. Tăcut şi încruntat, Serafim Mogoş avea de asemenea o armă, chiar pe a plutonierului, pe care o purta agăţată de curea pe umăr ca un recrut silitor, cu toate că nu făcuse armată niciodată. In dosul lui Petre, parc-ar fi fost umbra lui, se zbuciuma Ilie Cârlan, agitând şi el o puşcă şi hăpăind întruna, ca şi când n-ar fi fost în stare să găsească altceva: „Nea Petrică!... Nea Petrică!..." Strigătele şi înjurăturile răbufneau când ici, când colo. Furia ţâşnea din ochi şi din gâtlejuri ca un abur otrăvit, încingând sutele de oameni în aceeaşi ceaţă invizibilă. Coase, topoare, furci, sape se învârteau în aer, cercând parcă să sperie şi să oprească prin ameninţări apropierea primejdiei. Glasuri ascuţite de femei şi copii spintecau lărmuirea bărbaţilor ca împunsături de ace într-o pânză groasă de câlţi.

În vreme ce ţăranii se vânzoleau, coloana de soldaţi se târa pe şosea ca o uriaşă râmă neagră. Raze de soare jucăuşe, căzând pe luciul baionetelor înfipte pe arme, se răsfrângeau cu sclipiri speriate în văzduh. În curând se deosebiră rândurile şi cei câţiva călăreţi, şi trăsura cu prefectul şi procurorul, apoi tunurile trase de câte şase cai, încheind trupul apocaliptic ca o coadă turtită cu solzi metalici.

Cu cât oastea tăcută se apropia, cu atât gălăgia ţărănească se învolbura ca un cor sălbatic ameţitor. Grămădirea de oameni se răsfira în părţi de-a curmezişul şoselei, subţiindu-se, parcă toţi ar fi vrut să vadă mai bine pe vrăjmaşi şi să-i înfrunte.

0 comandă aspră răsună în vârful coloanei militare. Două companii se desfăşurară în linie, una în dreapta şi alta în stânga şoselei, oprindu-se apoi la o distanţă numai de vreo sută de paşi de gloatele ţărăneşti. Intre ele, pe şosea, apărea trăsura prefectului Baloleanu, escortată de maiorul călare.

— Calm, domnule maior! Să nu ne pierdem calmul! bolborosi Baloleanu, foarte galben, coborând şovăitor din caleaşcă, urmat de primul-procuror, care părea cel mai liniştit dintre toţi.

— Cum ordonaţi dumneavoastră, domnule prefect! făcu maiorul Tănăsescu, agitându-şi atât de vijelios cravaşa cu mâner de argint, încât calul ciulea urechile. Deşi acuma îi vedeţi şi-i auziţi, şi vă puteţi convinge că nu merită altceva decât gloanţe şi baionete!

— Nu, nu! bâigui Baloleanu. Trebuie mai întâi să...

1 se împleticeau picioarele şi-i clănţăneau dinţii. O frică nătângă îi rodea inima, că soldaţii se vor înfrăţi cu ţăranii şi-l vor măcelări.

Mulţimea de ţărani începu deodată o mişcare pe loc ca o apă bătută de un vânt nehotărât. Era o legănare într-o parte şi într-alta, căreia clocotul de urlete îi împrumuta o înfăţişare războinică.

— Nu ne trebuie boieri! Aţi venit să ne omorâţi?... Noi nu ne speriem de soldaţi!... Destul ne-au batjocorit ciocoii!... Huo! huo!... Să nu trageţi, fraţilor!...

Prefectul împietrise pe şosea, privind vălmăşagul de ţărani şi murmurând în neştire:

— Calm, calm, domnilor...

Primul-procuror Grecescu rămăsese câţiva paşi mai înapoi, iar maiorul, abia strunindu-şi nerăbdarea, gâdila cu pintenii coastele calului, care dansa şi trepida.

Apoi din gloata ţărănească ţâşni deodată Anghelina lui Nistor Mucenicu, cu copilaşul cel mic în braţe, cu basmaua alunecată pe spate şi părul ciufulit.

Ajunse până aproape de Baloleanu, zbierând şi blestemând cu un glas desperat.

Ca şi când ar fi vrut s-o apere, Anton nebunul fugi după ea şi o smuci înapoi strigând:

— Să n-o ascultaţi pe muierea asta, că e amărâtă şi nu ştie ce-i iese din gură!... În lături, Anghelino! Şi taci mulcom şi lasă să le spun eu ce mi-a poruncit Dumnezeu!... Că a venit ceasul judecăţii şi oamenii trebuie să afle adevărul!... Nu staţi, fraţilor, încruntaţi la faţă şi cu armele întinse spre fraţii voştri cei oropsiţi! Întoarceţi armele asupra diavolului care v-a trimis să ucideţi nevinovaţi şi să...

Cuvintele se revărsau ca o vâltoare de scântei gata să aprindă tot ce întâlneşte în cale. Glasul se ridica stăpânitor peste vuietul mulţimii, parc-ar fi fost al unui cântăreţ extraordinar acompaniat de un uriaş cor barbar.

În faţa gloatelor gălăgioase soldaţii, de o parte şi alta a şoselei, stăteau neclintiţi, negri şi reci ca nişte maşini în formă de oameni. Numai ochii pe feţele negricioase clipeau cu luciri arzătoare.

Pe şosea, între cele două ziduri de soldaţi, ca într-o poartă deschisă spre altă lume, se agitau într-o zăpăceală galbenă prefectul Baloleanu, primul-procuror şi maiorul Tănăsescu, având în spate trăsura cu doi cai cu trupul nemişcat al grosului armatei în coloană de marş cu bateria de tunuri în coadă.

— Ce facem, ei, ce facem? strigă prefectul nervos cu manifestul guvernului mototolit în dreapta. Domnule maior, ce facem?... Domnule prim-procuror?

— Tâlharii au înnebunit de tot, făcu maiorul, învârtindu-şi calul încoace şi încolo ca la o paradă. Sunt în stare să atace trupa, aveţi să vedeţi, domnule prefect!

— Totuşi trebuie să le comunicăm manifestul, domnilor! reluă Baloleanu, complet buimăcit, cu ochii mereu la mulţimea furioasă de ţărani care părea că se apropie, deşi stătea pe loc în aceeaşi aţâţare. Dumneata ce zici, domnule prim-procuror?

— Să nu ne pierdem capul! zise Toma Grecescu cu spaimă. Legea trebuie respectată, domnule prefect!

— Trompet, trompet! răcni Tănăsescu. Unde umbli, zevze-cule?... Aici, lângă mine să stai, înţelegi?

Trompetul batalionului, un sergent călare, sosi în galop cu trâmbiţa sprijinită reglementar pe genunchiul drept:

— Ordonaţi, domnule maior!

Tănăsescu întoarse spatele. Auzea vorbele lui Anton, care-l supărau mai mult ca orice, parcă l-ar fi insultat pe el personal. Se gândea să se

repeadă la dânsul şi să-l cravaşeze în faţa mulţimii, ca să fie pildă şi altora care ar mai cuteza să sfideze trupa. Se pomeni însă răstindu-se aproape la prefect:

— Domnule prefect, dumneavoastră nu auziţi îndemnul la nesupunere şi rebeliune către trupele de sub comanda mea?... Eu trebuie să iau măsuri, domnule prefect!... Eu am răspundere pentru siguranţa trupelor, domnule prefect!

— Domnule maior, nu-ţi permit să ridici tonul! strigă deodată, înfuriat, Baloleanu. Dumneata eşti aici sub ordinele mele, nu eu la ordinele dumitale!

În acelaşi moment, Anghelina, care nu încetase a zbiera, începu să alerge prin faţa frontului, cu copilul în braţe, arătând şi bătându-şi bucile:

— Să vă fie ruşine! Soldaţi sunteţi voi, ori tâlhari?... Ruşine!... Nu mi-e frică de puştile voastre, iacă!... Trageţi colea, dacă îndrăzniţi!... Trageţi!... De ce nu trageţi?... Uite colea! Uite colea!

Tănăsescu, văzând-o, agită iar cravaşa:

— Uite, scârnăvia dracului cum îşi bate joc de trupă!... Mama ei de scârnăvie!... Puneţi mâna pe ea, băieţi!...

Zidul militar nici nu clipea, parcă ar fi fost de oţel, în schimb, din mulţimea răzvrătită porniră brusc alte strigăte:

— N-o lăsaţi, măi oameni, s-o omoare!... Săriţi, băieţi!... Pe ei, fraţilor!

Ici-colo câte un pâlc de îndrăzneţi se avânta spre frontul soldaţilor, în timp ce alţii împroşcau cu bulgăraşi de pământ sau cu pietre. Calul maiorului, lovit de un bolovan rătăcit, se ridică speriat în două picioare.

— Dumneata aştepţi să ne masacreze bandiţii? se răsti Tănăsescu la primul-procuror. Nu vezi că au început să ne bombardeze?

Apoi continuă cu glas de comandă:

— Trompet, sună!... Trompet!

În secunda următoare văzduhul fu străfulgerat de sunetul arămiu al trâmbiţei. Calul trompetului mişca urechile după cum obrajii sergentului se umflau şi se roşeau.

— În numele legii...

Cuvintele procurorului, înfricoşate şi uscate, nu le auzi prefectul Baloleanu. Numai glasul trâmbiţei, necruţător şi ameninţător, şerpuia peste capetele oamenilor ca un bici de foc. Pe când trâmbiţa suna, maiorul Tănăsescu ridică sus cravaşa cu o comandă scurtă. Două sute de ţevi de puşcă se îndreptară cu acelaşi gest spasmodic asupra ţăranilor. Vociferările sălbatice se curmară o clipă, parcă le-ar fi retezat un paloş, dar numai spre a reizbucni mai tumultuoase:

— N-au voie să tragă!... Nu-ţi fie frică, moşule!... Hai, băieţi, că nu vă împuşcă!... Aoleu, că v-a întrecut Anghelina!

Apoi răsunară alte comenzi aspre, ascuţite ca nişte scârţâituri de ferăstrău ruginit. Zidul de soldaţi executa maşinal, sacadat, aceeaşi mişcare de arme. Ţevile cu câte o dungă albă de soare se ridicară deodată la ochi, degetele apăsară deodată pe trăgaci şi salva de gloanţe umplu cerul cu o răpăială pripită.

În vreme ce, cu aceleaşi gesturi automate, soldaţii coborau armele de la ochi şi le reîncărcau, din mulţimea de ţărani izbucniră ţipete de spaimă. Ca şi când o perdea de uragan ar fi măturat câmpia, oamenii se simţeau

cuprinşi într-un început de mişcare de fugă.

— Au tras în aer! răcni Petre cu ochii bulbucaţi. N-aveţi frică, fraţilor! Staţi pe loc!... Unde te îndesi?... Nu fugiţi!... Înainte, oameni buni! Pe ei!... Să le luăm puştile şi gloanţele!

Parcă pânza de gloanţe, cu pocnetele ei, ar fi spălat toate zgomotele ce murdăreau văzduhul, se făcuse o clipă de tăcere mare şi dureroasă. O groază mare părea că a rărit şi risipit aerul, încât pe faţa pământului n-a mai rămas decât un vid imens, chinuitor de suflete. În tăcerea aceasta goală, glasul lui Petre cădea ca o ploaie fierbinte, asmuţitoare. Din toate piepturile izbucni deodată un urlet care parcă aprinsese văzduhul mai violent ca salva de gloanţe de adineaori. Pe urmă glasurile se vălmăşiră iar într-o larmă tulbure şi cleioasă ca o băltoacă răscolită de grindină.

— Domnule maior! strigă prefectul Baloleanu cu pălăria pe ceafă, cu faţa pământie. Ne asaltează ţăranii, domnule!... Nu vezi?... Domnule procuror!...

I se părea că mulţimea smintită îşi ia vânt să se năpustească asupra armatei. Frica îi sfâşia inima, dar în acelaşi timp îl sugruma şi o furie mare împotriva comandantului care îl lăsa să fie măcelărit de banda răzvrătiţilor.

Maiorul Tănăsescu nu mai auzea nimic, atât era de enervat, îndeosebi din pricina prefectului care, cu tergiversările lui de laşitate, l-a pus şi pe el în situaţia de-a tolera necuviinţele, insultele şi chiar loviturile ţăranilor.

— Trompet, izbucni maiorul. De ce nu suni, ticălosule?... sună mereu, trompet, să audă şi domnul prefect că aici nu mai e politică!... Hoţii vor să ne bea sângele, onorate domnule prefect!... Vedeţi, domnule prefect?

Calul îl învârtea într-un cerc, înnebunit de vociferările mulţimii. Trâmbiţa sfârteca aerul cu o insistenţă, parcă ar fi răsucit un cuţit într-o rană vie.

Buimăciţi de glasul de alarmă, grupuri de ţărani, cu beţe, furci şi coase, ca şi când s-ar fi apărat de lupi, se avântau spre frontul trupelor.

Maiorul Tănăsescu ridică cravaşa. Două comenzi lacome fură subliniate de două zgomote metalice, simple, ritmice.

Apoi, la intervale foarte scurte, se auzi foarte ascuţit numai câte un cuvânt scurt:

— ...ochi!... foc!...

Gloatele de ţărani se poticniră, parc-ar fi primit fiecare câte un pumn în piept, numai o clipă, cât pârâi salva şi până când ţevile cu gura fumegândă alb reveniră în poziţia orizontală. Trâmbiţa nu-şi întrerupse deloc ţipetele de aramă... Zdrenţele zgomotului împuşcăturilor încă nu se risipiră şi nici şuierul gloanţelor încă nu apucase a se potoli când din vălmăşagul de oameni ţâşniră stropi de sânge şi urlete de durere. Multe trupuri se prăbuşiră, scormonind pământul, care cu unghiile, care cu dinţii, toate zvârcolite de chinuri ca nişte râme zdrobite:

„Aoleu!..." „M-a omorât, mamă!..." „Aoleu, fraţilor!..." M-a împuşcat, oameni buni!..."

În acelaşi moment mulţimea se întoarse înapoi, cuprinzând în fuga ei şi pe puţinii care nu-şi pierduseră îndrăzneala. Spaima îşi înfigea tentaculele nenumărate în cetele zguduite de focul soldaţilor, împingându-le într-o goană zvăpăiată spre sat...

Maiorul Tănăsescu îşi ţinea strâns roibul, cu luciri de oţel în ochi, cu o uşoară încruntare a muşchilor figurii. Alături trompetul îşi umfla mereu obrajii ca nişte foi automate, legănând uşor trâmbiţa, în vreme ce calul lui, cu gâtul încordat şi capul în piept, îşi rodea zăbalele cu clăbuci de spumă cenuşie. Mai înapoi, în şosea, prefectul Baloleanu cu picioarele înţepenite, cu ochii rătăcitori, spunea întruna procurorului, care parcă asculta şi nu auzea:

— Ne trebuie sânge rece, ca să nu se verse sânge nevinovat...

Îşi dădea seama că vorbeşte de sânge, vroia să evite cuvântul şi cuvântul îi venea mereu pe buze şi-i ardea gura ca o năvală de sânge fierbinte.

Cravaşa maiorului se înălţă iarăşi în aer, glasul lui tăios se sfredeli iar printre sunetele trâmbiţei, armele făcură iarăşi câteva mişcări scurte şi împuşcăturile trosniră cu acelaşi pârâit prelung.

— Domnule maior, domnule maior! strigă prefectul fără să-şi poată dezmorţi picioarele. Baia de sânge...

Se opri amărât că iar i-a venit sângele pe limbă. Ba acuma parcă şi mirosul îi gâdila nările. Tănăsescu întoarse capul spre el, dar nu răspunse decât printr-o privire dispreţuitoare. În schimb rosti câteva comenzi care puseseră în mişcare zidul de soldaţi...

Ţăranii fugeau mâncând pământul, îmbulzindu-se, strivindu-se, urlând. Se îngrămădeau mai ales pe şosea, dar mulţi se împrăştiau şi prin grădini, prin curţile caselor de margine, fiecare grăbit să dispară în faţa gloanţelor. Pe câmp rămâneau doar câteva zeci de trupuri, unele zvârcolindu-se şi văitându-se, altele înţepenite cum le-a găsit moartea. Lângă şanţul şoselei, Anghelina zăcea cu faţa-n sus nemişcată, lovită de un glonte în frunte; copilaşul în braţele ei moarte plângea şi vrăjea din mânuţele goale, parcă ar fi căutat să se smulgă de la pieptul mamei. Aproape de ea, un bătrân se zvârcolea între un băieţel ucis, cu faţa strâmbată de spaimă, şi Chirilă Păun, care horcăia nemişcat, vărsând la fiecare horcăit sânge negricios, năclăindu-i barba, gâtul, pieptul, închegându-se în dungi groase... Pete albe însemnau pe pământul gras de la marginea Amarei numai trupurile ţăranilor morţi reci sau agonizanţi, căci cei loviţi mai uşor goneau sau se târau printre ceilalţi fugari, vrâstând calea cu dâre de sânge.

— Nu fugiţi, fraţilor!... Opriţi, fraţilor!... Dumnezeul lor de...

Petre striga cât îl ţinea gura, precum a strigat de la primul moment, dar era târât şi el în goana mulţimii, neputincios, ca o frunză pe un puhoi de ape ce au rupt zăgazurile. Ilie Cârlan, strângând cu mândrie puşca goală, gâfâia lângă Petre, desperat de desperarea lui. Mai departe, Nicolae Dragoş se zvârcolea să se apropie de Petre, să schimbe împreună două vorbe. Dar mulţimea îngrozită îi cuprindea pe toţi, irezistibil, în aceeaşi fugă dezmăţată, spre un adăpost împotriva morţii care le ţiuise tuturor în urechi...

În urma gloatei fugare un detaşament de soldaţi pornise pe şoseaua presărată cu cadavre. În frunte păşea un lanţ strâns de trăgători, cu armele gata de a trage, ocupând corpul şoselei din şanţ în şanţ, iar pe amândouă marginile câte un pluton în coloană de marş, mijlocul rămânând rezervat pentru maiorul Tănăsescu, însoţit de trompetul

batalionului. Din când în când maiorul răcnea comenzi scurte, trupa se oprea, puştile trosneau, apoi marşul reîncepea pe uliţa satului, printre casele care păreau pustii.

Tănăsescu vedea cum, la fiecare salvă, mai mulţi sau mai puţini din fugari se rostogoleau la pământ, parcă şi-ar fi pus piedică ei între ei, cum unii încercau să se mai ridice şi apoi se prăbuşeau fără să mai clintească. Dar goana ţăranilor îl întărâta, ca şi când i-ar fi socotit laşi sau ar fi dorit o împotrivire ca să justifice gloanţele. Suduia neîncetat printre dinţi, răcorindu-şi puţin nervii, apoi iar comanda:

— ...stai!... ochi!... foc!...

Grosul trupelor rămăsese la marginea satului pe loc, aşteptând întâi curăţirea terenului. Împreună cu ele rămăsese şi prefectul Baloleanu cu primul-procuror, lângă trăsura lor. Baloleanu nu-şi mai dădea seama cum s-au întâmplat lucrurile, dar se simţea profund jignit că maiorul a plecat să urmărească pe ţărani, iar pe el l-a lăsat acolo caraghios, deşi el are toate puterile şi toate răspunderile. Începu să explice procurorului că maiorul şi-a depăşit rolul şi că el nu va permite să i se încalce autoritatea, fiindcă pacificarea tulburărilor e o operă delicată, care cere calm şi tact, iar nu orgie de sânge. Procurorul, cu ochii holbaţi, aproba dând mereu din cap şi tresărind de câte ori auzea o nouă salvă.

—... stai!... ochi!... foc! urla maiorul Tănăsescu în clipele când prefectul Baloleanu se zbuciuma la marginea satului.

Ceata fugarilor scăzuse la mai puţin de o treime. În afară de cei prăbuşiţi de gloanţe, mulţi se refugiau prin ogrăzi ca să scape de urmărire, mai cu seamă când ajungeau la casele lor. Chiar şi Nicolae Dragoş, dându-şi seama că nu mai e chip să răzbească până la Petre şi că ar fi de prisos să mai încerce vreo împotrivire, când îşi văzu casa părintească se gândi să se oprească. Valul îl ducea înainte. Numai după ce trecu izbuti să se smulgă din strâmtoarea fugarilor şi să iasă la marginea uliţei. În şanţ zări pe Gherghina lui Chirilă plină de sânge şi scofâlcită. Se vedea că, după ce s-a prăbuşit, a fost călcată în picioare de ceilalţi. Sări peste trupul ei stârcit, dând să se abată în curtea şcolii, care se afla mai aproape. Tocmai când ajunse la poartă, din urmă răbufni o nouă salvă.

„Vor să ne omoare pe toţi, nu le-ar ajuta Dumnezeu!" îşi zise cu o undă de bucurie că el totuşi a scăpat.

Atunci simţi o înţepătură în coşul pieptului, uşoară ca un junghi, şi gura i se umplu de fierbinţeală. „Mi se pare că..." îi trecu prin minte. Gândul i se curmă într-o bruscă întunecare. Căzu grămadă ca un sac, cu mâna întinsă spre a deschide, izbindu-se cu capul de stâlpul porţii...

Mulţimea împuţinată continua goana pe uliţă, acuma însă tăcută, ca şi când le-ar fi fost frică să mai strige şi să se vaiete ca nu cumva prin glasurile lor să atragă asupră-le gloanţele din urmă. Numai glasul lui Petre, tot mai răguşit, nu înceta deloc:

— Nu fugiţi!... Unde fugiţi?... Nu fugiţi!

Totuşi fugea şi el, cu toate că nu-l mai împingeau alţii din spate, îi era ruşine că fuge, dar nu se mai putea opri şi numai din gură îndemna pe ceilalţi să se oprească, parcă astfel ar fi căutat să-şi ascundă fuga lui. Îşi dădea seama că s-a sfârşit tot şi-i părea rău că s-a sfârşit aşa, oricât nu se putea sfârşi altfel. El credea şi în clipele acestea că, dacă oamenii nu s-ar

fi speriat de întâile împuşcături şi s-ar fi repezit la soldaţi, soldaţii s-ar fi lăsat dezarmaţi şi astfel ar fi împiedicat întoarcerea boierilor. Acuma s-a isprăvit. Acuma toate speranţele s-au prăbuşit, plătite cu sânge. Care nu va fi ucis de gloanţe va fi omorât în bătăi şi-n închisori, iar în loc de pământ vor fi înjugaţi ca vitele. Barem el n-are să se aştepte la nici o milă sau cruţare, căci el va fi arătat chiar de sătenii lui drept căpetenia tuturor relelor.

— Nea Petrică, nea Petrică, noi ce facem? strigă lângă dânsul Ilie Cârlan cu faţa galbenă de spaimă, cu cămaşa înroşită de sânge.

— Eu nu mă las, Ilie, mai bine să mă omoare! făcu Petre fără să se uite la dânsul, parcă i-ar fi fost ruşine.

Când sosi în bătătura cârciumii, la încrucişarea drumurilor, se opri. Mulţimea se împrăştiase. Câteva grupuri de oameni mai alergau, unii pe uliţă spre Vaideei, alţii spre Ruginoasa. El rămăsese numai cu Ilie Cârlan, care iar întrebă:

— Nea Petrică, ce facem, spune, că eu nu mă despart de tălică!

— Facem pace, măi Ilie! mormăi Petre, văzându-l însângerat. Da unde eşti împuşcat tu de ţi s-a roşit cămaşa?

— O fi în umărul ăsta, că parcă nici nu-l mai simt, zise băieţandrul privindu-l cu un zâmbet de mândrie.

— Mama lor de tâlhari!

Petre avea o puşcă încărcată, luată de la pândarii arendaşului Cosma. O ţinea de ţeavă ca o ghioagă. Un necaz mare îi înăbuşea inima ca un năduf. Îi trecea prin creier să fugă şi el acasă, ca ceilalţi toţi, dar îi era ruşine de băiatul de lângă el, care îi arăta o încredere neţărmurită.

— Atunci stai, nea Petrică, să facem semn de pace, să nu ne mai omoare degeaba! strigă bucuros Ilie.

Îşi scoase cămaşa însângerată şi ruptă, o agăţă de ţeava armei cu care se mândrise atâta, ca un steag alb, şi o ridică în sus, s-o vadă soldaţii care erau încă departe. Puşca era grea pentru braţul lui găurit şi ţeava cu cămaşa în vârf se bălăbănea ca bătută de vânt.

Stătură aşa un răstimp, împrejur linişte mare şi nici o mişcare, parcă satul ar fi fost mort. Uşa cârciumii era închisă. Petre bombănea şi scrâşnea, aşteptând cine ştie ce minune. Atunci din vale, pe uliţă, spre curtea lui Iuga, auzi glasul babei Ioana, supărat ca totdeauna:

— Păsărelele mamei, păsărele, păsări...

— Maica Ioana tot cu găinile ei ş-acuma, nea Petrică, auzi? zise Ilie bucuros c-a auzit glas de om în tăcerea asta dureroasă.

— D-apoi că ea nici n-are alte griji, bâigui Petre morocănos.

După alt răstimp, ciocănit de chemările babei, soldaţii începură a se vedea mai bine cu maiorul călare, la mijloc. Petre îi privea cu nişte ochi neîncrezători şi parcă numărându-le paşii. Deodată răsună iar trâmbiţa, prelung ca o prevestire. Şi îndată Petre auzi frânturile de comenzi:

— ...stai!... ochi!... foc!...

Ilie începu să legene mai tare steagul alb, să nu cumva să nu-l observe soldaţii. Trosnitura salvei păru mai asurzitoare. Cămaşa însângerată cu puşca se prăvăli scurt ca un drapel când dă onorul. Ilie se frânse icnind:

— Aoleu!

Două gloanţe loviseră şi pe Petre, dar nu le simţi. „Nici pacea noastră

nu le mai ajunge! se gândi dânsul cuprins de o indignare subită pentru că soldaţii au împuşcat semnul păcii. Apoi atunci..."

Trupa îşi reluase înaintarea automat. Petre, parcă numai atunci şi-ar fi adus aminte, ridică puşca la ochi şi trase cu sete. Arma se descarcă cu un pocnet năbuşit. După o clipă comanda răsună din nou:

— ...stai!... ochi!... foc!...

Şi înainte chiar de a se auzi ultimul cuvânt, salva trosni. Petre rămase în picioare, cu puşca goală în mână, sfidător:

— Paştele şi anafura voastră de...

Căzu întâi în genunchi. Pe cămaşa-i albă ţâşniră câteva pete de sânge.

— Foc!... Foc!... Foc! ţipa furios glasul maiorului.

Împuşcăturile pârâiau, parcă o morişcă s-ar fi pornit singură undeva să se învârtească. Petre îşi simţi capul greu-plumb. Lăsându-l jos pe piept nu-şi mai putu păstra echilibrul şi se rostogoli, gemând cu o ultimă sforţare de mânie:

— Dumnezeul... soarele... pământul.

Mai devale baba Ioana, în mijlocul uliţei, striga cu atât mai nerăbdătoare cu cât împuşcăturile se apropiau:

— Păsărelele mamei, păsărele...

Găinile, în şanţul celălalt, ciuguleau nepăsătoare. Îngrijorată să nu i le omoare, baba nu contenea chemările, uitându-se doar din când în când mai urât spre cârciumă, de unde venea zgomotul armelor:

— Păsărelele mamei... fire-aţi ai dracului cu focurile voastre să fiţi!... Păsări, păsări, veniţi la maica! Apoi deodată se răsuci pe loc, mânioasă, bombănind:

— Fire-aţi ai dra...

Se prăbuşi zvârcolindu-se şi mişcând numai buzele, fără glas.

Trăsura cu prefectul Baloleanu şi primul-procuror, escortată de trompetul batalionului pe care maiorul îl trimisese cu ordine la grosul trupei, opri pe bătătura cârciumii, înconjurată de soldaţii cu baioneta la armă.

— Domnule maior, vă rog, am crezut că... zise Baloleanu îngrozit de cadavrele şi răniţii întâlniţi pe drum.

Maiorul Tănăsescu, călare, se apropie de trăsură cu mâna la cozoroc, cu glas triumfător:

— Domnule prefect, am onoarea a vă raporta că în Amara s-a restabilit liniştea şi ordinea!

Baloleanu văzu la câţiva paşi cadavrul gol de la brâu în sus al lui Ilie Cârlan şi trupul ciuruit de gloanţe al lui Petre, iar între ele cămaşa albă, desfăşurată ca un drapel prosternat. Bolborosi înfricoşat, întorcând capul:

— Da... liniştea şi ordinea... Prea bine, domnule maior!... Mulţumesc!

Capitoul XII
APUSUL

1

Până la amiazi, Grigore Iuga îşi stăpâni răbdarea în Costeşti. A ascultat toate relatările despre întâmplările din Amara, despre moartea tatălui său şi a Nadinei liniştit şi fără lacrimi, încât Titu Herdelea se mira în sine de atâta tărie sufletească.

— Trebuie să înştiinţez pe Gogu! zise în cele din urmă tânărul Iuga.

Se duse numai cu Titu până la poştă să telegrafieze. Voia să scape puţin de toţi cei care îi dăduseră toate veştile rele ca de nişte duşmani. Simţea o nevoie mare de singurătate şi de tăcere. Ieşind de la oficiul telegrafic, spuse lui Herdelea, încet şi trist, prac-ar fi vorbit cu inima sa:

— Niciodată n-aş fi crezut că un om poate suferi atâta!

Pe urmă, îndată după-prânz, porunci lui Isbăşescu să-i tocmească o trăsură, să plece spre Amara. Isbăşescu încercă să-l convingă că ar fi mai bine să aştepte totuşi până mâine... Grigore îi aruncă o privire atât de mustrătoare, că contabilul nu îndrăzni să mai continue.

Pe la ora două erau pe drum. Isbăşescu, pe capră, avea inima cât un purice. Vrând să-şi facă puţin curaj şi observând că Grigore nu e dispus să-i mai audă glasul, începu o conversaţie pe şoptite, despre ororile ţăranilor răsculaţi, cu birjarul care tremura de frică să nu-şi găsească moartea în călătoria asta şi regreta că s-a lăsat ispitit de preţul mare ce i s-a făgăduit, ca să plece.

În Vlăduţa, în dreptul conacului ars, uliţa era închisă de o mulţime de ţărani pe brânci, păziţi de soldaţi cu baioneta la armă. Un sergent ieşi înaintea trăsurii:

— Înapoi!... Înapoi!... Nu e voie!

Toate încercările de a-l îndupleca fură zadarnice. Grigore Iuga trebui să se dea jos şi să obţină permisiunea ofiţerului pentru a putea trece. Auzi de departe pe colonelul pensionar Ştefănescu, strigând furios în mijlocul ţăranilor:

— Spuneţi, tâlharilor, care aţi pus focul!... Nu spui?... Măi, spuneţi, că vă bat până vă omor pe toţi!... Spuneţi, măi, care aţi furat!

Recunoscând pe Grigore, colonelul i se plânse amărât, arătându-i ruinele:

— Uite, domnule, ce mi-a rămas din toată agoniseala vieţii!... Uite ce mi-au făcut hoţii ăştia!... Apoi nu merită oare să fie împuşcaţi toţi, fără cruţare, dacă nici ei n-au avut milă de bătrâ-neţele mele?... Credeam că nu-mi vor fi devastat tot-tot, de aceea am alergat şi iacă ce-am găsit! îi tremura glasul de durere şi de mânie.

— Daţi-vă la o parte să treacă trăsura! strigă sublocotenentul după ce bătrânul Ştefănescu îşi vărsă amarul faţă de tânărul Iuga.

Ţăranii încercară să se ridice, ca să facă loc. Ofiţerul răcni speriat:

— Jos! Jos!... Soldat, pocneşte-l!... Dă, soldat!

Trăsura îşi urmă calea, prin Babaroaga şi Gliganu, până la Lespezi, unde făcu un popas mai lung. Grigore, fără să-şi mărturisească, avusese mai mare groază de întâlnirea cu cadavrul Nadinei decât de al tatălui său. De la serbarea „Obolului" n-a mai văzut-o deloc, şi astfel i-a rămas în minte cu torsiunile, flexiunile şi vibraţiile din dansul apaşilor, o imagine dureroasă pentru inima lui. Acuma, în biserică, în faţa catafalcului pe care zăcea corpul ei rece, de câteva zile, învăluit în cearşaful ordinar, îi apăru în suflet aceeaşi imagine, dar caldă, felină şi frumoasă, parcă nu s-ar fi

despărţit de ea nici o clipă. Îi fu frică să ridice colţul cearşafului şi să-şi distrugă pe vecie chipul pe care l-a iubit şi care i-a dăruit toate suferinţele şi bucuriile iubirii. Se aşeză în strana de la căpătâiul catafalcului, cu fruntea în mâini, şi rămase acolo, singur, îndelung. Pe tăblia stranei erau câteva cărţi liturgice, vechi, cu scoarţe de lemn şi filele murdare. Mirosul greu de mort îl îneca şi totuşi nu-l supăra. Gândurile îi rătăceau leneşe. Aci îşi zicea că singur el are dreptul şi obligaţia să se ocupe de înmormântarea ei, fiindcă divorţul lor, deşi pronunţat, încă nu s-a transcris, aci că soarta a vrut ca ea să moară tocmai la ţară, poate ca o pedeapsă sau o ironie că i-a fost atât de urâtă ţara, apoi iarăşi că, de s-ar fi întâmplat nenorocirea aceasta peste două săptămâni, el ar fi fost un simplu străin chiar în faţa cadavrului ei...

Titu Herdelea ieşise de mult din biserică, neputând suporta aerul dinăuntru. Un ofiţer îi spuse că la Amara trebuie să se fi întâmplat lucruri grozave, deoarece s-au auzit până aici împuşcăturile. Grigore Iuga, aflând mai târziu, vru totuşi să continue. Ofiţerul se împotrivi. A trimis o patrulă să-i aducă ştiri. Până nu se întoarce nu poate permite trecerea; s-ar expune la sancţiuni grave. Abia pe înserat porniră mai departe spre Amara; totuşi, Grigore nu se mai întoarse în biserică...

La marginea Amarei şi apoi pe uliţă, cadavrele zăceau în aceleaşi locuri. Ici-colo, câte-un muribund gemea ori se zvârcolea încă. Birjarul arăta cu biciul mereu:

— Uite colea un mort!... Şi dincolo... Ăsta parcă mai suflă, vezi?
Isbăşescu recunoscu pe Chirilă Păun, apoi pe Nicolae Dragoş...

Titu Herdelea exclamă îngrozit:

— Aici trebuie să fi fost bătălie mare!

Numai Grigore tăcea, cu ochii în gol, parcă n-ar fi văzut nimic.

O patrulă îi opri în dreptul bisericii, alta la cârciumă. La conac trăsura rămase în uliţă. Grigore cu Titu şi Isbăşescu intrară pe jos, pe poarta cea mare cu columbarul. Perechi de porumbei albi se drăgosteau gângurind melancolic. Parcul cu aleile erau răvăşite, ca şi când ar fi trecut cirezi de vite sălbăticite. Altfel, însă, liniştea era aşa de mare, că din uliţă se auzi căscatul prelung al birjarului, urmat de o scuturare de clopoţei a unui cal care-şi destindea osteneala. Zidurile rămase în picioare din castelul cel nou se profilau mai negre pe cerul albastru-vânăt al înserării.

Grigore privea cu băgare de seamă, ca un cercetător străin, întorcând capul când încoace, când încolo, fără a zăbovi însă lângă ruine. Deodată din ograda argaţilor apăru logofătul Leonte Bumbu, speriat, parcă nu şi-ar fi crezut ochilor, iar din conacul vechi bucătăreasa Profira, care începu să bocească cu un glas răguşit ca de bărbat, repezindu-se să sărute mâna şi umplându-i-o de lacrimi. Tânărul Iuga puse câteva întrebări şi ascultă răspunsurile cu o figură rece, ca şi când le-ar mai fi auzit sau nu l-ar fi interesat.

În cerdacul conacului vechi stătea căpitanul Lache Grădinaru, lăsat în comună cu compania lui pentru menţinerea ordinii şi orice altă eventualitate. După ce exprimă lui Grigore condoleanţele cele mai sincere, în nişte fraze ceremonioase şi false, căpitanul spuse că prefectul Baloleanu cu maiorul Tănăsescu s-au închinat înaintea rămăşiţelor pământeşti ale regretatului Miron Iuga şi apoi au trecut spre Ruginoasa şi

mai departe, dar că mâine speră să se poată reîntoarce. Grigore mulţumi cu vorbe la fel de ceremonioase, de care se ruşina şi totuşi le pronunţa, pe urmă îşi curmă o frază şi intră brusc în casă.

Tatăl său părea că doarme cu lumânarea la căpătâi. Grigore îl privi câteva minute, îngenunche ca la rugăciune şi mai stătu aşa iar câteva minute şi, în sfârşit, se întinse şi sărută mâna rece, cenuşie, cu unghiile învineţite. În clipa aceea, lacrimile îl năpădiră singure, îmbelşugate, picurând pe mâinile împreunate ale mortului, lucind ca nişte pete de ulei... Grigore se ridică, scoase batista, cu gândul să şteargă mâinile mortului, dar până ce o desfăşură se răzgândi şi-şi acoperi cu ea obrajii...

Peste un răstimp, reculegându-se, trecu în altă cameră, urmat de ceilalţi, afară de căpitanul, care se retrăsese discret spre a nu-i tulbura durerea.

— Leonte, trebuie să pleci îndată la Costeşti! zise Grigore cu glasul puţin plâns, dar liniştit, parcă lacrimile i-ar fi redat stăpânirea de sine.

Logofătul fu însărcinat să aducă chiar astă-seară două coşciuge şi cele necesare pentru înmormântare. Unul va fi lăsat la Lespezi; preotul de acolo va îngriji ca trupul Nadinei să fie aşezat în sicriu pentru a putea fi transportat aici mâine dimineaţă... Socotea măsura aceasta absolut urgentă, cea mai urgentă, deoarece cadavrele aveau nevoie de odihnă.

A doua zi, luni, de dimineaţă, porni cu Titu Herdelea să examineze proporţiile distrugerilor, întâi aci, apoi la Ruginoasa. Vizitiul Ichim le înşiră pe drum câţi şi care oameni au fost împuşcaţi în răzmeriţa de la marginea satului.

În Ruginoasa se întâlniră cu trăsura prefectului Baloleanu care petrecuse noaptea, împreună cu primul-procuror Grecescu, în castelul Ghica de la Izvoru, scăpat ca prin minune de furia ţăranilor. Condoleanţele fură lungi şi lăcrimoase. Baloleanu apoi purcese cu râvnă la povestirea activităţii sale de pacificare. Era mişcat şi plin de admiraţie pentru propriul său eroism. Zugrăvea în culori poetice primejdiile nemaipomenite care i-au ameninţat viaţa şi din care a scăpat ca prin urechile acului, de se miră şi el. Se felicita că a reuşit să restabilească liniştea atât de repede şi aproape fără vărsare de sânge.

— Săraca mea Melania, dacă ar bănui ea prin ce am trecut! suspină dânsul înduioşat. Numai sângele rece şi tactul meu proverbial au putut face minunea asta, dragă Grigoriţă!... Dar opera mea încă nu e terminată. Pacostea cea mai grea de-abia începe. Nu e destul să combaţi răul, trebuie să-i stârpeşti rădăcinile, ca să nu mai revie! Nu-i aşa, domnule prim-procuror?...

2

Maiorul Tănăsescu s-a întors aseară târziu la Amara, întovărăşit numai de aghiotantul său şi de trompetul detaşamentului. Ar fi putut dormi şi el la Izvoru, dar a ţinut să dovedească prefectului că ordinea este atât de mare, că poate merge noaptea şi singur prin satele care au fost răsculate. Şi pe urmă voia să ia personal conducerea anchetei preliminare în Amara, cuibul întregii mişcări de răzvrătire.

Dis-de-dimineaţă, Ion Pravilă aştepta în curtea primăriei, tremurând şi

sfătuind cu straja despre secretarul Chiriţă Dumi-trescu care de două zile stătea ascuns cine ştie unde, de frica oamenilor, şi de care poate să fie nevoie acuma.

— Tu eşti primarul tâlharilor? întrebă maiorul dând cu ochii de el.

Primarul nu apucă să răspundă. Tănăsescu îi cârpi câteva perechi de palme de văzu stele verzi, strigând:

— Vă satur eu acuşica de revoluţie, n-ai grijă! Pe toţi vă satur, să ţineţi minte!

Aseară dăduse ordine severe ca morţii să fie lăsaţi unde se găseau spre a servi de pildă tuturor celor vii. Acuma porunci primarului bătut să identifice, sub controlul unui plutonier, pe cei căzuţi, iar pe urmă cadavrele să fie cărate la cimitir spre a fi îngropate mai târziu, când va hotărî dânsul. Căpitanul Lache Grădinaru fu însărcinat să ia măsuri ca toţi sătenii, fără nici o excepţie, inclusiv femeile şi copiii, să fie adunaţi degrabă în curtea şi grădina primăriei, pentru cercetări.

Apoi, cu concursul aghiotantului, un sublocotenent tânăr şi timid ca o fecioară, medită un plan metodic de lucru pentru a descoperi fără întârziere pe ucigaşii Nadinei şi ai lui Miron Iuga, pe criminalii care au mutilat pe fiul arendaşului Platamonu, pe incendiatorii conacelor, pe cei ce au lovit şi dezarmat pe jandarmi, pe cei ce au furat şi în sfârşit pe cei ce au participat la insultarea trupelor...

— Până una-alta să trimitem pe cineva la Lespezi şi la Gliganu să ne aducă şi pe tâlharii principali de acolo să-i putem confrunta şi judeca împreună cu ăştialalţi! zise maiorul Tănăsescu, întrerupându-se nerăbdător.

Peste câtva timp se prezentă căpitanul Corbuleanu, sosit să reinstaleze postul de jandarmi. Maiorul se bucură. Avea nevoie de jandarmii cunoscători ai oamenilor şi împrejurimilor localnice. Nimeni, din acest sat de criminali, nu-i inspira nici o încredere. Dacă şi preotul bătrân s-a amestecat între rebeli şi a fost împuşcat printre ei, în cine să aibă încredere? (în realitate preotul Nicodim fusese să citească rugăciunile legiuite la căpătâiul boierului Miron şi, întorcându-se de la curte cu crucea înfăşurată în patrafir, a fost ucis de un glonte rătăcit, pe uliţă, aproape de casele sale.)

Plutonierul Boiangiu găsi în locuinţa sa devastată pe Didina, puţin slăbită, dar altfel veselă. Se îmbrăţişară. Femeia plânse niţel, povesti cum a avut noroc cu baba Ioana, care a ascuns-o în podul colibei sale, şi a hrănit-o, şi a îngrijit-o, căci de-ar fi dat peste ea ţăranii, ar fi omorât-o, negreşit. Şi plutonierul lăcrimă puţin şi apoi alergă la primărie, la datorie.

Pe la ora nouă, când sosi trăsura cu prefectul şi prim-pro-curorul, ancheta era în toi. De la cârciumă se auzeau vaietele şi ţipetele mulţimii de ţărani ce umplea uliţa, curtea şi grădina primăriei. Cordoanele de soldaţi vegheau ca nu cumva să fugă cineva înainte de a fi cercetat.

Totuşi, rezultate deosebite încă nu se obţinuseră. Două echipe de soldaţi cu vergi şi cu pari băteau fără alegere şi cu rândul, spre a nu obosi. Ţăranii urlau, implorau milă şi iertare, dar nu voiau să mărturisească crimele şi nici să denunţe pe criminalii principali. Numai graţie plutonierului Boiangiu au putut fi descoperiţi şapte înşi care au lovit şi dezarmat pe jandarmi, între ei Serafim Mogoş şi Trifon Guju.

— De ce-ai lovit pe plutonier, hoţule? strigă maiorul cu ochii injectaţi. Cum ai îndrăznit să ridici mâna, tâlharule?
— Apoi...
Atâta îngână Serafim Mogoş uitându-se drept în ochii maiorului liniştit, parcă şi-ar fi dat seama că orice răspuns ar fi zadarnic. Tănăsescu tăbărî asupra lui cu cravaşa până ce-l umplu de sânge, lihăind:
— De ce-ai dat, ticălosule?... De ce-ai dat?... De ce...
Serafim Mogoş răbda lovitura fără a se clinti şi fără a scoate un glas, cu aceeaşi privire care înfuria pe maior, părându-i-se sfidătoare.
— Caporal! răcni apoi Tănăsescu, obosind. O sută de beţe banditului! Imediat!... Şi pe urmă în lanţuri!
Trifon Guju lipsea. Cineva spuse că a fost împuşcat de boierul cel bătrân şi că acuma zace acasă. Fu adus degrabă pe sus. Toată faţa îi era o rană neagră. Rămase întins pe pământ, gemând.
— Sus! în picioare, tâlharule! urlă maiorul, izbindu-l cu botul cizmei în coaste.
Ţăranul se ridică. Ochii îi erau umflaţi şi închişi. Se clătina, parcă în fiece clipă ar fi fost să se prăbuşească.
— De ce te-a împuşcat boierul, hoţule? întrebă ofiţerul. Ai ridicat mâna asupra dumnealui, nu-i aşa?... Ai vrut să-l omori, ai?... Tu ai fost capul ucigaşilor!
Trifon gemu ceva neînţeles.
— Dar plutonierului de ce i-ai smuls arma?... De ce l-ai lovit?... Spune, tâlharule!
Îl plesni cu cravaşa peste capul ciuruit de răni vii. Omul scoase un urlet înfiorător, ca şi când i s-ar fi dezghiocat carnea, şi se prăvăli ca o buturugă găunoasă. Mai furios, maiorul îl călcă în picioare, necontenind cu „hoţule" şi „tâlharule". Apoi deodată se retrase câţiva paşi şi ordonă rece, tăios:
— Sergent!... Tu! Da!... Ia şase oameni!... Duceţi pe tâlharul ăsta în fundul grădinii!... Acolo să fie împuşcat!... Împuşcat!... Ai înţeles, sergent?...
— Trăiţi, domnule maior! făcu sergentul îndesat şi negricios, bătându-şi călcâiele, parcă s-ar fi cutremurat.
Soldaţii înşfăcară pe Trifon şi-l târâră prin mulţimea deasă de ţărani. Cu o supremă sete de viaţă Trifon Guju gemea rugător:
— Iertare... iertare...
Dispăru cu soldaţii. În urma lor rămase o tăcere amară, întretăiată numai de vâjâiturile cravaşei cu care maiorul Tănăsescu spinteca aerul într-o încordare nervoasă. Trecură minute. Cravaşa îşi iuţea dumicările. Apoi răbufni o detunătură din fundul grădinii, scurtă, înăbuşită, fără ecou.
— Ceilalţi! strigă maiorul îndată, destrămând pânza tăcerii pe care detunătura o clătinase puţin. Voi cum aţi îndrăznit să ridicaţi labele asupra jandarmilor?...
Ţăranii porniră să se jure şi să se vaiete că ei nu sunt vinovaţi, că nici n-au fost acolo când s-a întâmplat fapta aceea... Maiorul Tănăsescu gâfâia. Începuse să se îngraşe în vremea din urmă, avea puţină burtă, iar un doctor îi spusese de curând că are grăsime şi la inimă. În orice caz obosea repede. Ca să nu-şi primejduiască sănătatea cu bandiţii, ordonă să se aplice fiecăruia din cei cinci câte o sută la spate. Ordinul tocmai se

executa, indivizii se întreceau în urlete la fiece lovitură, când trăsura prefectului opri în uliţă.

În vreme ce bătaia continua, caporalul numărând cu glas tare loviturile, ca să nu se întâmple vreo lipsă, maiorul Tănăsescu se plânse prefectului şi primului-procuror de încăpăţânarea tâlharilor de a nu mărturisi şi a nu denunţa pe vinovaţii cei mari. Pe Baloleanu ţipetele ţăranilor îl supărau şi-l enervau. După ce caporalul rosti suta şi ţăranii bătuţi fură închişi în cancelarie, prefectul, ca să-şi redobândească siguranţa, strigă către mulţimea cu faţa la pământ că crimele şi ticăloşiile lor au înspăimântat lumea şi că numai prin pocăinţă şi mărturisiri sincere îşi vor putea uşura soarta... Ca la comandă, sutele de oameni ridicară capetele cu o mişcare, parc-ar fi vrut să se scoale în picioare, bâiguind într-un singur glas prelung ca murmurul unei furtuni trecute:

— Iertaţi-ne...

Baloleanu încremeni de groază, ca şi când mişcarea şi glasul mulţimii ar fi fost începutul unei noi răzvrătiri. Aceeaşi frică subită cuprinse şi pe procuror, şi pe maior, ca şi pe toţi ofiţerii, şi chiar pe soldaţi. Singur plutonierul Boiangiu nu-şi pierdu cumpătul şi răcni deodată:

— Jos!... Jos!... La pământ!... Jos!...

În clipa următoare strigătul lui Boiangiu fu reluat de mai multe glasuri, iar soldaţii începură să lovească în dreapta şi în stânga pe spinările încovoiate, repetând speriaţi:

— Jos!... Jos!...

Prefectul renunţă la continuarea admonestării. Se trecu îndată la interogatoriul lui Toader Strâmbu pe care Boiangiu îl indicase ca ucigaş al Nadinei.

— Spune cum ai omorât-o! zise prim-procurorul.

— Apoi, domnule, eu n-am omorât pe nimeni şi nu-s vinovat! răspunse ţăranul cu faţa pământie.

— Atunci cine a omorât-o?

— Eu nu ştiu, domnule! Poate Petrică a Smarandei, că el a intrat în conac înaintea mea, dar eu n-am omorât-o!

— Să iasă Petre a Smarandei! strigă prim-procurorul liniştit.

— Mort... mort! răsunară mai multe glasuri.

Maiorul Tănăsescu fierbea. Nu se putu stăpâni. Ţăranul acesta i se părea de o viclenie revoltătoare. Se năpusti brusc asupra lui:

— De ce nu spui, tâlharule?... De ce-ai omorât-o, tâlharule?... Şi de ce ai batjocorit-o şi ai necinstit-o?... Ai poftit la trup de cucoană mare, spurcăciune blestemată?

Toader Strâmbu îşi ferea capul de plesniturile cravaşei şi bocea ca o muiere:

— Aoleu!... Aoleu!... Nu-s eu, dom'le maior! Iartă-mă, dom'le maior, că nu-s vinovat!

Atunci trecu pe uliţă carul cu patru boi, aducând coşciugul simplu cu rămăşiţele pământeşti ale Nadinei. În urma carului mergea preotul din Lespezi în odăjdiile cele mai bune, cu crucea într-o mână şi cădelniţa în cealaltă. Dascălul, bătrân şi slăbănog, cânta versurile morţilor, uitându-se curios spre curtea primăriei plină de oameni pe brânci şi mai ales la anchetatorii în picioare.

Se făcu tăcere până ce trecu carul mortuar. Toţi se descoperiră, iar Baloleanu murmură cu o întristare indignată:

— Biata femeie, biata femeie!... Ce crimă odioasă!

Primul-procuror, auzind indignarea prefectului, se răsti şi el la Toader:

— Ce ţi-a făcut ţie cucoana asta bună şi frumoasă, nemernicule, de ai omorât-o?

— Eu n-am omorât-o! tăgădui ţăranul cu îndărătnicie.

Sosi şi convoiul de ţărani din Lespezi, escortat de soldaţi. Primul-procuror Grecescu, ambiţios să dovedească pe ucigaşul doamnei Iuga, luă repede pe noii veniţi să-i spuie ei adevărul, fiindcă în satul lor s-a întâmplat omorul şi nu se poate să nu ştie cine a omorât-o. Ileana mărturisi îndată:

— Nea Toader a omorât pe coniţa, domnule, după ce şi-a făcut poftele cu dumneaei... Eu l-am văzut când a intrat în casă şi l-am auzit pe urmă cum s-a lăudat şi l-a îndemnat şi pe Ilie Cârlan să-şi facă poftele cu coniţa până nu se răceşte... Poate să spuie şi nea Matei Dulmanu, c-a fost şi dumnealui de faţă cu Petrică a Sma-randei când am scos-o pe coniţa moartă din casă, dacă am văzut că nea Pavel Tunsu a dat foc maşinii...

— Eu n-am omorât-o, degeaba minte fata asta! zise Toader Strâmbu fără să se uite la Ileana.

— Ba fata nu minte, măi Toadere! făcu atunci Matei Dulmanu cu mustrare. De ce nu mărturiseşti c-ai omorât, dac-ai omorât? De ce umbli să năpăstuieşti pe alţii, Toadere?

— Ba, dacă-i pe spus, mai bine spune dumneata, nea Matei, cum ai spart capul neamţului, glăsui Toader întunecat.

— Apoi eu nici nu m-oi ascunde când m-or întreba boierii! zise Matei răspicat şi fără frică.

Procurorul asculta satisfăcut, uitându-se din când în când la prefect şi la maior, parc-ar fi vrut să vadă dacă ei observă cât de abil a procedat şi cum a reuşit să-i facă pe ţărani să vorbească.

— Mulţi răufăcători mi-au trecut prin mână, dar mai cinic şi mai ticălos ca ăsta n-am pomenit! rosti în cele din urmă procurorul către Baloleanu.

Maiorul Tănăsescu îşi smulgea mustăţile ca să se stăpânească. Îi fu frică să nu-i plesnească vinele de atâta constrângere nervoasă. Se puse deci cu pumnii şi cu cravaşa pe Toader Strâmbu, îl umplu de sânge, îl călcă în picioare... Când obosi, porunci caporalului să continue cu parul până-i va zdrobi ciolanele. Urletele ţăranului se transformau în gemete din ce în ce mai slabe şi mai horcăite.

— Sergent! strigă în sfârşit maiorul. Ia-l şi pe ăsta... În fundul grădinii!... Împuşcat!... Repede, repede!

Ordinul maiorului îl deşteptă brusc din toropeală, parcă ar fi turnat peste el o găleată cu apă. Se târî la picioarele ofiţerului, gemând:

— Iartă-mă, dom'le maior... Îmi rămân copilaşii orfani... Fie-vă...

— Ia-l, sergent! răcni Tănăsescu, ferindu-şi cizmele de atingerea ţăranului. Aide!... Puneţi mâna pe el!

Tocmai în pauza când se aştepta detunătura, apăru şi Titu Herdelea în curtea primăriei. Fiindcă Grigore Iuga era ocupat cu pregătirile de înmormântare, a socotit potrivit să nu-l încurce cu prezenţa lui. Auzind împuşcăturile din fundul grădinii, întrebă încet pe Baloleanu, care, spre a-

şi arăta energia, răspunse cu o nepăsare firească:

— Nimic... A fost împuşcat ucigaşul doamnei Iuga...

Matei Dulmanu mărturisindu-şi vina, procurorul Grecescu îl declară arestat pentru a fi trimis în judecată tribunalului. Maiorul însă protestă:

— Pardon, domnule procuror! Până la judecată, bătaia e mai sfântă!... Caporal, numără-i şi ăstuia douăzeci şi cinci! Şi, pe când Matei Dulmanu primea bătaia fără a crâcni, Tănăsescu explică domnilor civili că tâlharii ăştia numai de bătaie înţeleg, că închisoarea e o adevărată recreaţie pentru ei şi că, în orice caz, osebit de ancheta civilă, el trebuie să aplice tuturor sancţiunile drastice cuvenite, pentru că au îndrăznit să se ridice împotriva armatei... Titu Herdelea avea pe buze un răspuns, dar tăcu văzând că Baloleanu şi Grecescu, cei chemaţi să vorbească, primesc fără obiecţie rodomontadele ofiţerului.

— Pavel Tunsu!... Care eşti?... Vino-ncoace! strigă pe urmă procurorul.

Pavel se ridică de jos. Dârdâia de spaimă că va fi şi el împuşcat. Bâlbâi în neştire, fără să mai aştepte vreo întrebare:

— Eu n-am omorât pe nimeni... Eu am stricat maşina şi i-am pus foc, că mi-au schilodit copilul, dar n-am vărsat sânge, că am copii...

Se socoti cel mai fericit când, snopit în bătaie, fu aruncat între ceilalţi arestaţi, în cancelarie. Îşi făcu cruce şi mulţumi bunului Dumnezeu, că a avut milă de copilaşii lui.

Spre a deosebi cât mai grabnic pe cei buni de cei răi, primul-procuror crezu necesar să schimbe ordinea cercetărilor şi să asculte în primul rând pe fruntaşii satului de la care poate mai curând să afle pe adevăraţii răufăcători şi instigatori.

— Să-mi spui cinstit, moşule, cum s-au petrecut blestemăţiile şi cine-s vinovaţii! întrebă pe Lupu Chiriţoiu.

— D-apoi, domnule, eu nu m-am amestecat, că-s bătrân şi nu mi-ar fi şezut frumos să...

— Bine, bine, te cred, dar cum a început răzmeriţa asta şi cine a stârnit-o? Că din senin doar n-a venit, moşule? insistă procurorul.

— Ba cam aşa a venit, domnule! întări bătrânul. A fost un vânt mare şi i-a luat pe bieţii oameni şi i-a mânat ca oile...

— I-ascultă, moşule, să nu ne îmbeţi pe noi cu basme, că n-avem vreme de d-astea! interveni maiorul Tănăsescu enervat de sfătoşenia bătrânului.

Şi, după câteva replici, îi trăsni o pereche de palme. Lupu Chiriţoiu îl privi drept în ochi şi rosti rar:

— Apoi, domnule maior, Dumnezeu să-ţi plătească ruşinea asta pe bătrâneţile mele!

— Ce?... Ce?... Eşti obraznic cu mine, tâlhar bătrân ce eşti? sări Tănăsescu. Caporal, numără-i cincizeci!

Titu Herdelea tremura lângă prefectul Baloleanu tot timpul cât bătrânul suferea loviturile fără a scoate un glas de durere, parc-ar fi fost de piatră.

După ce mai fură bătuţi câţiva bătrâni, între care mai rău Luca Talabă, pentru că atitudinea lui a părut cutezătoare, după ce atât Filip Ilioasa cât şi Marin Stan fură dovediţi şi recunoscură că s-au lăcomit fiecare la prădăciune, deşi sunt oameni cu stare, veni rândul lui Ignat Cercel. Ieri,

când s-au potolit împuşcăturile, ca să se ia bine cu armata, Ignat a spânzurat un ştergar alb într-un băţ şi l-a pus în poarta bătăturii, să-l vadă boierii când vor trece.

Maiorul într-adevăr l-a observat şi s-a înfuriat: „Ce-i asta, hoţule?" „Pace, dom'le maior!" a răspuns Ignat umil...Pace, hoţule? Da cu cine ai fost tu în război, tâlharule? Cu armata română?" Şi l-a bătut de l-a omorât... Acuma îl recunoscu:

— Tu eşti cu steagul alb, ai, şi cu pacea, hoţule?

— De, domnule maior, păcatele noastre, că nu ştim cum am face mai bine, ca să nu greşim! bâigui Ignat. Dacă Dumnezeu ne-a pedepsit să fim proşti, de, păcatele noastre...

Pe când procurorul, mereu întrerupt de exploziile maiorului, isprăvea cu Ignat Cercel, veni primarul Ion Pravilă să raporteze că, precum i s-a poruncit, a adunat şi identificat pe toţi morţii, adică patruzeci şi patru, al patruzeci şi cincilea fiind preotul Nicodim al cărui cadavru însă a fost ridicat din uliţă încă de aseară de către fiică-sa Niculina. Maiorul Tănăsescu se făcu foc: cum a îndrăznit fata hoţului de popă să nesocotească ordinele lui? Primarul îngheţă, aşteptându-se să mănânce iar bătaie şi încă în faţa satului întreg.

— Unde e bestia de muiere care a cutezat? strigă maiorul cu ochii bulbucaţi.

Niculina ieşi la iveală, palidă, cu copilaşul de mână. Fără nici o vorbă, maiorul Tănăsescu se repezi la ea cu cravaşa. Femeia ţipa, se ferea, iar copilul începu să urle îngrozit:

— Mămica mea!... Mămica mea!

— Aoleu, aoleu, ajutor! zbiera Niculina cu obrajii vrâstaţi de loviturile care nu conteneau.

— Caporal! strigă maiorul obosit. Numără-i cincizeci!...

— Aoleu, oameni buni!... Aoleu!

Soldaţii o înşfăcară. Niculina, întinsă cu faţa în jos şi ţinută de patru soldaţi, se zvârcolea ţipând ca din gură de şarpe. Antonel se arunca la maică-sa, cu acelaşi scâncet de spaimă:

— Mămica mea!... Mămica mea!

Când un soldat începu să lovească, Titu Herdelea, care şoptise mereu „îngrozitor, îngrozitor", ca să-l audă prefectul Baloleanu, îşi pierdu deodată stăpânirea şi, apropiindu-se de Tănăsescu, îi zise revoltat:

— Domnule maior, ajunge!... E insuportabil!... Asta e...

Maiorul, parcă l-ar fi pălmuit, tresări:

— Ce-ai zis?... Cine eşti dumneata... Ce cauţi aici?... Cum îţi permiţi să te amesteci dumneata în...

— Mă numesc Titu Herdelea şi sunt...

— Nu vreau să ştiu nimic! continuă Tănăsescu cu pumnii strânşi. Imediat să părăseşti primăria, altfel te arestez şi te pun între baionete!... Imediat!... Imediat!

Prefectul Baloleanu înmărmuri. Energia maiorului cu ţăranii nu-i displăcea, deoarece îl scutea pe dânsul de-a fi energic şi de-a se încărca cu eventuale răspunderi. Orice ar interveni ulterior, el se poate spăla pe mâini. Dar incidentul cu un ziarist bucureştean şi prieten al lui Grigore Iuga poate să creeze complicaţii cu repercusiuni mai mult decât

plicticoase. Reculegându-se puţin din stupoare, interveni amical şi în franţuzeşte, căutând să calmeze pe Tănăsescu, care se îndârjea din ce în ce mai tare:

— Eu nu permit nimănui!... Oricine ar fi!... Să fie şi Dumnezeu, eu nu permit!...

Titu Herdelea se făcuse ca ceara, şi de indignare, şi de emoţie, îşi dădu îndată seama că amestecul lui, oricât de firesc omeneşte, a fost insolit. Totuşi, nu-i părea rău. Spre a nu aţâţa scandalul şi a nu se expune să fie într-adevăr arestat, întoarse spatele. Prefectul, vrând să-l împace, îl luă de mână să-l reţie:

— Domnule Herdelea, te rog... Fă-mi plăcerea!... Domnul maior are să...

— Decât să asist la asemenea barbarii, prefer să mă retrag, domnule prefect! zise Titu, căutând să-şi ia o mutră cât mai demnă.

— Ce rău îmi pare că... murmură Baloleanu, strângându-i mâna şi lăsându-l totuşi să plece.

Şi Tănăsescu se îmblânzi văzându-l că se depărtează. Din clipa când a auzit de la prefect că e ziarist, furia i-a scăzut brusc, fără însă să arate că s-ar da bătut. Acuma câţiva ani, fiind în garnizoană la Turnu Severin, a pălmuit la un chef pe un gazetăraş local. S-a făcut un tărăboi enorm; toate ziarele din Bucureşti l-au luat în primire; a ajuns la consiliul de reformă. Dacă n-ar fi avut în memoriu afacerea aceea, azi ar fi de mult locotenent-colonel.

— Nu pot permite să fiu înfruntat în exerciţiul funcţiunii! făcu dânsul umflându-şi glasul, ca să-şi păstreze aparenţa de mânie. Eu am o răspundere aici! Nu ne jucăm, nu-i aşa, domnule prefect?... De la Bucureşti e uşor să comanzi şi să scrii, dar uite pe tâlharii ăştia care au distrus, şi au jefuit, şi au prădat, şi au ucis!...

Cum ajunse la ţărani, vocea iar i se înăspri, revolta îi reveni parc-ar fi fost jignit şi devastat el însuşi, cu toate că el n-avea nici o avere.

— Satele astea ar trebui rase cu tunul de pe faţa pământului!... Până şi popa lor a fost tâlhar!... Ce-au făcut ăştia, blestemăţiile pe care le-au făcut n-au pereche!... În alte părţi au mai avut niţică ruşine, aici au fost în stare să măcelărească, şi femei, şi bătrâni...

Pe când maiorul Tănăsescu vorbea aşa, de jos, se ridică un ţăran cu părul vâlvoi, cu faţa luminată, şi se apropie cu glas arzător:

— Domnule, domnule, văd că te-ai pus să omori pe creştinii lui Dumnezeu şi nu vrei să asculţi poruncile care trâmbiţează în văzduhuri...

— Jos, jos! strigară câţiva soldaţi zeloşi.

— Ce porunci?... Ce zice?... făcu maiorul uluit de atâta îndrăzneală, după ce de azi-dimineaţă se sileşte să-l înmoaie.

— E nebun, domnule maior, trăiţi! zise plutonierul Boiangiu.

— Nebun?... Las'că cunosc eu nebuniile astea! strigă Tănăsescu. De altfel banditul ăsta a fost ieri în fruntea rebelilor şi a îndemnat pe soldaţi la nesupunere... L-am auzit eu cu urechile mele!... Caporal, ia să-i numeri câte i se cuvine!

În vreme ce soldaţii îl băteau, Anton urla cu mare bucurie, parcă nici n-ar fi simţit loviturile:

— Daţi, daţi, fraţilor!... Că judecata cea mare tot are să vie şi glasul lui

Dumnezeu... Loviţi, loviţi!... Că d-aia m-am sculat de jos şi d-aia...
Maiorul Tănăsescu, plictisit că bătaia n-avea nici un efect, porunci caporalului:
— Ia daţi-i drumul să se ducă dracului de nebun!
Apoi, întorcându-se la primul-procuror, adăugă:
— Să continuăm!... Vă rog!...

3

Grigore Iuga îşi simţea sufletul sfâşiat de remuşcări, iar prin gând îi trecea mereu:
„Poate dac-aş fi rămas aici, nu s-ar fi întâmplat..."
Dar, în acelaşi timp, îşi dădea seama că toate recriminările sunt de prisos şi că alte datorii i se impun acuma. Corpul Nadinei îşi căuta de cinci zile odihna, al tatălui său de trei. Avea impresia că morţii zac neîngrijiţi de prea mult timp, că sufletele lor nu-şi pot găsi odihna, că se chinuiesc şi chinuiesc pe cei vii dimprejur, în primul rând pe el, care de aceea suferă atât de mult şi e copleşit de mustrările conştiinţei.
Când a expediat ieri la Costeşti telegrama lui Gogu Ionescu, anunţându-i moartea Nadinei, nu s-a gândit la înmormântare, precum nu s-a gândit la nimic material... De-abia aseară, după ce a văzut cadavrele, şi-a zis că cel puţin Gogu cu Eugenia ar trebui să vie la înmormântarea Nadinei şi că deci trebuie să-i aştepte. Azi însă, după ce a văzut coşciugul în carul urmat de preotul din Lespezi, i-a venit în minte că Gogu n-are să vie acum la ţară nici chiar pentru înmormântarea surorii sale şi că, de altfel, nici nu e timpul pentru o înmormântare pompoasă când satele se zvârcolesc în dezmeticirea din nebunia furioasă şi când ruinele încă fumegă ca şi sufletele oamenilor. Atunci, în clipa aceea, s-a hotărât să facă îndată o înmormântare simplă, potrivită împrejurărilor, lăsând pentru mai târziu, când se va fi coborât liniştea adevărată, ceremonia cea mare. Şi din clipa aceea i s-a risipit tulburarea care-i ţinuse sufletul într-o neputinţă dureroasă de a se orienta, parc-ar fi plutit într-o lume ireală.
— Ascultă, Leonte, după-amiază vom face înmormântarea...
Calm, ca şi când ar fi fost vorba despre lucrurile cele mai obişnuite, dădu logofătului dispoziţii precise, amănunţite. Câteva generaţii de ale familiei Iuga erau îngropate împrejurul bisericii de la Amara. Ultimul mormânt îl construise Miron Iuga. Într-însul odihnea de câţiva ani soţia lui. Era zidit în piatră, boltit şi vast, destinat să-l adăpostească şi pe el când îi va sosi ceasul. În acelaşi lăcaş va încăpea, cel puţin provizoriu, şi sicriul Nadinei. Fiindcă bătrânul preot Nicodim s-a prăpădit, va sluji preotul din Lespezi care a întovărăşit carul mortuar al Nadinei. Ajunge el singur...
Slujba se făcu în curte. Bătea vesel soarele primăverii. Arborii înmugureau văzând cu ochii. Coşciugurile erau aşezate fiecare pe câte un car cu patru boi înjugaţi. În spate, conacul vechi, cu geamurile încă sparte, părea un moşneag cu ochii plânşi. În faţă, zidurile înnegrite şi grinzile arse ale castelului nou, profilându-se pe şirul de plopi dinspre uliţă, alcătuiau un decor funerar parcă înadins pregătit. În odăjdiile noi, preotul spân, cu bărbuţa speriată, citea şi cânta, şi ridica mereu ochii spre cerul albastru pe care nouraşi albi, ca nişte şiraguri de îngeri, se întreceau să asculte

pomenirea morţilor. Preotul avea un glas mic, subţirel şi totuşi alinător. Glasul acesta se suia în văzduh ca o dâră de fum de tămâie, împrăştiindu-se în tăcerea îndoliată ce stăpânea nu numai conacul, ci toată împrejurimea. Răspunsurile dascălului, maşinale şi fonfăite, rămâneau dedesubt, se amestecau cu rumegatul indiferent şi mut al boilor, ale căror cozi lungi se legănau ritmic, alungând muşte imaginare.

Grigore Iuga stătea lângă loitra carului cu coşciugul tatălui său, având alături pe Titu Herdelea ca un aghiotant credincios. În partea cealaltă, până la gardul dinspre ograda conacului, din care numai câţiva stâlpi se mai aflau în picioare, se îngrămădeau toţi oamenii curţii, cu Isbăşescu în frunte şi cu argaţii la urmă. Nevasta logofătului şi bucătăreasa Profira plângeau cu sughiţuri multe, dar fără bocete gălăgioase, ruşinate parcă de răceala lui Grigore.

Ochii lui, roşii şi tulburi, cuprindeau în aceeaşi privire amândouă coşciugurile. Erau la fel de mari, din acelaşi lemn, parc-ar fi fost comandate de mult. În sufletul tânărului Iuga dăinuia o linişte resemnată. Gânduri multe îi fulgerau prin minte, se ciocneau, se alungau fără încetare şi fără a se cristaliza, ca nişte crâmpeie fără rost, vânturate de întâmplare. Numai în inimă îi stăruia un simţământ apăsător ca o rană deschisă, care te doare fără să-ţi mai dai seama.

Nici nu băgă de seamă când s-a isprăvit slujba, când au pornit spre cimitir. De-abia ajungând în uliţă, şopti lui Titu Herdelea:

— Poate c-ar fi trebuit să-l anunţăm şi pe Baloleanu... În sfârşit!

Mergea în urma carului al doilea în care era coşciugul tatălui său. La câţiva paşi mai înapoi se auzeau paşii celorlalţi şi plânsetele femeilor, mai zgomotoase. Înaintea celuilalt car văzu strălucirea odăjdiilor preotului şi apoi îi auzi şi glasul cântând parcă dintr-o mare depărtare.

Se miră de mulţimea adunată la primărie. Titu îi dădu câteva lămuriri sumare. Nişte vaiete confirmau că ancheta continua cu aceeaşi ardoare. Când sosi convoiul funerar mai aproape, prefectul Baloleanu ieşi din curtea plină de ţărani, urmat de primul-procuror Grecescu, de maiorul Tănăsescu şi de căpitanul de jandarmi Corbuleanu. (Căpitanul Lache Grădinarii, care ar fi dorit să se asocieze ca unul ce a cunoscut pe bătrânul Miron şi i-a fost oaspe de multe ori, fu obligat să continue instrucţia rebelilor cât vor lipsi anchetatorii.)

— Să mă ierţi şi să ne ierţi, Grigoriţă dragă, că n-am ştiut nimic, altfel lăsam toate şi veneam să aduc ultimul omagiu venerabilului tău părinte! murmură Baloleanu cu o mutră întristată, strângându-i mâna prelung.

Ceilalţi, luându-şi fiecare înfăţişarea îndoliată potrivită, îi strânseră de asemenea mâna pe rând, cu clipiri din ochi care voiau să spună că durerea lor nu găseşte cuvinte să o exprime destul de elocvent.

Grigore Iuga voi să ceară el scuze prietenului său Baloleanu că a neglijat să-l vestească. În momentul când deschise gura, îl văzu scoţând grăbit batista şi ştergându-şi ochii, parc-ar fi vrut să-şi înăbuşe lacrimile. Gestul i se păru atât de nesincer, că renunţă să mai răspundă şi continuă mersul întrerupt câteva clipe, iuţind paşii, ca să ajungă din urmă carul care nu se oprise.

Convoiul intră curând în curtea bisericii. Preotul mai cântă puţin, apoi coşciugurile fură coborâte pe rând în mormântul deschis, lângă care

stăteau cei trei argaţi trimişi de logofătul Bumbu să ridice, cu băgare de seamă, lespedea şi pe urmă sa o aşeze la loc cum a fost. Alţi oameni de-ai curţii trebuiră să dea ajutor celor trei, coşciugurile fiind prea grele. Preotul repetă de mai multe ori „veşnica lor pomenire", acompaniat şi de mormăielile dascălului, apoi încetă brusc, cu o plecăciune umilă spre Grigore Iuga, care privea cu ochi rătăcitori şi fără să facă vreo mişcare. La un semn al logofătului, cei trei oameni se apucară să acopere mormântul. Baloleanu şi ceilalţi exprimară iarăşi sincere condoleanţe, pe care Grigore le ascultă tăcut, dând doar puţin din cap în semn de mulţumire. Auzi, însă, foarte clar cuvintele maiorului Tănăsescu către căpitanul de jandarmi:

— Fiindcă tot suntem aici şi avem pe popă la îndemână, să te duci să îngropaţi şi pe ţărani, la cimitirul satului, nu ştiu unde vine, popa trebuie să ştie. Găseşti acolo pe primar. Te rog, puiule, ca să scăpăm şi de formalitatea asta!... Dar ştii, scurt, fără multă ceremonie. Şi atâta e prea mult pentru nişte tâlhari!... Să nu uitaţi pe cei executaţi adineaori la primărie!

Grigore avu o tresărire, parcă şi-ar fi adus aminte de ceva foarte important. Zise repede către Titu:

— Aş fi vrut să fiu şi eu la înmormântarea ţăranilor, dar nu mă simt deloc capabil acuma... Vrei dumneata să te duci în locul meu?

— Desigur! răspunse scurt tânărul Herdelea.

Preotul conduse pe Titu Herdelea şi pe Corbuleanu. Trecură prin grădina bisericii, prin alte două grădini şi o livadă. Morţii erau înşiraţi în cimitir pe două rânduri, înţepeniţi şi strâmbaţi cum i-a lăsat moartea. O groapă lungă şi largă era săpată gata alături.

— Scurt, părintele, că n-avem timp! îndemnă căpitanul Corbuleanu.

Stătu ca pe spini cele câteva minute cât fură pomeniţi morţii, mai stătu alte câteva minute până ce-i văzu aruncaţi în groapa comună, apoi plecă fără a mai întoarce capul.

Titu Herdelea rămase numai cu preotul, privind tăcuţi amândoi cum pământul slăninos, cu bulgări grei, izbea cadavrele, zvârlite şi îngrămădite în groapă ca nişte crăci putrede, cum morţii, încetul cu încetul, îşi potriveau culcuşul, se amestecau şi se topeau cu pământul care îi ascundea de toate primejdiile.

„Cât s-au zbătut ei să aibă pământ şi iată că pământul i-a cules pe toţi! îşi zicea Titu Herdelea cu o strângere de inimă. Şi când te gândeşti că, în cele din urmă, toate străduinţele noastre tot aici sunt sortite să sfârşească!"

Vreo zece ţărani asudau cu lopeţile, muţi, gâfâind. Primarul Pravilă îi zorea mereu, speriat, parcă palmele primite de la maior l-ar fi zăpăcit cu desăvârşire.

— Câţi au fost, primarule? întrebă Titu când văzu că pământul i-a înghiţit pe toţi.

— Patruzeci şi şase, domnule, împreună cu Trifon şi cu Toader pe care numai adineaori i-am adus de la cancelarie, zise primarul apropiindu-se cu încredere fiindcă fusese de faţă când Titu a avut ciocnirea cu maiorul. Părintele Nicodim a rămas acasă. A bătut-o el domnul maior pe Niculina, dar tot s-a îmblânzit pe urmă şi n-a mai poruncit să-l ridicăm din casă, c-ar fi fost şi ruşine să-l arunce laolaltă cu toţi sărmanii, că doar dumnealui n-a

avut nici o vină, că citise rugăciunea la căpătâiul boierului Miron şi... Of, Doamne, apără-ne şi ocroteşte-ne, că mare greutate a dat peste noi!

După o pauză, tânărul Herdelea întrebă iar:

— Dar revoluţia asta ce-a fost, primare?... Cum v-a venit să faceţi atâtea nelegiuiri, atâta stricăciune şi răutate?

— De, domnule, s-au iuţit oamenii şi au păcătuit fără dreptate! răspunse Pravilă amărât. Dar nici aşa cum s-au întors lucrurile, parcă nu-i cu dreptate! Că prostimea-i prostime şi nu-i mirare să greşească, boierii însă sunt înţelepţi şi...

Titu nu răspunse. Întoarse ochii spre groparii care se luptau greu cu pământul morţilor. Primarul amuţi deodată, ca şi când şi-ar fi luat seama şi i-ar fi fost frică să nu fi vorbit prea mult...

Pentru cină, atât Baloleanu cu Grecescu cât şi ofiţerii au fost invitaţii lui Grigore Iuga la conac. Prefectul improviză un mic discurs pentru proslăvirea memoriei celor două victime ale răzvrătirii criminale care a umplut ţara de ruine şi de doliu. Pe urmă, spre a menaja pe amfitrion, nici nu mai pomeniră de cei morţi. Se vorbi mult despre cruzimile şi prădăciunile ţăranilor... Observând că tânărul ziarist bucureştean tace ca şi Grigore, Baloleanu se simţi dator să facă un apel la unirea tuturor în faţa primejdiei ce o prezintă turma rătăcită de nişte instigatori criminali, care vor fi negreşit descoperiţi.

— Trebuiesc uitate micile ambiţii personale, precum trebuiesc scuzate eventuale mici jigniri involuntare şi provocate de împrejurările anormale! exclamă dânsul patetic. Nu-i aşa, domnule Her-delea?

Titu ridică din umeri, parc-ar fi vrut să spuie că astea n-au nici o importanţă. Grigore se uită mirat la Baloleanu, neînţelegând aluziile.

— A, nu ţi-a spus nimic? zise prefectul surprins. Ei, iacă, domnilor, sufletul fin şi delicat! Vedeţi cum se cunoaşte imediat?...

Şi după ce dumeri pe Grigore în câteva cuvinte, goli un pahar de vin pentru uitarea incidentului. Maiorul Tănăsescu strânse peste masă mâna lui Titu în aplauzele admirative ale tuturor. Pe urmă toţi îşi dădură multă silinţă să explice tânărului ardelean că ţăranul îndeobşte e aşa de ticălos şi de încăpăţânat în răutăţi, că numai forţa brută poate să-l înfrâneze de la crimele cele mai oribile.

— Să nu uităm că ne aflăm într-o casă de două ori îndoliată de aceşti tâlhari, devastată şi incendiată! făcu maiorul Tănăsescu cu o indignare muiată într-un glas dulce.

— E suficient să priveşti împrejur, ca să-ţi dai seama cât sunt de sălbatici! adăugă Corbuleanu, răsucindu-şi mustaţa, parc-ar fi fost şi femei de faţă.

Primul-procuror Grecescu, taciturn din fire, se făcu toarte ascultat povestind în ce fel s-au reprimat în alte ţări asemenea răzmeriţe şi scoţând în evidenţă că cele câteva beţe aplicate aici pe spinarea barbarilor noştri pot fi privite ca nişte inofensive mângâieri părinteşti.

Pe Titu Herdelea discuţia îl înflăcăra. El simţea că domnii aceştia n-au dreptate, dar nu-şi putea concretiza obiecţiile într-o replică convingătoare.

— Pe mine numai nedreptatea mă revoltă! strigă el de câteva ori, ca şi când prin aceasta ar fi vrut să se deosebească.

Apoi, mai târziu, inspirat de focul discuţiei, declară cu o siguranţă care-

l uimea şi pe el însuşi:

— Eu înţeleg şi admit orice sancţiune, cu singura condiţie să fie dreaptă şi legală. Dumneavoastră, care reprezentaţi statul şi aveţi la dispoziţie toată puterea statului, dumneavoastră nu vi-e permis să cădeţi în vina ţăranilor, care au călcat legile şi au săvârşit crime. Călcând legile, săvârşiţi şi dumneavoastră crime, iar crimele dumneavoastră sunt mai grele, pentru că le săvârşiţi sub scutul statului şi abuzând de forţele lui de constrângere. Ţăranii, când s-au răsculat şi au săvârşit nelegiuirile, au riscat, în fiecare moment, să întâlnească forţa statului, armata, sau poliţia, sau jandarmii, care să-i pedepsească. Dumneavoastră, în loc să le aplicaţi rigorile legilor, batjocoriţi şi schingiuiţi pe nişte oameni încătuşaţi şi fără posibilitate de apărare, pentru că ştiţi că nu veţi întâlni pe nimeni care să vă pedepsească!

— Iubitule, iubitule! surâse Baloleanu cu indulgenţă. Eu sunt om de legi şi de drept! Ei bine, statul are nu numai dreptul, dar chiar datoria să-şi apere existenţa, când i-e ameninţată, prin orice mijloace! Legal şi drept este orice contribuţie la menţinerea şi întărirea statului!

— Aşa mi-a vorbit odinioară şi un ofiţer de jandarmi unguri! răspunse ironic Titu. Deosebirea este doar că el vorbea ungureşte, iar dumneavoastră româneşte!

— Dar nici să tolerăm revoluţia...

— Legea învinge revoluţia. Numai fărădelegea provoacă şi propagă revoluţiile! zise Titu Herdelea cu mândria omului care a făcut o mare decoperire.

4

A doua zi, înainte de amiazi, un convoi de vreo cincizeci de ţărani fu pornit spre Piteşti, încadrat de soldaţi cu armele încărcate, sub comanda unui plutonier bătrân şi rânzos. Dovediţi sau bănuiţi a fi fost capii răzvrătirii şi a fi săvârşit diferite crime, erau ferecaţi în lanţuri şi apoi toţi împreună legaţi de un singur lanţ gros şi lung, doi câte doi. Câţiva soldaţi purtau şi bâte grele cu care să îmboldească la mers pe eventualii şovăitori.

Curând după-amiazi îşi luară rămas bun de la Grigore Iuga, unde prânziseră, Baloleanu, Grecescu şi maiorul Tănăsescu. Se duceau, spunea prefectul, să constate efectele pacificării în toate comunele care au fost contaminate de spiritul răzvrătirii. Mai ales că au primit rapoarte confidenţiale cum că, în unele sate, moşierii, întorşi acasă sub ocrotirea armatei şi găsindu-şi avutul prădat, au început să se facă singuri instructori, judecători şi executori ai presupuşilor vinovaţi.

— Asta nu se poate! declama Baloleanu cu o nobilă indignare. Eu nu voi tolera represalii! Unde-am ajunge dacă fiecare s-ar apuca să-şi facă singur dreptate după capriciile sale? Legea trebuie să fie egală pentru toţi!... (întâlnind privirea ironică a tânărului Herdelea.) Una e apărarea interesului general şi alta e interesul particular, cu răzbunările lui dispreţuitoare de legi!...

Ziua următoare plecă şi Titu Herdelea. Grigore l-ar mai fi reţinut, dacă nu s-ar fi gândit că în împrejurările acestea, când la ţară e numai jale, şi

durere, şi ruină, aceasta ar însemna mai mult egoism decât prietenie.

— Ai fost prea bun că ai stat lângă mine în zilele de primejdie şi de suferinţă, îi zise la despărţire. Nu vreau să abuzez de prietenia dumitale... Iţi mulţumesc şi nu voi uita niciodată devotamentul adevărat cu care ai înţeles şi ai suportat toanele şi tăcerile mele!... De altfel nici eu nu voi zăbovi mult pe aici acuma. Singurătatea şi toate umbrele care rătăcesc aici în aer m-ar neurasteniza complet. Trebuie însă să iau dispoziţii pentru muncile încă neîncepute şi pentru reparaţia celor ce se mai pot repara...

Cu aceeaşi brişcă galbenă şi cu acelaşi Ichim pe capră părăsi Titu şi acuma Amara. Uliţa era tot pustie, parcă oamenii încă n-ar fi îndrăznit să iasă de prin case sau ascunzători. Curtea primăriei era tot plină de ţărani culcaţi la pământ, cu faţa în jos şi păziţi de soldaţi. Ancheta continua cu aceeaşi intensitate, numai anchetatorii s-au schimbat. Căpitanul Lache Grădinaru a luat locul maiorului, iar plutonierul Boiangiu pe al procurorului.

Până la Costeşti, în toate satele văzu semne de anchete similare, în gara Costeşti se întâlni cu Cosma Buruiană, care îl descusu îndelung asupra stărilor din Amara şi-i spuse că mâine se va întoarce şi el acasă, deocamdată singur, până va constata că într-adevăr nu mai e nici o primejdie...

În Bucureşti, primul drum îl făcu în aceeaşi zi la Gogu Ionescu. Îi era penibil să fie crainicul nenorocirii, dar îşi zicea că, după telegrama laconică a lui Grigore, amănuntele pe care le aducea dânsul vor fi totuşi o consolare. Casa din strada Argintari cu scara monumentală şi scoica deasupra intrării, care cu vreo şase luni în urmă, când venea mişcat şi înfricoşat să se intereseze de sosirea boierilor, i s-a părut atât de veselă şi de fericită, acuma avea o înfăţişare posomorâtă, cu toate că razele asfinţitului îi mângâiau zidurile şi se jucau în geamuri, iar în grădiniţa cu potecile curate, straturile de iarbă tânără verzuiau ca nişte covoraşe de catifea întinse la soare. Găsi numai pe Eugenia acasă. Îl puse să-i povestească tot înainte de a sosi Gogu. Eugenia era îngrozită, dar mai mult de durerea soţului ei. Ea l-a oprit să plece la Amara pentru înmormântarea Nadinei. I-a fost frică să nu se mai întâmple ceva pe acolo... Sosi şi Gogu curând. În cele câteva zile de când nu l-a văzut Titu, parc-ar fi îmbătrânit cu zece ani. Îşi uitase cochetăriile şi-şi pierduse jovialitatea. Cum dădu cu ochii de Titu, începu să plângă cu hohote, ca o femeie incapabilă să se stăpânească. Numai acuma simţea cât de mult a iubit-o pe Nadina, mai mult decât pe o soră, ca pe un copil al său. Ascultând pe Titu, care trebui să repete povestirea, ofta mereu: „Bietul tata!... Cum o să suporte el vestea asta!" Bătrânul Tudor Ionescu întreba mereu dacă s-a înapoiat Nadina, răsfăţata inimii lui bolnave, de la ţară, pentru că a aflat şi el despre întinderea răscoalei din Argeş...

Seara Titu Herdelea trebui să povestească şi soţilor Gavrilaş, la masă, ce a păţit şi ce a văzut la ţară. Astfel se culcă târziu şi numai în pat îşi aruncă ochii pe gazetele de după-amiazi. Zâmbi trist citind că, graţie măsurilor cuminţi luate de noul guvern, tulburările sunt aproape pretutindeni potolite, fără vărsare de sânge. I se părea o batjocură. În suflet îi mocnea mereu revolta înăbuşită. Se visă la Amara, în curtea primăriei, în mijlocul mulţimii tăvălite la pământ. Maiorul tăia capetele

plecate cu sabia lui ştirbită şi ruginită de sânge. Când o ridică asupra unui copilaş care plângea sfâşietor, Titu s-a aruncat asupra maiorului, i-a smuls-o din mână şi a azvârlit-o... „Te arestez! Te arestez!" răcnea maiorul. Titu se văzu înhăţat de soldaţi furioşi şi apoi deodată cravaşa maiorului începu să-i sfârtece obrajii...

La *Drapelul,* a doua zi, Roşu îl îmbrăţişă, parcă s-ar fi întors din mormânt. Îl introduse şi la Deliceanu, să-i istorisească metodele de pacificare ale noului guvern. Veşnic ispitit de a ridica *Drapelul* prin ceva de mare senzaţie, secretarul redacţiei se gândea să publice impresiile tânărului redactor, inclusiv conflictul cu maiorul sanguinar.

— Nu, nu, Roşule! îl opri directorul. Noi ne-am obligat moralmente să le dăm concursul pentru potolirea dezordinilor. Trebuie să ne respectăm angajamentul! Noi nu putem fi murdari şi criminali cum au fost ei!

— Bine! făcu Roşu. Ştiam anticipat. *Drapelul* e condamnat să vegeteze în vecii vecilor!

Peste câteva zile Titu, prezentându-se regulat la *Drapelul,* găsi pe Roşu mai negru ca totdeauna. Crezu că a avut vreo neplăcere particulară şi-l lăsă în pace, aşezându-se să fabrice articolaşele anodine cotidiene pe care se obişnuise acuma a le produce în redacţie. Într-un târziu, secretarul izbucni singur:

— Ce oroare!... Ce ticăloşie!... Ce barbarie!...

Nu i se potriveau exploziile teatrale. Glasul lui suna gol ca al unui actor fără talent. Parcă şi-ar fi dat seama, se scufundă iar în tăcere şi numai după vreun sfert de oră reluă sarcastic:

— Ei, ce facem cu revoluţia noastră, puiule?... S-a terminat, ai?... I-am pus cruce?... Adică ce cruce?... Mii de cruci!

Titu Herdelea se apropie ca de obicei spre a arăta că-l interesează.

— Ai observat, sper, că rubrica tulburărilor ţărăneşti a dispărut aproape complet din ziare?... Ceea ce înseamnă că represiunea a fost eficace. Liniştea s-a restabilit în toată ţara... Ce linişte?... Mii de morminte proaspete semnalează că ordinea cea mai perfectă domneşte iarăşi în România!

Apoi, după o mică pauză, cu faţa congestionată de indignare:

— Măi băiete, ce-ai văzut tu în Argeş a fost o glumă de salon faţă de cruzimea şi barbaria ce s-a abătut asupra tuturor satelor din ţară de când au luat ăştia conducerea!... Cei împuşcaţi sau în general ucişi de expediţiile represive sunt cei fericiţi şi norocoşi, pentru că au scăpat de schingiuirile spăimântătoare pe care trebuie să le îndure cei vii... În sfârşit, a fost o baie de sânge colosală, ceva cum nu s-a mai pomenit nicăiri în lume în veacul din urmă, nici chiar în colonii sau faţă de triburile sălbatice. Şi toate pe tăcute, să nu afle Europa şi lumea. Tunurile au bubuit, au nimicit din temelii sate multe, puştile au trosnit neîncetat... Victimele sunt aruncate în gropi colective, fără cruce, să nu lase nici o urmă... Şi nimeni nu poate protesta, nimeni nu cutează să crâcnească, fiindcă sunt în joc interesele ţării şi fiindcă interesele ţării cer ca atâtea milioane de ţărani să muncească flămânzi şi goi pentru a procura câtorva mii de trântori bogăţiile care să fie risipite în lux şi luxură!

— Dacă n-am unde să scriu? zise tânărul Herdelea. Eu aş protesta!

— Mai bine că n-ai unde, puiule, căci cu tine ar isprăvi repede: te-ar

expulza din ţară ca pe orice străin indezirabil!

— Eu? străin? în România? zâmbi Titu cu superioritate ironică.

— Nu uita, puiule, că tu nu eşti cetăţean român, oricât te-ai crede tu mai român ca alţii! Aşa că îndată ce vei deveni periculos ordinii publice, nu vei mai fi frate, ci duşman, şi ca atare... Dar fii liniştit!... Într-o săptămână, două numai tribunalele vor mai păstra amintirea răzmeriţei de ieri prin judecarea zecilor de mii de ţărani, strânşi cu arcanul de pretutindeni, care umplu toate închisorile ţării... Încolo, toată lumea va fi profitată şi mulţumită. Cei devastaţi vor fi repede şi gras despăgubiţi de către stat ca să-şi refacă gospodăriile, ba chiar să le îmbunătăţească. Iar ţăranii, dacă vor fi cuminţi, vor primi o nouă avalanşă de discursuri, şi promisiuni, şi vorbe goale, fiindcă, să nu uităm, parlamentul va fi dizolvat curând-curând şi se vor face alegeri noi...

Într-adevăr, peste vreo zece zile nici chiar Roşu nu mai pomenea despre mişcările ţărăneşti. Ziarele discutau tot mai insistent despre alegerile în perspectivă. Ici-colo, mai ales în presa partidelor, se cerea descoperirea şi pedepsirea instigatorilor. Primăvara trezea noi pofte de viaţă. Grădinile de vară îşi pregăteau deschiderile. Cafenelele şi cârciumile acaparau trotuarele cu mesele scoase la aer. Pe Calea Victoriei, între Bulevard şi Palat, femeile frumoase întinereau în toalete ispititoare. Plimbăreţii cotidiani de ambele sexe îşi şopteau pe trotuare obişnuitele chemări: „iubire", „păpuşica"...

Titu Herdelea stătea acuma mai puţin pe acasă, deşi camera lui era drăguţă şi prietenoasă. Tocmai într-o după amiază pe care se hotărâse să o jertfească unei cărţi interesante, se pomeni cu vizita doamnei Alexandrescu, însoţită de surâzătoarea Mimi. Tânărul se miră. Fosta-i gazdă îi spuse că s-a abătut pe-aici şi, fiindcă a avut drum, şi i-a fost dor de dânsul, că nu l-a uitat cât a fost totdeauna de gentil, dar mai cu seamă fiindcă Mimi a cicălit-o: „Hai, mămico, să-l vedem dacă m-a uitat..." Pe urmă aduse vorba despre Jenică, ocărându-1 c-a fost o lichea şi s-a purtat ca un ordinar, că într-o bună zi n-a mai dat pe la ea şi i-a trimis pe hodorogul de tată-său să-i notifice sfârşitul aventurii. Ce mai faier le-a tras ea tuturor, n-o să uite nici în cer!... Mimi, sărăcuţa, nu l-a putut suferi de la început pe Jean, că i s-a părut antişat de persoana lui şi lipsit de educaţia fină pe care Mimi a primit-o de la mămica ei. Dar ea, naivă, de, ca femeia cinstită, n-a luat seama la nimic şi s-a încrezut în vorbele lui. Ce regretă mai mult e că, din pricina lichelei şi a ofticoasei de soră-sa, a despărţit două inimi care se iubeau. Că Mimi, drăgălaşa de ea, i-a mărturisit deschis, ca unei mame bune, din prima zi: „Mămico, tare-i simpatic chiriaşul tău!" Şi de atunci n-are peri în cap de câte ori i-a spus: „Mămico, mi-e drag şi mi-e drag!" în sfârşit, acuma a dat Dumnezeu de a rămas liberă şi Mimi, a scăpat şi ea de Jenică, aşa că acuma...

— Ei, hai, pupaţi-vă, hai, că eu mă întorc cu spatele! zise deodată doamna Alexandrescu, drept încheiere.

Mimi se agăţă de gâtul lui Titu frecându-şi buzele de buzele lui. Tânărul Herdelea se ruşina de toată scena asta şi îngâna, fâstâcit, cuvinte galante de care îi era şi mai ruşine. In sfârşit, doamna Alexandrescu îl pofti să le viziteze. La plecare, Mimi rămase în urmă, iar se frecă de el şi-i şopti languros:

— Să vii negreşit, bebe!

Întâmplarea aceasta hotărî pe Titu Herdelea să se ducă chiar a doua zi la Tanţa, în dosul gării, la părinţii ei. De două săptămâni, de când s-a întors de la ţară, nu s-a întâlnit deloc cu Tanţa. Ea nu s-a mai arătat, iar el n-a îndrăznit s-o caute. Fu primit bine de toată familia. Tanţa se minuna, şi se bucura, şi se îmbujora de fericire. Jean i-a strâns mâna parcă numai ieri s-ar fi despărţit. Vorbiră mai mult de nunta lui, care era fixată peste câteva săptămâni după Paşti. Jean îi propuse să-i fie cavaler de onoare. Titu acceptă cu condiţia să aibă de pereche o domnişoară de onoare simpatică. Adică pe Tanţa. Ochii doamnei Ionescu se înduioşară de mulţumire; chiar bătrânul Ionescu se sili să surâdă şi reuşi.

Grigore Iuga sosi la Bucureşti abia peste trei săptămâni după Titu. Deşi avea figura obosită, în ochi îi pâlpâia parcă o nouă încredere.

— S-au întors, fireşte, toţi cei fugiţi, răspunse dânsul curiozităţii tânărului Herdelea. S-a întors şi Platamonu, dar fără fiul său, mutilat, care, probabil, boleşte undeva, în vreun sanatoriu... Numai morţii nu se mai pot întoarce!

Căutând să-i alunge tristeţea, Titu încercă să schimbe vorba, Grigore însă continuă liniştit:

— Am început şi am terminat semănăturile de primăvară!... Oamenii s-au întors la ogoare, parcă episodul răzvrătirii ar fi fost un vis urât. S-au reluat muncile cu mai multă râvnă, cu un fel de desperare mută... Din nenorocire, aproape un sfert dintre ţărani sunt închişi pe la Piteşti. Toate beciurile oraşului s-au transformat în temniţe. Noi nu învăţăm nimic din nici o nenorocire... Fără să-ţi mai spun că lipsa atâtor braţe, în împrejurările astea, e şi o mare pierdere pentru economia ţării!... În sfârşit, ne silim să ştergem urmele uraganului pe cât se poate. De altfel, natura însăşi ne ajută. Pretutindeni e o năvală de viaţă nouă. Pomii şi copacii au înflorit. Ruinele focurilor, tăciunii, scrumul, peste toate a pus stăpânire primăvara...

— Dar sufletele oamenilor? întrebă Titu.

— Dumnezeu ştie, numai Dumnezeu! zise Grigore. Mie mi s-a părut, de câte ori am vorbit cu vreun ţăran — care a fost bătut, şi doar toţi au fost, că nu regretă nimic, ba dimpotrivă... A rămas în mintea tuturor întrebarea pe care n-o mai poate smulge nici o represiune: ‚Apoi cum să trăim fără pământ?"

5

Grigore Iuga avu lungi consfătuiri agricole cu Victor Prede-leanu. Rămas prin voia sorţii singurul stăpân al domeniului Amara, voia să-şi puie în practică planurile de reorganizare a exploatării, îi trebuia însă neapărat un agronom cinstit şi priceput, care să-i fie colaborator credincios, cu care să se înţeleagă şi pe care să se poată bizui deplin pentru orice eventualitate. Socotea să se stabilească în Bucureşti, ca şi Predeleanu, şi numai în timpul muncilor principale să stea la ţară. Castelul ars nu se mai gândea să-l refacă. Dacă va fi nevoie, va moderniza vechiul conac cruţat de furia focului.

Predeleanu se interesă, căută şi găsi omul care-i trebuia lui Grigore.

Era un tânăr simpatic, vioi, inteligent şi chipeş, cu câţiva ani de practică agricolă în Germania şi alţi câţiva ani de conducere, cu bune rezultate, a unei mari ferme-model a statului.

— Uite-l! Se numeşte Stelian Halunga... Îţi place? întrebă Predeleanu, prezentându-i.

— Îmi place! zâmbi Grigore. Şi sper că vom fi buni prieteni!

Înainte de a se duce la Amara să instaleze pe noul administrator, Grigore mai avea să limpezească unele chestiuni, care, tocmai pentru că erau rămăşiţe de ale trecutului, ar fi putut încurca viitorul. Cu Gogu Ionescu a trebuit să discute despre mormântul Nadinei. Cum Nadina numai prin lipsa unei mici formalităţi procedurale a mai putut figura ca soţia lui, Grigore nu se credea îndreptăţit să decidă nimica în privinţa ei. Gogu, deşi încă neconsolat, credea că, de vreme ce destinul a mânat-o la ţară, în zilele cele mai periculoase, nicăiri n-ar avea odihnă mai mare sufletul ei atât de neastâmpărat în viaţa aceasta, decât acolo unde a găsit-o moartea. La parastasul de trei luni, vor merge cu toţii. De altfel, cu aceeaşi ocazie, el ar vrea să-şi vândă moşia lui de la Lespezi, poate şi pe a Nadinei de la Babaroaga. Evenimentele acestea l-au zdruncinat prea mult. N-ar mai avea inimă să trăiască şi să se simtă acasă în locurile şi între brutele care au asasinat pe soră-sa.

— Atunci vinde ţăranilor! zise Grigore. Au plătit şi ei cu destul sânge măcar dreptul de a cumpăra pământ!

— Nu, nu! făcu Gogu cu groază. Nu vreau să mai am de-a face cu ţăranii, nici un fel de legătură, nici măcar de vânzare-cumpărare. Eu aş vinde cel mai bucuros unei bănci care n-are decât să parceleze proprietăţile pentru ţărani... Degeaba, dragă Grigoriţă, eu n-am afinităţi cu pământul ca tine, şi nici cu ţăranii. Eu sunt orăşan get-beget. Poate şi de aceea eu nu voi uita şi cu atât mai puţin nu voi ierta crimele lor care mi-au zdrobit inima!

Lui Dumescu, la Banca Română, i-a făcut mai multe vizite. Dumescu, în amintirea prieteniei cu Miron, s-a oferit să-l ajute în toate încurcăturile financiare. Grigore n-a vrut să primească nici un fel de despăgubire de la stat, cum se îmbulzeau să cerşească cei mai mulţi dintre sinistraţi, care îşi umflau pagubele, ca să profite de pe urmele nenorocirii. Din toate câte-i devastase focul numai castelul cel nou a fost asigurat. Totuşi, dacă societatea îşi va respecta angajamentul şi-i va plăti despăgubirea contractuală, din suma realizată el ar achita datoria la bancă, iar cu diferenţa şi-ar reface măcar în parte acareturile şi inventarul. Dumescu bănuia însă că societăţile de asigurare nu vor consimţi să plătească, considerând răscoala ca un caz de forţă majoră, care anulează de drept obligaţiile lor. Ar fi bine dacă guvernul ar veni cu o lege care să reglementeze complicaţiile pe care le-au creat întâmplările acestea excepţionale. În orice caz el, Dumescu, se va interesa de toate.

Grigore interveni apoi la Mitropolie şi obţinu să fie adus la Amara, în locul vacant de preot, fiul bătrânului Nicodim, ca astfel măcar după moarte să i se împlinească dorinţa care l-a muncit atâta în viaţă. De altfel, tânărul a alergat acasă, tocmai din Gorj, unde-şi avea parohia, să slujească şi el la groapa părintelui său şi să fie de ajutor Niculinei, până ce va putea scăpa şi Filip, aflat închis la Piteşti cu ceilalţi oameni năpăstuiţi...

Pentru a contribui la potolirea şi mângâierea sufletelor, Grigore Iuga, plecând în sfârşit la ţară cu noul administrator, se opri la Piteşti să libereze din închisoare cel puţin pe învăţătorul Dragoş.

Prefectul Baloleanu se lăsa greu. Îşi formase convingerea că răscoala, îndeosebi în judeţul Argeş, a fost opera unor instigatori şi avea ambiţia să-i descopere, servind astfel interesele partidului său care începuse a fi acuzat, prin anume ziare anarhice, că ar fi autorul moral al tristelor evenimente. Dragoş îi fusese indicat ca cel mai periculos agitator. Numai după două zile de tratative şi insistenţe, consimţi să-i dea drumul, dar pe garanţia personală a lui Grigore...

Amara îşi reluase înfăţişarea obişnuită. Cârciumarul Busuioc, cu pălăria pe ceafă, cu burta în afară, tăifăsuia iar din prag cu oamenii care treceau pe uliţă. Primarul Ion Pravilă se abătea mai des să tragă câte o ţuică, să-şi dreagă puterile pentru a putea ţine piept tuturor greutăţilor iscate de potopul revoluţiei.

— Cu oamenii ce se mai aude, mă dom' primar?... Întreba mereu Cârciumarul. Le dă drumul ori îi mai ţine prin cele puşcării să le putrezească oasele?

— Apoi, de, Cristache, dacă nu m-au ascultat oamenii? răspundea primarul grijuliu. Au luat-o razna şi s-au făcut mai deştepţi până ce au aflat ce-au căutat... Acu numai conaşul Grigoriţă să se milostivească şi să-i scape cum l-a scăpat şi pe dom' Nică.

— Da pagubele oare ni le plăteşte sau o să ne alegem cu nimic? continua Cristea Busuioc care se înscrisese şi aici, şi la Piteşti, sperând astfel să se aleagă cu un câştig bun pe urma suferinţelor sale.

— Apoi tot la conaşul Grigoriţă e nădejdea! zicea Pravilă. D-aci încolo numai bunătatea dumnealui mai poate să ne ajute...

La cancelarie trebăluia secretarul Dimitrescu, copleşit de hârţoage, căci primarul era când la postul de jandarmi, când la curte. Plutonierul Boiangiu ar fi ţinut anchetele încă un an de zile dacă Grigore nu l-ar fi povăţuit să le isprăvească şi să se domolească.

— Când îţi spuneam eu că Amara e sat de tâlhari, nu mă credeai, imputa Boiangiu deseori primarului. Acu i-ai păscut şi tălică!... Dar lasă, că de-acu, eu sunt popa lor!...

Vechiul conac părea întinerit sub tencuiala nouă şi în cadrul pomilor înfloriţi. Ruinele castelului au fost curăţate, iar pe locul lor câteva ronduri de flori dădeau parcului o înfăţişare mai vastă şi mai prietenoasă. Administratorul Halunga a luat în mână conducerea, parc-ar fi fost aici de când lumea. Inspira încredere şi ţăranilor prin vorba-i blândă, printr-o bunătate potrivită împrejurărilor, prin pilda lui de muncă şi energie. Doar Isbăşescu, ocupat cu refacerea registrelor distruse, îl urmărea cu o duşmănie ascunsă, socotindu-se jignit şi micşorat pentru că îi uzurpă locul ce i s-ar fi cuvenit lui şi numai lui după toate legile şi dreptăţile, mai ales că a suferit atât din pricina lealităţii lui faţă de Iuga.

Duminicile, Grigore strângea pe ţărani la curte, să le asculte el însuşi necazurile şi păsurile. Auzea aceleaşi plângeri, spuse cu mai multă rezervă, despre lipsa porumbului, şi greutatea datoriilor, şi nevoia de pământ. Nici unul, niciodată nu aducea vorba despre întâmplările răzmeriţei, iar când întreba el, primea aproape mereu acelaşi răspuns:

— S-au iuţit oamenii, cucoane Grigoriţă, c-aşa a fost scris! Singur Lupu Chiriţoiu a îndrăznit să spuie odată:

— N-a sosit încă ceasul dreptăţii, cucoane Grigoriţă, dar trebuie să sosească odată ş-odată, că lume fără dreptate nu se poate!

Cosma Buruiană venea mereu să ceară sfaturi şi ajutoare, şi mai ales să se jeluiască. Toate speranţele lui erau în despăgubirile de la stat, altfel şi-ar fi luat lumea în cap, că ţăranii i-au risipit şi cenuşa din vatră. De la dânsul a aflat Grigore că colonelul Ştefănescu, într-o clipă de deznădejde, a împuşcat cu mâna lui trei ţărani de la Vlăduţa, pe care i-a dovedit că au pus foc conacului...

La sfârşitul lui mai, după ce Halunga se familiariza bine cu împrejurările de la Amara, Grigore Iuga plecă din nou la Bucureşti. Zicea că prezenţa lui e mai necesară în capitală, ca să fie aproape de Dumescu şi să urgenteze rezolvarea chestiilor financiare. In sufletul său însă recunoştea că este ceva mai important care-l atrăgea la Bucureşti, atât de important, că de asta depinde viaţa lui.

Totuşi, la Bucureşti lăsă să treacă zile după zile fără să îndrăznească a provoca o limpezire. Se ocupa tot de lucruri mărunte, parcă înadins ar fi căutat să amâne pe cele mari. Se ducea mai rar pe la Predeleanu, pretextând al diferite preocupări grave privitoare la Amara. De când s-a dizolvat Parlamentul, la începutul lui iunie, şi Baloleanu, renunţând la prefectură spre a candida pentru Cameră, şi-a reluat reşedinţa în capitală, Grigore îl vizita aproape zilnic, ca odinioară pe Predeleanu. Nu dintr-o recrudescenţă de simpatie, căci Baloleanu, de îndată ce nu mai era într-un loc de răspundere directă, reîncepu teoriile radicale şi sporovăia iarăşi despre chestia ţărănească cu frazele goale, care pe Grigore îl supărau.

— Prima noastră lege are să fie o amnistie generală, care să vindece rănile nenorocirilor recente şi să aducă adevărata pace în suflete! declară într-o zi Baloleanu cu mândrie seniorială. Noi, care am sângerat până în fundul inimii când a trebuit să facem ordine în ţară, ştim să facem şi dreptate, dragă Grigoriţă! Miile de nenorociţi care umplu toate închisorile trebuie să se întoarcă la vetrele lor, pocăiţi şi îndreptaţi, spre a-şi relua munca în folosul şi pentru propăşirea României!

Prin influenţa lui Baloleanu, tânărul Iuga voia să dobândească o slujbă pentru Titu Herdelea care, aflând de la Roşu situaţia lui adevărată la *Drapelul,* era desperat că rămâne iar pe drumuri. În cele din urmă Baloleanu, prin secretarul general de la Ministerul Domeniilor, reuşi să-l plaseze într-un loc de referent la Direcţia Dobrogei!

— Şi ce voi avea de făcut acolo? întrebă emoţionat Titu, pe care Grigore îl aduse să afle direct vestea bună.

— Să te duci o dată pe lună şi să-ţi încasezi leafa! strigă Baloleanu jovial. Şi altminteri să faci versuri, dacă mai poţi! Sau să te însori, dacă pofteşti!

Tânărul Herdelea roşi, ca şi când i-ar fi ghicit în suflet. Totuşi avu prezenţa de spirit să riposteze:

— Cred că urarea aceasta ar fi mai potrivită pentru domnul Iuga!

Grigore răspunse numai după o pauză şi aproape grav:

— Poate că n-ar fi rău...

6

Pe la mijlocul lui iunie, fără să fi isprăvit nimic, Grigore Iuga se hotărî să se întoarcă la Amara şi nici să nu mai vie pe la Bucureşti până la toamnă. Se duse la familia Predeleanu să-şi ia rămas bun. Victor era singur, Tecla şi Olga aflându-se pentru cumpărături prin oraş. După ce discutară despre toate actualităţile şi mai ales despre pagubele pe care le-au avut Predelenii la Delga (de altfel prea puţin însemnate), Grigore întrebă deodată, ca din senin, schimbând vorba:

— Crezi că Olga ar vrea să fie soţia mea, Victore?... Dar te rog să-mi spui sincer şi fără nici un menajament, fiindcă...

Predeleanu surâse cu o şiretenie străvezie:

— Ea ce crede?... Ai întrebat-o?

Atunci Grigore Iuga îi mărturisi pe nerăsuflate că o iubeşte de mult, că s-a luptat cu sine însuşi în zadar, că i s-a urât cu viaţa, că ar vrea să înceapă o viaţă nouă... Predeleanu îl lăsă să-şi răcorească inima, ascultându-i cu toată seriozitatea de rigoare în asemenea ocazii.

— Uite, dragă Grigoriţă, zise în sfârşit Victor. Spuneai că vrei să pleci mâine la Amara. Amână plecarea cu o zi. Poimâine pleacă şi Olguţa acasă. Poţi s-o însoţeşti, să-i ţii de urât şi chiar să faci o vizită părinţilor ei la Craiova. Am eu, aşa, o bănuială că n-are să-ţi pară rău.

Trenul pleca la cinci. Grigore aştepta în gară de la patru. Întâi sosi Titu Herdelea cu un mic buchet de flori albe. Într-un moment de plinătate sufletească, Grigore i-a spus ieri, când au dejunat împreună, că e fericit şi că iubeşte pe domnişoara Postelnicu. Tânărul Herdelea a vrut să fie primul care să felicite pe Olguţa măcar printr-o floare, căci prin cuvinte încă nu-şi putea permite, ca să nu fie indiscret... Dar mai ţinea să comunice lui Grigore şi bucuria mare ce a avut-o ieri după ce s-au despărţit, când Deliceanu, desigur în urma insistenţelor lui Roşu, i-a pus în vedere că rămâne mai departe la *Drapelul,* cu acelaşi salariu, fiindcă ziarul are nevoie de serviciile lui. Cu o strălucire plină de încredere, Titu exclamă:

— De-acum nu-mi pasă de viaţă... Alaltăieri mă credeam în pulbere şi azi iată-mă cu două lefuri!... Am noroc şi pace!...

Trecuse şi pe la Tanţa, să-i spuie ce noroc a avut. Fata l-a însoţit până la gară şi-l aştepta la o cofetărie, în Calea Griviţei, să meargă pe urmă să se bucure împreună toată ziua.

Pe când Titu vorbea cu entuziasm şi Grigore aştepta nerăbdător, sosi un tren în gară. În mulţimea călătorilor care alergau spre ieşire, Grigore recunoscu pe Ilie Rogojinaru, arendaşul de la Olena. Întoarse capul, parcă i-ar fi fost frică de el. Rogojinaru însă îl zări şi veni glonţ, cu un geamantan în mână, asudat şi zâmbitor.

— Mă mai cunoşti, cucoane? întrebă dânsul, lăsând jos geamantanul şi ştergându-şi faţa şi chelia cu o batistă mare. Am auzit şi-am citit ce-aţi pătimit! urmă apoi cu alt glas şi clătinând întristat din cap.

Regretă în multe cuvinte moartea lui Miron Iuga şi a Nadinei, întrebă dacă au avut altfel pagube mari, dacă au început să primească despăgubiri, dacă au fost ucişi mulţi ţărani cu ocazia represiunii, întrerupându-se mereu cu aceeaşi observaţie:

— Nu vă spuneam eu că ţăranii sunt ticăloşi?... V-aduceţi aminte?

Pe urmă istorisi cu mare lux de amănunte ce noroc a avut el de şi-a salvat averea. O zi dacă mai întârzia, deunăzi, când s-au întâlnit în tren spre Piteşti, nu mai găsea decât praf şi cenuşă.

Ţăranii, mai îndrăciţi în Dolj decât în alte părţi, începuseră a da foc conacelor şi a prăda. Au venit şi la dânsul: cucoane în sus, cucoane în jos, să ne dai moşia c-altfel e moarte şi prăpăd... Atunci ce s-a gândit: ia să fie el mai al dracului ca tâlharii. Şi s-a tocmit şi s-a înţeles cu ei că le dă de bunăvoie moşia cu tot ce se afla pe ea, s-o împartă între dânşii cum le pofteşte inima, obligându-se să despăgubească el pe proprietar, dacă ar avea vreo pretenţie. Ca să fie mai siguri au făcut şi contract la primărie, cu sigiliu şi iscălituri. În schimb ei l-au îngăduit să stea în conac până va trece revoluţia. Peste două zile apoi a sosit armata şi i-a săturat de pământ... Râdea cu mare mulţumire:

— Şi iaca aşa am scăpat cu faţa curată, cucoane, de furia tâlharilor!

Pe Grigore râsul arendaşului îl enervă. Observă rece:

— Dacă noi nici dintr-o nenorocire ca asta nu învăţăm nimic, atunci...

Rogojinaru întrerupse supărat:

— Adică ce să învăţăm, cucoane?... A-i ţine mai bine în frâu ori a-i lăsa să ne măcelărească pe toţi cum porniseră?... Nu, nu, cucoane! Aruncaţi în foc cărţile cu teorii şi începeţi a vedea pe ţărani aşa cum sunt şi cum s-au arătat chiar acuma!... Lăsaţi-i să muncească, nu-i obişnuiţi să aştepte să le dea statul ce nu sunt în stare să agonisească ei prin muncă!... Să nu credeţi că ţăranul va fi vreodată mulţumit. Dacă mâine îi daţi pământ de pomană, are să vă ceară pe urmă vite şi unelte de pomană, pe urmă bani de pomană... veşnic câte ceva!...

— Până una-alta au fost satisfăcuţi cu gloanţe! bombăni Grigore întunecat.

— Poate ai fi vrut dumneata, cucoane, să le dea plăcinte calde şi felicitări oficiale? strigă arendaşul, umflându-se. Îmi pare rău! Apoi dacă dumneavoastră, care aţi pătimit ca nimeni altul, puteţi vorbi, ce să mai zicem de cei care...

Spre fericirea lui Grigore, apărură Predelenii şi Rogojinaru rămase bodogănind cu geamantanul. Olga mulţumi cu un surâs lui Titu pentru flori.

— Poetul nu se dezminte niciodată! strigă Predeleanu, strângând mâna tânărului Herdelea.

— Mai cu seamă când e vorba de o domnişoară aşa de fermecătoare! zise tânărul cu pălăria în mână şi cu o privire admirativă către Grigore.

Doamna Tecla Predeleanu era mai mişcată ca toţi. Îi părea rău că n-a luat şi pe copii la gară, să fie de faţă când pleacă Olga, deşi peste câteva zile aveau să plece şi ei la ţară şi, în drum, să se oprească puţin la Craiova. Grigore, fericit şi încurcat, zâmbea mereu, fără să se uite însă la Olga.

— Ea, haideţi, urcaţi-vă în compartiment, că nu mai sunt decât trei minute! zise Predeleanu.

— Sper că mai vii pe la Amara! spuse Grigore lui Titu.

— Dacă o să mă primiţi, bucuros totdeauna! răspunse tânărul Herdelea, îmbrăţişându-l în aceeaşi privire cu Olga.

Pe urmă trenul porni atât de uşor că nici nu se simţi. Din aceeaşi

fereastră, Olga şi Grigore surâdeau celor rămaşi pe peron, repetând cu toţii ca un refren:

— La revedere!... La revedere!... La revedere!

Glasurile se amestecau, se confundau, se pierdeau în zgomotul din ce în ce mai mare al lumii...

Valea Mare—Muscel
decembrie 1930—septembrie 1932